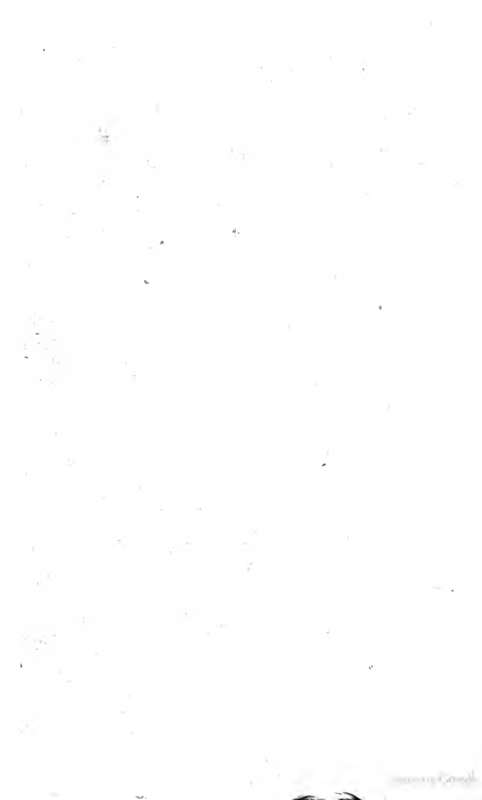

JOANNIS ORTWINI
WESTENBERGII

PRINCIPIA JURIS.

TOMUS I.

PARS I. - III.

JOANNIS ORTWINI WESTENBERGII,

JURISCONSULTI ET ANTECESSORIS,

PRINCIPIA JURIS,

SECUNDUM ORDINEM

DIGESTORUM,

SEU

PANDECTARUM,

IN USUM AUDITORUM VULGATA.

LIPSIÆ,

IMPENSIS JOH. PAULI KRAUS

BIBLIOPOLÆ VINDOBONENSIS.

MDCCLIV.

PRÆFATIO
AD
LECTOREM BENEVOLUM,

Quam Auctor editioni suæ anni 1732. præmisit.

x quo ad Jurisprudentiam animum applicui, non semel subiit mirari superciliosum quorundam de Jure Nostro Civili judicium, dum illud tanquam plurimis nævis scatens despiciunt, & in eos invehuntur, qui JUS JUSTINIANEUM reduxerunt & in usum revocarunt, imo inter maximos Reip. morbos referunt, quod Legibus utamur Romanis. Cum nullum unquam Jus præclarius constitutum sit, neque diligentius.

Non enim Librorum, quibus JUS JUSTINIANEUM continetur, solus JUSTINIANUS auctor est; ne quis hanc sapientiam ab illo uno repeti putet. Sed exponuntur in iis JURA

POPULI ROMANI, uti ipse Imp. fateri non erubescit [a]. Quorum alia petita sunt, a sapientissimis Atheniensium, aliorumque, Civitatibus; alia vero ab iis, qui in Populo Romano, aut Reip. aut Juri dicundo, aut huic ipsi interpretando præfuerunt. Quales ab ultima memoria Urbis conditæ, longa successione, homines, summo ingenio, acerrimo judicio, & maxima doctrina præditi, prope fuere innumerabiles. Qui in tanto ac tam diuturno imperio, artem æqui bonique in innumeris obvenientibus casibus excolentes, & naturalem æquitatem ubique applicantes, longo plurimarum ac gravissimarum rerum usu, & quotidiana experientia docti, facile viderunt, quid æquius melius esset, quidque Reip. recte constituendæ regendæque conveniret, eaque, quæ cognoverunt, non minore fide, integritate, diligentia tradiderunt [b].

Neque Leges continent tantum Civiles, sed & Decisiones plerarumque causarum inciden-

a §. 1. *I. de J. N. G. & C.*
b v. Don. *Præf. & L.* 1. *Comm. c.* 16.

dendum, ex Æquitate & Jure NATURALI collectas & deductas. Quod cum ubique idem ſit, non potuit ſane non ſumma Æquitatis ratio maximam huic Juri conciliare auctoritatem, non tantum apud Romanos, eosque, qui Imperio Romano fuere ſubjecti, ſed etiam extraneos. Ut ad quos Populos arma Romana nunquam pertingere potuerunt, Leges Romanæ ſine vi ulla, Juſtitiæ ſuæ vi triumphantes pervenerint; omnesque fere Gentes Europeæ, ad Legem Romanam, ceſſante Jure Patrio, cujus utplurimum maxima eſt anguſtia, tanquam ad communem Εὐνομίαν, confugiendum cenſuerint.

Quæ Juris Romani Juſtitia ex ſingulis ejus partibus usque adeo elucet, ut cuivis fiat obviam, maxime vero ex ſanctiſſimo illo Juſtitiæ Templo DIGESTIS ſc. ſeu PANDECTIS. Vix enim in PANDECTIS ullum fragmentum eſt, in quo non gravitatis, prudentiæ, æquitatis vis, non eruditæ Vetuſtatis Majeſtas emineat. Apparet ibi priſca in reſpondendo fides & religio, a qua veteres illi Juris auctores, Servius Sulpicius, Scævola,

aliique, commendabantur [c]. Ita omnes illi, quorum Reſponſa in PANDECTIS habemus, ſcripſerunt, ut in ſumma brevitate nihil ſit aptius, aut convenientius, in ſumma dignitate rerum nihil elegantius aut jucundius. Cumque in his auctoribus maxima varietas ſit, ſi numerum ſpectes, tamen ut in Jure veritatem, & certitudinem in oratione agnoſcas, tantus ac tam ſingularis inter omnes eſt conſenſus, ut ſi fragmentis Auctorum nomina, & inſcriptiones detraxeris, unum te auctorem in omnibus intueri putes [d]. Neſcias utrum diligentia an gravitas, prudentia an æquitas, ſcientia rerum an orationis dignitas præſtet, & majori laude digna eſſe videatur [e]?

Ut adeo Juri æquiſſimo & utiliſſimo operam dare, in verum & genuinum ejus ſenſum inquirere, id ipſum illuſtrare, facilemque ad id aditum præſtare, non poſſit non utile eſſe ac neceſſarium.

Et quidem non pauci Viri Conſultiſſimi, tum

c v. Cic. *Phil.* 9. *c.* 5. & in *Brut. c.* 39. & *ſeqq.*
d Don. *d. l.*
e L. Vall. *Eleg. L.* 3. *Præf.*

tum maximi judicii, tum solidæ eruditionis fama celeberrimi, in eo exponendo operam posuere laudabilem, Commentariisque tum majoribus, tum minoribus (quos & veneramur, & in concinnandis hisce nostris PRINCIPIIS sæpissime consuluimus) tum alias Partes, tum DIGESTA seu PANDECTAS illustrarunt. Ut post tot tantorum Virorum egregios labores, hi nostri conatus superflui, imo inutiles videri possint.

Sed vix est, ut aliorum sententiæ ita quis addictus esse queat, ut in eorum scriptis & methodo non aliquando quædam desideret, maxime, si erudiendæ Juventuti, & docendi muneri præpositus sit. Qui utique maxime commode animi sui sensa, & cogitationes, propria methodo cum Auditoribus suis communicare potest. Quæ ratio uti jam dudum alios, sic & nos, qui, ut studiis Studiosorum aliqua ex parte prodesse possimus, hoc unice studemus, ad hoc scribendi genus impulit.

Quantum autem ad institutum nostrum attinet, inprimis de Ratione Connexionis Titulorum præmittenda, quippe quæ & ad intellectum

ipſorum Titulorum, & adjuvandam memoriam multum confert, fuimus ſolliciti. Licet enim non pauci nullam omnino ordinis rationem reddi poſſe ſtatuant, novamque Juris methodum exhibere ſatagant, aliud tamen fateare neceſſe eſt, ſi conſideres JUS PANDECTARUM, ex ipſius Imp. juſſu, ſecundum Edicti Perpetui imitationem digeſtum eſſe [f]. Qui ordo etſi non ubique ſervatus, neque forte ſatis accuratus ſit, non tamen nullus eſt, ſed talis, qui boni conſuli poſſit [g].

Deinde ex eadem ratione, & conſilio JCti dum viveret Celeberrimi Bockelmanni [h], ipſum Edictum, Leges, SCta, eorumque fragmenta, quantum difficultas rei & inſtituti ratio permiſit, indaganda viſa ſunt. Sic ſane fecere Antiqui, Ulpianus, Paulus, aliique, qui Edicti, aliarumque Legum fere ſingula verba perſecuti ſunt. Atque ita faciendum etiam viſum Cujacio, Hotmano, Duareno, Weſenbecio, aliiſque. Cum enim non pauci

ci

f §. 2. *Conſt. de Conc. Dig. l. 2. ff. de ſtat. hom.*
g v. Cuj. *Parat. ad T. D. mund.*
h *Præf. Comm. ad Dig.*

ci ex JCtis, quorum ſcripta in Digeſta relata ſunt, in interpretandis ſæpe verbis Edicti; nec non Legum, & SCtorum, occupati ſint, ut multæ leges Pandectarum nihil aliud ſint, quam ad ea commentarii, res ſane, de qua agitur, rectius intelligi nequit, quam ſi ipſum Edicti, Legis, vel SCti caput exhibeatur, eoque præmiſſio res ipſa explicetur, ſimulque oſtendatur, qua ratione JCti hæc vel illa verba expoſuerint. Qua in re ita verſatus ſum, ut ipſa fragmenta, quæ extant, literis uncialibus (quæ *Capitales* dici ſolent), reliqua autem capita, prout probabiliter vel concepta ſunt, vel concipi poſſe videbantur, ſecundum ſententiam maxime Cl. Ranchini, literis Italicis, vulgo *Curſivis*, deſcribenda curaverim.

Actiones porro ſimiliter ex veterum more, ita exhibendas cenſui, ut conſtet, *Unde* quæque *Actio naſcatur? Cui detur? Adverſus Quem? Ad Quid?* & *Quamdiu duret?*

Ubique autem, quantum fieri potuit, ipſa Legum verba retinui: tum quia cum antiquis JCtis loqui haud dubie optimum eſt, tum

quia

quia ex ipſis fontibus fundamenta Juris tutiſſime hauriuntur.

Ab allegationibus Interpretum vero, & collatione Juris Hodierni abſtinui; neque enim ratio inſtituti noſtri talia patitur: quæ magis commentariis, quam Principiis hiſce (quæ in majorem jam molem excreverunt, quam volueram) conveniunt. Jus etiam Hodiernum, cum a Jure noſtro recedit, pro varietate & diverſitate Regionum ac locorum, mire variat, ut in univerſum vix certi aliquid de eo dici poſſit; adeoque, ubi e re Auditorum id eſſe videtur, viva voce potius de eo monendum cenſeam.

Non pauca tamen eſſe, quæ vel omiſſa ſunt, vel minus recte poſita, cum errare humanum ſit, & nihil humani a me alienum putem, nullus dubito. Quæ, ut & errata typographica (quorum quædam graviora in calce notata ſunt), quemadmodum vel ipſi, vel a Doctis moniti, vel in privatis ſcholis, vel ſecundis curis, ſi ita ſupremo rerum Arbitro viſum fuerit, vel ſupplebimus, vel emendabimus, ſic nos, contra obtrectatorum Theo-

ninos

ninos dentes, & calumniantium iniquitates, silentio & contemtu vindicabimus. Vale.

Ita fere præfatus sum, cum primum hæc JURIS PRINCIPIA in lucem prodirent. Neque est, quod longiori prologo Te B. L. morari velim. Quid in hac Editione præstitum sit, in ejus commendationem, pluribus addere, a genio meo alienum est, ac proinde Judicio tuo lubens committo. Errata sane typographica ante commissa, quantum fieri potuit, curavi ut emendarentur, quædam etiam obscurius forte dicta clarius exhibui, quædam mutavi, & non pauca, ubi res exigere videbatur, supplevi. Licet non omnia ita curari potuerint, quin & nunc corrigenda occurrant, quorum quædam in fine monita sunt [i]. Quantum vero ad calumniantium iniquitates attinet, quemadmodum vix ulli, sic nec mihi eas effugere datum est. Sed solatio cedit, quod fructus ex hisce PRINCIPIIS, quos sperare poteram, perceperim uberrimos, & quod Peritis ac Æquis rerum Arbitris, ea non tantum

i *Hæc jam emendari curavimus.*

tum non displicuisse, sed & probata intellexerim, ut & quidam ea in non paucis secuti sint. Ut adeo, maxime cum auctor calumniarum latere potius, quam in publicum prodire maluerit, eas, uti ante constitui, silentio potius prætereundas ac contemnendas, quam referendas & confutandas censeam. Iterum Vale.

PRIN-

PRINCIPIA JURIS,

SECUNDUM ORDINEM

DIGESTORUM,

SEU

PANDECTARUM.

PARS PRIMA.

LIBER I. TITULUS I.

DE

JUSTITIA ET JURE.

DE JUSTITIA.

§. 1.

Finis omnis Juris & Jurisprudentiæ est *Justitia*, ut scil. ea in Rep. recte administretur; *Nov.* 60. *pr. l.* 1. §. 1. *D. h. t.* §. 7. *Proœm. Inst. Finis* enim *in Jure Civili est, legitimæ ac usitatæ, in rebus causisque civium, æquabilitatis conservatio.* Cic. *de Orat. Lib.* I. *c.* 42. Unde de *Justitia* hic & in *Inst.* primo loco agitur.

§. 2. Quæ describitur, quod sit *constans & perpetua voluntas, jus suum cuique tribuendi. l.* 10. *pr. D. h. t. pr. I. h. t. l.* 31. §. 1. *D. depos.*

§. 3. Dicitur *Voluntas*, i. e. *habitus voluntatis,* v. Aristot. *ad Nicom. L.* V. *c.* 1. Cic. *de Invent. L.* II. *c.* 53. vel

potius *Propositum*. v. Corn. Nep. *in Lysand. c. 2. Dion. c. 3. l. 53. pr. D. de furt.*

§. 4. Dicitur *Voluntas constans & perpetua;* eodem fere modo, quo Cic. *de Leg. L.* I. *c.* 17. *Parad.* III. *c.* 1. *Virtutem* ait esse *constantem ac perpetuam rationem vitæ*,& Gell. *L.* XVII. *c.* 5. *in f.* Liberalitatem *perpetuæ benignitatis constantiam.*

§. 5. Licet enim nemo constanter & perpetuo juste agat, vel agere possit, non tamen hoc obstat, quominus Justitia sic describi queat: Cum ad hoc, ut quis *Justus* dicatur, sufficiat constans & perpetuum *propositum*. v. *Prov. c.* XXIV. v. 16.

§. 6. Additur *Jus suum cuique tribuendi; l.* 31. §. 1. *D. depos.* Objectum enim Justitiæ Jus cujusque suum est; Finis, ut id quisque obtineat, i. e. ut cuique quod ei debetur tribuatur. v. Cic. *de Fin. L.* V. *c.* 23. *de Offic. L.* I. *c.* 5. 7. *Ad Heren. L.* III. *c.* 2. *de Invent. L.* II. *c.* 53. *Nov.* 69. *Præf.*

§. 7. Est autem Justitia alia *Divina*, alia *Humana*.

§. 8. *Humana*, de qua sola hic agitur, secundum Arist. *ad Nicom. L.* V. *c.* 1. aliosque eum secutos, est *Universalis*, vel *Particularis*.

§. 9. *Universalis* est *observantia omnium virtutum erga alios;* seu *Virtus; per quam obedientiam præstamus omnibus legibus, eum in finem, ut publica utilitas promoveatur, & societas Politica inter homines conservetur.*

§. 10. *Particularis* est *virtus, quæ in distributione & commutatione rerum servat justam æqualitatem, qua unicuique id tribuitur, quod ei debetur.*

§. 11. *Particularis* subdividitur in *Distributivam*, & *Commutativam*.

§. 12. *Justitia Distributiva* est *virtus, quæ in distributione bonorum vel malorum externorum* (præmiorum scil. & pœnarum) *rationem habet & dignitatis personarum, & æqualitatis rerum, ut singulis pro eorum merito suum tribuatur.*

§. 13..

§. 13. *Commutativa* eſt *virtus, quæ in contractibus & commutatione rerum eam ſervat æqualitatem, ut quisque ſuum conſequatur, & neutra pars defraudetur.*

§. 14. In *Juſtitia Diſtributiva* ſervanda *Proportio Geometrica*, ſeu reſpectus perſonarum habendus eſt: In *Commutativa* vero *Proportio Arithmetica*, nullusque reſpectus perſonarum habendus eſt.

§. 15. Quæ Juſtitiæ diviſio multis involuta eſt difficultatibus.

§. 16. Vehementer enim inter Interpretes diſputatur, de qua *Juſtitiæ* ſpecie accipienda ſit deſcriptio tradita *l.* 10. *pr. D. h. t. pr. I. h. t.* Tum &, ſecundum quam proportionem infligendæ ſint pœnæ, *Geometricam*, an *Arithmeticam?* Nec non, an proportio *Arithmetica* in contractibus ſemper locum habeat?

§. 17. Quibus difficultatibus ut obviam irent, Alii *Proportionem Harmonicam* excogitarunt; Alii tertiam Juſtitiæ ſpeciem *Vindicativam* ſcil. commenti ſunt; Alii denique cum Grot. *de J. B. ac P. L.* I. *c.* 1. §. 8. Juſtitiam, in *Expletricem* & *Attributricem*, commode dividi poſſe cenſuerunt.

§. 18. Juſtitiam *Expletricem* Grotius vocat, *quæ docet cuique tribuere, quod plene & perfecte ad eum pertinet;* uti ſunt vita, bona, honos cujusque. Ad quam & *pœnas* refert, eo quod delinquentes pœnas plene & perfecte mereantur.

§. 19. *Attributricem* vero, *quæ cuique tribuere dictat, quod ſemiplene & probabiliter tantum ad eum pertinet;* ut ſunt præmia, officia miſericordiæ, humanitatis, & gratitudinis.

§. 20. Sed diviſio illa Grotiana, in ſubdiviſionem Ariſtotelicam, qua Juſtitia *Particularis* in *Diſtributivam* & *Commutativam* dividitur, re ipſa incidit; neque omnem ſcrupulum eximit.

§. 21. Quantum autem ad jus nostrum attinet, nulla in eo Justitiæ divisio occurrit.

§. 22. Simplicius itaque & rectius haud dubie statuitur, Justitiam *unicam* esse, minimeque dividendam. Eadem enim semper virtus est, quæ suum cuique tribuere jubet: Licet diversas habeat functiones, pro diversitate casuum & circumstantiarum.

DE JURE.

§. 23. Jus, quod derivatione Grammatica & etymologica descendit a *jubendo*, reâli autem & Philosophica a *Justitia* appellatum est, *l. 1. pr. D. h. t.* varie accipitur; v. *l. pen. & ult. D. h. t.* Maxime pro *Lege* in genere, seu Regula & norma agendorum, *l. 1. §. 2. D. h. t. tit. I. de J. N. G. & C.* & *Arte Juris*, seu Jurisprudentia. *l. 1. pr. D. h. t.*

§. 24. *Jus* pro Lege acceptum ab Ulp. in *l. 1. §. 2. & seqq. h. t.* 1. Dividitur in *Publicum* & *Privatum;* 2. in *Naturale*, *Gentium*, & *Civile;* add. §. *ult. I. h. t.* a Gajo vero in *l. 9. D. h. t.* in *Commune*, & *Proprium.*

§. 25. Sed, si accurate agamus, dividendum videtur in *Divinum*, cujus Deus Auctor est, & *Humanum*, cujus homo est conditor. v. c. 1. *Dist.* 1. *Divinum* vero in *Innatum*, seu cordibus hominum insitum, quod *Naturale* dici solet; & *Promulgatum:* Quod recte subdividitur in *Morale*, *Ceremoniale*, & *Forense*. v. Deut. V. v. 31. VI. v. 1. XI. v. 1. Genes. XXVI. v. 5.

§. 26. *Jus Divinum Morale* est, *quod ad regimen morum spectat, præcipiens facienda ac prohibens contraria;* & in præceptis Decalogi proponitur. v. Exod. XIX. & XX. v. 1. & *seqq. Deut.* V. v. 5. & *seqq.* Quod idem fere

fere est cum Jure Divino *Innato* seu *Naturali*, adeoque omnes obligat homines.

§. 27. *Jus Ceremoniale* seu *Rituale* est *Lex præceptorum, quæ in ritibus posita est;* Ep. ad Ephes. II. v. 15. seu *Jus Divinum scriptum de ceremoniis circa cultum Divinum, vel propter significationem typicam seu mysticam, vel propter ordinem Ecclesiasticum, a Populo Judaico olim observandis.* Quod cum Servatore nostro cruci affixum, & ita sublatum est. v. Ep. ad Coloss. II. v. 14. *& seqq.*

§. 28. *Jus Forense* est, *quod pertinet ad gubernationem Populi Judaici Politicam, continetque præcepta de defensione disciplinæ in civilibus & criminalibus;* Ut in contractibus, dominiorum distinctionibus, hereditatum divisionibus, Judiciis, Officiis Magistratuum, pœnisque. Quod etiam, in quantum mere forense est, cum Rep. Judaica, ad quam tantum pertinebat, jamdudum exstinctum est.

§. 29. Cum vero divisio Ulp. in *l.* 1. §. 2. & *seqq. l.* 2. *& ll. seqq. h. t.* ex professo exponatur, satius fuerit, confusionis vitandæ causa, hunc ordinem sequi, ejusque divisionis membra paulo plenius videre.

§. 30. *Hujus studii* itaque ait Ulp. *d. l.* 1. §. 2. *h. t.* i. e. Juris cui studetur, *duæ sunt positiones* i. e. species, *Publicum* & *Privatum*, seu potius *Jus Publicum* & *Privatum*, uti habetur §. *ult. I. h. t.*

§. 31. *Jus Publicum* est, *quod ad statum Rei* i. e. Reip. *Romanæ spectat; d. l.* 1. §. 2. *D.* §. *ult. I. h. t.* seu quod ad utilitatem Reip. directo & primario pertinet. *Status* enim *Reip.* idem est quod Resp. Quæ nihil aliud est, quam τάξις πόλεως, Arist. III. *Polit.* 4. seu *status Civitatis*, uti loquitur Tacit. Ann. L. I. *c.* 4. add. Flor. *L.* I. *c.* 1. *l.* 2. §. 24. *in f. D. de O. J.*

§. 32. Idque *in Sacris, in Sacerdotibus, & Magistra-*

tibus consistit, i. e. in rebus ad functiones eorum pertinentibus; *l.* 1. §. 2. *D. h. t.* in administratione scil. pacis & belli, omnibusque in quibus regiminis publici causa vertitur.

§. 33. *Jus privatum* est, *quod ad singulorum utilitatem* spectat; *d. l.* 1. §. 2. *h. t.* directo scil. & primario.

§. 34. In quo jus *Privatum* a *Publico* differt; Quin enim ea, quæ privatim sunt utilia, & indirecte spectent ad utilitatem Reip. nemo negaverit.

§. 35. Privatum Jus tripertitum est; Collectum etenim est ex *Naturalibus præceptis*, aut *Gentium*, aut *Civilibus. d. l.* 1. §. 2. *D. h. t.* §. *ult. I. h. t.*

§. 36. Jus *Publicum* quidem in Jure Naturæ & Gentium non minus fundamentum habet, quam Jus *Privatum;* sed de solo jure *Privato* id monent Ulp. & Imp. quia de Jure Privato in Legibus nostris principaliter agitur, de eoque JCti maxime sunt solliciti.

§. 37. Sequitur igitur *altera*, quæ ab Ulp. *d. l.* nec non Imp. in *pr.* & §§. *seqq. I. de J. N. G. & C.* exhibetur *Juris Divisio*, quod scil. Jus sit *Naturale*, *Gentium*, & *Civile.*

§. 38. *Jus Naturale* (seu *Legem Naturæ* v. *l.* 1. §. *ult. D. de furt.* §. 1. *I. de Obl. quæ ex delict.*) Ulp. eumque secutus Imp. describunt, *quod natura omnia animalia docuit. d. l.* 1. §. 3. *D. h. t. pr. I. de J. N. G. & C.*

§. 39. Sed cum bruta animalia ratione & sensu careant, quemadmodum iidem rectissime philosophantur alibi, in *l. sc.* 1. §. 3. *D. si quadr. paup. fec. dic. pr. I. eod.* & jura hominum causa constituta sint, *l.* 2. *D. de stat. hom.* Jus naturale brutis animalibus non magis, quam plantis & arboribus, tribui potest; v. Cic. *de Offic. L.* I. *c.* 16. *de Nat. Deor. L.* II. *c.* 53. *& sqq.* Adeoque improprie id dictum accipiendum est.

§. 40.

§. 40. Accuratius describi videtur, si dicatur, *Dictamen rectæ rationis, quod, sine multo mentis discursu, docet ea quæ sunt facienda, prohibetque contraria.* Quam descriptionem suppeditat Cic. *de Leg. L.* I. *c.* 6. 15. & confirmat Doctor Gentium Paulus Ep. ad Rom. II. v. 14. 15.

§. 41. Quod Jus licet multi in dubium vocent, negare tamen nequeunt, quicunque Deum agnoscunt, & ad dictamen rectæ rationis attendunt.

§. 42. Creatus enim est homo, non ut cætera animalia solo corpore prædita, sed, quo a bestiis maxime differt, recta ratione præditus est. v. Cic. *de Off. L.* I. *c.* 16. *de Fin. L.* II. *c.* 14. *L.* V. *c.* 21.

§. 43. Cum itaque homo Deum Ens esse perfectissimum cogitat, seseque ab eo dependentem percipit, non potest non simul intelligere, Deum summum omnium rerum moderatorem esse, Legislatorem, atque Arbitrum: Cujus voluntati ceu Legi parendum sit, quique homines, creaturas & subditos, ad istam observandam, pro summo suo imperio, adstrictos habeat.

§. 44. Quæcunque proinde homo, ex innatis sibi principiis & notionibus, Deo placere vel displicere percipit, ad ea vel facienda vel non facienda, sese obligatum esse, per necessariam consequentiam simul intelligit.

§. 45. Quod apertissime docet conscientia, cujus tanta in utramque partem vis est & efficacia, *ut neque timeant, qui nihil commiserint, & pœnam semper ante oculos versari putent, qui peccarint.* Cic. *pro Milon. c.* 23. Nam

Conscia mens ut cuique sua est, ita concipit intra
Pectora pro facto spemque metumque suo.

Ovid. *L.* I. *Fastor.* v. 485. *& seq.* v. Differt. Nostr. I. *de Caus. Obl. c.* 2. §. 2. *& seqq.*

§. 46. Quin & ea, quæ Juris ſunt naturalis, omnes homines in ſemetipſis deprehendunt.

§. 47. Quæ conſiderari poſſunt vel ratione *Dei*, vel ratione *Sui* & *Proximi*. v. Matth. XXII. v. 27. *& ſeqq.* Luc. X. v. 27. Marc. XII. v. 29. *& ſeqq.*

§. 48. Ratione *Dei*, Juris naturalis eſſe religionem erga Deum, nemo ſanus negaverit. v. *l.* 2. *D. h. t.*

§. 49. Ratione *Sui* & *Proximi* autem Juris naturalis ſunt, Amor ſui ipſius & conſervatio; v. Cic. *pro Mil. c.* 4. *l.* 3. *D. h. t. l.* 4. *pr. l.* 45. §. 4. *D. ad L. Aquil. l.* 1. §. 27. *D. de vi & vi arm.* Matth. XXII. v. 39. Marc. XII. v. 31. Amor parentum erga liberos, liberorumque erga parentes; *pr. I. de J. N. G. & C. l.* 7. §. 1. *D. und. lib. l.* 7. §. 1. *D. de bon. damn. l.* 2. *D. h. t.* Alterum innocentem non lædere; v. *d. l.* 3. *D. h. t.* §. 3. *I. h. t.* Fidem datam ſervare; v. *l.* 1. *D. de pact. l.* 1. *pr. D. de pec. conſt.* Gratitudo; v. Luc. VI. v. 32. Matth. V. v. 46. 47. *l.* 25. §. 11. *D. de pet. her.* Alteri denique concedere, quod ſine ſuo incommodo fieri poteſt. v. *l.* 38. *D. de evict. l.* 2. §. 5. *D. de aq. & aq. pluv. arc.* Diſſert. Noſtr. I. *de Cauſ. Obl. c.* 2. §. 19. *& ſeqq.*

§. 50. Quæ JCti ſub tribus præceptis *Honeſte vivere*, *Alterum non lædere*, *Suum cuique tribuere*, complexi videntur; *l.* 10. §. 1. *D. h. t.* §. 3. *I. h. t.* &, quantum ad proximum attinet, ad unum ſummumque caput referri poſſunt, *quod tibi vis fieri alteri feceris*, & contra *quod tibi non vis fieri alteri ne feceris*. v. Matth. VII. v. 12. Luc. VI. v. 31. *l.* 1. *pr. &* §. 1. *D. quod quisque jur. in alt. ſtat.* Phædr. *L.* I. *Fab.* 26.

§. 51. Accedit tandem ſacrarum literarum auctoritas. v. Geneſ. IV. v. 14. Geneſ. XLII. v. 22. & XLIV. v. 16. Lev. XVIII. v. 24. 25. & XX. v. 23. Ep. ad Rom. I. v. 18. 19. 20. II. v. 14. 15. & XII. v. 17. Ex quibus omnibus locis manifeſtiſſimum eſt, omnium hominum,

num, eorum etiam, qui Legem promulgatam non acceperunt, mentibus & cordibus inſitam & inſculptam eſſe Legem, contra quam qui commiſerint, eos, vel ipſorum conſcientia accuſante, criminis reos pœnaque dignos eſſe.

§. 52. *Effectus* itaque *Juris naturalis* eſt, ut omnes obliget homines, ad ſui obſervantiam, vel ad pœnam. arg. *l.* 7. *D. de ll.*

§. 53. Cumque ex recta ratione profluat, & Deum O. M. ejusque immutabilem voluntatem auctorem habeat, ſequitur id ipſum etiam eſſe immutabile. §. 11. *I. de J. N. G. & C.* Lact. *l. Div. L.* VI. *c.* 8. Sen. *L.* VI. *de Beneſ. c.* 23.

§. 54. Circumſtantiæ tamen mutari poſſunt, v. gr. ſi Titius apud te gladium depoſuerit, paulo poſt autem furere incipiat, Jus naturæ & recta ratio, quæ docet depoſitum ordinario deponenti reddendum eſſe, propter ſupervenientem furorem, repetenti gladium minime reddendum eſſe dictat. v. Plat. *L.* I. *de Legib.* Quod & duobus aliis exemplis eleganter illuſtrat Tryphoninus in *l.* 31. *pr.* & §. 1. *D. depoſ.* Add. Cic. *de Off. L.* I. *c.* 3. & *L.* III. *c.* 24.

§. 55. Generalibus etiam Juris naturalis principiis, per Leges civiles addi aliquid poteſt, vel detrahi; *l.* 6. *D. h. t.* de quo deinceps §. 72. & *ſeq.*

§. 56. Dividi ſolet Jus Naturale in *Proprium* & *Improprium*, ſeu *Præcipiens* & *Permittens.*

§. 57. Jus Naturale *Proprium* & *Præcipiens* eſt illud, de quo adhuc egimus, quod jubet facienda & prohibet contraria.

§. 58. *Improprium* autem ſeu *Permittens* (quod & *Suadens* quibusdam dicitur) quod circa ea verſatur, quæ licita ſunt neque repugnant naturæ, qualis eſt procreatio ſobolis, libertas, occupatio ejus quod nullius eſt, ſimilesque facultates naturales; Item quæ

ratio ſuadet ut meliora, non tamen imperat, veluti quod hereditas proximo ſanguini relinquenda ſit, & ſimilia. v. §. 12. *I. de R. D. l.* 7. *D. de bon. damn.*

§. 59. Sed *Jus Permittens* proprie *Jus* dici nequit, uti vel ex ipſo verbo, dum ſcil. *Improprium* dicitur, facile intelligitur.

§. 60. *Jus Gentium* Ulp. dicit eſſe, *quo gentes humanæ utuntur; Idque a naturali recedere, quia illud omnibus animalibus, hoc ſolis hominibus inter ſe commune eſt. l.* 1. *§. ult. h. t.*

§. 61. Sed ſimiliter minus accurate; De Jure enim gentium Civili etiam dici poteſt, id eſſe quo gentes utuntur; & differentia inter *Jus Naturale* & *Gentium* plane vitioſa eſt: Bruta enim animalia cum ſenſu & ratione careant, uti alibi idem agnoſcit Ulp. *l.* 1. §. 3. *D. ſi quadr. paup. fec. dic.* & §. 39. *ſupr.* jam monitum eſt, Jure naturali uti dici nequeunt.

§. 62. Rectius deſcribit Gajus in *l.* 9. *D. h. t.* dum ait, *Jus Gentium eſſe, quod naturalis ratio inter omnes homines conſtituit, & apud omnes peræque cuſtoditur;* ſeu *quod ratione naturali inter omnes homines peræque obſervatur; l.* 1. *D. de A. R. D.* nec non Imp. Juſtinianus, dum docet *Jus Gentium* eſſe, *quod naturalis ratio inter omnes homines conſtituit, & apud omnes populos peræque cuſtoditur;* §. 1. *I. de J. N. G. & C.* quodque *omni humano generi commune eſt, uſuque exigente & humanis neceſſitatibus eſt introductum.* §. 2. *I. eod.*

§. 63. Quod cum ſimiliter fundamentum in recta ratione habeat, eundem etiam quem Jus Naturale auctorem & Legiſlatorem habet, Deum ſcil. O. M. Adeoque & ad Jus Naturæ latius acceptum referri poteſt; v. §. 1. 11. *I. de R. D. l.* 84. §. 1. *D. de R. J.* Simulque eſt immutabile.

§. 64. Nam uti recta ratio inſita a natura & in omnes

omnes diffusa constans est & sempiterna, ita & perpetuum est, quod ea per certas conclusiones præscribit.

§. 65. Diversum tamen nihilominus a *Jure Naturæ* etiam statui potest.

§. 66. *Jus Naturale* enim strictius acceptum ita innatum est, ut primo intuitu ab omnibus intelligatur, *Jus Gentium* vero ratiocinando elicitur: Circa ea enim hoc Jus vertitur, quæ convenienter quidem rationi naturali, non tamen immediate ex ejus dictamine, sed usu exigente & humanis necessitatibus inde deducuntur: Uti ex iis, quæ Juri Gentium adscribuntur, facile intelligitur.

§. 67. Ex Jure Gentium enim introducta sunt bella, captivitates, servitutes, manumissiones, discretæ gentes, Regna condita, Dominia distincta, agris termini positi, ædificia collocata, commercium, emtiones venditiones, locationes conductiones, obligationes institutæ, exceptis quibusdam (Verborum scil. & Literarum obligationibus) quæ a Jure Civili introductæ sunt; *l.* 4. *l.* 5. *D. h. t.* §. 2. *I. de I. N. G. & C.* Jura denique Legatorum, quæ utroque tempore & belli & pacis locum habent, constituta sunt. *l. ult. D. de legation.*

§. 68. Dividitur *Jus Gentium* a DD. in *Primævum* & *Secundævum*, seu *Primarium* & *Secundarium*.

§. 69. *Primævum* dicunt, *quod ex sola & simplici ratione profluit, & homini a principio innatum est.*

§. 70. *Secundævum* vero, *quod ex composita mentis humanæ notitia, adhibita ratiocinatione mentisque discursu, nascitur, usuque exigente & humanis necessitatibus introductum est.*

§. 71. Quæ divisio minime est necessaria; *Jus Gentium Primævum* enim, quod dicunt, a *Jure Naturali* non differt, uti ex dictis manifestum est.

§. 72.

§. 72. *Jus Civile* eſt, *quod quisque Populus liber ſibi proprium conſtituit, l. 9. D. h. t. §. 1. I. de I. N. G. & C. neque in totum a Naturali vel Gentium recedit, nec per omnia ei ſervit*, ſed *Juri communi vel addit aliquid vel detrahit l. 6. pr. D. h. t.*

§. 73. *Addit* autem, vel confirmando quæ Jure Naturæ vel Gentium jam conſtituta ſunt, vel non ſatis definita determinando, ſolennitatesve adjiciendo. *Detrahit* vero, vel caſus aliquos a generalibus Juris naturalis præceptis excipiendo, veluti in uſucapione; v. *l. 1. D. de uſurp. & uſuc. pr. I. eod. junct. l. 14. D. de condict. indeb.* vel libertatem naturalem quandoque reſtringendo, veluti per Legem Falcidiam, SCtum Trebellianum, & ſimilia.

§. 74. *Jus Civile* duplex eſt, *Scriptum* aut *Non Scriptum. l. 6. §. 1. D. h. t. §. 3. I. de I. N. G.* & *C.*

§. 75. Non tamen eo ſenſu, quo apud Græcos, *τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι οἱ δὲ ἄγραφοι*: Licet hoc videatur velle Ulp. *d. l.* & diviſionis hujus originem, ab inſtitutis Athenienſium & Lacedæmoniorum, aperte petat Imp. in §. 10. *I. de I. N. G. & C.*

§. 76. *Jus ſcriptum* enim eſt, *quod per expreſſam ſanctionem promulgatum eſt;* & in genere *Lex* dici ſolet: v. *l. 32. pr. §. 1. l. 37. D. de ll.* Quale etiam fuit Jus non ſcriptum Lacedæmoniorum. v. Juſtin. *L.* III. *c. 2. Jus non ſcriptum* autem, quod tacito populi conſenſu ſeu diuturnis moribus utentium introductum eſt. *l. 32. pr. & §. 1. D. de ll. §. 3. 9. I. de I. N. G. & C.* v. *infr. ad t. de LL. §. 39. & ſeqq.*

§. 77. *Scriptum* vero dicitur, non quaſi ſcriptura de Legis ſit eſſentia, ſed quia majoris commodi cauſa ſcribi ſolet: Ita accip. *d. l. 32. l. 36. D. de ll. §. 11. I. de R. D.*

§. 78. Juris ſcripti ſpecies ſunt ſex, *Lex*, *Plebiſcitum,*

scitum, *Senatusconsultum*, *Principum placita*, *Magistratuum Edicta*, & *Responsa Prudentum* §. 3. *I. de J. N. G. & C. l.* 7. *pr.* & §. 1. *D. h. t.*

§. 79. *Lex* (in specie scil. dicta) est, *quam Populus Romanus Senatorio Magistratu rogante, veluti Consule, constituebat.* §. 4. *I. de J. N. G. & C.* v. Gell. *L.* X. *c.* 20. De qua plenius ad *t. d. LL.*

§. 80. *Plebiscitum*, est *quod Plebs*, *Plebejo Magistratu rogante*, *veluti Tribuno Plebis*, *constituebat. d.* §. 4. *I. de J. N. G. & C.* Gell. *d. l.*

§. 81. Quod jus, cum plebs primis temporibus non haberet, successu temporis, uti & ipsos Tribunos Plebis, Patriciis extorsit.

§. 82. Cumque Plebiscitis Patricii non tenerentur, lata primum Lege *Horatia* A. U. C. 304. v. Liv. *L.* III. *c.* 55. Dion. Halic. *L.* XI. *c.* 49. postmodum *Publilia* A. U. C. 414. v. Liv. *L.* VIII. *c.* 12. tandemque A. U. C. 467. *Hortensia*, a Q. Hortensio Dictatore sic dicta, factum est, ' ut eo jure, quod Plebs statuisset, omnes Quirites tenerentur; adeoque Plebiscita non minus quam *Leges* valere cœperunt. *d.* §. 4. *I. de J. N. G. & C. l.* 2. §. 8. *D. de O. J.* Plin. *L.* XVI. *c.* 10. Gell. *L.* XV. *c.* 27.

§ 83. Unde Legis *Hortensiæ d.* §. 4. *I. de J. N. G. & C. d. l.* 2. §. 8. *D. de O. J.* tantum fit mentio, neque pro Hortensia *Horatia* legendum restituendumve est.

§. 84. *Senatusconsultum* est, *quod Senatus jubet atque constituit.* §. 5. *I. de J. N. G. & C. l.* 2. §. 9. *D. de O. J.* De quo ad *t. de LL. SCtis* &c. §. 34. & *seqq.*

§. 85. *Principis Placitum* seu *Constitutio Principis* est, *quod Principi placuit ut Legis habeat vigorem* §. 6. *I. de J. N. G. & C. l.* 1. *pr. D. de Const. Pr.* De quo ad *t. de Constit. Princ.*

§. 86. *Magistratuum Edicta*, seu *Ius Prætorium* est, *quod Prætores introduxerunt*, *adjuvandi*, *supplendi*, *vel corri-*

corrigendi juris civilis gratia. Quod & *Honorarium* dicitur ab *honore* Prætorum sic appellatum. *l.* 7. §. 1. *D. h. t.* §. 7. *I. de J. N. G. & C. l.* 2. §. 10. *D. de O. J.*

§. 87. Cum enim Prætorum Edicta naturali ratione & æquitate plerumque niterentur, Populus paulatim concessisse videtur, ut ea pro jure obtinerent, & secundum ea sequentes quoque Prætores jus dicerent. v. Cic. *de Inv. L.* II. *c.* 22.

§. 88. *Adjuvit* autem Prætor Jus Civile, casus jure civili comprehensos ad faciliorem exitum perducendo, *pr. I. de bon. poss.* Actionesque secundum Jus Civile concedendo. v. *l.* 1. *l.* 3. *D. de neg. gest. l.* 1. *D. commod. l.* 1. *pr. &* §. • *D. si quadr. paup. fec. dic. l.* 1. *pr. D. si pars her. pet. Supplevit,* extendendo jus civile, & casus omissos pro comprehensis habendo; dum dedit scil. Actiones in factum, ex. gr. in causa L. Aquiliæ; *l.* 11. *D. de P. V.* Actionem Publicianam, *t. t. D. de Public. in rem. act.* §. 4. *I. de Act.* similesque. *Correxit,* restringendo Jus Civile, & admittendo quod Jure Civili generaliter vetitum videbatur, dando v. gr. bonorum possessionem contra tabulas. *pr.* §. 1. *I. de bon. poss. t. t. D. & C. de bon. poss. cont. tab.* §. 3. *I. de exher. lib.*

§. 89. Leges enim abrogare, & aperte contra Jus Civile aliquid statuere non poterat. *l.* 12. §. 4. *D. de Publician. in rem. act. l.* 12. §. 1. *D. de bon. poss.*

§. 90. Sub jure *Prætorio* autem etiam continetur *Ædilitium*, ab Ædilibus Curulibus scil. constitutum §. 7. *I. de J. N. G. & C.* v. *l.* 2. §. 21. 26. *D. de O. J.* Qui sub *Prætoris* nomine latius accepto comprehenduntur. v. Paul. *L.* 1. *Sent. T.* 15. & §. 2. *I. de divis. stip.*

§. 91. *Responsa Prudentum* sunt *sententiæ & opiniones eorum, quibus permissum erat de Jure respondere.* §. 8. *I. de J. N. G. & C.*

§. 92. Quæ sub libera Rep. tum demum vim juris

ris habebant, cum receptæ essent sententiæ, sed sub Augusto & seqq. Imperatoribus ex auctoritate Principum. *d.* §. 8. *l.* 2. §. 47. *D. de O. J.*

§. 93. *Jus non scriptum* est *Jus moribus constitutum, quod usus approbavit*, seu quod tacito Populi consensu (in libera scil. Rep.) & diuturnis moribus utentium introductum est; & uno nomine dicitur *Consuetudo. l.* 32. *pr. D. de ll.* §. 9. *I. de J. N. G. & C.* De qua ad *t. de ll. SC. & long. consuet.* §. 39. *& seqq.*

§. 94. Dum quis autem Juri sedulo incumbit, acquirit *Artem Juris*, quæ est *ars æqui & boni; l.* 1. §. 1. *D. h. t.* seu *Jurisprudentiam*, quæ est *divinarum & humanarum rerum notitia, justi atque injusti scientia. l.* 10. §. 1. *h. t.*

§. 95. *Jurisprudentia* enim ab *Arte juris* non est distincta: Nam Praxis & Theoria hic concurrunt, quemadmodum & ab Ulp. conjunguntur in *l.* 1. §. 1. *D. h. t.*

Titul. II.

De Origine Juris, et Omnium Magistratuum, et Successione Prudentum.

§. 1. Actum est de Jure, tum *Naturali*, tum *Gentium*, tum *Civili*: Sequitur de *Juris Civilis Origine*, nec non *Magistratuum*, & *Successione Prudentum*, a quibus potissimum orta, condita, aucta, tradita, & illustrata sunt Jura Populi Romani.

De Origine Juris.

§. 2. Et quidem, quemadmodum principio rerum arbitria Regum pro Legibus fuisse monet Justin. *Lib.* I. *c.* 1. *pr.* Sic initio civitatis Romanæ, Populus

lus fine Lege certa, fine jure certo agere inſtituit, omniaque manu a Regibus gubernabantur. *l.* 2. §. 1. *D. h. t.* Dion. Hal. *L.* IV. *c.* 25. X. *c.* 1. Tacit. *Annal. L.* III. *c.* 26.

§. 3. Romulus tamen *Leges Curiatas*, ſequenteſque Reges, maxime Servius Tullius, Leges quaſdam ad Populum tulerunt *d. l.* 2. §. 2. Tacit. *d. l.* Quarum *Regiarum* legum fragmentum & mentio occurrit in *l.* 2. *D. de mort. infer.* add. Plin. *L.* XIV. *c.* 12.

§. 4. Quas in unum Librum collegit P. Papyrius; quod inde *Jus Papyrianum* dictum eſt. *l.* 11. §. 2. *junct.* §. 36. *h. t.* add. *l.* 144. *D. de V. S.*

§. 5. Exactis deinde Regibus Lege Tribunicia, Leges Regiæ pleræque exoleverunt, iterumque cœpit Populus Romanus incerto magis jure & conſuetudine uti. *l.* 2. §. 3. *D. h. t.*

§. 6. Quod ne diutius fieret, A. U. C. 299. placuit publica auctoritate mitti tres viros, (non *decem*, uti habetur *l.* 2. §. 4. *h. t.* ſi modo locus ſanus eſt) Sp. ſcil. Poſtumium Album, A. Manlium, & P. Sulpitium Camerinum, per quos peterentur Leges a Græcis civitatibus. *l.* 2. §. 4. *h. t.* Liv. *L.* III. *c.* 31. Dion. Hal. *L.* X. *c.* 59. 64.

§. 7. Iisque triennio poſt reverſis, A. U. C. 302. conſtituti ſunt Decemviri ſumma cum poteſtate, per quos civitas fundaretur Legibus. Liv. *L.* III. *c.* 33. Dion. Hal. *L.* X. *c.* 64. 65.

§. 8. Qui Leges in X. Tabulas æreas (ſic leg. vid.) perſcriptas pro roſtris compoſuerunt. *l.* 2. §. 4. *D. h. t.* v. Liv. *d. l.* Dion. Hal. *L.* X. *c.* 66.

§. 9. Cumque Decemviri ſequentis anni animadvertiſſent, aliquid deeſſe iſtis primis Legibus, alias duas ad easdem tabulas adjecerunt; Atque ita A. U. C. 303. (ſecundum Liv. *d. L.* III. *c.* 55.) ante Chriſtum natum A. 449. latæ, & ex accidenti appellatæ ſunt

Leges

Leges XII. *Tabularum. d. l.* 2. §. 4. *h. t.* Dion. Halic. *L.* X. *c.* 68. 69. add. Gell. *L.* XVII. *c.* 21.

§. 10. In quibus omnis civilis ſcientia, deſcriptis omnibus civitatis utilitatibus, continebatur; Cic. I. *de Orat. c.* 43. Ut merito fons publici & privati juris, imo Corpus omnis Romani Juris, dicantur Liv. *L.* III. *c.* 34.

§. 11. His Legibus latis, cœpit, ut naturaliter evenire ſolet, ut interpretatio deſideraret Prudentium auctoritatem, *neceſſariaque eſſet* (ſic leg. vid.) *Diſputatio fori.* Quod Jus communi nomine appellatur *Jus Civile. l.* 2. §. 5. *h. t.*

§. 12. Deinde ex his Legibus, eodem tempore fere, *Actiones* (i. e. Actionum formulæ) compoſitæ ſunt, quibus inter ſe homines diſceptarent: Quas Actiones, ne Populus, prout vellet, inſtitueret, certas ſolenneſque eſſe voluerunt. Et appellatur hæc pars Juris *Legis Actiones; l.* 2. §. 6. *D. h. t.* Diverſæ a *Legis Actionibus*, de quibus *l.* 3. *D. de Off. Proconſ.* nec non ab *Actibus Legitimis*, de quibus *l.* 77. *D. de R. J.*

§. 13. Quas cum Appius Claudius propoſuiſſet, & ad formam redegiſſet, Cnæus Flavius ſcriba ejus ſurreptum librum populo tradidit; Qui Liber appellatur *Jus Civile Flavianum. l.* 2. §. 7. *D. h. t.* v. Liv. *L.* IX. *c.* 46.

§. 14. Quia autem deerant quædam genera agendi, non poſt multum temporis ſpatium Sextus Ælius alias Actiones compoſuit, & Librum Populo dedit, qui appellatur *Jus Ælianum. l.* 2. §. 7. *D. h. t.*

§. 15. Acceſſerunt variis temporibus *Plebiſcita;* v. *l.* 2. §. 8. *D. h. t. SCta;* v. *d. l.* 2. §. 9. *Prætorum Edicta;* v. *d. l.* 2. §. 10. & ſub ſtatu monarchico *Conſtitutiones Principum.* v. *l.* 2. §. 11. *D. h. t.* De quibus ad *tit. præced.* jam monitum, & ad ſeq. *t.* III. & IV. plenius agendum.

De Origine Magistratuum.

§. 16. *Magiſtratus* (a *Magiſtro* ſic dictus; *l.* 57. *D. de V. S.*) latius acceptus eſt omnis Poteſtas Politica; Quo ſenſu Magiſtratibus *Reges* annumerantur a Pomponio in *l.* 2. §. 13. 14. *h. t.* add. Liv. *L.* XLV. *c.* 5.

§. 17. Strictiori ſignificatione vero eſt *Perſona publica, quæ jurisdictioni præeſt.*

§. 18. Sunt autem I. Magiſtratus vel *Ordinarii*, vel *Extraordinarii.*

§. 19. *Ordinarii* ſunt, qui ſtatis temporibus & ſemper in Rep. fuerunt; uti *Conſules*, *Tribuni plebis*, *Ædiles*, *Quæſtores*, *Prætores.* v. *l.* 2. §. 16. 20. 21. 22. 26. 27. 28. *D. h. t.*

§. 20. *Extraordinarii*, qui neque ſtatis temporibus, neque ſemper in Rep. fuerunt; puta *Cenſores*, *Dictatores*, *Decemviri*, *Tribuni militum Conſulari poteſtate*, *Præfecti Vigilum*, ſimilesque. v. *l.* 2. §. 17. 18. 24. 25. 33. *D. h. t.*

§. 21. II. Alii ſunt *Majores*, alii *Minores*. *l.* 2. *D. de in jus voc.* *l.* 32. *D. de injur.*

§. 22. *Majores* ſunt, qui majoribus creabantur auſpiciis, & lictores viatoresque habebant; veluti *Conſules*, *Prætores*. v. Gell. *L.* XIII. *c.* 14.

§. 23. *Minores*, qui minoribus auſpiciis creabantur, & lictores viatoresque non habebant; quales erant Ædiles & Quæſtores. v. Gell. *d. l.* & *L.* XIII. *c.* 12.

§. 24. III. Alii ſunt *Urbani*, alii *Provinciales.*

§. 25. *Urbani* ſunt, qui in Urbe poteſtatem & jurisdictionem exercent.

§. 26. *Provinciales*, qui in Provinciis.

§. 27. Sed, cum de pleriſque Magiſtratibus, eorumque officio, ſingulares poſtea occurrant Tituli, ulte-

ulteriori eorum expoſitione hic ſuperſedere licet.

De Successione Prudentium.

§. 28. *JCtus* eſt, *qui jus profitetur, reſpondet, interpretatur:* vel *Vir bonus, legum ac morum, ad reſpondendum atque interpretandum, peritus.* v. Cic. I. *de Orat. c.* 48.

§. 29. Juris Civilis ſcientiam autem plurimi & maximi viri profeſſi ſunt. *l.* 2. §. 35. *D. h. t.*

§. 30. Inter quos celebres ſunt, *Tiberius Coruncanius*, qui primus publice profiteri cœpit. *l.* 2. §. 35. *D. h. t. P. Mutius, Brutus,* & *Manilius*, qui Jus Civile fundarunt. *l.* 2. §. 39. *D. h. t. Q. Mutius* P. Filius, qui Jus Civile primus conſtituit, id generatim in libros decem & octo redigendo. *l.* 2. §. 41. *D. h. t.* Nec non *A. Ofilius*, qui poſt illos Libros de Jure Civili plurimos, & qui omnem partem operis fundarent, reliquit. *l.* 2. §. 44. *D. h. t.*

§. 31. Maximæ vero auctoritatis fuerunt duo illa pacis decora, *Atejus Capito*, qui *Ofilium* ſecutus eſt, & *Antiſtius Labeo* inſtitutus a *Trebatio*. l. 2. §. 47. *D. h. t.* Tacit. *L.* III. *Ann. c.* 70. 75. Qui primum diverſas ſectas conſtituerunt. *d. l.* 2. §. 47.

§. 32. Nam *Atejus Capito*, in his, quæ ei tradita fuerant, perſeverabat; *Labeo* ingenii qualitate, & fiducia doctrinæ, qui & cæteris operis ſapientiæ operam dederat, plurima innovare inſtituit. *d. l.* 2. §. 47. add. Tacit. *d. c.* 75. Gell. *L.* XIII. *c.* 12.

§. 33. *Atejo Capitoni* ſucceſſit *Maſſurius Sabinus*, (a quo *Sabiniani* dicti ſunt) & *C. Caſſius Longinus*, (a quo *Caſſiani*, & *Schola Caſſiana.* v. Plin. *L.* VII. *Ep.* 24.) Caſſio *Cœlius Sabinus*, Cœlio Sabino *Priſcus Javolenus*, Javoleno *Alburnius Valens*, *Tuſcianus* ſeu potius

 Volu-

Volusius Mæcianus, & *Salvius Julianus*. *d. l.* 2. §. 47. *D. h. t.*

§. 34. *Labeoni* ſucceſſit *Nerva Pater*, Nervæ *Proculus* (unde *Proculejani* vocati ſunt) & *Nerva Filius*, Proculo *Pegaſus* (unde *Pegaſiani*) Pegaſo *Celſus*, Patri Celſo *Celſus Filius* & *Priſcus Neratius*. *d. l.* 2. §. 47.

§. 35. Quorum, ut & diſſenſionis eorum, in Jure noſtro frequens eſt mentio. v. *l.* 11. §. 3. *D. de don. int. Vir. & Ux. l.* 35. §. 3. *D. de mort. cauſ. don. l.* 18. *D. de furt.* §. 25. *I. de R. D.* §. 2. *I. de emt. vend.* §. 8. *I. de mand.* Ulp. *Fragm.* T. XI. §. *ult.*

Titul. III.

De Legibus, Senatusque Consultis, et Longa Consuetudine.

C. I. 14. 16. VIII. 53.

§. 1. Poſt caput de Jure ejusque Origine, ſubjicitur de partibus quibusdam Juris Civilis conſtituentibus in ſpecie, de *Legibus* ſcil. *SCtis*, *Longa Conſuetudine*, *h. t.* & *Conſtitutionibus Principum*, *tit. ſeq.* IV.

De Legibus.

§. 2. *Lex* (quæ a *legendo*, vel quod legenda proponeretur, Varr. *de L. L. Lib.* V. Iſidor. *L.* II. *c.* 10. *L.* V. *c.* 3. vel quod *delectus* vis in Lege poneretur, Cic. *de Leg. L.* I. *C.* 6. dicta eſt) varie accipitur.

§. 3. Vel enim *latiſſime* pro omni jure ponitur, quo utimur in Rep., ut & ipſum jus non ſcriptum comprehendat; v. *l.* 6. §. 1. *l.* 9. *D. de J. & J.* §. 1. *I. de J. N. G. & C.*

Vel *late*, pro omni jure ſcripto; *l.* 1. *l.* 32. *D. h. t.*

l. 1.

l. 1. §. 1. *D. de off. ejus cui mand. eſt juriſd.* ut & Jus *Honorarium* complectatur. *l.* 1. §. 2. *D. und. cogn.* Paul. *Rec. ſent. L.* III. *T.* 3.

Vel *ſtricte*, pro ea juris ſcripti ſpecie, quam Populus Romanus Senatorio Magiſtratu rogante conſtituebat. §. 4. *I. de J. N. G. & C.*

Vel denique *ſtrictiſſime*, pro Lege XII. Tabb. *l.* 7. §. 14. *in fin. D. de pact. l.* 13. §. 3. *in f. D. de S. P. R.* junct. *l.* 8. *D. eod. l.* 18. *D. qui teſt. fac. poſſ. l.* 5. §. 1. *D. de acq. her.* junct. *l.* 1. *D. de cur. fur. l.* 6. §. 1. *D. de re jud. l.* 130. *D. de V. S. t. I. de Legit. Patron. tut.* Aliave quadam Lege ſingulari.

§. 4 *Lex late accepta* deſcribitur, quod ſit *commune præceptum, virorum prudentium conſultum, delictorum quæ ſponte vel ignorantia contrahuntur coërcitio, communis Reip. ſponſio;* vel, *Regula juſtorum & injuſtorum, præceptrix faciendorum, prohibitrix autem non faciendorum; l.* 1. 2. *D. h. t.* ſeu, uti alii malunt, quod ſit *commune præceptum ſummæ poteſtatis, omnes ei ſubjectos, ipſorum bono, ad parendum obſtringens.*

§. 5. Legem ferre poteſt ſummus rerum arbiter Deus O. M. omnesque penes quos eſt τὸ κύριον ſeu Majeſtas in Rep. v. *l.* 9. *D. de J. & J.* §. 1. *I. de J. N. G. & C. l.* 32. §. 1. *D. l. ult. C. h. t.*

§. 6. Unde *Lex* alia *Divina* eſt, alia *Humana.* vid. ſupr. *ad t. de J. & J.* §. 25. *& ſeqq.*

§. 7. Feruntur Leges de rebus honeſtis & licitis, v. Act. IV. v. 19. V. v. 29. & quidem Futuris, non præteritis, ad quas vis & poteſtas legum non extenditur. *l.* 22. *D. h. t. l.* 7. *C. h. t. l.* 29. v. *Quæ in poſterum C. de teſtam. l.* 23. §. *ult. C. mand. l.* 17. v. *Quæ tam C. de fid. inſtrum. l. pen. C. de Decur. Nov.* 99. *c.* 1. §. 2. *c. f.* X. *de conſtit.*

§. 8. Niſi l. nominatim & de præterito tempore, & adhuc pendentibus negotiis cautum ſit; *d. l.* 7. *C. h. t.*

v. *l. ult. C. de pact. pign. l.* 21. *in f. l.* 22. §. 1. *C. de SS. Eccles. l. un.* §. 4. *C. de contr. jud. l.* 2. §. 9. *C. de jurej. propt. cal. l.* 17. v. *Quæ tam C. de fid. instrum. N.* 19. *Præf. N.* 115. *c.* 1.

Vel II. Lex lata tantum sit declaratoria juris antiqui; v. *N.* 19. *præf. in f. N.* 143. *pr. in f.* quia per declarationem nihil additur novi. *l.* 21. §. 1. *D. qui test. fac. poss.*

§. 9. Feruntur etiam de iis, quæ ut plurimum & frequenter, non perraro contingunt: *Quod enim semel aut bis existit, prætereunt Legislatores. l.* 3. 4. 5. 6. 10. *D. h. t.*

§. 10. Quod tamen non impedit, quominus & de raris & insolitis Legislatores quandoque sint solliciti. v. §. 22. 23. *l. de R. D. l.* 14. *D. de stat. hom. l.* 3. *D. si pars hered. pet. l.* 36. *D. de sol. l.* 9. §. 1. *l.* 22. *l.* 23. *D. de reb. dub. l.* 12. *C. de legit. hered. l.* 16. *C. de don. ant. nupt. N.* 5. *c.* 2. §. 1. Differt. N. III. *de Part. Legit. C.* 3. §. 21. *& seqq.*

§. 11. Modus ferendæ legis consistit in promulgatione, ut scil. voluntas Legislatoris manifesta fiat, & ab omnibus intelligatur. *l.* 32. §. 1. *D. l.* 9. *C. h. t.*

§. 12. Simul atque enim Lex promulgata est, obligat subditos; v. *l. pen. in f. C. de Decur.* Non demum post duos menses, uti quidam volunt ex male intellecta *Nov.* 66. *c.* 1. Nisi certum tempus nominatim Lege comprehensum sit, ex quo vim demum obligandi habeat. *Nov.* 116. *c.* 1.

§. 13. *Legis* itaque promulgatæ *effectus* est, obligare subditos, omnes scil. cives & incolas in territorio Legislatoris degentes, *l. ult. D. de jurisd. l.* 7. §. 10. *D. de interd. & releg. l.* 3. *l.* 13. *D. de Off. Præf.* ad sui observantiam, *l.* 10. *C. h. t.* etiam in conscientia; Ep. ad Rom. *c.* 13. v. 1. 2. 3. 4. 5. 1, Ep. Petr. *c.* 2. v. 13. *& seqq.* vel, si contra fiat, ad pœnam; *Imperare* scil. *vetare, permittere, punire*, ut ait JC. *l.* 7. *D. h. t.* add. *Nov. Leon. pr.* Quint. *Inst. L.* VII. *c.* 5.

§. 14.

§. 14. Non etiam *suadere;* v. Sen. *Ep.* 94. Licet non pauci in jure nostro sint textus suasorii, merum consilium Legislatoris continentes. v. §. 3. *I. de pup. subst.* §. 5. *I. de hered. qual. & diff.* junct. *l. ult.* §. 14. *C. de jur. delib.* §. *ult. I. de V. O. l.* 34. *D. h. t. l.* 24. *l.* 36. *D. de R. V. l.* 1. §. 3. *D. de peric. & comm. rei vend. l.* 9. *D. de susp. tut. l.* 2. *C. de annal. exc. N.* 22. *c. ult. pr.*

§. 15. Sed & hic Legis effectus est, ut, si quid contra Legem fiat, ordinario sit ipso jure nullum; *l.* 5. *C. h. t.* §. 12. *I. de nupt. pr. I. de exher. lib.* Nisi Legislator actum subsistere patiatur, & tantum pœnam adjiciat, *arg. l.* 41. *D. de pœn.* uti in SCto Vellejano & Macedoniano; *tt. D. & C. ad SC. Maced. & Vellej.* vel rescissionem expresse desideret, uti in *Nov.* 115. *c.* 3. §. *ult.* & *c.* 4. §. *ult.*

§. 16. *Contra legem* autem *facit,* non tantum qui contra verba legis facit, sed & qui contra mentem Legislatoris & sententiam, qui proprie *fraudem legi facere* dicitur. *l.* 29. *l.* 30. *D. h. t. l.* 5. *C. h. t.* v. *l.* 3. §. 3. *l.* 7. §. 3. *D. ad SC. Maced. l.* 123. §. 1. *de legat.* 1.

§. 17. Obligat autem Lex subditos, non etiam Principem; qui Legibus, non Julia tantum & Papia, sed omnibus solutus est. *l.* 31. *D. h. t. l.* 23. *D. de legat.* 3. §. *ult. I. quib. mod. test. inf. l.* 3. *C. de testam. Nov.* 105. *c.* 2. §. *ult.* Dion Caff. *L.* LIII.

§. 18. *Civilibus* scil. non etiam Naturalibus & Regni fundamentalibus, neque Divinis moralibus. v. Deut. XVII. v. 18. 19.

§. 19. Sed & officium boni Principis est, dignaque vox majestate regnantis, se legibus, quibus solutus est, alligatum profiteri. *l.* 4. *C. h. t.* §. *ult. I. quib. mod. test. inf. l.* 3. *C. de testam.* Claud. *in Panegyr. de quart. Consul. Honor. v.* 295. *& seqq.*

§. 20. Cum autem Leges ita scribi nequeant, ut omnes casus, qui quandoque inciderint, comprehen-

 dantur,

dantur, *Interpretatione* sæpenumero opus esse, res ipsa loquitur. *l.* 10. *l.* 11. *l.* 12. *l.* 13. *D. h. t. N.* 74. *pr.*

§. 21. Fit autem Interpretatio vel per *Principem* seu *Legislatorem*, vel per *Consuetudinem*, vel per *JCtos.*

§. 22. *Interpretatio* quæ fit per *Principem* seu *Legislatorem*, *Authentica* dici solet; v. *l.* 1. *l.* 9. *l.* 12. *C. h. t.* Eaque locum maxime habet, cum Lex aperta & clara est, sed prædura; Tum enim solius Principis seu Legislatoris est, duritiem illam mitigare, novumque jus introducere. v. *l.* 12. §. 1. *D. qui & a quib. man. lib. non fiunt.* junct. *l.* 32. *C. ad L. Jul. de adult.*

§. 23. Quæ fit per *Usum* seu *Consuetudinem*, *Usualis* appellatur. De qua v. *l.* 37. *D. h. t. l.* 11. *C. h. t.*

§. 24. Quæ vero per *JCtos*, *Doctrinalis* vocari solet: Quæ consistit in vera & congrua voluntatis Legislatoris expositione; & locum habet, cum verba Legis non adeo sunt obscura, quin mens ejus argumentando ex præcedentibus & consequentibus educi possit, nec adeo aperta, quin aliquam ex bono & æquo desiderent interpretationem.

§. 25. Eaque triplex est, *Declarativa*, *Extensiva*, & *Restrictiva.*

§. 26. *Interpretatio Declarativa* est, *qua proprius Legis dubiæ sensus exponitur.*

§. 27. Quæ ut feliciter procedat, inprimis verba Legis probe consideranda veniunt; *l.* 1. §. 20. *D. de exerc. act. l.* 8. *D. de Publician. in rem. act.* arg. *l.* 7. §. *ult. de supell. leg. l.* 69. *pr. de leg.* 3. add. Gell. *L.* XIII. *c.* 10. adeoque tota Lex perlegenda, *l.* 24. *h. t.* præcedentia & consequentia examinanda, prioresque Leges cum posterioribus conferendæ sunt. *l.* 26. *l.* 27. *l.* 28. *D. h. t.*

§. 28. Non tamen verbis tantum inhærendum, sed & in mentem Legislatoris, rationemque legis, quæ anima

anima ejus eſt, inquirendum; *Scire leges* enim *non hoc eſt verba legum tenere, ſed vim ac poteſtatem.* *l.* 17. *D. h. t. l.* 13 §. 2. *D. de excuſ. tut.* add. *l.* 18. §. 3. *D. de inſtr. vel inſtrum. leg* Cic. *pro Cæcin. c.* 18. 23. 28.

§. 29. Licet non omnium, quæ a majoribus tradita ſunt, ratio reddi poſſit; *l.* 20. *D. h. t.* v. *l.* 9. *D. de religioſ.* Adeoque nimis curioſe in eam inquiri non oporteat. *l.* 21. *D. h. t.* Multa enim contra rationem diſputandi, pro utilitate communi, recepta ſunt; *l.* 51. §. 2. *D. ad L. Aquil.* & alioquin multa ex his, quæ certa ſunt, ſubverterentur. *d. l.* 21. *D. h. t.*

§. 30. Et in genere ad hoc attendendum, ut ea accipiatur ſignificatio, quæ vitio caret, l. 19. *D. h. t.* & ſubjectæ materiæ convenit; *l.* 67. *D. de R. J.* benigniora præferantur, *l.* 18. *l.* 25. *D. h. t. l.* 56 *l.* 168. *D. de R. J.* ſemperque major æquitatis, quam ſtricti juris ratio habeatur. *l.* 8 *C. de jud. l.* 90. *D. de R. J.*

§. 31. *Interpretatio Extenſiva* eſt, *cum ob paritatem rationis a ſimilibus ad ſimilia proceditur*, ſecundum *l.* 12. *l.* 13. *l.* 2. *D. h. t.* v. § *unic. I. de Legit. Patron. tut. l.* 32. *pr. D. ad L. Aquil. l.* 7. §. 2. *D. de jurisd. l.* 14. *D. ad SC. Maced. l.* 13 *D. de teſt. l.* 16. *de Sponſ. l.* 59. *de R. N. l.* 4. *D. de fund. dot.*

§. 32. Quæ tamen in jure ſingulari ceſſat; *l.* 14. *l.* 15. *D. h. t.* neque procedit, ſi extenſio nominatim ſit prohibita: De quo ex mente Legiſlatoris, non ex verbis *tantummodo, ita demum, duntaxat,* ſimilibusve tantum judicandum eſt. v. *l f. C. de rev. don. Nov.* 115. *c.* 3. *l.* 1. *pr. D. de off. ejus cui mand. eſt jurisd. l.* 5. §. 3. *D. de in lit. jur.* junct. *l.* 2. *C. eod.*

§. 33. *Reſtrictiva* vero eſt, *cum ratio Legis generalis ad ſubjectam materiam reſtringitur.* v. *l.* 1. *pr. D. de pec. conſt.* junct. *l.* 1. *D. de pact. l* 32. *D. de pact. l.* 40. *D. de pet. her. pr. I. de ingen. l.* 3. §. 1. *D. de off. Præf. Vig. l.* 6. §. 2. *D. de jur. patr.*

De Senatusconsultis.

§. 34. *Senatusconsultum* eſt, quod Senatus jubet atque conſtituit. §. 5. *I. de J. N. G. & C. l.* 2. §. 9. *D. de O. J.* Non enim ambigitur Senatum jus facere poſſe. *l.* 9. *D. h. t. l. un. C. de SCtis.*

§. 35. Quod tamen ſano ſenſu accipiendum eſt. Senatus enim propria auctoritate jus condere non potuit: Quæ poteſtas, ſub ipſis etiam Regibus, penes ſolum fuit populum. Dion. Hal. *L.* II. *c.* 14. *L.* VI. *c.* 58. *L.* IX. *c.* 54.

§. 36. Adeoque ſub libera Rep. SCta rata non erant, niſi a populo probata eſſent. Sed poſtquam Comitia e Campo ad Patres a Tiberio translata ſunt, v. Tac. *Ann. L.* I. *c.* 15. Senatus ex auctoritate Impp. ad præcedentes plerumque Orationes Principum, SCta condidit. v. *l.* 20. §. 6. *D. de pet. her. l.* 16. *D. de R. N. l.* 32. *pr.* §. 2. *D. de don. int. Vir. & Ux.* Suet. *in Claud. c.* 25. *Veſp. c.* 11.

§. 37. Unde quod uno loco *SCto*, alio *Orationi Principis* adſcribitur. *l.* 8. §. 17. 20. *D. de transact.* junct. *l.* 23. §. 2. *D. de condict. ind. l.* 1. *D. in quib. cauſ. pign. tac.* junct. *l.* 24. §. 2. *D. de reb. auct. jud poſſ.* & *l.* 52. §. 10. *pro ſoc. l.* 60. *inſcr. & pr. D. de R. N. l.* 1. junct. *l.* 12. *D. de reb. eor. l.* 1. *C. de præd. min. l.* 7. *C. eod. d. l.* 32. *pr.* §. 2. 24. 26. *D. de don. int. Vir. & Ux.*

§. 38. Quæ Senatus auctoritas poſtea multum imminuta, v. *l.* 8. *l. ult.* §. 1. *C. h. t.* & a Leone Imp. ei plane ademta eſt. v. *Nov. Leon.* 78.

De Longa Consuetudine.

§. 39. *Conſuetudo* (quæ varie accipitur; v. *l.* 50. §. 3. *D. de leg.* 1. *l.* 3. *in f. C. de Epiſc. aud.* §. 15. *I. de R. D.*

l. 32.

l. 32. *pr. l.* 36. *D. h. t.*) hic eſt *Jus moribus conſtitutum, quod uſus approbavit;* ſeu *quod tacito Populi conſenſu* (in libera ſcil. Rep.) *& diuturnis moribus utentium introductum eſt. l.* 32. §. 1. *D. h. t.* §. 9. 11. *I. de J. N. G. & C.*

§. 40. Ad *Conſuetudinem* itaque introducendam requiritur *conſenſus* vel Populi vel Principis. Quod enim errore primum, deinde conſuetudine obtentum eſt, in aliis ſimilibus non obtinet. *l.* 39. *D. h. t. l.* 15. *D. de juriſd.*

§. 41. Et quidem conſenſus *tacitus:* in quo conſuetudo differt a Jure ſcripto, quod per expreſſum conſenſum & ſanctionem conſtituitur. v. *l.* 32. §. 1. *D. h. t.* §. 9. *I. de J. N. G. & C.* v. ſupr. *ad t. de J. & J.* §. 76.

§. 42. Quod tamen non impedit, quo minus conſuetudo, poſtquam introducta eſt, in ſcripturam redigi poſſit; v. *l.* 4. *D. de pign. & hyp.* Uti ex *Conſuetudinibus Feudalibus*, aliiſque, manifeſtum eſt.

§. 43. Præter tacitum autem Populi vel Principis conſenſum, nihil deſideratur.

§. 44. De quo tamen, ut conſtet, probari debet *Actuum frequentia, l.* 1. *C. quæ ſit long. conſuet.* & *temporis diuturnitas. l.* 33. *D. h. t. tit. Cod. quæ ſit long. conſuet.*

§. 45. Unde conſuetudo dicitur *tenaciter* & *jugiter ſervata, l. ult. C. quæ ſit long. conſuet. antiqua, l.* 9. *C. de jur. fiſc. vetuſtiſſima & jugiter obſervata, l. ult. C. de priv. Schol. longa, inſcr. & l.* 35. *D. h. t. tit. C. quæ ſit long. conſuet. inveterata, l.* 32. §. 1. *D. h. t. diuturna; l.* 73. *h. t.* & *per plurimos annos obſervata. l.* 35. *D. h. t.*

§. 46. Quot Actus, quantum temporis ſpatium requiratur, nuſquam deciſum eſt: Adeoque relinquendum hoc eſt prudentis Judicis arbitrio. arg. *l.* 1. §. 2. *D. de jur. delib.*

§. 47. Sive autem Actus ſint judiciales, ſive extrajudi-

judiciales, nihil interest; *l.* 38. *D. h. t.* Tacitus enim Populi consensus ex actibus extrajudicialibus etiam colligi potest, & consuetudo extrajudicialis, æque ac rerum judicatarum auctoritas, vim legis obtinet. *d. l.* 38. *D. h. t.*

§. 48. *Effectus Consuetudinis* introductæ, cum species sit Juris Civilis, §. 9. *I. de J. N. G. & C.* idem est, qui Legis; *d.* §. 9. *I. de J. N. G. & C. l. ult. C. quæ sit long. consuet. l.* 32. *pr.* §. 1. *l.* 33. *l.* 35. *D. h. t.* Nihil enim interest, *suffragio populus suam voluntatem declaret, an rebus ipsis & factis. d. l.* 32. §. 1. *h. t.*

§. 49. Jus proinde novum, de quo antea nihil cautum est, inducit; *dd. ll.* II. Optima est Legum interpres; *l.* 37. *h. t.* Et III. Quemadmodum Leges posteriores abrogant priores, Liv. *L.* VII. *c.* 17. Gell. *L.* XI. *c.* 18. *l. ult. D. de const. Princ.* sic & consuetudo consuetudinem Legemque tollit priorem. *d. l.* 32. §. 1. *in f. h. t.* §. 11. *I. de J. N. G. & C* Gell. *d. l.*

§. 50. Quemadmodum etiam Legis virtus est, imperare, vetare, punire; *l.* 7. *D. h. t.* sic & consuetudo subditos obstringit, ut secundum eam actiones dirigant. v. *l.* 31. § 20. *D. de Æd. Ed. l.* 6. *de evict. l.* 4. § *f. D. de publican. & vect.*

§. 51. Judex quoque secundum consuetudinem, æque ac secundum legem, judicare tenetur; *pr. I. de off. Jud. Auth. Jubemus. C. de jud.* ut si contra fecerit, sententia ipso jure nulla sit. arg. *l.* 19. *D. de appell. l.* 1. § 2. *D. quæ sent. sin. provoc. l.* 2. *C. quand. prov. non est necess.*

§. 52. Ut autem hunc effectum habeat, naturali rationi & æquitati minime debet esse contraria. *l.* 39. *D. h. t. l.* 2. *C. quæ sit long. consuet.* N. 134. *c.* 1. Qualis merito habetur quorundam locorum consuetudo, qua bona naufragorum fisco addicuntur. v. *l.* 1. *C. de naufr. Auth. Navigia. C. de furt.*

TITUL.

Titul. IV.

De Constitutionibus Principum.

C. I. 14.

§. 1. *Constitutio Principis*, i. e. Imperatoris, v. Tacit. *Ann. L.* I. *c.* 1. *l.* 1. §. 1. *D. h. t.* nihil aliud est, quam *Principis placitum*, seu id, *quód Principi placuit, ut Legis habeat vigorem. l.* 1. *pr. D. h. t.* §. 6 *I. de J. N. G. & C.*

§. 2. *Lege Regia* enim, quæ de imperio ejus lata est, Populus ei & in eum omne suum imperium & potestatem (& quidem privative) concessit. *d. l.* 1. *pr.* §. 6. *I. de J. N. G. & C.*

§. 3. Quæ *Lex Regia* non est figmentum politicum, sed expresse de imperio Principis, & quidem sub Augusto A. U. C. 727. (ut videtur) lata, sequentium autem Impp. temporibus repetita. v. *l.* 2. §. 11. *D. de O. J. l.* 1. *pr. h. t. l. un. pr. D. de off. Præf. Prætor. l.* 3. *C. de testam. l.* 1. §. 7. *C. de vet. jur. enucl.* §. 6. *I. de J. N. G. & C.* Strab. *Lib. ult. in f.* Tacit. *L.* I. *Ann. c.* 1. Dion Caff. Lib. LIII. LIV. & LVII. Suet. *in Calig. c.* 14. Dion Caff. *L.* LX. Tacit. *L.* IV. *Hist. c.* 3. Differt. N. II. *ad Constit. Marci Aur. Antonini Imp. C.* 1. §. 16. *& seqq.*

§. 4. Non tamen statim temporibus Augusti *Regia* dicta videtur; Erat enim hoc nomen tum temporis valde exosum; Unde & ipse Augustus nomen *Regis, Dictatoris*, ac *Domini*, ut maledictum & opprobrium, semper exhorruit. Dion Caff. *L.* LIII. Sueton. *in Aug. c.* 52. 53.

§. 5. Successu temporis autem, firmato jam satis imperio, cum imperium *Regnum*, v. Tacit. *Ann. L.* XII. *c.* 66. *L.* XIII. *c.* 14. & Impp. Græcis non tantum

βασι-

βασιλεῖς, v. *l.* 9. *D. ad L. Rhod. de jact.* ſed & Latinis *Reges* dicerentur, v. Papin. Stat. *L.* IV. *Sylv.* 1. v. 46. Lamprid. *in Heliogab. c.* 34. *in Alexand. c.* 38. nomen *Regium* etiam de iis, quæ ad Impp. pertinent, uſurpari cœpit: v. Capit. *in Marc. c.* 5. Eaque ratione Lex illa, qua Regia poteſtas principi data eſt, poſterioribus temporibus, maxime a JCtis, *Regia* dicta eſt. *d.* Diff. II. *C.* 1. §. 32.

§. 6. Quodcunque igitur Imp. per Epiſtolam & ſubſcriptionem ſtatuit, vel cognoſcens decrevit, vel de plano interlocutus eſt, vel Edicto præcepit, Legem eſſe conſtat: Ita tamen, ut conſtitutiones perſonales ad exemplum non trahantur, nec perſonam egrediantur. *d. l.* 1. *pr.* & §. 1. *D. h. t.* §. 6. *I. de J. N. G.* & *C.*

§. 7. Unde recte dividuntur *Conſtitutiones Principum*, quod aliæ ſint *Generales*, aliæ *Speciales*. *d.* Diff. II. *C.* 2. §. 2.

§. 8. *Conſtitutiones Principum Generales* ſunt, quibus omnes tenentur; *d.* §. 6. *I. de J. N. G.* & *C.* & fere vel *Reſcripta* dicuntur, vel *Decreta*, vel *Edicta*. *d. l.* 1. §. 1. *h. t. d.* §. 6. *I. de J. N. G.* & *C. d. C.* 2. §. 3.

§. 9. *Reſcriptum* ſeu *Reſcriptio* v. *l.* 8. *l.* 9. *D. de offic. Præf. l. un. C. ſi cont. matr. volunt. tut.* eſt, quo Princeps vel ad libellos partium, v. *l.* 19. §. 9. *D. locat. l.* 17. *D. de jur. patron.* vel ad conſultationes Magiſtratuum reſpondet. v. *l.* 3. §. 1. 2. 3. *D. de teſtib. l.* 31. *D. de re jud. l.* 7. *D. de in int. reſt. d. C.* 2. §. 4.

§. 10. Moris enim erat Principem, quamvis præſentem, ſcripto ſeu per libellos adire. v. Tacit. *Ann. L.* IV. *c.* 39. Suet. *in Aug. c.* 53. *Domit. c.* 17. Mart. *L.* VIII. *Epigr. ult. l.* 33. *D. de re jud. l.* 5. *D. ad SC. Turp. l.* 6. *D. ad L. Jul. de vi publ.*

§. 11. Quibus libellis vel ipſi Principes ſubſcribebant, v. *l.* 32. §. 14. *D. de recept.* Lamprid. *in Commod. C.* 13. vel aliis, maxime JCtis, Magiſtris ſcil. libellorum, ſubſcribendi curam mandabant. v. *inſcr. l. un. D. de Offic. Præf. Præt. l.* 12. *D. de diſtr. pign. d. C.* 2. §. 5. & *ſeqq.*

§. 12.

§. 12. Sunt autem *Rescriptorum* variæ species; I. *Annotationes*, seu *Subnotationes* Principis, ad libellum privati in causa privata factæ: *l.* 6. 7. *C. de div. rescr. l.* 1. *C. de prec. Imp. off. l.* 1. *C. si nupt. ex rescript. l.* 5. *C. ad L. Corn. de sic. l.* 1. *C. quom. & quand.* II. *Epistolæ* seu *Literæ*, v. *l.* 7. *C. Theod. de Prætor.* i. e. Rescripta Impp. ad Præsidis vel Magistratus relationem de negotio dubio factam, data. v. *l.* 3. §. 1. *D. de testib. l.* 31. *D. de re jud.* §. 4. *I. de fidej.* Theoph. *ad* §. 6. *I. de J. N. G. & C.* III. *Sanctiones* seu *Leges pragmaticæ*, i. e. Principis jussiones, quæ de publico negotio, ex consilii sententia, vel ad preces universitatis manarunt. *l.* 7. §. 1. *C. de div. rescr. d. C.* 2. §. 10.

§. 13. Quæ ut vim & auctoritatem juris habeant, requiritur: I. Ut preces impetrantium veritate nitantur. *l. f. C. de div. rescr. l.* 5. *C. si cont. jus vel util. publ.* II. Ne sint damnosa fisco, vel juri utilitative publicæ contraria *l.* 3. *l.* 7. *C. de prec. Imp. off. l. ult. C. si cont. jus vel util. publ.* III. Ut, si beneficia sint personalia, adjectum habeant diem & consulem. *l.* 4. *C. de div. rescr.* IV. Denique subscriptionem habeant Principis, *encausto* seu cocti muricis & triti conchylii ardore, i. e. liquore purpureo, faciendam. *l.* 3. *l.* 6. *C. de div. rescr. d. C.* 2. §. 11.

§. 14. *Decretum* est Principis sententia, inter partes litigantes, causa cognita prolata; cum scil. Princeps *cognoscens decrevit, vel de plano interlocutus est. d. l.* 1 §. 1. *D. h. t.* §. 6. *I. de J. N. G. & C. l. ult. pr. C. de LL. d. C.* 2. §. 12.

§. 15. Ipsi enim Principes, in causis gravioribus, sæpenumero extra ordinem, i. e. extra locum, strepitum, formulasque judicii, judicabant, partibusque auditis sententiam pronunciabant; v. *l.* 3. *D. de his quæ test. del. l.* 13. *D. quod met. c. l.* 41. *D. de hered. inst.*

§. *ult.*

§. ult. l. de vulg. & pup. fubſt. N. 88. *præf.* Qualium *Imperialium Sententiarum in cognitionibus prolatarum*, ſeu *Decretorum*, complures libros collegit Paulus JCtus, uti docent inſcriptiones *l. ult. D. de jur. patron. l. ult. D. de hered. inſt. l. ult. D. ad SC. Treb. l.* 38. *D. de min. l.* 97. *D. de acq. vel om. her. d. C.* 2. §. 10.

§. 16. Id autem, quod de Sententia Principis dicitur, ad Sententiam Judicis minime extendendum eſt; De qua non tantum nuſquam in jure noſtro hoc dicitur, ſed imo expreſſe contrarium conſtitutum eſt, res ſcil. inter alios judicatas aliis non præjudicare, neque emolumentum afferre. *l.* 63. *D. de re jud. l.* 2. *C. quib. res jud. non noc. l.* 1. *l.* 2. *C. int. al. act. vel iud. al. non noc.*

§. 17. Cujus diverſi juris ratio non longe petenda; Princeps enim ſummam poteſtatem, & proinde jus etiam condendæ Legis habet, quod de Prætore vel Judice dici nequit. Accedit, quod Princeps citra odium vel gratiam judicare præſumatur, quæ ratio in Judice ſæpe ceſſat. *d. C.* 2. §. 14. 15.

§. 18. *Edictum* ſeu *Lex Edictalis* eſt, quam Princeps motu proprio ad utilitatem ſubditorum promulgat. *d. l.* 1. §. 1. *h. t.* §. 6. *I. de J. N. G. & C. l.* 2. *C. de ll. §. ult. I. d. uſuc.* Theoph. *ad d.* §. 6. *d. C.* 2. §. 16.

§. 19. Quæ vel ad totum Populum, vel Provinciales, vel etiam Præfectum Prætorio dirigebatur. v. *l.* 6. *C. de ſec. nupt.* & per programma publicum promulgabatur. *d. l.* 3. *C. de ll.* cujus initium fere eſt: *Hac Edictali Lege. d. l.* 6. *C. de ſec. nupt. Hac perpetua Lege. l.* 2. *C. ubi quis de curial. vel cohortal. Hac in perpetuum valitura Lege ſancimus. l.* 6. *C. de div. præd. urb. d. C.* 2. §. 17.

§. 20. *Conſtitutiones Principum ſpeciales* ſeu *ſingulares*, ſunt jura ſingularia, certæ perſonæ vel cauſæ contemplatione, præter jus commune conſtituta. *d. l.*

d. l. 1. §. 2. *D. h. t.* §. 6. *I. de J. N. G. & C. l.* 16. *D. de ll. d. Diff.* II. *C.* 3.

§. 21. Eaque fere uno nomine *privilegia* vocari solent. *l.* 195. *D. de R. J.* Dicuntur enim *Privilegia* quasi *privæ leges*, quia veteres *priva* dixerunt, quæ nos *singula* dicimus. Gell. *L.* X. *c.* 20. Isid. *L.* V. *c.* 18. *d. C.* 3. §. 2. 3.

§. 22. Sunt autem *Privilegia* vel *Favorabilia*, quæ in alicujus favorem; vel *Odiosa*, quæ in odium & pœnam constituta sunt. *d. l.* 1. §. 2. *D. h. t. d.* §. 6. *I. de J. N. G. & C.* Quale fuit, quod a Pompejo in Milonem, v. Ascon. Ped. *in arg. Orat. pro Milon.* & a Clodio in Ciceronem latum est. v. Cic. *pro dom. c.* 17. add. *l.* 16. §. *f. D. de pœn. l.* 5. ʃ. 1. *C. ad L. Jul. Maj. d. C.* 3. ʃ. 5. 6.

§. 23. II. *Privilegia* sunt vel *Causæ*, vel *Personæ*, seu *Realia* vel *Personalia. l.* 196. *D. de R. J. l.* 1. ʃ. 43. *D. de aq. quot. & æstiv. d. C.* 3 ʃ. 7.

§. 24. *Privilegia Causæ* seu *Realia* sunt, *quæ causæ vel rei concessa sunt*, & cum ea ad heredes aliosque successores, etiam singulares, transeunt. *d. l.* 196. *de R. J. l.* 1. ʃ. 43. *D. de aq quot. & æstiv.* Qualia sunt immunitas prædiis data; *l.* 3. §. 1. *de censib. l.* 4. *D. de jur. imm.* Beneficium quod datur judicatis; *l.* 29. *D. de re jud. l. ult.* ʃ. 1. *C. de usur. rei jud* Nec non privilegium prælationis, quo funeris impensa omne creditum præcedit. *l. pen. D. de relig. d. C.* 3. §. 8.

§. 25. *Personæ* vero seu *Personalia*, *quæ personæ concessa*, cum eadem extinguuntur. *d. l.* 196. *l.* 68. *de R. J. l.* 1. §. 43. *D. de aq. quot. & æstiv.* Qualia sunt, Beneficium competentiæ; *l.* 12. *l.* 18. *D. sol matr. l.* 63. §. 1. *pro soc.* Dotis; *l. un. C. de priv. dot. l.* 12. §. 1. *C. qui pot. in pign.* Pupillorum, *l.* 19. §. 1. *D. de reb. auct. jud. poss.* Minorum, Professorum, Studiosorum, similiumque. *d. C.* 3. §. 9. 10.

Titul. V.

De Statu Hominum.

§. 1. Expositis partibus Juris constituentibus, sequitur de Jure Constituto.

§. 2. Omne jus autem quo utimur, vel ad *Personas*, pertinet, vel ad *Res*, vel ad *Actiones*. *l.* 1. *D. h. t.* §. *ult. I. de J. N. G. & C.* Quæ *tria juris Objecta* dici solent.

§. 3. Cum igitur hominum causa omne jus constitutum sit; primo *de Personarum statu*, ac post de cæteris, ordinem *Edicti Perpetui secuti*, *& his proximos atque conjunctos applicantes titulos*, *ut res patitur*, *dicemus*. *l.* 2. *D. h. t.*

§. 4. *Status* in jure nostro vel *generaliter* accipitur, pro qualitate & conditione rerum, veluti dignitatis, *l.* 5. §. 1. *D. de extraord. cogn.* Obligationis, *l.* 108. §. 1. *D. de V. O. l.* 9. §. 1. *D. de duob. reis.* & Reip. §. *f. I. de J. & J. l.* 2. §. 24. *in f. D. de O. J.* vel *specialiter* pro conditione hominum, secundum quam hoc vel illo jure utuntur. *h. t.*

§. 5. Eoque sensu vel significat *conditionem* & qualitatem hominum *naturalem*, vel *civilem*.

§. 6. Ratione *conditionis naturalis* homines sunt vel *Nati* seu editi, vel *Nasciturí* seu *nondum editi*.

§. 7. *Nasciturí* intelliguntur partus, qui adhuc sunt in utero materno. Qui simul ac animati sunt, hominibus merito annumerandi sunt.

§. 8. Unde si quis partum animatum abegerit, vel abortum procuraverit, ultimo supplicio afficitur; Exod. XX. v. 22. 23. *l.* 38. §. 5. *l.* 39. *D. de pœn.* si non animatum, exilio. *l.* 8. *D. ad L. Corn. de sic. l.* 4. *D. de extr. crim. d. l.* 38. §. 5. *d. l.* 39.

§. 9.

§. 9. Et quidem in genere ei, qui in utero eſt, tributum eſt, ut in toto pene jure civili perinde habeatur, ac ſi natus & in rebus humanis eſſet, quoties de commodo ipſius partus quæritur; *l.* 7. *l.* 26. *D. h. t.* omniaque jura in tempus naſcendi integra retineat. *l.* 3. *D. ſi pars hered. pet.* v. *l.* 18. *h. t. d. l.* 26. *D. h. t. l.* 23. *D. de capt. & poſtl.* §. 4. *I. de tutel.*

§. 10. Quæ tamen ita demum procedunt, ſi ille, qui in utero eſt, vivus naſcatur, *l.* 30. §. 1. *D. de acq. her. l.* 29. *de neg. geſt. l.* 19. §. 2. *de teſt. tut. l.* 129. *D. de V. S.* perfectus, *l.* 3. *C. de poſt. hered. inſtit. l.* 141. *D. de V. S. l.* 12. *D. de lib. & poſt.* & non prodigioſus. *d. l.* 3. *C. de hered. inſt.*

§. 11. Monſtra enim non ſunt homines. *l.* 14. *D. h. t.* Licet ad evitandas Orbitatis pœnas liberorum numero etiam ſint habita. *l.* 135. *D. de V. S.*

§. 12. Sunt autem monſtra partus, *qui contra formam humani generis procreantur. l.* 14. *D. h. t. l.* 38. *D. de V. S.* Non etiam, qui membrorum humanorum officia ampliarunt; *d. l.* 14. *h. t.* veluti ſi quis natus ſit tribus manibus forte aut pedibus, aut qua alia parte corporis, quæ naturæ contraria eſt. *d. l.* 38. *D. de V. S.* Qui tamen una cum monſtris *oſtenti* nomine veniunt. *d. l.* 38. add. Cic. *de Nat. Deor. L.* II. *c.* 3.

§. 13. Licet autem partus, qui in utero eſt, cum de ipſius commodis agitur, pro nato habeatur; *d. l.* 7. *l.* 26. *D. h. t.* Aliis tamen, antequam naſcatur, nequaquam prodeſt. *d. l.* 7. *l.* 231. *D. de V. S.*

§. 14. Niſi ipſius partus commodum concurrat; Veluti ſi mulier prægnans ultimo ſupplicio vel corporali pœna afficienda eſſet, quo caſu illa ſervanda, pœnaque differenda, usque dum partum ediderit. *l.* 18. *D. h. t. l.* 3. *D. de pœn.* add. *l.* 1. §. 3. *D. de ventr. in poſſ. mitt.*

§. 15. *Nati* ſunt, qui poſt tempus a natura finitum, v. *l.* 12. *D. h. t. l.* 3. §. *pen. ult. de ſuis & leg. her.* Gell. *L.* III. *c.* 16. in lucem prodeunt. Quod ſi exciſus ſit partus ex utero materno, non quidem proprie natus, *l.* 132. §. 1. *D. de V. S.* ſed *editus* dicitur. *l.* 141. *D. de V. S. l.* 1. §. 5. *D. ad SC. Tertull.*

§. 16. *Nati* ſunt vel *Maſculi*, vel *Fœminæ; l.* 152. *l.* 1. *D. de V. S. l.* 62. *D. de leg.* 3.

§. 17. Et ordinario quidem maſculi & fœminæ eodem jure gaudent; v. *l.* 4. *C. de lib. præter.* adeo ut ea, quæ de maſculis conſtituta ſunt, etiam ad fœminas producenda ſint. *d. l.* 1. *l.* 195. *D. de V. S.*

§. 18. In multis tamen maſculorum melior eſt conditio; v. *l.* 2. *D. de R. J. l. fin. D. de tutel. l. fin. D. de fid. inſtrum. l.* 9. *D. de his qui not. infam. l.* 30. *pr.* v. *in primis. C. ad L. Iul. de adult. l.* 1. *l.* 8. *D. de Senat. l.* 13. *C. de dign.* & fœminarum contra deterior. v. *l.* 9. *D. h. t. d. l.* 2. *D. de R. J. l.* 12. *D. de jud. l.* 45. *pr. de legat.* 2. §. 10. *I. de adopt.* §. 3. *I. de hered. qual. & differ. l.* 20. §. 6. D. *de teſtam. l.* 6. *D. de pop. act. l.* 195. §. 2. *D. de V. S.*

§. 19. Sed & fœminis, maxime ob ſexus fragilitatem, privilegia quædam conceſſa ſunt, tum ratione rerum conſervandarum, v. *l.* 12. §. 1. *C. qui pot. in pign. tt. D. & C. ad SC. Vellej.* tum pœnarum. v. *l.* 15. §. 4. 5. *D. ad L. Corn. de Falſ. l.* 5. §. 1. 3. *C. ad L. Jul. Maj. Nov.* 134. *c.* 9. 10 *l.* 6. *pr. D. ad L. Jul. Pec. l.* 9. *pr. D. de jur. & fact. ign.* junct. *l.* 38. §. 2. *D. ad L. Jul. de adult. l.* 3. *& Auth. ſeq. C. de cuſtod. reor.*

§. 20. Quod ſi *Hermaphroditus* ſeu *Androgynus* naſcatur, ejus ſexus æſtimandus erit, qui in eo prævalet. *l.* 10. *D. h. t. l.* 15. §. 1. *de teſtib. l.* 6. §. *f. D. de lib. & poſt.*

§. 21.

§. 21. II. Homines ſunt vel *Minòres* XXV. annis, vel *Majores. t. t. D. de minor.*

§. 22. *Minores* ſunt vel *Puberes*, vel *Impuberes. pr. I. quib. mod. tut. fin.*

§. 23. *Impuberes* ſunt vel *Infantes*, vel *Infantiæ proximi*, vel *Pubertati proximi.* §. 9. *I. de inut. ſtip.*

§. 24. *Infans* eſt, qui fari nequit, *l.* 1. §. 2. *D. de adm. tut. l.* 70. *D. de V. O. l.* 65. §. 3. *D. ad SC. Treb.* & quidem jure noſtro uſque ad annum ſeptimum completum, *l.* 18. *C. de jur. delib. d. l.* 1. §. 2. *D. de adm. tut.* Iſid. *Orig. L.* II. *c.* 2.

§. 25. *Infantiæ proximus* eſt maſculus, qui nondum explevit annum decimum & dimidium; & fœmina, quæ nondum implevit annum nonum & dimidium. *Pubertati proximus* vero, qui quæve id tempus quidem exceſſit, ſed ſubſtitit intra annum XIV. vel XII. arg. §. 9. *I. de inut. ſtip.*

§. 26. *Puberes* ſunt vel *ſimpliciter tales*, maſculi ſcil. poſt annos XIV. fœminæ poſt annos XII. *pr. I. quib. mod. tut. fin.* vel *plene puberes*, maſculi ſcil. poſt annum XVIII. fœminæ poſt annum XIV. §. 4. *I. de adopt. l.* 40. §. 1. *D. eod. l.* 14. §. 1. *D. de alim. leg.*

§. 27. *Majores* XXV. annis ſunt vel *Juniores*, vel *Seniores.*

§. 28. *Juniores* a Servio Tullio ad annum quadrageſimum ſextum, ſupra eum annum autem *Seniores* appellati ſunt. Gell. *L.* X. *c.* 8. Sed aliis *Senes* ab annò L, aliis demum ab anno LX, dicendi videntur.

§. 29. De quo cum nihil certi ſtatutum reperiatur, multum hic relinquendum eſt judicis arbitrio. arg. *l.* 1. §. 2. *D. de jur. delib. l.* 2. §. 7. *D. de vac. mun.*

§. 30. III. Homines ſunt vel *Sanæ mentis*, vel *Dementes;* & hi iterum vel *Mente capti*, vel *Furioſi.*

v. §. 3. 4. *I. de Curat. l.* 5. *D. de R. J. l.* 8. *D. de tut. dat.*

§. 31. *Conditio* ſeu *Status Civilis* triplex eſt, *Libertatis*, *Civitatis*, & *Familiæ. l. ult. D. de cap. min.*

§. 32. Ratione *Libertatis* dividuntur homines, quod alii ſint *Liberi*, alii *Servi. l.* 3. *D. h. t. pr. I. de jur. perſon.*

§. 33. Tertium genus, quod medium ſit inter liberos & ſervos, non datur.

§. 34. Sunt ſane quidam *Statu liberi*, i. e. qui ſtatutam in tempus, vel ſub conditione libertatem habent; *l.* 1. *D. de ſtat. lib.* Sed interim revera ſervi ſunt. *l.* 9. *D. eod.*

§. 35 Licet propter ſpem futuræ libertatis in quibuſdam pro liberis habeantur. *l. ult. D. ſi ex noxal. cauſ. ag. l.* 14. *D. de quæſt. l.* 9. *§. ult. D. de pœn.*

§. 36. Sunt etiam *Adſcriptitii*, i. e. qui fundo vel glebæ terræ adſcripti ſunt, unaque cum fundo transferuntur; Sed & illi ſervi ſunt. *l.* 21. *in f. C. de agric. & cenſit. L.* XI. *N.* 162. *c.* 3.

§. 37. Licet ſpecialia quædam ipſis quoque conceſſa ſint. v. N. 123. *c.* 17.

§ 38. *Libertini* quidem *tertium* dicuntur *genus; l.* 4. *de J. & J. pr. I. in fin. de Libertin.* Sed id ſano ſenſu accipiendum eſt: Non enim ſunt tertium genus inter *liberos* & *ſervos*, ſed medii quaſi inter *ſervos* & *ingenuos.*

§. 39. Sunt autem *Liberi*, qui juſta libertate fruuntur; *Servi*, qui juſtam ſerviunt ſervitutem.

§. 40. *Libertas eſt naturalis facultas ejus, quod cuique facere libet, niſi quid vi vel jure prohibeatur. l.* 4. *D. h. t. §.* 1. *I. de jur. perſ.*

§. 41. *Servitus eſt conſtitutio Juris Gentium, qua quis dominio alieno contra naturam* (i. e. naturalem & primæ-

primævum hominum ſtatum, §. 2. *in f. I. de J. N. G. & C.) ſubjicitur. l.* 4. §. 1. *h. t.* §. 2. *I. de jur. perſon.*

§. 42. Servi autem in dominium noſtrum rediguntur aut *Jure Gentium*, aut *Jure Civili. l.* 5. §. 1. *D. h. t.*

§. 43. *Jure Gentium* ſervi noſtri fiunt, qui ab hoſtibus capiuntur; aut qui ex ancillis noſtris naſcuntur. *d. l.* 5. §. 1. *D.* §. 4. *I. de jur. perſ.* v. *l.* 24. *D. de capt.*

§. 44. *Jure Civili*, ſi quis ſe major viginti annis ad pretium participandum venire paſſus eſt. *d. l.* 5. §. 1. *h. t. d.* §. 4. *I. de jur. perſ.*

§. 45. Poteſtas Dominica in ſervos olim fuit maxima; Quantum enim ad perſonam ſervi attinet, Dominus in eum jus vitæ & necis habebat; *l.* 1. §. 1. *D. de his qui ſunt ſui vel alien. jur.* §. 1. *I. eod.* Omniaque quæ ſervus acquirit, Domino acquiruntur. *dd. ll.* §. 3. *I. per quas perſ. cuique acq.*

§. 46. Sed jure novo non licet dominis ſine cauſa ultra modum in ſervos ſuos ſævire, *l.* 1. §. 2. *D. de his qui ſunt ſui vel alien. jur.* §. 2. *I. eod.* & modica eis tantum caſtigatio permittitur. *l. un. C. de emend. ſerv.*

§. 47. Quod ſi quis contra fecerit, & ſine cauſa ſervum occiderit, incidit in Legem Corneliam de Sicariis; *d. l.* 1. §. 2. *D. de his qui ſunt ſui vel alien. jur. d.* §. 2. *I. eod. l.* 1. §. 2. *D. ad L. Corn. de ſicar.* Si vero alter in eum ſævierit, bonis conditionibus eum vendere cogitur. *d. l.* 1. §. 2. *l.* 2. *D. de his qui ſui. d.* §. 2. *I. eod.*

§. 48. Et *ſervorum* quidem una eſt conditio, licet varia eorum ſint miniſteria; v. *l.* 15. §. 1. *D. de uſufr. l.* 1. §. 5. *D. naut. caup. ſtab. l.* 12. §. 42. *D. de inſtr. & inſtr. leg. l.* 15. §. 44. *D. de injur. Liberorum* autem hominum quidam *Ingenui* ſunt, quidam *Libertini. l.* 5. *pr. D. h. t.* §. *ult. I. de jur. perſ.*

§. 49. *Ingenui* ſunt, *qui ex matre libera nati ſunt.*

Quam vel eo tempore quo concepit, vel quo partus nascitur, vel etiam medio, liberam fuisse sufficit. *l* 5. § 2. 3. *D. h. t. pr. I. de ingen.*

§. 50. *Libertini sunt, qui ex justa servitute manumissi sunt. l* 6 *D h. t. pr. I. de Libertin.* vel potius, *qui ex justa servitute libertatem adepti sunt*, seu *qui desierunt esse servi.*

§. 51. Sunt enim modi & casus, quibus servi etiam sine manumissione, ipso jure scil. & beneficio Legis, liberi fieri possunt. *t. t. D. qui sin. man. ad lib. perven.*

§. 52. *Libertini* vero triplicis erant conditionis, vel enim *Cives* erant *Romani*, vel *Latini Juniani*, qui minorem consequebantur libertatem, vel *Dedititii*, quorum pessimus status erat & servili proximus. §. 3. *I. de Libertin.* Ulp. T. I. §. 5. *& seqq.* Caj. I. *Inst. T.* II. *pr.* 1. §. 1. *& seqq.*

§. 53. Sed Imp. noster, cum jam ante eum Antoninus (sc. Caracalla) Imp. omnes ingenuos fecisset Cives Romanos, *l.* 17. *D. h. t.* constituit, ut omnes liberti (salvo tamen jure Patronatus) sint ingenui, adeoque omnes homines Liberos, qui sunt in orbe Romano, cives effecit Romanos. *d.* §. 3. *I. de Libertin. l. un. C. de Latin. libert. toll. l. un. C. de deditit. lib. toll. Nov.* 78. *c.* 2 5.

§. 54. Ratione *Civitatis* dividuntur homines, in *Cives* & *Peregrinos.*

§. 55. *Cives Romani* sunt, qui jure & privilegiis Civitatis Romanæ gaudent.

§. 56. Quorum summam quasi exhibet Cic. II *de Leg. Agrar. contr. Rull. c.* 27. dum ait, *Retinete istam possessionem gratiæ, libertatis, suffragiorum, dignitatis, Urbis, fori, ludorum, festorum dierum, cæterorum omnium commodorum.* Quibus jus fere Quiritum, tum *Publicum*, tum *Privatum*, complexus est.

§. 57.

§. 57. *Jus Quiritum Publicum* enim conſiſtit in Jure Cenſus, Militiæ, Tributorum, Vectigalium, ſuffragiorum, honorum, & ſacrorum.

§. 58. *Privatum* vero in jure libertatis, connubiorum, patrio, legitimi dominii, nexus, teſtamenti, & uſucapionis. Vid. Sigon. *de jur. Civ. Rom. L.* I. *c.* 6. *& ſeqq.*

§. 59. *Peregrini* ſunt, qui a Civitate Romana ejuſque communione excluſi ſunt. v. *pr. I. de nupt. l.* 1. *§.* 2. *D. de Leg.* 3. *l.* 1. *C. de hered. inſt. l.* 21. *pr. C. de teſtam. l.* 10. *§.* 6. *D. de in jus voc. l.* 17. *§.* 1. *D. de pœn.*

§. 60. Quam differentiam, quantum ad teſtamenti factionem attinet, ſuſtulit Fridericus Imp. in *Auth. Omnes Peregrini. C. comm. de Succeſſ.*

Titul. VI.

De His Qui Sui Vel Alieni Juris Sunt.

§. 1. Ratione *Familiæ* dividuntur homines, quod alii ſint *Sui juris* i. e. *Patresfamilias*, ſeu familiæ ſuæ Principes & capita; alii vero *Alieni juris*, ut ſervi familiares (de quibus ad *tit. præced.* §. 42. & *ſeqq.*) *l.* 1. *pr. h. t. Filiifamilias. l.* 1. *pr. l.* 4. *D. h. t.*

§. 2. *Patresfamilias* ſunt, qui ſunt ſuæ poteſtatis, & in domo dominium habent; neque intereſt an liberos habeant, an puberes ſint, an impuberes. *l.* 4. *D. h. t. l.* 195. §. 2. *D. de V. S.*

§. 3. *Filiifamilias* contra, qui ſunt in poteſtate patria, ſeu Patrumfamilias. *d. l.* 4. *D. h. t.*

§. 4. Eſt autem *Patria poteſtas Jus, quod cives Romani maſculi habent in liberos ſuos.*

§. 5. Quæ origine & fundamento eſt juris Gen-

tium, Arift. VIII. *Eth.* 12. & 1. *Pol.* I. 2. Plin. *in Paneg. Trajan. c.* 38. determinatione vero Juris Civilis Romanorum. §. 2. *I. de patr. pot.*

§. 6. Lege Regia enim, a Romulo lata, v. Dion. Hal. *L.* II. *c.* 27. 28. Collat. Leg. Mof. & Rom. *tit.* 4. Et a Decemviris in XII.Tabb. confirmata, conftitutum, moribufque receptum, v. *l.* 8. *D. h. t.* ut Patres in liberos liberrimam poteftatem haberent.

§. 7. Adeo quidem, ut patribus in liberos idem jus competeret, quod dominis in fervos.

§. 8. In perfonam enim liberorum pater etiam vitæ necifque poteftatem habebat; Dion.Halic. *L.* II. *c.*27. 28. *L.* VIII. *c.* 91. add. Val. Max. *L.* V. *c.* 8. *l.* 11. *D. de lib. & poft. l. ult. C. de patr. pot.* Et quicquid ad liberos pervenerat, hoc fine ulla diftinctione parentibus fuis acquirebant. Dion. Hal. *L.* VIII. *c.* 91. *pr. I. per quas perf. cuique acq.*

§. 9. Sed Jus illud vitæ necifque poftea fublatum, *l.* 11. *D. de lib. & poft. l. ult. C. de patr. pot.* Et modica tantum caftigatio parentibus conceffa eft. *l.* 3. *C. de patr. pot. l. un. C. de his qui par. vel lib. occid. l. un. C. de emend. propinq.* add. Prov. XIX. v. 18.

§. 10. Graviora filiorum admiffa nunc folus Magiftratus vindicat, fententiam tamen dicturus, quam pater dici voluerit. *l.* 3. *C. de patr. pot.* add. Deut. XXI. v. 18. *& feqq.* Exod. XXI. v. 15. 17.

§. 11. Poteftas etiam vendendi, ad cafum *l.* 2. *C. de patrib. qui fil. diftr.* reftricta eft; v. *l. ult. C. de patr. pot.* Ut fcil. patri tantum egeno filium filiamve *fanguinolentos* (i. e. recenter natos. v. l. 1. *C. Theod. de expof. rubr. C. Theod. de his qui fanguinolentos empt. vel nutriend. accep.* Juv. *Sat.* 7. v. 195. vendere liceat. add. Exod. XXI. v. 7. 2. Reg. IV. v. 1. Nehem. V. v. 2. 5.

§. 12. Quin & Filiofam. conceffum, ut in caufis publicis habeatur pro Patrefamilias. *l.* 9. *D. h. t.*

§. 13.

§. 13. Non pauci tamen Patriæ potestatis, in personam liberorum, effectus etiamnum supersunt notabiles; veluti, quod pater liberos ex Jure Quiritum possit vindicare; *l.* 1. §. 2. *D. de R. V.* Actionibus præjudicialibus petere; §. 13. *I. de Act.* Et ad exhibendos eos agere; *l.* 1. *pr.* §. 1. *D. de lib. exhib.* Quod pater liberis in testamento tutorem dare possit; *ʃ.* 3. *I. de tut. l.* 1. *pr. D. de test. tut.* Quod liberi sine consensu parentum nuptias contrahere nequeant; *pr. I. de nupt. l.* 2. *D. de R. N. l.* 12. *C. eod.* similesque.

§. 14. Sed & jus acquirendi per liberos jure novo coarctatum est, introducta distinctione peculiorum; Ut filius *peculium Castrense & Quasi castrense* pleno jure sibi acquirat; §. 1. *I. per quas pers. cuique acq. l.* 2. *D. ad SC. Maced. Adventitium ordinarium* quoad proprietatem sibi, quoad usumfructum vero patri; *d.* §. 1. *l.* 6. *l. ult.* §. 5. *C. de bon. lib.* At *Profectitium* pleno jure patri. *d.* §. 1. *I. per quas pers. cuique acq.*

§. 15. Ex quo tamen similiter superest, quod pater liberis pupillariter possit substituere; §. 4. *I. de pup. subst.* Quod pater bona filii adventitia, sine satisdatione vel rationum redditione, administret: *l.* 1. *C. de bon. mat.* junct. *l.* 6. §. 2. *l.* 8. §. 4. *C. de bon. quæ lib.* Quod filiusfam. de iis testari nequeat; *pr. I. quib. non est perm. fac. test.* similiaque.

§. 16. Acquiritur autem Patria potestas tribus potissimum modis, *Justis nuptiis*, *pr.* §. *ult. I. de pat. pot. l.* 3. 4. *D. h. t. Legitimatione*, §. *ult. I. de nupt.* & *Adoptione. l.* 1. *D. de adopt. pr. I. eod.*

§. 17. *Justis nuptiis* acquiritur patria potestas per procreationem liberorum. *l.* 3. 4. 5. 6. *D. h. t. pr.* §. *ult. I. de patr. pot.*

§. 18. Ex *justis nuptiis* autem procreati censentur, qui

qui nascuntur ex justo *Matrimonio*, & *tempore legitimo. d. l.* 3. 4. 6. *D. h. t. l.* 9. *C. de nupt. l.* 5. *D. de in jus voc.*

§. 19. Adeo, ut, si quis neget ita natum filium suum esse, id non attendatur; *d. l.* 6. Etiamsi jurato asseveret, vel apud acta professus sit; *l.* 29. §. *f. D. de prob.* Imo licet mater de adulterio convicta sit; Crimen enim adulterii, quod mulieri objicitur, infanti non præjudicat, *cum possit & illa adultera esse* & infans maritum *patrem habuisse. l.* 11. §. 9. *D. ad L. Jul. de adult.* v. Differt. N. VII. *ad Const. Marc.* §. 6. *& seqq.*

§. 20. Nisi demonstrari possit, maritum patrem esse non posse; Veluti si maritus absuerit per decennium, & reversus anniculum invenerit in domo sua; vel ea valetudine sit, ut generare non possit. v. *d. l.* 6. *D. h. t.* junct. *l.* 1. §. 14. *D. de agn. & al. lib.*

§. 21. Tempus autem, quo partus legitime nascitur, propter auctoritatem doctissimi viri Hippocratis, est Mensis VII. nec non VIII. IX. & X. *l.* 12. *D. de stat. hom. l.* 3. *ʃ. pen. & ult. D. de suis & legit. hered.* v. Gell. *L.* III. *c.* 16.

§. 22. Unde si quis partus perfectus natus sit mense I. II. III. IV. V. vel sexto post contractas nuptias, vel XI. XII. &c. a morte mariti, est illegitimus. *d. l.* 12. *d. l.* 3. *§. pen.*

§. 23. *Illegitimi* enim sunt, neque in patris potestate, qui sine legitimo Matrimonio neque justo tempore nati sunt. Iique vel *Naturales* sunt, vel *Spurii*, vel *Adulterini*, vel *Incestuosi.* v. *ʃ.* 12. *& ult. l. de nupt. t. t. C. de Natural. lib. l.* 23. *l.* 24. *D. de stat. hom. N.* 89. *c.* 1. *& ult.*

§. 24. *Legitimatio* est *Actus, quo liberi naturales* seu ex concubina nati, *consentientes, fiunt legitimi. ʃ. ult. l. de nupt. l. ult. D. h. t. N.* 89. *c.* 1. *& seqq.*

§. 25. Eaque tribus sit modis; Per *Oblationem Curiæ*, per *Subsequens matrimonium*, & per *Rescriptum Principis. d. ʃ. ult. d. N.* 89. *c.* 2. 8. 9.

§. 26.

§. 26. Per *Oblationem Curiæ*, cum pater filium naturalem ad munus Decurionatus offert, vel filia naturalis Decurioni nubit. *d. ∬. ult. I. de nupt. l.* 3. *l.* 4. *l.* 9. *C. de nat. lib. d. Nov.* 89. *c.* 2

§. 27. Licet enim *Decurionum* munus esset honorificum, & multa eorum privilegia, multo majora tamen eorum erant onera; v. *l.* 1. *D. de Decur. l.* 31. 34. 41. *l.* 54. *C. eod. l. un. C. si cur. relict. civ. t. t. C. de præd. Decur. Nov.* 38. Ut ad munus hoc obeundum Municipales præmiis invitandi essent.

§. 28. Per *Subsequens matrimonium*, cum pater concubinam, ex qua liberos suscepit, uxorem ducit. *d.* §. *ult. I. de nupt l.* 10. *l* 11 *C. de nat. lib. N.* 89. *c.* 8.

§. 29. Ad quod dotalia instrumenta non sunt necessaria: *l.* 5. *C. de nat. lib. l.* 9. *C. de nupt. l.* 11. *pr. C. de rep. l.* 30. *D. de R. J.* Quæ tantum probandi causa intercedere solent; v. *l.* 4. *D. de fid. instr.* Ita accip. *d.* §. *ult. I. de nupt. d. l.* 10. *l.* 11. *C. de nat. lib. N.* 89. *c.* 8.

§. 30. Non etiam interest, quo tempore matrimonium contrahatur; Adeo, ut hæc legitimatio etiam in mortis articulo fieri possit. arg. *d. l.* 30. *D. de R. J. l.* 106. *D. de cond. & dem. l.* 27. *C. de nupt.*

§. 31. Quod subsequens Matrimonium omnibus prodest liberis; *d.* §. *ult. d. l.* 10. *l.* 11. *C. de nat. lib.* Adeoque & (filio naturali mortuo) nepoti ex filio naturali nato. arg. *l.* 220. *D. de V. S. l.* 7. §. 2. *D. de Senat.* §. 5. *I. de adopt.* v. Differt. N. *II. de Part. Legit. C.* 2. §. 21. 22.

§. 32. Per *Rescriptum Principis*, cum Princeps ad petitionem patris, vel ipsorum legitimandorum, legitimis non extantibus, jura liberorum legitimorum naturalibus tribuit. *Nov.* 89. *c.* 9. 10. 11. §. 1. *Nov.* 74. *c.* 2.

§. 33. Additur a quibusdam & quartus modus Legitimandi, *Nominatio* scil. *filii filiæve* in testamento, aliove

aliove instrumento publico, simpliciter facta; *Nov.* 117. *c.* 2. Sed *nominatio* illa non tam novam legitimationis speciem constituit, quam præsumtionem facit, matrimonium contractum esse. *d. Nov.* 117. *c.* 2. in verb. *nullam aliam probationem ab iis quæri.*

Titul. VII.

De Adoptionibus, et Emancipationibus, et Aliis Modis, Quibus Potestas Solvitur. C. viii. 48. 49.

§. 1. Filiosfamilias autem non solum natura, sed & *Adoptiones* faciunt. *l.* 1. *pr. h. t.*

§. 2. Est vero *Adoptio Actus legitimus*, v. *l.* 4. *D. l.* 1. *C. h. t. l.* 3. *D. de Off. Proc. l.* 77. *D. de R. J.* *quo, in locum filii vel nepotis, adsciscimus eum, qui nobis extraneus est, ad eorum, qui liberos non habent, solatium inventus. d. l.* 1. *pr. l.* 6. 10. 11. 15. §. 1. *l.* 37. *pr. l.* 43. *l.* 44. *D. pr.* §. 5. 6. 7. 8. *I. h. t.* Gell. *L.* V. *c.* 19.

§. 3. Eaque in *duas species dividitur*, quarum altera *Adoptio* similiter dicitur, altera *Arrogatio. l.* 1. §. 1. *h. t.* §. 1. *I. h. t.* Gell. *d. l.*

§. 4. *Adoptio in Specie* sic dicta est, *cum adoptamus liberos, qui in potestate parentum sunt, imperio Magistratus. d. l.* 1. §. 1. *l.* 2. *pr. D. h. t. d.* §. 1. *I. h. t.* Gell. *d. l.*

§. 5. *Arrogatio* est, *cum adoptamus eos, qui sui juris sunt, auctoritate Principis*, seu *Imperatoris. d. l.* 1. §. 1. *l.* 2. *pr. D. l.* 2. *in f. C. h. t. d.* §. 1. *I. h. t.* Gell. *d. l.*

§. 6. Quæ species adoptionis *Arrogatio* dicitur, tum quia olim per Populi rogationem fiebat; Gell. *L.* V. *c.* 19. add. *d. l.* 2. *in f. C. h. t.* Tum quia & is qui adoptat rogatur i. e. interrogatur, *an velit eum, quem adoptaturus sit, justum sibi filium esse?* Et is qui adoptatur rogatur, *an id fieri patiatur? l.* 2. *pr. D. h. t.*

§. 7.

§. 7. Cum autem Adoptio imitetur naturam, Adoptare possunt, qui naturaliter parentes esse, & liberos in potestate habere possunt; *l.* 16. *D. h. t.* §. 4. *I. h. t. l.* 23. *de lib. & post. her. inst.* Etiam cœci, *l.* 9. *h. t.* nec non cœlibes, *l.* 30. *D. h. t.* & spadones, qui vitio tantum temporali laborant. *l.* 2. §. 1. *l.* 40. §. 2. *D. h. t.* §. 9. *I. h. t.*

§. 8. Contra non possunt *castrati*, §. 9. *I. h. t. impuberes natuque minores; l.* 15. §. 3. *h. t.* §. 4. *I. h. t.* Adeo, ut is, qui sibi filium per adoptionem vel arrogationem facit, plena pubertate, i. e. decem & octo annis, præcedere debeat. *l.* 40. §. 1. *h. t.* §. 4. *I. h. t.* Neque *fœminæ*, quia neque naturales liberos in sua potestate habent. §. 10. *I. h. t.* Quibus tamen, ad solatium liberorum amissorum, adoptare licet, *d.* §. 10. *l.* 5. *C. h. t.* & postea a Leone Imp. *N.* 27. indistincte id concessum est.

§. 9. Et non nisi *causa cognita* adoptare possunt minores annis LX, quia tales liberorum creationi adhuc studere possunt; *l.* 15. §. 2. *l.* 17. §. 2. *D. h. t.* Liberos legitimos jam habentes, *l.* 17. §. 3. *D. h. t.* ut & tutores & curatores: ne forte ideo adoptent, ne rationes reddant; *l.* 17. *pr. h. t.* quibus tamen privignum adoptare permittitur. *l.* 32. §. 1. *h. t.*

§. 10. In adoptionem dare potest Pater naturalis, qui liberos in potestate habet; *l.* 1. §. 1. *l.* 2. *pr. l.* 28. *D. h. t.* §. 1. 7. *I. h. t.* etiam mutus, si quidem alio modo, quam sermone, voluntatem suam manifestam facere possit. *l.* 29. *D. h. t.*

§. 11. *Adoptantur* liberi alieni qui in patris sunt potestate; *l.* 1. §. 1. *l.* 2. *pr. D. h. t.* §. 1. *I. h. t.* (non etiam proprii naturales; *l.* 7. v. *In posterum C. de nat. lib.*) masculi & fœminæ, *l.* 21. *D. h. t. l.* 8. *C. eod.* ipsi etiam infantes. *l.* 42. *D. h. t.*

§. 12. *Arrogantur* qui sui juris sunt, non tantum extra-

extranei, sed & proprii liberi, si scil. sint emancipati; *l.* 12. *l.* 41. *D. h. t.* Non tantum majores, sed & minores, modo curatorum adhibeatur auctoritas. *l.* 8. *D. h. t. l. ult. in f. C. de auct. praest.*

§. 13. Impuberes olim arrogari non poterant; quia neque ipsi auctores fieri poterant, neque tutoribus in pupillos tanta erat auctoritas & potestas, ut caput liberum fidei suae commissum alienae ditioni subjicere possent. Gell. *d. L.* V. *c.* 19.

§. 14. Sed Antoninus Pius impuberum arrogationem postea permisit. Ulp. *Fragm. T.* VIII. *§.* 5.

§. 15. Adhibitis tamen quibusdam cautionibus; Ut scil. I. non aliter procedat, quam adhibito consilio propinquorum, & auctoritate tutorum; *l.* 2. *C. h. t. l. ult. C. de auct. praest.* Praemissa causae cognitione, *an arrogatio honesta sit, expediatque pupillo?* *§.* 3. *I. h t.* v. *l.* 15. *§.* 2. 3. *l.* 17 *pr.* *§.* 1. 2. 3. 4. *D. h. t.* II. Ut caveat Pater Arrogator personae publicae (i. e. Tabulario) datis fidejussoribus, sese, si intra pubertatem pupillus decesserit, restituturum bona illis, *ad quos ea res pertinet*, i. e. qui, si adoptio facta non esset, ad bona ejus venturi fuissent. *§.* 3. *I. h. t. l.* 17. *§. ult. l.* 18. *l.* 19. *l.* 20. *D. h. t.* Theoph. *ad d. §.* 3. *I. h. t.* III. Ut, si pater Arrogator filium arrogatum sine justa causa emancipaverit, vel etiam exheredaverit, bona sua ei reddat, & insuper ei *Quartam* propriorum *bonorum partem* relinquere necesse habeat. *d. §.* 3. *I. h. t. l.* 22. *§.* 1. *D. h. t. l.* 2. *C. h. t. l.* 8. *§.* 15. *D. de inoff. test.*

§. 16. Quae *Quarta D. Pii* vocari solet; Et *si unus* arrogatus sit, uti plerumque fieri solet, haud dubie *Quarta* est *omnium bonorum; d. §.* 3. *I. h. t. l.* 22. *§.* 1. *D. h. t. l.* 2. *C. h. t. l. ult. D. Si quid in fraud. patron. Si* vero *plures* arrogentur, uti ex causa fieri potest, *l.* 15. *§.* 3. *D. h. t. Quarta* erit *portionis ab intestato debitae.* arg. *l.* 8. *§.* 8. *D. de inoff. test.*

§. 17.

§. 17. Fit autem adoptio tantum inter præsentes & consentientes; *l.* 25. §. 1. *l.* 21. *l.* 5. *l.* 6. *D. h. t.* in perpetuum, non ad tempus; *l.* 33. *D. h. t.* apud Magistratum, apud quem est legis actio, *l.* 2. *pr. l.* 3. *l.* 4. *l.* 36. §. 1. *D. h. t.* vel Imperatorem; *d. l.* 2. *pr. D.* §. 1. *I. h. t.* omni loco & tempore; arg. *l.* 36. *D. h. t. l.* 2. *l.* 8. *C. de ser.* Adhibita, secundum dicta, in Arrogatione, auctoritate tutorum vel curatorum. *l* 2. *C. h. t. l. ult. C. de auct. præst. l.* 8. *D. h. t.*

§. 18. *Effectus Adoptionis* est, quod liberi adoptivi transeant in potestatem patris adoptantis, & quidem *Arrogati* simpliciter, una cum liberis suis; *l.* 2. §. *f. l.* 15. *pr. l.* 40. *pr. D. h. t.* §. 11. *I. h. t. Adoptivi* vero jure novo tum demum, si ab Ascendentibus adoptati sint; *l. pen. C. h. t.* §. 2. *I. h. t.* Quod accipiant jus agnationis (non etiam sanguinis & cognationis,) *l.* 23. *l.* 44. *D. h. t.* dignitatem, adeoque & Nobilitatem, aliaque jura familiæ; *l.* 13. *D. h. t. l. pen. pr.* & §. *f. C. h. t.* §. 2. *I. h. t. l.* 5. 6. 10. *D. de Sen. l.* 4. *C. de Decur. l.* 11. §. 2. *D. de bon. poss. sec. tab.* Quodque in plerisque causis habeantur pro legitime natis. §. 8. *I. h. t.*

De Emancipationibus, et Aliis Modis Quibus Potestas Solvitur.

§. 19. Quemadmodum autem Patria potestas non uno modo acquiritur, ita & variis modis solvitur.

§. 20. Et primum quidem *Emancipatione*, quæ est *actus legitimus, quo liberi non inviti, e manu* i. e. potestate *patris volentis, dimittuntur.* §. 6. *I. quib. m. jus patr. pot. solv. l.* 31. *h. t.* §. *f. I. quib. m. jus pat. pot. solv. l.* 5. *C. de emanc. N.* 89. *c.* 11. *pr.*

§. 21. Utienim filius invitus non emancipatur. *d. l.* 5. *C. de emanc. Nov.* 89. *c.* 11. *pr.* Sic & pater ad emancipan-

dum nullo *pene* modo cogi poteſt. *d. l.* 31. *D. h. t.* junct. §. *ult. I. quib. m. jus patr. pot. ſolv.* Niſi ſcil. juſta cauſa aliud ſuadeat. v. *l.* 32. *D. h. t. l.* 1. §. 3. *l. ult. D. ſi a par. quis man. l.* 12. *C. de Ep. aud. l.* 3. §. 6. *D. de min.*

§. 22. *Emancipatio* autem pro varia temporum diverſitate triplex conſtitui poteſt, *Legitima*, *Anaſtaſiana*, & *Juſtinianea.*

§. 23. *Legitima* eſt, *quæ per antiquam Legis* XII. *Tabb. obſervationem procedebat, & per imaginarias venditiones & intercedentes manumiſſiones celebrabatur. d.* §. 6. *I. quib. m. jus patr. pot. ſolv. l. ult. C. de Emanc.* v. Ulp. *T.* X. §. 1. Gaj. *L.* I. *T.* VIII. §. 3. Theoph. *ad d.* §. 6.

§. 24. *Anaſtaſiana*, quæ ab Anaſtaſio Imp. introducta eſt, & *fit per Principis reſcriptum d.* §. 6. *l. pen. C. de emanc.*

§. 25. *Juſtinianea*, *quæ* ex conſtitutione Imp. Juſtiniani, ſine Principis reſcripto, *fit auctoritate Magiſtratus; d.* §. 6. *l. ult. C. de emanc.* omnique loco & tempore celebrari poteſt. *l.* 36. *D. h. t. l. pen. C. de emanc. l.* 2. 8. *C. de ſer.*

§. 26. II. Solvitur patria poteſtas *Dignitate;* & primum quidem ſola Patriciatus dignitate; §. 4. *I. quib. m. jus patr. pot. ſolv. l. ult. C. de Conſ. N.* 81. *c.* 2. Poſtea vero etiam omni ea, quæ liberat ab onere Decurionatus; *N.* 81. *pr. c.* 1. §. 1. qualis eſt Conſulatus, Conſularitas, Præfectura Prætorii, & urbis, Magiſterium militum, Patronatus fiſci, *l. ult. C. de Decur.* & Epiſcopatus. *d. N.* 81. *c.* 3.

§. 27. III. Denique *Morte Naturali*, vel *Civili*, i. e. maxima & media capitis deminutione patris, vel filii. *pr.* §. 1. 3. *I. quib. m. jus patr. pot. ſolv.*

§. 28. Quod ſi tamen deportati, ex indulgentia Principis, *per omnia* i. e. pleniſſime reſtituti fuerint, priſtinum ſtatum recipiunt. *d.* §. 1. *I. quib. m. patr. pot. ſolv. l.* 1. *C. de ſent. paſſ.*

TITUL.

Titul. VIII.

De Divisione Rerum et Qualitate.

§. 1. Expofita differentia & varia qualitate hominum feu *Perfonarum*, fequitur *de Divifione & qualitate Rerum.*

§. 2. Summa *Rerum divifio* autem in duos articulos deducitur: Nam aliæ *Divini juris funt*, aliæ vero *Humani. l.* 1. *pr. D. h. t.*

§. 3. *Res Divini Juris* funt, *quæ nullius in bonis funt; veluti Res Sacræ, Religiofæ, & Sanctæ. d. l.* 1. *pr. l.* 6. §. 2. *h. t.* §. 7. *I. h. t.*

§. 4. *Res Sacræ* funt, *quæ publice* i. e. publica auctoritate *confecratæ funt;* veluti ædes facræ, & donaria, quæ rite ad minifterium Dei dedicata funt. *l.* 6. §. 3. *l.* 9. *pr.* §. 1. 2. *D. h. t.* §. 8. *I. h. t.* Feft. in voc. *Sacer mons.*

§. 5. Quæ æftimationem non recipiunt, *l.* 9. §. *ult. D. h. t.* neque alienari poffunt; §. 8. *I. h. t.* Nifi captivorum redimendorum; *d.* §. 8. *l.* 21. *C. de SS. Eccl. N.* 120. *c.* 1. Pauperum alendorum, *d. l.* 21. *C. de SS. Ecclef.* & debitorum Ecclefiæ folvendorum gratia, in cafu neceffitatis. *Nov.* 120. *c.* 10.

§. 6. Adeo, ut femel confecrata femper Sacra fint, & diruto ædificio facro locus adhuc Sacer maneat. *d. l.* 6. §. 3. *h. t.* §. 8. *I. h. t. l.* 73. *D. de contr. emt.* Cic. *pro Dom. c.* 40. Plin. X. *Ep.* 76.

§. 7. Quod fi tamen facra ab hoftibus capta fint, facra effe definunt. *l.* 36. *D. de relig.* Confecrata autem ab Ethnicis fifco vindicantur; *l.* 5. *l.* 9. *C. de Pagan.* ab Hæreticis vero, in alium pium ufum transferuntur. v. *l.* 12. *C. de Jud. l.* 3. *l.* 5. v. *cunctis. l.* 8. §. 3. *C. de hæret. N.* 131. *c.* 8. *c.* 14. add. *l.* 16. *D. de ufu & ufufr. leg.*

§. 8. A rebus facris autem differunt *bona Ecclefiaftica*, quæ funt in patrimonio Ecclefiæ, & dictis non tantum cafibus, fed & aliis, fuadente utilitate, alienari poffunt. v. *l.* 14. 17. §. 1. *C. de SS. Eccleſ. N.* 120. *c.* 7.

§. 9. *Religiofum locum unusquisque fua voluntate facit, dum mortuum infert in locum fuum. l.* 6. §. 4. *D. h. t.* §. 9. *I. h. t.*

§. 10. Cenotaphium itaque i. e. Monumentum feu fepulchrum inane (quod *tumulum honorarium* vocat Sueton. *in Claud. c.* 1.) locus religiofus non eft; *l.* 42. *D. de relig.* Licet Marcianus aliique moti auctoritate Virgilii *L.* III. *Æn.* v. 303. *& feqq.* & *L.* VI. *Æn.* v. 505. *& feqq.* diffenferint; *l.* 6. §. *ult. D. h. t.* Quorum fententia rejecta eft. *l.* 7. *D. h. t.* De quibus plenius *infr. ad tit. de Religiof.* §. 2. *& feqq.*

§. 11. *Res fanctæ* (a *fanciendo*, non a *Sagminibus*, uti voluit Marcianus, *l.* 8. §. 1. *D. h. t.* fic dictæ; v. *l.* 9. §. 3. *D. h. t.* §. 10. *I. h. t.* Feft. in voc. *Sagmina* & *Sanctum.* Ifidor. *L.* XV. *c.* 4.) funt, *quæ* neque facræ neque profanæ funt, fed *fanctione quadam, contra injuriam & violationem hominum munitæ & confirmatæ funt. l.* 8. *pr. l.* 9. §. 3. *D. h. t.* §. 10. *I. h. t.* Veluti muri, & portæ Civitatis. §. 10. *I. h. t.*

§. 12. Quas fi quis violaverit capite punitur. *l. ult. D. h. t. d.* §. 10. *I. h. t.* Quod & procedit in Vallis in caftris, *l.* 3. §. 17. *D. de re mil.* neque tantum quoad muros Urbis Romanæ, fed & Municipiorum locum habet. *l.* 8. §. 2. *D. h. t.* Feft. in voc. *Religiofus.* arg. *l. f.* v. *ex differentia locorum. C. de temp. in int. reft.*

§. 13. Neque res tantum, fed & perfonæ fanctæ funt, veluti Parentum & Patronorum, *l.* 9. *D. de obfeq. par. & patr. præft.* Legatorum, *l. ult. D. de Legation.* & Studioforum. *Auth. Habita C. ne fil. pro patr.*

§. 14.

§. 14. *Res Humani Juris* aut *Publicæ* ſunt, aut *Privatæ. l.* 1. *pr. D. h. t.*

§. 15. *Publicæ* ſunt vel *Communes*, vel *Publicæ in ſpecie* ſic dictæ, vel *Univerſitatis. d. l.* 1. *pr. l.* 2. *pr. l.* 4. §. 1. *l.* 6. §. 1. *D. h. t. pr. I. h. t.*

§. 16. *Res Communes* ſunt, *quæ quoad proprietatem nullius ſunt, quoad uſum vero omnium hominum;* Veluti aër, aqua profluens, mare, & litora maris. *l.* 2. §. 1. *l. pen. D. h. t.* §. 1. *I. h. t. l.* 13. *D. comm. præd.* Cic. *de Off. L.* I. *c.* 17.

§. 17. Nemo igitur in mari piſcari, navigare, vel ad litus maris accedere, caſamve in eo ponere prohibetur; dummodo a villis, & ædificiis, & monumentis abſtineatur. *l.* 4. *pr. l.* 5. §. 1. *l.* 6. *pr. D.* §. 1. 5. *I. h. t.* Quod adeo verum eſt, ut Oceanus in dominium alicujus Principis, vel Populi, redigi nequeat; arg. *l.* 1. §. 1. *D. de acq. poſſ. l.* 13. *D. comm. præd.* Niſi exigua forte ejus portione jactis in mare molibus occupata, *l.* 2. §. 8. *D. ne quid in loc. publ.* vel in prædium privatum admiſſa. *l.* 14. *D. de injur. Nov. Leon.* 56. 57.

§. 18. *Res Publicæ in ſpecie* ſunt, *quæ quoad proprietatem ſunt alicujus populi vel privati, quoad uſum omnium eorum qui ſunt de illo populo:* Uti flumina perennia, portus, ripæ. *l.* 4. §. 1. *l.* 5. *pr. D. h. t.* §. 2. 4. *I. h. t.*

§. 19. Unde in flumine piſcari, §. 2. *I. h. t.* navigare, navem ad ripas appellere, funes ex arboribus ibi natis religare, retia ſiccare, & onus aliquod in his reponere, cuilibet liberum eſt; *l.* 5 *pr. D. h. t.*

§. 20. Sic tamen, ut Jus piſcandi in diverticulo fluminis longo tempore præſcribi poſſit; *l.* 7. *D. de div. & temp. præſcr.* dummodo perpetuo quis piſcatus ſit, neque aliquo tempore piſcari deſierit. Ita accip. *l.* 45. *D. de uſurp. & uſuc.*

§. 21. *Res Universitatis* sunt, *quæ quoad proprietatem sunt Universitatis*, vel *Collegii*, *corporisve liciti*, *quoad usum vero omnium eorum*, *qui Universitatis illius membra sunt;* Veluti theatra, stadia, & his similia. *l.* 6. §. 1. *D.h.t.* §. 6. *I. h. t.* de quibus ad *t. D. quod cujusq. Univ. nom.* §. 3. & *seqq.*

§. 22. *Privatæ res sunt*, *quæ singulorum sunt*, seu quæ in Privatorum bonis sunt & Patrimonio. *l.* 1. *pr. D. h. t.* §. 11. *I. h. t.*

§. 23. Quædam præterea res *Corporales* sunt, quædam *Incorporales*. *l.* 1. §. 1. *D. h. t. t. t. I. de reb. corp. & incorp.*

§. 24. *Res Corporales* sunt, *quæ tangi possunt*, *veluti fundus*, *homo*, *vestis*, *aurum*, *argentum*, & *denique aliæ res innumerabiles*. *d. l.* 1. §. 1. *D. h. t.* §. *un. I. de reb. corp. & incorp.*

§. 25. Eæque sunt vel *Mobiles*, vel *Immobiles*. *pr. I. de usuc. l.* 15. §. 2. *D. de re jud. l.* 13. *C. de serv. & aq. l. un.* §. 7. *C. de rei ux. act. l.* 7. *C. de bon. quæ lib.*

§. 26. *Res Mobiles* sunt, *quæ integræ & salvæ de loco in locum moveri possunt;* Veluti pecunia numerata, *N.* 22. *c.* 45. §. 2. etiam præsidii causa reposita, *l.* 79. §. 1. *D. de leg.* 3. imo & fœnori, prædiorumve emtioni destinata; arg. *l.* 17. §. 10. 11. *D. de act. emt. l.* 55. §. 7. *D. de leg.* 3. *l.* 22. *C. de admin. tut. d. N.* 22. *c.* 45. §. 2. Fructus a fundo separati; *l. f.* §. 2. *D. de req. vel abs. damn. l.* 17. §. 1. *D. de act. emt.* Navis; arg. *l.* 1. §. 6. 7. *D. de vi & vi arm. l.* 20. §. 4. *D. quod vi aut clam.* Ædificia supra terram ad tempus posita. *l.* 18. *D. de act. emt. l.* 60. *D. de A. R. D.*

§. 27. Quibus annumerandæ *res Moventes*, quæ a mobilibus non differunt. *l.* 93. *D. de V. S.* v. *l.* 2. *de supell. leg. l. ult.* §. 2. *de req. vel abs. damn.* Licet proprie hoc nomine servi & animalia, quæ se ipsa movent, veniant.

niant. *d. l. 93. l. 15. §. 2. D. de re jud. l. 49. §. 2. 3. C. de Episc. & cler. l. 13. C. de serv. & aq. l. 2. pr. C. de const. pec. l. un. §. 7. v. exactio. C. de rei ux. act. l. 30. pr. C. de jur. dot. l. 7. C. de bon. quæ lib. l. 2. pr. C. de quadr. præscr. l. 1. C. de Præt. pign.*

§. 28. *Res immobiles* sunt, *quæ de loco in locum citra rei corruptionem moveri nequeunt;* Puta fundus seu solum, *l. 1. D. de cond. trit.* (unde & *res soli* dici solent; *d. l. 1. D. de cond. trit. l. 15. §. 1. D. qui satisd. cog. l. 15. §. 2. D. de re jud. l. 13. C. de serv. & aq.*) & res solo cohærentes; v. *l. 1. §. 3. 4. 6. l. 3. §. 15. D. de vi & vi arm.* Uti Arbores stantes, *l. 40. D. de act. emt. l. 7. §. 5. D. quod vi aut clam.* fructus pendentes, *l. 44. D. de R. V.* Ædificia in perpetuum exstructa. *l. 7. §. 10. D. de A. R. D. §. 29. 30. I. de R. D.*

§. 29. Quin & res mobiles immobilium jure quandoque censentur: Si scil. immobilibus ita junctæ sint, ut partem earum constituant; vel perpetui usus causa certo in loco collocatæ sint. *l. 13. §. f. l. 14. l. 15. l. 17. pr. §. 7. D. de Act. emt. l. 242. §. f. D. de V. S.*

§. 30. *Res Incorporales* sunt, *quæ tangi non possunt: Qualia sunt ea quæ in jure consistunt; sicut hereditas, ususfructus, obligationes quoquo modo contractæ. l. 1. §. 1. D. h. t. §. un. I. de reb. corp. & incorp.*

§. 31. Quæ neque mobiles sunt neque immobiles, sed tertium genus constituunt. *l. 7. §. 4. D. de pecul. l. 15. §. 2. D. de re jud. l. un. §. 7. C. de rei ux. act. l. 2. C. pr. de quadr. præscript.*

TITUL. IX.

DE SENATORIBUS.

§. 1. Actum est de *Personis* & *Rebus*; Videndum nunc porro de *Actionibus*.

§. 2. Ut autem Actiones recte instituantur, inprimis considerandus venit *Magistratus* seu *Judex*, coram quo Actio institui debeat, quive juris dicendi potestatem habeat.

§. 3. Unde *tit.* X. & *seqq.* de plerisque Magistratibus, (quales scil. fere usque ad tempora Alexandri Severi, iisque proxima, fuerunt) eorumque Officio agitur.

§. 4. Cumque ex *Ordine Senatorio* (Ordines autem Populi Romani tres erant, *Senatorius*, *Equestris* & *Plebejus*; v. Liv. *L.* XXVI. *c.* 36. Cic. *Orat. in tog. cand. contr. C. Ant.* & *L. Catilin.* & *pro Dom. c.* 28. Auson. *Edyl.* XI. v. 78. *l.* 238. *pr. D. de V. S.*) ceu seminario quodam, Magistratus maxime crearentur, de *Senatoribus* eorumque dignitate *h. t.* præmittitur.

§. 5. *Senatores* dicti sunt a *Senatu*, *Senatus* vero, quia e *Senioribus* constabat. Cic. *in Caton. c.* 6. Flor. *L.* I. *c.* 1. Fest. in voc. *Senatores*. Ovid. V. *Fast.* v. 64. & *seq.*

Nec nisi post annos patuit tunc curia seros,
Nomen & ætatis mite Senatus *habet.*

§. 6. Sunt autem *Senatores* Consiliarii Reip. seu *qui in Senatum lecti sunt*, *Consilii publici causa*, *quique sententiæ in senatu dicendæ jus habent.* Flor. *d. L.* I. *c.* 1. Gell. *L.* III. *c.* 18. *l. ult.* §. 1. *D. h. t.*

§. 7. Et quidem primum Romulus Senatores creavit *centum*; Liv. *L.* I. *c.* 8. Dion. Halic. *L.* II. *c.* 12. Quibus,

bus, confecto bello adversus Sabinos, alii adjecti sunt centum; Dion. Hal. *L.* II. *c.* 49. Trecentos fecit Tarquinius Priscus; Liv. *L.* I. *c.* 35. Dion. Halic. *L.* III. *c.* 90. Eumque numerum, cædibus Regis Tarquinii Sup. diminutum, lectis ad trecentorum summam, explevit L. Junius Brutus, Liv. *L.* II. *c.* 1. Dion. Halic. *L.* V. *c.* 13. qui *Patres Conscripti* postea dicti sunt: Liv. *L.* II. *c.* 1. Tac. *L.* XI. *Ann.* 25. Plut. *Quæst. cent. Rom.* Sed C. Gracchus Tribunus Plebis postea trecentos alios Equestris Ordinis addidit, & sexcentos effecit; Plut. *in Vit. C. Gracch. p.* 22. Julius Cæsar autem nongentos, Peregrinos etiam in Senatum alliciendo, instituit. Suet. *in Cæs. c.* 80. Quem numerum ad sexcentos reduxit Augustus. Suet. *in Aug. c.* 35. Dion Cass. *L.* LV.

§. 8. Quorum uti primis temporibus summa erat auctoritas & dignitas, ut & SCtorum condendorum, *l.* 9. *D. de LL.* & juris dicendi potestatem haberent, *l.* 1. §. 10. *D. de post. l.* 1. §. 2. *D. a quib. appell. l.* 14. *D. ad L. Corn. de fals.* ita & non pauca eorum commoda erant, & privilegia.

§. 9. Duplex enim (ratione commodorum scil. non etiam onerum; *l.* 22. §. 6. *l.* 23. *D. ad munic.*) Domicilium habebant; *l. pen. D. h. t. l. pen. C. de incol.* In Civilibus fori gaudebant privilegio; *l.* 1. 2. *C. ubi sen. vel clar.* In criminalibus vero, neque quæstionibus, neque pœnis plebejorum poterant subjici; *l.* 11. *C. de quæst. l.* 16. *C. de dign.* Patrimoniumque eorum a sordidis muneribus immune erat. *l.* 4. *l.* 5. *l.* 14. *C. de dign.*

§. 10. Dignitas quoque Senatoria non solis Senatoribus competebat, sed & ad uxores, & viduas, liberosque eorum extendebatur, non tantum naturales, sed & adoptivos, non tantum post, sed & ante Senatoriam

dignitatem natos. *l.* 1. §. 1. *l.* 5. 6. *l.* 7. *l.* 8. *l.* 10. *D. h. t. l.* 11. *C. de dign.*

§. 11. Amittitur autem dignitas Senatoria, I. ſi quis ob turpitudinem Senatu motus ſit. *l.* 2. 3. 4. *D. h. t. l.* 12. *l.* 17. *C. de dign.* Plin. II. *Ep.* 12. II. Si vidua vel filia Senatoris inferioris ordinis viro, aut plebejo nubat. *l.* 8. *in f. l. ult. D. h. t.*

§. 12. Sed Senatorum auctoritas & dignitas ſucceſſu temporis ſub Impp. multum imminuta, & in totum fere extincta eſt. v. Tacit. I. *Ann. c.* 12. *& ſeqq. Nov. Leon.* 78.

TITUL. X.

DE OFFICIO CONSULIS.

C. XII. 3.

§. 1. Magiſtratus alii erant *Majores*, alii *Minores.* *l.* 2. *D. de in jus voc. l.* 32. *D. de injur. l.* 2. *l.* 33. *D. de O. J. l.* 17. §. 4. *D. de excuſ.* iique vel *Urbani*, vel *Provinciales.* v. *ſupr. ad t. de O. J.* §. 21. *& ſeqq.*

§. 2. Inter *Urbanos* principem locum obtinebant *Conſules;* Qui ſic dicti ſunt, quod eorum eſſet *conſulere* i. e. providere Civibus & Reip. *l.* 2. §. 16. *D. de O. J.* Flor. *L.* I. *c.* 9. Dion. Hal. *L.* V. *c.* 1.

§. 3. Creati autem ſunt *Conſules*, ejecto ex Urbe Tarquinio Superbo, numero duo, L. (ſcil.) Junius Brutus & L. Tarquinius Collatinus. A. U. C. 244. ante Chr. nat. 509. v. Liv. *L.* I. *c.* 60. *L.* II. *pr.* Dion. Hal. *L.* V. *c.* 1. *& ſeqq.* Flor. *L.* I. *c.* 9.

§. 4. Quibus eadem, quæ Regibus competierat, data eſt poteſtas; Liv. *L.* II. *c.* 1. *L.* IV. *c.* 2. Dion. Hal. *L.* V. *c.* 1. *L.* X. *pr.* Cic. *L.* III. *de LL. c* 7. *l.* 2. §. 16. *D. de O. J.* Ita tamen, ut paulo poſt Lege Valeria nomina-

minatim cautum fit, ut ab iis ad Populum provocatio esset, neve possent in caput civis Romani injussu Populi animadvertere. Liv. *L.* II. *c.* 8. Dion. Hal. *L.* V. *c.* 19. *l.* 2. §. 16. *D. de O. J.*

§. 5. Sed summa illa Consulum potestas, successu temporis, maxime occupata ab Impp. Republica, similiter valde imminuta est. Adeo, ut vix iis relinqueretur jurisdictio, tum voluntaria, tum contentiosa. v. *l. un. h. t. l.* 57. *D. de re jud. l.* 1. §. 3. *D. de appell. l.* 50. *D. de cond. & dem. l.* 3. *in f. de alim. leg. l.* 29. *D. de Legat.* 2. §. 1. *I. de fideic. her.* Unde & Officium eorum ad Manumissiones, Actusque voluntariæ jurisdictionis, *l. un. h. t.* fere restringitur. add. *N.* 105.

§. 6. Manserunt tamen *Consules* ordinarii tum Romæ, tum Constantinopoli, longo tempore. Quorum, ex privatis scil. creatorum, in Urbe Constantinopolitana, ultimus fuit Fl. Basilius. A. U. C. 1293. post Chr. nat. 541.

Titul. XI.

De Officio Præfecti Prætorio.

C. I. 26. 27. VII. 42. XII. 4.

§. 1. Prætor olim omnis Magistratus erat, qui exercitui præerat, Ascon. Ped. *in Verr. L.* I. *c.* 14. sic dictus a *præeundo*, quod scil. exercitui præiret. Varr. *L.* IV. *de L. L. Nov.* 24. *præf.* 25. *præf.* Unde & *Consules* primum *Prætores* dicti sunt. Varr. *d. L.* IV. *de L. L.* Cic. *L.* III. *de LL. c.* 3. Fest. *in voc. Prætoria porta.*

§. 2. *Prætorium* autem in *genere* est, quod ad *Prætorem* pertinet: In *specie* vero, vel *tabernaculum Prætoris*,

toris, ſeu Imperatoris, ſignificat; Feſt. *d. l.* Aſcon. Ped. *d. l.* Veget. *L.* III. *c.* 8. vel *Cohortes Prætorias*, quæ a Prætore non diſcedebant, Feſt. *in voc. Prætoria Cohors.* quasque ad corporis cuſtodiam Prætor habebat. v. Tacit. I. *Ann.* 24. IV. *Hiſt.* 46. Suet. *Ner. c.* 9. Epiſt. ad Philipp. I. v. 13.

§. 3. Quas poſtmodum per urbem diſperſas, una in caſtra ad muros Urbis, non procul Viminali porta, Sejani conſilio, conduxit Tiberius. Tacit. *L.* IV. *Ann. c.* 2.

§. 4. His autem cohortibus qui præerat, *Præfectus* dicebatur *Prætorio.* Tacit. *d. L.* I. *Ann. c.* 24. Sueton. *in Claud. c.* 12. *Calig. c.* 56.

§. 5. Adeoque Magiſtratus primum fuit Militaris, ſimilis *Magiſtro Equitum*, qui creato ſub libera Rep. Dictatore ab eo eligebatur. *l. un. pr. D. h. t. l.* 2. §. 19. *D. de O. J.* Tacit. *Ann. L.* IV. *c.* 2. *L.* VI. *c.* 8.

§. 6. Sed poſtea mirum in modum eorum crevit auctoritas. v. *l.* 40. *C. de Decur.* Ut non tantum diſciplinæ publicæ emendationem, & Edictorum condendorum poteſtatem haberent; *d. l. un. pr. in f. l.* 2. *C. de off. Præf. Præt. Or.* ſed & a Sententia eorum appellare non liceret, ſola ſupplicatione conceſſa. Credidit enim Princeps, eos, qui ob ſingularem induſtriam, explorata eorum fide & gravitate, ad hujus officii magnitudinem adhibentur, non aliter judicaturos pro ſapientia ac luce dignitatis ſuæ, quam ipſe foret judicaturus. *l. un.* §. 1. *D. h. t. l. un. C. de ſent. Præf. Præt. l.* 17. *D. de min. N.* 119. *c.* 5.

§. 7. Subnixi etiam ſunt alio privilegio, ne a Sententiis eorum minores ætate ab aliis Magiſtratibus, niſi ab ipſis Præfectis Prætorio, reſtitui poſſint. *d. l. un.* §. 2. *d. l.* 17. *D. de minor.*

§. 8. Cum autem primis temporibus duo eſſent, vel unus, v. Dio Caſſ. *L.* LII. LV. LVII. LVIII. Tac. Ann. *L.* I.

L. I. *c.* 7. VI. *c.* 15. Suet. *in Cal. c.* 12. Tac. *Ann. L.* XII. *c.* 42. tempore Conſtantini M. quatuor fuere, *Præfectus* ſcil. *Prætorio Orientis*, *Illyrici*, *Italiæ*, & *Galliarum;* Zoſim. *l.* 11. *c.* 33. *t. t. C. de off. Præf. Præt. Orient. & Illyr.* Quibus *Præfectum Prætorio Africæ* adjecit Imp. Juſtinianus. *l.* 1. *l.* 2. *C. de off. Præf. Afr.*

Titul. XII.

De Officio Præfecti Urbi.
C. I. 28. XII. 4.

§. 1. *Præfectus Urbi* eſt *Magiſtratus*, *cui Urbis terminorumque ejus curam Princeps permiſit.*

§. 2. Cujus origo antiquiſſima eſt. Profectis enim ab Urbe Regibus, ac mox Magiſtratibus, ne Urbs ſine imperio eſſet, in tempus deligebatur, qui jus redderet, ac ſubitis mederetur. Tacit. *Annal. L.* VI. *c.* 11. *l.* 2. §. 33. *D. de O. J.*

§. 3. Poſt ad paucos tantum dies hic Magiſtratus conſtitui cœpit, quoad ſcil. ſolenne ſacrum Feriarum Latinarum rite peractum eſſet. Tacit. *d. l. d. l.* 2. §. 33. *D. de O. J.* add. Sueton. *in Claud. c.* 4. *Ner. c.* 7.

§. 4. Auguſtus autem Imp. ob magnitudinem populi, & tarda legum auxilia, *Præfecturam Urbanam* fecit perpetuam. Tacit. *d. l.* Sueton. *in Aug. c.* 37.

§. 5. Auxit deinde poteſtatem hujus Magiſtratus D. Severus, deditque Præfecto Urbi jus de omnibus Criminibus, intra Urbem & C. Lapidem ſeu milliarium, cognoſcendi. *l.* 1. *pr. &* §. 4. *l. ult. D. h. t.*

§. 6. Jurisdictionem itaque habuit, tum civilem, tum criminalem, intra Urbem & centeſimum ab Urbe lapidem; *d. l.* 1. *pr.* §. 4. *l.* 2. *D. h. t.* Adeoque pœnas capitales potuit irrogare; *l.* 7. *C. ad L. Fab. de plag.* deportare, ac relegare; *l.* 1. §. 3. *D. h. t.* Urbe aliave

aliavé solitarum regionum interdicere; ut & negotiatione, Professione, & Advocatione, & foro, ad tempus & in perpetuum. *d. l.* 1. §. 13.

§. 7. Quies denique Popularium, inter alia, ad ipsius curam pertinet; Ad quam tuendam dispositos milites stationarios habere ipsi concessum est. *l.* 1. §. 12. *D. h. t.*

TITUL. XIII.

DE OFFICIO QUÆSTORIS.
C. I. 30. XII. 6.

§. 1. Quæstores sunt vel *Ærarii*, vel *Parricidii. l.* 2. §. 22. 23. *D. de O. J.* Fest. in voc. *Parici* (seu potius *Parricidii*) *Quæstores.*

§. 2. *Quæstores Ærarii* (de quibus solis hic agitur) sunt, *qui pecuniæ publicæ præsunt.* Sic dicti, quod *inquirendæ*, & curandæ pecuniæ causa, creati sint. *d. l.* 2. §. 22. *D. de O. J. l. un.* §. 1. *h. t.* Varr. *de L. L. L.* IV.

§. 3. Origo autem Quæstoribus creandis similiter antiquissima est. Ut a quibusdam ad ipsos Reges, maxime Tullum Hostilium, referatur. *l. un. pr. h. t.* add. Tacit. *Ann. L.* XI. *c.* 22.

§. 4. Officium itaque Quæstorum fuit, Pecuniæ publicæ tum conquirendæ, tum conservandæ, tum in varios usus erogandæ, curam gerere; *d. l.* 2. §. 22. *D. de O. J.* Provincias sortiri, rem militarem sequi, prædasque & manubias in publicas rationes referre. *l. un.* §. 2. *D. h. t.*

§. 5. Exceptis *Candidatis Principum*, qui libellis & Epistolis Principalibus in Senatu legendis vacabant; *l. un.* §. 2. *D. h. t.* Suet. *in Aug. c.* 65. Tacit. *Ann.* XVI. *c.* 27. Spart. *in Hadr. c.* 3. Omnemque postea justi-

justitiæ in Aula curandæ potestatem consecuti sunt. *l.* 1. *l.* 2. *l.* 3. *C. h. t. l.* 32. *C. de appell.* add. *l. ult. C. de div. rescr. N.* 114. *c.* 1. *N.* 126.

§. 6. Cæterum curam Ærarii Saturni Quæstoribus abstulit Augustus, eamque Prætoriis Prætoribusve mandavit. Suet. *in Aug. c.* 36. reddidit Claudius, Suet. *in Claud. c.* 24. sed ademit iterum Nero, & ad *Præfectos ærarii* transtulit; Tacit. *L.* XIII. *Ann. c.* 28. Gell. *L.* XIII. *c.* 23. Quorum in jure nostro frequens est mentio. v. *l.* 15. §. *ult. D. de jur. fisc. l.* 42. *eod. l.* 2. §. 4. *ne quid in loc. publ.*

§. 7. Fuit & temporibus Justiniani alius *Quæstor*, qui in vagabundos, mendicos, & otiosos inquirebat, eosque labori addicebat; Nec non de falso, Executorumque concussionibus, cognoscebat. *Nov.* 80. *c.* 1. *& seqq.*

Titul. XIV.

De Officio Prætorum.
C. I. 39. XII. 2.

§. 1. **P***rætor* olim omnis dicebatur Dux exercitus, eo quod exercitui præiret, v. Varr. *L.* IV. *de L. L.* Ascon. Ped. *in Verr. L.* I. *c.* 14. *supr. ad t. de Offic. Præf. Prætor.* §. 1.

§. 2. Sed hoc loco Magistratus est, *qui Juri dicundo creatus est; l.* 2. §. 27. *D. de O. J.* seu *Juris disceptator, qui privata judicat, judicarive jubet.* Cic. *de LL. L.* III. *c.* 3.

§. 3. Cum enim Consules avocarentur bellis finitimis, neque esset, qui in civitate jus reddere posset, *Prætor* creatus est, qui *Urbanus* appellatus, quod in Urbe jus redderet. *d. l.* 1. §. 27. *D. de O. J.* add. Liv. *L.* VI. *c.* 42.

§. 4.

§. 4. Eoque non sufficiente, quod multa turba etiam peregrinorum in civitatem veniret, creatus deinde est & alius *Prætor*, qui *Peregrinus* appellatus est, ab eo, quod plerumque inter peregrinos jus dicebat. *l.* 2. §. 28. *D. de O. J.* add. Epit. Liv. *L.* XIX.

§. 5. Ut adeo *Prætor*, alius esset *Urbanus*, qui & *Major* dicebatur, qui jus inter cives reddebat: Alius *Peregrinus*, qui & *Minor* dicebatur, v. Fest. *in voc. Majorem Consulem.* qui inter peregrinos, vel cives & peregrinos, jus dicebat. v. *l.* 17. *C. de appell.*

§. 6. Crescente autem imperio, in tantum postea amplificatus est Prætorum numerus, ut 18 Prætores aliquando in civitate jus dixerint. *l.* 2. §. 32. *in f. D. de O. J.*

§. 7. Officium itaque Prætorum erat maxime *Jus dicere*; quod tribus fere verbis absolvitur, *Do*, *Dico*, *Addico.* v. Varr. *L.* V. *de LL.* Macrob. *L.* I. *Sat. c.* 16.

§. 8. *Dabant* Actionem, judicem Pedaneum, v. Cic. II. *in Verr. c.* 12. (quod tamen deinceps abrogatum; *l.* 2. *C. de ped. jud.*) tutorem, bonorum possessionem, restitutionem in integrum; *Dicebant* scil. jus, cum ipsi de causis gravioribus cognoscebant; *Addicebant* denique res in Cessionibus & Auctionibus.

§. 9. Unde dies, quibus Prætor sui copiam faciebat, & tria illa verba fari poterat, *fasti*, quibus vero jus non reddebatur, *nefasti* dicebantur; Ovid. *L.* I. *Fastor.* v. 47. 48.

Ille nefastus *erit*, *per quem tria verba silentur;*
Fastus *erit*, *per quem lege licebat agi.*

add. Varr. *d. l.* Macrob. *d. l.*

§. 10. Cumque Juris civilis custodes essent, Cic. *L.* III. *de LL. c.* 3. Jus Civile per Edicta sua adjuvare & supplere; *l.* 7. §. 1. *D. de J. & J.* Sed contra illud aliquid

quid ſtatuere non poterant. *l.* 12. §. 4. *D. de Publician. in rem act. l.* 12. §. 1. *D. de bon. poſſ. v. ſupr. ad. t. de J. & J.* §. 86. *& ſeqq.*

§. 11. Juriſdictionem autem tantum habebant civilem, non etiam merum imperium, ſeu jurisdictionem criminalem. *l.* 1. *l.* 2. *D. h. t. l.* 1. 2. *C. h. t. l. ult. C. de præd. min. l.* 1. §. *ult. l.* 2. *D de ſuſp. tut.* §. 10. 11. *I. eod. l.* 4. *C. de adm. tut.* Exceptis tamen iis, qui Publicarum Quæſtionum cauſa a Corn. Sulla creati ſunt. *l.* 2. §. 32. *de O. J.*

§. 12. Plane Servum Prætorem eſſe non poſſe, nemo non intelligit; v. *l.* 175. *pr. l. ult. D. de R. J. l.* 12. §. 2. *D. de jud. l.* 11. *l.* 38. *C. de liberal. cauſ.* Quod ſi tamen contingat, ſervum aliquem, qui liber eſſe credebatur, cum Barbario Philippo, (de quo v. Suid. in Βαρβάριος Φιλιππικός) Prætorem creari, ea, quæ edixit, quæ decrevit, quæque apud eum acta ſunt, detecto errore, non ſunt reprobanda, ſed ob utilitatem publicam rata habenda. *l.* 3. *D. h. t.* add. *l.* 2. *C. de ſent. & interl.* Cic. *Phil.* I. *c.* 7.

§. 13. Ex qua, communem errorem jus facere, minime inferri poteſt. v. *l.* 39. *D. de ll. l.* 6. *ff.* 1. *D. de off. Præſ.*

Titul. XV.

De Officio Præfecti Vigilum.

C. I. 43.

§. 1. Apud Vetuſtiores incendiis arcendis *Triumviri* præerant, qui ab eo, quod excubias agebant, *Nocturni* dicti ſunt. *l.* 1. *h. t.* Val. Max. *L.* VIII. *c.* 1. *in Damnat.* n. 6.

§. 2. Interveniebant nonnunquam & Ædiles, & Tribuni Plebis. *d. l* 1. *D. h. t.*

§. 3. Deinde Divus Auguſtus maluit per ſe huic

rei consuli, pluribus uno die incendiis ortis. *d. l.* 1. *in f. l.* 2. *D. h. t.* Dion Cass. *L. LV.* Sueton. *in Aug. c.* 30. add. *l.* 2. §. 33. *D. de O. J.*

§. 4. Itaque septem cohortes opportunis locis constituit, ut binas regiones urbis unaquæque cohors tueatur: Præpositis eis Tribunis, & super omnes spectabili Viro, qui *Præfectus Vigilum* appellatur. *l.* 3. *pr. h. t.*

§. 5. Quorum auctoritas & potestas primum parva fuit, ut *Præfectus Vigilum* ne quidem Magistratibus accenseretur. v. *l.* 2. §. 33. *D. de O. J.*

§. 6. Sed postmodum vehementer aucta est. Munus enim eorum non tantum est *per totam noctem vigilare & cum hamis & dolabris coërrare; l.* 3. §. 3. *h. t.* Sed *cognoscit* etiam *Præfectus Vigilum de incendiariis, effractoribus, furibus, raptoribus & receptatoribus:* Potestque eos, *qui negligentius ignem habuerunt*, ipsis quoque *fustibus castigare, quia plerumque incendia culpa fiunt inhabitantium. l.* 3. §. 1. 2. 5. *l. ult. D. h. t.*

§. 7. Jus tamen gladii, vel ultimi supplicii irrogandi, non habuit. Non obst. *l. pen. D. de cond. caus. dat. caus. non sec.* Ubi pro *Præfecto.* & *Præfectus Vigilum.* legendum videtur *Præfecto.* & *Præfectus Urbi.*

§. 8. Postquam vero hic Magistratus vilioribus dari cœptus, ipsique fures cum eo sæpe conspirarent, v. *Nov.* 13. *c.* 2. paulatim despectus est: Ejusque loco a Justiniano Imp. in Urbe Constantinopolitana *Prætor Populi* creatus est; cui & in eos, qui nocte mœchando, vel furando, vel alio modo deliquissent, gladii potestas data est. *Nov.* 13. *præf. c.* 1. §. 1. *c.* 2. *pr.* §. 1. *c.* 4. *pr.* §. 1. *c.* 6. *pr.* §. 1.

Titul.

Titul. XVI.

De Officio Proconsulis et Legati.

C. I. 35.

De Officio Proconsulis.

§. 1. Inter *Magistratus Provinciales* primo considerandus venit *Proconsul*, ejusque *Legatus*.

§. 2. *Proconsul* est, qui *pro Consule* mittitur, i. e. consulari potestate, ut Consulis vice fungatur.

§. 3. Et quidem propagatis Imperii finibus complurium & ingentium bellorum cura exorta, sub Lib. Rep. fere observatum, ut quo quique anno Consules fuissent, sequenti Proconsules manerent, & varias Provincias cum imperio sortirentur. Dion Cass. L. LIII. Suet. *in Aug. c.* 36.

§. 4. Augustus autem Imp. Provincias inter se & Populum divisit; ita quidem, ut validiores, & quas annuis Magistratuum imperiis regi, nec facile, nec tutum erat, ipse susciperet, reliquas Proconsulibus sortito permitteret. Suet. *in Aug. c.* 47. Strab. *L. ult. circ. fin. p.* 1197. *Ed. Amst.* Dion Cass. *L.* LIII.

§. 5. Ex quo in Provincias Populi a Senatu P. Q. R. missi sunt *Proconsules;* in Provincias vero Cæsaris, ab Impp. *Præsides;* de quib. *t. seq.* 18.

§. 6. Mittebatur autem Proconsul in Provincias cum Consulari imperio, & plenissima potestate. *l.* 7. §. *ult. l.* 8. *l.* 9. *pr. D. h. t.*

§. 7. Ut Jurisdictionem habeat non tantum *civilem*, tum *voluntariam*, (quam statim exercet, simul atque Urbem est egressus; *l.* 2. *D. h. t.*) tum *contentiosam*, (quam demum exercet, ubi Provinciam ingressus est; *l.* 1. *l.* 2. *h. t.*) sed & criminalem, seu gladii potestatem. *l.* 6. *pr. l.* 11. *D. h. t.* Act. Ap. XVIII. v. 12. *&* *seqq.*

§. 8. Quin & jus habuit Edicta promulgandi,

jura Provincialia condendi, *l.* 1. *D. de alien. jud. m. c. l.* 57. *de Acq. her. l.* 26. *de dol.* Ut & disciplinam militarem administrandi. *N.* 30. *c.* 1. §. 1.

§. 9. Ut autem Dignitate sua integre & honeste fungantur Proconsules, aliique Magistratus, a muneribus & sordibus abstinere debent. *l.* 6. §. 3. *D. h. t. l.* 18. *D. de offic. Præs.*

§. 10. Quod tamen ad Xeniola, esculentum, potulentumve, quod intra dies proximos prodigatur, non pertinet. *d. l.* 6. §. 3. *D. h. t. d. l.* 18. *D. de off. Præs.*

DE OFFICIO LEGATI.

§. 11. *Legatus Proconsulis* est, *qui Proconsuli in Provincias eunti publico nomine adjungebatur:* tum ut actiones ejus observaret, tum ut ei opera sua præsto esset.

§. 12. Quem in finem Proconsul, postquam provinciam ingressus est, Jurisdictionem Legato mandat. *l.* 4. §. 6. *l.* 6. §. 1. *l.* 13. *D. h. t.*

§. 13. Quæ tamen Legati Jurisdictio in multis magis propria est, quam mandata. v. *d. l.* 4. §. 6. *h. t. l.* 4. *pr. D. de offic. ejus cui mand. est jurisd. l.* 2. junct. *l.* 1. §. 1. *D. quis a quo appell. l. pen. h. t.* junct. *l.* 1. §. 1. *D. de tut. dat.*

§. 14. Habent autem Legati Jurisdictionem tantum Civilem, etiam voluntariam, ex quo scil. Provinciam ingressi sunt; *d. l. pen. h. t. l.* 17. §. 1. *D. de man. vind.* Non vero Criminalem. *d. l.* 6. *pr. l.* 11. *D. h. t. l.* 1. *pr. D. de off. ejus cui mand. est jurisd.* Adeoque, si quid majorem animadversionem exigat, remittere Legatus ad Proconsulem debet. *d. l.* 11. *h. t.*

TITUL.

Titul. XVII.

De Officio Præfecti Augustalis.

C. I. 37.

§. 1. In Provincias Cæſaris ſeu Principis mittebantur *Præſides*.

§. 2. Cum vero Ægyptus Provincia longe maximi eſſet momenti, vid. Sueton. *in Veſp. c.* 7. Tacit. *L.* III. *Hiſt. c.* 8. Auguſtus Imp. inter alia dominationis arcana, illam ſibi ſepoſuit, v. Tacit. *L.* II. *Annal. c.* 59. eique ſingularem Magiſtratum præpoſuit, qui inde *Præfectus Auguſtalis*, *h. t.* Strab. *L.* XVII. *p.* 1147. *in f. Ed. Amſt.* nec non *Præfectus Ægypti* dictus eſt. *l. un. D. h. t. l.* 21. *D. de man. vind. l.* 1. *D. de tut. & cur. dat.*

§. 3. Habuit autem *Præfectus Auguſtalis* imperium Proconſulari ſimile; *d. l. un. D. h. t.* Adeoque Juriſdictionem criminalem & civilem, voluntariam & contentioſam. arg. *d. l. un.* junct. *l.* 7. §. *ult. l.* 8. *D. de off. Proconſ.*

§. 4. Unde tutores dare, *d. l.* 1. *D. de tut. & curat. dat.* de manumiſſionibus cognoſcere, *l.* 21. *D. de man. vind.* Poſtulationibus interdicere, *l.* 1. *C. de poſtul.* Similiaque exercere potuit.

Titul. XVIII.

De Officio Præsidis.

C. I. 40.

§. 1. Reliquarum Provinciarum Cæsaris seu Principis summi Magistratus dicebantur *Præsides.*

§. 2. *Præsidis* sane nomen generale est, eoque & Proconsules, & Legati Cæsaris, & omnes Provincias regentes, imo & ipsi Principes appellantur. *l.* 1. *D. h. t.* Flor. *L.* IV. *c.* 3. Stat. V. *Sylv.* 2.

§. 3. Sed hic *Præses in specie* est Magistratus, a Cæsare, in Provincias Cæsaris seu Principis, missus. Unde & *Legatus Cæsaris* dictus est. *l.* 20. *D. h. t. l.* 4. *D. de offic. Ass. l.* 12. *D. de accus.*

§. 4. Mittebatur Præses a Principe in Provinciam summa cum potestate, ut majus in ea Provincia haberet imperium omnibus post Principem, *l.* 4. *D. h. t.* & de omnibus causis, quæ Romæ varios habebant judices, cognosceret. *l.* 10. *l.* 11. *h. t.*

§. 5. Jurisdictionem itaque habuit non tantum civilem, tum voluntariam, v. *l.* 2. *l.* 5. *l.* 17. *D. h. t.* tum contentiosam, sed & criminalem. *l.* 3. *l.* 6. *§.* 8. *l.* 14. *l.* 21. *D. h. t. l.* 6. *pr. & §. ult. D. de pæn.*

§. 6. Unde ad Officium ejus pertinet in crimina inquirere, & in delinquentes pro re nata animadvertere: *Congruit enim bono & gravi Præsidi curare, ut pacata atque quieta provincia sit, quam regit: Quod non difficile obtinebit, si sollicite agat, ut malis hominibus Provincia careat, eosque conquirat: Nam & sacrilegos, latrones, plagiarios, fures conquirere debet; & prout quisque deliquerit, in eum animadvertere, receptoresque eorum*

eorum coërcere, sine quibus latro diutius latere non potest. l. 3. l. 13. pr. l. ult. D. h. t.

§. 7. Jus tamen deportandi in insulam, nisi Principe probante, Præsidibus Provinciarum non competit. *l. 2. §. 1. D. de pœn. l. 6. §. 1. D. de interd. & releg. l. 1. §. 3. D. de leg.* 3. junct. *l. 8. D. ad L. Corn. de Sic.* Deportatio enim in locum Aquæ & Ignis interdictionis successit, *d. l. 2. §. 1. de pœn. l. 3. D. ad L. Jul. pec. l. pen. §. f. de extr. cogn.* quæ a solo decernebatur Populo, & proinde specialia quædam habuit.

§. 8. *Observandum etiam est jus reddenti, ut in adeundo quidem facilem se præbeat, sed contemni non patiatur: Unde Mandatis adjicitur, ne Præsides Provinciarum in ulteriorem familiaritatem Provinciales admittant. Nam ex conversatione æquali contemtio dignitatis nascitur. l.* 19. *pr. D. h. t*

§. 9. *Sed & in cognoscendo, neque excandescere adversus eos, quos malos putat, neque precibus calamitosorum inlacrimari oportet: Id enim non est constantis & recti judicis, cujus animi motum vultus detegit. Et summatim ita jus reddi debet, ut auctoritatem dignitatis ingenio suo augeat. d. l. 19. §. 1. D. h. t.*

§. 10. In judicando denique Acta & Probata sequi debet; *l. 6. §. 1. h. t.* Neque *spectandum, quid Romæ factum, sed quid fieri debeat. l. 12. D. h. t.*

TITUL. XIX.

DE OFFICIO PROCURATORIS CÆSARIS, VEL RATIONALIS.

§. 1. Procurator *Cæsaris* seu *Rationalis* (qui ab Augusto institutus, Dion Caff. *L.*LIII.) est Magistratus in Provincias missus, ut ea, quæ ad fiscum Principis pertinent, curaret. *l.* 1. §. 1. 2. *D. h. t. l.* 9. *D. de Offic. Proc. l.* 2. *C. ubi cauf. fisc.*

§. 2. Qui, licet primum nullam videatur habuisse Jurisdictionem, postea tamen Civilem, inter fiscum sc. & privatos, v. *l.* 1. 2. 5 *C. ubi cauf. fisc. l.* 25. *C. ubi cauf. stat.* Suet. *in Claud. c.* 12. non Criminalem, consecutus est. v. *l. ult. h. t. l.* 2. *C. de mod. mulct.* Tacit. *L.* IV. *Ann. c.* 15. Dion. Caff. *L.* LIII.

§. 3. Nisi vice Præsidis fungeretur; *l.* 2. *C. de pœn. l.* 4. *C. ad L. Fab. de Plag. l.* 1. *l.* 3. *C. ubi cauf. fisc.* Qualis Procurator fuit Pontius Pilatus, sub quo Servator noster passus est. Matth. XXVII. v. 2. Joseph. *L.* XVIII. *c.* 5. Eufeb. *Hist. Eccl. L.* I. *c.* 11. Tac. *Ann. L.* XV. *c.* 44.

TITUL. XX.

DE OFFICIO JURIDICI. C. I. 57.

§. 1. Ne Præfectus Augustalis vel Ægypti, occupata opulentissima illa Provincia, res novas moliretur, & Italiam fame premeret, v. Tacit. *L.* III. *Hist. c.* 8. 48. & *L.* XII. *Ann. c.*43. Suet. *in Vesp. c.* 7. Justin. *L.* II. *c* 1. Imp. Augustus ei *Juridicum* adjunxit; tum, ut videret, ne quid consilii Præfectus Augustalis in detrimentum Reip. caperet, tum etiam,

ut in Alexandrina Civitate jus diceret. *l.* 1. *l.* 2. *D. h. t. l. un. C. h. t.* §. 5. *I. de Attil. tut.*

Titul. XXI.

De Officio Ejus, Cui Mandata est Jurisdictio.

§. 1. Magiſtratus autem, qua Urbani, qua Provinciales, Jus non tantum per ſe dixerunt, ſed etiam per alios, quibus videlicet ipſi jurisdictionem ſuam, jure Magiſtratus ſibi competentem, non etiam ſpeciali Lege delatam, mandaſſent. *l.* 1. *D. h. t.* De qua *Mandata Jurisdictione* plenius agetur ad *t. de Jurisd.* § 35. *& ſeqq.*

Titul. XXII.

De Officio Adsessorum.

C. I. 51.

§. 1. Cum vero Magiſtratus Provinciales arma fere magis quam jura noſſent, non ſoli jus dixerunt, ſed *Aſſeſſores* habuerunt ſeu Conſiliarios, qui jura ipſis ſuggererent.

§. 2. Sunt itaque *Aſſeſſores* JCti, qui a Magiſtratibus in conſilium adhibentur, *in cognitionibus, poſtulationibus, libellis, Edictis, Decretis, epiſtolis. l.* 1. *D. h. t.* add. *Auth. Ad hæc C. de jud.*

§. 3. Qui, ſi perperam de jure reſponderint, litem ſuam faciunt, neque Magiſtratui hoc officit, ſed ipſis Aſſeſſoribus. *l.* 2. *D. quod quisque jur. in alt. ſtat.*

§. 4. Funguntur autem hoc munere quicunque non ſunt prohibiti: Quales ſunt Advocati, qui eodem tempore Advocati & Aſſeſſoris partes, ſive in diverſis, ſive in eodem Auditorio, ſuſtinere nequeunt.

E 5 *l.* 17.

l. 17. *D. de jurisd. l.* 6. §. *ult. C. de post. l. ult. C. h. t.* Plin. I. *Ep.* 23.

§. 5. Quod tamen non obstat, quominus causæ eorum, in alio Auditorio, per alios Advocatos expediri possint. v. *l. pen. D. h. t.*

§. 6. Pro navata opera Assessoribus solvitur salarium; Olim ab ipsis Præsidibus definiri solitum; l. 4. *D. h. t.* postea vero ab Alexandro Severo constitutum. Lamprid. *in Alex. c.* 46. *l.* 32. *D. ex quib. caus. maj.*

§. 7. Debeturque ipsis integrum salarium, etiamsi Præses ante constitutum tempus diem functus sit. *l.* 4. *D. h. t. l.* 38. *pr.* §. 1. *D. locat. l.* 1. §. 13. *D. de extr. cogn.* Nisi residuo tempore aliis Præsidibus operam suam addixerint. *d. l.* 4. *l.* 19. §. *ult. D. locat. cond.*

LIBER

Liber II. Titul. I.

De Jurisdictione.

C. III. 13.

§. 1. Expositis singulis Magistratibus, eorumque Officiis, sequitur Titulus Generalis de *Jurisdictione*, ejusque exercendæ modo.

§. 2. Quemadmodum enim, qui Actionem instituere parat, considerare in primis debet, coram quo Actio institui debeat, sic & Magistratus ad modum exercendæ jurisdictionis, qui ipsis præscriptus est, attendere debet.

§. 3. *Jurisdictio* autem (quæ a *jure* & *dicendo* sic vocata est, *arg. l.* 1. *D. h. t. l. un.* §. 1. *D. si quis jus dic. non obt.* & varie accipitur; v. Sen. *de Clem. L.* I. *c.* 1. *l.* 5. *D. de jud.* §. 4. *I. de Attil. tut. l.* 6. §. 2. *D. de tutel.*) hic est *Publica, de causis tum Criminalibus, tum Civilibus, juris dicendi, & judicatum exequendi potestas. l.* 3. *C. l.* 2. *D. h. t. l.* 5. *pr. D. de re jud. l.* 99. *pr. de V. S. l. ult.* §. 1. *D. de off. ejus cui mand. est jurisd. l. un. D. si quis jus dic. non obt.*

§. 4. Dicitur *Potestas Publica*, i. e. publica auctoritate concessa. Privati enim jurisdictionem alicui tribuere nequeunt. *l.* 3. *C. h. t.*

§. 5. Quo ipso excluduntur *Arbitri compromissarii*; qui quidem de causis controversis etiam cognoscunt, & sententias pronunciant, sed privata tantum conventione constituuntur. *l.* 11. §. 3. *l.* 17. §. 3. *l.* 19. *pr. D. de recept. & qui arb. rec.*

§. 6. Dicitur *Potestas, de causis tum criminalibus, tum civilibus, juris dicendi;* Quin enim *Jurisdictio* de causis etiam criminalibus recte dicatur, ne quidem dubitandum videtur. v. *l.* 2. §. 16. junct. §. 23. *D. de O. J.*

O. J. l. 1. *pr. D. de off. ejus cui mand. eſt juriſd. l.* 7. *§. ult. l.* 8. *D. de Off. Proc.* Tertull. *ad Scap. c.* 4. Caſſiod. *L.* VI. *var. form.* 20.

§. 7. Additur denique, *& judicatum exequendi;* Quia *cui juriſdictio data eſt, ea quoque conceſſa eſſe videntur, ſine quibus juriſdictio explicari non poteſt*, & juriſdictio cæteroquin nulla eſt. *l.* 2. *D. h. t. l. ult. §.* 1. *D. de off. ejus cui mand. eſt juriſd. l. un. pr. D. ſi quis jus dic. non obtemp.*

§. 8. Per quæ verba excluduntur *Judices Pedanei*, qui nudam tantum notionem habebant; *l.* 5. *l.* 15. *pr. D. de re jud.* nec non *Arbitri compromiſſarii*, qui ſimiliter notionem habent, ſed ſententiam exequi nequeunt. arg. *l.* 5. *C. de recept. l.* 27. *§. f. l.* 2. *D. eod.*

§. 9. *Juriſdictio* autem alio nomine vocatur *Imperium.* v. *l.* 7. *§.* 14. *D. de pact.* junct. *l.* 1. *§.* 9. *D. de nov. op. nunc. l.* 13. *§.* 4. *D. ad SC. Treb. l.* 7. *in f. l.* 8. *l.* 9. *pr. D. de off. Proc. l.* 215. *D. de V. S. l.* 3. *D. h. t.* junct. *l.* 12. *§.* 1. *D. de jud. l.* 26. *pr. §.* 1. *D. ad munic.* junct. *l.* 16. *§. ult. D. de min. §.* 1. *I. de adopt.* junct. *l.* 2. *D. de Offic. Proc.*

§. 10. Eoque ſenſu *Imperium* dividitur in *Merum* & *Mixtum*, ſeu *Juriſdictio* in *Criminalem* & *Civilem. l.* 3. *D. h. t.*

§. 11. *Merum Imperium* ſeu *Juriſdictio Criminalis* eſt, *habere gladii poteſtatem, ad animadvertendum in facinoroſos homines. d. l.* 3. *D. h. t.* junct. *l.* 70. *D. de R. J.* ſeu poteſtatem juris dicendi & exequendi, in cauſis criminalibus.

§. 12. Quod *Merum* dicitur, non ideo, quia ſolum ac nudum imperium eſt, in ſola executione conſiſtens. *Merum* enim *imperium*, non magis ac mixtum, ſine cauſæ cognitione exerceri poteſt. *l.* 6. *pr. D. de Off. Proconſ. l.* 2. *§.* 23. junct. *§.* 16. *D. de O. J.*

§. 13.

§. 13. Non etiam ideo, quia purum eſt, nec Jurisdictioni civili cohærens & commixtum.

§. 14. Sed *merum imperium* potius ſic dici videtur, quaſi vehemens, ſummum, excellens. Ad ultionem enim læſæ diſciplinæ publicæ pertinet, & ſeveritatem judicis ac vim requirit: in eoque præcipuum quoddam jus poteſtatis elucet. add. Plaut. *Mil. Glor. Act.* IV. *ſc.* 2. v. 85. Sidon. Apoll. *L.* IV. *Ep.* 2.

§. 15. *Gladii* autem in deſcriptione *meri imperii* mentionem facit Ulp. *d. l.* 3. exempli tantum gratia. v. *l.* 70. *D. de R. J. l.* 6. *ſ.* 8. *D. de off. Præt.* Tum, quia eo plerumque ad irrogandum ultimum ſupplicium utebantur. v. *l.* 8. §. 1. *D. de pœn.* Tum, quia Magiſtratus merum imperium accipientes gladio accingi ſolebant. v. Ep. ad Rom. XIII. v. 4. Tacit. *Hiſt. L.* III. *c.* 68.

§. 16. Quemadmodum autem tres fere gradus ſunt pœnarum, ſic & tres gradus ſunt Meri Imperii;

I. Quo vita naturalis adimitur. *l.* 28. *pr. l.* 21. *D. de pœn. l.* 203. *D. de V. S.*

II. Quo vita civilis, ſeu jus civitatis tollitur. *d. l.* 28. *l.* 63. §. 10. *D. pro ſoc. l.* 209. *D. de R. J.*

III. Quo alia levior pœna irrogatur. *l.* 6. §. *ult. l.* 8. *l.* 28. *pr. D. de pœn.*

§. 17. Quod Imperium nulli competit, niſi cui ſpeciali lege conceſſum eſt; *l.* 1. *D. de off. ejus cui mand. eſt jurisd.* ab eo ſcil. qui in Rep. Majeſtatem habet. v. *l.* 2. §. 16. 23. *D. de O. J. l.* 3. *D. ad L. Jul. Maj. l.* 3. *C. h. t.*

§. 18. Eique, cui conceſſum eſt, non proprietate competit & dominio, ſed uſu tantum & exercitio. arg. *d. l.* 2. §. 16. 23. *D. de O. J. l.* 1. *D. de offic. ejus cui mand. eſt jurisd.*

§. 19. Exerceri autem poteſt, non tantum accuſatore crimen deferente, ſed & ex officio, nullo accuſatore

re exiſtente. *l.* 3. *l.* 13. *D. de off. Præf. l.* 2. §. 6. *D. ad L. Jul. de adult. l.* 1. *C. de Cuſtod. reor.*

§. 20. *Mixtum Imperium eſt, cui etiam Jurisdictio ineſt*, i. e. quo etiam jurisdictio continetur, ſeu, quod cum Jurisdictione idem eſt, alioque nomine etiam *Jurisdictio* appellatur. *l.* 3. *D. h. t.* junct. *l.* 7. §. 10. *D. de pact.* v. *ſupr.* §. 9. *Poteſtas* ſcil. *Juris dicendi, & exequendi, in cauſis civilibus.*

§. 21. Quod *Mixtum* dicitur, quia lenius eſt: neque tam vehemens & excellens, quam Imperium Merum. v. Cic. *pro Cæcin. c.* 2.

§. 22. Non pauci ſane cenſent, *Mixtum imperium* a *Jurisdictione* diverſum eſſe; quia jurisdictioni cohæret, ejusque tuendæ cauſa comparatum eſt. *l.* 1. §. *ult. in f. l. ult.* §. 1. *D. de off. ejus cui mand. eſt jurisd.*

§. 23. Sed fugit eos duplex *Mixti Imperii* ſignificatio. Vel enim pro ipſa *Jurisdictione Civili* accipitur; *d. l.* 3. *D. h. t.* v. *ſupr.* §. 9. Vel pro *executione* & *coërcitione* Jurisdictioni civili cohærente. *d. l.* 1. §. 1. *in f. l. ult.* §. 1. *D. de offic. ejus cui mand. eſt jurisd.*

§. 24. *Priori* ſenſu *Mixto imperio Jurisdictio* ineſt, neque *Mixtum imperium* a *Jurisdictione* differt: Sed poſteriori ſenſu a *Jurisdictione* diverſum eſt.

§. 25. Ex quibus apparet, in *d. l.* 3. *D. h. t.* nihil mutandum vel emendandum eſſe; Nec non, quid ſentiendum de Nobili illa Quæſtione, An *Dare bonorum Poſſeſſionem, Jubere cavere Prætoria ſtipulatione, In poſſeſſionem mittere, In integrum reſtituere, Jurisdictionis* ſint, an *Mixti imperii?*

§. 26. Si enim *Mixtum imperium* pro ipſa *Jurisdictione* accipiatur, illa *Mixti* ſunt *imperii; d. l.* 3. *l.* 4. *D. h. t. l.* 26. *pr.* §. 1. *D. ad municip.* v. *l.* 3. §. 8. *D. de Bon. poſſ.* Si vero pro *executione* ſeu *coërcitione*, non item. *l.* 1. *D. h. t. d. l.* 3. §. 8. *D. pr.* §. 2. *I. de bon. poſſ. l.* 2. §. 1. *D. quis ord. in bon. poſſ. l.* 5. *pr. D.* de

de V. O. l. 3. *pr. D. ne vis fiat ei qui in poss. l.* 16. §. *f. D. de min. l. fin. C. ubi & ap. quem cogn. in int. rest.*

§. 27. *Civilis* autem *Jurisdictio* varie subdividitur. Et *primo* quidem in *Voluntariam*, & *Contentiosam. l.* 2. *pr. D. de offic. Proconf.*

§. 28. *Jurisdictio Voluntaria* est, *quæ inter volentes* & *consentientes*, auctoritatis causa, fere de plano, & citra causæ cognitionem, *exercetur.* Ad quam pertinent Legis Actiones, *Manumissio*, *Adoptio*, *Emancipatio. d. l.* 2. *D. de adopt.* §. 6. *ult. I. quib. m. patr. pot. solv. l. f. C. de emanc.*

§. 29. *Contentiosa* vero, *quæ* cum causæ cognitione *non tantum in consentientes*, *sed & invitos exercetur. l.* 1. 2. *l.* 3. *D. h. t. l.* 37. *D. de O. & A.* arg. *l.* 83. §. 1. *de V. O.* Eoque pertinent omnes actiones, & quæ instar actionum sese habent. *d. l.* 37. *D. de O. & A.*

§. 30. II. *Jurisdictio Civilis* dividitur in *Ordinariam*, & *Extraordinariam. l.* 7. §. *f. D. de Off. Proc. l.* 6. §. 2. *D. de tutel.*

§. 31. *Ordinaria* est, *quæ jure Magistratus competit*, & jure ordinario, a majoribus recepto, Officio Magistratus inest. *l.* 2. §. 13. *D. de O. J. l.* 12. §. 1. *D. de jud.*

§. 32. *Extraordinaria* autem, *quæ speciali Lege concessa est*; *d. l.* 7. §. *f. D. de Off. Proconf. d. l.* 6. §. 2. *D. de tutel.* veluti *tutoris dandi potestas. d. l.* 6. §. 2.

§. 33. III. Denique dividitur *in Principalem* seu *Propriam*, *Mandatam*, & *Prorogatam.*

§. 34. Jurisdictio *Principalis* seu *Propria* est, *quæ principaliter alicui concessa*, *ac proprio jure competit. l.* 5. *l.* 6. *D. h. t.*

§. 35. *Mandata*, *quam quis jussu ac nomine mandantis*, *& propriam habentis*, *exercet. d. l.* 5. *l.* 16. *D. h. t. l.* 1. §. 1. *l.* 3. *D. de off. ejus cui mand. est jurisd.*

§. 36.

§. 36. *Mandare jurisdictionem* enim non est officio se privare, & in alterum illud transferre, quod legibus non permittitur; *l.* 20. *D. de off. Præsid. l.* 3. *C. de jurisd.* Sed jurisdictionem alteri suo nomine exercendam committere. *d. l.* 16. *D. h. t.*

§. 37. Mandare Jurisdictionem potest, qui eam proprio jure habet. *l.* 5. *D. h. t. l.* 4. *ʃ. f. D. de off. Proc.*

§ 38. Mandari potest Jurisdictio Ordinaria, quæ jure Magistratus competit; *d. l.* 5. *D. h. t. l.* 4. *pr. ʃ.* 1. *D. de off. ejus cui mand. est jurisd.* vel in totum, vel pro parte. *l.* 16. *l.* 17. *h. t.*

§. 39. Non etiam Merum imperium, neque Jurisdictio civilis Extraordinaria, quæ speciali Lege concessa est. *l.* 1. *pr. ʃ.* 1. *l.* 2. *pr. ʃ.* 1. *D. de off. ejus cui mand. est jurisd. l.* 70. *D. de R. J. l.* 8. *pr. D. de tut. & curat. dat. l.* 8. *ʃ.* 8. *D. de transact.*

§. 40. Mandari potest omnibus, etiam privatis, *l. f. ʃ.* 1. *D. de offic. ejus cui mand. est jurisd.* qui Judices esse neque prohibentur, neque impediuntur. arg. *l.* 12. *ʃ.* 2. *D. de jud.*

§. 41. Mandata Jurisdictione Mandatarius Mandantis nomine eam exercet; *l.* 1. *ʃ.* 1. *l.* 3. *D. de off. ejus cui mand. est jurisd. l.* 16. *D. h. t.* & sententiam exequitur; *l.* 1. *ʃ. f. l. f. ʃ.* 1. *de off. ejus cui mand. est jurisd.* Sed alteri eam mandare seu subdelegare nequit. *l. f. pr. D. de offic. ejus cui mand. est jurisd.*

§. 42. Extinguitur autem mandata Jurisdictio;

I. Revocatione mandantis; *l.* 6. *ʃ.* 1. *de offic. Proc.* arg. *ʃ.* 9. *I. de mand. l.* 58. *D. de jud.*

II. Extincta morte vel tempore jurisdictione mandantis. *l.* 6. *D. h. t.* arg. *ʃ.* 10. *I. de mand.*

III. Denique morte mandatarii. arg. *d. ʃ.* 10.

§. 43. *Prorogata Jurisdictio* est, *quæ ex voluntate*

par

partium extra terminos suos exercetur. l. 1. l. 2. D. de jud. l. 1. C. de jurisd. omn.-jud. l. 18. D. h. t.

§. 44. *Prorogatio* Jurisdictionis est *Expressa*, vel *Tacita.*

§. 45. *Expressa* est, *quæ fit expresso partium consensu, judicis aditione confirmato. l. 18. D. h. t. l. 1. l. 2. D. de jud.*

§. 46. Quod si per errorem alius pro alio Prætor fuerit aditus, nihil valebit quod actum est. Non enim consentiunt qui errant, cum nihil tam contrarium sit consensui, quam error, qui imperitiam detegit. *l. 15. D. h. t.* add. *l. 2. pr. D. de jud.*

§. 47. Similiter, si, priusquam Prætor adiretur, mutata fuerit voluntas, procul dubio nemo compelletur ejusmodi conventioni stare. *d. l. 18. D. h. t.* Quod per *l. pen. C. de pact.* mutatum non videtur.

§. 48. *Prorogatio Tacita* est, *quæ fit consensu tacito;* qui ex circumstantiis, seu re ipsa & facto colligitur; veluti si reus, omissa fori exceptione, coram incompetenti judice sciens litem contestatus sit. *l. 4. C. h. t. l. ult. C. de exc.* add. *l. 52. D. de jud.*

§. 49. Quo etiam pertinet, quod, si quis contra aliquem coram Judice aliquo actionem instituat, eundem judicem in *Reconventione* contra se admittere cogatur. *Cujus enim in agendo Actor observat arbitrium, eum & contra se habere judicem non dedignetur. l. 11. §. 1. D. h. t. l. 22. D. de jud. l. 14. & Auth. Seq. C. de sent. & interloc. N. 96. c. 2.* Quam quidam Prorogationem *Legalem* dicunt, seu *Necessariam.*

§. 50. Est autem *Reconventio* nihil aliud, quam *mutua petitio, d. l. 11. §. 1. D. h. t.* seu *conventio Rei, adversus Actorem, coram eodem judice facta.*

§. 51. Quæ in omnibus causis locum habet, *l. 22. D. de jud.* & non tantum ante, sed & post litem con-

testatam proponi potest, parique passu, cum conventione, ambulat. *d. l. 14. C. de sent. & interl. Nov. 96. c. 2.*

§. 52. Prorogatur autem jurisdictio vel *de Re ad Rem* seu *Causa ad Causam*, vel *de Persona ad Personam.*

§. 53. *Prorogatio de Re ad Rem* sive *Causa ad Causam* est, cum judici, qui ex. gr. ad certam summam judicare jussus est, conceditur, ut judicet de summa majori. *l. 74. §. 1. D. de jud. l. 28. D. ad munic.*

§. 54. Quæ ut procedat, requiritur, ut causæ ejusdem sint generis. In rebus enim diversi generis hæc prorogatio locum non habet. Unde, qui civilibus tantum causis præest, ex prorogatione de criminalibus cognoscere nequit; *l. 1. C. ubi caus. fisc.* & contra. *l. 61. §. 1. D. de judic.*

§. 55. *De Persona ad Personam* vero, cum, qui judici, ad quem vocatur, subjectus non est, in eum vel expresse vel tacite consentit. *l. 14. l. 15. l. 18. D. h. t. l. 1. l. 2. pr. D. de jud. l. 1. l. 3. C. h. t.*

§. 56. *Prorogatio de Loco ad Locum*, quam quidam adjiciunt, nec non *de Tempore ad Tempus*, recte rejicitur. Extra territorium enim quilibet est privatus, & jus dicenti impune non paretur; *l. ult. D. h. t. l. 3. D. de off. Præf. l. ult. D. de off. Præf. Urb.* Quod & ratione temporis locum habet. *l. 13. §. 1. D. h. t.*

§. 57. Præterea Jurisdictio dividi potest in *Civilem*, quæ est penes Magistratum civilem; & *Militarem*, quæ penes Magistratum militarem. v. *l. 6. C. h. t. & t. t. C. de off. Civ. jud. & de off. Milit. jud. l. 2. C. ubi quis de curial. vel cohort.*

§. 58. Nec non in *Minorem*, quæ competit Magistratibus Minoribus; & *Majorem*, quam soli habent Magistratus Majores; v. *l. 2. D. de in jus voc. l. 32. D. de injur.* Cujus generis sunt, jubere *cavere Prætoria*

ria stipulatione, in possessionem mittere, in integrum restituere &c. quæ proinde magis *Imperii* quam *Jurisdictionis* esse dicuntur. *l.* 4. *D. h. t. l.* 26. *D. ad municip.*

§. 59. Jurisdictionem dare possunt, penes quos est Majestas; Non Privati. *l.* 3. *C. h. t. l.* 3. *D. de offic. Præt. l.* 3. *in f. D. ad L. Jul. Maj.*

§. 60. Unde consequitur, eam per præscriptionem acquiri non posse; *l.* 3. *in f. D. ad L. Jul. Maj.* arg. *l.* 2. *C. de usuc. pro emt.* junct. *l.* 1. §. 1. *D. de off. ejus cui mand. est jurisd. l.* 6. *C. de præscr.* 30. *vel* 40. *ann. l.* 1. *pr. D. de off. ejus cui mand. est jurisd.*

§. 61. Dari potest omnibus, qui Judices esse neque prohibentur, neque impediuntur. arg. *l.* 12. §. 2. *D. de jud.*

§. 62. Officium *Jus dicentis* latissimum est: Nam & bonorum possessionem dare potest, & in possessionem mittere, pupillis non habentibus tutores constituere, Judices litigantibus dare (secundum antiquum scil. litigandi morem) *l.* 1. *D. h. t.* Aliaque secundum modum concessæ Jurisdictionis expedire.

§. 63. Exercetur autem Jurisdictio in subditos; Quia extra territorium jus dicenti impune non paretur. *l. ult. D. h. t.*

§. 64. Illud etiam observandum, ut, qui jurisdictioni præest, aliis, non sibi ipsi, neque iis, quos secum habet, jus dicat. *l.* 10. *D. h. t. & t. t. C. ne quis in sua caus. jud. vel jus sibi dic.* Quintil. *Decl.* XIII. Cassiod. IV. *Var.* 10.

§. 65. Unde neque Pater in causa filii, neque filius in causa Patris, nisi consentiente adversario, jus dicere potest. *l.* 10. *D. h. t.* junct. *l.* 77. *D. de jud.*

§. 66. Sunt tamen casus excepti, quibus etiam sibi ipsi, & in propria causa jus dicere permissum est.

§. 67. In propria enim causa judicare potest Princeps. *l.* 3. *D. de his quæ in test. del. l.* 41. *D. de hered. inst.* §. *ult. I. de vulg. subst.*

II. Prætor in causa dubia judicat, an sua sit jurisdictio. *l. 5. l. 2. §. 6. D. de jud. l. 2. pr. D. si in jus voc. non ier.*

III. Magistratus violatam jurisdictionem & auctoritatem vindicare, eamque pœnali judicio defendere potest. *l. un. pr. D. si quis jus dic. non obt.*

§. 68. Finitur autem Jurisdictio, finito Magistratus officio, vel tempore, vel depositione, vel morte. *pr. I. de perp. & temp. act. l. 6. D. h. t. l. 49. §. 1. D. de jud. l. 10. §. 1. D. de off. Proconf.*

De Albo Corrupto.

§. 69. Tuendæ vero & stabiliendæ Jurisdictionis causa, Edicta quædam Prætor propofuit; veluti *de Albo corrupto.*

§. 70. Quod ita conceptum fuit: Si quis id, quod Jurisdictionis perpetuæ causa, non quod prout res incidit, in albo, vel in charta, vel in alia materia propositum erit, dolo malo corruperit, in eum quingentorum aureorum judicium dabo. *l. 7. pr. D. h. t.*

§. 71. Ait Prætor, si quis; Quibus verbis uterque sexus, & tam servi, quam liberi continentur. *d. l. 7. §. 1. D. h. t. l. 1. l. 152. D. de V. S.*

§. 72. Id, quod Jurisdictionis perpetuæ causa, non quod prout res incidit; Edictum enim Prætoris duplex erat: Unum *Perpetuum*, quod initio anni proponebatur, per universum Prætoris imperium permanebat, & in omnibus causis obtinebat. Alterum *Temporale* & paucorum dierum, quod ad causas singulas & oborta negotia accommodatur. v. *l. 68. 69. 70. D. de jud. l. 53. §. 1. D. de re jud.*

§. 73. In Albo; *Album* erat tabula dealbata, in

in qua Prætores Edicta sua, ut omnibus innotescerent, Actionesque & Interdicta proponebant. *l.* 2. §. 10. *D. de O. J. l.* 1. §. 1. *D. de edend. l.* 1. *C. de interd.* Vet. Glossar. voc. *Album.*

§. 74. Sive autem in *Albo* Edictum sit propositum, sive in alia materia, nihil interest; Unde additur, VEL IN CHARTA, VEL IN ALIA MATERIA.

§. 75. PROPOSITUM ERIT; Quod si, dum proponitur, vel ante propositionem quis corruperit, verba quidem Edicti cessant, sed sententia Edicti & ad hæc porrigenda. *d. l.* 7. §. 2.

§. 76. CORRUPERIT; sive quis manibus fecerit, sive mandaverit, nihil interest. Sed & qui tollit, licet non corruperit, tenetur. *d. l.* 7. §. 5. *D. h. t.*

§. 77. DOLO MALO; *doli mali* in verbis Edicti ideo fit mentio, quia, si per imperitiam vel rusticitatem, vel ab ipso Prætore jussus, vel casu aliquis corruperit, non tenetur. *d. l.* 7. §. 4. *D. h. t.*

§. 78. IN EUM QUINGENTORUM AUREORUM JUDICIUM DABO; Quæ pœna nimis gravis minime putanda est: Cum & contemta Majestas Prætoris, & ipsius Populi, hoc modo vindicetur.

§. 79. *Aureus* autem nihil aliud est, quam nummus aureus, qui alibi *Solidus* dici solet. v. *l.* 5. §. 6. *D. de his qui eff. vel dejec.* junct. §. 1. *I. de obl. quæ quas. ex del. l.* 4. *D. de man. test.* junct. *l.* 8. *in f. l.* 9. *D. de inoff. test. l. un. C. de collat. ær.*

§. 80. Cujus ea fuit quantitas, ut unus aureus XXV. contineat denarios, secundum Dion. Cass. *L.* LV. & XX. libris æris æstimetur, sec. *l. un. C. de collat. ær.* Septuaginta duo autem solidi libram faciant auri, secundum *l.* 5. *C. de susceptor.*

§. 81. Quod judicium populare est; *d. l.* 7. *pr. in f.* Populi enim interest, servari auctoritatem Magistratuum,

 & scire

& ſcire ea quæ publice proponuntur; adeoque ad tuendum jus populi pertinet. v. *l.* 1. *D. de pop. act.*

§. 82. Eaque pœna actori, non fiſco, applicanda eſt. arg. *l.* 12. *D. de V. S.*

§. 83. Quod ſi vero plures corruperint, in ſingulos datur actio. *l.* 7. §. *f. l.* 8. *l.* 9. *D. h. t.* Quia hic contemta Majeſtas Prætoris vindicatur, & plura facta intelliguntur. *d. l.* 9.

Titul. II.

Quod Quisque Juris In Alterum Statuerit, Ut Ipse Eodem Jure Utatur.

§. 1. Ad Dignitatem & Auctoritatem jus dicentis quoque ſpectat Edictum (quod Ciceronis tempore jam in uſu fuit; v. Cic. *ad Q. Fratr. L.* I. *Ep.* 1. *c.* 7.) *de Jure novo* i. e. iniquo *non ſtatuendo*, neque impetrando.

§. 2. Cujus Edicti verba hæc ſunt: Qui Magistratum potestatemve habebit, si quid in aliquem novi juris statuerit, ipse, quandoque adversario postulante, eodem jure uti debet. Si quis apud eum, qui Magistratum potestatemve habebit, aliquid novi juris obtinuerit, quandoque postea adversario ejus postulante, eodem jure adversus eum decernetur. Præterquam si quis eorum contra eum fecerit, qui ipse eorum quid fecisset. *l.* 1. §. 1. *l. ult. D. h. t.*

§. 3. Quod ſummam habet æquitatem, & ſine cujusquam indignatione juſta: *Quis enim aſpernabitur idem jus ſibi dici, quod ipſe aliis dixit, vel dici effecit? l.* 1. *pr. D. h. t.* Nam injuria non eſt, pati quod prior feceris; Sen. *L.* II. *de Ira c.* 30. & ſua quisque exempla æquo

æquo animo pati debet. Phædr. *L.* I. *Fab.* 26. v. *ult.* Propter summam illam Juris Naturalis regulam, *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.* v. Matth. VII. v. 12. Luc. VI. v. 31. Differt. N. I. *de Cauſ. Obl. C.* 2. §. 30. & *De Jur. Rhadam. p.* 32. & *ſeqq.*

§. 4. Sunt autem duo hujus Edicti capita: Quorum *Prius* agit de Magiſtratu novum jus ſtatuente: *Alterum* de Litigatore Jus iniquum impetrante.

§. 5. Quantum ad Prius attinet, ait Prætor, Qui Magistratum potestatemve habebit; *Magiſtratum* ſcil. in Urbe, *Poteſtatem* vero in Provinciis. arg. *l.* 13. §. 1. *D. de jurisd. l.* 12. *pr. D. de accuſ.*

§. 6. Si quid in aliquem novi juris Statuerit; Jus *novum* hic ſignificat iniquum, *l.* 3. *pr. D. h. t.* ex quo infertur injuria; *l.* 1. §. 2. *D. h. t.* ſeu jus aliter dictum quam oportuit. *l.* 2. *D. h. t.* add. Cic. I. *in Verr. c.* 47. 52. Tacit. *L.* II. *Ann. c.* 30.

§. 7. Verbum *ſtatuerit* autem cum effectu accipiendum eſt, non verbotenus: Et ideo, ſi, cum vellet ſtatuere, prohibitus eſt, nec effectum decretum habuit, ceſſat Edictum; nam *ſtatuit* verbum rem perfectam ſignificat, & conſummatam injuriam, non cœptam. Et ideo ſi inter eos quis dixerit jus, inter quos jurisdictionem non habet, quoniam pro nullo hoc habetur, nec eſt ulla ſententia, Edictum ceſſat; *Quid enim offuit conatus, cum injuria nullum habuit effectum? l.* 1. §. 2. *D. h. t.* add. *l.* 5. §. 2. *D. ne quis eum qui in jus voc. vi exim. l.* 225. *D. de V. S. l.* 18. *D. de pœn.*

§. 8. Debet etiam Magiſtratus jus novum ſtatuere *dolo malo:* Hoc Edicto enim *dolus* jus dicentis punitur; Nam ſi Adſeſſoris imprudentia jus aliter dictum ſit, quam oportuit, non debet hoc Magiſtratui officere, ſed ipſi Adſeſſori. *l.* 2. *D. h. t.*

§. 9. Ipse quandoque, cum ſcil. Magiſtratu abierit, *l.* 2. *D. de in jus voc.* Adversario postulante, eo-

DEM JURE UTI DEBET, i. e. pati, ut idem ſibi dicatur, quod ipſe aliis dixit. *d. l.* 1. *pr.* & §. 1.

§. 10. Altero Edicti capite ait Prætor, SI QUIS APUD EUM, QUI MAGISTRATUM POTESTATEMVE HABEBIT, ALIQUID NOVI JURIS OBTINUERIT; Requiritur enim hac parte, ut quis poſtulatione ſua jus iniquum impetraverit. Unde, ſi Magiſtratus motu proprio, non poſtulante Actore, jus iniquum ſtatuerit, ipſe quidem hoc Edicto coërcetur, ſed Actor in id non incidit, etiamſi jure illo iniquo uſus ſit. *l.* 3. *pr. D. h. t.*

§. 11. Sufficit autem jus iniquum impetratum eſſe, licet impetrans eo uſus non ſit; Quia per impetrationem delictum conſummatum eſt. *d. l.* 3. *pr. D. h. t.*

§. 12. QUANDOQUE POSTEA ADVERSARIO EJUS POSTULANTE, EODEM JURE ADVERSUS EUM DECERNETUR. Non ſolum ſcil. eo poſtulante, qui ab eo læſus eſt, ſed omni, qui quandoque experitur; *l.* 3. §. 2. *D. h. t.* Quod enim quisque in alterius perſona æquum eſſe credidit, id in ipſius quoque perſona valere patiatur. *l.* 1. §. 1. *in f. D. h. t.* v. *l.* 3. §. 3. *D. h. t. l.* 7. *C. de reſc. vend.*

§. 13. Eamque pœnam non ſolum in his actionibus patitur, quas tunc habuit, cum incideret in Edictum, verum & in iis, quæ poſtea ei acquirentur. *l.* 3. §. 6. *D. h. t.*

§. 14. PRÆTERQUAM SI QUIS EORUM CONTRA EUM FECERIT, QUI IPSE EORUM QUID FECISSET. Quod recte Prætor excepit, ne ſcil. Magiſtratus, dum ſtudet Edictum hoc defendere, vel Litigator, dum vult beneficio hujus Edicti uti, ipſe in pœnam ipſius Edicti committat. *l. ult. D. h. t.*

§. 15. Datur itaque ex utroque Edicti capite *Actio Pœnalis*, tum illi, contra quem *jus novum* ſeu iniquum dictum vel impetratum eſt, tum alteri cuicunque, *l.* 3. §. 2. *D. h. t.* contra Magiſtratum jus iniquum ſtatuentem,

tuentem, vel Actorem jus iniquum impetrantem, ad id ut idem illis jus dicatur. *d. l.* 1. §. 1. *D. h. t.*

§. 16. Quæ pœna ad heredes quoque transmittitur. *l.* 3. §. 5. *D. h. t.*

§. 17. *Cessat* autem Edictum ejusque pœna

I. Si jus iniquum, quod Magistratus dixit, non habuit effectum. *l.* 1. §. 2. *D. h. t.*

II. Si ille, contra quem jus iniquum dictum est, vel alius quicunque hoc Edicto utatur. *l. ult. D. h. t.*

III. Si solutio facta sit. *l.* 3. §. *ult. D. h. t.*

Titul. III.

Si Quis Jus Dicenti Non Obtemperaverit.

§. 1. Ad defendendam denique Jurisdictionem Magistratuum spectat Edictum, quod Prætor contra eos, *qui jus dicenti non obtemperant*, proposuit,

§. 2. *Omnibus* enim Magistratibus, *non tamen* Duumviris (quibus ea, quæ magis imperii sunt, quam jurisdictionis, non competunt; *l.* 26. *D. ad municip.*) secundum jus potestatis suæ, concessum est, jurisdictionem suam defendere pœnali judicio. *l. un. pr. D. h. t.* Dion. Hal. *L.* X. *c.* 50,

§. 3. Edictum autem illud Prætoris his verbis conceptum videtur: *Si quis jus dicenti non obtemperaverit, quanti ea res erit; intra annum adversus eum judicium dabo.* arg. *Inscr. & l. un.* §. 1. *ult. D. h. t.*

§. 4. *Si quis jus dicenti non obtemperaverit; Is* videtur *jus dicenti non obtemperasse, qui, quod extremum in jurisdictione est, non fecit*, i. e. qui executioni restitit, eamque fieri passus non est. *l. un.* §. 1. *D. h. t.*

§. 5. Si procurator, vel tutor, vel curator jus dicenti non obtemperavit, ipse punitur, non dominus, vel pupillus. *d. l. un.* §. 2.

§. 6. Non solum autem reus, qui non obtemperavit, verum etiam *petitor*, hoc Edicto tenetur. *l. un.* §. 3. *D. h. t.*

§. 7. *Quanti ea res erit;* Hoc judicium enim, non *ad id quod interest*, sed *quanti ea res est*, quæ in judicium scil. deducta est, concluditur. *l. un.* §. *ult. D. h. t.* add. *l.* 5. §. 1. *D. ne quis eum qui in jus voc. vi exim.*

§. 8. *Intra annum adversus eum judicium dabo;* Cum enim meram pœnam hoc judicium contineat, neque post annum, neque in heredem datur. *d. l. un.* §. *ult.* *D. h. t. l.* 35. *D. de O. & A. pr. &* §. 1. *I. de perp. & temp. act.*

§. 9. Datur autem hæc Actio pœnalis non cuivis ex populo, neque Magistratui, sed Adversario contra Adversarium, ad pœnam Actori, non fisco, applicandam. arg. *d. l. un.* §. *ult.*

Titul. IV.

De In Jus Vocando.

C. II. 2.

§. 1. Consideratis Magistratibus, eorumque Jurisdictione, nec non Edictis ad Jurisdictionem pertinentibus, subjicitur de *In jus vocatione*, quæ Actionum instituendarum, omnisque adeo *judicii* (latius scil. accepti; v. *l.* 2. §. 2. *D. qui satisd. cog. l.* 1. §. *pen. & ult. D. de adm. tut. l. ult. D. si quis in jus voc.*) prima pars est & principium. §. *ult. I. de pœn. tem. lit.*

§. 2. Cumque inauditus nemo condemnari possit, in omnibus causis necessaria est, *d.* §. *ult. I. de pœn. tem. lit.* v. Genes. III. v. 9. Adeo ut, si omissa sit, omnia, quæ in judicio fiunt, sint ipso jure nulla. v. *l.* 4. *C. de sent. & interl. l.* 7. *C. quom. & quand.*

§. 3.

§. 3. Eſt autem *in jus vocare, juris experiundi cauſa vocare*, ad eum ſcil. qui jurisdictioni præeſt. *l.* 1. *D. h. t. l.* 2. *D. ſi quis in jus voc.*

§. 4. *Jus* enim hic locum ſignificat, ubi jus redditur: quem locum determinare hoc modo poſſumus; Ubicunque Prætor ſalva Majeſtate imperii ſui, ſalvoque more majorum jus dicere conſtituit. *l. pen. D. de J. & J.* add. *l.* 4. §. 1. *D. de interr. in jur. fac. l.* 2. *pr. D. ſi quis in jus voc.*

§. 5. In jus vocatio ex L. XII. Tab. primis temporibus privata fiebat auctoritate, ut & viliores, nec non vadimonii deſertores, obtorto collo in jus rapere liceret. v. Plaut. *Aul. Act.* IV. *Sc.* 10. *Curcul. Act.* V. *Sc.* 2. v. 23. *& ſeqq. Sc.* 3. v. 45. Terent. *Phorm. Act.* V. *Sc.* 7. v. 88. *& ſeqq.* Horat. I. *Serm. Sat.* 9. v. 74. *& ſeqq.* Add. Gell. *L.* XX. *c.* 1.

§. 6. Sed poſtea receptum, ut in jus vocatio publica tantum auctoritate, per apparitorem, vel viatorem, fieri poſſet; v. §. 24. *I. de Act. l.* 3. *l.* 7. *C. de præſcr.* 30. *ann. l.* 3. *C. de ann. exc. N.* 53. *c.* 3. *N.* 112. *c.* 2. ita quidem, ut apparitor libellum conventionis ab Actore acceptum ad reum deferret, & reus ei ſubſcriberet, quo die ei oblatus eſſet. *N.* 53. *c.* 3. §. 1. 2. *N.* 79. *c.* 3. *N.* 69. *N.* 112. *c.* 2. *Auth. Offeratur. C. de lit. cont.*

§. 7. Qui autem in jus aliquem vocare volunt, rationem habere debent *Perſonarum, Temporis,* & *Loci.*

§. 8. Quantum ad *Perſonas* attinet, ſunt quidam, qui *ſimpliciter* in jus vocari nequeunt; quidam, qui non *niſi venia impetrata* vocari poſſunt.

§. 9. *Simpliciter* in jus vocari non oportet, neque Conſulem, neque Præfectum, neque Prætorem, neque Proconſulem, neque cæteros Magiſtratus, qui imperium habent, qui & coërcere aliquem poſſunt, & jubere in carcerem duci. *l.* 2. *pr. D. h. t.* add. Gell. *L.* XIII. *c.* 13.

§. 10.

§. 10. Nec furiosos, nec infantes, *l.* 4. *pr. h. t.* nec impuberes, alieno scil. juri subjectos; *l.* 22. *D. h. t.* Si enim sui juris sunt, tutore auctore vocari possunt. *l.* 2. *pr. D. de adm. tut.*

§. 11. Non *nisi venia impetrata* in jus vocari possunt *Parentes* & *Patroni*, similesque quibus singularis reverentia præstanda est. *l.* 4. §. 1. *l.* 13. *D. h. t.* add. *l.* 1. *C. h. t. l.* 7. §. 4. *D. de obseq. par. & patr. præst.*

§. 12. Prætor ait, PARENTEM, PATRONUM, PATRONAM, LIBEROS PARENTES PATRONI PATRONÆ, IN JUS, SINE PERMISSU MEO, NE QUIS VOCET; *Si quis adversus ea fecerit, in eum quinquaginta aureorum judicium dabo. d. l.* 4. §. 1. *l. pen. D. h. t.* §. *ult. I. de pœn. tem. litig.*

§. 13. PARENTEM; *Parentem hic utriusque sexus accipe*, & quidem in infinitum; *Parentum* enim nomine hic omnes veniunt *Majores. d. l.* 4. §. 2.

§. 14. An parentes legitimi sint an illegitimi, an naturales an adoptivi, nihil interest; *Una enim omnibus parentibus servanda reverentia. d. l.* 4. §. 3. *l.* 5. *l.* 6. *l.* 7. *l.* 8. *pr. D. h. t.*

§. 15. PATRONUM, PATRONAM; *Patroni* hic accipiendi sunt, qui ex servitute manumiserunt: vel si collusionem detexerunt, vel si qui præjudicio pronuncietur esse libertus, cum alioqui non fuerit; aut si juravi eum libertum meum esse. *l.* 8. §. 1. *l.* 9. *l.* 10. *D. h. t.*

§. 16. LIBEROS PARENTES PATRONI PATRONÆ; *Liberos* & *Parentes* utriusque etiam sexus, *l.* 10. §. 5. *D. h. t.* & *Liberos* ultra trinepotes accipere debemus. *d. l.* 10. §. 9.

§. 17. IN JUS, NISI PERMISSU MEO, NE QUIS VOCET; Permissurus enim est, si famosa actio non sit, vel pudorem non sugillet, qua patronus, vel parentes conveniuntur. *d. l.* 10. §. 12.

§. 18. *Si quis adversus ea fecerit, in eum quinquaginta aureorum judicium dabo;* arg. *d.* §. *ult. I. de pœn. tem. litig.* quod

quod nec heredi, nec in heredem, nec ultra annum datur. *l. pen. D. h. t.*

§. 19. Quam pœnam ſi quis ob inopiam ſolvere nequeat, a Præfecto Urbi quaſi inofficioſus caſtigatur. *l. ult. D. h. t.*

§. 20. Idque non tantum in liberto, *d. l. ult.* ſed & filio locum habet. v. *l.* 1. §. *ult. D. de pœn. l.* 7. §. 3. *D. de jurisd. l.* 35. *D. de injur. l.* 4. *C. de ſerv. fugit.*

§. 21. Deinde ratio habenda eſt *Temporis*. In jus enim vocare non oportet *Pontificem*, dum ſacra facit; nec eos, *qui propter loci religionem inde ſe movere non poſſunt*, i. e. qui ſacris interſunt; nec eum, *qui equo publico*, *in cauſa publica*, *transvehitur. l.* 2. *D. h. t.*

§. 22. Quod de ſolenni Equitum Romanorum transvectione accipiendum videtur. v. Sueton. *in Aug. c.* 38. Dion. Hal. *L.* VI. *c.* 11. Quanquam & ad alios caſus ſimiles id extendi poſſit; Adeoque & ad eos pertineat, qui in cauſa publica, diſpoſitis equis cum duplomate proficiſcuntur. v. *l.* 137. §. 2. *D. de V. O.*

§. 23. Præterea in jus vocari non decet qui uxorem ducat, aut eam, quæ nubat, nec judicem dum de re cognoſcat, nec eum, dum quis apud Prætorem cauſam agit, neque funus ducentem familiare juſtave mortuo facientem, vel qui cadaver proſequuntur, quique litigandi cauſa neceſſe habet in jure vel certo loco ſiſti. *l.* 2. *l.* 3. *l.* 4. *D. h. t.* add. Capitolin. *in Marc. c.* 11.

§. 24. Tempore quoque feriato nemo in jus vocandus eſt. Et feriis quidem Divinis in jus vocatio facta nulla eſt; *l.* 3. *l. ult. C. de fer.* Humanis vero fieri poteſt, dummodo fiat ad diem non feriatum; Ad diem enim feriatum facta ſimiliter nullius eſt momenti:

menti: ſive feriæ iſtæ Divinæ ſint, ſive Humanæ. *l.* 1. *pr.* §. 1. *D. de fer.*

§. 25. Tandem ratio habenda eſt *Loci.* Nullum enim de domo ſua in jus vocare, *l.* 18. *D. h. t.* multoque minus extrahere licet; *l.* 21. *D. h. t. l.* 103. *D. de R. J.* Quia domus tutiſſimum cuique refugium eſt atque receptaculum; *d. l.* 18. *D. h. t.* Cic. *pro dom. c.* 41. Satisque pœnæ ſubit reus, ſi non defendatur, & latitet, quod mittitur adverſarius in bonorum poſſeſſionem ejus. *l.* 19. *D. h. t.*

§. 26. *Domum* hic accipimus, uti in *Lege Cornelia de injuriis*, non tantum proprietatem domus, ſed etiam domicilium. Quare ſive in propria domo quis habitet, ſive in conducta, vel gratis, aut hoſpitio, non ut viator, ſed habitandi gratia receptus, hoc jus locum habebit. v. *l.* 5. §. 2. 5. *D. de injur. l.* 1. §. *pen. D. de his qui eff. vel dejec. l.* 203. *D. de V. S.*

§. 27. Si quis contra fecerit, vim facere videtur; *d. l.* 18. *D. h. t.* Et ſi quidem matremfam. ob debita de domo extrahat, ſine ulla indulgentia capite plectitur. *l.* 1. *C. de offic. div. jud.*

§. 28. Si vero reus aditum ad ſe præſtet, aut ex publico conſpiciatur, recte in jus vocabitur. *l.* 19. *in f. D. h. t.*

§. 29. Sed & caſus ſunt, quibus aliquem de domo extrahere licet: Reus enim criminis publici de domo ſua extrahi poteſt. *Nov.* 134. *c.* 5. omnisque cui negatur jus Aſyli. Exod. 21. v. 14. 1. Reg. II. v. 29. *Nov.* 17. *c.* 7. Idem obtinet in debitoribus fiſci, arg. *l.* 2. *C. de exact. trib.* nec non Decurionibus, ſimilibusque, qui ad ſubeundam munerum functionem, ex omnibus domibus protrahi poſſunt. *l.* 31. *C. de Decur.*

§. 30. In Jus vocatione facta, ſi reus ſtatim ſequeretur, in Jure apud Prætorem ſummaria fiebat cauſæ

causæ expoſitio, nec non Litis conteſtatio; eaque facta Prætor Judicem dabat Pedaneum, qui deinceps partes citabat, de cauſa cognoſcebat, & ſententiam dicebat. v. Aſcon. Ped. *in Verr. de Præt. Urb. p. m.* 76. Feſt. *in voc. conteſtari.*

§. 31. Adeoque *in Jus vocationem* jure Antiquo ſequebatur *Citatio;* Inter *quam & in Jus vocationem* multum intererat.

§. 32. *In Jus vocatio* enim fiebat ad Prætorem; *Citatio* ad Judicem maxime Pedaneum.

In Jus vocatio fiebat ante litem conteſtatam; *Citatio* maxime poſt litem conteſtatam.

In Jus vocatio ſemel de tota cauſa fiebat; *Citatio* ſæpius.

In Jus vocabatur tantum Reus: *Citabatur* non ſolum Reus, ſed & Actor, & teſtes.

§. 33. Sed mos dandorum judicum pedaneorum poſtea abrogatus eſt, v. *l.* 2. *C de ped. jud.* & *In Jus vocatio* cum *Citatione* fere confuſa eſt.

§. 34. Ut *In Jus vocatio* ſeu *Citatio* nunc deſcribi poſſit, *Legitima denunciatio, juſſu judicis facta, ut quis ſe coram Judice ſiſtat.*

§. 35. Eſt autem *in jus vocatio,* ſeu *citatio* alia *Realis,* alia *Verbalis.*

§. 36. *Realis* eſt, *cum vel ipſe Reus,* vel *res ſeu bona ejus apprehenduntur, ac detinentur.*

§. 37. Quæ, cum ab executione initium litis non ſit faciendum, *l.* 58. *D. de re jud. l.* 1. *C. de exec. rei jud. l.* 9. *C. de Obl. & Act.* ordinario locum non habet.

§. 38. Permiſſa tamen eſt in criminalibus gravioribus, ubi legitima adſunt indicia. v. *l.* 3. *D. de cuſtod. & exhib. reor.*

§. 39. Ut & caſibus quibuſdam in civilibus; veluti

uti si reus post trinam citationem contumax, *l.* 8. *C. quom. & quand.* vel de fuga suspectus sit. *l.* 10. §. 16. *D. quæ in fraud. cred.*

§. 40. *Verbalis* est, *quæ fit vel voce, facta denunciatione in faciem vocati, vel scripto*, seu denunciatione literis consignata, & reo cum libello oblata, ut reus intra XX. dierum spatium deliberare possit, utrum cedere an contendere velit. *Auth. Offeratur. C. de lit. cont.*

§. 41. Eaque est vel *Ordinaria*, vel *Extraordinaria.*

§. 42. *Ordinaria* est, *cum ipse reus per nuntium seu apparitorem, viva voce, vel per literas citatur.* Qui si sui copiam non faciat, sufficit, si nuncius domesticis id notum faciat, vel citationem scriptam januæ affigat. v. *l.* 1. §. 1. *D. de agn. & al. lib.*

§. 43. *Extraordinaria* (quam alii *Publicam*, alii *Edictalem* vocant) est, *quæ fit publice per proclamationem*, v. *l.* 7. *D. de in int. rest. l.* 68. *& seq. D. de jud. N.* 112. *c.* 3. vel *per Edictum* publicis locis affixum, v. *d. l.* 1. §. 1. *D. de agn. & al. lib. l.* 4. §. 5. 6. *D. de damn. inf. l. ult.* §. 2. *D. quod vi aut clam.* vel *per campanam, tubam, similemve modum.* Cui non est locus, nisi ordinaria verbalis, vel etiam realis, commode fieri nequeat. *Clem.* 1. *de jud.*

§. 44. II. *In Jus vocatio* seu *Citatio* alia est *Generalis*, alia *Specialis*.

§. 45. III. Alia *Simplex* seu *Dilatoria*, alia *Peremtoria. l.* 68. *& seqq. D. de jud.*

§. 46. *Simplex* seu *Dilatoria* est, *cum quis simpliciter ad judicem vocatur, & ulterior dilatio non denegatur. d. l.* 68. *l.* 69. *l.* 70. *D. de jud.*

§. 47. *Peremtoria, cum quis ita vocatur, ut ulterior dilatio non concedatur.* Quæ inde hoc nomen sumsit, quod

quod *perimeret* disceptationem, hoc est, ultra non pateretur adversarium tergiversari *d. l.* 70. *l.* 71. *l.* 72. *D. de jud.*

§. 48. IV. Alia est *Mediata*, alia *Immediata.*

§. 49. *Immediata* est, quæ fit nullo alterius Judicis interveniente auxilio.

§. 50. *Mediata* vero, (quæ & *Subsidialis* dicitur) quæ fit mediante alterius Judicis officio & subsidio, in cujus scil. territorio citandus existit. *v. l.* 15. *§.* 2. *D. de re jud. N.* 134. *c.* 5. junct. *l. ult. D. de jurisd.*

§. 51. Ut autem *in Jus vocatio* seu *Citatio* legitime fiat, requiritur I. Ut exprimatur nomen & cognomen judicis citantis. arg. *l.* 80. *D. de jud.*

II. Nomen & cognomen Actoris, seu citationem impetrantis. arg. *l.* 68. *D. de jud. l.* 4. *§.* 8. *D. de damn. inf. c. ult. X. de rescr.*

III. Nomen & cognomen citandi. *c. cum in multis* 2. *de rescr. in* 6.

IV. Causa, ob quam citatio conceditur; *c. præterea* X. *de dilat.* sic ut ex una causa vocatus non teneatur respondere ad aliam. arg. *l.* 2. *§.* 3. *D. de jud.*

V. Locus. *l.* 59. *D. de jud.*

VI. Dies seu tempus, quo citatus in judicio comparere debet. arg. *l. pen. C. ubi in rem act. l.* 5. *§.* 1. *D. quod vi aut clam. c.* 6. X. *de dol.* Quod in citatione simplici fuit 10, in peremtoria 30. dierum *l.* 68. & *ll. seqq. D. de jud.*

§. 52. *Effectus* vero *in Jus vocationis* seu *Citationis* legitime factæ sunt varii;

I. Inchoat enim judicium. *§. ult.* I. *de pæn. tem. lit.*

II. Obligat Reum ad comparendum. *l.* 2. *D. si quis in jus voc. l.* 5. *D. de jud.* Actorem vero ad judicium prosequendum, & ad finem perducendum; *l.* 2. *D. si quis in jus voc. l.* 5. *D. de jud. N.* 112. *c.* 2. *Auth. Generaliter. C. de Ep. & Cler.*

III. Locum facit præventioni. *l.* 7. *D. de jud. l. ult. C. h. t.*

 IV. In-

IV. Interrumpit Præscriptionem. *l.* 2. *l.* 3. *C. de ann. exc. l.* 3. *l.* 7. *C. de præscr.* 30. *vel* 40. *ann.*

Et V. in Actionibus realibus rem facit litigiosam. *Auth. Litigiosa. C. de Litigios.*

TITUL. V.

SI QUIS IN JUS VOCATUS NON IERIT; SIVE QUIS EUM VOCAVERIT, QUEM EX EDICTO NON DEBUERIT.

§. 1. Quod si quis in jus vocatus sit, sequi, & ad eum, qui jurisdictioni præest, venire debet, nisi mulcta coërceri velit.

§. 2. Qua de re Prætor ita Edixisse videtur: *Ex quacunque causa, ad Prætorem, vel alios, qui jurisdictioni præsunt, in jus vocatus venire debet: Si quis in jus vocatus non ierit, ex causa, a competenti judice, mulcta, pro jurisdictione judicis, damnabitur. l.* 2. *pr.* §. 1. *D. h. t.*

§. 3. Idque procedit, licet reus Judicem incompetentem esse putaverit; Nam in jus vocatus *venire debet, ut hoc ipsum sciatur, an jurisdictio ejus sit. d. l.* 2. *pr. D. h. t.* Prætoris enim est æstimare, an sua sit jurisdictio; Vocati autem non contemnere auctoritatem Prætoris. *l.* 5. *D. de jud.* Nisi forte notorium sit, Judicem incompetentem esse, quo casu jus dicenti impune non paretur. *l. ult. D. de jurisd.*

§. 4. *Cessat* tamen mulcta I. si vocatus sine dolo ex rusticitate non venerit. *l.* 2. §. 1. *D. h. t.*

II. Si nihil intersit Actoris, eo tempore in jus adversarium venisse, puta, quia dies feriatus fuit. *d. l.* 2. §. 1.

III. Si quis vocatus sit ad Judicem Pedaneum. arg. *d. l.* 2. *pr.*

IV. Si

IV. Si quis vocatus sit ad Judicem notorie incompetentem. *d. l. ult. D. de jurisd.*

V. Si quis eum vocaverit, quem ex Edicto non debuerit. *h. t. l.* 4. §. 1. *D. de in jus voc.*

§. 5. Quod *alterum* hujus Tituli *caput* est, & ita a Prætore conceptum videtur: *Si quis eum vocaverit, quem ex Edicto non debuerit, qui vocatus erit, neque sequatur, neque ducatur.* arg. *h. t.* & *Inscr. l.* 48, *D. de V. S.* v. *l.* 2. 4. *pr.* & §. 1. *D. de in jus voc.*

Titul. VI.

In Jus Vocati Ut Eant, Aut Satis Vel Cautum Dent.

§. 1. In jus vocati autem statim sequi debebant, vel satis aut cautum dare. *h. t.*

§. 2. Verba Prætoris forte talia fuerunt: *In jus vocati aut eant, aut satis vel cautum dent; Fidejussor judicio sistendi causa pro rei qualitate locuples detur.* arg. *Inscr.* & *l.* 1. *D. h. t.*

§. 3. Quem qui accipere recusat, & reo & fidejussori injuriarum tenetur. *l.* 5. §. 1. *D. qui satisd. cog.*

§. 4. Est autem fidejussor *locuples*, qui talis est facultatibus & conveniendi facilitate. *l.* 1. *D. si quis in jus voc. non ier. l.* 2. *pr. D. qui satisd. cog.*

§. 5. Excipiuntur personæ necessariæ, quæ qualemcunque fidejussorem dare possunt; veluti Parentes & Patroni; *l.* 1. *l.* 2. *D. h. t.* Et in eum, qui non acceperit, cum sciret eam necessitudinem personarum, quinquaginta aureorum judicium competit. *d. l.* 2. *l.* 3. *D. h. t.*

§. 6. Sed jure novo reus in jus vocatus e vestigio sequi non cogitur; & in jus vocato spatium 20.

dierum conceditur, ut deliberare possit, an cedere, an contendere velit. *N.* 53. *c.* 3. *Auth. Offeratur. C. de lit. contest.*

Titul. VII.

Ne Quis Eum, Qui In Jus Vocatur, Vi Eximat.

§. 1. Hoc edictum Prætor proposuit, ut metu pœnæ compesceret eos, qui in jus vocatos vi eripiunt. *l.* 1. *pr. D. h. t.*

§. 2. Quod his verbis conceptum videtur: *Ne quis eum, qui in jus vocabitur, vi eximat, neve faciat dolo malo quo magis eximeretur; Si quid adversus ea factum fuerit, in factum judicium dabo.* v. *infcr.* & *l.* 3. §. 2. *l.* 4. §. 2. *l.* 5. §. 1. *D. h. t.*

§. 3. Prohibet Prætor, *ne quis eum, qui in jus vocabitur, vi eximat. Eximendi* verbum generale est; *Eripere* enim est de manibus auferre per raptum: *eximere* quoquo modo auferre; utputa, si quis non rapuerit, sed moram fecerit, quo minus in jus veniret, ut actionis dies exiret vel res tempore amitteretur, videbitur exemisse, quamvis corpus non exemerit: Sed & si eo loci retinuerit, non abduxit, his verbis tenetur. *l.* 4. *pr. D. h. t.*

§ 4. Requiritur autem ut *vi eximatur:* An & dolo malo? sufficit vi, quamvis dolus malus cesset. *l.* 3. §. 2. *D. h. t.*

§. 5. Addit Prætor, *neve faciat dolo malo quo magis eximeretur:* Nam potest sine dolo malo id fieri, veluti cum justa causa est exemtionis. *l.* 4. §. 2. *h. t.* v. *l.* 1. §. 2. *l.* 2. *D h. t.*

§. 6. Sive autem ipse, sive per alium quis exemerit,

rit, sive præsens sive absens fuerit, nihil interest. *l. 5. pr. D. h. t.*

§. 7. Nihil etiam interest, ex qua causa quis exemtus sit: si quis enim eum, qui per calumniam vocabatur, exemerit, constat eum hoc Edicto teneri. *l. 4. §. 1. D. h. t.*

§. 8. Subjicit Prætor, *si quid adversus ea factum fuerit, in factum judicium dabo;* quo non id continetur, quod in veritate est, sed quanti ea res est ab actore æstimata, de qua controversia est: Hoc enim additum est, ut appareat, etiamsi calumniator quis sit, tamen hanc pœnam eum persequi. *l. 5. §. 1. D. h. t.*

§. 9. Si plures exemerint, in singulos actio dabitur, & nihilominus manet qui exemtus est obligatus. *l. 5. §. 3. D. h. t.*

§. 10. Heredibus datur, si eorum intersit; sed contra heredem, & post annum locum non habet. *d. l. 5. §. 4.*

§. 11. *Cessat* autem hoc Edictum, I. si persona, quæ in jus vocari non potuit, exemta sit; *Si enim deliquit qui vocat, non deliquit qui exemit. l. 1. §. 2. l. 2. D. h. t.*

II. Si quis alio, quam quo debuerat, vel ubi conveniri non poterat, vocatus sit. *d. l. 2. D. h. t.*

III. Si servus in jus vocatus sit. *l. 3. pr. D. h. t.*

IV. Si quis ad Pedaneum Judicem vocatus sit. *l. 3. §. 1. D. h. t.*

V. Si vocatus nihilominus productus sit. Quoniam verba cum effectu accipienda sunt. *l. 5. §. 2. D. h. t.* add. *l. 1. §. ult. D. quód quisque jur. in alt. stat.*

TITUL. VIII.

QUI SATISDARE COGANTUR, VEL JURATO PROMITTANT, VEL SUÆ PROMISSIONI COMMITTANTUR.
C. II. 57.

§. 1. Cum vero in jus vocati ordinario ſtatim ſequi, vel ſatis vel cautum dare deberent. *t. D. in jus voc. ut eant, aut ſatis vel cautum dent.* nunc porro exponitur, quosdam *Satisdare*, quosdam *Jurato promittere*, quosdam vero *Nudæ promiſſioni committi.*

§. 2. Sunt enim quatuor cautionis ſpecies. I. *Satisdatio; d. l.* 1. *D. h. t.* II. *Cautio pignoratitia; l.* 1. §. 9. *D. de collat. bon.* (quæ *cautiones* dicuntur *idoneæ; l.* 59. §. *f. D. mand. l.* 4. §. 8. *D. de fideic. lib.*) III. *Juratoria; h. t. l.* 17. *C. de dign.* IV. *Promiſſoria* ſeu *Nuda repromiſſio. h. t.* §. 2. *I. de Satisd.* Quæ ſub voce *cautionis* ſimpliciter poſita intelligitur. *l.* 3. *C. de V. & R. S.*

§. 3. *Satisdatio* vel *in genere* accipitur, pro omni cautione, qua adverſarium ſecurum facimus; *l.* 61. *D. de V. S. l.* 21. §. 2. *D. de pec. conſt. l.* 1. §. 9. *D. de coll.* vel *in ſpecie*, pro ea, quæ fit datis fidejuſſoribus; *l.* 1. *D. h. t.* quæ ſignificatio hujus loci eſt.

§. 4. *Satisdant Rei* in jus vocati; ordinario omnes, *judicio ſiſti*, i. e. datis fidejuſſoribus idoneis cavent, quod tempore convento vel conſtituto, v. *l.* 8. *pr. D. h. t.* ſe velint in judicio ſiſtere. *Inſcr. & l.* 1. *D. in jus voc. ut eant, aut ſatis vel caut. dent.*

§. 5. Fidejuſſores debent eſſe *idonei*, i. e. tales, qui fidejubere poſſunt, (unde non admittuntur mulieres, milites, minores, neque ſervi; *l.* 8. §. 1. 2. *D. h. t.*) & *locupletes. l.* 1. *D. in jus voc. ut eant.* arg. *l.* 1. *D. h. t.*

§. 6.

§. 6. Sunt autem *Locupletes*, qui tales sunt facultatibus & conveniendi facilitate. *l.* 2. *pr. D. h. t. l.* 234. §. 1. *D. de V. S.* v. *supr. ad t. in jus voc. ut eant.* §. 4.

§. 7. Non enim sufficit, si quis facultatibus polleat, sed & insuper necesse est, ut fori privilegio non gaudeat; *l.* 7. *pr. D. h. t.* Qui tamen si privilegio specialiter renunciet, admittendus est. *d. l.* 7. *pr. l.* 1. *D. si quis in jus voc. non ier.*

§. 8. Quod si dubitetur, an sint locupletes, Arbiter in eam rem dandus est; a quo si probati sint fidejussores, pro locupletibus habendi sunt; Nisi alter appellaverit. *l.* 9. *l.* 10. *pr. D. h. t.*

§. 9. Qui vero locupletem non acceperit, injuriarum tenetur. *l.* 5. §. 1. *D. h. t*

§. 10. Plane contingere potest, ut semel satisdedisse non sufficiat; Veluti si fidejussor stipulatoris heres fiat; *l.* 8. §. 3. *D. h. t.* junct. *l.* 5. *D. de fidej.* vel datus fidejussor facultatibus lapsus sit. *l.* 10. §. 1. *D. h. t.*

§. 11. Sunt tamen, pro quibus qualescunque fidejussores admittendi sunt, Parentes scil. Patroni, & Necessarii.

§. 12. De quibus Prætor ita edixit: Si quis Parentem, Patronum, Patronam, Liberos, aut Parentes Patroni Patronæ, liberosve suos, eumque quem in potestate habebit, vel uxorem, vel nurum, in jus vocabit, qualiscunque fidejussor judicio sistendi causa accipiatur; *In eum, qui sciens non acceperit,* L. *aureorum judicium dabo.* v. *l.* 2. §. 2. 3. 4. *D. h. t. l.* 1. *l.* 2. *D. in jus voc. ut eant.* v. supr. *ad t. D. in jus voc. ut eant.* §. 5.

§. 13. Tenetur autem fidejussor datus in id, quanti ea res est, i. e. in veram quantitatem; *l.* 2. §. 5. *l.* 3. *D. h. t.* De quo Prætor subjecisse videtur, *In Fidejussorem, qui aliquem judicio sisti promiserit, quanti ea*

 res

res erit, *Actionem dabo.* arg. *d. l.* 2. §. *ult. D. h. t.*

§. 14. Nisi datus sit ei, qui agere non potest; *l.* 2. §. 1. *D. h. t.* Vel decesserit, qui dedit. v. *l.* 4. 5. *D. h. t.*

§. 15. *Jurato promittunt* Viri illustres, *l.* 17. *C. de dign.* aliique probatæ vitæ, jurantes se idoneos fidejussores invenire non posse. *N.* 112. *c.* 2. *Auth. Generaliter. C. de Ep. & Cler.*

§. 16. Qui vero jurato promisit judicio sisti, non videtur pejerasse, si ex concessa causa hoc deseruerit. *l. ult. D. h. t.*

§. 17. *Promissioni nudæ* committuntur I. *Immobilium possessores;* *l.* 15. *pr.* junct. *Inscript. h. t.* ita quidem, ut insuper jurare, vel bona sua oppignorare non cogantur.

§. 18. Sunt autem *immobilium possessores*, & pro talibus habentur, qui in agro vel civitate rem soli possidet, aut ex asse, aut ex parte; l. 15. §. 1. 6. *D. h. t.* Qui agrum vectigalem i. e. emphyteuticarium possidet; *d. l.* 15. §. 1. Qui solam proprietatem habet; *d.* §. 1. Maritus & uxor ratione fundi dotalis; *d. l.* 15. §. 3. nec non Tutores, sive ipsi sive pupillus possideat, imo & si unus tutor possideat. *d. l.* 15. §. 5.

§. 19. Non etiam qui tantum usumfructum habet; *d. l.* 15. §. 1. non creditor qui pignus accepit; *d. l.* 15. §. 2. Nec ille, qui fundi actionem personalem habet. *d. l.* 15. §. 4.

§. 20. An quis autem possessor sit immobilium, an non sit? tempus cautionis spectandum est. *d. l.* 15. §. *ult. D. h. t.*

§. 21. II. *Promissioni nudæ* etiam committuntur Fiscus & Resp. quia semper locupletes censentur. *l.* 1. §. 18. *l.* 6. §. 1. *D. ut legat. vel fideic. serv. caus. cav.*

§. 22. Non tantum autem *Reus* cavet *de judicio sistendo*,

sistendo, de quo maxime *h. t.* agitur, sed etiam *quod ad terminum litis in judicio mansurus* sit. §. 2. *I. de satisd.*

§. 23. *Procurator* vero *Rei* absentis cavet *judicatum solvi.* v. §. 4. 5. *I. eod.*

§. 24. Sed & *Actor cavet*, se sub pœna dupli intra duos menses a tempore exhibiti libelli litem contestaturum esse, eamque ad exitum persecuturum, & si causa ceciderit, se, impensarum nomine, decimam quantitatis libello comprehensæ partem, restituturum. *N.* 96. *c.* 1. *N.* 112. *c.* 2. *Auth. Generaliter. C. de Ep. & Cler.*

§. 25. *Procurator Actoris* vero, si dubium sit, an mandatum habeat? *l.* 1. *C. de proc.* vel conjuncta sit persona, *l.* 35. *l.* 40. §. *ult. D. de proc.* vel procurator omnium bonorum, *l.* 5. §. 18. *D. de O. N. N.* satisdat *dominum rem ratam habiturum.* §. 3. *I. de satisd.*

§. 26. Si enim mandatum habeat, vel dominus litis præsens eum constituat, non satisdat; *l.* 1. *C. de proc.* Si vero constet, eum mandatum non habere, ne quidem cum satisdatione admittitur. *d. l.* 1. *l.* 24. *C. de proc.* v. *infr. ad tit. de proc.* §. 13.

Titul. IX.

Si Ex Noxali Causa Agatur, Quemadmodum Caveatur.

§. 1. Qui promisit aliquem in judicio sisti, in eadem causa sistere debet; *l.* 11. *pr. D. si quis caut. jud. sist. c. fact. non obt.* & quidem in specie, qui eum, de quo noxalis actio est, judicio sisti promisit, similiter in eadem causa sistere debet. *l.* 1. *pr. D. h. t.*

§. 2. Prætor ait: Si quis eum, de quo noxalis

 actio

ACTIO EST, JUDICIO SISTI PROMISERIT, IN EADEM CAUSA, IN QUA TUNC EST, EUM EXHIBERI, DONEC JUDICIUM ACCIPIATUR,, JUBEBO. *d. l.* 1. *pr. D. h. t.*

§. 3. *In eadem causa autem sistere videtur*, qui ad experiendum non facit jus actoris deterius, seu ita sistit, ut actori persecutio loco deteriori non sit. *d. l.* 1. §. 1. *l.* 2. *pr. l.* 5. *l.* 6. *D. h. t. l.* 11. *pr. D. si quis caut. in jud. sist. c. f.*

§. 4. Unde, qui servum in eadem causa sistere promisit, & liberum factum sistit, si de ipso controversia est capitalium actionum, injuriarumque nomine, non recte sistere dicitur, quia aliter de servo supplicium, aliter de libero vindicta sumitur. *l.* 5. *D. h. t.* cui non est contraria *l.* 1. §. 1. *D. de pœn.* quæ de genere pœnæ accipienda est.

TITUL. X.

DE EO, PER QUEM FACTUM ERIT, QUO MINUS QUIS IN JUDICIO SISTAT.

§. 1. Æquissimum putavit Prætor, dolum ejus coërcere, qui impedit aliquem judicio sisti. *l.* 1. *pr. D. h. t.*

§. 2. Qua de re Prætor ita edixisse videtur: *Adversus eum, qui dolo malo fecit, quominus in judicium vocatus sistat, quanti actoris interfuit, judicium dabo. l.* 1. *pr.* §. 1. 2. *l.* 3. *D. h. t.*

§. 3. *Fecisse dolo malo* non tantùm is putatur, qui suis manibus, vel per suos retinuerit; Verum qui alios quoque rogavit, ut eum detinerent vel abducerent, ne judicio sistat, sive scientes sive ignorantes, quid esset, quod committeretur. *l.* 1. §. 1. *D. h. t.*

§. 4. *Dolum malum* etiam accipimus, ut, si quis venienti

venienti ad judicium aliquid pronunciaverit triſte, propter quod is neceſſe habuerit ad judicium non venire, teneatur Edicto. *l.* 1. §. 2. *D. h. t.*

§. 5. Datur autem hoc Edicto *Actio in factum* non tantum in jus vocanti, ſed & vocato; *l.* 1. §. 3. *l.* 3. §. 2. *D. h. t.* Quoniam ejus ratione pœnæ promiſſæ intereſt, ne impediatur. *l.* 2. §. *ult. D. ſi quis caut. jud. ſiſt. c. ſ. non obtemp.*

§. 6. Contra eum, qui vel per ſe, vel per alium fecit, quominus quis in judicium vocatus ſiſtat; ad id, quanti Actoris interfuit eum ſiſti. *l.* 3. *pr. D. h. t.*

§. 7. Si plures dolo fecerint, omnes tenentur, ſed ſi unus præſtiterit pœnam, cæteri liberantur, cum nihil interſit. *l.* 1. §. 4. *D. h. t.*

§. 8. Datur etiam hæc actio heredi; ſed non ultra annum; Adverſus heredem autem hactenus datur, ut ex dolo defuncti heres non lucretur. *l.* 1. §. *ult. D. h. t.*

§. 9. *Ceſſat* autem Edictum I. Si reus dolo actoris impeditus non ſteterit, cum contentus eſſe poſſit exceptione, ſi ex ſtipulatu conveniatur de pœna, quod in judicium non venerit. *l.* 1. §. 3. *D. h. t.*

Ut & II. Si ſtipulator dolo promiſſoris, & promiſſor dolo ſtipulatoris impeditus ſit, quo caſu dolus ab utraque parte compenſatur. *l.* 3. §. 3. *D. h. t.*

Titul.

TITUL. XI.

SI QUIS CAUTIONIBUS IN JUDICIO SISTENDI CAUSA FACTIS NON OBTEMPERAVERIT.

§. 1. Quod si vero Reus, à nullo impeditus, tempore convento vel constituto, v. *l.* 8. *D. qui satisd. cog. l.* 1. *D. h. t.* in judicio se non sistat, neque cautionibus judicio sistendi causa factis obtemperet, adeoque *Vadimonium deserat*, v. Cic. *Orat.* 2. *in Catilin. c.* 3. Sen. *L.* IV. *de Benef. c.* 39. & ipse, & fidejussor ejus tenetur, *l. ult. D. si quis in jus voc. non ier. l.* 2. §. *ult. D. qui satisd. cog.* vel ad quantitatem promissam; *d. l.* 2. §. *ult. l. ult. D. de prætor. stip.* vel *ad veritatem* i. e. ad id quod interest, *d. l.* 2. §. *ult. l. ult. si quis in jus voc. non ier.* habita ratione temporis, quo reus sisti debuit. *l.* 12. §. 1. *D. h. t.*

§. 2. Quem in finem Prætor Actori missionem in bona Rei, quasi latitantis, promittit, per Edictum, quod ita conceptum est; IN BONA EJUS, QUI JUDICIO SISTENDI CAUSA FIDEJUSSOREM DEDIT, SI NEQUE POTESTATEM SUI FACIAT, NEQUE DEFENDATUR, IRI JUBEBO. v. *l.* 2. *D. quib. ex caus. in poss. eat. N.* 53. *c.* 4. §. 1. v. *infr. ad d. t. D.* §. 4. *& seqq.*

§. 3. *Cessat* tamen Vadimonii deserti pœna, si quis ob causas fonticas sese non stiterit.

§. 4. De quo Prætor edixisse videtur: *Si valetudine, vel tempestate, vel vi fluminis, aut quo alio justo impedimento prohibitus, sine dolo malo se sistere non potuerit, eo nomine causa cognita exceptionem dabo. l.* 2. §. 3. *& seqq. l.* 4. *D. h. t.*

§. 5. Multæ enim causæ sunt, ob quas, qui judicio

cio ſeſe non ſtitit, excuſandus eſt. Puta I. Si transactum ſit; *l. 2. pr. D. h. t.* junct. *l. 2. D. de tranſact.* II. Si municipalis muneris cauſa non ſtetit; *l.* 2. §. 1. *h. t.* III. Si ad teſtimonium deſideratus ſit; *d. l.* 2. §. 2. IV. Si valetudine, tempeſtate, vel vi fluminis prohibitus ſit; *l.* 2. §. 3. 4. 5. 6. 7. 8. *D h. t.* Sen. *de Benef. L.* IV. *c.* 39. V. Si a Magiſtratu detentus; *l.* 2. §. 9. *l.* 3. *D. h. t.* VI. Si quis capitis damnatus; *l.* 4. *D. h. t.* VII. Si vinculis detineatur; *l.* 4. §. 1. *D. h. t.* VIII. Si funere domeſtico impediatur; *l.* 4. §. 2. *D. h. t.* IX. Si in hoſtium poteſtate fuerit; *l.* 4. §. 3. *D. h. t.* X. Si jus actoris non ſit factum deterius. *l.* 8. *D. h. t. l.* 23. *D. de O. & A.*

§. 6. Dummodo cauſæ iſtæ non ſint affectatæ, neque culpa Rei interceſſerit; *d. l.* 2. §. 8. 9. Vel impedimentis iſtis ſpecialiter renunciatum ſit. *l.* 4. §. 4. *D. h. t.*

§. 7. Generalis enim renunciatio hic non ſufficit; *d. l.* 4. §. 4. Quia nemo omnia impedimenta, quæ quandoque incidere poſſunt, mente ſua concipere poteſt.

§. 8. Quod ſi Actor tribus Edictis, ſingulis interpoſito XXX. dierum ſpatio, citatus ſe non ſtiterit, reus poſt annum ſententiam impetrare poteſt. *N.* 112. *c.* 3. *Auth. qui ſemel. C. quom. & quand.*

§. 9. Si vero vel Actor vel Reus *Eremodicium contrahat*, i. e. litem cœptam & conteſtatam deſerat, v. *l.* 7. §. *ult. D. de min. l.* 13. *D. jud. ſolv. l.* 13. §. 3. 4. *C. de jud. Nov.* 69. *c.* 3. junct. *l.* 31. § 2. *D. de neg. geſt. l.* 54. §. 1. *D. de re jud. l.* 11. *D jud. ſolv.* damno litis i. e. impenſarum coërcetur, & cauſa eo abſente peragitur. v. *l.* 73. *D. de jud. l.* 13. §. 2. 3. 4. *C. eod. Nov.* 69. *c.* 3. *N.* 112. *c.* 3. §. *ult.*

Titul.

TITUL. XII.

DE FERIIS, ET DILATIONIBUS, ET DIVERSIS TEMPORIBUS.

C. III. 11. 12.

DE FERIIS.

§. 1. Excusant etiam judicio non sistentem *Feriæ* & *Dilationes. l.* 1, *l.* 6. *D. h. t.* v. *l.* 2. §. 1. *D. si quis in jus voc. non ier. l.* 1. *pr. l.* 6. *D. h. t.*

§. 2. Sunt autem *Feriæ* (a *feriendis* victimis sic dictæ; Fest. *in voc. Feriæ) dies a judicialibus actibus vacui; l. pen. D. h. t.* Quibus nec jus dicitur, nec Magistratus sui potestatem faciunt. *l.* 5. *D. h. t.*

§. 3. Eæque vel *Divinæ* sunt; *l. ult. C. h. t.* vel *Humanæ.*

§. 4. Feriæ *Divinæ* sunt, quæ Majestati altissimæ cultuique Divino dicatæ sunt. *l. f. pr. C. h. t.*

§. 5. *Humanæ*, quæ hominis gratia, ob utilitatem & necessitatem, aliasve ob causas, constitutæ sunt.

§. 6. Utræque sunt vel *Solennes* seu *Ordinariæ*, vel *Repentinæ* seu *Extraordinariæ. l.* 3. *C. de dilat. l.* 26. §. 7. *D. ex quib. caus. maj.*

§. 7. Feriæ *Solennes*, seu *Ordinariæ* sunt, quæ certo *statoque* tempore observantur. *l.* 26. §. 7. *D. ex quib. caus. maj.*

§. 8. *Feriæ Repentinæ* seu *Extraordinariæ* vero, *quæ pro re nata indicuntur. d. l.* 26. §. 7. *D. ex quib. caus. maj.*

§. 9. *Feriæ Solennes* seu *Ordinariæ Divinæ* sunt, Dies Solis seu Dominicus; *l.* 2. 3. *l.* 7. *l. ult.* §. 1. *C. h. t.* add. Isid. *L.* VI. *c.* 18. Dies Natalis & Epiphaniarum Christi; *d. l.* 2. *l.* 7. *C. h. t.* add. Isid. *d. l.* nec non dies Paschæ,

ſchæ, *d. l.* 2. *l.* 7. *l.* 8. add. Iſid. *L.* VI. *c.* 17. & Pentecoſtes. v. Iſidor. *L.* VI. *c.* 18.

§. 10. Feriæ *Solennes* ſeu *Ordinariæ Humanæ* ſunt feriæ *Meſſium*, ab VIII. ſc. Cal. Jul. usque in Cal. Augusti, & *Vindemiarum*, a X. ſc. Cal. Sept. usque ad Idus Octobris; *l.* 1. *pr. l.* 4. *D. l.* 2. *l.* 7. *C. h. t.* add. Sueton. *in Jul. Cæſ. c.* 40. Papin. Stat. IV. *Sylv. carm.* IV. *ad Marcell.* v. 39. *& ſeqq.* Nundinæ; *l. un. C. de nund.* Kalendæ Januariæ; *l.* 7. *C. h. t.* add. Ovid. *L.* I. *Faſt.* v. 73. 74. Dies Natalitii maximarum Urbium Romæ & Conſtantinopolis; Ut & Dies Natales Principum, quibusque imperium adepti ſunt. *d. l.* 7. *C. h. t.* Add. Dion. Caſſ. *L.* XLVIII. *L.* LIII. *L.* LIV. Suet. in Aug. *c.* 57. in Tib. *c.* 26. Dion. Caſſ. *L.* LIX. Plin. *L.* X. *Ep.* 60. 61. 103. *l.* 2. *C. Theod. de Spectac.*

§. 11. *Feriæ Repentinæ* ſeu *Extraordinariæ* certas non habent ſpecies, ſed ex variis cauſis varie & arbitratu indicentis conſtituuntur; Ob res puta proſpere geſtas, Principis adventum, nuptias, natam illi prolem, acceptam cladem, aliamve Publicam lætitiam vel triſtitiam. *l.* 26. §. 7. *D. ex quib. c. maj. l.* 1. *C. h. t.*

§. 12. Ferias olim conſtituebant Pontifices & Magiſtratus majores, veluti Conſules & Prætores. v. Macrob. *L.* I. *Saturn. c.* 16. *l.* 26. §. 7. *D. ex quib. c. maj.* Sed poſtea ſoli Principes; *l.* 4. *C. h. t.* ita tamen, ut Magiſtratus eas dirigant & moderentur. *l.* 4. *D. h. t. l.* 7. *pr. de Offic. Proconſ.*

§. 13. *Finis* & *effectus Feriarum Divinarum* eſt, ut homines, miſſa rerum profanarum cura, Deum O. M. eo tempore debito cultu venerentur. *l.* 2. *l.* 3. *l.* 7. *l.* 8. *l. ult. C. h. t.*

§. 14. Hinc feriis Divinis nulli Actus judiciales exerceri poſſunt; Et ſi qui fiant, ſunt ipſo jure nulli; *l.* 2. *l.* 7. *l.* 8. *l. f.* §. 1. *C. h. t.* ſive cauſæ ſint publicæ, ſive privatæ. *l.* 7. *in f. l.* 8. *C. h. t.*

§. 15.

§. 15. Idque non tantum ratione Judicum, sed & Arbitrorum compromissariorum locum habet; *d. l.* 7. *C. h. t.* Quoniam Arbitria ad similitudinem judiciorum redacta sunt. *l.* 1. *D. de recept. & qui arb. rec.*

§. 16. Cessant etiam hisce feriis cunctarum artium officia, *l.* 3. *C. h. t.* commercia, *c.* 1. X. *h. t.* nundinæ, Nehem. *c.* XIII. v. 15. *& seqq.* venationes, choreæ, aliaque voluptati inservientia; Sive negotia illa servilia sint, sive liberalia. *l. ult. pr. &* §. 1. *C. h. t. d. c.* 1. *f. de Fer.* add. Tibull. *L.* I. *Eleg.* 1.

§. 17. Sunt tamen quædam, quæ ipsis etiam feriis Divinis licita sunt atque permissa. Actus scil. voluntariæ jurisdictionis; *l.* 2. *l.* 8. *C. h. t.* Transactiones; *l. ult.* §. 1. *C. h. t.* Agricultura necessaria; *l.* 3. *C. h. t.* add. Virg. I. *Georg.* v. 268. *& seqq.* Cura annonæ; arg. *l.* 5. §. 1. *C. h. t.* Disciplina Militaris; *l. pen. D. h. t.* Investigatio & captura latronum, similiumque; nec non causarum criminalium cognitio; *l. pen. C. h. t. l.* 3. *C. de Ep. aud.* Defensio sui ipsius adversus vim injustam; arg. *l.* 3. *D. de J. & J. l.* 45. §. 4. *D. ad L. Aquil.* v. Machab. *L.* I. *c.* 2. v. 34. *& seqq.* & *L.* II. *c.* 15. XIV. v. 5. Extractio bovis proximi ex lacuna; Luc. XIII. v. 15. XIV. v. 5. Omniaque, quæ exigit dilectio sui ipsius & proximi, quæque differri necessitas & utilitas publica non patitur. v. Macrob. *L.* I. *Sat. c.* 16.

§. 18. *Finis* & *effectus Humanarum Feriarum* est, ut homines colligendis fructibus vacare possint, *l.* 7. *C. h. t.* aliasve ob causas justitium sit. *l.* 2. *l.* 7. *C. h. t.* Plin. *L.* VIII. *Ep.* 21.

§. 19. Unde Messium Vindemiarumque tempore nemo (sive circa rem rusticam occupatus sit, sive non) cogitur ad judicium venire, & sententia, non consentientibus partibus prolata, nullius est momenti. *l.* 1. *pr. l.* 6. *D. h. t.*

§. 20.

§. 20. Sed excipiuntur & hic (præter ea, quæ ipsis feriis Divinis sunt licita) certæ causæ, quæ tempore feriarum humanarum expediri possunt: Tutorum scil. Curatorumque datio; Alimentorum constitutio; Missio in possessionem; *l.* 2. *l.* 3. *D. h. t.* Novi Operis nunciatio; *l.* 1. §. 4. *D. de nov. op. nunc.* Appellatio; *l.* 1. *C. h. t.* Causæ fiscales & publicæ; *l.* 5. *C. h. t.* & denique, si res tempore vel morte peritura sit. *l.* 1. §. 2. *l.* 3. *D. h. t.*

§. 21. Nihil etiam impedit, quominus partes hisce feriis renunciare, & ipsis sponte litigantibus sententia dici possit. *l.* 1. §. 1. *D. h. t.*

De Dilationibus.

§. 22. *Dilatio* est *diei prolatio*, Don. *ad Ter. Eun. Act.* V. *Sc.* 8. seu *rei*, *in judicio agendæ*, *in aliud tempus rejectio.*

§. 23. Eaque triplex est, *Conventionalis*, *Legalis*, & *Judicialis.*

§. 24. *Dilatio Conventionalis* est, *quæ a parte parti pacto conceditur.*

§. 25. *Legalis*, *quæ a lege tribuitur*, veluti decem dierum in citatione dilatoria; *l.* 68. *& seqq. D. de jud.* XX. dierum ratione in jus vocati; *Auth. Offeratur. C. de lit. contest.* ut & quatuor mensium ratione judicati. *l. ult. C. de usur. rei jud.*

§. 26. *Judicialis* vero, *quæ a judice causa cognita datur. l.* 4. *C. de dilat.* v. §. 2. 3. *I. de offic. Jud.*

§. 27. In *Pecuniariis* autem causis dilatio singulis causis plus semel tribui non potest: In *Capitalibus reo* tres dilationes, *accusatori* duæ dari possunt: sed utrumque causa cognita. *l.* 10. *l.* 7. *D. h. t.* add. *l.* 41. *D. ad L. Jul. de adult.*

§. 28. *Effectus Dilationis* est, ut interim quiescat

judicis officium; *l.* 3. *in f. C. de dilat.* Unique concessa etiam altera profit. *d. l.* 3. *l.* 6. *in f. C. de temp. in int. rest.*

§. 29. Tempora autem dilationum continua sunt, ut & feriæ, sive solennes, sive repentinæ, iis connumerentur. *d. l.* 3. *C. de dil.*

DE DIVERSIS TEMPORIBUS.

§. 30. Quænam *tempora* sint *Feriarum* & *Dilationum*, ex dictis facile intelligitur.

§. 31. Sed sunt, præter Ferias & Dilationes, etiam diversa alia Tempora, minime negligenda.

§. 32. *Tempus* secundum Arist. *L.* IV. *Phys. c.* 16. est *numerus motus, secundum prius & posterius:* Secundum Macrob. vero *L.* I. *Saturn. c.* 8. *certa dimensio, quæ ex cœli conversione colligitur.*

§. 33. Estque I. *Præsens*, v. *l.* 123. *D. de V. S. l.* 76. §. 1. *D. de V. O. Præteritum* seu *transactum*, *d. l.* 123. *D. de V. S. l.* 7. *D. quib. mod. usufr. am. l.* 63. §. *ult. D. de A. R. D.* & *Futurum.* v. *d. l.* 123. *de V. S. l.* 76. §. 1. *D. de V. O. l.* 8. *D. de V. S. l.* 19. *D. jud. solv. l.* 29. *de leg.* 1.

§. 34. II. Tempus est vel *Diurnum*, vel *Nocturnum. l.* 124. *D. de V. S.*

§. 35. III. *Continuum*, vel *Utile. l. ult. C. de temp. in int. rest. l.* 1. *D. de div. temp. præscr.* §. 16. *I. de excus. l. ult. C. de dol.*

§. 36. *Tempus Continuum* est, *quod continuo & sine interruptione currit;* nulla habita ratione, an dies feriati sint, an non sint; an Judex sui copiam faciat; an non faciat. *l.* 7. *D. quemadm. serv. amit. l.* 4. §. 5. *D. de stat. lib. l. ult. C. de temp. in int. rest.* Idque in dubio intelligitur. v. *l. ult. C. de dol. d. l. ult. C. de temp. in int. rest.*

§. 37.

§. 37. *Utile* eſt, *quo experiundi poteſtas eſt, & jus dicitur. l.* 1. *D. de div. temp. præſcr. l.* 55. *D. de Æd. Ed. l.* 10. §. *ult. D. ad SC. Turp.* Quod non intelligitur, niſi exprimatur; Exceptis Actionibus Prætoriis, in quibus *dies, menſis, annus* ſimpliciter poſitus, plerumque intelligitur *Utilis. l.* 38. junct. *l.* 19. §. *ult. D. de Æd. Ed. l.* 1. junct. *l.* 6. *D. de calumn. l.* 1. *pr.* §. 39. *D. de vi & vi arm. l.* 1. §. 13. *D. de vi bon. rapt.*

§. 38. Potiſſimæ autem temporis partes ſunt *Dies, Menſis*, & *Annus*.

§. 39. Dies alius eſt *Naturalis*, alius *Civilis*.

§. 40. *Dies Naturalis* eſt *tempus decurrens ab ortu Solis, uſque ad occaſum;* incrementum & decrementum recipiens, prout ipſa lux augetur & decreſcit. v. *l.* 2. §. 1. *l.* 124. *l.* 134. *D. de V. S.* add. Geneſ. I. v. 5. *& ſeqq.* Joan. XI. v. 9.

§. 41. *Dies Civilis* more Romano eſt XXIV. horarum, & a media nocte incipit, ſequentis autem noctis media parte finitur. *l.* 8. *D. h. t. l.* 5. *D. qui teſt. fac. poſſ. l.* 6. 7. *D. de uſurp. & uſuc.* Gell. *L.* III. *c.* 2.

§. 42. *Menſis*, ſeu ſpatium menſtruum varie ſumitur; Sed in jure noſtro fere pro ſpatio XXX. dierum accipitur. *l.* 40. *D. de reb. cred. l.* 38. *pr.* junct. *l.* 28. *D. de Æd. Ed. l.* 3. §. *ult. D. de ſuis & leg. her.* junct. *l.* 12. *D. de ſtat. hom. l.* 30. §. 1. *D. ad L. Jul. de adult. l.* 101. *D. de R. J. l. ult.* §. 2. 11. *C. de jur. delib. N.* 115. *c.* 2.

§. 43. *Annus* autem continet ſpatium dierum continuorum 365. *l.* 4. §. 5. *D. de ſtat. lib. l.* 51. §. 2. *D. ad L. Aquil. l.* 134. *D. de V. S.* junct. *l.* 98. *D. eod.*

Titul. XIII.

De Edendo.

C. II. 1.

§. 1. Excusatur etiam Reus, si Actor Actionem non ediderit, sine quo Reus scire nequit, an cedere, an contendere debeat; v. *l.* 1. *pr. D. h. t. Auth. Offeratur. C. de lit. cont.* Qua occasione de *Instrumentis*, & *Rationibus* ab *Argentariis edendis*, hic simul agitur.

§. 2. Et quidem de *Actione* & *Instrumentis edendis* Prætor ita edixisse videtur: *Actionem, qua quisque agere volet, itemque instrumenta, quibus in judicio uti oportebit, adversario edere cogam sine die & Consule. l.* 1. *D. h. t. l.* 8. *D. de V. S. l.* 3. *C. h. t.*

§. 3. *Edere* est copiam describendi facere, vel in libello complecti & dare, vel dictare: Eum quoque *edere* Labeo ait, qui producat adversarium suum ad Album, & demonstret, quid dictaturus sit ex Edicto, vel id dicat quo uti velit. *l.* 1. §. 1. *D. h. t. l.* 6. §. 7. *D. h. t.*

§. 4. Fit itaque Actionis Editio maxime in *Libello*, qui nihil aliud est, quam *Scriptura intentionem Actoris complectens. d. l.* 1. §. 1. *l.* 6. §. 7. *D. h. t.* §. 24. *I. de Act. l.* 7. *D. de inoff. test. l.* 3. *D. de accus. Auth. Offeratur. C. de lit. contest.*

§. 5. Cujus partes Principales sunt, *Exordium, Propositio*, & *Conclusio.*

§. 6. In *Exordio* proponitur Nomen *Judicis, Actoris*, & *Rei.*

§. 7. In *Propositione*, congrua & perspicua facti narratio. Quæ per modum Syllogismi fieri solet; Ita, ut loco majoris ponatur *Jus*, loco minoris vero *Factum*; v. Daniel. III. v. 9. *& seqq.* Exposita simul causa

causa petendi vel generali vel speciali in Actionibus in rem; Speciali vero in Actionibus in personam; & nomine Actionis expresso; *l.* 14. §. 2. junct. *l.* 11. §. 2. *D. de except. rei jud. l.* 33. *D. de jud. l.* 3. *C. h. t. l. ult. C. de interd.* v. Differt. N. V. *de Caus. Oblig.* C. 1. §. 9. 10.

§. 8. Ex quibus formatur *Conclusio*, i. e. apta & naturæ negotii conveniens petitio. v. §. 1. 14. *I. de Act. l.* 6. *D. de R. V.* Licet in Criminalibus Generalis petitio sufficiat. arg. *l.* 1. §. 4. *in f. D. ad SC. Turp. l.* 15. *pr. in f. D. ad munic.*

§. 9. Impensarum petitio necessaria non est, ad quarum condemnationem judex ex officio tenetur. *l.* 79. *D. l.* 13. §. 6. *C. de jud.*

§. 10. Debet autem Libellus esse clarus & certus, cæteroquin enim, reo petente, tanquam ineptus rejiciendus est. arg. *l.* 1. *pr. D. h. t. Auth. Offeratur. C. de lit. cont.* §. 32. *I. de Act.* junct. *l.* 18. *D. comm. div.*

§. 11. Nisi incertum sit, quid Actor petere, v. *l.* 76. §. 1. *D. de R. V. l.* 1. 3. *D. si pars hered. pet.* vel qua actione experiri debeat? *l.* 1. §. 4. *D quod legator.* Vel natura Actionis certam petitionem non admittat; veluti in debito alternativo, *l.* 16. §. 3. *D. de pign. l.* 2. *C. de resc. vend.* petitione fructuum, *l.* 25. §. 1. *D. de R. V.* & ejus quod interest. *l.* 24. *D. de R. J. l. ult. D. de præt. stip.*

§. 12. Quod si vero quis in concipiendo Libello erraverit, potest Libellum & *emendare* & *mutare*, non tantum ante, sed & post litem contestatam. v. Cic. *pro Cæcin. c.* 3. *l.* 3. *C. h. t. l.* 4. §. *ult. D. de noxal. act.* §. 35. *I. de Act.*

§. 13. Debet etiam Actor Reo edere *Instrumenta*, quibus in judicio usurus est. *l.* 1. §. 3. 5. *l.* 2. *D. h. t.*

§. 14. Quæ editiones sine die & Consule fieri debent;

bent; ne quid excogitetur e die & Consule, & prælato die fiat. *l.* 1. §. 2. *D. h. t. l.* 2. §. 6. *D. testam. quemadm. ap. l.* 3. *D. de fid. instr.*

§. 15. Diem autem & Consulem excepit Prætor, quo instrumentum conscriptum est, non in quem solutio concepta est: Nam dies solutionis, sicuti summa, pars est stipulationis. *d. l.* 1. §. 2. *D. h. t.*

§. 16. Exempla etiam instrumentorum, sine subscriptione edentis, edi sufficit. *l.* 11. *D. h. t.*

§. 17. Reus Actori instrumenta edere non cogitur; Quia neque ratio juris, neque æquitatis patitur, originem petitionis, ex instrumentis ejus, qui convenitur, fundari. *l.* 4. *l. ult. C. h. t. l.* 7. *C. de test.*

§. 18. Nisi Reus excipiendo Actor fiat; v. *l.* 1. *D. de except. l.* 19. *D. de prob.*

II. Instrumenta sint communia; *l.* 7. *C. h. t. l.* 5. *D. fam. ercisc.*

III. Causa sit fiscalis; *l.* 3. *D. h. t. l.* 2. §. 1. *D. de jur. fisc.*

IV. Aliave justa causa aliud suadeat. v. *l.* 1. *C. h. t. l.* 95. §. *ult. D. ad L. Falcid. l.* 5. *D. de jur. delib. l.* 48. *D. de act. emt.*

§. 19. Quod si vero instrumenta publica auctoritate facta sint, omnibus edenda sunt, quorum interest; *l.* 2. *C. h. t.* Quibus annumerari possunt *Rationes ab Argentariis confectæ.* arg. *l.* 10. §. 1. *D. h. t. l.* 24. §. 2. *de reb. auct. jud. poss.*

§. 20. De quibus Prætor edixit: ARGENTARIÆ MENSÆ EXERCITORES, RATIONEM, QUÆ AD SE PERTINET, EDANT, ADJECTO DIE ET CONSULE. *l.* 4. *pr. D. h. t.*

§. 21. Cujus Edicti ratio æquissima est; nam cum singulorum rationes argentarii conficiant, æquum fuit, id quod mei causa confecit, meum quodammodo instrumentum mihi edi. *l.* 4. §. 1. *D. h. t.* add. *l.* 10. §. 1. *D. h. t.*

§. 22.

§. 22. Jubet Prætor, ut ARGENTARIÆ MENSÆ EXERCITORES RATIONES EDANT; *Argentarii* ſunt, qui in foro tabernas, & menſas ſuas poſitas habebant, quibusque pecuniæ tum cuſtodiendæ, tum fœnori collocandæ dabantur. Unde & *Menſularii*, v. *l.* 47. §. 1. *D. de pact. l.* 24. §. 2. *D. de reb. auct. jud. poſſ.* Suet. *in Aug. c.* 3. 4. & *Argenti diſtractores* vocati ſunt. *l. ult. C. de pign. l.* 2. §. *ult. C. de pec. conſt. l. un. C. neg. ne mil.*

§. 23. Neque tantum mutuas pecunias dabant, fidejubebant pro aliis & conſtituebant, ſed & venditiones, & auctiones, aliaque ſimilia per eos fiebant. v. *l.* 8. *D. depoſ. Nov.* 4. *c.* 3. §. 1. *N.* 136. *c.* 2. *in f. c.* 4. *in f. l.* 18. *D. de pet. her. l.* 88. *D. de ſolut.* Cic. *pro Cæcin. c.* 5. 6. Quintil. *L.* XI. *c.* 2. Quo ipſo a *Nummulariis*, ad quos etiam hoc Edictum extenditur, maxime differebant. v. *l.* 9. §. 2. *D. h. t.*

§. 24. Quorum omnium *Rationem* conficiebant. *l.* 4. §. 1. *l.* 9. §. 2. *l.* 10. §. 1. *D. h. t. l.* 23. *de liberat. leg.* Gell. *L.* XIV. *c.* 2.

§. 25. Quæ nihil aliud eſt, quam *ultro citro dandi, accipiendi, credendi, obligandi, ſolvendi ſui cauſa negotiatio. l.* 6. §. 3. *D. h. t.*

§. 26. *Edi* autem *ratio* ita intelligitur, ſi a *capite* edatur (nam ratio, ni a capite inſpiciatur, intelligi non poteſt;) ſcil. ut non totum cuique codicem rationum, totasque membranas inſpiciendi deſcribendique poteſtas fiat, ſed ut ea ſola pars rationum, quæ ad inſtruendum aliquem pertinet, inſpiciatur & deſcribatur. *l.* 10. §. 2. *D. h. t.*

§. 27. Et quidem *Rationes edendæ* ſunt *adjecto die* & *Conſule;* quoniam accepta & data non alias poſſunt apparere, niſi dies & Conſul fuerit editus. *l.* 1. §. 2. *l.* 6. §. 6. *D. h. t.*

§. 28. Edendæ vero sunt rationes ab Argentariis, eorumque heredibus; v. *l.* 4. §. 2. *& seqq. l.* 6. §. 1. *l.* 9. §. 1. *D. h. t.* omnibus, quorum interest; *l.* 6. §. 4. 5. *l.* 9. §. 3. 4. *D. h. t.* præstito tamen prius jurejurando calumniæ, ne forte vel supervacuas rationes, vel quas habet, edi sibi postulet, vexandi argentarii causa. *l.* 6. §. 2. *l.* 9. §. 3. *D. h. t.*

§. 29. Et quidem illo loco facienda editio, ubi quis argentariam exercuit. Quod si in alio loco argentariam exercet, alibi autem ad editionem compellitur, minime hoc facere cogitur; nisi descriptum velis ubi ea de re agitur eum tibi dare, tuis videlicet sumtibus; *l.* 4. §. *ult.* spatiumque ad perferendas eas tribuatur. *l.* 5. *D. h. t.*

§. 30. Ad petendam autem editionem rationum, contra Argentarios competit *Actio in factum; l.* 9. *pr. D. h. t.* Ex sola æquitate descendens. *l.* 4. §. 1. *l.* 10. §. 1. *D. h. t.* v. Differt. N. V. *de Caus. Obl. C.* 4. §. 3. *& seqq.*

§. 31. Qui si dolo malo vel lata culpa non edant, in id damnantur, quanti Actoris interest. *l.* 6. §. 4. *l.* 8. *pr.* §. 1. *D. h. t.*

§ 32. De quo Prætor ita subjecisse videtur: *Si quis dolo malo non ediderit, quanti Actoris intersit non edidisse, causa cognita, in eum actionem dabo. d. l.* 6. §. 4. *l.* 8. *pr.* §. 1. *l.* 10. §. 3. *D. h. t.*

§. 33. Ubi enim exigitur Argentarius rationes edere, tum demum punitur, cum dolo malo, vel lata culpa non exhibet. *d. l.* 8. *pr.*

§. 34. *Dolo malo* autem non edit, & qui malitiose edidit, & qui in totum non edit. *d. l.* 8. *pr.*

§. 35. Qui vero incidit in hoc Edictum, id præstat, quod interfuit mea rationes edi cum decerneretur a Prætore, non quod hodie interest. *l.* 8. §. 1. *D. h. t.*

§. 36. Quæ Actio heredi etiam datur; sed neque

que in heredem, neque poſt annum competit. *l. ult. D. h. t.*

§. 37. Argentarius autem, ut ſibi edantur Rationes, petere nequit; Neque editio ab eo iterato petenda, niſi ex cauſa. De quo Prætor ita edixit: Argentario, eive, qui iterum edi postulabit, causa cognita edi jubebo. *l.* 10. §. 8. *& ſeqq. l.* 7. *pr.* §. 1. *D. h. t.*

Titul. XIV.
De Pactis.
C. II. 2.

§. 1. Excuſatur denique a pœna deſerti Vadimonii Reus, ſi Litigatores de re ſeu negotio *pacti fuerint*, vel *tranſegerint. l. 2. pr. D. ſi quis caut. jud. ſiſt. cauſ. fact. non obtemp. l.* 22. §. 1. *D. de in jus voc.*

§. 2. Et quidem, quantum ad *Pacta* attinet, Prætor ait; Pacta conventa, quæ neque dolo malo, neque adversus Leges, Plebiscita, Senatusconsulta, Edicta Principum, neque quo fraus cui eorum fiat, facta erunt, servabo. *l.* 7. §. 7. *D. h. t.* Cic. *L.* III. *de Off. c.* 24.

§. 3. Cujus Edicti æquitas naturalis eſt; Quid enim tam congruum fidei humanæ, quam ea, quæ inter eos placuerunt, ſervare? *l.* 1. *pr. D. h. t.* add. *l.* 1. *D. de pec. conſt. l.* 84. §. 1. *D. de R. J.*

§. 4. *Pactum* autem ſeu *Pactio*, v. *l.* 1. §. 1. 2. *l.* 7. §. 4. *& ſeqq. l.* 27. §. 3. *D. h. t.* vel *Conventio*, *l.* 1. §. 3. 4. *l.* 2. *pr.* §. 1. *l.* 4. *pr.* §. 1. & *ll. ſeqq. D. h. t.* eſt *duorum pluriumve in idem placitum conſenſus*, *l.* 1. §. 2. *D. h. t. de dando* ſc. *faciendo*, *vel præſtando*.

§. 5. Quod generaliter acceptum ad omnia pertinet, de quibus negotii contrahendi tranſigendique cauſa conſentiunt, qui inter ſe agunt; adeoque etiam *Contractus*, tum Nominatos, tum Innominatos, continet. *l.* 1. §. 3. *D. h. t. l.* 71. *D. pro ſoc.*

§. 6. Sed variæ *Pactorum* sunt *species;* Et quidem I.) *Pactum Publicum* est, vel *Privatum. l.* 5. *D. h. t.*

§. 7. *Pactum publicum* est, *quod fit ex causa publica;* veluti quod fit per pacem, quoties inter se Duces belli quædam paciscuntur. *l.* 5. §. 1. *D. h. t.*

§. 8. Quod, quin Jure Gentium subsistat, minime dubitandum est; Fides enim data servanda est, etiam hostibus; v. Cic. *de Off. L.* I. *c.* 13. *L.* III. *c.* 24. 29. imo piratis, prædonibus, nec non barbaris & hæreticis. *l.* 1. *D. h. t. l.* 84. §. 1. *de R. J. l. ult. D. de legation. l.* 31. §. 1. *D. depos. l.* 17. §. 1. *de pœn. l.* 6. *in. f. D. de bon. damn.* v. Differt. N. I. *de Caus. Obl. C.* 2. §. 32.

§. 9. *Pactum Privatum* est, *quod fit ex causa & de re cujusque privata. d. l.* 5. *pr. D. h. t.*

§. 10. II.) *Pactum*, maxime Privatum, est vel *Expressum*, vel *Tacitum. l.* 2. *pr. D. h. t.*

§. 11. *Pactum Expressum* est, *quod fit consensu expresso, viva voce, vel per epistolam, vel per nuncium declarato. d. l.* 2. *pr. D. h. t.*

§. 12. *Tacitum*, *quod fit consensu tacito,* qui ex re ipsa & facto colligitur. *d. l.* 2. *pr. D. h. t.*

§. 13. Sic I. Si debitori meo reddiderim cautionem, videtur inter nos convenisse, ne peterem. *l.* 2. §. 1. *D. h. t.* add. *l.* 3. §. 1. *de liberat. leg. l.* 59. *de leg.* 3. Mart. VIII. *Epigr.* 37.

§. 14. Quod tamen tum demum procedit, cum creditor unum tantum chirographum habet. Si enim quis duo vel plura, ejusdem debiti nomine, ejusdemque tenoris chirographa habeat, unumque debitori restituat, alterum vero retineat, aliud dicendum est. v. *l. ult. D. de his quæ in test. del. l.* 59. *D. de leg.* 3. *l.* 25. *D. de proh. l.* 7. *l.* 22. *D. de don.*

§. 15. Nisi, præter nudam redditionem unius chirographi, aliud quid accedat, ex quo donatio & remissio præsumi possit, v. *d. l.* 59. *D. de leg.* 3. junct. *l.* 36. *D. de leg.* 2. §. 1. *I. eod.*

§. 16. Sic II. reddito pignore, vel cautione, qua pignus constitutum est, non quidem ipsum debitum, *l. 3. D. h. t.* sed pignus remissum censetur; arg. *l. 1. §. 1. D. de lib. leg. l. 9. C. de remiss. pign.* Nisi debitori petenti ad certum usum, vel precario redditum sit. arg. *l. 35. §. 1. D. de pign. act. l. 36. D. de acq. poss.*

§. 17. Sic III. in Urbanis habitationibus locandis invecta illata pignori sunt locatori, etiamsi nihil nominatim convenit. *l. 4. pr. D. h. t. l. 2. 4. 6. D. in quib. c. pign. vel hyp. tac. contr. l. 5. l. 7. C. eod.* Non etiam in prædiis rusticis; in quibus IV. Fructus (qui pro mercede locationis conductionis sufficiunt) tacite pignori obligati sunt. *d. l. 4. l. 7. D. in quib. caus. pign. vel hyp. tac. cont. l. 3. C. eod.* v. infr. *ad t. in quib. caus. pign. vel hyp. tac. contr.* §. 7. 9.

§. 18. III.) *Pactum* aliud est *Nudum*, aliud *Non nudum. l. 7. §. 1. 2. 4. D. h. t. l. 10. C. h. t. l. 15. D. de præscr. verb. l. 27. C. de loc. cond.*

§. 19. *Pactum Nudum* est, *quod solum pactum est, nihil amplius; l. 23. C. de pign.* seu, *quod in nudis placiti & conventionis finibus subsistit, & nudum est a nomine & forma. l. 7. §. 1. 2. 4. D. h. t. l. 27. C. de locat.*

§. 20. Quod naturalem producit Obligationem, & Exceptionem, *l. 1. pr. D. h. t. l. 84. §. 1. de R. J. l. 7. §. 4. D. h. t. l. 10. D. de O. & A.* sed jure nostro non parit Actionem. *d. l. 7. §. 4. D. l. 10. l. 21. l. 28. C. h. t. l. 1. C. de pact. conv.*

§. 21. Noluerunt enim Romani, ex omni nuda promissione actionem nasci; Sed certos contractus, & præprimis Stipulationem constituerunt, quibus, si quis sibi serio aliquem obligare vellet, uti posset. v. Differt. *N.* I. *de Caus. Obl. C.* 4. §. 28.

§. 22. Nisi pactum nudum Jure Civili vel Prætorio confirmatum, vel contractibus bonæ fidei in continenti adjectum sit.

§. 23.

§. 23. Pactum, quod Jure Civili, seu *Lege* aliqua *speciali* confirmatur, *Legitimum* dicitur. *l* 6. *D. h. t.*

§. 24. Idque duplex est, *Obligatorium* & *Liberatorium. d. l.* 6.

§. 25. *Obligatorium* est, *ex quo Obligatio non tantum naturalis*, sed *& civilis, & Actio efficax nascitur. d. l.* 6.

§. 26. Quale est I. Pactum de usuris creditarum pecuniarum civitatibus solvendis; *l.* 30. *D. de usur.*

II. Pactum quo promissum est fœnus nauticum; *l.* 7. *l.* 5. §. 1. *D. de fœn. naut.*

III. Pactum, quo promissæ sunt usuræ frumenti mutui dati; *l.* 12. *C. de usur.*

IV. Pactum, quo dos marito promittitur; *l.* 6. *C. de dot. prom.*

V. Pactum donationis in præsens conceptum; *l.* 35. §. *ult. C. de don. N.* 162. *c.* 1. §. 1.

VI. Pactum, quo usuræ Argentariis promissæ sunt. *N.* 136. *c.* 4. v. Differt. *N.* IV. *de Caus. Obl. C.* 2. §. 2. *& seqq.*

§. 27. *Pactum Legitimum Liberatorium* est, *quo Obligatio & Actio competens ipso jure tollitur. d. l.* 6. *D. h. t.*

§. 28 Quale est Pactum injuriarum & furti. *l.* 17. §. 1. *l.* 27. §. 2. 4. *D. h. t. l.* 11. §. 1. *l.* 17. §. 6. *D. de injur.* nec non pactum, quo remittitur hypotheca, solo consensu constituta. *l.* 1. *l.* 9. §. 3. *D. de pign. act. l.* 4. *D.* junct. *l.* 23. *C. de pign. l.* 2. *C. de remiss. pign.*

§. 29. *Pactum jure Prætorio confirmatum* est Pactum hypothecæ, *l.* 17. §. 2. *D. h. t.* constituti *l.* 1. *D. de pec. const.* v. Differt. *N.* IV. *de Caus. Obl. C.* 2. §. 9.

§. 30. *Pactum adjectum*, novam quidem actionem non parit, contractui tamen etiam ex parte Actoris inest, & Actionem ex contractu, cui adjicitur, descen-

descendentem format. *l.* 7. §. 5. 6. *D. h. t. l.* 13. *C. eod.*

§. 31. Dummodo adjectum sit contractui bonæ fidei, in continenti, *d. l.* 7. §. 5. *D. l.* 13. *C. h. t.* & naturæ contractus non sit contrarium. *l.* 23. *D. de R. J.*

§. 32. Pactum enim contractui *b. f.* ex intervallo, contractui stricti juris vero, sive in continenti, sive ex intervallo adjectum, a parte Actoris non inest, neque actionem format, sed tantum ad exceptionem prodest. *d. l.* 7. §. 5. 6. *D. l.* 13. *C. h. t. l.* 72. *de contr. emt. vend. l.* 3. *C. de usur. l.* 11. §. 1. *D. de reb. cred.*

§. 33. Pactum autem contra naturam contractus adjectum adeo non inest, ut nec Actionem formet, nec exceptionem producat; v. *l.* 14. *l.* 70. *l.* 29. §. 2. *D. pro soc. l.* 12. *D. de precar. l.* 17. *pr. D. h. t. l.* 11. §. 1. *D. de reb. cred. l.* 1. §. 45. *D. depos.*

§. 34. *Pactum Non nudum* (quod quidam *Vestitum* vocant) uno nomine dicitur *Contractus. l.* 15. *D. de P. V. l.* 10. *C. h. t. l.* 7. §. 1. 2. 4. *D. h. t. l. ult. C. de rer. perm. l.* 1. *C. de pact. conv.*

§. 35. Est autem *Contractus* alius *Verus*, alius *Quasi talis*..

§. 36. *Contractus Verus*, seu *proprie dictus*, est *conventio habens speciale nomen, vel eo deficiente civilem obligandi causam. l.* 7. §. 1. 2. *D. h. t. l.* 1. *D. de æstimator.* v. Diss. *N.* II. *de Caus. Obl. C.* 2. §. 9. *& seqq.*

§. 37. Ex qua descriptione principalis Contractuum divisio simul manifesta est, quod scil. *Contractus* alii sint *Nominati*, alii *Innominati.*

§. 38. *Contractus Nominati* sunt, *qui proprium & speciale nomen habent; d. l.* 7. §. 1. tanquam signum certæ formæ & actionis.

§. 39. Neque enim hoc ita accipiendum, quasi *Nomen* in iis Obligationem producat & Actionem. Sunt

Sunt enim quædam conventiones, quæ propter frequentem usum certum nomen eamque vim acceperunt, ut etiamsi nihil specialiter dictum sit, ex solo nomine natura earum satis intelligatur; Qualis est Emtio Venditio, Locatio Conductio, similesque. *l.* 7. §. 1. *D. h. t.*

§. 40. *Contractus Nominati* perficiuntur vel *Re*, vel *Verbis*, vel *Literis*, vel *Consensu*. §. *ult. I. de oblig.*

§. 41. Licet enim in omni contractu consensus sit necessarius, *l.* 1. §. 3. *D. h. t.* sunt tamen quidam contractus, in quibus præter consensum vel *Rei* traditio intercedere debet, vel *Verba*, vel *Literæ:* Quidam, in quibus præter consensum nihil requiritur, qui *solo Consensu* perficiuntur. *t. t. I. de oblig. ex consens.*

§. 42. Contractus, *qui Re perficiuntur*, sunt IV. *Mutuum*, *Commodatum*, *Depositum*, & *Pignus. pr. & §§. seqq. I. quib. mod. re cont. obl.*

§. 43. Contractus, *qui Verbis perficitur*, alio nomine *Verborum Obligatio*, seu *Stipulatio* dicitur. *t. t. D. & I. de V. O. t. C. de cont. stip. l.* 6. *C. de transact.*

§. 44. Contractus, *qui Literis perficitur*, alio nomine *Literarum Obligatio* vocatur. *tit. I. de lit. obl.*

§. 45. Contractus, *qui Consensu perficiuntur*, sunt v. gr. *Emtio Venditio*, *Locatio Conductio*, *Emphyteusis*, *Societas*, & *Mandatum. t. I. de oblig. ex cons.* §. 3. *I. de locat. cond.*

§. 46. Ex quibus Obligatio nascitur, & Actio, naturæ & nomini singulorum contractuum conveniens.

§. 47. *Contractus Innominati* sunt, *qui nomen certum non habent, sed civilem obligandi causam. l.* 7. §. 2. *D. h. t. l.* 1. §. 2. *D. de rer. perm.*

§. 48. Possuntque isti referri ad quatuor summa gene-

genera, *Do ut des*, *Do ut facias*, *Facio ut des*, *Facio ut facias*. *l.* 5. *D. de præſcr. verb.*

§. 49. In quibus *cauſa* non finalem ſeu impellentem, quæ in omnibus pactis intercedit, ſignificat, ſed dationem vel factum, i. e. implementum ab altera parte præſtitum, ea lege, ut alter ſimiliter det vel faciat. *d. l.* 7. §. 2. *D.h. t.*

§. 50. Ex quibus ſimiliter Obligatio oritur valida, & Actio; Quæ modo *In factum*, & *In factum civilis*, *l.* 1. *pr.* §. 1. 2. *l.* 2. 3. *l.* 22. *D. de P. V.* modo *Præſcriptis verbis*, *l.* 2. *l.* 17. §. *ult. D. de præſcr. verb.* modo *Præſcriptis verbis in factum*, *l.* 24. *D. de præſcr. verb.* modo *Utilis*, *quæ præſcriptis verbis rem geſtam demonſtrat*, vocatur. *l.* 6. *C. de tranſact.* v. infr. *ad t. de P. V.* §. 2. *& ſeqq.*

§. 51. Porro II. Contractus ſunt vel *Juris Gentium*, quales ſunt plerique; vel *Juris Civilis*, *Stipulatio* ſcil. & *Literarum Obligatio*. *l.* 5. *D. de J. & J.* §. 2. *I. de J. N. G. & C.*

§. 52. III. Sunt vel *Bonæ fidei*, vel *Stricti juris*. *l.* 13. *C. h. t.* §. *un. I. de obl. ex conſ.* §. 28. *I. de Act. l.* 57. *D. de O. & A.*

§. 53. IV. Sunt vel μονόπλευροι i. e. ab una parte obligatorii, ut *Mutuum* & *Stipulatio*; vel δίπλευροι i. e. ab utraque parte obligatorii, uti *Emtio Venditio*, *Locatio Conductio*, ſimilesque. *l.* 1. §. 3. *D. h. t. l.* 1. *D. de O. & A.* §. *un. I. de oblig. ex conſ. pr. I. de auct. tut.*

§. 54. *Quaſi contractus* eſt *factum non turpe*, *ex quo citra conventionem naſcitur Obligatio*. *l.* 5. §. 1. *D. de O. & A. pr.* §. 1. *I. de oblig. quæ quaſ. ex contr.* v. Diff. *N.* II. *de C. O. C.* 3. §. 7. *& ſeqq.*

§. 55. Nusquam quidem negotia illa, quæ *Quaſi contractus* dicuntur, *Quaſi contractus* appellantur, ſed *ex iis quaſi ex contractu Obligatio naſci* dicitur. §. *ult. I. de obl.* *t. I. de obl. quæ quaſ. ex contr.*

§. 56. Minime tamen hoc obſtat, quominus *Quaſi* con-

contractus dicere liceat; cum & *Quasi possessio*, *l.* 10. *D. si serv. vind. Quasi Ususfructus*, §. 2. *I. de Ususr. Peculium Quasi castrense*, §. *ult. I. de test. mil. l. ult.* §. 1. *C. de inoff. test. Actio quasi Serviana*, §. 7. *I. de Act.* similiaque in jure nostro occurrant.

§. 57. Fundamentum autem Obligationis, quod quasi ex contractu nascitur, non in tacito consensu, sed Æquitate & Utilitate communi, ponendum est. Tum quia per eos ignorantes etiam & inviti obligantur; §. 1. *I. de oblig. quæ quas. ex cont.* Tum quia, si in tacito consensu fundamentum Obligationis ponatur, *Quasi contractus* in Verum aliquando mutabitur.

§. 58. Sic enim *Negotiorum gestio* tacitum fieret mandatum, v. *l.* 6. §. 2. *l.* 18. *D. mand.* & *Rei communio* tacita Societas.

§. 59. Talia autem negotia, ex quibus quasi ex contractu nascitur Obligatio, seu *Quasi contractus*, Imp. memorat quinque, *Negotiorum gestionem*, *Tutelæ administrationem*, *Rei communionem*, *Hereditatis aditionem*, & *Indebiti solutionem*. §. 1. *& seqq. I. de oblig. quæ quas. ex contr.* Neque plures dari videntur. *d.* Dissert. *N.* II. *de Caus. Obl. C.* III. §. 19. *& seqq.*

§. 60. IV.) *Pactorum quædam In Rem sunt, quædam In Personam. l.* 7. §. 8. *D. h. t.*

§. 61. *Pacta In Rem* seu *Realia* sunt, quoties generaliter paciscor ne petam. *d. l.* 7. §. 8. *D. h. t.*

§. 62. Eaque prosunt heredibus & fidejussoribus, omnibusque, quorum obligationem dissolutam esse, ejus, qui paciscitur, interest. *l.* 21. §. *ult. l.* 40. *l. ult. D. h. t. l.* 9. *D. de prob.*

§. 63. *Pacta In Personam* seu *Personalia* sunt, quoties paciscor ne a persona petam, i. e. ne a Lucio Titio petam. *d. l.* 7. §. 8. *D. h. t.*

§. 64.

§. 64. Eaque ad personas paciscentium restringuntur, neque heredibus, neque fidejussoribus prosunt. *l.* 17. §. 3. *D. h. t. l.* 21. *pr. l.* 25. §. 1. *pr. D. h. t.* Quod tamen quoad fidejussores mutatum videtur per *N.* 4. *c.* 1.

§. 65. Utrum autem *in Rem*, an *in Personam* pactum factum sit, non minus ex verbis, quam ex mente convenientium æstimandum est: Plerumque enim persona pacto inseritur, non ut personale pactum fiat, sed ut demonstretur, cum quo pactum factum est. *d. l.* 7. §. 8. *D. h. t.* v. *l.* 17. §. 5. *in f. D. h. t.*

§. 66. Pacisci possunt, qui consentire possunt, quique non prohibentur, neque impediuntur. arg. *l.* 1. §. 3. *D. h. t.* Masculi & fœminæ; *l.* 6. *C. de revoc. don.* Paterfam. & filiusfam. *l.* 39. *D. de O. & A.* quin & mutus, surdus, *l.* 4. §. 1. *D. h. t. l.* 48. *l.* 52. §. *pen. D. de O. & A.* & cœcus. arg. *l.* 9. *D. de adopt.*

§. 67. *Impediuntur* Furiosi, mente capti; §. 8. *I. de inut. stip. l.* 5. *l.* 40. *D. de R. J. l.* 70. §. 4. *de fidej. l.* 2. *C. de cont. emt. l.* 1. §. 12. *D. de obl. & act.* Infantes; §. 9. *I. de inut. stip. l.* 14. *de sponsal. l.* 18. *C. de jur. delib.* Extreme ebrii; v. Prov. XXIII. v. 33. 34. Hos. IV. v. 11. Sen. *Ep.* 83. *c. sane discimus.* 7. *c.* 15. *q.* 1. *c.* 14. *X. de vit. & honest. cler.* & dormientes. *l.* 1. §. 3. *D. de A. vel A. poss.*

§. 68. *Prohibentur* Prodigi, qui in administratione rerum suarum cum furiosis comparantur; *l.* 1. *D. de cur. fur. l.* 12. §. 2. *de tut. & curat. dat. l.* 40. *de R. J. l.* 6. *D. de V. O. l.* 25. *D. de fidej.* Infantiæ & pubertati proximi; qui, licet sibi acquirere, & pubertati proximi naturaliter obligari possint, §. 9. *I. de inut. stip. l.* 1. *D. de novat.* §. 3. *I. quib. mod. toll. obl. l.* 25. §. 1. *D. quand. dies leg. ced. l.* 111. *D. de R. J.* sine tutoris curatorisve auctoritate tamen civiliter sese obligare nequeunt; *d. l.* 6. *de V. O.* *l.* 9. *pr. D. de auct. tut. l.* 8. *D. de acq. her.*

Minores; qui similiter, (nisi exceptis casibus, v. *l.* 9. §. 2. *de min. l.* 8. *C. de nupt. l.* 46. *D. de O. & A. l.* 101. *D. de V. O.*) sine curatoris consensu sese civiliter obligare nequeunt. *l.* 3. *C. de in int. restit. minor.* Ut & ob statum servi; qui quidem naturaliter etiam obligant & obligari possunt, *l.* 14. *D. de O. & A. l.* 13. *D. de cond. indeb.* sed non civiliter; *l.* 21. §. 1. *D. h. t. l.* 41. *de pecul. l.* 14. *D. de O. & A.* quippe qui jure civili pro nullis habentur. *l.* 32. *D. de R. J.*

§. 69. Inter Patrem etiam & filiumfam. nulla potest esse civilis obligatio; *l.* 7. *D. de O. & A. l.* 4. *l.* 11. *D. de jud.* §. 6. *I. de inut. stip. l.* 2. *pr. D. de contr. emt. vend.* nisi ratione peculii castrensis vel quasi castrensis, in quibus filiusfam. habetur pro patrefam. *l.* 2. *D. ad SC. Maced.* Ut nec inter duos fratres in ejusdem patris potestate constitutos. *l.* 38. *D. de cond. indeb.*

§. 70. Alter denique alteri paciſci, pactove suo prodesse vel nocere nequit. *l.* 17. §. *pen. l.* 27. §. 4. *in f. D. h. t. l.* 73. §. *ult. l.* 74. *D. de R. J.* add. §. 18. *I. de inut. stip. l.* 11. *D. de O. & A.*

§. 71. Hinc neque pactum fidejussoris Reo, vel confidejussori prodest; *l.* 23. *D. h. t. l.* 39. *D. de fidej.* Neque pactum debitoris creditori, *l.* 25. *C. h. t.* majorisve partis creditorum cæteris nocet. *l.* 39. *D. de neg. gest. t. t. C. int. al. act. vel jud. al. non noc.* Licet Prætor, ex justa causa, pactum majoris partis creditorum aliquando confirmare possit. v. *l.* 7. §. *ult. l.* 9. *l.* 10. *pr. D. h. t. l.* 58. §. 1. *D. mand.*

§. 72. Quod si tamen pactum *in Rem* conceptum sit, & paciscentis intersit, aliis etiam prodest. *l.* 21. §. *ult. D. h. t.* v. *supr.* §. 62.

§. 73. Qua ratione pactum debitoris non tantum heredibus & fidejussoribus, *d. l.* 21. §. *ult.* Sed & ven-

venditoris emtori, *l.* 16. *l.* 17. §. 5. *D. h. t.* & correi socii correo prodest. *l.* 25. *pr. l.* 21. §. *ult. D. h. t. l.*2. *C. de duob. reis.*

§. 74. Ut autem Pacta effectum habeant, NEQUE DOLO MALO, NEQUE ADVERSUS LEGES, PLEBISCITA, SENATUSCONSULTA, EDICTA PRINCIPUM, FACTA ESSE DEBENT. *l.* 7. §. 7. *D. h. t.*

§. 75. Cum enim Pactum sine consensu fieri nequeat; *l.* 1. §. 2. 3. *D. h. t. Dolus* autem, ut et *Metus* & *Error*, consensui sint contraria; *l.* 116. *D. de R. J.* junct. *l.* 2. §. 8. *D. de vi bon. rapt. l* 15. *D. de jurisd. Dolum malum*, nec non *Metum* & *Errorem* abesse debere, res ipsa loquitur. v. *l.* 7. §. 9. 10. *l.* 51. *D. h. t. l.* 57. *D. de O. & A. t. t. de dol. mal. & t. t. D. quod met. caus.*

§. 76. Sive autem ab initio *dolo malo* pactum factum sit, sive post pactum *dolo malo* aliquid factum sit, *Exceptio doli* locum habet. *l.* 7. §. 11. *D. h. t.*

§. 77. Non etiam de omnibus rebus pacisci licet. Prohibitum enim est I. *Pactum de quota litis*, seu de consequenda in eventum certa parte pecuniæ, in controversiam deductæ. *l.* 53. *D. h. t. l.* 5. *l.* 6. §. 2. *C. de postul. l* 6. §. *ult. l.* 7. *D. l.* 20. *C. mand.*

II. Pactum Medici cum ægrotante, de honorario modum excedente, *l.* 9. *C. de Professor. & Med.*

III. Pactum de futura hereditate, certi alicujus viventis, & non consentientis, sive de acquirenda, *l. ult. C. h. t.* sive de conservanda, *l.* 15. *C. h. t. l.* 52. §. 9. *D. pro soc.* sive repudianda hereditate factum sit. *l. ult. D. de suis & leg. her. l.* 3. *C. de collat.*

IV. Pactum denique honestati & juri publico contrarium. v. *l.* 7. §. 3. 14. 15. 16. *l.* 27. §. 4. *l.* 28. *D. h. t. l.* 1. §. 7. *D. depos. l.* 15. *D. de cond. inst. l.* 38. *D. h. t. l.* 27. *D. de R. J.*

§. 78. Quod si itaque Pactum neque dolo malo, neque contra Leges factum sit, promittit Prætor, se PACTA CONVENTA SERVATURUM ESSE. *d. l.* 7. §. 7. *D. h. t.*

§. 79. *Servat* autem Prætor *Pacta conventa*, dando vel *Actionem*, vel *Exceptionem.* add. *l.* 44. §. 1. *D. fam. ercisc.*

§. 80. *Actionem* dat Prætor, si Pactum Jure Civili vel Prætorio sit confirmatum, contractui *b. f.* in continenti adjectum, vel Pactum sit non nudum seu contractus. v. *l.* 6. *D. h. t. l.* 7. §. 5. 6. *D. h. t. l.* 7. §. 1. 2. *D. h. t.* v. *supr.* §. 22. *& seqq.*

§. 81. *Exceptionem* vero, si Pactum sit nudum, quod obligationem quidem naturalem etiam efficacem parit, *l.* 1. *D. h. t. l.* 84. §. 1. *de R. J.* sed Actionem non producit. *l.* 7. §. 4. *D. h. t. l.* 10. *D. de O. & A.* v. *supr.* §. 20.

TITUL. XV.

DE TRANSACTIONIBUS.

C. II. 4.

§. 1. *Transactio* est *rei dubiæ, conventa & non gratuita decisio. l.* 1. *D. h. t. l.* 38. *l.* 2. *C. h. t.*

§. 2. Dicitur *Decisio:* quia rebus dubiis & controversis, non secus ac res judicata, finem imponit. *l.* 20. *C. h. t.* v. *l.* 3. §. 1. *D. ad L. Falcid. l.* 13. *C. de furt. l.* 7. *l.* 17. *l.* 33. *C. h. t.*

§. 3. *Conventa Decisio;* quia neque pactum, neque contractus, simpliciter dici potest; cum hæc rei dubiæ terminatio fieri possit vel nudo pacto; *l.* 2. *l.* 9. §. *ult. l.* 15. *D. l.* 17. *C. h. t. l.* 122. §. 5. *de V. O.* vel stipulatione, *l.* 2. 4. 5. *D. h. t.* vel contractu innominato. *l.* 6. *l.* 33. *C. h. t.*

§. 4.

§. 4. *Rei dubiæ;* i. e. de qua lis jam mota est, vel imminet, seu saltem moveri potest. *l.* 1. *D. h. t. l.* 2. *l.* 11. 12. *C. h. t.*

§. 5. Unde super re certa, vel per sententiam & jusjurandum decisa, transigi nequit. *dd. ll. l.* 23. §. 1. *D. de cond. indeb.*

§. 6. Nisi supersit remedium Appellationis, vel Restitutionis in integrum, adeoque adhuc incertitudo quædam appareat. *l.* 7. *l.* 11. *D. l.* 32. *C. h. t. d. l.* 23. §. 1. *de cond. indeb.*

§. 7. *Non gratuita;* Transactio enim nullo dato, vel retento, seu promisso, minime procedit. *l.* 38. *C. h. t.* In quo a nudo pacto maxime differt, quod etiam donationis causa & gratuito fieri potest. *l.* 1. *D. h. t.*

§. 8. Transactio est I. vel *Generalis*, quæ fit de omnibus rebus dubiis; *l.* 12. *D. l.* 29. *C. h. t.* Vel *Specialis*, quæ fit de re aliqua certa Liteque Speciali, & ad alias non pertinet. *l.* 9. *l.* 12. *D. l.* 31. *C. h. t.*

II. *Pœnalis*, vel *non Pœnalis. l.* 15. *D. l.* 37. *C. h. t.*

III. *Jurata* vel *Injurata. l.* 41. *l.* 42. *C. h. t.*

IV. *Judicialis*, vel *Extrajudicialis. l.* 28. *C. h. t.*

§. 9. Transigere possunt omnes, qui pacisci & res suas alienare possunt; v. *supr. ad t. de pact.* §. 66. *& seqq.* non tantum sani, sed & adversa valetudine laborantes. *l.* 27. *C. h. t.*

§. 10. Procurator judicialis seu ad lites transigere nequit, licet generaliter ad omnes lites datus sit; *l.* 60. *D. de proc.* nisi speciale ad hoc mandatum habeat. arg. *l.* 17. §. *f. D. de jurej.*

§. 11. Procurator Extrajudicialis, seu ad negotia extrajudicialia datus, Specialis, sine speciali mandato similiter transigere nequit; *d. l.* 17. §. *ult.* Generalis vero transigere potest, si quidem utilitas domini id exigat. arg. *d. l.* 17. §. *f. D. de jurej. l.* 12. *D. de pact. l.* 58. *D. de proc.*

§. 12. Idem juris eſt in Syndicis ſeu Procuratoribus Univerſitatum, (non etiam Cæſaris; *l.* 13. *D. h. t. l.* 1. §. 1. *de off. Proc. Cæſ.*) & Civitatum Adminiſtratoribus. *l.* 12. *C. h. t.*

§. 13. Ut & Tutoribus, & Curatoribus; dummodo jus minorum ſit valde dubium; *l.* 54. §. *f. l.* 56. §. 4. *D. de furt. l.* 46. §. *f. D. de adm. tut.* junct.. *l.* 35. *D. de jurej.* & in immobilium alienatione intercedat decretum Prætoris. *l.* 22. *C. de adm. tut. l.* 4. *C. de præd. min.*

§. 14. Pater etiam de bonis Filiifam. adventitiis, ex juſta cauſa, tranſigere poteſt; adhibito tamen, ſiquidem filius ejus ætatis ſit, ut conſentire poſſit, conſenſu filiifam. arg. *l. ult.* §. 3. 4. *C. de bon. quæ lib.*

§. 15. Tranſigi poteſt de omnibus rebus dubiis, *l.* 1. *D. l.* 2. *l.* 11. *C. h. t.* non exceptis, neque prohibitis.

§. 16. De *Controverſiis* autem, *quæ ex teſtamento proficiſcuntur*, neque tranſigi, neque exquiri veritas aliter poteſt, quam inſpectis cognitisque verbis teſtamenti. *l.* 6. *D. h. t. l.* 1. §. 1. *l.* 5. *D. teſtam. quemadm. aper. l.* 16. *D. de cond. & dem.* Adeo ut transactio, de fideicommiſſo dubio facta, reſcindatur, repertis codicillis, ex quibus de relicto fideicommiſſo conſtat. *l.* 3. §. 1. *l.* 12. *in f. D. h. t.*

§. 17. II. Cumque hi, quibus alimenta relicta erant, facile tranſigerent, contenti modico præſenti, Divus Marcus Oratione (i. e. SCto v. *l.* 23. §. 2. *D. de cond. ind.*) in Senatu recitata effecit, ne aliter *alimentorum* (futurorum ſcil. *l.* 8. *C. h. t.*) *transactio* rata eſſet, quam ſi auctore Prætore facta. *l.* 8. *pr.* & §§. *ſeqq. D. h. t.* Qui in primis de cauſa transactionis, dein de modo, tertio de perſona tranſigentium inquirere debet; *l.* 8. §. 8. *& ſeqq. D. h. t.* Ut, ſi Prætor

tor citra causæ cognitionem transigi permiserit, transactio nullius sit momenti. *l.* 8. §. 17. 24. 25. *D. h. t.*

§. 18. Quæ Oratio pertinet ad alimenta, non tantum quæ testamento, sed & quæ codicillis, mortis causa donata, & conditionis implendæ gratia relicta sunt. *l.* 8. §. 2. *D. h. t.*

§. 19. Eam autem transactionem Oratio improbat, quæ idcirco fit, ut quis repræsentatam pecuniam consumat, quaque alimenta intercipiuntur: non etiam eam, qua alimentarius conditionem suam facit meliorem. *l.* 8. §. 6. *D. h. t.*

§. 20. Unde, si quis citra Prætoris auctoritatem transegerit, ut, quod per singulos annos erat relictum, consequeretur per singulos menses; quod per singulos menses relictum erat, consequeretur per singulos dies; vel quod anno consummato relictum erat, initio anni consequatur; talis transactio valet. v. *l.* 8. §. 6. 24. 25. *D. h. t.*

§. 21. Si quis vero de alimentis transegerit sine Prætoris auctoritate, id quod datum est, in præterita alimenta cedit: Nec interest, tantum in quantitate sit debita, quantum datum est, an minus, an plus; nam & si minus sit, adhuc tamen id, quod in solutum datum est, in præterita alimenta imputabitur. Sane si is, qui de alimentis transegit, locupletior factus sit ea solutione, in id quod factus sit locupletior, æquissimum erit in eum dari repetitionem, nec enim debet ex alieno damno esse locuples. *l.* 8. §. 22. *D. h. t.* *l.* 14. *D. de cond. indeb.*

§. 22. III. *De Delictis* denique *futuris*, transactio est prohibita. *l.* 27. §. 3. 4. *D. de pact.*

§. 23. Quantum ad *Delicta commissa* seu *præterita* attinet, distinguendum inter *Publica*, & *Privata;* & in *Publicis* inter *Capitalia*, & *Non Capitalia.*

§. 24. *De Delictis seu Criminibus Publicis Capitalibus*, i. e. *sanguinis pœnam* seu ultimum supplicium *ingerentibus*, v. *l.* 1. *D. de bon. eor. qui ant. sent. l. f.* §. *f. C. de Judæis.* transigere vel pacisci prohibitum non est; *l.* 18. *C. h. t. l. ult. D. de prævar.* Quia ignoscendum est ei, qui sanguinem suum qualiter qualiter redemtum voluit. *d. l.* 1. *D. de bon. eor. qui ant. sent.*

§. 25. *Excepto adulterio: d. l.* 18. *C. h. t.* de quo non modo transigere, sed & dato pretio pacisci prohibitum est; *l.* 10. *C. ad L. Jul. de adult.* quoniam de eo transigens in crimen incidit lenocinii. *l.* 14. *D. ad L. Jul. de adult.*

§. 26. *De Delictis Publicis Non Capitalibus*, seu *sanguinis pœnam non ingerentibus*, transigere non licet, *citra falsi accusationem. d. l.* 18. *C. h. t.* i. e. sine periculo pœnæ legis Corneliæ de falsis, seu quin Accusator in falsi accusationem & pœnam incidat. v. *l.* 1. §. 1. 2. *D. ad L. Corn. de falsis. l. ult. D. de prævar.* junct. *l. ult. D. de publ. jud. l.* 31. *D. pro soc. l.* 10. *l.* 24. *C. de R. V. l.* 29. *C. de proc. l.* 6. *C. si cert. pet.* Reus autem transigens pro confesso habetur. *l. ult. D. de prævar.*

§. 27. *De Delictis Privatis, si civiliter agatur*, transigere licet; ad id, ut Actio civilis extinguatur. *l.* 54. §. *f. l.* 56. §. 4. *D. de furt. l.* 13. *C. eod.* Reus tamen, tanquam confessus & condemnatus, in famosis infamia notatur; *l.* 4. §. *f. & ll. seqq. D. de his qui not. infam. Si* vero *criminaliter* agatur, transactio similiter locum non habet. *l.* 1. §. 7. *D. ad SC. Turpill. l. ult. D. de prævar.*

§. 28. *Effectus Transactionis* est, quod rebus dubiis & controversis, non minus ac res judicata & jusjurandum, finem imponat. *l.* 20. *C. h. t. l.* 2. *l.* 31. *D. de jurej.*

§. 29.

§. 29. Adeo ut neque locus sit pœnitentiæ; *l.* 10. *l.* 39. *C. h. t.* neque transactio Imperiali rescripto, *l.* 16. *C. h. t.* neque ob instrumenta noviter reperta, *l.* 19. *C. h. t.* neque eo colore, quasi nulla litis causa fuerit, rescindi possit. *l.* 23. 25. *C. h. t. l.* 65. §. 1. *D. de cond. indeb. l.* 6. *C. de jur. & fact. ign.*

§. 30. Et si quidem *nudo Pacto* transactio facta sit, *Exceptioni* locus est; *l.* 19. *C. h. t.* Si *Stipulatione*, *Actioni ex stipulatu; l.* 6. *l.* 33. *l.* 37. *l.* 40. *C. h. t.* Si vero *Contractu innominato*, *Actioni præscriptis verbis. l.* 6. *l.* 33. *C. h. t.*

§. 31. Quod si vero Transactio jurata sit, & qui transactioni non stat xxv. annis major sit, insuper infamia notatur. *l.* 41. *C. h. t.*

§. 32. Effectum autem hunc habet transactio, ratione earum causarum, de quibus actum est, non etiam earum, de quibus cogitatum non est. *l.* 5. *l.* 9. §. 1. 3. *D. l.* 3. *l.* 29. *l.* 31. *C. h. t. l.* 35. *D. de pact.*

§. 33. Transactio enim strictæ est interpretationis; Unde, qui transegit de relictis *testamento*, non censetur transegisse de relictis in *codicillis; l.* 12. *l.* 3. §. 1. *D. h. t.* nec qui transegit de *alimentis*, de *habitatione* vel *vestiario* transegisse videtur. *l.* 8. §. 12. *D. h. t.*

§. 34. Transactio etiam inter alios inita, aliis neque nocet, neque prodest. *l.* 3. *D. h. t.* junct. *l.* 29. §. 2. *D. de inoff. test. l.* 1. *l.* 25. *l.* 26. *C. h. t. l.* 63. *D. de re jud. l.* 2. *C. int. al. act.* Cui *l.* 3. *D. h. t.* non adversatur *l.* 14. *D. h. t.* quæ de alio & diverso casu loquitur. v. *l.* 3. *pr. D. de pign.* & *hyp.* Differt. N. III. *ad Const. Marci, Imp. C.* 2. §. 12. *& seqq.*

§. 35. Rescinditur autem transactio ob Metum; *l.* 13. *C. h. t.* Dolum; *l.* 4. *l.* 13. *l.* 19. *C. h. t.* Er-

rorem; *l.* 26. *C. h. t. l. un. C. de error. calc.* Falsa instrumenta, ex quibus transactio inita est; *l.* 42. *C. h. t. l.* 1. *C. si ex falsi. instrum.* & mutuum dissensum. *l.* 14. *C. h. t.* arg. *l.* 35. *D. de R. J.*

§. 36. Non etiam ob enormem læsionem ex *l.* 2. *C. de rescind. vend.* tum, quia transactio fit super rebus dubiis, in quibus læsio ultra dimidium locum non habet; tum per apertos textus in *l.* 78. §. *f. D. ad SCt. Trebel. l.* 65. §. 1. *D. de cond. indeb.* add. *infr. ad t. de resc. vend.* §. 14.

LIBER

Liber III. Titul. I.

De Postulando.

C. II. 6.

§. 1. Si Lis neque pacto neque transactione sublata sit, procedit judicium, & *Postulationes* fiunt.

§. 2. *Postulare* autem *est*, *desiderium suum*, *vel amici sui*, *in jure apud eum*, *qui jurisdictioni præest*, *exponere*, *vel alterius desiderio contradicere. l.* 1. §. 2. *D. h. t.*

§. 3. Postulare possunt omnes, qui non prohibentur. *l.* 1. *pr.* §. 3. *& seqq. D. h. t. l.* 9. §. 2. *D. de off. Proc. l.* 4. *D. de pop. act.*

§. 4. Prohibentur quidam *Edicto Prætoris*, quidam *Legibus* & *Constitutionibus Principum*, quidam *Sententia Judicis*.

§. 5. Et quidem Prætor de iis Edictum proposuit habendæ rationis causa, & decoris sui causa, ne sine delectu passim apud se postuletur. *l.* 1. *pr. D. h. t.*

§. 6. Quorum tres *fecit Ordines*. Nam quosdam *in totum* prohibuit postulare: Quibusdam *pro se* permisit: Quibusdam *& pro certis* duntaxat *personis*, & *pro se* permisit. *l.* 1. §. 1. *D. h. t.*

§. 7. Initium fecit Prætor ab his, *qui in totum prohibentur postulare. l.* 1. §. 3. *D. h. t.* De quibus ita edixisse videtur: *Minorem annis decem & septem*, *qui eos non in totum complevit; Surdum quoque*, *qui prorsus non audit*, *in totum postulare veto.* Si non habebunt Advocatum, ego dabo. arg. *l.* 1. §. 3. 4. *D. h. t.*

§. 8. Quo Edicto aut *Pueritiam*, aut *Casum* excusavit. *l.* 1. §. 3. *D. h. t.*

§. 9.

§. 9. *Pueritiam*, dum minorem annis decem & ſeptem, qui eos non in totum complevit, prohibet poſtulare; quia moderatam hanc ætatem ratus eſt, ad procedendum in publicum; qua ætate, aut paulo majore, fertur Nerva filius & publice de jure reſponſitaſſe. *d. l.* 1. §. 3.

§. 10. *Propter Caſum*, ſurdum, qui prorſus non audit, prohibet apud ſe poſtulare; nec enim erat permittendum ei poſtulare, qui decretum Prætoris exaudire non poterat, quod etiam ipſi erat periculoſum futurum; nam non exaudito Decreto Prætoris, quaſi non obtemperaſſet, pœna ut contumax plecteretur. *d. l.* 1. §. 3. *D. h. t.*

§. 11. Ne tamen hi haberent, quod quererentur, ſubjicit Prætor, Si non habebunt Advocatum, ego dabo. Nec ſolum his perſonis hanc humanitatem Prætor ſolet exhibere, verum & ſi quis alius ſit, qui certis ex cauſis, vel ambitione adverſarii, vel metu patronum non invenit. *l.* 1. §. 4. *D. h. t.* add. *l.* 9. §. 5. *D. de offic. Proconſ.*

§. 12. *Secundo loco Edictum proponitur in eos, qui pro aliis ne poſtulent. l.* 1. §. 5. *D. h. t.* Quod his verbis conceptum videtur: *Mulier, cæcus, corpore ſuo muliebria paſſus, capitali crimine damnatus, is etiam qui operas ſuas, ut cum beſtiis depugnaret, locavit, pro aliis in jure apud me ne poſtulent.* arg. *l.* 1. §. 5. & *ſeqq. D. h. t.*

§. 13. Quo Edicto excepit Prætor *Sexum*, & *Caſum*, *item perſonas turpitudine notabiles. d. l.* 1. §. 5. *D. h. t.*

§. 14. *Sexum;* dum fœminas prohibet pro aliis poſtulare: & ratio quidem prohibendi, ne contra pudicitiam ſexui congruentem alienis cauſis ſe immiſceant, ne virilibus officiis fungantur mulieres. *d. l.* 1. §. 5. *D. h. t.* add. *l. ult. C. de rec. arb. l.* 2. *D. de R. J.*

§. 15. Origo vero introducta eſt a *C. Afrania* (ſic legen-

legendum, non *Carsania*) Licinii Buccionis Senatoris uxore, improbissima fœmina, quæ inverecunde postulans, & Magistratum inquietans, causam dedit Edicto. *d. l.* 1. §. 5. v. Valer. Max. *L.* VIII. *c.* 3. *n.* 2.

§. 16. *Casum;* dum cœcum utrisque luminibus orbatum, Prætor repellit: videlicet quod insignia Magistratus videre & revereri non possit. *d. l.* 1. §. 5. latum clavum sc., sellam curulem, fasces, & similia. v. Flor. *L.* I. *c.* 5. Prudent. *in Rom.*

§. 17. *Personas turpitudine notabiles;* dum non patitur postulare muliebria passos, capitali crimine damnatos, eosque, qui operas suas, ut cum bestiis depugnarent, locaverint. v. *l.* 1. §. 6. *D. h. t.*

§. 18. *Tertius Ordo* eorum est, *quibus non in totum denegat postulandi facultatem, sed ne pro omnibus postularent;* quasi minus deliquerint, quam hi, qui superioribus capitibus notantur. *l.* 1. §. 7. *D. h. t.*

§. 19. Quod Edictum ita habet: Qui Lege, Plebiscito, Senatusconsulto, Edicto, Decreto Principum, nisi pro certis personis prohibentur, hi pro alio, quam pro quo licebit, in jure apud me ne postulent. Qui ex his omnibus, qui supra scripti sunt, in integrum restitutus non erit, pro alio ne postulet, præterquam pro parente, patrono patrona, liberis parentibusque patroni patronæ, liberisve suis, fratre sorore, uxore, socero, socru, genero, nuru, vitrico, noverca, privigno, privigna, pupillo pupilla, furioso furiosa, fatuo fatua, cui eorum a parente, aut de majoris partis tutorum sententia, aut ab eo cujus de ea re jurisdictio fuit, ea tutela curatiove data erit. *l.* 1. §. 8. 9. 11. *l.* 2. *l.* 3. *pr. D. h. t.*

§. 20. Ait Prætor: Qui Lege, Plebiscito, SCto,

SCto, Edicto, Decreto Principum, nisi pro certis personis prohibentur, hi pro alio, quam pro quo licebit, in jure apud me ne postulent; Hoc Edicto continentur etiam alii omnes, qui Edicto Prætoris ut infames notantur, qui omnes nisi pro se & certis personis ne postulent. *l.* 1. §. 8. *in f. D. h. t.*

§. 21. Qui ex his omnibus, qui supra scripti sunt (tertio sc. hoc Edicto, v. *l.* 1. §. 9. *D. h. t.*) in integrum restitutus non erit, pro alio ne postulet; scil. *Restitutus* per Principem vel Senatum; *l.* 1. §. 10. *D. h. t.* Prætor enim restitutionem *gratiæ* facere nequit, sed tantum *justitiæ. l.* 1. §. 10. *D. h. t.*

§. 22. Præterquam pro Parente, Patrono &c. Ubi affinitates accipiendæ, non quæ quondam fuere, sed præsentes: *l.* 3. §. 1. *D. h. t.* Sub nomine *Soceri* autem, & *Generi* appellatione, etiam *Prosocer* & *Progener*, similesque intelligendi sunt. *l.* 3. §. 2. *D. h. t.* add. *l.* 4. §. 6. *de grad. & affin.*

§. 23. Id etiam quod de *Furioso* & *fatuo* dicitur, de cæteris omnibus accipiendum, quibus curatores dari solent; i. e. surdo, prodigo, adolescente, iisque, qui propter infirmitatem, vel morbum, negotiis suis superesse non possunt. *l.* 3. §. 3. *l.* 4. *l.* 5. *D. h. t.*

§. 24. Quos autem prohibet Prætor apud se postulare, omnimodo prohibet, etiam si adversarius eos patiatur postulare. *l.* 7. *D. h. t.*

§. 25. Qui vero adversus ea fecisse dicetur, & ab interdicta postulatione repellitur, & pro æstimatione judicis extra ordinem pecuniaria pœna multabitur. *l.* 1. §. 6. *in f. D. h. t.*

§. 26. *Legibus* & *Constitutionibus Principum* postulare prohibentur:

I. Patroni Fisci contra fiscum; excepta causa propria,

pria, nec non filiorum, parentum, & pupillorum ſuorum. *l. 10. pr. D. h. t.*

II. Decuriones contra patriam; dictis tamen cauſis ſimiliter exceptis. *l. 10. §. 1. D. h. t.*

III. Qui immenſa & illicita honorariorum nomine, ſeu de quota litis, pacti ſunt. *l. 5. C. h. t.*

IV. Qui in eadem cauſa ſunt Judices. *l. 6. pr. C. h. t.*

V. Qui dati a Judice ſine cauſa patrocinium denegarunt. *l. pen. C. h. t.*

VI. Qui Sacroſanctis Catholicæ Religionis myſteriis non ſunt imbuti. *l. ult. C. h. t.*

VII. Potentiores; *t. t. C. ne lic. potent. litig. patroc. præſt.* Adeoque & Fiſcus & Reſp. arg. *t. t. C. ne fiſc. vel Reſp. procurat. alic. patrocin. cauſ. in lit. præſt.*

VIII. Omnes denique, qui perſonam ſtandi in judicio non habent. *t. t. C. qui legit. perſ. ſtand. in jud. hab. vel non.*

§. 27. *Sententia Judicis* poſtulare prohibentur, quibus, ob delictum, foro & poſtulationibus interdicitur. *l. 8. D. h. t.*

§. 28. Quod vel in perpetuum fit, vel ad tempus. Quo elapſo interdictus ad poſtulandum iterum admittitur. *d. l. 8. pr. §. 1. D. h. t.*

§. 29. Nec adhibetur diſtinctio, quo crimine ſilentium ſit irrogatum; ne ſcilicet pœna tempore determinata, contra ſententiæ fidem, ulterius porrigatur. *d. l. 8. §. 1. D. h. t.*

§. 30. Quod ſi quis a Magiſtratu prohibitus ſit *apud ſe* poſtulare, apud ſucceſſorem ejus adeſſe poteſt. *l. 6. §. 1. D. h. t.*

§. 31. Sed & in perpetuum prohibitus poſtulare, in eadem tantum Provincia pro aliis non recte poſtulat,

lat, in qua Præses fuit, qui sententiam dixit: in alia vero non prohibetur, licet ejusdem nominis sit; dummodo ex ea causa prohibitus sit, quæ infamiam non irrogat. *l. 9. D. h. t.*

§. 32. Qui vero pro aliis postulant, dicuntur *Advocati*, *l. 1. §. 4. D. h. t. l. 1. §. 11. D. de extr. cognit.* Plin. *L.* VII. *Ep.* 6. nec non *Causidici*, *l. 6. pr. C. h. t. Causarum patroni*, *l. 1. §. 4. D. h. t. l. 1. l. 5. l. 14. C. de Advoc. div. judicior.* & *Togati. l. 3. l. 5. l. 15. C. eod.*

§. 33. Quorum laudabile, vitæque hominum necessarium est officium. *l. 4. C. de adv. div. judicum.*

§. 34. *Advocati* enim, *qui dirimunt ambigua fata causarum, suæque defensionis viribus, in rebus sæpe publicis ac privatis lapsa erigunt, fatigata reparant, non minus provident humano generi, quam si præliis atque vulneribus patriam parentesque salvarent. Non enim* soli *militare* creduntur illi, *qui gladiis, clypeis, & thoracibus nituntur, sed etiam Advocati: Militant namque causarum patroni, qui, gloriosæ vocis confisi munimine, laborantium spem, vitam, & posteros defendunt. l.* 14. *C. de Advoc. diversor. judicior.*

§. 35. Ut autem dignus quis existat Advocatus, inprimis in eo requiritur Jurisprudentia; *l. 2. C. h. t.* Non enim aliter consortio Advocatorum quis sociandus, nisi legitimo examine probatus, a Jurisperitis peritia juris instructus renuncietur. *l. 11. §. 1. C. de Adv. div. judicior.* add. *l. 2. §. 43. D. de O. J.*

§. 36. Officium vero Advocati in tribus maxime consistit, ut scil. *Integre*, *Modeste*, & *Prudenter* causam clientis agat.

§. 37. *Integritas* intercedere debet in causa tum suscipienda, tum defendenda.

§. 38. Hinc neque causam malam suscipere, neque, ubi eam improbam esse cognoverit, defendere debet: Quam

Quam in rem & jusjurandum calumniæ ab eo præſtandum eſt. *l.* 14. §. 1. *C. de jud.* §. 1. *I. de pœn. tem. lit. l.* 2. *pr.* §. 4. *C. de jurej. propt. calumn.*

§. 39. Hinc a fallaciis & fraudibus, etiam in bona cauſa, abſtinendum eſt. arg. Matth. V. v. 37. Ep. Jacob. V. v. 12. Ut nec adverſario malis technis utenti, iisdem occurrere liceat.

§. 40. Hinc denique neque cauſam clientis prodere, v. *l.* 1. §. 6. *D. ad SCt. Turpill. l.* 1. §. 1. *D. de prævar. l.* 8. *D. de extraord. crim.* neque ſuſcepto patrocinio unius, in caſtra alterius tranſire licet. arg. *l.* 1. §. 6. *D. ad L. Corn. de falſ.*

§. 41. *Modeſtia* in eo conſiſtit, ut Advocati ita præbeant patrocinia jurgantibus, ne in conviciandi licentiam, & maledicendi temeritatem prorumpant: agant quod cauſa deſiderat, temperent ſe ab injuria; nam ſi quis adeo procax fuerit, ut non ratione, ſed probris putet eſſe certandum, opinionis ſuæ imminutionem patietur. *l.* 6. §. 1. *C. h. t.*

§. 42. *Prudentiæ* vero ſumma fere hæc eſt, ut ad fundamentale meritum cauſæ animum probe advertat, eoque omnes juris & facti probationes, oratione brevi ac clara, dirigat.

§. 43. Error tamen Advocati clienti non nocet, niſi præſens fuerit, & intra triduum non contradixerit, vel a ſententia appellaverit. *l. f. & t. t. C. de error. Advoc.*

§. 44. Non tantum autem volentes funguntur hoc officio Advocati, ſed & quandoque inviti; ſi ſcil. pauperibus, aliisve, qui quovis modo Patronum non inveniunt, petentibus a Magiſtratu dati ſint. *l.* 9. §. 5. *D. de offic. Proconſ. l.* 1. §. 4. *D. h. t.*

§. 45. Plane non gratis officium præſtant Advocati; licet enim Lege Cincia, lata A. U. C. DLIX.

K pri-

primum cautum fuerit, ne quis ob caufam orandam, pecuniam donumve acciperet, Tacit. *Ann. L.* XI. *c.* 5. Claudius Imp. tamen poftmodum Advocatis certum honorarii accipiendi modum præfcripfit, ad dena fcil. feftertia, feu centum aureos: Tacit. *Ann. L.*XI. *c.* 7. *in f.* Plin. *L.* V. *Ep.* 4. quam licitam in fingulis caufis quantitatem dicit Ulp. in *l.* 1. §. 12. *D. de extr. cogn.*

§. 46. Ad quod honorarium petendum vel *Actio* competit *ex ftipulatu*, fi ftipulatio intercefferit; arg. *pr. I. de V. O.* vel *Extraordinaria perfecutio*, quæ ex æquitate nafcitur, & locum habet, etiamfi nihil promiffum fit. *l.* 1. §. 10. 12. *D. de extraord. cogn. l.* 13. §. 9. *C. de jud.* v. Differt. *N.* IX. *de Cauf. Oblig. c.* 7. §. 7. 10.

§. 47. Adeo ut, fi falarium annuum promiffum fit, & Advocatus intra annum mortuus fit, Salarium jam folutum non tantum repeti non poffit, *l. fin. C. de condict. ob cauf. dat. l.* 1. §. 13. *D. de extraord. cogn. l.* 38. §. 1. *D. locat.* fed & totius anni falarium exigi poffit. *d. l.* 1. §. 13. *D. de extraord. cogn. l.* 15. §. 1. *C. de Advoc. diverfor. judicior. l.* 3. §. *ult. l.* 5. §. *ult. C. de Advoc. diverf. judic.* Plin. *L.* IV. *Epift.* 12.

§. 48. Quin & varia Advocatorum funt Privilegia. v. *l.* 4. *pr. C. de Adv. div. jud.*

§. 49. Et quidem I. In genere eadem ipfis conceffa videntur beneficia, quæ militibus. arg. *l.* 14. *C. de Adv. diverf. judicior.*

II. Excufantur a muneribus & functionibus fordidis. *l.* 3. *l.* 6. *C. de Advoc. diverf. judicior.*

III. Quæ occafione Advocationis acquirunt filiifam. fibi acquirunt, tanquam peculium caftrenfe. *l.* 4. *l.* 8. *C. de Advoc. diverf. judicior.*

IV. Liberi eorum extraneis, ad idem officium adfpiran-

ſpirantibus, gratis anteponuntur. *l.* 3. §. 5. *l.* 5. §. 5. *C. de Advoc. diverſ. judic. l.* 11. §. 1. *C. de Adv. diverſ. judicior.*

Titul. II.

De His Qui Notantur Infamia.

C. II. 12.

§. 1. Cum vero *Infames* pro aliis poſtulare nequeant, *l.* 1. §. 5. 6. 7. 8. *D. de poſtul.* de iis hic ſimul ſubjicitur.

§. 2. *Infamia* eſt *privatio exiſtimationis, & inde dependentium jurium, propter violatam turpibus factis vitæ honeſtatem. l.* 8. *l.* 17. *C. h. t. l.* 3. *C. de re mil. l.* 3. *pr. D. de teſtib.*

§. 3. Eaque duplex eſt, *Juris* ſcil. & *Facti.* arg. *l.* 13. *C. h. t. l.* 2. *D. de obſeq. par. & patr. præſt. l.* 39. *D. de furt. l.* 27. *C. de inoff. l.* 4. *C. de ſpectac.* junct. *l.* 4. *D. h. t.*

§. 4. *Infamia juris* eſt *privatio exiſtimationis, propter turpe factum jure notatum. l.* 5. §. 1. *D. de extr. cogn. l.* 1. §. 5. 8. *D. de poſtul.*

§. 5. Quæ vel *Ipſo Jure* irrogatur, vel per *Sententiam Judicis. l.* 1. *D. h. t.*

§. 6. Et quidem *Ipſo Jure:* vel *Edicto Prætoris*, vel *Jure Civili.*

§. 7. Prætoris verba dicunt: Infamia notatur, qui ab exercitu ignominiæ causa, ab Imperatore, eove, cui ea de re statuendi potestas fuerit, dimissus erit: Qui artis ludicræ, pronunciandive causa, in scenam prodierit: Qui lenocinium fecerit: Qui in Judicio publico, calumniæ, prævaricationisve causa, quid fecisse Judicatus erit: Qui furti, vi bonorum ra-

raptorum, injuriarum, de dolo malo et fraude, suo nomine damnatus pactusve erit: Qui pro socio, tutelæ, mandati, depositi, suo nomine, non contrario judicio, damnatus erit: Qui eam, quæ in potestate ejus esset, genero mortuo, cum eum mortuum esse sciret, intra id tempus, quo elugere virum moris est, antequam virum elugeret, in matrimonium collocaverit; eamve sciens quis uxorem duxerit, non jussu ejus, in cujus potestate est: Et qui eum, quem in potestate haberet, eam, de qua supra comprehensum est, uxorem ducere passus fuerit: Quive suo nomine, non jussu ejus, in cujus potestate esset, ejusve nomine, quem quamve in potestate haberet, bina sponsalia, binasve nuptias eodem tempore constitutas habuerit. *l.* 1. *D. h. t.*

§. 8. Quo Edicto Prætor & eos, qui *ipso jure*, & eos, qui *damnati* notantur, complectitur.

§. 9. Inter eos, qui *ipso jure* notantur, primo loco nominatur, Qui artis ludicræ pronunciandive causa in scenam prodierit. *d. l.* 1. *pr.* Summa enim apud *Romanos* Scenæ vilitas erat, & infamia, ut & militibus in Scenam prodiisse capitale esset. *l.* 14. *D. de pœn.*

§. 10. Est autem *Scena*, *quæ ludorum faciendorum causa, quolibet loco, ubi quis consistat, moveaturque, spectaculum sui præbiturus, posita sit, in publico, privatove, vel in vico; quo tamen loco passim homines, spectaculi causa, admittantur. l.* 2. §. *ult. D. h. t.* add. Quintil. *L.* III. *Inst. c.* 6.

§. 11. Qui vero operas suas locavit, ut prodiret artis ludicræ causa, neque prodit, non notatur; quia non est ea res adeo turpis, ut etiam consilium puniri debeat. *l.* 3. *D. h. t.*

§. 12.

§. 12. Sed neque *Athletæ*, v. *l.* 2. §. 1. *D. de aleat.* neque *Thymelici*, neque *Xystici*, (sic leg. v. Sueton. *in Aug. c.* 45.) neque *Agitatores*, nec *qui aquam equis spargunt*, neque *Designatores*, quos Græci *βραβευτὰς* appellant, artem ludicram facere censentur, neque ignominiosi habentur. *l.* 4. *pr.* §. 1. *D. h. t.*

§. 13. Pergit Prætor: Qui Lenocinium fecerit: *Lenocinium facit*, qui quæstuaria mancipia habuerit; sed & qui in liberis hunc quæstum exercet, in eadem causa est. v. *l.* 4. §. 2. 3. *D. h. t.*

§. 14. Qui eam, quæ in potestate ejus esset, genero mortuo, cum eum mortuum esse sciret, intra id tempus, quo elugere virum moris est &c. scil. Vidua maritum primum per decem menses lugebat, quibus annus descriptus erat a Romulo; v. Ovid. *L.* I. *Fastor.* v. 35. 36. Sed aucto postmodum anno, jure novo per integri anni spatium eum lugere debet: *l.* 2. *C. de sec. nupt.* v. Diss. N. IV. *ad Const. Marc.* §. 9. Tum propter sanguinis turbationem, *l.* 11. §. 1. *D. h. t.* tum propter reverentiam marito debitam. *l.* 1. 2. *C. de sec. nupt. l.* 4. *C. ad SCt. Tertull. l.* 14. §. 1. *in f. D. sol. matr.*

§. 15. Si vidua contra fecerit, & intra annum luctus alii nupserit, si quidem sui juris fuerit, ipsa infamia notatur. *d. l.* 2. *C. de sec. nupt.*

§. 16. Si vero in patris potestate fuerit, pater notatur, si sciens generum mortuum esse, intra id tempus, eam in matrimonium collocaverit. *l.* 1. *l.* 8. *D. h. t.*

§. 17. Notatur etiam, qui, cum sui juris esset, eam sciens duxerit; *d. l.* 1. *D. h. t.* Ignorantia enim excusatur, non juris, sed facti. *l.* 11. §. 4. *D. h. t. l.* 9. *D. de jur. & fact. ign.*

§. 18. Si vero in potestate sit, & jussu patris duxerit, pater notatur. *d. l.* 1. *l.* 11. §. 4. *l.* 12. *l.* 13. *pr. D. h. t.*

§. 19. Quod ſi tamen a Principe impetratum ſit, ut intra legitimum tempus mulieri nubere liceat, aliud dicendum eſt. *l.* 10. *pr. D. h. t.*

§. 20. Sed nec intra annum luctus ſponſam fuiſſe, viduæ nocet. *l.* 10. §. 1. *D. h. t.*

§. 21. Uxores autem viri lugere non compelluntur, *l.* 9. *pr. D. h. t.* Sen. *Ep.* 63. neque ſponſi ullus luctus eſt. *d. l.* 9. §. 1.

§. 22. Liberorum etiam & parentum luctus impedimento nuptiis non eſt; *l.* 11. *pr. D. h. t.* Parentes enim & liberi utriusque ſexus, nec non & cæteri agnati & cognati, ſecundum pietatis rationem, & animi ſui patientiam, prout quisque voluerit, lugendi ſunt: Qui autem eos non eluxit, non notatur infamia. *l.* 23. *D. h. t.*

§. 23. QUIVE SUO NOMINE, NON JUSSU EJUS, IN CUJUS POTESTATE ESSET, EJUSVE NOMINE, QUEM QUAMVE IN POTESTATE HABERET, BINA SPONSALIA, BINASVE NUPTIAS EODEM TEMPORE CONSTITUTAS HABUERIT. Si quis alieno nomine bina ſponſalia conſtituerit, non notatur, niſi ejus nomine conſtituat, quem quamve in poteſtate haberet. *l.* 13. §. 1. *D. h. t.*

§. 24. Quod autem ait Prætor, EODEM TEMPORE, non initium ſponſaliorum, eodem tempore factorum, accipiendum eſt, ſed ſi in idem tempus concurrant. *l.* 13. §. 2. *D. h. t.*

§. 25. *Jure Civili* ipſo jure infamia notantur:

I. Mulier libera corpore quæſtum faciens. *l. pen. D. h. t. l.* 41. *l.* 43. §. 4. *D. de R. N.*

II. In adulterio deprehenſi. *d. l.* 43. §. *pen. D. de R. N.*

III. Improbum fœnus manifeſte exercentes. *l.* 20. *C. h. t.*

IV.

IV. A jurata transactione recedentes. *l.* 41. *C. de transact.*

V. Advocati de quota litis paciſcentes, & in convitia prorumpentes. v. *l.* 5. *l.* 6. §. 1. *C. de poſtul. l.* 2. *C. de pœn. jud. qui mal. jud.*

VI. Milites aliena prædia conducentes. *l. f. C. locat.*

VII. Tutores & Curatores, qui pupillam vel adultam, ante rationes redditas, ſibi vel filio in matrimonium collocant. *l.* 7. *C. de interd. matr. int. pup. & tut.*

VIII. Liberi eorum, qui perduellionis damnati ſunt; *l.* 5. §. 1. *C. ad Leg. Jul. Maj.* ſimileſque.

§. 26. Quinam *per Sententiam Judicis* infamia notentur, docet porro Prætor in Edicto, dum ait: INFAMIA NOTATUR, QUI AB EXERCITU IGNOMINIÆ CAUSA, AB IMPERATORE, EOVE, CUI DE EA RE STATUENDI POTESTAS FUERIT, DIMISSUS ERIT. *l.* 1. *pr. D. h. t.*

§. 27. *Dimiſſum* accipere debemus, non tantum militem caligatum, ſed & Centurionem, Præfectum cohortis, alæ, vel legionis, imo & ipſum Ducem, qui exercitui præeſt. *l.* 2. *pr. D. h. t.*

§. 28. *Exercitum* autem non unam cohortem, neque unam alam dicimus, ſed numeros multos militum. *l.* 2. §. 1. *D. h. t.*

§. 29. Additur IGNOMINIÆ CAUSA; quoniam multa genera ſunt miſſionum. *l.* 2. §. 1. *D. h. t.*

§. 30. Eſt enim *Honeſta*, quæ emeritis ſtipendiis, vel ante, ab Imperatore indulgetur: Eſt *Cauſaria*, quæ propter valetudinem, aliamve cauſam, laboribus militiæ ſolvit; Eſt denique *Ignominioſa*. *d. l.* 2. §. 2. *l.* 13. §. 3. *D. de re mil.*

§. 31. *Ignominioſa* autem miſſio totiens eſt, quotiens is, qui mittit, nominatim addit, *ignominiæ cauſa* ſe

se mittere; *d. l.* 2. §. 2. vel saltem causam ignominiosam exprimit, ex qua mittatur. *l.* 13. §. 3. *D. de re mil. d. l.* 2. §. 2. *D. h. t.*

§. 32. Sed & si eum exauctoraverit, i. e. insignia militaria detraxerit, inter infames efficit, licet non addidisset, ignominiæ causa se eum exauctorasse. *d. l.* 2. §. 2. *in f. D. h.t.* v. *l.* 29. *pr. D. de lib. caus.*

§. 33. Qui in judicio publico, calumniæ prævaricationisve causa, quid fecisse judicatus erit. *d. l.* 1. *D. h. t. Calumniator*, v. *l.* 233. *pr. D. de V. S.* ita demum notatur, si fuerit calumniæ causa damnatus; neque enim sufficit calumniatum: Item *Prævaricator; Prævaricator* autem est quasi varicator, qui diversam partem adjuvat prodita causa sua. *l.* 4. §. 4. *D. h. t. l.* 1. *D. de prævar.*

§. 34. Qui furti, vi bonorum raptorum, injuriarum, de dolo malo et fraude, suo nomine damnatus pactusve erit. *l.* 1. *D. h. t.* §. 2. *I. de pœn. tem. lit. Furti* accipe, sive manifesti, sive non manifesti. *l.* 6. *pr. h. t.* Sed si furti vel aliis famosis actionibus quis condemnatus provocavit, pendente judicio nondum inter famosos habetur: Si autem omnia tempora provocationis lapsa sunt, retro infamis est; quamvis, si injusta appellatio ejus visa sit, hodie, non retro, notetur. *l.* 6. §. 1. *D. h. t.*

§. 35. Si quis alieno nomine condemnatus fuerit, non laborat infamia; & ideo nec procurator, vel defensor, vel tutor, vel curator, vel heres furti, vel alia simili specie condemnatus, infamia notabuntur. *l.* 6. §. 2. *l.* 14. *D. h. t.*

§. 36. Non tantum autem ex istis delictis condemnatus infamia notatur, sed & Pactus. Quoniam intelligitur confiteri crimen, qui pacifcitur. *l.* 4. §. *ult. l.* 5. *D. h. t.* §. 2. *I. de pœn. tem. lit.*

§. 37.

§. 37. *Pactus* autem intelligitur, si cum pretio quantocunque pactus est. Alioqui & qui precibus impetravit, ne secum ageretur, erit notatus, nec erit veniæ ulla ratio, quod inhumanum est. *l.* 6. §. 3. *D. h. t.*

§. 38. Plane qui jussu Prætoris pretio dato pactus est, non notatur: Sed & si jurejurando delato juraverit quis, non deliquisse, non erit notatus; nam quodammodo innocentiam suam jurejurando approbavit. *l.* 6. §. 3. *in f.* §. 4. *D. h.t.*

§. 39. Qui pro socio, tutelæ, mandati, depositi, suo nomine, non contrario judicio damnatus erit. *d. l.* 1. *D. h. t.* §. 2. *I. de pœn. tem. lit.* Quibus verbis notatur non solum qui mandatum suscepit, sed & is, qui fidem, quam adversarius secutus est, non præstat; utpote fidejussi pro te & solvi, mandati te si condemnavero, famosum facio. *l.* 6. §. 5. *D. h. t.*

§. 40. Damnati autem ex his causis tum demum famosi sunt, si damnati sint ob dolum, vel latam culpam, quæ dolo proxima est, & pro dolo habetur. *d. l.* 1. *h. t.* §. 6. *l. de susp. tut. l.* 7. §. 1. *D. eod. l.* 226. *l.* 42. *D. de V. S. l.* 1. §. 1. *D. si mens. fals. mod. dix. l.* 1. §. 5. *D. de O. & A. l.* 32. *D. depos. l.* 11. §. *ult. D. h. t.* Cic. *pro Rosc. Amer. c.* 38.

§. 41. Et quidem *directo*, *non contrario judicio. d. l.* 1. *h. t.* §. 2. *I. de pœn. tem. lit.* Nam in contrariis non de perfidia agitur, sed de calculo, qui fere *judicio* solet dirimi. *l.* 6. §. *ult. D. h. t.*

§. 42. In Actionibus autem istis, quæ ex contractu proficiscuntur, licet famosæ sint, & damnati notentur, attamen pactus non notatur; quoniam ex his causis non tam turpis est pactio, quam superioribus. *l.* 7. *D. h.t.*

§. 43. Sunt tamen, præter jam dicta, multa alia delicta, ex quibus damnatos sequitur infamia.

§. 44. Omnes enim publico judicio damnati famosi sunt. *l.* 7. *D. de publ. jud.* §. 2. *I. eod.* Idem est in causa Expilatæ hereditatis, *l.* 12. *C. h. t.* Sepulchri violati, *l.* 1. *D. de sep. viol.* similibusque.

§. 45. Crimen *Stellionatus* etiam famosum est, si cum alia Actione æque famosa, veluti doli, concurrat. *l.* 13. §. *ult. D. h. t.* Si vero cum Actione non famosa, veluti pignoratitia contraria, non item. *l.* 2. *D. Stellion. l.* 16. §. 1. *D. de pign. act.*

§. 46. *Ictus fustium* infamiam non importat, sed causa, propter quam id pati meruit, si ea fuit, quæ infamiam damnato irrogat. In cæteris quoque generibus pœnarum eadem forma statuta est. *l.* 22. *D. h. t. l.* 14. *C. h. t.*

§. 47. *Infamia Facti* est, *quæ oritur ex turpi facto, quod quidem jure non est notatum, existimationem tamen alicujus apud graves & honestos viros onerat & sugillat.* Veluti, si in sententia dicatur, *callido commento videris accusationis instigator fuisse. l.* 20. *D. h. t.* add. *l.* 17. 19. *C. h. t.* Si quis ob causam non famosam fustibus ictus sit; *l.* 22. *D. h. t.* ut & si filius aliquid commiserit, ob quod pater eum in testamento increpuit. *l.* 13. *C. h. t.* add. *l.* 2. *D. de obseq. parent. & patr. præst. l.* 25. *C. ad L. Jul. de adult.*

§. 48. Qua tamen non laborant, qui bonis cedunt, v. *l.* 11. *C. h. t.* spurii, v. *l.* 26. *D. de pœn. l.* 3. §. 2. *D. de Decur.* aliique illegitimi, carnifices, lictores, quique cum iis comedunt.

§. 49. Est etiam præter Infamiam *Levis notæ macula; l.* 27. *C. de inoffic. test.* quæ ex sordido vitæ genere, vel alia causa oritur.

§. 50. Qua laborant bonis cedentes, *d. l.* 11. *C. h. t.* junct. *N.* 135. *in f. pr.* & *c.* 1. spurii, *l.* 3. §. 2. *D. de Decur.* arg. *l.* 5. *C. ad SCt. Orph.* add. Deut. XXII. v. 2.

Differt.

Differt. N. II. *de Part. Legit. C.* 4. §. 5. carnifices, excoriatores, ſimilesque.

§. 51. *Effectus Infamiæ Juris* eſt, quod repellat a poſtulando. *l.* 1. §. 5. 6. 7. 8. *D. de poſtul.* v. *ſupr. ad d. tit.* §. 13. 17. 19. 20.

§. 52. *Utriusque Infamiæ*, ſcil. tum *Juris*, tum *Facti effectus* eſt: I. quod minuat exiſtimationem. *l.* 5. §. 2. *D. de extraord. cogn.*

II. Excludat a dignitatibus. *l.* 2. *l.* 12. *C. de dignit. l.* 3. *C. de re mil. l.* 8. *l.* 38. *C. de Decur.*

III. Elevet teſtimonii fidem. *l.* 3. *l.* 13. 21. *D. de teſtib.*

IV. Excludat a Querela inofficioſi eos, quibus cæteroquin competeret. v. *l.* 11. *l.* 19. *C. de inoff. teſtam.*

V. Querelæ inofficioſi locum faciat, ſi turpes perſonæ heredes inſtituti ſint. v. *l.* 27. *C. eod.*

§. 53. *Effectus Levis maculæ* eſt: I. quod illa aſperſi, aliis honeſtioribus exſtantibus, non admittantur ad honores. v. *l.* 3. §. 2. *l.* 6. *D. de Decur.*

II. Quod non ſint teſtes omni exceptione majores. arg. *l.* 3. *pr. l.* 13. *D. de teſtib.*

III. Si heredes ſcripti ſint, locus ſit Querelæ teſtamenti inofficioſi. *l.* 27. *C. de inoff. teſt.*

§. 54. *Evitari* poteſt *Infamia Juris*; I. Si quis per procuratorem defendatur. *l.* 1. *l.* 4. §. *ult. l.* 6. §. 1, 2. *D. h. t.* v. *l.* 22. *l.* 23. *C. de proc.* v. *ſupr.* §. 35.

II Si ante ſententiam debitum offeratur; arg. *l.* 73. *D. de proc.* in contractibus ſcil. non etiam in delictis. arg. *l.* 4. §. *ult. l.* 5. *l.* 7. *D. h. t.*

III. Si quis majori pœna afficiatur, quam legibus ſtatuta eſt. *l.* 13. §. *pen. D. h. t. l.* 10. §. 2. *D. de pœn.*

§. 55. *Extinguitur* autem & aboletur, ſi jam irrogata ſit: I. Per ſpecialem reſtitutionem in integrum Prin-

Principis; *l.* 7. *C. de sent. pass. & rest. l. ult. C. de gen. abolit. l.* 1. §. 9. 10. *D. de postuland.* non etiam Prætoris, qui restitutionem gratiæ facere nequit. *d. l.* 1. §. 10. *D. de postul.* v. *supr. ad t. de postul.* §. 21. *& infr. ad t. de in int. rest.* §. 4.

II. Lapsu temporis. *l.* 3. *C. h. t. l.* 3. §. 1. *D. de Decur. l.* 13. §. 1. *D. ad L. Corn. de fals. l.* 1. 2. *C. de his qui in exil.*

§. 56. Dummodo quis ex causa non famosa, ad tempus damnatus sit; si enim causa natura sua Infamet, infamia est perpetua. *l.* 6. *C. h. t. l.* 5. *D. de Decur. l.* 4. §. 4. *D. de re mil. l.* 63. *D. de furt. l.* 43. §. *pen. D. de R. N.*

§. 57. Nisi Advocatione alicui ad tempus interdictum sit, quo casu non distinguitur, quo crimine silentium irrogatum sit, ne scil. pœna tempore determinata, contra sententiæ fidem ulterius porrigatur. *l.* 8. *D. de postul.* v. *supr. ad t. de postul.* §. 28. 29.

Vel II. Damnatus duriori pœna affectus sit; qui velut transacto negotio, lapso tempore ignominia liberatur. *l.* 15. *D. ad munic. l.* 4. *C. h. t.*

Titul. III.

De Procuratoribus, et Defensoribus.

C. II. 13.

De Procuratoribus.

§. 1. Præter Advocatos sunt & aliæ personæ, quæ liti peragendæ supersunt & accedunt, puta *Procuratores* & *Defensores*; De quibus adeo *h. t.* agitur.

§. 2.

§. 2. *Procurator* eſt, *qui aliena negotia mandatu Domini adminiſtrat. l. 1. pr. D. h. t.*

§. 3. Cujus uſus perquam neceſſarius eſt, ut, qui rebus ſuis ipſi ſupereſſe vel nolunt, vel non poſſunt, per alios poſſint vel agere, vel conveniri. *l. 1. §. 2. D. h. t. pr. I. de iis per quos ag. poſſ.* v. Cic. *ad Her. L.* II. *c.* 13.

§. 4. Procurator autem vel omnium rerum ſeu univerſorum bonorum eſt, qui *Univerſalis* & *Generalis*; Vel unius rei, qui *Singularis* & *Specialis* dici ſolet. *l. 1. §. 1. l.* 58. *D. h. t. l.* 17. *§. ult. D. de jurejur.*

§. 5. *Procuratorem Generalem* multi ſubdividunt, ut alius ſit *Cum Libera*, ſcil. adminiſtratione; Alius *Simplex* ſeu *Sine Libera*.

§. 6. *Procuratorem Cum Libera* ſcil. adminiſtratione eum dicunt, qui omnia fere poteſt, quæ ipſe dominus: Ut non modo urgente neceſſitate, ſed & ſuadente utilitate, res domini alienare, & dominium in accipientem transferre poſſit. *l.* 58. *D. h. t. l.* 9. *§.* 4. *D. de A. R. D. §.* 42. *I. de R. D.* ſola excepta cauſa donationis; eo quod donare potius ſit perdere, quam adminiſtrare. *l.* 28. *§. ult. D. de pact. l.* 7. *pr. D. de don.*

§. 7. *Procuratorem* vero *Sine Libera* eum vocant, qui alienare nequit, exceptis fructibus, iiſque, quæ facile corrumpi poſſunt. *l.* 63. *D. h. t.*

§. 8. Sed ſine idonea auctoritate; *Procurator* enim *Generalis Sine Libera* eadem facere poteſt, quæ *Procurator Cum Libera:* v. *l.* 12. *D. de pact. l.* 17. *§. f. D. de jurejur. l.* 12. *D. de pign. act. l.* 20. *§.* 1. *D. de novat. l.* 87. *de ſol. l.* 59. *D. h. t.* Alienare autem neuter poteſt; *l.* 63. *D. h. t. l.* 54. *D. de R. J.* niſi ratio adminiſtrationis id efflagitet: veluti, ſi res tales ſint, quæ ſervando ſervari non poſſint; *d. l.* 63. vel ſpeciale mandatum ad hoc habeat. *d. l.* 63. *l.* 60. *§.* 4. *D. mand.*

mand. Ita accip. *l.* 58. *D. h. t. l.* 9. §. 4. *D. de A. R. D.* §. 42. *I. de R. D.*

§. 9. II. *Procurator* eſt vel *Judicialis*, qui negotia judicialia, ſeu lites, adminiſtrat; de quo maxime *h. t.* v. *l.* 33. *pr.* §. 1. *l.* 35. §. 3. *l.* 43. *pr. D. h. t.* vel *Extrajudicialis*, qui negotia extrajudicialia adminiſtrat; de quo *infr. tit. mand.*

§. 10. III. *Procurator* eſt vel *In rem alienam*, qui aliena negotia adminiſtrat, in utilitatem mandantis: Vel *In rem ſuam*, qui aliena quidem negotia, & nomine mandantis, adminiſtrat, ſed in utilitatem propriam; *l.* 4. *D. de re jud. l.* 4. *C. h. t. l.* 17. §. *ult. D. de jurej.* Qualis eſt is, cui actio ceſſa eſt. *d. l.* 4. *l.* 9. *C. h. t. l.* 33. §. *f. l.* 34. *l.* 55. *D. h. t. l.* 8. §. *f. mand. l.* 8. *C. de hered. vel act. vend.*

§. 11. Conſtituitur Procurator *Mandato*, *l.* 1. *pr. D. h. t.* eoque vel *expreſſo*, ſive inter præſentes, ſive per epiſtolam vel nuncium inter abſentes. *l.* 1. §. 1. *ult. D. h. t.* Vel *tacito*, veluti ſi quis præſens & ſciens ſua negotia adminiſtrari non contradicat, *l.* 18. *D. mand.* vel geſta rata habeat. *l.* 60. *D. h. t. l.* 12. §. *ult. D. de ſolut. l.* 60. *D. de R. J. l. ult. pr. C. ad SCt. Maced.*

§. 12. Procurator autem expreſſe conſentire debet, cujus taciturnitas pro conſenſu non habetur. *l.* 8. §. 1. *D. h. t.*

§. 13. Qui mandato caret, ceu falſus procurator, ne quidem cum cautione de rato admittitur. *l.* 24. arg. *l.* 1. *C. h. t.* Niſi ſit conjuncta perſona, *l.* 35. *pr. D. h. t.* vel conſors litis, *l.* 2. *C. de conſort. ejuſd. lit.* vel dubium ſit, an mandatum habeat. *l.* 1. *C. h. t.* v. *ſupr. ad t. qui ſatisd. cog.* §. 25. 26.

§. 14. Adeo, ut quæ per falſum Procuratorem geſta ſunt, ipſo jure nulla ſint: *l.* 27. *pr. D. l.* 24. *C. h. t.* Niſi dominus ante ſententiam geſta probet; *l.* 56. *D. de jud. l.* 60. *D. de R. J.* Vel ſententiam, in præjudi-

judicium fuum latam, ratam habeat. arg. *l.* 3. §. 1. *D. rem rat. hab.*

§. 15. Conftituunt Procuratores Domini negotiorum, *l.* 1. *pr. D. h. t.* qui neque impediuntur, (quales funt furiofi, mente capti; arg. *l.* 5. *l.* 40. *D. de R. J.* infantes; arg. §. 9. *I. de inut. ftip.* ut & furdi & muti; arg. *l.* 43. *pr. D. h. t. l.* 10. *C. qui teftam. fac. poff.*) neque prohibentur: *l.* 43. §. 1. *D. h. t.* Quales funt prodigi, arg. *l.* 6. *D. de V. O. l.* 40. *D. de R. J.* Pupilli infantia majores, & XXV. annis minores, Procuratores fine tutorum curatorumque auctoritate conftituentes. *l.* 11. *C. h. t.* arg. *d.* §. 9. *I. de inut. ftip. l.* 3. *C. de in int. reft. min.*

§. 16. Conftitui poffunt fimiliter quicunque non impediuntur; ut furiofi; *l.* 2. §. 1. *D. h. t.* mente capti, infantes, furdi & muti; arg. *dd. ll.* cœci; arg. *l.* 1. §. 5. *D. de poft.* neque prohibentur: *l.* 43. §. 1. *D. h. t.* Quales funt fœminæ, *l.* 54. *D. h. t. l.* 18. *l.* 21. *C. h. t. l.* 2. *D. de R. J.* nifi conftituantur in rem fuam, *l.* 4. *C. h. t.* vel agant pro parentibus; *l.* 41. *D. h. t.* Milites, *l.* 8. §. 2. *d. l.* 54. *D. h. t. l.* 7. *l.* 13. *C. eod.* nifi conftituantur in rem fuam, & ad communem caufam numeri fui perfequendam; *d. l.* 8. §. 2. *D. l.* 9. *C. h. t.* Qui Reip. caufa abfuturi funt, aut perpetuo morbo tenentur, aut Magiftratum inituri funt; *d. l.* 54. *D. h. t.* Minores annis XVII. §. 5. *I. qui & ex quib. cauf. man. non poff. l.* 13. *D. de man. vind.* arg. *l.* 1. §. 5. *D. de poftul.* (non etiam Minores annis XXV. dummodo XVII. annis majores fint. *d.* §. 5. junct. *l.* 7. §. 12. *l.* 8. *D. de inftit. act.*) Potentiores, *l.* 2. *C. ne lic. potent.* Fifcus & Refp. *t. t. C. ne Fifc. vel Refp.* Decuriones, *l.* 30. *C. locat. l.* 34. *C. de Decur.* Rei criminum, *l.* 6. *C. h. t.* & Infames. Paul. I. *Sent. T.* II. §. 1. arg. *l.* 1. §. 5. *D. de poftul. c.* 1. 2. *Cauf.* 2. *Q.* 7. Dummodo infamia fit notoria; ita accip. §. *ult. I. de except.*

§. 17.

§. 17. Et olim quidem non nisi in paucis causis per Procuratores agere licebat, pro populo scil. pro libertate, pro tutela, nec non furti eorum nomine, qui apud hostes essent, aut Reip. causa abessent, quive in eorum cujus tutela essent. *pr. I. de iis per quos ag. poss.*

§. 18. Sed jure novo Procuratores in omnibus causis, *d. pr. I. de iis per quos ag. poss. l.* 1. §. *pen. D. h. t. l.* 25. *C. h. t.* etiam famosis, constitui possunt. *l.* 6. §. 2. *D. de his qui not. inf. l.* 1. *D. an per al. caus. app. redd. poss. l.* 42. §. 1. *D. h. t.*

§. 19. Exceptis causis criminalibus gravioribus: In quibus neque pro Actore, neque Reo, Procuratores admittuntur. *l. pen.* §. 1. *D. de publ. jud. l.* 1. *D. an per al. caus. app.*

§. 20. Nisi allegentur excusationes absentium; *l.* 71. *D. h. t. d. l. pen.* §. 1. *D. de publ. jud. l.* 3. *C. de accus.* Vel II. reus absens condemnari possit; *l.* 33. §. 3. *D. h. t.* Veluti si pœna sit relegatio aut relegatione minor; *l.* 5. *D. de pæn.* junct. *l.* 33. §. 2. *D. h. t.* aut lis cum reo præsente contestata sit. *l.* 10. *D. de publ. jud. l.* 3. *C. de accus. l.* 13. *l.* 15. *C. ad L. Jul. de adult.*

§. 21. In Popularibus Actionibus Reus, non Actor, ante litis contestationem Procuratorem dare potest: *l.* 42. *pr. D. h. t.* Nisi causa ad Actorem principaliter spectet. *d. l.* 42. *pr. l.* 45. §. 1. *D. h. t.*

§. 22. Officium Procuratoris est, susceptum negotium secundum mandatum fideliter exequi; v. *l.* 5. *D. mandat.* Et si quidem ab Actore datus est, rem in judicium deducere, dominumque boni viri arbitratu defendere.

§. 23. Qua de re Prætor ita edixit: CUJUS NOMINE QUIS ACTIONEM DARI SIBI POSTULAVERIT, IS EUM BONI VIRI ARBITRATU DEFENDAT; ET EX QUO NOMI-

NOMINE AGET, ID RATUM HABERE EUM, AD QUEM EA RES PERTINET, BONI VIRI ARBITRATU SATISDET. *l.* 33. *§.* 3. *D. h. t. l.* 5. *C. h. t.*

§. 24. Æquum enim Prætori viſum eſt, eum qui alicujus nomine Procurator experitur, *eundem etiam defenſionem ſuſcipere. l.* 33. §. 4. *D. h. t.*

§. 25. *Defendere* autem eſt id facere, quod dominus in litem faceret, & cavere idonee. *l.* 35. §. 3. *& ll. ſeqq. D. h. t.*

§. 26. Idque non tantum in conventione, ſed & reconventione locum habet; *d. l.* 33. §. 3. 4. *l.* 35. *D. l.* 5. *C. h. t.* Niſi quis titulo oneroſo & bona fide, vel ex neceſſitate, Procurator in rem ſuam factus ſit. *d. l.* 33. §. *ult. l.* 34. *l.* 70. *D. h. t.*

§. 27. Si vero Procurator a Reo datus ſit, judicium ſuſcipere cogitur.

§. 28. De quo Prætor ait: PROCURATOREM AD LITEM SUSCIPIENDAM DATUM, PRO QUO CONSENTIENTE DOMINUS JUDICATUM SOLVI EXPOSUIT, JUDICIUM ACCIPERE COGAM. *l.* 8. §. 3. *l.* 9. *& ſeqq. D. h. t.*

§ 29. Uterque poſt litis conteſtationem litis ſit dominus; *l.* 22. *l.* 23. *C. h. t.* Adeoque totus Proceſſus in eos dirigitur, & ipſa quoque Sententia in eos pronunciatur. *l.* 1. *C. de ſent. & interloc.* Licet *Actio rei judicatæ* mandanti, & in mandantem, competat. *l.* 28. *l.* 61. *D. h. t. l.* 4. *D. de re jud.*

§. 30. Uterque etiam a Sententia iniqua appellare, & appellationis cauſam proſequi tenetur. *l.* 17. *C. h. t. l.* 2. *D. an per al. cauſ. appell. l.* 31. §. 2. *D. de neg. geſt. l.* 8. §. 1. *D. mandat.*

§. 31. Quod ſi Procurator officio ſuo minus recte functus ſit, negligentia ejus domino nocet. *l.* 10. *C. h. t.*

§. 32. Qui tamen contra Procuratorem regreſſum

L habet,

habet, & si Procurator solvendo non sit, in integrum restitui potest. *l.* 8. §. 1. *D. mand. l.* 13. §. *ult. C. de jud.*

§. 33. Nisi justæ intercedant causæ, ob quas Procurator excusandus sit: Veluti, si inimicitiæ capitales intervenerint inter Procuratorem & dominum; Si dignitas accesserit Procuratori; vel Reip. causa abfuturus sit; vel valetudo, vel necessaria peregrinatio impedimento sit. v. *l.* 8. §. *ult. l.* 9. *& seqq. D. h. t.* add. *l.* 22. §. *ult. & ll. seqq. D. mand.*

§. 34. Cum vero Procurator constituatur *Mandato*, ex eo *Mandati Actionem* nasci, *Directam* & *Contrariam*, nemo non intelligit.

§. 35. *Actio Mandati Directa* competit Domino, contra Procuratorem, ad mandatum susceptum perficiendum, rationes administrationis reddendas, & præstandum non tantum dolum, sed etiam culpam levissimam. *l.* 42. §. 2. *D. l.* 10. *C. h. t. l.* 13. *l.* 21. *C. mand.*

§. 36. *Actio Mandati Contraria* datur Procuratori, contra dominum, ad restituendas impensas, & id quod interest. *l.* 46. §. 5. 6. *D. l.* 4. *C. h. t.*

§. 37. Similiter Potestas & Officium Procuratoris iisdem modis finitur, quibus mandatum. I. Scil. Mutuo dissensu. §. *ult. I. quib. mod. re contr. obl. l.* 58. *D. de pact.*

II. Revocatione mandantis, §. 9. *I. de mand.* ante litem contestatam facta. *l.* 16. *D. h. t.* Post litem contestatam enim id demum conceditur causa cognita. v. *l.* 17. *& ll. seqq. D. h. t.*

III. Renunciatione mandatarii tempestive facta. §. 11. *I. de mand.*

IV. Morte tum mandantis, ante litem contestatam, v. *l.* 23. *C. h. t.* tum mandatarii. §. 10. *I. de mand.*

§. 38. Ex dictis Differentiæ inter *Advocatos* & *Procuratores* ultro patent.

§. 39.

§. 39. I. *Advocati* enim precibus adeuntur; *Procuratores* mandato conſtituuntur.

II. *Advocati* habent Clientes; *Procuratores* Dominos & Principales.

III. *Advocati* jurant de calumnia; *Procuratores* non item. §. 1. *I. de pœn. tem. lit.*

IV. *Advocati* non ſatisdant; *Procuratores* quibusdam caſibus ſatisdare debent. §. 3. 4. *I. de ſatisd.* v. *ſupr. ad t. qui ſatisd. cog.* §. 23. 25.

V. *Advocati* non ſunt litis domini; *Procuratores* contra. *l.* 22. *C. h. t.*

VI. *Advocatorum* munus dignius eſt quam *Procuratorum.* v. *l.* 14. *C. de Advoc. diverſ. judicior.*

De Defensoribus.

§. 40. *Defenſor latiori ſenſu* & in genere eſt, quicunque aliquem defendit in judicio, non tantum Procurator Rei, ſed & Actoris. *l.* 18. §. 13. *D. de mun. & hon.*

§. 41. *Strictiori* ſenſu *Defenſor* eſt Procurator Rei, eoque modo *Procuratori* non ſemel opponitur. *l.* 51. §. 1. *D. h. t. l.* 11. §. 7. *D. de exc. rei jud. l.* 9. §. 6. *l.* 34. §. 3. *D. de jurej. l.* 6. §. 2. *D. de his qui not. infam.*

§. 42. *Strictiſſima* autem ſignificatione *Defenſor* dicitur, qui Reum in judicio defendit ſine mandato. *l.* 46. §. 2. *l.* 76. *D. h. t. l. un. C. de ſatisdand.*

§. 43. Qui ſine cautione *Judicatum ſolvi* non admittitur; nemo enim alienæ litis idoneus defenſor ſine ſatisdatione intelligitur. *d. l.* 46. §. 2. *D. h. t.* §. 5. *I. de ſatisd. l. un. C. eod.*

TITUL. IV.

QUOD CUJUSCUNQUE UNIVERSITATIS NOMINE, VEL CONTRA EAM AGATUR.

§. 1. Procuratori similis est *Actor* seu *Syndicus*, qui negotia Universitatis ejusdem mandato in judicio administrat. *l.* 1. §. 1. *l.* 6. §. 1. 3. *D. h. t. l.* 18. §. 13. *D. de mun. & hon.*

§. 2. De quo Prætor, nec non Proconsul, his similibusve verbis edixisse videtur: *Quod cujusque Universitatis nomine, vel contra eam agatur, Actori & in Actorem Universitatis judicium dabo.* arg. *Inscr.* |*l.* 1. §. 1. *l.* 3. *l.* 6. §. 1. *& seqq. D. h. t.*

§. 3. *Universitas* est *Societas*, vel *Collegium*, seu *Corpus hominum, quod neque Resp. est, neque familia.*

§. 4. Ad quod constituendum ad minimum tres requiruntur; *l.* 85. *D. de V. S.* sed conservandum unus sufficit. *l.* 7. §. 2. *D. h. t.* v. *l.* 76. *D. de jud.*

§. 5. Idque vel *Licitum* est, veluti Pontificum, Publicanorum, Pistorum, Naviculariorum, Fabricensium, & similium; *l.* 2. §. 6. *D. de O. J. l.* 1. *pr. D. h. t. t. C. de Fabricens.* Vel *Illicitum*, de quo *infr. ad t. de colleg. & corp.*

§. 6. Quibus autem permissum est, corpus habere collegii, societatis, sive cujusque alterius eorum nomine, proprium est, ad exemplum Reip. habere res communes, arcam communem, & *Actorem* sive *Syndicum*, per quem, tanquam in Rep. quod communiter agi fierique oporteat, agatur, fiat. *l.* 1. §. 1. *D. h. t.*

§. 7. Cum enim Universitas personæ vice fungatur, *l.* 22. *D. de fidej.* adeoque & alios sibi obligare, & aliis

& aliis non tantum ex contractu, *l.* 7. §. 1. *D. h. t.* Sed & ex delicto obligari possit, *l.* 9. §. 1. *D. quod met. c. Auth. Item nulla communitas. Auth. Item quæcunque communitas. C. de Ep. & Cler.* ipsa tamen in judicio satis commode comparere nequeat, eam per *Actorem* vel *Syndicum* agere & defendi æquum est.

§. 8. Constituitur autem *Actor* vel *Syndicus* vel *Lege*, vel *Suffragiis*, dummodo duæ partes legitime convocatæ adsint, vel amplius quam duæ. *l.* 3. *l.* 6. §. 1. *D. h. t. l.* 46. *C. de Decur. l.* 2. *l.* 3. *D. de decret. ab ord. fac.*

§. 9. Plane ut duæ partes adfuisse dicantur, is quoque qui eligitur numerari potest. *l.* 4. *D. h. t.* Imo & Patris suffragium filio proderit, & filii patri. *l.* 5. *D. h. t.*

§. 10. Ipse autem Syndicus suo se suffragio eligere nequit. arg. *l. ult. D. de off. Præt. l.* 5. *de off. Præf. t.* 4. *D. de tut. dat.*

§. 11. Officium *Actoris Universitatis* seu *Syndici* idem est, quod Procuratoris. *l.* 6. §. 3. *D. h. t. l.* 5. §. 10. *D. quod vi aut clam.*

§. 12. De Rato tamen cavere non cogitur, nisi de decreto Universitatis, & officio Syndici dubitetur. *d. l.* 6. §. 3. *D. h. t.*

§. 13. Præter *Actorem* autem seu *Syndicum*, Universitatis nomine experiri nulli permittitur. *l.* 3. *D. h. t. Defendere* vero Universitatem cuilibet, etiam extraneo, licet, sicut in privatorum defensionibus observatur: Quia eo modo melior conditio Universitatis redditur. *l.* 1. §. *ult. D. h. t.*

TITUL. V.

DE NEGOTIIS GESTIS.

C. II. 19.

§. 1. Sunt etiam, qui aliorum negotia judicialia sine mandato administrant, *Negotiorum* scil. *gestores*, qui *Procuratores* sunt *voluntarii*. Cic. *in Brut.* *c.* 4. 15. Paul. I. *Sent.* *T.* III. §. 3. *l.* 58. *D. de sol.*

§. 2. Prætor ait: SI QUIS NEGOTIA ALTERIUS, SIVE QUIS NEGOTIA, QUÆ CUJUSQUE CUM IS MORITUR FUERINT, GESSERIT, JUDICIUM EO NOMINE DABO. *l.* 3. *pr. D. h. t.*

§. 3. Quod Edictum necessarium Prætori visum est; quoniam magna utilitas absentium versatur, ne indefensi rerum possessionem aut venditionem patiantur, vel pignoris distractionem, vel pœnæ committendæ actionem, vel injuria rem suam amittant. *l.* 1. *D. h. t.* §. 1. *I. de obl. quæ quas. ex contr.*

§. 4. Verba autem SI QUIS, sic sunt accipienda, *sive quæ;* nam & mulieres negotiorum gestorum agere posse, & conveniri non dubitatur. *l.* 3. §. 1. *D. h. t.* add. *l.* 1. *D. de V. S.*

§. 5. NEGOTIA sic accipe, sive unum sive plura; *l.* 3. §. 2. *D. h. t.* maxime tamen judicialia.

§. 6. ALTERIUS inquit, & hoc ad utrumque sexum refertur. *l.* 3. §. 3. *D. h. t.*

§. 7. Hæc verba: SIVE QUIS NEGOTIA, QUÆ CUJUSQUE CUM IS MORITUR FUERINT, GESSERIT; significant id tempus, quo quis post mortem alicujus negotia gessit: De quo fuit necessarium edicere, quoniam neque testatoris jam defuncti, neque heredis, qui nondum adiit, negotium gessisse videtur. *l.* 3. §. 6. *D. h. t.*

§. 8.

§. 8. Cum vero Judicium eo nomine se daturum Prætor promittit, *Actio* intelligenda *Negotiorum gestorum. l. 2. D. h. t. §. 1. I. de oblig. quæ quasi ex contr. nasc.*

§. 9. Nascitur autem *Actio Negotiorum gestorum* ex *Negotiorum gestione;* quæ nihil aliud est, quam *quasi contractus, cum quis alterius absentis, vel præsentis, sed ignorantis negotia, sine mandato gerit utiliter. §. 1. I. de obl. quæ quasi ex contr.*

§. 10. Eaque duplex est: *Directa*, & *Contraria. d. §. 1. I. de obl. quæ quasi ex contr.* Sicut enim æquum est, Negotiorum gestorem actus sui rationem reddere, & eo nomine condemnari, quicquid vel non ut oportuit gessit, vel ex his negotiis retinet: Ita ex diverso justum est, si utiliter gessit, præstari ei, quicquid eo nomine vel abest ei, vel absuturum est. *l. 2. D. h. t.*

§. 11. *Actio* itaque *Negotiorum gestorum Directa* est *personalis, l. 23. C. h. t. Civilis, quæ datur Domino negotiorum, ejusque heredi, nec non ei, cujus interest; l. 2. l. 3. §. 7. l. 47. D. h. t. Adversus gestorem, ejusque heredem; Ad rationes reddendas*, & *reliqua præstanda; d. l. 2. l. 23. D. h. t. §. 1. I. de oblig. quæ quasi ex cont. nec non præstandum dolum, omnemque culpam, etiam levissimam. d. §. 1. l. 23. D. de R. J. l. 24. C. de usur.* Quia similis est Depositario, qui deposito se obtulit. v. *l. 1. §. 35. D. depos. add. l. 21. C. mand. l. 36. D. de R. J.*

§. 12. Nisi quis a Prætore datus sit; vel affectione coactus, ne bona alterius distrahantur, negotiis ejus se obtulit, adeoque accesserit ad negotia cæteroquin peritura: quo casu æquissimum est, eum dolum tantum & latam culpam præstare. *l. 3. §. 8. 9. D. h. t.*

§. 13. Quemadmodum & contra aliquando contingit, ut & casus fortuitus præstandus sit; veluti, si novum negotium, quod non sit solitus absens facere, gesserit: quo casu tamen lucrum cum damno compensandum est. *l.* 11. *D. h. t.*

§. 14. Datur etiam ad usuras, *l.* 24. *C. de usur.* & quidem maximas, i. e. *centesimas* (v. *infr. ad t. de usur.* §. 23. 24.) præstandas, si negotiorum gestor pecuniam domini in suos usus convertit. *l.* 38. *D. h. t.*

§. 15. Et non tantum de iis competit, quæ gessit negotiorum gestor, sed & de non gestis, quæ gerere debuit; veluti, si inchoata dereliquerit. *l.* 21. §. 2. *l.* 13. junct. *l.* 35. §. 1. *D. h. t.*

§. 16. Ita tamen, ut Negotiorum gestor non teneatur de negotiis plane diversis omissis, vel non susceptis; *l.* 15. *D. l.* 20. *C. h. t.* Satis enim abundeque sufficit, si vel in paucis negotiis amici labore consulatur, *l.* 20. *C. h. t. l.* 39. §. 2. *D. de admin. tut.* Nisi forte alius, contemplatione ejus quod gestum est, ad alia negotia non accesserit. *l.* 6. §. *ult. D. h. t.*

§. 17. *Actio Negotiorum gestorum Contraria* est, *quæ datur Negotiorum gestori, contra dominum, ut servetur indemnis. l.* 2. *l.* 27. *D. h. t.* §. 1. *I. de obl. quæ quas. ex cont.*

§. 18. Datur enim ad consequendas impensas necessarias & utiles, omneque id, quod gestori ratione gestionis abest, vel abfuturum est. *l.* 2. *l.* 27. *l.* 31. *l.* 45. *D. h. t. l.* 10. *C. h. t.*

§. 19. Adeo, ut sufficiat utiliter gessisse, licet effectum non habuerit negotium, vel eventus non sit secutus: & ideo si insulam fulsit, vel servum ægrum curavit, etiamsi insula postea exusta est, vel servus obiit, *Actio Negotiorum gestorum Contraria* nihilominus locum habet. *l.* 10. §. 1. *l.* 12. §. *ult. l.* 22. *D. h. t.*

§. 20.

§. 20. Datur etiam ad impensarum usuras, quas gestor vel ipse solvit, vel ex propria pecunia percipere potuit. *l.* 19. §. 4. *D. l.* 18. *C. h. t.*

§. 21. *Cessat* autem I. Si gestor non utiliter gesserit; *l.* 10. §. 1. *D. h. t.* vel voluptuarias impensas fecerit. *l.* 27. *l.* 25. *D. h. t.*

II. Si quis ex pietate & donandi animo, vel ex officio aliquid præstiterit. *l.* 27. §. 1. *l.* 34. *l.* 44. *D. l.* 1. *l.* 11. *l.* 13. *l.* 15. *C. h. t.*

III. Si quis invito & prohibente domino gesserit. *l.* 8. §. *ult. D. l. ult. C. h. t.*

IV. Si quis alterius negotia, non contemplatione domini, sed sui lucri causa gessit; quo casu dominus negotiorum non ultra tenetur, nisi in quantum locupletior factus est. *l.* 6. §. 3. *D. h. t.*

§. 22. Quæ Actiones etiam tum locum habent, cum Dominus gesta per ratihabitionem probavit. *l.* 6. §. 9. 10. *l.* 9. *D. l.* 9. *C. h. t.* Licet eventu, & effectu inspecto, etiam *Actio Mandati* competat. *l.* 60. *D. de R. J. l. ult. pr. C. ad SCt. Maced.* add. *l.* 38. §. 1. *D. pro soc.*

Titul. VI.

De Calumniatoribus.

C. IX. 46.

§. 1. Cum vero, qui in judicio agunt, non raro *calumnientur*, & aliquando pecuniam accipiant, ut alicui calumniæ causa negotium faciant, & iniquam litem moveant, Prætor contra tales singulare Edictum proponendum censuit.

§. 2. Quod his verbis conceptum videtur: *In eum, qui, ut calumniæ causa negotium faceret, vel non fa-*

faceret, pecuniam accepiſſe, depectusve eſſe dicetur, intra annum in quadruplum ejus pecuniæ, quam accepiſſe depectusve eſſe dicetur, poſt annum ſimpli in factum actionem dabo. arg. *l.* 1. *pr. l.* 3. §. 2. *l. pen. D. h. t.*

§. 3. Eſt itaque *Calumniator* hoc loco, qui, ut calumniæ cauſa negotium faceret, vel non faceret, i. e. vexandi cauſa iniquam litem moveret, vel non moveret, pecuniam accepit. *d. l.* 1. *d. l. pen. D. h. t.*

§. 4. *Pecuniam* autem *accepiſſe* dicemus, etiamſi aliquid pro pecunia acceptum ſit. *l.* 1. §. *ult. D. h. t.*

§. 5. Quin etiam, ſi quis obligatione liberatus ſit, poteſt videri cepiſſe: Idemque, ſi gratuita pecunia utenda data ſit, aut minoris locata venditave res ſit. Nec refert, ipſe pecuniam acceperit, an alii dari juſſerit, vel acceptum ſuo nomine ratum habuerit. *l.* 2. *D. h. t.*

§. 6. Et generaliter idem erit, ſi quid omnino compendii ſenſit propter hoc; ſive ab adverſario, ſive ab alio quocunque. *l.* 3. *pr. D. h. t.*

§. 7. Quin & Edicto hoc tenetur, qui *depectus eſt. Depectus* autem dicitur, qui turpiter pactus eſt. *l.* 3. §. 2. *D. h. t.*

§. 8. Sive cauſa ſit pecuniaria, ob quam pecunia datur, ſive criminalis; *l.* 1. §. 1. *D. h. t.* ſive ante, ſive poſt judicium acceptum pecunia accipiatur, nihil intereſt. *l.* 1. §. 1. 2. *D. h. t.*

§. 9. Quod ſi itaque quis ob dictam cauſam pecuniam accepit, Prætor promittit *Actionem in factum. l.* 1. *pr. D. h. t.*

§. 10. Quæ actio naſcitur ex Delicto, eique competit, qui dedit, ne ſibi negotium fieret; nec non ei, propter quem datum eſt. *l.* 3. §. *ult. l.* 6. *D. h. t.* Non etiam heredi, *l.* 4. *D. h. t.* nec ei, qui dedit pecu-

pecuniam, ut quis negotium pateretur, cum turpiter fecerit. *d. l.* 3. §. *ult. D. h. t.*

§. 11. Contra eum, qui pecuniam accepit, ut *calumniæ causa negotium faceret, vel non faceret*, i. e. iniquam litem alicui moveret, vel non moveret; *l.* 1. *pr. D. h. t.* licet non fecerit: *l.* 3. §. 1. *D. eod.* ut & eum, qui depectus est. *d. l.* 3. §. 1. *D. h. t.* Non etiam contra heredem, nisi in id, quod ad eum pervenit. Turpia enim lucra heredibus quoque extorquenda sunt. *l.* 5. *pr. D. h. t. l.* 16. §. *ult. D. quod met. caus.* add. *l. un. C. ex delict. def. in quant. ten. her.*

§. 12. Et quidem intra annum in quadruplum, post annum vero in simplum. *l.* 1. *pr. D. h. t.*

§. 13. *Annus* autem in persona ejus, qui dedit pecuniam, ne secum ageretur, ex eo tempore cedit, ex quo dedit, si modo potestas ei fuerit experiendi. In illius vero persona, cum quo ut agatur alius pecuniam dedit, ex quo cognovit. *l.* 6. *D. h. t.*

§. 14. Præter quam Actionem *Condictio etiam ob turpem causam* competit; si sola turpitudo accipientis versetur. *l.* 5. §. 1. *D. h. t. l.* 1. §. *ult. l.* 2. *pr.* §. 1. *l.* 4. §. 2. *D. de cond. ob turp. caus.*

§. 15. Quæ, si quis dederit *ne sibi* lis iniqua moveretur, quadruplo inest, & per *Actionem in quadruplum* tollitur. *d. l.* 5. §. 1. *Si* vero *tertius dederit, ne alteri* lis iniqua moveatur, & is, qui dedit, habet *Condictionem dati*, & is, propter quem datum est, *Actionem in quadruplum. l.* 7. *pr. D. h. t.*

§. 16. Quin & *L. Julia repetundarum* tenetur, qui ob negotium faciendum, aut non faciendum, per calumniam pecuniam accepit; *l.* 1. §. 1. *D. h. t.* aliaque pœna arbitraria, præter pecuniæ restitutionem, affici potest. v. *l. pen. D. h. t. l.* 8. *l. ult. C. h. t.*

Liber

LIBER IV. TITUL. I.

DE IN INTEGRUM RESTITUTIONIBUS.

§. 1. Ordinarium Judicium sæpe per *In Integrum Restitutionem* prævenitur, rescissa causa, super quam litigandum erat; de qua proinde ante *Judicia* tractatur.

§. 2. Est autem *In Integrum Restitutio in genere* nihil aliud, quam *in pristinum statum repositio*, vel *reductio*.

§. 3. Eaque vel *Gratiæ* est, vel *Justitiæ*. *l.* 1. §. 10. *D. de postuland.*

§. 4. *Restitutio Gratiæ* (quam aliqui *Personalem* vocant) dicitur, qua ob delictum aliquod damnati, ex indulgentia Principis, ejusve, qui summam in Rep. potestatem habet, in pristinum statum restituuntur. *d. l.* 1. §. 10. *l.* 27. *D. de pœn. l.* 1. *l.* 6. *l.* 7. *l. ult. C. de sent. pass.* de qua *infr. ad t. de sent. pass.* §. 5. *& seqq.*

§. 5. *Justitiæ* vero, (quam alii *Realem* dicunt) quæ ob læsionem bonorum, ex causa justitiæ & æquitatis, a Judice tribuitur.

§. 6. Quæ recte subdividitur in *Civilem*, quæ ex Jure Civili descendit; v. *l.* 33. *D. de re jud. l.* 31. *D. de jurej. l.* 2. *C. de resc. vend.* & *Prætoriam*, quæ Jure Prætorio competit, ad rescissionem Actus summo jure subsistentis; de qua sola hic agitur.

§. 7. Est autem hæc *In Integrum Restitutio Prætoria*, vel *amissæ causæ redintegratio; l.* 3. *D. h. t. l.* 2. *C. in quib. c. in int. rest. nec. non est. l.* 6. *C. de rest. mil.* Vel *Redintegrandæ rei vel causæ Actio;* Paul. I. *Sent. T.* VII. §. 1. v. *l.* 6. *C. de in integr. rest. min.* prout scil. accipitur, vel ratione Prætoris resti-

reſtituentis, vel ratione læſi reſtitutionem petentis. v. Differt. N. VII. *de Cauſ. Obl. C.* 1.

§. 8. Reſtituit in integrum Prætor, *l.* 1. *D. h. t.* omnesque Magiſtratus majores, eorumque Mandatarii; *l. ult. C. ubi & ap. quem cogn. in int. reſt.* Non etiam Magiſtratus Municipales, nec Arbitri, nec Judices Pedanei. *l.* 26. *D. ad munic. d. l. ult. C. ubi & apud quem cogn. in int. reſt.*

§. 9. Contra ſuam, vel deceſſorum, vel Magiſtratuum inferiorum, *l.* 16. *§. f. & ll. ſeqq. l.* 42. *D. de min.* non etiam ſuperiorum, ſententiam. *l.* 18. *D. eod. l.* 1. *C. ubi & apud quem.*

§. 10. Ex juſta cauſa: Prætor enim hominibus vel lapſis, vel circumſcriptis ſubvenit, ſive *Metu*, ſive *Calliditate*, ſive *Ætate*, ſive *Abſentia* inciderint in captionem, ſive per *Status mutationem*, ſive per *Juſtum errorem*, *l.* 1. *l.* 2. *D. h. t.* ſive per *Alienationem judicii mutandi cauſa factam. t. t. D.* & *C. de alien. jud. mut. cauſ. fact.*

§. 11. Adeoque præmiſſa cauſæ cognitione, ſcil. ut juſtitiam earum cauſarum examinet, an veræ ſint, quarum nomine ſingulis ſubvenit. *l.* 3. *l.* 7. *pr.* §. 1. *D. h. t.*

§. 12. Ubi & illud examinandum, quanta ſit læſio? Propter minimam enim rem vel ſummam non auditur, qui in integrum reſtitui poſtulat. *l.* 4. *D. h. t.* Ut &, an negotium forte ſit ipſo jure nullum? v. *l.* 16. *D. de min. l.* 2. *C. de filioſ. min.* aliudve adſit remedium ordinarium? *d. l.* 16. ut reſtitutione opus non ſit.

§. 13. Reſtituit autem Prætor, vel I. Id, quod geſtum eſt, ſimpliciter reſcindendo; v. *l.* 21. §. 5. *D. quod met. cauſ. l.* 24. §. 4. *D. de min.* vel II. Simul rem amiſſam, v. *l.* 13. §. *ult. l.* 24. §. 4. *D. de min. l.* 9. §. 3.

§. 3. *l.* 14. §. 1. *l.* 1. *D. de dol.* jusve agendi amissum restituendo. *l.* 9. §. 3. 4. 7. *D. quod met. c.*

§. 14. Adeoque non duplex, uti multi volunt, hic intercedit judicium, *Rescindens* & *Rescissorium;* sed uno eodemque judicio res omnis explicatur. v. §. 5. *I. de Act. l.* 9 § 7. *D. quod m. c. l.* 18. *pr. D. de dol. l.* 1. §. 1. *l.* 26. §. 7. *D. ex q. c. maj.*

§. 15. Restitutionem petere possunt læsi, *l.* 1. *D. h. t.* vel per se, vel per Procuratorem, speciale mandatum habentem; *t. t. C. etiam per Proc. caus. in int. rest. ag. poss.* junct. *l.* 25. §. 1. *in f. l.* 26. *D. de min.* eorumque successores. *l.* 6. *D. h. t. l.* 14. §. 2. *D. quod m. c. l.* 18. §. *ult. de min. l.* 24. *D. eod.*

§. 16. Contra lædentes; ut & quandoque contra tertios rerum possessores. *l.* 14. §. 3. *quod m. c. l.* 13. §. 1. *l.* 14. *l.* 5. *D. de min.* Non tamen contra Parentes & Patronos. *l.* 2. *C. qui & adv. quos.*

§. 17. Petenda autem est in loco domicilii, *l.* 2. *C. ubi & apud quem.* vel rei sitæ; arg. *l. f. C. ubi in rem act.* non etiam in loco contractus.

§. 18. Et quidem intra tempus legitimum; quod primum erat annus; §. 5. *I. de Act. l.* 14. §. 2. *D. quod m. c. l.* 19. *l.* 38. *D. de min. l.* 1. §. 1. *D. ex quib. c. maj. l.* 35. *D. de O. & A.* postea ratione doli biennium; *l. ult. C. de dol.* jure novo autem in omnibus causis est quadriennium continuum, *l. ult. C. de temp. in int. rest.* a die remoti impedimenti numerandum. *d. l. ult.*

§. 19. *Effectus petitæ Restitutionis* est, quod, usque dum res finiatur, omnia in statu suo manere debeant; *l. un. C. in int. rest. post. ne quid nov. fiat.* neque executio, neque quicquam novi fieri possit. *l.* 42. *D. de min. l.* 32. *C. de transact. d. t. C. in int. rest. post.* &c.

§. 20. *Impetratæ* vero, quod omnia in pristinum statum

ſtatum reducantur, ut reſtitutus nec damnum neque lucrum faciat. *l.* 24. §. 4. *D. de min. l.* 2. *C. de quib. cauſ. in int. reſt. l. un. C. de reput. quæ fiunt in jud. in int. reſt. l.* 22. §. 1. *D. ex quib. c. maj. l.* 1. *C. ſi adv. tranſact.*

Titul. II.

Quod Metus Causa Gestum Erit.

C. II. 20.

§. 1. Prima *cauſa Reſtitutionis in integrum* eſt *Juſtus Metus. l.* 1. *D. de in int. reſt. l.* 1. *D. h. t.*

§. 2. Ait Prætor: Quod metus causa gestum erit, ratum non habebo. *d. l.* 1. *D. h. t.*

§. 3. Olim ita edicebatur, *quod vi metusve cauſa. Vis* enim fiebat mentio, propter neceſſitatem impoſitam contrariam voluntati. *Metus*, propter inſtantis vel futuri periculi cauſa mentis trepidationem. Sed poſtea detracta eſt *vis* mentio, quia, quodcunque vi atroci fit, id metu quoque fieri videatur. *d. l.* 1. *D. h. t.*

§. 4. Eſt autem *Vis, majoris rei impetus, qui repelli non poteſt. l.* 2. *D. h. t.*

§. 5. *Metus* vero, *inſtantis vel futuri periculi cauſa mentis trepidatio; l.* 1. *D. h. t.* vel *timor majoris malitatis. l.* 5. *D. h. t.*

§. 6. Continet igitur hæc clauſula & *vim* & *metum*, & ſi quis *vi* compulſus aliquid fecit, per hoc Edictum reſtituitur. *l.* 3. *pr. D. h. t.*

§. 7. Sed *vim* accipimus *atrocem*, & eam, quæ adverſus bonos mores fiat, non eam, quam Magiſtratus aliusve jure licito intulit. *l.* 3. §. 1. *D. h. t. l.* 29. §. *pen. ad L. Aquil. l.* 21. *D. h. t. l.* 13. §. 2. *D. de injur.*

§. 8.

§. 8. *Metus* etiam non qualiscunque intelligendus, sed *justus*, i. e. talis, qui in hominem constantem cadit; *l.* 6. *D. h. t. l.* 2. §. 1. *l.* 3. *l.* 9. *D. ex quib. c. maj. l.* 13. *C. de transact.* qualis est mortis, sive naturalis sive civilis; *l.* 3. §. 1. *l.* 4. *l.* 7. §. 1. *l.* 8. §. 1. *D. l.* 7. *C. h. t.* verberum; *d. l.* 3. §. 1. cruciatus corporis; *l.* 4. *l.* 7. *C. eod.* stupri; *l.* 8. §. 2. *D. h. t.* necnon vinculorum & carceris. *l.* 7. §. 1. *l.* 22. *l. ult.* §. 1. *D. l.* 7. *C. h. t.*

§. 9. Non etiam vanus timor; *d. l.* 5. *l.* 6. *D. h. t. l.* 184. *D. de R. J.* qualis est metus infamiæ, alicujus vexationis, aliusve minis illatus; *l.* 7. *l.* 9. *D. l.* 9. *C. h. t.* (Nisi minæ Capitales sint, *l.* 7. *C. h. t.* & minitans minas exequi soleat.) nec non dignitatis, & reverentialis. *l.* 6. *C. h. t.* arg. *l.* 22. *de R. N.*

§. 10. Debet denique Metus esse præsens & re ipsa illatus; *l.* 9. *pr. D. h. t.* suspicio non sufficit: Veluti si quis fundum dereliquerit, audito tantum, quod quis cum armis veniret; *d. l.* 9. *pr. D. h. t.* arg. *l.* 13. §. 2. 6. *D. de injur.* similisve. v. *l.* 21. *D. h. t.*

§. 11. Ait autem Prætor: QUOD METUS CAUSA GESTUM EST. Scil. generaliter & in rem loquitur, ut non intersit, a quo metus illatus sit, & sufficiat metum illatum esse; v. *l.* 9. §. 1. §. *f. D. h. t.* dummodo per metum damnum datum sit. *l.* 12. §. *ult. D. h. t.*

§. 12. Unde, qui vim adhibuit debitori suo, ut solveret, hoc Edicto non tenetur. *d. l.* 12. §. *ult.* Licet talis incidat in constitutionem D. Marci, quæ est in *l.* 13. *D. h. t.* & jus crediti amittat, nec non Legem Juliam de Vi, sive publica, sive privata. *l. ult. D. ad L. Jul. de vi priv.*

§. 13. RATUM NON HABEBO: add. *l.* 21. §. 1. *D. l.* 7. *C. h. t.* Quo ipso Prætor, se, id quod metu gestum est, rescissurum, seu infirmaturum promittit. *l. ult. C. h. t.*

§. 14.

§. 14. Id enim quod metu geſtum eſt, ſive negotium ſit *b. f.* ſive ſtricti juris, non eſt ipſo jure nullum, ſed ab initio ſubſiſtit, & per Prætorem reſcindendum eſt: quia qui coactus aliquid egit, licet libere non egerit, tamen id ipſum voluit. *l.* 21. §. 5. *D. h. t.* junct. *l.* 85. *D. de acq. her. l. ult.* §. 1. *D. h. t. l.* 3. *l.* 7. *l. ult. C. h. t.* Licet ratione *effectus* id ipſum quandoque *nullum* vocetur. v. *l.* 22. *D. h. t. l.* 1. *C. de reſc. vend.*

§. 15. Excipiuntur tamen I. Promiſſio dotis; *l.* 21. §. 3. *D. h. t.*

II. Matrimonium; *l.* 21. *D. de R. N. l.* 14. *C. de nupt. l.* 134. *D. de V. O.*

III. Auctoritas tutorum; *l.* 1. §. 1. *D. de auct. tut.*

IV. Teſtamentum; *l.* 20. §. 10. *D. qui teſt. fac. poſſ.* arg. *l.* 1. *C. de SS. Eccleſ. l.* 32. *D. de hered. inſt.*

V. Nec non Manumiſſio per ipſum ſervum, vel populum extorta. *l.* 9. *l.* 17. *D. qui & a quib. man. lib. non fiunt.* Quæ, ſi metus intercedat, ipſo jure nulla ſunt. *dd. ll.*

§. 16. Reſcindit autem Prætor id quod geſtum eſt, dando *Actionem Quod metus cauſa*, in negotiis ſcil. perfectis; *Exceptionem* vero in negotiis imperfectis. *l.* 9. §. 3. *D. h. t.*

§. 17. *Actio Quod metus cauſa* eſt *Prætoria*, *Perſonalis*, *in rem ſcripta*, *arbitraria*, *competens per juſtum metum læſo*, *ejusque heredibus; contra metum inferentem, omnemque rei metu amiſſæ poſſeſſorem; Ad rem illam cum omni cauſa reſtituendam, & ſi arbitrio judicis non reſtituatur in quadruplum.*

§. 18. Eſt hæc Actio *Prætoria*; quippe quæ a Prætore introducta eſt. *l.* 1. *D. h. t.*

§. 19. *Perſonalis*; §. 31. *I. de act.* quia ex illato metu, adeoque ex delicto naſcitur. §. 1. *I. de act.*

M §. 20.

§. 20. *In rem scripta;* quia non tantum personam vim facientis metumque inferentis coërcet, sed adversus omnes restitui vult, quod metus causa factum est: *l.* 9. §. *ult. D. h. t.* adeoque contra omnes possessores locum habet. *d. l.* 9. §. *ult. l.* 14. §. 3. *D. h. t.*

§. 21. *Arbitraria; l.* 14. §. 4. *D. h. t.* §. 31. *I. de act.* nisi enim reus arbitrio judicis pareat, & rem restituat, sequitur condemnatio in quadruplum. *d. l.* 14. §. 4. *d.* §. 31. §. 25. 27. *I. de act.*

§. 22. *Competens per metum læso, ejusque heredibus; l.* 16. §. 2. *l.* 14. §. 2. *D. h. t.* iisque quorum interest, & proinde etiam fidejussoribus. *d. l.* 14. §. 6. 8. *D. h. t. l.* 7. §. 1. *D. de exc.*

§. 23. *Adversus metum inferentem; l.* 9. §. 8. *D. h. t.* licet tertius rem possideat, *l.* 14. §. 5. *D. h. t.* vel res perierit. *l.* 1. *C. h. t. l.* 18. §. 1. *D. de dol.* arg. *l.* 8. §. 1. *D. de cond. furt.* v. *l.* 14. §. 1. *D. h. t.* Et si plures sint, contra singulos in solidum: ita tamen, ut unius præstatio cæteros liberet. *l.* 14. §. *f. & ll. seqq. D. h. t.*

§. 24. *Omnemque rei amissæ possessorem;* non tantum eum, qui metum intulit, vel mala fide possidet, sed & contra *b. f.* possessorem. *l.* 9. §. *ult. l.* 14. §. 3. 5. *D. h. t.*

§. 25. Non etiam contra heredes; nisi quatenus ad eos pervenit. *l.* 16. §. *ult. l.* 17. *l.* 19. *l.* 20. *D. h. t.*

§. 26. *Ad rem illam una cum omni causa restituendam;* cum fructibus scil. & accessionibus, non tantum perceptis, sed & percipiendis, siquidem *m. f.* possessor sit. *l.* 9. §. 7. *l.* 12. *pr. l.* 14. §. 7. *D. h. t.*

§. 27. *Et si arbitrio judicis non restituatur in quadruplum.* De quo Prætor ita subjecisse videtur: *Si per metum aliquid ablatum esse dicatur*, NEQUE EA RES ARBITRIO JUDICIS RESTITUATUR, *intra annum, quo*

pri-

primum de ea re experiendi potestas erit, IN QUADRUPLUM *post annum vero in simplum* JUDICIUM DABO. arg. *l.* 14. §. 1. 2. 3. 11. *D. h. t.* §. 25. 27. *I. de act.*

§. 28. Plane *Annus* jure novo mutatus est in quadriennium continuum. *l. ult. C. de temp. in int. rest.*

§. 29. Quadruplatur autem omne, quod restitui oportuit; *l.* 14. §. 1. 7. 14. *l.* 21. §. 2. *D. h. t.* ita tamen, ut *Quadruplum* non totum pœna sit, sed in quadruplo simplum contineatur, pœna vero sit tripli. *l.* 14. §. 9. 10. *D. h. t.*

§. 30. Si res metu extorta casu perierit apud eum, qui metum intulit, aliumve malæ fidei possessorem, ante condemnationem, ipsius periculo perit: sive res eodem modo apud dominum peritura fuisset, sive non. *l.* 14. §. 5. 11. *D. h. t. l.* 1. *C. h. t. l.* 18. §. 1. *D. de dol.*

§. 31. Si vero post condemnationem intra IV. menses, seu tempus judicati, & res apud dominum æque peritura fuisset, *m. f.* possessor tantum a præstatione rei, non etiam a pœna tripli liberatur; *d. l.* 14. §. 11. sin post tempus judicati, in rem simul & pœnam tenetur. *d. l.*

§. 32. Quod si bonæ fidei possessor fuerit, apud quem res casu periit, damnum non tantum usque ad litem contestatam, sed & usque ad sententiam est domini; *l.* 40. *D. de hered. pet.* nec enim debet *b. f.* possessor aut mortalitatem præstare, aut propter metum hujus periculi, temere indefensum jus suum relinquere. *d. l.* 40. *pr. D. de her. pet.* Post sententiam autem & tempus judicati similiter est possessoris. *l.* 14. §. 5. 11. *D. h. t.*

§. 33. *Exceptio Metus* est *Prætoria*, *l.* 9. §. 3. *D. h. t. in rem scripta*, *l.* 9. §. *f. l.* 4. §. 33. *D. de dol. mal. & m. exc. competens metu coactis*, *eorumque he-*

redibus, *nec non iis*, *quorum intereſt*; *l.* 14. §. 6. *D. h. t. l.* 7. §. 1. *de exc. l.* 4. §. 33. *D. de dol. & met. exc. contra omnes*, *qui ex negotio metu geſto agere conantur.* De qua ſub *t. D. de dol. mal. & met. except.* §. 6. 7.

Titul. III.

De Dolo Malo.

C. II. 21.

§. 1. Secunda *cauſa In Integrum Reſtitutionis* eſt *Calliditas* ſeu *Dolus malus. l.* 1. *D. de in int. reſt. l.* 1. *D. h. t.*

§. 2. Verba Edicti talia ſunt: Quæ dolo malo facta esse dicentur, si de his rebus alia actio non erit, et justa causa esse videbitur, judicium dabo. *l.* 1. §. 1. *D. h. t.*

§. 3. Quo Edicto Prætor adverſus varios & doloſos, qui aliis offuerunt calliditate quadam, ſubvenit: ne vel illis malitia ſua ſit lucroſa, vel iſtis ſimplicitas damnoſa. *l.* 1. *pr. D. h. t.*

§. 4. Ait Prætor: Quæ dolo malo facta esse dicentur; *l.* 1. §. 3. *D. h. t.* quia *dolus* alius *Bonus* eſt, alius *Malus. d. l.* 1. §. 3.

§. 5. *Dolus bonus* nihil aliud eſt, quam *ſolertia* ſibi ſuisque conſulendi, maxime ſi adverſus hoſtem latronemque quis machinetur. *d. l.* 1. §. 3. *D. h. t.*

Dolus enim *an virtus*, *quis in hoſte requirat?*

Virg. *L.* II. *Æn.* v. 390. add. Flor. *L.* I. *c.* 3. 7. Joſ. VIII. v. 2. *& ſeqq.* Jud. VII. v. 16. *& ſeqq. l.* 16. §. 4. *de min. l.* 19. §. 3. *D. de neg. geſt. l.* 77. §. 31. *D. de legat.* 2. *l.* 37. *D. h. t.*

§. 6. *Dolus malus*, de quo ſolo hic agitur, eſt vel *Generalis*; vel *Specialis*.

§. 7.

§. 7. *Generalis* eſt *omne malum propoſitum, ſeu quælibet improbitas & malitia, ad alium lædendum adhibita:* qui omnibus delictis ineſt. *l.* 2. *pr.* §. 8. *D. de vi bon. rapt. l.* 14. §. 13. *D. quod met. c. l.* 7. *l.* 10. *D. ad L. Corn. de ſic.*

§. 8. *Dolus* vero *Specialis* eſt *omnis calliditas, fallacia, machinatio, ad circumveniendum, fallendum, decipiendum alterum, adhibita. l.* 1. §. 2. *l.* 7. §. 9. 10. *D. de pact. l.* 43. §. *ult. D. de cont. emt.* Cic. *L.* III. *de Off. c.* 14.

§. 9. II. *Dolus* alius eſt *Dans cauſam contractui,* alius *Incidens.* v. *l.* 7. *pr. D. h. t. l.* 36. *D. de V. O.*

§. 10. *Dolus dans cauſam contractui* dicitur, *cum quis dolo ad contrahendum inducitur,* qui cæteroquin contracturus non fuiſſet. v. *l.* 7. *pr. D. h. t. l.* 16. §. 1. *D. de min. l.* 3. §. *ult. D. pro ſoc.*

§. 11. Qui contractus *bonæ fidei* reddit ipſo jure nullos: *d. l.* 7. *pr. D. h. t. l.* 16. §. 1. *D. de minor.* junct. *l.* 5. §. 2. *D. de auct. tut. d. l.* 3. §. 1. *pro ſoc.* Non etiam contractus *ſtricti juris,* in quibus *Actioni* vel *Exceptioni Doli* locum facit. *d. l.* 7. *pr. l. ult. D. h. t. l.* 22. *l.* 36. *D. de V. O. l.* 5. *C. de inut. ſtip.* v. Cic. *de Off. L.* III. *c.* 14.

§. 12. *Dolus Incidens* eſt, *cum quis ſponte contrahens in ipſo contractu decipitur.* v. *l.* 11. §. 5. *D. de act. emt. l.* 22. *l.* 36. *D. de V. O.*

§. 13. Qui negotium non reddit ipſo jure nullum, ſed in contractibus *bonæ fidei* purgatur, vel *Actione ex ipſo contractu deſcendente. l.* 7. *pr.* §. 3. *l.* 4. *pr. l.* 9. *D. h. t. l.* 13. §. 5. *D. de act. emt.* v. *l.* 2. *C. eod.* vel *Exceptione Doli,* quæ *b. f.* judiciis ineſt: *l.* 21. *D. ſol. matr. l.* 84. §. 5. *de leg.* 1. in contractibus *ſtricti juris* vero *Actione* vel *Exceptione Doli. l.* 22. *l.* 36. *D. de V. O. l.* 7. §. 3. *l. ult. D. h. t. l.* 5. *C. de inut. ſtip.*

§. 14. Dividi etiam folet *Dolus* in *Perfonalem* feu ex *propofito*, & *Realem* feu *ex re;* v. *l.* 36. *D. de V. O.* nec non in *Verum*, & *Præfumtum:* v. *l.* 226. *de V. S. l.* 41. *D. ad L. Falcid.* fed minus accurate; ut divifionibus iftis fuperfedere liceat.

§. 15. Ait porro Prætor: SI DE HIS REBUS ALIA ACTIO NON ERIT. Merito Prætor ita demum hanc actionem pollicetur, fi alia non fit; quoniam famofa actio non temere debuit a Prætore decerni, fi fit civilis vel honoraria, qua poffit experiri. Ufque adeo ut, etiamfi Interdictum fit, quo quis experiri, vel Exceptio, qua quis fe tueri, remque fuam falvam habere poffit, hoc Edictum ceffet. *l.* 1. *§.* 4. *& feqq. l.* 2. *& ll. feqq. l.* 7. *pr. §.* 1. *& feqq. D. l.* 2. *C. h. t.*

§. 16. Sive autem alia Actio non fit, five dubitetur an alia fit? nihil intereft; cum & hoc cafu *Actio de Dolo* locum habeat. *l.* 7. *§.* 3. *D. h. t.*

§. 17. ET JUSTA CAUSA ESSE VIDEBITUR: merito etiam caufæ cognitionem Prætor inferuit; non tantum enim, ut *Actioni de Dolo* locus fit, requiritur, ut alia Actio non fit; *d. l.* 1. *§.* 4. fed &, ut ex magna & evidenti calliditate quis læfus fit; *l.* 7. *§. ult. D. l.* 6. *C. h. t.* & læfio non fit modica, i. e. duos aureos excedens. *l.* 9. §. *ult. l.* 10. *l.* 11. *pr. D. h. t.*

§. 18. JUDICIUM DABO. Non tantum enim Prætor dolo circumfcriptis *Exceptionem Doli* concedit, fed & *Actionem de Dolo* tribuit. *l.* 1. §. 4. 5. *l.* 7. *pr.* §. 1. *& feqq. D. h. t.*

§. 19. Quæ eft *Actio Prætoria Perfonalis, arbitraria, famofa, & fubfidiaria, competens dolo deceptis & læfis, eorumque heredibus; Adverfus decipientes, ad rem dolo amiffam cum omni caufa reftituendam, & nifi reftituatur, ad id quanti ea res eft.*

§. 20.

§. 20. Est hæc Actio *Prætoria;* quia Prætor eam Edicto introduxit. *l.* 1. §. 1. *l.* 3. §. 4. *D. h. t.*

§. 21. *Personalis;* quia ex delicto, circumventione scil. dolosa, nascitur. §. 1. §. 31. *I. de Act.*

§. 22. *Arbitraria;* quia arbitrio judicis in hac quoque actione restitutio comprehenditur, & nisi fiat restitutio, sequitur condemnatio *quanti ea res est*, seu quanti Actor in litem juraverit. *l.* 18. *pr. D. h. t.* §. 31. *I. de act.*

§. 23. *Famosa; l.* 1. §. 4. *D. h. t.* quia de dolo malo damnatus notatur infamia. *l.* 1. *D. de his qui not. infam.*

§. 24. Et *subsidiaria;* quamdiu enim alia Actio est, *Actio de Dolo* cessat. *l.* 1. §. 1. 4. *& seqq. l.* 7. *pr.* §. 1. *& seqq. D. h. t.* v. *supr.* §. 15. Nisi dubium sit, qua Actione agendum sit; *l.* 7. §. 3. *l.* 19. *D. h. t.* v. *supr.* §. 16. vel concurrat cum Actione æque famosa. arg. *l.* 1. §. 4. *D. h. t. l.* 1. *C. h. t.* junct. *l.* 59. §. 1. *D. mand. & l.* 1. *l.* 6. §. 5. *D. de his qui not. inf. l.* 9. §. 2. *D. h. t. l.* 14. §. 2. *D. de relig.* junct. *l.* 1. §. *f. D. mand.*

§. 25. *Competens dolo deceptis & læsis, eorumque heredibus; l.* 1. *pr. l.* 13. *D. h. t.* Non tamen liberis & libertis, adversus Parentes Patronosve; neque humili, adversus eum, qui dignitate excellit; vel luxurioso, atque prodigo, aut alias vili, adversus hominem vitæ emendatioris. *l.* 11. §. 1. *D. h. t.*

§. 26. *Contra decipientes;* etiam pupillos pubertati proximos; *l.* 13. §. 1. *D. h. t l.* 111. *D. de R. J.* non etiam contra Parentes, Patronos, *l.* 11. §. 1. *D. h. t. l.* 4. §. 16. *de dol. exc. l.* 5. §. 1. *de obs. par. & patr. præst.* vel digniores; *l.* 11. §. 1. *D. h. t.* (contra quos *Actione in factum* agendum est. *d. l.* 11. §. 1.) nec contra Municipes, *l.* 15. §. 1. *D. h. t.* neque tertios possessores.

M 4 arg.

arg. *l.* 15. §. *ult. l.* 4. §. 33. *D. de dol. mal. & met. exc.*

§. 27. Non tantum enim hic dolus, *l.* 6. *C. h. t.* & quid dolo malo factum, probandum est, *l.* 16. *D. h. t.* sed & designari oportet, cujus dolo factum sit: quamvis id in metu non sit necesse. *l.* 15. §. *ult. D. h. t.* junct. *l.* 9. §. 1. *D. quod met. c.* De quo Prætor porro edixisse videtur: *Qui de dolo aget, certum dicat, quid, & cujus dolo factum sit.* arg. *l.* 15. §. *ult. l.* 16. *D. h. t.*

§. 28. Si plures dolo fecerint, contra singulos datur in solidum; sed si unus restituerit, vel quanti ea res est præstiterit, reliqui liberantur. *l.* 17. *pr. D. h. t.*

§. 29. In heredem autem, & cæteros successores, datur duntaxat de eo, quod ad eos pervenit. *l.* 17. §. 1. *l.* 26. *l.* 27. *l.* 28. *l.* 29. *D. h. t.*

§. 30. *Ad rem dolo amissam cum omni causa restituendam;* v. *l.* 35. *D. de V. S. & nisi restituatur, ad id quanti ea res est*, i. e. quanti Actor in litem juraverit. *l.* 18. *pr. D. h. t.* v. *supr.* §. 22.

§. 31. De quo Prætor subjecisse videtur: *Quæ dolo malo ablata esse dicentur, ea nisi arbitrio judicis restituantur, quanti unaquæque res erit, in eum, qui abstulisse dicetur, intra annum, quo de ea re experiundi potestas erit, actionem dabo.* arg. *l.* 18. *D. l.* 3. *l.* 8. *C. l.* 26. *D. h. t.*

§. 32. Qui tamen *annus* postmodum in *biennium*, *l. ult. C. h. t.* & jure novissimo in *quadriennium* mutatus est. *l. ult. C. de temp. in int. rest.* v. *supr. ad t. de in int. rest.* §. 18.

§. 33. Quod si res casu perierit, reus statim ad id quod actoris interest condemnandus est. *l.* 18. §. 1. *D. h. t.*

§. 34. *Exceptio Doli* vero datur *dolo deceptis, nec non eorum heredibus & fidejussoribus, omnibusque quorum interest; l.* 2. §. 2. *D. de dol. mal. & m. exc. l.* 7. §. 1.

§. 1. *D. de exc. contra decipientes, si ex iis, quæ dolo malo facta sunt, conveniantur. l. ult. D. h. t. l.* 36. *D. de V. O. l.* 5. *C. de inut. stip.* De qua *infr. ad t. D. de dol. mal. & met. exc.* §. 2. *& seqq.*

Titul. IV.

De Minoribus Viginti Quinque Annis.

C. II. 22.

§. 1. Tertia *Causa In Integrum Restitutionis* est *Minor ætas. l.* 1. *D. de in int. rest. l.* 1. *pr.* §. 1. 2. *D. h. t.*

§. 2. Prætor edicit: Quod cum minore quam viginti quinque annis natu gestum esse dicetur, uti quæque res erit, animadvertam. *l.* 1. §. 1. *D. h. t.*

§. 3. Hoc Edictum Prætor, naturalem æquitatem secutus, proposuit, quo tutelam Minorum suscepit. Nam cum inter omnes constet, fragile esse & infirmum hujusmodi ætatum consilium, & multis captionibus suppositum, multorum insidiis expositum, (v. Cic. *pro M. Cælio c.* 4.) auxilium eis Prætor hoc Edicto pollicitus est, & adversus captiones opitulationem. *l.* 1. *pr. D. h. t.*

§. 4. Ait Prætor: Quod cum minore quam xxv. annis natu; *Minorem* hic accipimus, qui annos XXV. nondum implevit. *l.* 1. §. 1. *l.* 3. §. 3. *D. h. t.*

§. 5. Annum enim XXV. attigisse hic non sufficit: Adeo quidem, ut *minor* XXV. *annis* etiam die natalis sui adhuc dicatur, ante horam qua natus, ut si captus sit restituatur. Quia de momento in momentum tempus spectatur. *l.* 3. §. 3. *D. h. t.*

§. 6. Proinde & si bissexto natus est, sive priore

five posteriore die, nihil refert. Nam id biduum pro uno die habetur, & posterior dies calendarum intercalatur. *d. l.* 3. §. 3. *l.* 98. *pr. D. de V. S.*

§. 7. Sive natus sit, sive in utero constitutus; *l.* 45. *D. h. t.* sive pubes, sive impubes; *l. pen. D. h. t.* sive filiusfam. sive paterfam. nihil interest. *l.* 3. §. 4. *D. h. t. t. t. C. de filiof. min.*

§. 8. Adeo ut, licet minor Doctor Juris creatus sit, per ætatem læsus nihilominus restitui possit: arg. *l.* 1. §. *ult. D. h. t. l.* 1. *C. qui & adv. quos. l.* 41. *D. de recept.* si quidem in iis, quæ facti sunt, (quæ etiam prudentissimos fallunt, *l.* 2. *D. de jur. & fact. ign.*) lapsus sit.

§. 9. Gestum esse dicetur; *Gestum* sic accipimus qualiter qualiter, sive contractus sit, sive quid aliter contigit. *l.* 7. §. 1. *& seqq. h. t.* add. *l.* 19. *D. de V. S.*

§. 10. Proinde si emit aliquid, si vendidit, si societatem coiit, si mutuam pecuniam accepit, & captus est, ei succurretur. *d. l.* 7. §. 1. *& seqq.* Ut restitui possit contra Venditionem; *t. t. C. si adv. vend.* Distractionem pignorum; *t. C. si adv. vend. pign.* Donationem; *t. C. si adv. don.* Transactionem; *t. C. si adv. transact.* Solutionem; *t. C. si adv. solut.* Dotem; *l.* 9. §. 1. *l.* 48. §. 2. *D. h. t. t. C. si adv. dot.* Usucapionem; *l.* 45. *pr. D. h. t. t. C. si adv. usucap.* nec non Aditionem hereditatis, ejusque repudiationem. *l.* 7. §. 5. *D. h. t. t. C. si min. her. se abst. t. C. si ut omiss. her. vel bon. poss. vel quid al. acquis.*

§. 11. Neque tantum contra extrajudicialia, sed & contra judicialia, ipsamque adeo Rem Judicatam restitui potest. *l.* 7. §. 4. 11. 12. *l.* 8. *l.* 9. *l.* 16. §. *f. l.* 36. *l.* 29. §. 1. *l.* 45. §. 1. *D. h. t. l.* 4. *& t. t. C. si adv. rem jud.*

§. 12.

§. 12. Adeo ut adhuc idem dicendum ſit, licet Tutoris Curatorisve auctoritas intervenerit; *t. C. ſi tut. vel cur. interv. l. ult. C. ſi adv. rem jud.* vel Decretum Magiſtratus interpoſitum ſit. *l.* 11. *C. de præd. & al. reb. min. ſin. decr. non alien.*

§. 13. Et in genere *Minoribus* XXV. annis ſubvenitur per in integrum reſtitutionem, non ſolum cum de bonis eorum aliquid minuitur, ſed etiam cum interſit eorum litibus & ſumtibus non vexari. *l.* 6. *D. h. t.*

§. 14. Uti quæque res erit; non ſemper enim, quæ cum minoribus geruntur, reſcindenda, ſed ad bonum & æquum redigenda ſunt, ne magno incommodo hujus ætatis afficiantur homines, nemine cum his contrahente, & quodammodo commercio eis interdicatur: *l.* 24. §. 1. *D. h. t.* Adeoque non niſi cauſa cognita Prætor ſeſe interponere, minoresque reſtituere debet. *l.* 11. §. 3. *l.* 44. *D. h. t. l.* 3. *C. h. t.*

§. 15. Ut enim huic Reſtitutioni locus ſit, I. Probanda *Ætas minor* XXV. *annis; l.* 43. *D. l.* 4. *C. h. t. l.* 9. *C. de prob.* vel per Profeſſiones parentum, v. *l.* 16. *l.* 29. *D. de prob.* Capit. *in Marc. c.* 9. Diſſ. N. VII. *ad Conſt. Marci* §. 12. *& ſeqq.* vel Teſtes, vel Libros nativitatis, ſimiliave Acta publica. *l.* 15. *C. de lib. cauſ. l.* 2. §. 1. *D. de exc. tut.* v. Suet. in *Tib. c.* 5. in *Cal. c.* 8. Juv. *Sat.* IX. v. 84. *& ſeq.* d. Diſſ. VII. §. 15.

II. *Læſio; l.* 2. §. 3. *D. h. t. l.* 5. *C. h. t. l.* 9. §. 4. *D. de jurej.* ſive quod habuerunt amiſerunt, aut quod acquirere emolumentum potuerunt omiſerunt, aut ſe oneri, quod non ſuſcipere licuit, obligaverunt. *l.* 44. *l.* 6. *l.* 7. §. 6. 7. 8. *l.* 45. *l. pen. D. h. t.*

III. *Manifeſta Circumſcriptio; l.* 24. §. 1. *D. h. t.* i. e. Læſionem lubrico ætatis, non fato ſeu caſu contigiſſe; *l.* 11. §. 4. 5. *D. h. t.* nec enim eventus damni reſtitutionem indulget, ſed inconſulta facilitas,

tas, & quod fato contingit, cuivis patrifamilias quamvis diligentiſſimo contingere poteſt. *d. l.* 11. §. 4. 5. *D. h. t.*

§. 16. Illud etiam in cauſæ cognitione verſabitur, num forte alia Actio poſſit competere, citra in integrum reſtitutionem; nam ſi communi auxilio & mero jure munitus ſit, non debet ei tribui extraordinarium auxilium. *l.* 16. *pr.* §. 1. *& ſeqq. D. h. t.*

§. 17. ANIMADVERTAM; concedendo ſcil. in integrum reſtitutionem; vel negando, prout cauſa cognita æquum videbitur. De quo hiſce ſimilibusve verbis Prætor ſubjeciſſe videtur: *Et ſi juſta cauſa eſſe videbitur, intra annum, quo primum experiundi poteſtas erit, poſtquam is major factus eſſe dicetur, in integrum reſtituam.* arg. *l.* 11. §. 3. *l.* 13. *l.* 16. *l.* 19. *D. h. t.*

§. 18. Nulla enim ex hoc Edicto propria Actio vel cautio proficiſcitur; totum enim hoc pendet ex Prætoris cognitione, *l.* 24. §. *f. D. h. t.* ejusve, qui in integrum reſtituere poteſt. v. *l.* 16. §. *f. l.* 17. *l.* 18. *l.* 42. *D. h t.*

§. 19. Quod tamen de *Actione* aliqua *ordinaria* accipiendum; quin enim ad Reſtitutionem impetrandam *Extraordinaria* quædam *perſecutio*, ſecundum hoc Edictum quidem intra annum, v. *l.* 19. *D. h. t.* nunc vero intra quadriennium inſtituenda, *l. ult. C. de temp. in int. reſt.* competat, minime dubitandum eſt. v. Differt. N. VII. *de Cauſ. Obl. C.* 1. §. 12. 13.

§. 20. Quæ non ſolum minori, ſed & heredibus ejus, *l.* 18. §. *f. l.* 19. *D. h. t. l. un. C. ſi adv. dot.* eaque ratione & Patri conceditur. *l.* 3. §. 9. *l.* 27. *pr. D. h. t.*

§. 21. Ubi igitur juſta cauſa adeſt, Prætor Minorem læſum reſtituit, contra eos, cum quibus negotium geſtum eſt, *l.* 13. §. *ult. l.* 11. §. *ult. l.* 12. *l.* 27.

§. 1.

§. 1. *l.* 28. *l.* 29. *pr. D. h. t.* eorumque heredes; *l.* 6. 7. *C. h. t. l.* 14. *D. h. t.* etiam contra Fiſcum: *t. t. C. ſi adv. fiſcum.* Non vero contra parentes & patronos; *l. f. C. qui & adv. quos.* neque tertios poſſeſſores: *l.* 13. §. 1. *l.* 14. *D. h. t.* Niſi mala fide poſſideant; *d. l.* 13. §. 1. *l.* 14. aut, ſi bona fide poſſident, minor alio modo tutus eſſe non poſſit; *d. l.* 13. §. 1. *l.* 14. aut alias ejus interſit, rem potius quam pretium habere. *l.* 9. *pr.* v. *l.* 35. *D. h. t.* Quibus caſibus reſtitutio in rem facienda eſt.

§. 22. Reſtitutio autem ita facienda eſt, ut unusquisque in integrum jus ſuum recipiat, *l.* 24. §. 4. *D. h. t.* i. e. ut minor omnia recipiat; *l.* 27. §. 2. *D. h. t.* &, quatenus locupletior factus eſt, alteri reſtituat. *l.* 7. §. 5. *l.* 24. §. 4. *l.* 40. §. 1. *l.* 47. §. 1. *D. h. t. l. un. C. de reput. quæ fiunt in jud. in int. reſt.*

§. 23. Reſtitutio impetrata prodeſt ſoli Minori, non aliis majoribus; licet minor cum iis rem communem habeat. *l. un. C. ſi in comm. ead. cauſ.* (niſi cauſa ſit individua. *l.* 10. *D. quemadm. ſerv. am.*) Adeoque nec mandatoribus; *l.* 13. *l.* 23. *D. h. t.* nec fidejuſſoribus. *d. l.* 13. *D. h. t. l.* 1. *l.* 2. *de fidej. min.*

§. 24. Niſi I. minor dolo adverſarii læſus ſit. *l.* 7. §. 1. *D. de exc. l.* 2. *C. de fidej. min.*

II. Niſi ſalva ſit creditori obligatio & actio contra alium, vel per reſtitutionem ceſſet illa ſingularis qualitas, ratione cujus fidejuſſor interceſſit: veluti ſi quis fidejuſſerit pro minore ut herede, vel defenſore. *l.* 2. §. 1. *de adm. tut. l.* 89. *de acq. her. l.* 51. *D. de proc.*

III. Niſi fidejuſſor minori heres exiſtat. *l.* 95. §. 3. *D. de ſolut.*

Vel IV. Fidejuſſor ignoraverit debitorem eſſe minorem. arg. *l.* 48. §. 1. *D. de fidej. l.* 3. *D. ad SCt. Maced. l.* 13. *pr. D. h. t.*

§. 25.

§. 25. Plane ex dictis facile intelligitur, multos casus esse, quibus huic restitutioni locus non est. *Cessat* enim I. Si minor Major factus id, quod gestum est, ratum habuerit. *l.* 3. §. 1. 2. *D. h. t. t. C. si maj. fact.*

II. In delictis; *l.* 9. §. 2. *l.* 37. §. 1. *D. h. t. l.* 7. *C. de pœn. l.* 6. *C. ad L. Corn. de fic. l.* 111. *D. de R. J. t. C. si adv. delict.* licet miseratio ætatis judicem ad mediocrem pœnam producere soleat. *d. l.* 37. §. 1. *D. h. t.* v. *l.* 6. *C. de his quib. ut ind. l.* 1. §. 32. *D. ad SCt. Silan. l.* 1. 2. *C. si adv. del. l.* 38. §. 4. 7. *D. ad L. Jul. de adult.*

III. In causa libertatis. *l.* 9. §. *ult. l.* 10. *l.* 31. *D. h. t. l.* 9. *D. de app. t. C. si adv. lib.*

IV. Si damnum casu, vel ex ratione juris communis, contigerit. *l.* 11. §. 4. 5. *D. l. ult. C. h. t.*

V. Si causa restitutionis vertatur inter duos minores. *l.* 11. §. *pen. l.* 34. *D. h. t.*

VI. Si alia Actio ordinaria locum habeat; *l.* 16. *pr. D. h. t.* vel negotium a minore gestum, sit ipso jure nullum. *d. l.* 16. §. 1. *D. l.* 3. *C. h. t. l.* 2. *C. si adv. don.*

VII. Si pœnæ persecutio remissa sit. *l.* 37. *pr. D. h. t.*

VIII. Si solutio ex decreto Judicis facta sit. §. *ult. I. quib. alien. lic. l.* 25. *C. de adm. tut.*

IX. Si dolo majorem se dixerit. *t. t. C. si min. se maj.*

X. Si minor juraverit, se contractum servaturum esse. Auth. *Sacramenta puberum. C. si adv. vend.*

XI. Si minor veniam ætatis impetraverit. *l.* 1. *C. de his qui ven. æt. impetr.*

XII. In Præscriptionibus. *l. ult. C. in quib. caus. in integr. rest.*

XIII. Si

XIII. Si quadriennium, a primo die anni XXVI. computandum, præterlapſum ſit. *l. ult. C. de temp. in int. reſt.*

XIV. Si reſtitutio ſemel petita, & negata ſit. *l.* 1. 2. 3. *C. ſi ſæp. reſt. pet.*

§. 26. Cæterum Minoribus in hac cauſa reſtitutionis æquiparantur Reſpublicæ, Civitates, & Eccleſiæ. *l.* 3. *C. de jur. Reip. l.* 4. *C. ex quib. c. maj. l.* 1. *C. de off. ejus qui vice alt. c.* 1. 2. 3. 4. 7. *X. de reſt. in int.*

Titul. V.

De Capite Minutis.

§. 1. Q*uarta cauſa In Integrum Reſtitutionis* eſt *Capitis minutio*, ſeu *Status mutatio. l.* 2. *D. de in int. reſt.*

§. 2. Ait Prætor: Qui quæve, posteaquam quid cum his actum contractumve sit, capite deminuti deminutæ esse dicentur, in eos easve, perinde quasi id factum non sit, judicium dabo. *l.* 2. §. 1. *D. h. t.*

§. 3. *Capitis Minutio* eſt prioris *ſtatus* in deterius *permutatio; l.* 1. *D. h. t. pr. I. h. t.* per *Caput* enim hoc loco *Statum* intelligendum eſſe, manifeſtum eſt. *l. ult. l.* 3. *in f. D. h. t.* §. 5. *I. h. t.*

§. 4. *Status* autem triplex eſt, *Libertatis*, *Civitatis*, & *Familiæ:* & proinde tria Capitis deminutionis ſunt genera, *Maxima*, *Media* & *Minima. l. ult. D. h. t.*

§. 5. *Maxima capitis deminutio eſt, cum omnia*, i. e. *Libertatem*, *Civitatem*, & *Familiam amittimus; d. l. ult.* quod accidit his, qui quoquo modo ſervi fiunt. §. 1. *I. h. t.*

§. 6.

§. 6. *Media, cum Civitatem amittimus, Libertatem vero retinemus; d. l. ult.* quod iis accidit, quibus aqua & igni interdictum erat, seu deportatis; *l.* 5. *pr. D.* §. 2. *l. h. t.* v. *l.* 3. *D. ad L. Jul. pec. l.* 2. §. 1. *D. de pœn. l.* 1. *C. de hered. inst.* nec non iis, qui deficiunt, & in hostium numerum sese conferunt, hostesve judicati sunt. *l.* 5. §. 1. *D. h. t.*

§. 7. *Minima* vero, *cum Libertas & Civitas retinetur,* & *Familia tantum mutatur*; *d. l. ult. D. h. t.* quod accidit arrogatis, ut & jure antiquo emancipatis. §. 3. *I. h. t. l.* 3. *pr.* & §. 1. *D. h. t.*

§. 8. Pertinet autem hoc Edictum ad eas *Capitis Deminutiones*, quæ salva civitate contingunt. *l.* 2. *pr. D. h. t.*

§. 9. Qui enim minimam capitis deminutionem patiebantur, olim in imaginariam servilem causam deducebantur, *l.* 3. §. 1. *D. h. t.* v. *l. ult. C. de adopt. l. ult. C. de emanc.* adeoque jura & actiones, ipsis & in eos competentes, exstinguebantur: Quod cum iniquum esset, Prætor jura & Actiones iis, & contra eos, & quidem in perpetuum, restituendas censuit. *l.* 2. §. *ult. D. h. t.*

§. 10. Pertinet etiam tantum ad obligationes, ex contractu ante capitis deminutionem celebrato, descendentes. *l.* 2. §. 2. *D. h. t.*

§. 11. Non vero pertinet ad *Maximam* & *Mediam capitis deminutionem;* quia, qui illam passi sunt, penitus conveniri nequeunt: *l.* 2. *pr. l.* 7. §. 2. *D. h. t.* Quo casu *Utilis actio* datur contra eos, ad quos bona pervenerunt. *l.* 2. *pr. l.* 7. §. 2. *D. h. t.*

§. 12. Non etiam pertinet ad eas obligationes, quæ ex contractu postea celebrato nascuntur; habet enim quod sibi imputet, cur postea contraxerit; *l.* 2. §. 2. *D. h. t.* Neque eas, quæ naturalem præstationem

nem

nem habere intelliguntur, & in facto potius, quam in jure consistunt: *l.* 8. *l.* 9. *l.* 10. *D. h. t.* Neque ad Obligationes criminales, quia nemo delictis exuitur, quamvis capite minutus sit, *l.* 2. §. 3. *D. h. t.* & obligationes ex delicto venientes cum capite ambulant: *l.* 7. §. 1. *D. h. t.* Neque ad Jura & Officia publica, adeoque nec Tutelas, quæ per capitis deminutionem minimam non amittuntur. *l.* 5. §. 2. *l.* 6. *l.* 7. *pr. D. h. t.*

§. 13. *Cessat* denique Edictum, si quis debitorem suum arrogaverit. *l.* 2. §. 4. *D. h. t.*

§. 14. Cum vero jure novo in adoptione & emancipatione nulla amplius imaginaria servitus intercedat, adeoque per minimam capitis deminutionem Obligationes non exstinguantur, v. *l. ult. C. de adopt. l. ult. C. de emanc.* Restitutio ex hoc Edicto Jure novo minime necessaria est.

Titul. VI.

Ex Quibus Causis Majores Vigintiquinque Annis In Integrum Restituuntur.

C. II. 54.

§. 1. Quinta *causa In Integrum Restitutionis*, ex qua etiam restituuntur Majores annis XXV. est *Absentia. l.* 1. *D. de in int. rest. l.* 1. *D. h. t.*

§. 2. Verba Edicti talia sunt: Si cujus quid de bonis *erit deminutum*, (sic leg. vid.) cum is metu, aut sine dolo malo Reip. causa abesset, inve vinculis, servitute, hostiumque potestate esset, *posteave* (sic leg. v. *l.* 15. §. *ult. D. h. t.*) cujus actionis eorum cui dies exisse dicetur. Item si quis quid usu suum fecisset; aut quod non utendo *sit amissum* (sic leg. v. *l.* 21. *pr. D. h. t.*) consecutus: Actioneve qua solutus ob id,

QUOD DIES EJUS EXIERIT, CUM ABSENS NON DEFENDERETUR, INVE VINCULIS ESSET, SECUMVE AGENDI POTESTATEM NON FACERET; AUT CUM EUM INVITUM IN JUS VOCARE (sic leg. v. *l.* 26. §. 2.) NON LICERET, NEQUE DEFENDERETUR: CUMVE MAGISTRATUS DE EA RE APPELLATUS ESSET, SIVE CUI *per Magistratum* (sic leg. v. *l.* 26. §. 4. *D. h. t.*) SINE DOLO IPSIUS ACTIO EXEMPTA ESSE DICETUR: EARUM RERUM ACTIONEM INTRA ANNUM, QUO PRIMUM DE EA RE EXPERIUNDI POTESTAS ERIT. ITEM SI QUA ALIA MIHI JUSTA CAUSA ESSE VIDEBITUR, IN INTEGRUM RESTITUAM; QUOD EJUS PER LEGES, PLEBISCITA, SENATUSCONSULTA, EDICTA, DECRETA PRINCIPUM, LICEBIT. *l.* 1. §. 1. *D. h. t.*

§. 3. Cujus Edicti causam nemo non justissimam esse confitebitur; læsum enim jus, per id tempus, quo quis Reip. operam dabat, vel adverso casu laborabat, corrigitur: nec non & adversus eos succurritur, ne vel obsit, vel prosit, quod evenit. *l.* 1. *pr. l.* 21. *pr. D. h. t.*

§. 4. Ait Prætor, SI CUJUS; scil. *absentis*, ut subjicit: primo enim consulit absentibus, post adversus eos præsentibus.

§. 5. DE BONIS *erit deminutum;* i. e. usucaptum, præscriptum, amissum. *l.* 21. *D. de her. pet.*

§. 6. CUM IS METU; *Metus causa abfuisse videtur*, qui justo timore, mortis, vel cruciatus corporis, conterritus abest. Non etiam si quolibet terrore abductus timuisset: cujus rei disquisitio judicis est. *l.* 2. §. 1. *l.* 3. *D. h. t.* v. *supr. ad t. quod met. c.* §. 8. 9.

§. 7. AUT SINE DOLO MALO REIP. CAUSA ABESSET; *Dolum malum* eo pertinere accipimus, ut, qui reverti potest, neque reverteretur, in eo, quod per id tempus adversus eum factum est, non adjuvetur: veluti si alterius grandis commodi captandi gratia id egerit, ut Reip. causa abesset. *l.* 4. *D. h. t.*

§. 8.

§. 8. Sed & revocatur ab isto privilegio, qui data opera & sine lucro hoc affectaverit, vel qui maturius profectus est, vel dicis gratia cœpit Reip. causa abesse. *l.* 5. *D. h. t.*

§. 9. *Reip.* enim *causa* eos *abesse* intelligimus, qui auctoritate publica, & publici commodi causa, coacti absunt; *l.* 36. *D. h. t.* quales sunt Proconsules, aliique, qui Provincias regunt, eorumque comites, & ministri, milites, omnesque, qui ad negotium Reip. expediendum amandantur; *l.* 16. *D. de off. Præf. l.* 7. *l.* 8. *l.* 32. *l.* 33. *l.* 34. *l.* 35. *l.* 36. *l.* 38. *D. h. t.* Non etiam eos, qui sui commodi, *l.* 4. *l.* 5. §. 1. *l.* 6. *d. l.* 36. *D. h. t.* aut privati negotii causa, *l.* 42. *D. h. t.* aut finito officio absunt. *l.* 37. *l.* 38. §. 1. *D. h. t.*

§. 10. Inve vinculis: Quod non solum ad eum pertinet, qui publica custodia coërcetur, sed ad eum quoque, qui a latronibus, aut prædonibus, vel potentiore vi oppressus, vinculis coërcetur. *l.* 9. *D. h. t.*

§. 11. *Vinculorum* enim appellatio latius accipitur; nam etiam inclusos veluti latumiis *vinctorum* numero haberi placet, quia nihil interest parietibus an compedibus teneatur. *d. l.* 9. *D. h. t.*

§. 12. In eadem causa sunt, & qui a militibus statoribusque, vel a municipalibus ministeriis asservantur, si probentur rei suæ superesse non potuisse. *l.* 10. *D. h. t.*

§. 13. Imo *in vinculis* etiam accipimus, qui ita alligati sunt, ut sine dedecore in publico parere non possint. *d. l.* 10. *D. h. t.*

§. 14. Servitute; Sive bona fide serviat homo liber, sive detentus sit. *l.* 11. *D. h. t.* De Liberis hominibus enim Prætor loquitur: *l.* 13. *D. h. t.* Unde & is, qui de statu suo litigat, ex quo lis inchoata est, hoc Edicto non continetur. *l.* 12. *D. h. t.*

§. 15. HOSTIUMVE POTESTATE ESSET, i. e. ab hoſtibus captus, vel ibi natus; *l.* 14. *l.* 15. *pr.* §. 1. *D. h. t.* nam transfugis nullum credendum eſt beneficium tribui, quibus negatum eſt poſtliminium. *l.* 14. *D. h. t.*

§. 16. *Poſteave* CUJUS ACTIONE EORUM CUI DIES EXISSE DICETUR; Verbum *poſteave* ita accipiendum eſt: Ut, ſi inchoata ſit bonæ fidei poſſeſſoris detentatio ante abſentiam, finita autem reverſo, reſtitutionis auxilium locum habeat, non quandoque, ſed ita demum, ſi intra modicum tempus, quam rediit, hoc contigit: id eſt, dum hoſpitium quis conducit, ſarcinulas componit, quærit advocatum; nam ille, qui differt reſtitutionem, audiendus non eſt. *l.* 15. §. 3. *D. h. t.*

§. 17. Non enim negligentibus ſubvenitur, ſed neceſſitate rerum impeditis. Totumque id arbitrio Prætoris temperabitur, id eſt, ut ita demum reſtituat, ſi non negligentia, ſed temporis anguſtia, non potuerunt litem conteſtari. *l.* 16. *D. h. t.*

§. 18. Sive autem Abſens procuratorem reliquerit, ſive non, in hoc capite nihil intereſt; abſens enim indiſtincte reſtituitur: v. *l.* 15. *pr. l.* 26. §. *ult. D. h. t. l.* 1. *C. h. t.* Niſi a Procuratore, quem forte reliquit, rem ſalvam habere poſſit. *l.* 28. *l.* 39. *D. h. t. l. ult. D. de in int. reſt.*

§. 19. Plane in his caſibus reſtitutionis auxilium majoribus damus, in quibus rei duntaxat perſequendæ gratia queruntur: Non cum & lucri faciendi, ex alterius pœna, vel damno, auxilium ſibi impertiri deſiderant. *l.* 18. *D. h. t.*

§. 20. Non tantum autem Prætor *Abſentibus* occaſione abſentiæ læſis, contra Præſentes, ne capiantur, ſuccurrit; ſed & *Præſentibus* contra Abſentes, ne capiant. *l.* 21. *pr. D. h. t.*

§. 21.

§. 21. Qua in parte plus Prætor expressit, quam cum Absentibus subvenit. Neque enim hic certas personas enumeravit, adversus quas subvenit, ut supra, sed adjecit clausulam, qua omnes, qui absentes non defenduntur, complexus est. *l.* 21. §. 1. *D. h. t.*

§. 22. Pergit enim Prætor, Item si quis; Absens videlicet, quid usu suum fecisset; aut quod non utendo sit amissum, consecutus; Sive per se, sive per subjectas sibi personas. *l.* 21. §. 2. *D. h. t. l.* 1. §. 5. *l.* 4. *l.* 44. §. 1. *D. de acq. poss.*

§. 23. Actioneve qua solutus, ob id, quod dies ejus exierit, cum absens non defenderetur. Non aliter enim hoc Edictum locum habet, quam si nemo ejus defensor extiterit. Nam si fuit Procurator, cum habueris, quem convenias, non debet inquietari. *l.* 21. §. 2. *l.* 22. *D. h. t.*

§. 24. *Defendi* autem non tantum is videtur, cujus se defensor ingerit, sed & qui requisitus ab actore non est defensioni defuturus. *Plenaque defensio* accipietur, si & judicium non detrectetur, & judicatum solvi satisdetur. *l.* 21. §. 3. *D. h. t.*

§. 25. Et contra absens *defendi non videtur*, si Actor ultro interpellet, neque quisquam defensioni se offerat, eaque testatione complexus sit. *l.* 22. *D. h. t.*

§. 26. Inve vinculis esset; Hæc particula merito adjecta est: Fieri enim potest, ut quis non absens, de quo superiora loquuntur, sed etiam præsens in vinculis sit, vel in publica, vel privata vincula ductus, quem usucapere posse constat. *l.* 23. *pr. D. h. t.*

§. 27. Eorum, qui servitutem, vel bona fide, vel apud hostes captivi serviunt, Prætor hic non meminit; quia nihil sibi per usum acquirere, nec etiam cœptam usucapionem implere possunt. v. *d. l.* 23. §. 1. 3. *D. h. t.*

§. 28. SECUMVE AGENDI POTESTATEM NON FACERET; Quod ad eos pertinet, qui conventi fruſtrantur, & qualibet tergiverſatione & ſolertia efficiunt; ne cum ipſis agi poſſit. *l.* 23. §. *ult.* *l.* 24. *D. h. t.*

§. 29. Idque ſimili modo ad eum quoque pertinere dicemus, qui non fruſtrandi gratia id facit, ſed quod multitudine rerum diſtringitur. *l.* 25. *D. h. t.*

§. 30. AUT CUM EUM INVITUM IN JUS VOCARE NON LICERET; Hæc clauſula ad eos pertinet, quos more majorum ſine fraude in jus vocare non licet, ut Conſulem, Prætorem, cæterosque, qui imperium poteſtatemve aliquam habent. *l.* 26. §. 2. *D. h. t. l.* 2. *D. de in jus voc.*

§. 31. Non autem ad eos, quos Prætor prohibet ſine permiſſu ſuo vocari, quoniam aditus potuit permittere, Patronos puta & Parentes. *d. l.* 26. §. 2. *D. h. t.*

§. 32. NEQUE DEFENDERETUR; Quod ad omnes ſupra ſcriptos pertinet, præterquam ad eum, qui abſens uſucepit; quoniam plene ſupra de eo cautum eſt. *l.* 26. §. 3. *D. h. t.* add. *l.* 16. *D. h. t.*

§. 33. SIVE CUI PER MAGISTRATUM SINE DOLO MALO IPSIUS ACTIO EXEMPTA ESSE DICETUR; Vel quia per dilationes Judicis (feriæ enim ſolennes & ordinariæ, quæ prævideri poſſunt, non excuſant. *l.* 26. §. 7. *D. h. t.*) effectum, ut actio eximatur, i. e. præſcribatur, ne amplius agi poſſit; vel quia Magiſtratus copiam ſui non facit, neque jus dicit. *l.* 26. §. 4. 5. *D. h. t.*

§. 34. Adjicitur autem *ſine dolo malo ipſius.* Videlicet, ut ſi dolus ejus intervenit, ne ei ſuccurratur; ipſis enim delinquentibus Prætor non ſubvenit. Proinde ſi, dum vult apud ſequentem Prætorem agere, tempus fruſtratus eſt, non ei ſubvenietur.

Sed

Sed &, si, dum decreto Prætoris non obtemperat, jurisdictionem ei denegaverit, vel ex alia justa causa ab eo non fuerit auditus, non restituetur. *l.* 26. §. 6. *D. h. t.*

§. 35. Earum rerum Actionem intra annum, quo primum de ea re experiundi potestas erit; scil. pollicetur Prætor Actionem, quæ *Rescissoria* dici solet, *l.* 28. §. *pen.* & *ult.* *D. h. t.* *l.* 24. *C. de R. V.* eo quod per eam rescinditur, quod jure civili ratum est. *l.* 35. *D. de O. & A.* add. §. 5. *I. de Act.*

§. 36. Quæ est *Actio Prætoria, realis, competens absenti, cujus res usucapta est per præsentem, nec non præsenti, cujus res usucapta est per absentem, ejusque heredi; Contra eum, qui usucepit, ejusque heredem; Ad rem usucaptam, rescissa usucapione, cum omni causa restituendam.*

§. 37. Est hæc *Actio Prætoria;* est enim a Prætore, *l.* 1. *D. h. t.* *Publicio* scil. introducta: Unde & *Publiciana* nonnunquam dicitur. *l.* 35. *D. de O. & A.* *l.* 57. *D. mand.*

§. 38. *Realis;* quia ex dominio Prætorio ficto descendit: Fingitur enim hic res non esse usucapta, quæ revera est usucapta, adeoque in dominio permansisse. §. 5. *I. de act.*

§. 39. *Competens absenti, cujus res usucapta est per præsentem;* si scil. absens fuerit ex justa causa. *l.* 1. §. 1. *l.* 3. & *seqq.* *l.* 26. §. *pen.* & *ult.* & *ll. seqq.* *D. h. t.*

§. 40. *Nec non Præsenti, cujus res usucapta est per absentem;* sive ex justa causa abfuit, sive ex alia quacunque. *l.* 21. §. 1. *D. h. t.*

§. 41. *Ejusque heredi.* v. *l.* 35. §. 6. *D. h. t.*

§. 42. *Contra eum, qui usucepit, ejusque heredem.* *l.* 30. *D. h. t.*

§. 43. *Ad rem usucaptam, rescissa usucapione, cum omni causa restituendam*; *l.* 23. §. 2. *l.* 27. *l.* 28. §. *f. D. h. t.* permittitur enim hic domino rescissa usucapione eam rem petere, i. e. ita petere, ut dicat, possessorem usu non cepisse, & ob id suam rem esse. §. 5. *I. de act. l. ult. C. h. t.*

§. 44. Uno eodemque scil. judicio; neque enim hoc ita accipiendum, quasi duplex hic judicium intercedat, *Rescindens* scil. & *Rescissorium.* Nam Prætor, dum hanc actionem concedit, vi ipsa usucapionem rescindit: quoniam permittit veteri domino sic agere, ut rem petat sibi a possessore restitui, perinde ac si nulla usucapio intervenisset. *l.* 1. §. 1. *l.* 26. §. 7. *l.* 28. §. *pen. D. l. ult. C. h. t. l.* 24. *C. de R. V.*

§. 45. Concedit autem Prætor hanc Actionem tantum intra *annum utilem*, *d. l.* 1. §. 1. *D. h. t.* licet sit rei persecutoria; quia per eam rescinditur, quod jure civili ratum est. *l.* 35. *D. de O. & A.*

§. 46. Sed Jure novo & hic *Annus* in *Quadriennium* mutatus est. *l. ult. C. de temp. in int. rest.*

§. 47. Introductum etiam est Jure novo *Remedium Protestationis*, quo præsens, cujus res per absentem possidetur, compellato Magistratu usucapionem interrumpere potest. *l.* 2. *C. de ann. exc.*

§. 48. Quo ipso tamen *Actio Rescissoria*, præsenti contra absentem competens, minime abrogata est.

§. 49. Non tantum autem *Actio Rescissoria* hoc casu conceditur, sed & exemplo ejus *Exceptio* ei, qui Reip. causa abfuit, competit, forte si res ab eo possessionem nancto vindicentur. *l.* 28. §. 5. *D. h. t.* Nam cui damus actionem, multo magis competere exceptionem certum est. *l.* 1. §. 4. *D. de superfic. l.* 156. §. 1. *D. de R. J.*

§. 50.

§. 50. Quin imo ita ejus possessionem tuetur Prætor, ut, si is, cujus rem usucepit Reip. causa absens, possessionem suæ rei ab illo usucaptæ nanctus sit, & si postea amiserit, non temporalem, sed perpetuam actionem habeat. *l.* 31. *D. h. t.*

§. 51. Item si qua alia mihi justa causa esse videbitur, in integrum restituam; Hæc clausula Edicto inserta est necessario; multi enim casus evenire potuerunt; qui deferrent restitutionis auxilium, nec singulatim enumerari potuerunt, ut, quoties æquitas Restitutionem suggerit, ad hanc clausulam sit descendendum. *l.* 26. §. *ult. D. h. t.* junct. *l.* 12. *D. de ll.*

§. 52. Utputa legatione quis pro civitate functus est, æquissimum est, eum restitui, *l.* 8. *D. h. t.* licet proprie Reip. causa non absit; Idem dicendum, & si testimonii causa sit evocatus; v. *l.* 2. §. 3. *D. de jud.* Vel cognitionis gratia, v. *l. ult.* §. 1. *D. quod met. c.* vel appellationis peregrinatus; v. *l.* 1. *D. eum qui app.* Et generaliter, quotiescunque quis ex necessaria, *l.* 10. *C. quom. & quand.* vel probabili causa, v. gr. studiorum absuit, dici oportet ei subveniendum. *d. l.* 26. §. *ult. l.* 28. *pr. D. h. t.* v. *Auth. Habita. C. ne fil. pro patr.*

§. 53. Imo ubicunque æquitas id suadet, vi hujus clausulæ restitutio facienda: Veluti, si quis ob inundationem similemve casum, itinere vel actu usus non sit; *l.* 1. §. 9. *D. de itin. act. priv. l.* 35. *D. de S. P. R.* vel per justum *Errorem* & ignorantiam læsus sit. *l.* 2. *D. de in int. rest. l.* 1. §. *f. D. quod fals. tut.* §. 33. *I. de act. l.* 15. §. 5. *D. quod vi aut clam.*

§. 54. Quod tamen ad præscriptionem longi & longissimi temporis non pertinet, contra quam ob solam ignorantiam in integrum restitutio locum non habet. *arg. l. f. C. de præscr. long. temp. l.* 3. *in f. l.* 4. *C. de præscr.* XXX. *vel* XL. *ann.* junct. *l.* 1. *C. si adv. vend.*

N 5 §. 55.

§. 55. Ait denique Prætor, QUOD EJUS PER LEGES, PLEBISCITA, SCTA, EDICTA, DECRETA PRINCIPUM, LICEBIT; Quæ clausula non illud pollicetur, restituturum, si leges permittant, (omnes enim restitutiones non permittente lege, contra juris civilis rigorem fiunt) sed si leges non prohibeant. *l.* 28. §. 2. *D. h. t.* Quemadmodum aliquando restitutionem fieri vetant: v. *l.* 37. *D. de min. t. t. C. si adv. del.* add. *l.* 9. §. *f. de min. l.* 6. *C. ne de stat. def.* Quibus casibus Prætor, qui juris civilis custos & Legum minister est, auctoritatem suam interponere nequit, sed omnia solius Principis arbitrio relinquenda sunt. *l.* 10. *de min.*

TITUL. VII.

DE ALIENATIONE JUDICII MUTANDI CAUSA FACTA.

C. II. 55.

§. 1. Sexta & ultima *In Integrum Restitutionis causa* est *Alienatio judicii mutandi causa facta. l.* 3. §. 4. *D. h. t.*

§. 2. Cum enim intelligeret tum Prætor, tum Proconsul, Judiciorum exitum interdum duriorem nobis constitui, opposito nobis alio adversario; iniquum autem esse, ex alieno facto causam nostram fieri deteriorem, *l.* 2. *D. quod vi aut clam. l.* 74. *D. de R. J.* in eam quoque rem prospexit: Ut si quis alienando rem, cujus *vindicatio* timeretur, alium nobis adversarium suo loco substituerit, idque data opera in fraudem nostram fecerit, tanti nobis in factum actione teneatur, quanti nostra intersit, alium nos adversarium non habuisse. *l.* 1. *D. h. t.*

§. 3. Qua de re tale Edictum propositum videtur:

tur: *Ne qua alienatio judicii mutandi causa fiat. Si dolo malo lis in alium translata, quæve alienatio judicii mutandi causa facta erit, neque arbitrio Judicis pristina judicii causa restituatur, intra annum, quo primum experiundi potestas erit, in integrum restituam; ut tantum officio Judicis consequatur Actor, quanti ejus intersit alium adversarium non habuisse.* arg. *l.* 1. *pr. l. ult. in f. D. l. un. C. h. t. l.* 4. §. 1. 3. *l.* 8. §. 1. *l.* 6. *l.* 3. §. 4. *l.* 4. §. 5. *D. h. t.*

§. 4. *Alienat judicii mutandi causa*, qui alienando alium nobis adversarium suo loco substituit. *l* 1. *pr.* §. 1. *l.* 2. *l.* 3. *pr. D. h. t.*

§. 5. Neque solum ad dominii translationem hoc Edictum pertinet, verum ad possessionis quoque; alioquin is, cum quo in rem agitur, non tenebitur. *l.* 4. §. 2. *D. h. t.*

§. 6. Sed & *Alienare* intelligitur, qui rem alienam vendidit. *l.* 8. §. 2. *D. h. t.*

§. 7. Debet autem alienatio hæc fieri *inter vivos*; heredem enim instituendo, vel legando, si quis alienet, huic Edicto locus non erit: *l.* 8. §. 3. *D. h. t.* Nisi forte quis litis causa Principem heredem reliquerit. §. *ult. I. quib. mod. test. inf.*

§. 8. Et quidem *futuri judicii causa*, *l.* 8. §. 1. *D. h. t.* ante litem contestatam. arg. *l.* 2. & *Auth. Litigiosa. C. de litigios. Dolo malo; l.* 1. *l.* 4. §. 1. *D. h. t.* ut scil. alium nobis adversarium, in fraudem nostram substituat: Sive ille potentior sit, cui pares esse non possumus; sive talis, qui quoquo modo nos vexaturus sit. *l.* 1. *pr.* §. 1. *l.* 2. *l.* 3. *pr. D. h. t. l.* 4. §. 1. *in f. D. h. t.*

§. 9. Si quis enim possidere desierit sine dolo malo, hoc Edicto non tenetur; neque enim alienat, qui tantum omittit possessionem; ejusque factum non improbat Prætor, qui tanti habuit re carere, ne pro-

pter

pter eam sæpius litigaret. Hæc enim verecunda cogitatio ejus, qui lites execratur, non est vituperanda, sed ejus duntaxat, qui, cum rem habere vult, litem ad alium transfert, ut molestum adversarium pro se substituat. *d. l.* 4. §. 1. *D. h. t.*

§. 10. Idemque dicendum, si quis ob valetudinem, aut ætatem, aut occupationes necessarias, litem in alium transtulerit. *l.* 4. §. 3. *D. h. t.*

§. 11. Quod si vero quis alienationem judicii mutandi causa dolo malo fecerit, contra eum hoc Edicto conceditur *Actio in factum. l.* 1. *D. h. t.*

§. 12. Quæ est *Prætoria*, *personalis*, *l.* 7. *D. h. t. rei persecutoria*, *l.* 4. §. *f. l.* 7. *D. h. t. competens illi*, *qui per eam alienationem læsus est*, *l.* 1. *D. h. t. ejusque heredi ; d. l.* 4. §. *f. Contra alienantem*, (non etiam heredem; *l.* 4. §. *f. l.* 7. *D. h. t.*) *Ad id quod interest eum alium adversarium non habuisse. l.* 3. §. 4. *l.* 4. §. 5. *D. h. t.*

§. 13. Unde, si Actoris nihil intersit, hæc Actio cessat: Veluti, si alienans paratus sit utile judicium pati, perinde ac si possideret; *l.* 3. §. *f. D. h. t.* add. *l. un. C. h. t. l.* 27. *D. de R. V. l.* 131. *l.* 150. *D. de R. J.* vel res non fuerit petitoris; vel is, qui alienatus est, sine culpa alienantis decesserit; *l.* 4. §. 5. *D. h. t.* vel denique alienans rem alienatam receperit. *l.* 8. §. 4. *D. h. t.*

§. 14. Plane is, cujus interest, electionem habet, an hac *Actione in factum* contra alienantem, an vero *Actione in rem* contra possessorem agere velit. *l. un. C. h. t.* Ubi nihil mutandum videtur.

Titul. VIII.

De Receptis, Qui Arbitrium Receperunt, Ut Sententiam Dicant.

C. II. 56.

§. 1. Priusquam partes judiciali disceptationi se committunt, periculum sæpe faciunt, an boni viri arbitrio controversiam finire possint. Unde de *Arbitris*, ante tractatum de *Judiciis*, agendum visum est.

§. 2. Cum enim Prætor studeat lites finiri, neque decipiendi sint, qui quasi virum bonum inter se elegerunt, æquissimum Prætori visum est, & hic se interponere, ut officium, quod *Arbiter* in se recepit, impleat. *l.* 3. §. 1. *D. h. t.*

§. 3. Qua de re ita edixisse videtur: Qui arbitrium, pecunia compromissa, receperit, sententiam dicere cogam: *Et nisi arbitrio pareatur, qua de re recte compromissum erit, pecuniam compromissam solvi jubebo. l.* 3. §. 2. *l.* 15. *l.* 11. §. 2. *D. h. t.*

§. 4. *Arbitrorum duo maxime* sunt *genera: Unum* ejusmodi, ut, sive æquum, sive iniquum dixerint, parere debeamus; quod observatur, cum ex compromisso ad arbitrium itum est, de quo genere hic agitur. *Alterum* ejusmodi, ut ad boni viri arbitratum pronunciatum redigi debeat, ad quod hoc Edictum non pertinet. v. *l.* 76. §. 1. *D. pro soc. l.* 13. §. 2. *D. h. t.*

§. 5. Sunt itaque hoc loco *Arbitri*, *Judices*, *qui libero partium consensu seu compromisso electi, ad controversias, servato judiciorum ordine, cognoscendas, & definiendas, officium illud in se receperunt. l.* 1. *l.* 13. §. 2. *D. l. pen. C. h. t. l.* 14. *pr. C. de judic.*

§. 6. Constituuntur *Compromisso; l.* 11. §. 1. *D. h.t.* quod

quod nihil aliud eſt, quam partium conventio, qua litigaturi arbitrum eligunt, ejusque ſententiæ ſtaturos ſe promittunt. *l.* 11. §. 1. 4. *l.* 17. §. 3. *l.* 19. *l.* 27. §. *ult. D. h. t. l.* 1. *l. pen. C. h. t.*

§. 7. Quod fit ſtipulatione, vel pacto: *l.* 11. §. 3. *l.* 13. §. 1. *D. l.* 5. *C. h. t. l.* 19. §. 2. *D. de Æd. Ed.* Et olim quidem intercedente juramento, v. *l.* 4. *C. h. t. N.* 82. *c.* 11. §. 1. *Auth. Decernit. C. h. t.* nunc autem fere pœna adjecta, ab eo, qui arbitrio non ſtetit, ſolvenda. *l.* 11. §. 2. *l.* 27. §. *ult. D. l.* 5. *C. h. t.*

§. 8. Compromittere ſeu arbitrum eligere poſſunt, qui & tranſigere. v. *ſupr. ad t. de tranſact.* §. 9. *& ſeqq.*

§. 9. Prohibentur furioſi, & mente capti; *l.* 47. §. 1. *D. h. t.* pupilli & minores; *l.* 3. *l.* 35. *D. h. t. l.* 3. *C. de in int. reſt.* ſervi; *l.* 32. §. 8. *D. h. t. l.* 3. §. 8. *de pecul.* nec non mulieres in cauſa interceſſionis. *l.* 32. §. 2. *D. h. t.*

§. 10. Compromiſſo eligi & Arbitri officio fungi poſſunt, quicunque neque impediuntur, neque prohibentur. arg. *l.* 43. §. 1. 2. *D. de proc.* Non tantum patresfam. ſed & filiifam. etiam in re patris: *l.* 5. *l.* 6. *D. h. t.* junct. *l.* 77. *l.* 78. *D. de jud.* Neque ii tantum, qui integræ famæ ſunt, ſed & ignominioſi. *l.* 7. *pr. D. h. t.*

§. 11. Quin & XXV. annis minores arbitri eſſe poſſunt, dummodo XX. annis majores ſint. *l.* 41. *D. h. t.* v. *l.* 57. *D. de re jud.*

§. 12. *Impediuntur* furioſi, mente capti, pupilli, ſurdi & muti. *l.* 9. §. 1. *l.* 47. §. 1. *D. h. t.*

§. 13. *Prohibentur* ſervi; *l.* 7. *pr.* §. 1. *D. h. t. l.* 68. *D. de V. S.* fœminæ; *l. ult. C. h. t.* minores XX. annis; *l.* 41. *D. h. t.* judicesque, ad quorum cognitionem cauſa jure ordinario pertinet. *l.* 9. §. 2. *D. h. t.*

§. 14.

§. 14. Eligi potest vel unus, vel plures, numero pares, vel impares, prout partibus visum fuerit. *l.* 17. §. 2. 5. *& seqq. D. h. t.*

§. 15. Rectius tamen faciunt partes, si in imparem arbitrorum numerum compromittant, ut orta dissensione in impari numero inveniatur major pars, cujus sententia prævalere possit. *l.* 17. §. 6. *l.* 27. §. 3. *D. h. t.*

§. 16. Si tamen in duos compromissum sit, & in dicenda sententia non consentiant, potest eos Prætor cogere, tertiam certam eligere personam, cujus auctoritati pareatur. *l.* 17. §. 6. *D. h. t.*

§. 17. Quin & ipsi litigatores duos eligentes arbitros, adjicere possunt, ut in casum discordiæ *Sempronium* aliamve certam personam assumant, quoniam hoc casu in assumendo dissentire nequeunt. *l.* 17. §. 5. *D. h. t.*

§. 18. Compromitti potest de omnibus causis non prohibitis, non tantum una, sed & pluribus, imo de omnibus controversiis, quod *Compromissum plenum* dici solet. *l.* 13. §. 1. *l.* 21. §. 6. *l.* 43. *D. h. t.*

§. 19. Excepta sunt publica judicia, & alia delicta famosa; *l.* 32. §. 6. *D. h. t.* actiones populares, causa status, de libertate & ingenuitate; *l.* 32. §. 7. *D. h. t.* restitutionis in integrum; *l. ult. C. ubi & apud quem.* similesque, quæ non sunt privati arbitrii. *c.* 5. *X. h. t.*

§. 20. *Plane* ut compromissum effectum habeat, Arbiter arbitrium *Recipere* debet.

§. 21. *Recepisse* autem arbitrium videtur, qui Judicis partes suscepit, finemque se sua sententia controversiis impositurum pollicetur. Quod si enim hactenus intervenit, ut experiretur, an consilio suo vel auctoritate discuti litem paterentur, non videtur arbitrium recepisse. *l.* 13. §. 2. *D. h. t.*

§. 22.

§. 22. *Effectus Compromissi* & *Arbitrii suscepti* est, quod Arbiter sententiam dicere debeat, vel ad hoc a Prætore cogi possit. *l.* 15. *D. h. t.*

§. 23. Tametsi enim neminem Prætor cogat arbitrium recipere, quoniam hæc res libera & soluta est, & extra necessitatem jurisdictionis posita, attamen, ubi semel quis in se receperit arbitrium, ad curam & sollicitudinem suam hanc rem pertinere Prætor putavit; non tantum quod studeret lites finiri, verum quoniam non deberent decipi, qui eum quasi virum bonum disceptatorem inter se elegerunt. *l.* 3. §. 1. *D. h. t.*

§. 24. Cogi autem potest vel mulctæ dictione, *l.* 32. §. 12. *D. h. t.* vel aliis modis, quibus contumaces, ad oneris suscepti implementum, constringuntur. arg. *l.* 3. *C. de susp. tut.*

§. 25. Nisi Arbiter justam arbitrii denegandi causam habeat.

§. 26. Non enim cogitur Arbiter dicere sententiam, si litigatores eum infamarint; *l.* 9. §. 4. *l.* 15. *D. h. t.* vel spreta auctoritate ejus ad judicium, vel ad alium arbitrum ierint, moxque ad eundem arbitrum redierint. *l.* 9. §. 5. *l.* 11. *pr. D. h. t.* add. *l.* 17. §. 1. *D. h. t.*

§. 27. Similiter non cogitur Arbiter sententiam dicere, si alter pœnam promiserit, alter non, vel sub conditione pœna promissa sit. *l.* 11. §. 4. 5. *l.* 12. *l.* 13. *pr. D: h. t.*

§. 28. Idem dicendum, si inimicitiæ capitales inter eum & litigatores, aut alterum ex litigatoribus, intercesserint; aut si ætas, aut valetudo, quæ postea contigit, id ei munus remittat, aut munus aliquod Reip. & si qua alia incommoditas ei post arbitrium susceptum incidat. *l.* 15. *l.* 16. *pr.* §. 1. *D. h. t.*

§. 29.

§. 29. Item si unus ex litigatoribus bonis suis cedat, non est cogendus arbiter sententiam dicere, cum neque agere, neque conveniri possit; *l.* 17. *pr. D. h. t.* Si pœna commissa sit: *l.* 32. §. 1. *D. h. t.* quia semel commissa pœna compromissum solvitur; *l.* 34. §. 1. *D. h. t.* Si de negotio transactum sit, vel homo mortuus, de quo compromissum est; *l.* 32. §. 5. *D. h. t.* Ut & si alter ex compromittentibus decesserit, vel furere cœperit. *l.* 47. *pr.* §. 1. *l.* 48. *l.* 49. *pr. D. h. t.*

§. 30. Quin & si plures sunt, qui arbitrium receperunt, nemo unus cogendus est sententiam dicere. *l.* 17. §. 2. *D. h. t.* Nisi in plures ea conditione compromissum sit, ut, si quilibet, vel unus sententiam dixisset, ei staretur. *l.* 32. §. 13. *D. h. t.*

§. 31. *Officium Arbitri* est, secundum compromissum, servato ordine judicii, sententiam dicere.

§. 32. In primis enim Arbiter ad compromissum attendere debet; neque aliud illi licebit, quam quod ibi, ut efficere possit, cautum est; Adeoque non quod libet statuere arbiter poterit, nec in qua re libet, nisi de qua re compromissum & quatenus compromissum est. *l.* 32. §. 15. 17. 21. *l.* 21. §. 4. 5. *l.* 25. *pr. D. h. t.*

§. 33. Dummodo in compromisso non fuerit præscriptum, qualem sententiam Arbiter dicere debeat. Quo casu Arbitrium nullum est. *l.* 19. *pr. D. h. t.* Licet in Judice secus sit. *l.* 26. *D. de re jud.* v. *infr. ad t. de re jud.* §. 25.

§. 34. Frustra enim itur ad arbitrum, cum inter litigantes convenit, qualem Arbiter sententiam ferre debeat, quia sententia Arbitri non parit actionem judicati. *l.* 1. *C. h. t.* Ad Judicem autem non itur frustra tali conventione interposita, quia sententia Judicis producit actionem judicati. *l.* 8. *C. de reb. cred.*

§. 35. In reliquis Arbiter servat ordinem judiciarium, quandoquidem compromissum ad similitudinem judiciorum redactum est. *l.* 1. *D. h. t. l.* 14. *pr. C de jud.*

§. 36. Partes itaque per epistolam vel nuncium adesse jubentur; *l.* 32. §. 18. *l.* 49. §. 1. *D. h. t.* absentium contumacia punitur; *l.* 39. *pr. D. h. t.* præstatur juramentum calumniæ; *l.* 2. §. 4. *C. de jurej. propt. cal.* testes & instrumenta producuntur; *l.* 39. *pr. D. h. t. l. fin. C. de testib.* merita causæ examinantur; *l.* 3. §. 1. *D. h. t.* iisque præmissis, Arbiter sententiam dicit. *l.* 15. *D. h. t.*

§. 37. *Dicere* autem *sententiam* videtur, qui ea mente quid pronunciat, ut secundum id discedere eos a tota controversia velit. *l.* 19. §. 1. *D. h. t.*

§. 38. Debet vero sententia conveniens esse compromisso; *l.* 32. §. 15. *ult. D. h. t.* certa, ita ut toti controversiæ finem imponat; *l.* 19. §. 1. *l.* 32. §. 16. *D. h. t.* (quod si incerta sit, inutiliter dicitur: *l.* 21. §. 3. *D. h. t.*) nec non secundum leges & consuetudines prolata. arg. *pr. I. de off. jud. l.* 13. *C. de sent. & interloc.*

§. 39. Et quidem quantum ad modum pronunciandi attinet, dicenda est sententia I. *Coram*, i. e. coram partibus præsentibus, & sapientibus seu intelligentibus; non etiam coram furioso, demente, neque pupillo, nisi tutor præsens fuerit. *l.* 27. §. 4. 5. *l.* 40. *l.* 47. *D. h. t.*

§. 40. II. *Debito loco*, in compromisso scil. nominat : vel si de eo nihil convenit, ubi compromissum factum est. *l.* 21. §. 10. *D. h. t. l.* 19. *D. de jud.*

§. 41. Nec non III. *Tempore convento*: Nisi Arbiter juret, sibi de causa nondum liquere; *l.* 13. §. *ult. D. h. t.* vel ei prorogandi diei potestas data sit. *l.* 27. *pr. l.* 32. §. 11. *l.* 33. *l.* 12. *l.* 21. §. 5. *l.* 50. *D. h. t.*

§. 42.

§. 42. Quod si dies non sit adjectus, Arbitri est, partibus consentientibus diem præstituere: Alioquin omni tempore sententiam dicere cogitur. *l.* 14. *D. h. t.*

§. 43. Quin & *tempus legitimum* esse debet; die Dominico enim, aliove tempore feriato, *l.* 2. *l.* 7. *C. de fer. l.* 6. *D. de fer.* vel noctu sententiam pronunciare non licet. arg. *l.* 2. §. 31. *D. de O. J.* Gell. *L.* XVII. *c.* 2.

§. 44. *Effectus Sententiæ* legitime pronunciatæ est, quod partes arbitrio *stare* debeant. *l.* 27. §. 2. *D. h. t.*

§. 45. *Stare* autem *Sententiæ* nihil aliud est, quam id agere, quantum in ipso sit, ut arbitri sententiæ pareatur. *l.* 23. §. 2. *D. h. t.*

§. 46. Quod ita procedit, si quidem unus sit arbiter: Ut & si plures sint, omnesque consenserint.

§. 47. Si vero plures sint, & dissenserint, quod major pars judicaverit, ratum est. *l.* 17. §. *ult. l.* 18. *l.* 27. §. 3. *D. h. t.*

§. 48. Si omnes & singuli in quantitate dissentiant, sequendum id, quod minus est: Veluti si ex tribus arbitris, unus quindecim, alter decem, tertius quinque condemnent, quinque præstari debent, quia in hanc summam omnes consenserunt. *l.* 27. §. 3. *D. h. t.* add. *l.* 1. §. 4. *D. de V. O.*

§. 49. Si vero aliter, quam in summa dissentiant, ut omnes opiniones diversæ sint, partes sententiæ stare non coguntur. *d. l.* 27. §. 3. *D. h. t.*

§. 50. Non etiam obtemperare coguntur litigatores, si arbiter aliquid inhonestum jusserit, *l.* 21. §. 7. *D. h. t.* vel ex gratia vel inimicitia male judicaverit; quo casu *Actioni* vel *Exceptioni Doli* locus est. *l.* 31. *l.* 32. §. 14. *D. l.* 3. *C. h. t.*

§. 51. Extra quos casus sententia Arbitri valida est, sive æqua sit, sive iniqua. *l.* 27. §. 2. *D. h. t.* Adeo, ut neque arbiter sententiam semel dictam mutare, *l.* 19. §. 2. *& ll. seqq. D. h. t.* neque partes ab ea appellare possint. *d. l.* 27. §. 2. *l.* 32. §. 14. *D. l.* 1. *C. h. t.*

§. 52. Quod si alteruter sententiæ stare, & arbitrio parere recuset, contra contumacem competit *Actio*, vel ad pœnam promissam, *l.* 2. *l.* 21. §. 4. *D. l.* 1. *l.* 2. *C. h. t.* vel si pœna non sit adjecta, ad id quod interest. *l.* 27. §. *ult. D. h. t.*

§. 53. Datur etiam ex sententia Arbitri *Actio in factum*, ex mera æquitate descendens; v. Differt. *N.* V. *de Cauf. Oblig. C.* 3. §. 17. nec non *Exceptio*, si sententia a partibus subscripta, vel decendii silentio confirmata sit. *l.* 5. *C. h. t.* Quod *Laudum Homologatum* vocari solet.

§. 54. Finitur autem Arbitrium I. Morte alterutrius ex litigantibus; *l.* 27. §. 1. *l.* 32. §. 2. *in f. l.* 49. §. 2. *D. h. t.* Nisi utrimque heredum quoque facta sit mentio. *l.* 49. §. 2. *l.* 32. §. 19. *D. h. t.*

II. Lapsu diei præscripti. *l.* 21. §. 8. *l.* 32. §. 3. *in f. D. h. t.*

III. Pacto & stipulatione, qua pœna, vel id quod interest, remittitur. *l.* 13. *pr. l.* 32. §. 3. *D. h. t.*

IV Pœna semel commissa. *l.* 32. §. 1. *l.* 34. §. 1. *D. h. t.*

V. Transactione, & rei controversæ interitu. *l.* 32. §. 5. *D. h. t.*

VI. Electis aliis arbitris. *l.* 9. §. *f. & ll. seqq. D. h. t.*

VII. Accepto judicio. *d. l.* 9. §. *f l.* 30. *D. h. t.*

VIII. Sententia ab arbitro semel dicta. *l.* 19. §. *f. D. h. t.*

TITUL.

TITUL. IX.

NAUTÆ, CAUPONES, STABULARII, UT RECEPTA RESTITUANT.

§. 1. Quemadmodum autem Arbitri, qui arbitrium receperunt, officio susscepto fungi debent: Ita *Nautæ*, *Caupones*, *Stabularii*, si quid salvum fore receperunt, *Receptum* restituere debent.

§. 2. Prætor ait: NAUTÆ, CAUPONES, STABULARII, QUOD CUJUSQUE SALVUM FORE RECEPERINT, NISI RESTITUENT, IN EOS JUDICIUM DABO. *l.* 1. *pr. D. h. t.*

§. 3. Cujus Edicti maxima est utilitas; quia necesse est, plerumque eorum fidem sequi, & res custodiæ eorum committere. *l.* 1. §. 1. *D. h. t.*

§. 4. Nec quisquam putet graviter adversus eos constitutum; nam est in ipsorum arbitrio, ne quem recipiant; Et nisi hoc esset statutum, materia daretur, cum furibus adversus eos, quos recipiunt, coeundi. *l.* 1. §. 1. *D. h. t.*

§. 5. Ait Prætor, NAUTÆ; *Nautam* accipere debemus eum, qui navem exercet: Quamvis *Nautæ* appellentur omnes, qui navis navigandæ causa in navi sunt. Sed de Exercitore solummodo Prætor sensit; nec enim debet per remigem, aut mesonautam obligari, sed per se, vel per navis Magistrum: Quanquam si ipse alicui e nautis committi jussit, sine dubio debeat obligari. *l.* 1. §. 2. *D. h. t.*

§. 6. De *Exercitoribus ratium*, item *Lyntrariis* nihil cavetur, sed idem constitui oportet. *l.* 1. §. 4. *D. h. t. l.* 1. §. 6. *D. de exerc. act.*

§. 7. CAUPONES, STABULARII; *Caupones* & *Stabularios*

larios eos accipiemus, qui cauponam vel ſtabulum exercent, inſtitoresve eorum. *l.* 1. §. 5. *D. h. t.*

§. 8. QUOD CUJUSQUE SALVUM FORE RECEPERINT; hoc eſt, quamcunque rem ſive mercem receperint: ſive ea res noſtra ſit, ſive aliena, dummodo noſtra intersit eam ſalvam eſſe. *l.* 1. §. 6. 7. *D. h. t.*

§. 9. Sive etiam res in navem miſſæ ei adſignatæ ſint, ſive non ſint, nihil intereſt. Hoc ipſo enim, quod in navem miſſæ ſunt, receptæ videntur. *l.* 1. §. 8. *D. h. t.* Omnium enim recipit cuſtodiam, quæ in navem illatæ ſunt, & factum non ſolum nautarum præſtare debet, ſed & vectorum, ſicut & caupo viatorum. *l.* 1. §. 8. *l.* 2. *D. h. t.*

§. 10. Imo licet res in navem nondum receptæ ſint, ſed in litore perierint, quas ſemel recepit, periculum ad eum pertinet. *l.* 3. *pr. D. h. t.*

§. 11. NISI RESTITUENT, IN EOS JUDICIUM DABO. Scil. ex hoc Edicto *Actio in factum* proficiſcitur, quæ *de Recepto* dici ſolet. *l.* 3. §. 1. 5. *l.* 1. §. 3. *D. h. t.*

§. 12. Quæ eſt *Actio Prætoria*, *l.* 3. §. 1. 5. *D. h. t. perſonalis*, *ex contractu*, *d. l.* 3. §. 1. *rei perſecutoria*, *d. l.* 3. §. 1. 4. *competens vectoribus & viatoribus*, *res ſuas in navem, cauponam, vel ſtabulum inferentibus*, *l.* 1. *pr.* §. 6. 7. *D. h. t. eorumque heredibus; Contra exercitores*, *l.* 1. §. 2. 5. *D. h. t. eorumque heredes*, *l.* 3. §. 4. *D. h. t. Ad res receptas reſtituendas*, *vel damnum*, *a quovis*, *etiam ab ipſis viatoribus datum*, *reſarciendum*. *l.* 1. *pr.* §. *ult. l.* 3. §. 1. *l.* 5. §. 1. *D. h. t.*

§. 13. Eaque Actio locum habet, non tantum ſi merces intercedat, ſed & ſi quis gratis navigaverit, vel in caupona gratis diverterit. *l.* 6. *pr. D. h. t.*

§. 14. De caſu tamen fortuito, ſi quidem probari poſſit, *l.* 2. *C. de naufr.* Exercitores non tenentur. *l.* 3. §. 1. *in f. D. h. t.*

§. 15.

§. 15. Sed præter hanc Actionem rei persecutoriam, competit etiam *Actio in factum pœnalis*, si damnum dolo datum, aut furtum, in navi, caupona, aut stabulo, per eos, quorum opera exercitor utitur, factum sit. §. *ult. I. de obl. quæ quas. ex del. l.* 5. §. *ult. D. de O. & A. l. un. D. furt. adv. naut. l.* 6. *l. ult.* §. 1. *D. h. t.*

§. 16. De quo Prætor ita subjecisse videtur: *Si damnum injuria datum, furtumve factum ab iis, quorum opera & ministerio nautæ, caupones & stabularii, in nave, caupona & stabulo utuntur, esse dicetur, in factum in exercitores, caupones & stabularios in duplum judicium dabo.* arg. *d. l.* 5. §. *ult. D. de O. & A. d.* §. *ult. I. de oblig. quæ quasi ex delict. l. un. D. furt. adv. naut.*

§. 17. Quæ *Actio in factum in duplum* nascitur ex quasi maleficio; quia exercitor aliquatenus culpæ reus est, quod opera malorum hominum utitur. *d. l.* 5. §. *ult. D. de O. & A.* §. *ult. I. de obl. quæ quas. ex del. l. ult. pr.* §. 4. *D. h. t.*

§. 18. Datur vectoribus & viatoribus, quibus damnum dolo datum vel furtum factum est; *dd. ll.* contra exercitores, (non etiam heredes, *l. ult.* §. *ult. D. h. t.*) quorum ministri damnum dederunt, vel furtum fecerunt, *l.* 6. §. 3. *ult. l.* 7. *pr. D. h. t.* in duplum. *l. ult.* §. 1. *D. h. t. l. un.* §. 2. *D. furt. adv. naut. caup. stab.*

§. 19. Si vectores vel viatores aliive damnum dederint, vel furtum fecerint, exercitor non tenetur, neque eorum factum præstare cogitur. Quandoquidem vectorem vel viatorem sibi eligere caupo vel stabularius non videtur, neque iter agentes repellere potest. *l. un.* §. *ult. D. furt. adv. naut. caup. stab.*

§. 20. Plane in potestate est ejus, cui damnum

datum, vel res furto furrepta eft, an malit cum exercitore hac *Actione in duplum*, an vero *Actione L. Aquiliæ*, vel *furti*, contra damnum dantem, vel furtum facientem, experiri. *l. un.* §. 3. *D. furt. adv. naut. caup. ftab.* Ita tamen, ut una electa altera tollatur. *l.* 3. §. *ult. l.* 6. §. *ult. D. h. t.*

§. 21. *Ceffat* autem utraque Actio, fi exercitor navis, cauponæ, vel ftabuli prædixerit, ut unusquisque vectorum vel viatorum res fuas fervet, neque damnum fe præftiturum, adeoque de cuftodia non præftanda proteftatus fit, & vectores vel viatores confenferint. *l. ult. pr. D. h. t.*

PARS

PARS SECUNDA.

Liber V. Titul. I.

De Judiciis, Et Ubi Quisque Agere, Vel Conveniri Debeat.

C. III. 1.

De Judiciis.

§. 1. Actum est de Præparatoriis judiciorum, sequitur nunc porro de ipsis *Judiciis*.

§. 2. Quæ non tantum omni jure licita, sed & in Republ. maxime sunt necessaria. v. Exod. XVIII. v. 13. *& seqq.* 1 Reg. III. v. 16. *& seqq.* Ep. ad Rom. XIII. v. 4. *& seqq. l.* 13. *D. quod met. caus. l.* 176. *de R. J.* Quint. *Decl.* 13. Cassiod. IV. *Var.* 10.

§. 3. Est autem *Judicium* (quod varie accipitur, v. *l.* 12. §. 2. *D. h. t. l.* 32. §. 1. *C. de inoff. test. l.* 13. *D. h. t.* §. 1. 4. *I. de off. jud. l.* 2. *D. si quis caut. in jud. sist. c. fact. non obtemp.*) hoc loco *legitima causæ controversæ tractatio, inter actorem & reum, coram Judice competente, litis finiendæ gratia instituta.*

§. 4. Dividitur *Judicium*, quod aliud sit *Criminale*, *quod ex crimine nascitur; l.* 5. §. 1. *C. de jurisd.* aliud *Civile*, *quod ex civili causa oritur*, & *Pecuniarium* dici solet. *l.* 15. *D. de quæst. l.* 13. *C. h. t.*

§. 5. *Criminale* est vel *Publicum*, *quod ex lege quadam publicorum judiciorum venit, in quo accusatio competit cuivis ex populo; l.* 1. *D. de publ. jud. l.* 3. *§. f. D. de prævar.* vel *Privatum*, *quod ex legibus publicorum judiciorum non descendit, quoque actoris partibus maxime fungitur, ad quem ea res pertinet. l.* 3. *D. de extr. crim. l.* 1. *D. de publ. jud. l.* 1. *§. ult. D. de pæn.*

§. 6. *Privatum* est vel *Ordinarium*, vel *Extraordinarium*, cui & annumerare licet *Populare. l.* 1. §. 3. *D. de*

D. de pœn. l. 3. *D. de extr. crim. l.* 2. *D. de concuss.* arg. *l.* 3. §. 1. *D. de pop. act.*

§. 7. *Judicium* autem *Civile* eſt. I. Vel *Reale*, *quo de Jure in re, ſeu Actione reali contenditur;* vel *Perſonale, quo de jure ad rem, ſeu Actione perſonali agitur.* §. 1. *I. de act. l.* 25. *D. de O. & A.*

§. 8. II. *Petitorium, quo de proprietate vel alio jure extra poſſeſſionem diſceptatur.* Vel *Poſſeſſorium, quo de poſſeſſione vel adipiſcenda, vel retinenda, vel recuperanda agitur. l.* 14. §. *ult. D. de exc. rei jud.*

§. 9. III. *Univerſale, quo de univerſitate juris,* v. c. de hereditate, *agitur; l.* 1. *D. de R. V. l.* 18. §. *ult. l.* 19. *D. de pet. her. Generale, quo de genere pluribusque rebus,* v. c. ſocietate, negotiis geſtis, tutela, *contenditur; l.* 38. *pr. D. pro ſoc.* vel *Singulare*, ſeu *Speciale*, *quo res ſingularis petitur. d. l.* 1. *pr.* §. 1. *D. de R. V. l.* 38. *pr. D. pro ſoc.*

§. 10. IV. *Conventionale, quo Actor Reum convenit,* vel *Reconventionale, quo Reus Actorem coram eodem Judice reconvenit.* v. *l.* 22. *D. h. t. l.* 14. & *Auth. Conſequenter. C. de ſent. & interloc.*

§. 11. V. Vel *Ordinarium*, vel *Extraordinarium.*

§. 12. Et olim quidem Judicia *Ordinaria* erant, quæ conſueto ordine, dato Judice Pedaneo, peragebantur. *Extraordinaria*, in quibus ipſe Prætor, aliusve Magiſtratus, ſine Judicis datione, de cauſis cognoſcebat, & ſententiam ferebat. *l.* 178. §. 2. *D. de V. S.* Quæ *Extraordinariæ cognitiones*, nec non *κατ' ἐξοχὴν Cognitiones* dici ſolebant. *t. D. de extr. cogn.* v. Suet. *in Claud. c.* 15. *in Ner. c.* 15.

§. 13. Sed mos ille dandorum Judicum Pedaneorum deinceps abrogatus eſt: *l.* 2. *C. de ped. jud.* Ut hoc ſenſu jure novo omnia Judicia ſint *Extraordinaria.* §. *ult. I. de interd. l.* 47. *D. de neg. geſt.*

§. 14. Aſt alio ſenſu *Judicium Ordinarium* eſt, in quo

quo adhibita plena caufæ cognitione folennis judicii ordo obfervatur; *Extraordinarium* feu *fummarium* vero, in quo Judex fummatim cognofcit, nec folennis caufæ cognitio adhibetur: qualia funt Judicia Poffefforia; *l. un. C. fi de mom. poff.* fuper caufis Alimentorum; *l.* 5. §. 8. *D. de agn. & al. lib. l.* 9. *D. de jur. delib.* Sepulturæ; arg. *l.* 43. *D. de relig.* Studioforum; arg. *l.* 18. §. 1. *D. h. t.* & Honorariorum. *l.* 1. *D. de extraord. cogn.*

§. 15. *Perfonæ Principales* Judicium conftituentes funt *Actor*, *Reus*, & *Judex*. *l.* 62. *D. h. t. l.* 13. §. 2. *D. ad SCt. Treb.*

§. 16. *Actor* eft, *qui actionem inftituit, & ab altero aliquid petit. l.* 62. *l.* 13. 14. *D. h. t.* §. 7. *I. de interd.*

§. 17. Agere poffunt, qui nec impediuntur, nec prohibentur.

§. 18. *Impediuntur* mente capti, furiofi, infantes. arg. *l.* 5. *D. de R. J. l.* 1. §. 2. *D. de adm. tut.* §. 9. *I. de inut. ftip.*

§. 19. *Prohibentur* prodigi, pupilli & minores, fine tutorum curatorumque auctoritate: *l.* 1. *D. de curat. fur. l.* 1. *C. eod. l.* 1. 2. *C. qui legit. perfon. ftand. in jud. l.* 4. *C. de auct. præft.* Nifi caufa fit momentaneæ poffeffionis; *l. ult. C. qui legit. perfon. ftand. in jud.* vel minor veniam ætatis impetraverit. *l.* 10. *C. de appell. l.* 1. 3. *C. de his qui ven. æt.*

II. Filiusfam. contra Patrem, & contra. *l.* 4. *l.* 11. *D. h. t. l.* 3. *C. de in jus voc. l.* 16. *D. de furt.* Contra extraneum ratione peculii *Profectitii* filius regulariter non agit; *l.* 9. *D. de O. & A.* nifi propter utilitatem, fi fcil. pater abfens fit: quo cafu *utiles* actiones conceduntur. *l.* 18. §. 1. *D. h. t. l.* 9. *l.* 13. *D. de O. & A.* Ratione peculii *Adventitii regularis* pater agit confenfu filii, fi præfens & fuæ ætatis fit; *l. f.* §. 3. *C. de bon. quæ lib.* Ratione *Adventitii irregularis* filius agit confentiente patre; *l. f. in f. pr. &* §. 1. *C. de bon. quæ*

quæ lib. Ratione vero peculii *Castrensis* & *Quasi castrensis* solus filius, invito patre, imo contra eum agere poteſt. *l.* 4. *D. h. t. l.* 4. §. 1. *D. de caſt. pec.*

III. Magiſtratus, qui cum imperio ſunt, durante officio. *l.* 48. *D. h. t.*

IV. Nec non ſervi; *l.* 44. §. 1. *l.* 53. *D. h. t. l.* 6. *C. h. t. l. ult. C. de noxal. act. l.* 32. *D. de R. J.* niſi ſit cauſa ſtatus, aut publicam utilitatem concernens. *l.* 53. *l.* 67. *D. h. t. l.* 20. *C. de his qui acc. poſſ.*

§. 20. Invitus agere nemo cogitur; *l. un. C. ut nem. invit. ag. cog. l.* 5. §. 6. *D. de dol. mal. & met. exc. l. f. C. de uſur. pup.* tum quia quilibet favori pro ſe introducto renunciare poteſt, *l. pen. C. de pact.* tum quia laudanda eſt verecunda cogitatio ejus, qui lites execratur. *l.* 4. §. 1. *D. de alien. jud. m. c.*

§. 21. Niſi ad agendum contra tertium tacite obligatus ſit. v. *l.* 13. §. *pen. D. de act. emt. l.* 75. §. *f. D. de leg.* 1. *l.* 8. §. 3. *D. de opt. leg. l.* 2. §. 7. & *pr. in f. D. ad L. Rhod. de jact. l.* 60. §. 5. *D. de loc. cond.*

§. 22. *Reus* (qui & *Fugiens* ſæpe dicitur, *l.* 13. §. 2. 3. *C. h. t. l.* 2. *pr. C. de jurej. propt. cal. l.* 5. *C. de rec. arb. l. f. in f. pr.* & §. 3. *C. de bon. quæ lib.*) eſt, *qui convenitur*, ſeu *cum quo agitur*; §. 1. *I. de exc.* §. 7. *I. de interd. l.* 3. *D. de jurej. l.* 5. *l.* 6. *C. de edend.*

§. 23. Conveniri poſſunt, quicunque non impediuntur, neque prohibentur.

§. 24. *Impediuntur* mente capti, furioſi, infantes, quorum nomine cum tutoribus vel curatoribus agitur. *l.* 4. *pr. D. de in jus voc. l.* 1. §. 2. *D. de admin. tut.*

§. 25. *Prohibentur* prodigi, pupilli, & minores, ſine tutorum curatorumque auctoritate. *l.* 1. 2. *C. qui legit. perſon. ſtand. in jud. l.* 54. *D. de re jud. l.* 6. *C. quom.*

quom. & quand. jud. l. 4. C. de auct. praest. Filiifam. ratione *peculii profectitii*, & *adventitii regularis*, de quibus solus convenitur pater; arg. §. 1. *I. per quas pers. cuique acq. l. f.* §. 3. *C. de bon. quae lib.* ex aliis enim caussis quin conveniri possint, minime dubitandum est. v. *l. 39. D. de O. & A. l. 4. §. 1. D. de cast. pec. l. 8. in f. pr. C. de bon. quae lib.* Magistratus, qui cum imperio sunt, durante officio. *l. 48. D. h. t.* Nec non servi, nisi criminaliter ad poenam corporalem agatur. *l. 1. §. f. D. de accus.*

§. 26. Sed nec alius pro alio conveniri potest: Non uxor pro marito; *t. C. ne ux. pro marit.* non filius pro patre, neque pater pro filio; *t. C. ne fil. pro patr.* non vicaneus pro vicaneo; *t. C. ut null. ex vican. pro al. vican.* neque civis pro patria. *Auth. Habita. C. ne fil. pro patr.*

§. 27. Unde & *Repressaliae* jure nostro sunt incognitae: *dd. tt.* v. *N. 52. c. 1. N. 134. c. 4. l. 4. C. de execut. l. 32. §. pen. D. de usur. l. 173. §. pen. D. de R. J. l. 26. D. l. 22. C. de poen.* licet posterioribus temporibus certis conditionibus receptae sint. v. *d. Auth. Habita. C. ne fil. pro patr.*

§. 28. *Judex*, vel secundum antiquum procedendi modum, accipitur pro *Judice Pedaneo*, qui a Praetore similive Magistratu datus nudam tantum notionem habebat; *l. 12. §. 1. 2. D. h. t. t. C. de ped. jud. l. 5. D. de re jud. l. ult. C. ubi & ap. quem.* & sic vocatus videtur, quia non pro tribunali, sed in pedaneis & minoribus subselliis sedebat, ut pedibus humum calcaret: unde & Graecis χαμαιδικαστὴς dicitur. *Nov. 60. c. 2. pr.* Theoph. *ad t. I. de Interd. pr.* Vel secundum jus novum, pro ipso *Magistratu. l. 1. l. pen. D. h. t. l. 11. §. 1. D. de jurisd. t. t. D. de reb. auct. jud. poss. l. 32. §. 7. D. de rec. arb. l. 2. §. 1. D. si quis in jus voc.*

voc. non ierit. l. 14. §. 1. *D. de relig. l.* 137. *D. de R. J.*

§. 29. Quo ſenſu *Judex* eſt *Vir bonus*, *Juris peritus*, *Jurisdictioni publica auctoritate præpoſitus.* *l.* 137. §. 2. *D. de V. O. l.* 4. §. 1. *D. fam. erc.* Horat. *L.* I. *Ep.* XVI. v. 40. & *ſeqq. N.* 82. *pr. c.* 1. *l.* 3. *C. de jurisd. omn. jud.*

§. 30. Judices ſimiliter eſſe poſſunt, quicunque neque impediuntur, neque prohibentur. Etiam cœci, ſi cœcitas ſupervenerit. *l.* 6. *D. h. t. l.* 1. §. 5. *D. de poſtuland.* Nec non filius in cauſa patris, & contra. *l.* 77. *D. h. t.* Ut & minor annis XX. dummodo major ſit annis XVIII. & Magiſtratum gerat; *l.* 57. *D. de re jud.* vel a ſcientibus & volentibus electus, *d. l.* 57. hoc officium ſponte ſuſceperit. *l.* 41. *D. de recept. arb.*

§. 31. *Impediuntur* mente capti, perpetuo furioſi, impuberes, ſurdi & muti. *l.* 12. §. 2. *D. h. t.* junct. *l.* 39. *D. h. t.*

§. 32. *Prohibentur* ſenatu moti; *l.* 12. §. 2. *D. h. t.* mulieres, ſervi; *d. l.* 12. §. 2. minores annis XVIII. *l.* 57. §. 1. *D. de re jud.* hæretici; *Auth. Credentes. C. de hæret.* ut & Juris & legum imperiti. *Nov.* 82. *pr.* & *c.* 1.

§. 33. Judices etiam non debent eſſe *ſuſpecti:* cæteroquin eos tanquam ſuſpectos recuſare licet. *l.* 16. & *Auth. ſeq. C. h. t.* arg. *l.* 9. *D. de lib. cauſ.* junct. *l.* 32. §. 14. *D. de recept.*

§. 34. Sunt autem *ſuſpecti*, ſi v. c. commodum vel incommodum ex controverſia ſentiant; *l.* 17. *D. h. t. l. un. C. ne quis in ſua cauſ.* junct. *l.* 1. §. 11. *D. quand. appell.* ſi alicujus ex litigantibus amici ſint, vel inimici: *l.* 10. *D. de jurisd.* quo pertinet, ſi ejuſdem cauſæ Advocati, Procuratores, vel teſtes fuerint; *l.* 6. *pr. C. de poſtul. l. ult. C. de adſeſſ.* vel aliæ juſtæ ſuſpicionis cauſæ adſint, quæ certa

regu-

regula comprehendi nequeunt, & proinde judicis arbitrio relinquendæ ſunt. arg. *l.* 1. §. *f. D. de jur. delib.*

§. 35. Recuſari autem poſſunt Judices ſuſpecti, non tantum Minores, ſed & Majores; non tantum Delegati, ſed & Ordinarii. *l.* 16. *& Auth. ſeq. C. h. t.* arg. *l.* 9. *de lib. cauſ.* junct. *l.* 32. §. 2. *D. de recept.*

§. 36. Dummodo *Exceptio Judicis ſuſpecti* ante litem conteſtatam opponatur, *d. l.* 16. & cauſa ſuſpicionis probetur. *l.* 9. *pr. de lib. cauſ.* arg. *l.* 7. *D. de injur. l.* 16. *de dol.* Niſi cauſa ſuſpicionis poſt litem conteſtatam demum emerſerit; *l.* 17. *D. h. t.* vel ad litigantis cognitionem pervenerit. *c.* 4. *x. de except.*

§. 37. *Officium Judicis* (quod quaſi *Efficium* ab *efficiendo*, quod unicuique perſonæ congruit, dictum cenſet Donat. *in Ter. Adelph. Act.* I. *ſc.* 1. add. Sen. *L.* II. *Contr.* 13.) eſt *facere, quod judicem facere & obſervare Leges præcipiunt.* v. *l.* 25. §. 8. *D. de Æd. Ed.*

§. 38. Et olim quidem aliud erat officium *Jus dicentis*, aliud officium *Judicis*, quemadmodum & aliud erat, *jus dicere*, aliud *judicare. Rubr. & l. un. C. ne quis in ſua cauſ. jud. vel jus dic.*

§. 39. *Officium Jus dicentis* in jure dicundo conſiſtebat, & iis quæ jurisdictionis ſunt: Quo pertinet, minores facilitate ſua læſos in integrum reſtituere, *l.* 1. §. 1. *D. de min.* bonorum poſſeſſionem dare, in poſſeſſionem mittere, pupillis & minoribus tutores curatoresve non habentibus conſtituere, Judices litigantibus dare, jubere cavere prætoria ſtipulatione, *l.* 1. *l.* 4. *D. de jurisd.* ſententiam judicum a ſe datorum exequi, *l.* 15. *D. de re jud.* ut & mulctam dicere,

cere, & pignora capere. *l. un. D. si quis jus dic. non obtemp. l.* 4. §. 2. *D. de damn. inf.*

§. 40. *Officium Judicis* vero in nuda fere notione consistebat: eoque pertinebat dare & moderari dilationes, *l.* 7. *D. de fer.* jubere cavere stipulatione judiciali; §. 1. *I. de divis. stip.* causam cognoscere, & sententiam pronunciare; *l.* 9. *C. h. t.* qua dicta finitum erat Judicis officium. *l.* 55. *D. de re jud.*

§. 41. Quæ exprimere voluisse videntur DD. dum *Officium Judicis* duplex constituunt, *Nobile* scil. & *Mercenarium.*

§. 42. *Nobile* enim vocant, quod imperio mixtum est, seu quod Judex sponte & propria auctoritate exercet, etiamsi nulla petitio vel actio instituatur. arg. *l.* 1. *D. de jurisd.*

§. 43. *Mercenarium* vero, quod actioni propositæ inhæret, eique inservit: arg. *l.* 4. §. 1. *D. de eo quod cert. loc. l.* 25. §. 8. *D. de Ædil. Ed.* Eoque contineri volunt omnia, quæ in ordine judiciorum, ad sententiam usque definitivam, observari solent.

§. 44. Sed antiquus ille procedendi modus postea mutatus, mosque dandorum Judicum Pedaneorum abrogatus est. *l.* 2. *C. de pedan. jud.* v. *supr.* §. 13. Ut adeo inter officium *Jus dicentis* & *Judicis* jure novo nihil intersit.

§. 45. Unde & Divisio illa *Officii Judicis* in *Nobile* & *Mercenarium*, minus accurata, potiusque *Officium Judicis*, tum quale sit *extra*, tum quale sit *in Judicio*, considerandum videtur.

§. 46. *Latissimum* enim nunc est officium Judicis, variaque sunt, quæ etiam *extra Judicium* ab eo peragi possunt: Nam & in bonorum possessionem mittere, pupillis non habentibus tutores constituere; *l.* 1. *l.* 3. *D. de jurisd.* quin & Advocatos non tantum petentibus,

bus, ſed & fœminis, pupillis, debilibus, & qui ſuæ mentis non ſunt, licet non petant, dare debet; ut & ſi quis propter adverſarii potentiam invenire nequeat. *l.* 9. §. 5. *D. de off. Proc.*

§. 47. In genere autem obſervandum eſt jus reddenti, ut in adeundo facilem ſe præbeat, ita tamen, ut contemni ſe non patiatur. *l.* 19. *pr. D. de off. Præſ.*

§. 48. Sed *ratione Judicii* Judicis Officium frequentius ſeſe exſerit, maximeque conſiſtit in *cognoſcendo*, *judicando*, & *exequendo*.

§. 49. Et quidem ſtatim, ut Judicium cœptum eſt, omnium rerum ei officium incumbit, quæcunque in Judicio geruntur; *l.* 25. §. 8. *D. de Æd. Ed.* in primis vero boni & innocentis viri officio fungi debet, & curare, ut, quantum poſſibile eſt, lites ſine calumnia procedant. *l.* 4. §. 1. *D. fam. erciſc.*

§. 50. Quantum ad ipſum Proceſſum attinet, ſolitum Judiciorum ordinem & ſtylum curiæ obſervare debet, ne cæteroquin ſententia ſit ipſo jure nulla. *l.* 4. *C. de ſent. & interl.* §. *ult. I. de ſatisdat. l.* 12. §. 5. *C. de reb. cred.*

§. 51. In *cognoſcendo* neque excandeſcere adverſus eos, quos malos putat, neque precibus calamitoſorum illachrymari oportet; id enim non eſt conſtantis & recti Judicis, cujus animi motum vultus detegit. *l.* 19. §. 1. *D. de off. Præſ.* add. *N.* 17. *c.* 5. §. 3. *N.* 24. *c.* 2.

§. 52. Cauſam vero litigantium, ubi a partibus in cauſa concluſum eſt, neque ulterius allegare aliquid deſiderant, v. *l.* 9. *C. h. t.* priusquam ſententiam ferat, diligenter examinare, & ſingula accurate rimari & expendere debet. *l.* 2. *C. de ſent. ex peric. recit.*

§. 53. Præmiſſa cauſæ cognitione ad Officium Judicis pertinet, *ſententia* ſua liti finem imponere, adeoque

adeoque, quantum possibile est, *Certam Sententiam pronunciare*, §. 32. *I. de act. l.* 59. §. 2. *D. de re jud.* & Reum, si Actor intentionem suam probaverit, condemnare; si non probaverit, absolvere. *l.* 1. *D. de re jud. l.* 4. *C. de edend.*

§. 54. Debet autem Judex id sequi, quod convenit eum ex fide eorum, quæ probabuntur; *l.* 6. §. 1. *D. de off. Præf.* adeoque secundum Acta & Probata judicare. v. *infr. ad t. de re jud.* §. 23.

§. 55. Non tamen contra conscientiam; sed simul secundum conscientiam, ex Actis scil. & Probatis instructam. *d. l.* 6. §. 1. *l.* 79. §. 1. *D. de jud. l.* 3. §. 2. *in f. l.* 13. *D. de testib. N.* 125. *c.* 1. Cic. *Orat. pro Cluent. c.* 58.

§. 56. Ut adeo in administratione justitiæ *Casui pro amico* locus esse nequeat, neque lucri, vel passionis alicujus ratio habenda sit. *N.* 17. *c.* 2. *in f.* Cic. *de Off. L.* III. *c.* 10.

§. 57. Quod si conscientia Actis & Probatis sit contraria, recte faciet Judex, si deponat officium Judicis, & induat personam testis.

§. 58. Porro Judex observare debet, ne aliter judicet, quam legibus, aut constitutionibus, aut moribus proditum est. *pr. I. de off. jud. l.* 13. *C. de sent. & interloc. Auth. Jubemus. C. h. t. N.* 124. *c.* 2. *N.* 126. *c.* 1.

§. 59. Si expresse contra Leges judicaverit, sententia est ipso jure nulla, adeo ut ne quidem appellatione opus sit: *l.* 1. §. 2. *D. quæ sent. sin. app. resc. l.* 19. *D. de appell. l.* 2. *C. quand. prov. non est nec. l.* 5. *C. de LL.* sin secundum Leges quidem, sed contra jus partium, sententia subsistit, & ab ea appellandum est. *d. l.* 1. §. 2. *D. quæ sent. sin. app. resc.*

§. 60. Sententia ubi dicta est, si quidem Reus con-

condemnatus intra decem dies neque appellet, v. *Nov.* 23. *c.* 1. aliove modo sententiam suspendat, neque intra statutum tempus Actori satisfaciat, Judex rem judicatam denique *exequi* debet. *l.* 2. *l.* 4. *l. ult. C. de exec. rei jud.*

§. 61. Et si quidem res certa petita extat, executio in ipsum corpus facienda, eaque manu militari auferenda; *l.* 68. *D. de R. V.* vel Actor in possessionem mittendus est. *l.* 1. *D. quib. ex caus. in poss. eatur.*

§. 62. Sin debiti solutio, æstimatio, aut interesse præstandum, executio captis pignoribus facienda est. *l.* 4. *l.* 15. §. 2. *D. de re jud. l. ult. C. de exec. rei jud.* add. *infr. ad t. de re jud.* §. 51. *& seqq.*

§. 63. *Personæ minus principales* in judicio sunt Adsessores, *t. de off. Ass.* Advocati, Procuratores, de quibus actum ad *t. D. de postul.* & *t. de Procur.* Scribæ & Apparitores.

§. 64. *Partes Judicii principaliores* sunt. I.) *In jus vocatio* seu *Citatio;* de qua ad *t. de in jus voc.* Cui jure novo jungendus est *Libellus;* de quo ad *t. D. de edend.* §. 4. *& seqq.*

§. 65. II.) *Litis contestatio;* quæ est *judicii suscepti utrimque facta professio, seu negotii hinc inde apud Judicem facta narratio, continens petitionem actoris, & ad eam rei conventi responsionem per contradictionem. l. un. C. de lit. cont.* junct. *l.* 14. §. 1. *C. de jud. l.* 2. *pr. C. de jurej. propt. cal.*

§. 66. Ex quo sequitur, omnem litis contestationem respectu Rei negativam esse. add. *l.* 25. *D. ad L. Aquil. l.* 6. *D. de confess. l.* 112. *D. de R. J.* Contra quam statuunt DD. comm. qui *Litis Contestationem* aliam dicunt *Negativam*, quæ directo Actoris intentionem negat: aliam *Affirmativam*, qua reus fate-

tur quidem Actoris positiones, sed opponit exceptionem peremtoriam.

§. 67. *Effectus* autem *Litis Contestationis* sunt varii; nam I. Inducit Litis pendentiam. *l.* 30. *D. h. t. t. t. C. ut lit. pend.*

II. Excludit Exceptiones Declinatorias, & Dilatorias. *l. pen. & ult. C. de exc. l.* 13. *C. de proc.*

III. Procuratorem, Tutorem, & Curatorem, facit dominos litis. *l.* 11. *l.* 23. *de procur.*

IV. Interrumpit usucapionem. *l.* 2. *l.* 3. *C. de ann. exc. l.* 10. *C. de acq. & ret. poss.*

V. In actionibus personalibus rem facit litigiosam. *l.* 2. *C. de litig.*

VI. Possessorem constituit in mala fide. *l.* 25. §. 7. *de pet. her. l.* 4. §. 2. *D. fin. reg. l.* 22. *C. de R. V. l.* 10. *C. de acq. & ret. poss.*

VII. Actiones morte Actoris perituras transmittit ad heredes. *l.* 87. *l.* 139. *D. de R. J. l.* 29. *de novat. l.* 26. *l.* 58. *de O. & A.*

VIII. Actiones temporales facit perpetuas. *l.* 139. *D. de R. J. l.* 1. §. 1. *C. de ann. exc.*

Adeoque plerumque melior fit conditio ejus, qui litem contestatus est. *l.* 86. *D. de R. J. l.* 29. *D. de nov.*

§. 68. III.) *Causæ Conclusio;* quæ nihil aliud est, quam ulteriorum allegationum renunciatio, seu causæ controversæ ad decisionem submissio. *l.* 9. *C. h. t. c.* 9. *X. de fid. instr. c.* 5. *X. de caus. poss. & propr.*

§. 69. IV.) *Sententia;* de qua ad *t. D. de re jud.* & V.) *Executio.* De qua v. *supr.* §. 60. & *seqq. t. t. C. de exec. rei jud.*

§. 70. *Causæ*, quæ in judicium deducuntur, sunt omnis generis controversiæ, sive Civiles sint, sive Criminales. Modo præsentes sint & tempore litis con-

conteſtatæ exiſtant. *l.* 35. junct. *l.* 23. *D. h. t. l.* 14. *D. de aq. & aq. pluv. arc. l.* 7. §. 14. *D. quib. ex cauſ. in poſſ. eatur.*

§. 71. Quod ſi plures cauſæ concurrant, illud in primis cavendum, ne minor cauſa majori præjudicium faciat; *l.* 54. *D. h. t.* & porro hic ordo ſervandus eſt, ut de cauſis Præjudicialibus agatur ante Principales, *l.* 2. *C. de ord. jud. l.* 2. *C. de ord. cognit. l.* 25. *C. ad L. Jul. de adult.* de Criminalibus ante Civiles: *l. f. C. de ord. jud.* Niſi civili diſceptationi principaliter motæ quæſtio criminis incidat; *l.* 3. *C. de ord. jud.* vel cauſa civilis ſit præjudicialis; *l.* 26. *C. ad L. Jul. de adult. l.* 8. *C. ad L. Fab. de plag.* vel in cauſæ civilis dilatione plus ſit periculi, quam criminalis; v. *l.* 7. *C. ad L. Jul. de vi publ. l.* 1. *C. de appell.* (per quas abrogantur. *l.* 37. *D. h. t. l.* 5. §. 1. *D. ad L. Jul. de vi publ.*) & denique de Poſſeſſoriis ante Petitorias. *l.* 3. *C. de interd. l.* 13. *C. de R. V.*

Ubi Quisque Agere, Vel Conveniri Debeat.

§. 72. In omni Judicio autem ratio habenda *Judicis* & *Fori Competentis.*

§. 73. *Judex Competens* dicitur ille, qui congruus eſt, ſeu cujus eſt jurisdictio. *l.* 1. *C. de jurisd. l.* 2. §. 1. *D. ſi quis in jus voc. l.* 19. *pr. D. de jurisd. l.* 28. *D. de re jud.* Quemadmodum & *Forum,* (quod hic exercendarum litium locus eſt, v. Varr. *de L. L. L.* IV. Feſt. in voc. *Forum.* Iſid. *L.* XVIII. *c.* 15. *c.* 10. X. *de V. S.*) *competens* dicitur, quod eſt conveniens & congruum, ſeu in quo Reus conveniri poteſt. *t. C. Theod. de jurisd. & ubi quis conven. deb.* junct. *t. C. de jurisd. & for. compet.* nec non *h. t. l.* 35. §. 2. *D. de procurat.* add. Suet. *in Aug. c.* 31. Gell. *L.* I. *c.* 1.

§. 74. Eſt itaque *Judex Competens*, coram quo Reus conveniri poteſt; *arg. dd. ll.* Actor enim ſe-

quitur forum rei. *l.* 2. *C. de jurisd. omn. jud. l. ult. C. ubi in rem act.*

§. 75. Sortitur autem forum Reus, vel ex *Jure communi*, vel *ex Privilegio*.

§. 76. *Ex Jure Communi* I. Ratione *Domicilii;* II. *Contractus;* III. *Delicti;* IV. *Rei sitæ;* V. *Continentiæ causæ;* & VI. ratione *Prorogatæ Jurisdictionis*.

§. 77. *Domicilium* est vel *Commune*, vel *Proprium*.

§. 78. *Commune* est Urbs Roma, quæ communis patria est omnibus Imperio Romano subjectis. *l.* 33. *D. ad Municip. l. ult. D. de interd. & releg. l.* 6. §. 11. *D. de excus.*

§. 79. Licet enim primis temporibus omnes, qui extra Urbem erant, pro peregrinis haberentur, sensim tamen quibusdam municipibus, post Lege Julia omnibus Italis, tandem vero constitutione Antonini Caracallæ, omnibus Imperio subditis ingenuis, jus civitatis Romanæ datum est. *l.* 17. *D. de stat. hom.*

§. 80. Unde quilibet Romæ repertus, (non etiam absens, arg. *l.* 19. *pr. D. h. t.*) quamvis alibi domicilium habeat, ex quacunque causa ibidem conveniri potuit. *l.* 2. §. 3. *D. h. t.*

§. 81. Excipiuntur Legati, nec non qui testimonii causa evocati, vel judicandi causa arcessiti, vel in Provinciam destinati sunt; item qui appellandi, tutelæ reddendæ, petendæve restitutionis causa Romam venerunt: quibus omnibus jus revocandi domum datum est. *l.* 2. §. 3. & *seqq. l.* 8. *l.* 24. *l.* 25. *l.* 26. *l.* 27. *D. h. t.*

§. 82. Nisi forte Romæ contraxerint; quo casu jure ordinario, tanquam in loco contractus ibidem conveniri possunt. *d. l.* 2. §. 4. *l.* 24. *D. h. t.*

§. 83. *Domicilium Proprium* seu *Peculiare*, est vel *Originis*, vel *Voluntarium* vel *Necessarium*.

§. 84.

§. 84. *Domicilium Originis* (ſic enim vocare nihil prohibet, arg. *l.* 11. *D. de Senat. l.* 203. *D. de V. S.*) eſt, quod liberi, etiam alibi nati, *l.* 3. *C. de municip.* & liberti, habent in eo loco, ubi parentes & patroni legitimi ſunt cives. *l.* 1. §. 1. 2. *l.* 6. *pr.* §. 1. *& ſeqq. l.* 22. *l.* 23. *l.* 27. *D. ad munic. l.* 3. *C. de municip. l.* 7. *C. de incol.*

§. 85. Niſi forte privilegio aliquo materna origo cenſeatur: quale Ilienſibus, Delphis, & Ponticis conceſſum fuit: vel liberi vulgo concepti ſint. *l.* 1. §. 2. *D. ad municip.*

§. 86. Quod Jus Originis eſt immutabile; adeo, ut, licet migraverit Originarius, conſtituto alibi lare, in loco tamen Originis, ſi ibi reperiatur, conveniri poſſit. *l.* 6. *pr. l.* 29. *D. ad munic. l.* 4. *l. ult. C. eod. l. un. C. ubi per tut. vel curat. l. pen. D. de Senat.*

§. 87. *Domicilium Voluntarium*, ſeu *Habitationis* (uti multis dicitur) eſt, quod quisque ex libera voluntate conſtituit: & in eo loco quis habere cenſetur, ubi quis larem rerumque ac fortunarum ſuarum ſummam conſtituit, unde non ſit diſceſſurus, ſi nihil avocet: *l.* 7. *C. de incol.* ſeu ubi quisque ſedes & tabulas (Accepti ſcil. & Expenſi, ſeu Rationes, v. Aſcon. Ped. *in Verr. p. m.* 86.) habet, ſuarumque rerum conſtitutionem fecit. *l.* 203. *D. de V. S.*

§. 88. Conſtituitur autem domicilium animo, & ipſo facto habitationis: non ſola animi conteſtatione; *l.* 20. *D. ad munic.* non etiam ſola habitatione, quantumvis focum & ignem alicubi quis habeat. *l.* 17. §. 13. *l.* 27. §. 2. *D. ad munic.*

§. 89. Ipſa habitatio ſemper certa eſt; animus autem & voluntas domicilium conſtituendi colligitur

 vel

vel ex expressa contestatione, *l.* 20. *D. ad munic.* vel ex circumstantiis.

§. 90. Quarum præcipuæ sunt, si quis jus Civitatis alicubi impetraverit, vel majorem bonorum partem in eo loco, quo habitat, habuerit; *l.* 2. *C. ubi Sen. vel Clariss.* vel plenariam rerum suarum administrationem instituerit; *l.* 27. §. 1. *D. ad municip.* vel longo tempore (quod tamen judicis arbitrio relinquendum) in aliquo loco habitaverit. *l.* 2. *C. ubi Sen. vel Clariss.*

§. 91. *Domicilium Necessarium* est, quod quis ex necessitate habet.

§. 92. Sic relegati, in eo loco, in quem relegati sunt, interim necessarium domicilium habent; *l.* 22. §. 3. *D. ad municip.* licet & eo loco retinere possint, unde arcentur. *l.* 27. §. *ult. D. eod.* Sic & II. Uxor, amisso jure Originis, *l. ult.* §. 3. *D. ad municip. l. un. C. de mul. in quo loc.* necessario domicilium sequitur mariti: *l.* 5. *in f. D. de R. N. l. fin.* §. 3. *D. ad municip. l. ult. C. de incol. l. un. de mul. in quo loc.* adeo, ut, licet uxor a marito discesserit, & seorsum habitaverit, nihilominus ex domicilio mariti forum sortiatur; quia non potuit sibi ipsi conditionem matrimonii mutare. *l.* 65. *in. f. D. h. t.* Sic denique III. domicilium dignitatis, quod Romæ Senatores habebant, domicilium fuit necessarium. *l.* 8. *C. de incol. l.* 11. *D. de Senat.*

§. 93. Forum *Domicilii* autem omnibus causis commune est, ut Reus in loco *Domicilii* omnibus actionibus, sive realibus sive personalibus, specialiter non exceptis, conveniri possit. *l.* 19. §. *f. D. h. t. l.* 2. *C. de jurisd. l. un. C. ubi de hered.*

§. 94. Plane sunt etiam quidam sine domicilio: qua-

quales sunt, qui relicto domicilio navigant, vel iter faciunt; *l.* 27. §. 2. *D. ad munic.* nec non Vagabundi, qui conveniri possunt, ubicunque reperiuntur. arg. *l.* 1. *C. ubi quis de curial. vel cohortal. l.* 27. §. 2. *D. ad municip.*

§. 95. *Secundo* sortitur Reus forum in loco *Contractus. c. f. X. de for. comp.*

§. 96. *Contraxisse* autem unusquisque in eo loco intelligitur, in quo, ut solveret, daret, vel præstaret, se obligavit. *l.* 21. *D. de O. & A. l.* 3. *D. de reb. auct. jud. poss. l.* 19. §. *f. D. h. t. l. un. C. ubi conven. qui cert. loc. dar. prom. l.* 5. §. 1. *D. de const. pec.* Qui si non fuerit expressus, tum Reus conveniri potest, ubi conventio perfecte celebrata est. *l.* 19. §. 2. *l.* 45. *pr. D. h. t.*

§. 97. Quo loco Reus conveniri potest, sive ibi reperiatur, sive non reperiatur. arg. *d. l.* 19. §. 1. *D. h. t.* junct. *l.* 2. *D. quib. ex caus. in poss. eatur. l.* 21. §. 2. *D. ex quib. caus. maj. N.* 66. *c.* 1. §. 1. Nisi aliud convenerit, *l.* 19. §. 2. *D. h. t.* vel quis cum eo contraxerit, qui nec stationem, nec officinam eo in loco habet, & statim discessurus est. *d. l.* 19. §. 2. *D. h. t.*

§. 98. *Tertio* sortitur Reus forum ratione *Delicti*, ut in loco criminis commissi, vel inchoati, conveniri possit. *l.* 1. *C. ubi de crim. l.* 7. §. 4. *l. f. D. de accus. l.* 11. *D. de custod. reor.*

§. 99. Non tantum autem delinquens in loco *Delicti* commissi conveniri potest, sed & in loco domicilii; *l.* 2. *C. ubi de crim. l.* 2. *C. de jurisd.* & ubicunque reperitur; *l.* 1. *C. ubi de crim. l.* 3. *l.* 13. *D. de offic. Præs.* quod & *Forum Deprehensionis* dici solet.

§. 100. *Quarto* sortitur Reus forum in loco *Rei sitæ;* in quo institui possunt omnes Actiones in rem: *l. f. C. ubi in rem act. l. un. C. ubi de hered. l. un. C.*

ubi de poss. neque intereſt, an res, de qua agitur, corporalis ſit, an incorporalis, mobilis, an immobilis. *dd. ll.*

§. 101. *Quinto* ſortitur Reus forum ratione *Continentiæ cauſæ;* ſi ſcil. cauſæ ita ſint connexæ, ut commode ſeparari nequeant. v. *l.* 10. *C. h. t.*

§. 102. Hinc Judex, qui cognovit de cauſa poſſeſſionis, etiam cognoſcere debet de cauſa proprietatis. *d. l.* 10. *C. de jud.* Hinc etiam, ſi inter plures familiæ erciſcundæ, communi dividundo, aut finium regundorum agatur, idem Judex adeundus eſt; nec non ſi plures ſint tutores, & judicio tutelæ agatur. *l.* 1. *l.* 2. *D. de quib. reb. ad eund. jud. eatur.* v. infr. *ad d. t.* §. 2. *& ſeqq.*

§. 103. *Sexto* denique ſortitur Reus forum, ratione *Prorogatæ jurisdictionis. l.* 1. *C. de jurisd.*

§. 104. Quæ fit vel expreſſa conventione; v. *l.* 18. *D. de jurisd. l.* 1. *l.* 2. *pr. D. h. t. d. l.* 1. *C. de jurisd.* vel re ipſa & facto, cum quis v. gr. ad judicem incompetentem vocatus audientiam ejus elegit, id eſt litem ſimpliciter conteſtatus eſt, neque fori præſcriptionem (quæ ante litem conteſtatam opponenda, *l. ult. C. de except.*) propoſuit. *l.* 4. *C. de jurisd. l.* 52. *pr. D. h. t.* v. ſupr. *ad t. de jurisd.* §. 44. *& ſeqq.*

§. 105. *Ex Privilegio* ſortitur forum Reus, vel ratione *Cauſæ*, vel ratione *Perſonæ.*

§. 106. *Cauſæ Privilegiatæ* ſunt: I. *Eccleſiaſticæ;* quæ coram Judice Eccleſiaſtico expediendæ ſunt. *c.* 11. §. 1. *x. de for. comp. c.* 2. 3. *x. de jud.*

II. *Cauſæ Status;* quæ diſceptandæ ſunt coram Judice majori, in loco domicilii Rei. *l.* 3. *l.* 4. *l. ult. C. ubi cauſ. ſtat.*

III. *Cauſæ Fiſcales;* quæ ventilandæ ſunt apud Procuratorem Cæſaris ſeu Rationalem. *l.* 2. *l.* 5. *C. ubi cauſ. fiſc.*

IV.

IV. *Causæ Feudales;* de quibus coram domino & paribus Curiæ agendum est. *L.* I. *Feud. t.* 18. II. *F. t.* 55. §. 2. v. *Præterea.*

§. 107. Ratione *Personæ* forum privilegiatum est:

I. Respectu *Actoris;* si scil. Actores sint *Pupilli, Viduæ,* (quo nomine & *Virgines* contineri verius est, *l.* 242. *D. de V. S.) diuturno morbo defatigati & debiles, aliique fortunæ injuria miserabiles.* Quibus concessum est, ut adversarios statim ad consistorium Principis evocare possint. *l. un. C. quand. Imp. int. pup. vid. vel al. mis. pers. cogn.*

§. 108. II. Respectu *Rei;* sic I. *Clerici* coram judice Ecclesiastico conveniendi sunt. *l.* 33. *& Auth. seq. C. de Episc. & Cler. Nov.* 83. *Nov.* 123. *c.* 21.

II. *Milites* coram Magistro militum & Magistratu militari; *l. pen. C. de jurisd.* si scil. crimen, de quo agitur, sit militare, e. gr. stationis desertio, fuga, armorumve abjectio: *l.* 2. *l.* 3. *l.* 13. §. 5. *& seqq. D. de re mil.* vel commune, v. c. furtum, homicidium, in castris commissum. *l.* 1. *C. de off. mag. mil. d. l. pen. C. de jurisd. l.* 2. *C. ubi quis de cur. vel cohort. l.* 9. *D. de custod. reor. l.* 1. *C. de exhib. reis.* add. *infr. ad t. de re mil.* § 8.

III. *Senatores* vel *Clarissimi* & *Illustres;* vel coram Præfecto Prætorio, vel Urbi, vel Magistrato officiorum, vel ipso Principe. *t. t. C. ubi Sen. vel Clariss.*

IV. *Studiosi*, coram Episcopo, vel suo Magistro. *Auth. Habita. C. ne fil. pro patr.*

Titul.

TITUL. II.

DE INOFFICIOSO TESTAMENTO.

C. III. 28.

§. 1. Præmiſſis *Judiciis* & *Foro competenti*, ſequuntur *Actiones* in Judiciis inſtituendæ, maxime *Civiles;* quæ vel *In Rem* ſunt, vel *In Perſonam:* § 1. *I. de act. l.* 25. *D. de O. & A.* Et *In Rem* quidem vel *Univerſales*, vel *Singulares*.

§. 2. Actio *In Rem Univerſalis* eſt *Hereditatis petitio*, quæ vel ex *cauſa Inofficioſi*, vel ex aliis cauſis datur; unde de *Inofficioſo teſtamento* priori loco agitur.

§. 3. De quo Prætor ita edixiſſe videtur: *Si quis Teſtamentum Inofficioſum dicere velit, eo quod injuſte ſe exheredatum aut præteritum eſſe queratur, neque ei quarta pars debitæ portionis ab inteſtato relicta fuerit, Inofficioſi Teſtamenti intra quinquennium Actionem dabo.* arg. *l.* 3. *l.* 5. §. 1. *l.* 8. §. 8. 9. 17. *l.* 9. *D. h. t.*

§. 4. Eſt itaque *Teſtamentum Inofficioſum*, quod recte quidem, ſed non ex officio pietatis factum eſt; *l.* 2. *l.* 3. *D. h. t.* Paul. *L.* IV. *T.* V. §. 1. Iſid. *L.* V. *c.* 24. cum exheredati vel præteriti ſunt, qui non debuerant, puta Liberi, Parentes, Fratres & Sorores. *dd. ll. l.* 1. *D. h. t. pr.* §. 1. *I. h. t.*

§. 5. Ad quod reſcindendum, intra quinquennium conceditur *Actio* ſeu *Querela Teſtamenti Inofficioſi:* quæ eſt *Petitio hereditatis ex cauſa teſtamenti inofficioſi; l. pen. pr. in f. D. de bon. poſſ. contr. tab. l.* 34. *C. h. t.* qua is, qui rite quidem, ſed tamen inique exheredatus vel præteritus eſt, petit, ut teſtamentum tanquam inofficioſum reſcindatur, & ipſe heres ab inteſtato declaretur.

§. 6.

§. 6. Est enim *Querela ipsa Petitio hereditatis*, non vero *Remedium* aliquod *præparatorium*, ab hereditatis petitione distinctum, uti multi volunt Interpretes, dum contendunt, hoc Remedio testamentum tantum rescindi, eoque rescisso sequi petitionem hereditatis. Quorum error perspicue refutatur per *l.* 8. §. 8. *l.* 15. §. 2. *l.* 19. *in f. l.* 20. *l.* 21. §. 2. *l.* 27. §. 3. *l.* 28. *D. l.* 34. *C. h. t. l. pen. in f. pr. D. de bon. poss. contr. tab. l.* 3. *C. de pet. hered.*

§. 7. Introducta est *Querela Inofficiosi*, non Lege aliqua, sed moribus & consuetudine. *pr. l. h. t.*

§. 8. Cum enim Testatores, latissima de rebus suis disponendi potestate, L. XII. Tab. concessa, v. *l.* 120. *D. de V. S. pr. I. de L. Falcid.* abutentes, liberos suos sine ulla justa ratione aliquando exheredarent; neque secundum L. XII. Tab. ratio esset testamentum rite factum impugnandi, cœperunt primum homines, sine jure certo, eo colore, quasi non sanæ mentis fuisset testator, apud Centumviros (apud quos de hisce aliisque similibus causis agi solebat, v. Cic. *L.* I. *de Orat. c.* 38. Val. Max. *L.* VII. *c.* 7. 8. Plin. *L.* VI. *Ep.* 33. junct. *L.* IV. *Ep.* 24. Quintil. *L.* V. *c.* 2. Phædr. *L.* III. *Fab.* 10. *l.* 13. *l.* 17. *D. l. ult. C. de pet. her.* Differt. N. I. *de Port. Legit. C.* IV. §. 9. *& seqq.*) de inofficioso queri, *l.* 2. *D. h. t. pr. I. h. t.* Querelaque admissa, testamenta eorum, qui liberos, nec non parentes, sine causa ab hereditate excluserant, ut ut summo jure subsisterent, ceu inhumana, improba & ingrata, v. Cic. I. *in Verr. c.* 42 Suet. *Cal. c.* 38. *Ner. c.* 32. non semel antiquissimis jam temporibus rescissa sunt. Val. Max. *L.* VII. *c.* 7.

§. 9. Cumque ea ratione primum moribus esset receptum, ut de *Inofficioso* agere liceret, *Querela* postmodum Jure Scripto, tum Civili, tum Prætorio, confirmata est.

§. 10.

§. 10. Datur *Querela* iis, quibus debetur Portio Legitima, Liberis scil., Parentibus, Fratribus & Sororibus. *l.* 1. *D.* §. 1. *I. h. t. l.* 30. §. *ult. C. eod.*

§. 11. Et primum quidem *Liberis; d. l.* 1. *l.* 14. *l.* 15. *D.* §. 1. *I. h. t.* naturalis enim ratio, tanquam Lex quædam tacita parentum hereditatem addicit liberis, veluti ad debitam eos successionem vocando. *l.* 7. *pr. D. de bon damn. l.* 7. §. 1. *D. si tab. test. null. ext. und. lib. l.* 15. *pr. D. h. t.*

§. 12. Datur autem Liberis legitimis; (non Naturalibus, & Spuriis, nisi ratione matris; *l.* 29. §. 1. *D. h. t. l.* 8. *D. und. cogn.*) cujuscunque sint sexus aut gradus; §. 1. 2. *I. l.* 1. 2. 3. *D. h. t. l.* 220. *D. de V. S.* suis, & emancipatis; *l.* 7. *l.* 23. *D. h. t. l.* 8. *D. de bon. poss. contr. tab.* natis, & postumis; *l.* 6. *pr. D.* §. 2. *I. h. t. Exheredatis* a quovis parente, *Præteritis* vero a matre avove materno. v. §. 5. *ult. I. de exher. lib.*

§. 13. Post liberos secundo loco *Querela* datur *Parentibus;* quos ratio miserationis & pietatis ad bona liberorum admittit. *l.* 7. §. 1. *D. und. lib.* Nam etsi Parentibus non debeatur liberorum hereditas, propter votum parentum, & naturalem erga liberos charitatem, turbato tamen ordine mortalitatis, non minus parentibus, quam liberis, pie relinqui debet; uti recte & pie Papinianus in *l.* 15. *D. h. t.*

§. 14. Datur autem *Parentibus* omnibus utriusque sexus, *l.* 1. *l.* 30. *D. l.* 17. *l.* 28. *C. h. t. exheredatis*, aut quod idem est silentio *præteritis; l.* 14. *D. h. t.* hæc enim in linea Ascendentium & Collateralium nihil differunt.

§. 15. Post Parentes *Querela* tertio loco datur *Fratribus* & *Sororibus; l.* 1. *D.* §. 1. *I. h. t.* Charitatem enim Parentum proximus fraternæ benevolentiæ gradus excipit.

§. 16. Et quidem tantum Germanis datur, aut Con-

Consanguineis, non Uterinis, secundum *l.* 27. *C. h. t.* Sed cum Imp. *N.* 118. *c.* 4. omnino velit in omnibus successionibus, agnatorum cognatorumque differentiam vacare, Jure novo Uterinis Querela etiam concedenda videtur.

§. 17. Non vero Fratribus & Sororibus simpliciter defertur, sed ita demum, si scripti heredes, infamiæ, vel turpitudinis, vel levis notæ macula aspergantur. *d. l.* 27. *C. h. t.*

§. 18. Quorum numero & spurii habendi sunt; licet enim nec infamiam meriti, nec lege notati sint, quin tamen labes aliqua & macula, ex vitio & defectu natalium, iis adhæreat, negari nequit. v. *l.* 3. §. 2. *D. de Decur.* Deut. XXIII. v. 2.

§. 19. Et his quidem *Querela* ita defertur, ut si is, qui prior admittitur ad accusandum, nolit aut non possit agere, sequens admittatur, adeoque successioni & *Successorio Edicto* (de quo v. *l.* 1. *pr.* §. 10. 11. *D. de success. Ed.*) hic locus sit. *l. pen. D. h. t.* Sive sequens in diverso sit ordine & linea, v. c. pater; *l.* 14. *D. h. t.* sive diverso gradu in eadem linea, puta nepos. *d. l. pen. D. h. t.* arg. *l.* 3. §. 5. *in f. D. de bon. poss. contr. tab. l.* 15. *D. h. t. l.* 7. §. 1. *D. und. lib.* v. Dissert. N. II. *de Port. leg. C.* 2. §. 15.

§. 20. Heredibus *Querela* non datur, nisi præparata sit, quo casu ad heredes transmittitur. *l.* 6. §. *f. D. l.* 5. *C. h. t.*

§. 21. Cognatis etiam ultra fratres & sorores *Querela* non competit. §. 1. *I. h. t. l.* 21. *C. h. t.* Qui melius facerent, si se sumtibus inanibus non vexarent, cum obtinere spem non habeant. *l.* 1. *D. h. t.*

§. 22. Datur *Querela* contra Heredes, qui in testamento inofficioso instituti sunt, & hereditatem adierunt: *l.* 8. §. 10. *D. h. t.* Cujuscunque sint conditionis

nis aut dignitatis; *l.* 8. §. 2. *l. pen.* §. 1. *D. h. t.* ut & contra Fideicommiſſarium Univerſalem, cui reſtituta eſt hereditas; *l.* 1. *C. h. t.* nec non adverſus eum, qui heredi ſucceſſit, aut loco heredis eſt, adeoque & contra Fiſcum, bona ut vacantia occupantem. *l.* 10. *C. h. t.*

§. 23. *Effectus Querelæ* eſt, quod Actore vincente teſtamentum reſcindatur, Actor *Heres* declaretur, *l.* 8. §. *pen. l.* 28. *D. h. t. N.* 115. *c.* 3. §. *ult.* & Res ad cauſam inteſtati reducatur. *l.* 6. §. 1. *l.* 21. §. *ult. D. h. t. l.* 13. *C. h. t.*

§. 24. Et Jure quidem antiquo totum teſtamentum corruebat, ut nec Legata, nec Fideicommiſſa deberentur, nec quicquam ex eo valeret: *d. l.* 8. §. *pen. l.* 28. *in f. D. d. l.* 13. *C. h. t.* Jure novo vero per *Querelam* ſola evertitur heredis inſtitutio, legata autem aliaque teſtamenti capita ſalva manent. *Nov.* 115. *c.* 3. §. *ult. c.* 4. §. *ult.*

§. 25. Unde, quemadmodum in hereditate legitima, ſic & in *Querela*, ſi alter agere nolit, vel non poſſit, Juri accreſcendi locus eſt; ſi modo uterque injuſte exheredatus ſit, & utrique querela competat. *l.* 23. §. *ult. l.* 16. *l.* 17. *D. h. t.*

§. 26. Si vero v. c. Pater alteri filio Portionem legitimam relinquit, alteri nihil, tunc etiamſi is, qui nihil accepit, repudiet Querelam, tamen partem facit, & pars ejus alteri non accreſcit. *l.* 8. §. 8. *D. h. t.*

§. 27. Victoria tamen vincentis ſoli prodeſt Actori, cui *Querela* competit, non aliis, adeoque neque Victoria Patris prodeſt fratribus, neque Fratris fratrum filiis; quia res inter alios acta aliis neque præjudicat, neque prodeſt. *l.* 2. *quib. res jud. non noc. l.* 63. *D. de re jud.*

§. 28. Non ſemper autem Liberis, Parentibus, & Fratribus, *Querela* competit.

§. 29.

§. 29. *Cessat* enim I. Si aliud æque pingue ac certum remedium adsit, quo ad hereditatem defuncti pervenire possint. §. 2. *I. h. t.* arg. *l.* 16. *D. de min. Querela* enim remedium est extraordinarium & subsidiarium, ut & *ultimum* dicatur *adjutorium. l. ult.* v. *Nam cum. C. de lib. præter.*

§. 30. Proinde non datur *Querela* suis præteritis, quia testamentum nullum dicere possunt: *l.* 1. *pr. D. de injust. rupt. irr.* non arrogatis impuberibus, quia quartam habent ex Constitutione D. Pii. *l.* 8. §. 15. *D. h. t.* non postumis a patre præteritis, quia testamentum agnascendo rumpunt; *l.* 3. *pr. D. de lib. & post.* §. 2. *I. de exher. lib.* §. 2. *I. h. t.* neque emancipatis præteritis, quia habent bonorum possessionem contra tabulas. *l.* 23. *D. h. t.*

§. 31. II. Cessat in testamento militis; *l.* 8. §. 4. *D. l.* 9. *C. h. t.* actu scil. militantis. v. *infr. ad t. de test. mil.* §. 7. *n.* 6. Quod privilegium etiam concessum erat filiofam. disponenti de peculio Quasicastrensi; *l. ult.* §. 1. *C. h. t.* sed id postea sublatum est per *N.* 115. *c.* 4. *pr.*

§. 32. III. In testamento pupillari, quod pater facit filio: *l.* 8. §. 5. *D. h. t.* contra quod neque matri, neque fratri querela competit; *d.* §. 5. sive substitutio pupillaris expressa sit, sive tacita. arg. *l.* 2. *l.* 4. *C. de imp. & al. subst. l.* 4. *pr. D. de vulg. & pup. subst.* v. *infr. ad t. de vulg. & pup. subst.* §. 39. 40. & Differt. N. II. *de Port. Leg. C.* III. §. 6. *& seqq.*

§. 33. IV. Si transactione sublata sit. *l.* 6. *C. de transact.*

§. 34. V. Si remissa sit vel *expresse*, *l.* 17. *pr. l. pen.* §. *ult. D. h. t.* (viventi tamen patri se exheredanti consentiens sibi non præjudicat; *l.* 35. §. 1. *C. h. t.*) vel *tacite*, agnoscendo scil. voluntatem defuncti. *l.* 10. §. 1. *l.* 12. *pr. l.* 23. §. 1. *l. pen.* §. *pen. D. h. t.* Nisi forte cogente officio agnitio facta sit. §. 4. 5. *I. h. t. l.* 10. §. 1. *D. h. t.* arg. *l.* 22. *D. de his quæ ut indign.*

§. 35. VI. Si quinquennium, ab adita hereditate computandum, præterlapſum ſit; *l.* 8. §. *ult. D. l.* 34. *in f. l.* 36. §. 2. *C. h. t.* niſi juſta & magna cauſa ſubſit, cur non egerit. *d. l.* 8. §. *ult.*

§. 36. VII. Si mortuus ſit exheredatus, nec *Querela* præparata ſit. *l.* 6. §. *ult. D. h. t.*

§. 37. VIII. Si exheredatio ex juſta cauſa facta ſit. *l.* 7. *pr. D. de bon. damn.* v. *l.* 132. *D. de V. O.*

§. 38. Cauſæ exheredationis autem jure antiquo certis legibus non erant definitæ, ſed etiam pendebant ab arbitrio Centumvirorum, qui de inofficioſo cognoſcebant, quorum erat merita exheredati perpendere. *l.* 3. §. 5. *D. de bon. poſſ. contr. tab. l.* 19. *C. h. t. l.* 7. *pr. D. de bon. damn.*

§. 39. Sed Juſtinianus Imp. ex arbitrariis cauſas certas fecit, easque enumeravit in *N.* 115. *c.* 3. *&* 4. XIV. ſcil. ratione liberorum, VIII. ratione parentum, & in *N.* 22. *c.* 47. III. ratione fratrum. Ita tamen, ut ſimiles vel graviores ejusdem generis non excludantur. arg. *l.* 10. *& ſeqq. D. de ll.*

§. 40. Cumque olim filius probare deberet, ſe immerentem excluſum eſſe, *l.* 5. §. 1. *D. l.* 28. *C. h. t.* juſſit noviſſime Imp. ut ipſas nominatim ingratitudinis cauſas parentes ſuo teſtamento insererent, easque ſcriptus heres probaret. *d. N.* 115. *c.* 3. *pr.*

§. 41. Quod ſi tamen teſtamentum ſine elogio factum ſit, non erit ipſo jure nullum, ſed reſcindendum, per *Querelam* ſcil. *teſtamenti inofficioſi. d. N.* 115. *c.* 3. §. *ult. c.* 4. §. *ult.*

§. 42. IX. Si exheredatio bona mente facta ſit, addita cauſa neceſſitateque judicii ſui. *l.* 18. *D. de lib. & poſt. l.* 12. §. 2. *l.* 47. *pr. D. de bon. libert. l.* 16. §. 2. *D. de curat. fur.* Quod per *Nov.* 115. *c.* 3. quæ de exheredatione loquitur, quæ mala mente fit, non eſt correctum.

§. 43.

§. 43. X. Si (quod & Prætor excepit, arg. *l.* 8. §. 8. *D. h. t.*) relicta sit *Quarta*, seu *Portio Legitima.* §. 3. *ult. I. h. t.*

§. 44. Quæ est *Portio hereditatis*, *seu bonorum*, §. 3. *I. l.* 8. §. 9. *D. l.* 6. *C. h. t.* junct. *l.* 39. §. 1. *D. de V. S. ex præscripto Legum*, *Liberis*, *Parentibus*, *nec non casu quodam Fratribus & Sororibus*, *in testamento*, *ad submovendam Querelam inofficiosi testamenti*, *relinquenda.* v. *N.* 1. *præf.* §. 2. *N.* 18. *præf. c.* 1. 3. *l.* 8. §. 8. *l.* 29. *C. h. t. l.* 5. *C. de inoff. don.* v. Differt. *N.* II. *de Port. Leg. C.* I.

§. 45. Introducta est *Portio Legitima* eodem jure, quo *Querela Testamenti Inofficiosi*, scil. non certa aliqua Lege, sed moribus & consuetudine. v. Differt. *N.* I. *de Port. Legit. C.* II. III. IV.

§. 46. Debetur *Portio Legitima* iisdem, quibus competit *Querela Inofficiosi.* Liberis scil., Parentibus, nec non casu aliquo fratribus & sororibus. *N.* 18. *c.* 1. *in f.* v. Differt. N. II. *de Port. Legit. C.* II. III. IV.

§. 47. Cujus quantitas similiter primum incerta, & in arbitrio Centumvirorum posita fuit.

§. 48. Cum vero postmodum lata esset Lex Falcidia, qua cautum, ut supra dodrantem testator legatis erogare non posset, quarta vero pars apud heredem salva maneret, *pr. I. de Leg. Falcid.* ad exemplum *Quartæ Legis Falcidiæ*, per interpretationem JCtorum receptum videtur, ut, ad excludendam *Querelam*, sufficeret *pars quarta portionis ab intestato debitæ.* v. Paul. *L.* IV. *T.* V. §. 5. 6. *l.* 8. §. 8. 9. *D. h. t. l.* 21. *C. fam. erc.* junct. *l.* 8. *C. h. t.*

§. 49. Quæ quantitas postmodum Jure Scripto confirmata est, mansitque *Quarta*, usque dum Justinianus Imp. eam mutavit. v. Plin. V. *Ep.* 1. *l.* 8. §. 8. *D. h. t.* §. 3. *ult. I. eod. l.* 6. *l.* 8. *l.* 31. *C. h. t. l.* 2. *C. de inoff. don. l. pen. C. de coll. l.* 4. v. *Quid si. C. de*

Q 2 *lib.*

lib. præter. Nov. 18. *c.* 1. *N.* 115. *c.* 3. v. Differt. N. I. *de Port. Leg. C.* IV. §. 12. *& feqq.* Differt. N. III. *C.* I. II.

§. 50. Qui Quantitatem auxit pro numero liberorum. Ut, *fi liberi fint quatuor vel pauciores, Portio Legitima* fit *Triens; fi* vero *quinque vel plures, Semis* feu dimidia pars bonorum. *Nov.* 18. *c.* 1. *N.* 39. *N.* 92. *Auth. Noviffima. C. h. t.* v. Differt. N. III. *de Port. Leg. C.* II.

§. 51. In qua quantitate computanda, etiam liberi jufte exheredati connumerandi funt. arg. *l.* 8. §. 8. *D. h. t. N.* 18. *c.* 1. *N.* 39. *c.* 1. v. Differt. N. III. *de Port. Legit. C.* III. §. 4. *& feqq.*

§. 52. Pertinetque id augmentum non tantum ad Liberos, fed & Parentes, & Fratres, omnes fcil. eos, quibus querela competit, & olim *Quarta* debebatur. *N.* 18. *c.* 1. *in f.* v. *d.* Differt. III. *C.* III. §. 12. *& feqq.*

§. 53. Quo titulo autem relinquatur, five Inftitutionis, five Legati, five alio, nihil intereft. *l.* 8. §. 6. *D.* §. *ult. I. h. t. N.* 18. *c.* 1. *Auth. Noviffima. C. h. t.* Dummodo Liberi & Parentes heredes inftituantur, *Nov.* 115. *c.* 3. *pr.* & ex fubftantia feu bonis defuncti relinquatur, fine ullo onere. *l.* 6. *l.* 32. *l.* 36. *pr. &* §. 1. *C. h. t.* v. *d.* Differt. III. *C.* V. *&* IV. *C.* II.

§. 54. Totam etiam relinqui neceffe non eft, adeo ut fufficiat, vel minimam ejus partem relictam effe; reliquum enim feu fupplementum peti poteft per *Condictionem ex Lege.* §. 3. *I. l.* 30. *C. h. t. N.* 115. *c.* 5.

§. 55. Inter quam & *Querelam Inofficiofi* multum intereft.

§. 56. *Querela* enim extinguitur quinquennio; *l.* 8. §. *ult. l.* 9. *D. l.* 16. *l.* 34. *in f. l. pen.* §. 2. *C. eod. Condictio* autem *ex Lege*, uti aliæ Actiones perfonales, durat annos XXX. *l.* 3. *C. de præfcr.* 30. *ann. l.* 1. §. 1. *C. de ann. exc.*

II. *Que-*

II. *Querelam* excludit agnitio relicti; *l.* 10. §. 1. *l.* 12. *pr. D. h. t. Condictionem* non item. *l.* 35. §. 2. *C. eod.*

III. *Querela* non transmittitur ad heredes, nisi præparata; *l.* 34. *C. eod. Condictio* vero etiam non præparata transit.

IV. *Querela* agitur, ut testamentum rescindatur; *Condictione*, ut testamentum salvum maneat, sed suppleatur id, quod deest Portioni Legitimæ. v. Differt. *N.* IV. *de Port. Leg. C.* IV. §. 9. *& seqq.*

§. 57. Plane non tantum *Querela testamenti inofficiosi*, sed & *Exceptio inofficiosi testamenti* locum habet, si scil. filius v. c. exheredatus, in possessione sit hereditatis. *l.* 8. §. 13. *D. h. t.*

Titul. III.

De Hereditatis Petitione.

C. III. 31.

§. 1. Post *Petitionem hereditatis ex causa Inofficiosi Testamenti, Generalis* proponitur *Hereditatis Petitio*, quæ ex aliis causis locum habet.

§. 2. Est autem *Hæc Petitio Hereditatis:* I. vel *Civilis*, de qua *h. t.* vel *Prætoria*, de qua *t. de poss. her. pet.* II. *Directa*, de qua *h. t.* vel *Fideicommissaria*, de qua *t. de fideic. her. pet.*

§. 3. De *Civili Hereditatis Petitione*, Prætor hisce similibusve verbis Edictum monitorium proposuisse videtur: *Si hereditas petatur, ei, qui ad se hereditatem pertinere contendit, adversus eum, qui jus vel rem hereditariam pro herede, vel pro possessore possidet, judicium dabo.* arg. *l.* 1. *pr. D. si pars hered. pet. l.* 4. *l.* 9. *& seqq. D. h. t.* Scil. *Hereditatis Petitionis;* v. *l.* 5. §. 1. 2. *D. h. t.*

§. 4. Quæ est *Actio Universalis, in rem, bonæ fidei, competens Heredi, adversus eum, qui pro herede vel possessore possidet, ad id, ut heres declaretur, & possessor ad restituendas res hereditarias cum omni causa condemnetur.*

§. 5. Dicitur hæc Actio *Universalis;* quia ad petendam hereditatem, seu universitatem bonorum, competit. *l.* 1. *D. de R. V. l.* 178. §. 1. *D. de V. S.*

§. 6. *In rem;* v. *l.* 25. §. 18. *l.* 49. *D. h. t. l.* 27. §. 3. *D. de R. V.* quia nascitur ex *Jure hereditatis*, arg. *l.* 1. *l.* 3. *l.* 10. §. 1. *D. h. t.* quod jus est in re. *l.* 9. *l.* 19. *D. h. t. l.* 1. §. *f. D. si quadr. paup. fec. dic. l.* 6. *D. de relig.*

§. 7. Adeoque non est *mixta,* nisi ratione objecti, qatenus per eam non tantum res petuntur hæreditariæ, sed & præstationes personales. *l.* 25. §. 18. *D. h. t.* Ita acc. *l.* 7. *C. h. t.*

§. 8. *Bonæ fidei;* quamvis enim incertum erat, inter bonæ fidei judicia connumeranda *Hereditatis Petitio* esset, an non? Imp. tamen Justinianus, ob intercedentes præstationes personales, aperte eam esse bonæ fidei dispofuit. *l. ult.* §. 3. *C. h. t.* §. 28. *I. de act.*

§. 9. *Competens heredi;* v. *l.* 1. *l.* 3. *l.* 10. §. 1. *D. h. t.* neque interest, an hereditas ad eum pertineat *Jure Veteri* e Lege XII. Tab. vel ex testamento, vel ab intestato: an *Jure Novo* ex SCtis aut Constitutionibus ad hereditatem vocetur. *l.* 1. *l.* 3. *D. h. t.*

§. 10. Non etiam interest, an quis suo nomine sive per se, an per alium heres effectus sit; veluti si quis eam personam, quæ in sua potestate est, institutam jusserit adire hereditatem. *l.* 2. *l.* 3. *D. h. t.*

§. 11. Sed & si Titio, qui Sejo heres extitit, nos heredes facti sumus, sicuti Titii hereditatem nostram esse intendere possumus, ita & Seji. *d. l.* 3. *D. h. t. l.* 194. *D. de R. J. l.* 65. *l.* 70. *D. de V. S.*

§. 12. Idque procedit, sive ex asse, sive ex semisse, imo licet ex re certa, quis solus heres institutus sit. *l.* 1. §. 4. *D.* §. 5. *I. de hered. inst.*

§. 13. Quin & Emtori hereditatis, ad universa bona

bona persequenda, *Petitio hereditatis* (*Utilis* scil.) conceditur. *l.* 54. *D. h. t.*

§. 14. *Adversus eum, qui pro herede, vel pro possessore possidet;* is enim demum tenetur *Petitione hereditatis*, qui hereditatem, vel jus, vel rem hereditariam, pro herede, vel pro possessore possidet. *l.* 9. *l.* 10. *D. l.* 7. *C. h. t.*

§. 15. *Pro herede possidet*, qui putat se heredem esse. *l.* 11. *pr. D. h. t. l.* 11. *C. h. t.* §. 3. *I. de interd.* seu qui, cum non est heres, hereditatem vel rem hereditariam, tanquam heres, vel fideicommissarius, vel bonorum possessor possidet.

§. 16. Sive bona, sive mala fide possideat, sive in facto, sive in jure erret, nihil interest. *l.* 13. §. 8. *l.* 20. §. 13. *l.* 25. §. 6. *D. h. t. l.* 126. *D. de R. J.*

§. 17. Pro *possessore* vero possidet prædo, qui interrogatus, cur possideat, responsurus sit, *quia possideo*, nec contendat se heredem vel per mendacium, nec ullam causam possessionis possit dicere; *l.* 11. §. 1. *l.* 12. *l.* 13. *pr. l.* 46. *l.* 16. §. 4. *D. h. t.* vel qui nullo jure rem hereditariam, vel etiam totam hereditatem, sciens ad se non pertinere, possidet. §. 3. *I. de interd.*

§. 18. Pro *Possessore* autem interpretatione juris etiam is habetur, qui dolo possidere desiit; *l.* 13. §. 2. §. 14. *l.* 25. §. 8. *D. h. t. l.* 27. §. 3. *D. de R. V. l.* 131. *D. de R. J.* Nisi alius possessionem nactus paratus sit judicium pati, vel æstimationem præstare. *l.* 13. §. 14. *D. h. t.*

§. 19. Quanquam possessor nihilominus tenetur, etiamsi is, qui dolo possidere desiit, æstimationem præstiterit. *d. l.* 13. §. 14. *l.* 95. §. 9. *D. de solut. l.* 7. *D. de R. V.* Quod in *Actione quod metus causa* secus est. *l.* 16. *pr.* junct. *l.* 14. §. *ult. D. quod met. caus.*

§. 20. Datur etiam contra heredes eorum, qui pro herede vel poſſeſſore poſſederunt. *l.* 13. §. 3. 11. *D. h. t.* Ut & eos, qui liti ſe offerunt, licet nihil poſſideant. *d. l.* 13. §. 13.

§. 21. Sed & Emtor hereditatis *Petitione hereditatis Utili* conveniri poteſt. *l.* 13. §. 4. 8. 9. *D. h. t.* Et ſi quidem *malæ fidei poſſeſſor* eſt, indiſtincte; *d. l.* 13. §. 8. 9. ſi vero *bonæ fidei poſſeſſor* eſt, tum demum, ſi res aliter ſalva eſſe non poſſit, vel contra alienantem agere non expediat. *d. l.* 13. §. 4. *D. h. t.*

§. 22. Contra alios titulo ſingulari poſſidentes hæc actio non competit, ſed res ab illis ſingularibus actionibus vindicandæ ſunt. *l.* 7. *C. h. t. l.* 4. *C. in quib. cauſſ. ceſſ. long. temp. præſcr.*

§. 23. Unde, ut conſtet, quo jure quis poſſideat, Reus in hoc judicio poſſeſſionis titulum edere debet. *l.* 11. *C. h. t. l.* 12. *D. h. t.*

§. 24. *Ad id, ut heres declaretur, & poſſeſſor ad reſtituendas res hereditarias cum omni cauſa condemnetur.* v. *l.* 10. §. 1. *l.* 1. §. 1. *D. ſi pars her. pet.*

§. 25. In *Hereditatis petitionem* enim veniunt hereditas & præſtationes perſonales: *l.* 10. §. 1. *D. h. t. l.* 25. §. 18. *D. h. t.* adeoque univerſæ res hereditariæ, non tantum corpora, ſed & jura; *l.* 18. §. *ult. & ll. ſeqq. D. h. t.* (exceptis ſervitutibus, quarum nomine nihil reſtitui poteſt, *l.* 19. §. 3. *D. h. t.*) non tantum tota hereditas, ſed & res ſingulæ, licet ſit minima. *l.* 9. *l.* 10. *pr. D. h. t.*

§. 26. Nec enim metitur actor intentionem ſuam ex eo quod poſſidetur, ſed ex jure quod habet. *l.* 1. §. 1. *D. ſi pars her. pet.*

§. 27. Nec tantum reſtituenda veniunt corpora hereditaria, ſed ea quoque, quorum periculum ad heredem pertinet: quales ſunt res pignori datæ, commodatæ, & depoſitæ. *l.* 19. *pr. D. h. t.*

§. 28.

§. 28. Præstanda etiam sunt pretia rerum distractarum, eorumque usuræ, *si m. f. possessor* sit; *l.* 16. §. 1. *l.* 20. §. 2. 6. 12. 16. 21. *D. h. t.* lucrum ex hereditate perceptum; *l.* 27. §. 1. *l.* 52. *l.* 56. *D. h. t.* augmenta, quæ hereditati accesserunt, aut accedere potuerunt; *l.* 20. *pr.* §. 3. nec non fructus, qui etiam hereditatem augent; *d. l.* 20. §. 3. *l.* 25. §. *f. l.* 27. *D. h. t. l.* 2. *C. eod.* & fructuum ante litem contestatam perceptorum & distractorum usuræ. *l.* 20. §. 16. *l.* 51. *in f. D. h. t. l.* 15. *D. de usur.*

§. 29. Et *malæ* quidem *fidei possessor* restituit omnes omnino fructus, quos vel percepit, vel honeste percipere potuit. *l.* 25. §. 4. *l.* 40. §. 1. *D. h. t. l.* 33. *l.* 62. §. 1. *D. de R. V. Bonæ fidei possessor* vero in hoc Judicio restituit fructus extantes, ut & consumtos, in quantum locupletior factus est: *l.* 22. *l.* 25. §. 11. 15. *l.* 36. §. 4. *l.* 40. §. 1. *D. h. t.* qua in re spectandum tempus litis contestatæ, *l.* 25. §. 7. *l.* 40. *D. h. t.* usque ad tempus rei judicatæ. *l.* 36. §. 4. *D. h. t.*

§. 30. *Malæ fidei possessor* etiam *culpam* præstat; *l.* 25. §. 2. *D. h. t.* sed *b. f. possessor* de ea non tenetur. *l.* 25. §. 11. *l.* 18. *l.* 30. *l.* 31. §. 3. *D. h. t.*

§. 31. *Casum fortuitum* vero neque *bonæ*, neque *malæ fidei possessor* præstat; *l.* 25. §. 2. *in f. l.* 40. *pr. D. h. t. l.* 16. *pr. l.* 62. *D. de R. V.* nisi apud *m. f. possessorem* res pereat post litem contestatam; *d. l.* 40. *pr. D. h. t. l.* 17. §. 1. *D. de R. V.* vel *m. f. possessor* sit raptor vel prædo. *l.* 7. §. *ult. l.* 8. *pr.* §. 1. *l. ult. D. de cond. furt. l.* 1. §. 34. *l. pen. D. de vi & vi arm.*

§. 32. De quibus cum forma SCto sit data, optimum est ipsius SCti interpretationem facere, verbis ejus relatis, quæ hæc sunt: Pridie idus Martias, Quintus Julius Balbus et Publius Juventius Celsus, Titius Aufidius, Oenus Severianus, Con-

sules verba fecerunt de his, quæ [Imperator] Cæsar, Trajani Parthici filius, Divi Nervæ nepos, Hadrianus Augustus [Imperator] maximusque Princeps proposuit quinto nonas martias, quæ proximæ fuerunt, libello complexus [esset,] quid fieri placeat. De qua re ita censuerunt: Cum antequam partes caducæ, ex bonis Rustici, fisco peterentur, Hi, qui se heredes esse existimant, hereditatem distraxerint: placere, redactæ ex pretio rerum venditarum pecuniæ usuras non esse exigendas: idemque in similibus causis servandum. Item placere; a quibus hereditas petita fuisset, si adversus eos judicatum esset; Pretia, quæ ad eos rerum ex hereditate venditarum pervenissent, etsi eæ ante petitam hereditatem deperissent, deminutæve fuissent, restituere debere. Item eos, qui bona invasissent, cum scirent ad se non pertinere, etiam si ante litem contestatam fecerint, quominus possiderent, perinde condemnandos, quasi possiderent. Eos autem, qui justas causas habuissent, quare bona ad se pertinere existimassent, usque eo duntaxat, quo locupletiores ex ea re facti essent. Petitam autem fisco hereditatem ex eo tempore existimandum esse, quo primum scierit quisque eam a se peti: id est, cum primum aut denunciatum esset ei, aut literis, vel Edicto evocatus esset, censuerunt. *d. l.* 20. §. 6. *D. h. t.*

§. 33. Latum eſt hoc SCtum, uti ex prioribus verbis apparet, temporibus Hadriani, *Q. Julio Balbo* & *Publio Juventio Celſo Coſſ. ordinariis*, qui Cal. Jan. Conſulatum inierant bimeſtrem, & *T. Aufidio* & *Oeno Severiano Coſſ. ſuffectis*, qui Cal. Mart. Con-

Consulatum iniverant. A. U. C. 882. post N. C. 129. v. Differt. *N.* II. *ad Constit. Marc. C.* II. §. 8.

§. 34. Ait Senatus, Cum antequam partes caducæ ex bonis Rustici Fisco peterentur; scil. hoc evenerat, ut partes caducæ Fisco peterentur, quæ, deficientibus scriptis heredibus aut legatariis, jure antiquo, ex Constitutione Augusti, ad Fiscum devolvebantur. v. Dion. Caff. *L.* LIII. *l. un. pr. C. de caduc. toll.*

§. 35. Hi, qui se heredes esse existimant, hereditatem distraxerunt; atque ita bonæ fidei existunt possessores. *l.* 20. §. 12. 13. *l.* 25. §. 6. *D. h. t.*

§. 36. Placere redactæ ex pretio rerum venditarum pecuniæ; *Redactam* sic accipiemus, non solum jam exactam, verum & si exigi potuit, nec exacta est. *l.* 20. §. 15. *D. h. t.*

§. 37. Usuras non esse exigendas; etsi enim pretium & pecunia merito petitur, velut res hereditaria, quippe redacta ex hereditate, *l.* 20. §. 15. *& seqq. D. h. t.* in qua utpote jure universali pretium succedit loco rei: *l.* 22. *D. h. t. l.* 2. §. 1. *D. de hered. vel act. vend.* usuras tamen in hoc *b. f.* judicio ab eo exigi, qui neque in mala fide esset, neque ullam moram in restituenda re faceret, periniquum esset. *l.* 32. §. 2. *D. de usur.*

§. 38. Idemque in similibus causis servandum; ut in bonis vacantibus, vel aliunde Fisco acquisitis; *l.* 20. §. 7. *D. h. t. l.* 1. *D. de jur. fisc.* item in privatorum, quibus hereditates obvenerunt, petitionibus: ut, quamvis SCtum de bonis duntaxat Fisco acquisitis loquatur, tamen eodem quoque jure privati hereditatem petentes uti debeant. *d. l.* 20. §. 8. 9.

§. 39. Item placere, a quibus hereditas petita fuisset, si adversus eos Judicatum es-

set,

SET, PRETIA QUÆ AD EOS RERUM EX HEREDITATE VENDITARUM; ſcil. ante petitionem inſtitutam, nam ea facta nihil amplius alienari poteſt: *l.* 5. *D. h. t.* niſi cauſa cognita, & præſtita cautione. De quo & Prætor edixit. *d. l.* 5.

§. 40. PERVENISSENT; verbum *perveniſſe* ambiguum eſt, neque ſolum hoc continet, quod prima ratione fuerit, ſed & quod durat: & hic ita intelligendum, ſi poſſeſſor factus ſit locupletior. *l.* 23. *D. h. t.*

§. 41. ET SI EÆ ANTE PETITAM HEREDITATEM DEPERISSENT, DEMINUTÆVE ESSENT; *Deperditum* intelligitur, quod in rerum natura eſſe deſiit; *Deminutum* vero, quod uſucaptum eſſet & ob id de hereditate exiit. *l.* 21. *D. h. t.*

§. 42. RESTITUERE DEBERE; ſive exegit pretium, ſive non; *l.* 20. §. 17. *D. h. t.* ſive pretium adhuc habet, ſive ex pretio aliam rem comparavit, *l.* 25. §. 1. *D. h. t.* aliave ratione locupletior factus eſt. *l.* 23. *D. h. t.* Nam omne lucrum, & quicquid quacunque ratione ex hereditate obvenit, auferendum eſt, non etiam aliquid amplius; *l.* 23. §. 1. *l.* 24. *l.* 25. *pr.* §. *ult. l.* 27. *l.* 28. *D. h. t.* iniquum enim eſſet, *b. f.* poſſeſſores, de quibus hac parte agitur, damno affici, & ſupra quam accepiſſent exigi. v. *d. l.* 23. §. 1. *l.* 24. *pr.*

§. 43. ITEM EOS, QUI BONA INVASISSENT, CUM SCIRENT AD SE NON PERTINERE; loquitur de *Prædonibus,* i. e. de his, qui, cum ſcirent ad ſe non pertinere hereditatem, invaſerunt bona, ſcil. cum nullam cauſam haberent poſſidendi. *l.* 25. §. 3. *D h. t.*

§. 44. De eo autem loquitur Senatus, qui ab initio mente Prædonis res hereditarias apprehendit. Quod ſi ab initio quidem juſtam cauſam habuit adipiſcendæ poſſeſſionis, poſtea vero, conſcius ad ſe nihil hereditatem pertinere, prædonio more verſari

cœ-

cœpit, licet de eo expreſſe Senatus non loquatur, mens tamen SCti ad eum quoque pertinet. Parvi etenim refert, ab initio quis doloſe in hereditate ſit verſatus, an poſtea hoc facere cœperit. *l.* 25. §. 5. *D. h. t.*

§. 45. *Scire* vero *ad ſe non pertinere* is tantum videtur, qui factum ſcit, non etiam, qui in jure erravit; non enim eſt prædo, qui dolo caret, quamvis in jure erret. *l.* 25. §. 6. *D. h. t.*

§. 46. Etiamsi ante litem contestatam fecerint, quominus possiderent; hoc ideo adjectum, quoniam poſt litem conteſtatam incipiunt omnes m. fidei poſſeſſores eſſe. Quinimo poſt controverſiam motam; quanquam enim *litis conteſtatæ* mentio fiat in SCto, tamen & poſt motam controverſiam omnes poſſeſſores pares fiunt, & quaſi Prædones tenentur. *l.* 25. §. 7. *D. h. t.*

§. 47. Perinde condemnandos quasi possiderent; merito, nam is, qui dolo fecit, quo minus poſſideret, ut poſſeſſor condemnatur. Sive dolo deſierit poſſidere, ſive dolo poſſeſſionem noluerit admittere. *l.* 25. §. 8. 2. *D. h. t. l.* 27. §. 3. *D. de R. V. l.* 131. *D. de R. J.*

§. 48. *Dolo* autem *deſinit poſſidere*, qui, ſciens ſibi jus in rebus nullum eſſe, eas tamen alienat atque diſtrahit. Qui ita tenetur, ut, ſi res extent, quamvis ſint diſtractæ, redimere ac præſtare debeat; ſin recipere nequeat, tanti damnetur, quanti in litem ab actore juratum ſit. *l.* 20. §. *ult. l.* 25. §. 10. *D. h. t.*

§. 49. Eos autem qui justas causas habuissent, quare bona ad se pertinere existimassent, usque eo duntaxat, quo locupletiores ex ea re facti essent; bonæ fidei enim Poſſeſſor non ulterius tenetur, niſi in quantum locu-

cupletior factus est. v. *l.* 23. *l.* 25. §. 11. *D. h. t.* v. *supr.* §. 42.

§. 50. Petitam autem fisco hereditatem ex eo tempore existimandum esse, quo primum scierit quisque eam a se peti; nam ubi scit, incipit esse malæ fidei possessor. *l.* 20. §. 11. *D. h. t.*

§. 51. Id est cum primum aut denunciatum esset ei, aut literis aut Edicto evocatus esset, censuerunt. Quod si tamen scit quidem, nemo autem ei denunciavit, pecuniæ redactæ nihilominus usuras debet; incipit enim malæ fidei possessor esse. *d. l.* 20. §. 11.

§. 52. Sed si denunciatum sit, non tamen sciat, quia non ipsi, sed procuratori ejus denunciatum est, non nocet; quia Senatus ipsi denunciari exegit: nisi forte is, cui denunciatum est, eum certioraverit. *d. l.* 20. §. 11.

§. 53. A quo autem denunciatum sit, Senatus non exigit, quicunque ergo denunciavit, nocebit. *l.* 20. §. 11. *D. h. t.*

§. 54. Cum vero consuluerit Senatus *b. f. possessoribus*, ne in totum damno afficiantur, sed in id duntaxat teneantur, in quo locupletiores facti sunt: si quem sumtum fecerunt ex hereditate, si quid dilapidaverunt, perdiderunt, dum re sua se abuti putant, non præstabunt. *l.* 25. §. 11. *D. h. t.*

§. 55. Sed &, si quid hereditatis nomine solverint, vel erogaverint, deducere possunt; *l.* 17. *l.* 31. *l.* 50. §. 1. *l.* 53. *D. l.* 5. *C. h. t.* & si pro hereditate se obstrinxerint, vel caverint, indemnes servandi sunt. *l.* 20. §. *pen. l.* 40. §. *pen. D. h. t.*

§. 56. Imo & *impensas* deducere possunt. Et quidem *impensas, quæ fiunt in fructus præsentis anni* quærendos vel conservandos, v. *l.* 36. §. *f. D. h. t. l.* 3. §. 1. *l. f. D. de impens. in rem dot. fact.* tam *m.* quam *b.*

b. f. possessor de fructibus deducit. *d. l.* 36. §. *f. l.* 37. *D. h. t. l.* 1. *C. de fruct. & lit. exp.*

§. 57. *Impensas* autem *in res hereditarias factas*, v. *l.* 79. *pr.* §. 1. *& seqq. D. de V. S. l.* 1. §. 1. *l.* 5. §. 3. *l.* 7. *D. de imp. in res dot. fact.* sive *Necessariæ* sint, sive *Utiles*, sive *Voluptuariæ*, *b. f.* possessor indistincte deducit, sive res extet, sive non. *l.* 38. *l.* 39. *pr.* §. 1. *D. h. t.*

§. 58. *Malæ fidei* vero *possessor impensas Necessarias* etiam quidem deducit, ut & *Utiles*, si res meliorata existat; *l.* 38. *D. h. t.* sed *Voluptuarias* tantum tollit, in quantum sine detrimento rei tolli possunt. *l.* 39. §. 1. *D. h. t.*

§. 59. Licet autem hæc Actio sit realis, propter præstationes tamen personales placuit, ut ei non nisi XXX. annis præscribatur. *l.* 7. *C. h. t.*

TITUL. IV.

SI PARS HEREDITATIS PETATUR.

§. 1. Post Actionem, quam proposuit Prætor ei, qui ad se solum hereditatem pertinere contendit, consequens fuit, & ei proponere, qui partem hereditatis petit. *l.* 1. *pr. D. h. t.* add. *l.* 10. §. 1. *D. de hered. pet.*

§. 2. Quod Edicti caput ita conceptum videtur: *Si pars hereditatis petatur, ei, qui partem ad se pertinere contendit, adversus eum, qui aliquid ex ea hereditate possidebit, dolove malo fecerit, quominus possideat, judicium dabo; si vero incertus sit, quam partem vindicet, si mihi justa causa esse videbitur, incertæ partis petitionem dabo.* arg. *l.* 1. *pr.* §. *ult. D. h. t.*

§. 3. Qui vero hereditatem vel partem hereditatis petit, id non ex eo metitur, quod possessor occu-

cupletior factus est. v. *l.* 23. *l.* 25. §. 11. *D. h. t.* v. *supr.* §. 42.

§. 50. PETITAM AUTEM FISCO HEREDITATEM EX EO TEMPORE EXISTIMANDUM ESSE, QUO PRIMUM SCIERIT QUISQUE EAM A SE PETI; nam ubi scit, incipit esse malæ fidei possessor. *l.* 20. §. 11. *D. h. t.*

§. 51. ID EST CUM PRIMUM AUT DENUNCIATUM ESSET EI, AUT LITERIS AUT EDICTO EVOCATUS ESSET, CENSUERUNT. Quod si tamen scit quidem, nemo autem ei denunciavit, pecuniæ redactæ nihilominus usuras debet; incipit enim malæ fidei possessor esse. *d. l.* 20. §. 11.

§. 52. Sed si denunciatum sit, non tamen sciat, quia non ipsi, sed procuratori ejus denunciatum est, non nocet; quia Senatus ipsi denunciari exegit: nisi forte is, cui denunciatum est, eum certioraverit. *d. l.* 20. §. 11.

§. 53. A quo autem denunciatum sit, Senatus non exigit, quicunque ergo denunciavit, nocebit. *l.* 20. §. 11. *D. h. t.*

§. 54. Cum vero consuluerit Senatus *b. f. possessoribus*, ne in totum damno afficiantur, sed in id duntaxat teneantur, in quo locupletiores facti sunt: si quem sumtum fecerunt ex hereditate, si quid dilapidaverunt, perdiderunt, dum re sua se abuti putant, non præstabunt. *l.* 25. §. 11. *D. h. t.*

§. 55. Sed &, si quid hereditatis nomine solverint, vel erogaverint, deducere possunt; *l.* 17. *l.* 31. *l.* 50. §. 1. *l.* 53. *D. l.* 5. *C. h. t.* & si pro hereditate se obstrinxerint, vel caverint, indemnes servandi sunt. *l.* 20. §. *pen. l.* 40. §. *pen. D. h. t.*

§. 56. Imo & *impensas* deducere possunt. Et quidem *impensas*, *quæ fiunt in fructus præsentis anni* quærendos vel conservandos, v. *l.* 36. §. *f. D. h. t. l.* 3. §. 1. *l. f. D. de impens. in rem dot. fact.* tam *m.* quam *b.*

b. f. possessor de fructibus deducit. *d. l.* 36. §. *f. l.* 37. *D. h. t. l.* 1. *C. de fruct. & lit. exp.*

§. 57. *Impensas* autem *in res hereditarias factas*, v. *l.* 79. *pr.* §. 1. *& seqq. D. de V. S. l.* 1. §. 1. *l.* 5. §. 3. *l.* 7. *D. de imp. in res dot. fact.* sive *Necessariæ* sint, sive *Utiles*, sive *Voluptuariæ*, *b. f.* possessor indistincte deducit, sive res extet, sive non. *l.* 38. *l.* 39. *pr.* §. 1. *D. h. t.*

§. 58. *Malæ fidei* vero *possessor impensas Necessarias* etiam quidem deducit, ut & *Utiles*, si res meliorata existat; *l.* 38. *D. h. t.* sed *Voluptuarias* tantum tollit, in quantum sine detrimento rei tolli possunt. *l.* 39. §. 1. *D. h. t.*

§. 59. Licet autem hæc Actio sit realis, propter præstationes tamen personales placuit, ut ei non nisi XXX. annis præscribatur. *l.* 7. *C. h. t.*

Titul. IV.

Si Pars Hereditatis Petatur.

§. 1. Post Actionem, quam proposuit Prætor ei, qui ad se solum hereditatem pertinere contendit, consequens fuit, & ei proponere, qui partem hereditatis petit. *l.* 1. *pr. D. h. t.* add. *l.* 10. §. 1. *D. de hered. pet.*

§. 2. Quod Edicti caput ita conceptum videtur: *Si pars hereditatis petatur, ei, qui partem ad se pertinere contendit, adversus eum, qui aliquid ex ea hereditate possidebit, dolove malo fecerit, quominus possideat, judicium dabo; si vero incertus sit, quam partem vindicet, si mihi justa causa esse videbitur, incertæ partis petitionem dabo.* arg. *l.* 1. *pr.* §. *ult. D. h. t.*

§. 3. Qui vero hereditatem vel partem hereditatis petit, id non ex eo metitur, quod possessor ocu-

cupavit, ſed ex ſuo jure. Et ideo ſive ex aſſe heres ſit, totam hereditatem vindicabit, licet tu unam rem poſſideas; ſive ex parte, partem, licet tu totam hereditatem poſſideas. *l.* 1. §. 1. *D. h. t.*

§. 4. Quinimo ſi duo poſſideant hereditatem, & duo ſint, qui ad ſe partes pertinere dicant, non ſinguli a ſingulis petere contenti eſſe debent, puta primus a primo, ſecundus a ſecundo; neque enim alter primi, alter ſecundi partem poſſidet, ſed ambo utriusque pro herede. *l.* 1. §. 2. *D. h. t.*

§. 5. Petitur autem *Pars hereditatis* vel *Certa*, de qua conſtat, quæ & quanta ſit, cum ſcil. appareat, quot ſint heredes, quo caſu ſinguli ſuas partes petunt, licet, quibusdam deliberantibus, omnes hereditatem nondum adierint. *l.* 2. *D. h. t.* Vel *Incerta*, ſi ſcil. Petitor extraneus, & coheres adhuc ſit in utero. *l.* 1. §. *ult. D. h. t.*

§. 6. Si enim pater, relicto uno filio, & uxore prægnante, mortuus ſit, placuit filium interim quartam partem petere poſſe; quia fieri poteſt, ut tergemini naſcantur. *l.* 3. *D. h. t. l.* 28. *in f. D. de jud. l.* 7. *D. de reb. dub.* In qua *l.* 3. *verſ. Sed & tergeminos.* nihil mutandum videtur.

§. 7. Quæ ipſi officio judicis pro indiviſo præſtatur: *l.* 7. *D. h. t.* & ſi plures naſcantur, pro rata decreſcet; ſi vero pauciores, augetur. *d. l.* 3. *l.* 4. *D. h. t.*

TITUL.

Titul. V.

De Possessoria Hereditatis Petitione.

§. 1. Ordinarium fuit post civiles actiones heredibus propositas, rationem habere Prætorem etiam eorum, quos ipse velut heredes facit, hoc est eorum, quibus Bonorum possessio data est. *l.* 1. *D. h. t. l.* 2. *D. de bon. poss.*

§. 2. De quo Prætor ita edixisse videtur: *Quibus ex Edicto Bonorum Possessio data est, si hereditatem partemve ejus petant, non minus atque ipsis heredibus eo nomine judicium dabo.* arg. *d. l.* 1. *D. h. t.*

§. 3. Est itaque *Possessoria Hereditatis Petitio*, *Actio in rem Prætoria, competens Bonorum Possessori, contra eum, qui pro herede vel pro possessore possidet, ad eundem finem, ad quem competit Petitio civilis.*

§. 4. Per hanc *Possessoriam* enim *Hereditatis Petitionem*, tantundem consequitur *Bonorum Possessor*, quantum superioribus civilibus Actionibus heres consequi potest. *l.* 2. *D. h. t.*

Titul. VI.

De Fideicommissaria Hereditatis Petitione.

§. 1. Ex *ordine* denique proponitur *Actio*, *quæ* datur *his*, *quibus restituta est hereditas. l.* 1. *D. h. t.*

§. 2. De qua tale Edictum propositum videtur: *Qui restitutam suscepit hereditatem ex SCto, ex quo actiones transeunt, si hereditatem partemve ejus petat, ei tanquam heredi judicium dabo.* arg. *l.* 1. *D. h. t.*

§. 3. Eſt itaque *Fideicommiſſaria Hereditatis Petitio, quæ competit Fideicommiſſario Univerſali, cui tota hereditas vel pars ex fideicommiſſo reſtituta eſt, contra eum, qui pro herede vel pro poſſeſſore poſſidet,* (non contra Fiduciarium, *l.* 3. §. 1. *D. h. t.*) *ad vindicandam hereditatem fideicommiſſariam. l.* 1. *l.* 3. *D. h. t.*

§. 4. Quæ Actio eadem recipit, quæ *Hereditatis Petitio Directa. l.* 2. *D. h. t.*

LIBER

Liber VI. Titul. I.

De Rei Vindicatione.

C. III. 32.

§. 1. Post *Actiones in rem Universales*, subjiciuntur *Singulares; l. 1. pr. D. h. t.* quæ vel ad *Res Corporales* pertinent, vel *Incorporales*.

§. 2. *Actio in rem Singularis*, quæ ad *Res Corporales* pertinet, κατ᾽ ἐξοχὴν dicitur *Rei Vindicatio*.

§. 3. Licet enim *Vindicationes* in genere dicantur omnes in rem Actiones, §. 15. *I. de act. Rei Vindicatio* tamen *in specie* accepta in rebus corporalibus tantum locum habet. *l.* 1. §. 1. 3. *l.* 6. *D. h. t.*

§. 4. De qua Prætor hisce similibusve verbis edixisse videtur: *Si quis rem suam esse dicat, neque ea res arbitrio judicis restituatur, adversus eum, qui eam possidere dicetur, judicium dabo.* arg. *l.* 1. §. 1. *l.* 23. *pr. l.* 9. *l.* 35. §. 1. *l.* 68. *D. h. t. l.* 25. *D. de O. & A.*

§. 5. Adeoque *Rei Vindicatio* nihil aliud est, quam *proprietatis adsertio*, seu *Actio in rem Civilis, Specialis, Arbitraria, quæ datur Domino, contra possessorem, ad id, ut Dominus declaretur, & possessor rem cum omni causa restituat.*

§. 6. Est hæc *Actio in rem*; quia nascitur ex Dominio, *l.* 9 *l.* 23. *pr. D. h. t.* tum pleno & perpetuo, tum nudo seu minus pleno, *l.* 33. *D. h. t.* & temporali seu revocabili. *l.* 65. *D. h. t. l.* 9. *C. h. t. l.* 30. *C. de jur. dot.*

§. 7. *Civilis, Specialis.* v. §. 1. 3. *I. de act. l.* 1. *pr. D. h. t.*

§. 8. *Arbitraria. l.* 35. §. 1. *l.* 68. *D. h. t.* v. *infr.* §. 42.

§. 9. *Quæ Datur Domino;* qui aut jure gentium, aut jure civili dominium acquisivit: *l.* 23. *pr. D. h. t.* sive tempore litis contestatæ dominium jam habeat, sive post litem contestatam, ante sententiam, dominus factus sit. v. *l.* 17. *D. mand. l.* 9. §.

ult. D. de pign. act. l. 56. *D. de jud. l.* 27. §. 1. *D. h. t.*

§. 10. Unde, si res duobus sit vendita, non ei competit, cui priori vendita, sed ei, cui priori tradita est. *l.* 72. *D. l.* 15. *C. h. t.*

§. 11. Non itaque competit iis, qui actionem tantum personalem habent. *l.* 3. *D. de O. & A.*

§. 12. Non etiam iis, quorum pecunia res emtæ fuit; exceptis minoribus & militibus, quibus *Utilis* Vindicatio conceditur. *l.* 8. *C. h. t. l.* 2. *D. quand. ex fact. tut. l.* 3. *C. arb. tut.*

§. 13. Adeoque neque uxori, cujus pecunia dotali fundus emtus est. *l.* 12. *C. de jur. dot.*

§. 14. *Contra possessorem;* omnemque rei nostræ detentorem, *l.* 9. *l.* 36. *D. h. t.* §. 1. *I. de act. l.* 25. *pr. de O. & A. l. un. C. de alien. jud. mut. caus.* qui tempore rei judicatæ rem habet: sive tempore litis contestatæ possideat, sive post litem contestatam ante sententiam possidere cœperit. *l.* 27. §. 1. *D. h. t.*

§. 15. Sic tamen, ut nudi detentores liberentur, nominando auctorem suum, cujus nomine possident. *l.* 2. *C. ubi in rem act.*

§. 16. Sive autem Reus possideat, sive dolo vel lata culpa possidere desierit, nihil interest. *l.* 27. §. 3. *D. h. t. l.* 36. *pr. l.* 131. *l.* 157. §. 1. *D. de R. J. l.* 226. *de V. S.*

§. 17. Qui in id condemnatur, quanti Actor in litem juraverit, sic ut ne actiones quidem ei cedantur. *l.* 63. *l.* 69. *l.* 70. *D. h. t.* Licet officio Prætoris ei aliquando succurratur. *l.* 12. *D. de re jud.*

§. 18. Datur etiam contra eum, qui fraudulenter liti se obtulit, nisi actor eum non possidere sciverit. *l.* 7. *l.* 25. *l.* 26. *D. h. t.*

§. 19. Contra heredes possessorum datur, quatenus possident. *l.* 42. *l.* 55. *D. h. t.*

§. 20. Si vero defunctus dolo possidere desierit,

datur contra heredes *Actio in factum*, quatenus ex illa re locupletiores facti sunt; *l.* 52. *D. h. t.* vel si aliud quid condemnatione dignum post litem contestatam admiserit, heredes etiam, licet non possideant, propterea condemnantur. *l.* 42. *D. h. t.*

§. 21. Quanquam autem hæc Actio detur domino contra possessorem, necesse tamen non est, ut possessor titulum possessionis suæ edat: *l.* 73. *D. l. ult. C. h. t.* licet in *Hereditatis petitione* secus sit; *l.* 11. *C. de her. pet.* quæ non nisi contra eum, qui pro herede vel pro possessore possidet, locum habet. *l.* 9. *D. de her. pet.*

§. 22. Ut itaque Actor hac Actione agens vincat, ex sua parte dominium, v. *l.* 23 *pr. D. h. t.* ex parte Rei vero possessionem probare debet. *l.* 9. *D. h. t. l.* 2. *l.* 18. *C. de prob. l.* 24. *l.* 36. *D. l. ult. C. h. t.*

§. 23. Quod si vero Reus per mendacium se possidere neget, possessio ad petitorem transferenda est. *l. ult. D. h. t.*

§. 24. *Ad rem cum omni causa restituendam; l.* 13. *l.* 17. §. 1. *D. h. t.* corporalem scil. §. 1. *I. de act. l.* 1. §. 1. *D. h. t.* in commercio & dominio nostro constitutam; *l* 23. §. 1. *D. h. t.* non tantum mobilem, sed & immobilem, *l.* 1. §. 1. *l.* 55. *D. h. t.* §. 1. *I. de act.* non tantum unam, sed & gregem, armentum, & equitium, cæteraque, quæ gregatim habentur. *l.* 1. §. 3. *l.* 2. *pr. l.* 56. *D. h. t.*

§. 25. Dummodo res designetur, quæ vindicatur, & utrum tota, an pars petatur; appellatio enim *Rei* non genus, sed speciem significat. *l.* 6. *D. h. t.*

§. 26. Datur etiam ad id, quod ex re nostra superest: *l.* 49. §. 1. *D. h. t.* nisi forte alii rei junctum sit. *l.* 23. §. 5. *D. h. t.*

§. 27. Quo casu, *siquidem separari possit*, ad exhiben-

hibendum agi, & ita vindicari poteſt; *d. l.* 23. §. 5. *D. h. t. l.* 6. *D. ad exhib. Si vero ſeparari nequeat, Vindicatio* ceſſat, & *Actione in factum* ad pretium conſequendum agendum eſt. *d. l.* 23. §. 5.

§. 28. Non datur ad res extra commercium poſitas, veluti liberas perſonas, res ſacras, ſimilesque; *l.* 1. §. 2. *l.* 23. §. 1. *D. h. t.* non ad tignum alienis ædibus junctum; *l.* 23. §. 6. *D. h. t. l.* 7. §. 10. *D. de A. R. D.* §. 29. *I. de R. D. l.* 1. *D. de tign. junct.* neque ad res incorporales, jurisve univerſitates, veluti peculium. *l.* 56. *D. h. t.*

§. 29. Datur autem non ſolum ad rem reſtituendam, ſed & ad *rei cauſam* & acceſſiones: *l.* 17. §. 1. *D. h. t.* veluti ad ea, quæ per alluvionem accreverunt, *l.* 34. *D. h. t.* ædificium in fundo poſitum. *l.* 16. *C. h. t.* uſumfructum, qui inter moras litis ad proprietatem rediit, *l.* 33. *D. h. t.* denique ad partus, fructus, & quicquid poſſeſſor poſt judicium acceptum, ex re non ſua, percepit. *l.* 17. §. 1. *l.* 20. *l.* 34. *D. h. t.*

§. 30. *Res* enim *reſtitui* non videtur, niſi ſimul, & fructus, & cauſa actori reddatur, quam is habiturus eſſet, ſi ſtatim judicii accepti tempore res ei reddita fuiſſet. *l.* 38. §. 4. *D. de uſur. l.* 35. *l.* 81. *l.* 246. §. 1. *de V. S. l.* 173. §. 1. *D. de R. J.*

§. 31. Quantum autem ad reſtitutionem *fructuum* attinet, inter *Bonæ* & *Malæ fidei poſſeſſores* diſtinguendum eſt.

§. 32. *Bonæ fidei poſſeſſor* (qualis eſt, quamdiu ignorat rem alienam eſſe, vel lis nondum conteſtata eſt, *l.* 23. §. 1 *l.* 48. §. 1. *D. de A. R. D. l.* 22. *C. h. t.*) fructus perceptos omnes ſuos facit; *l.* 48. *pr. D. de A. R. D.* tam *Naturales tantum,* quam *Induſtriales: l.* 13. *pr. D. quib. mod. uſusfr. am.* §. 35. *I. de R. D.* Adeo, ut de conſumtis non

non teneatur, *d.* §. 25. licet factus sit locupletior. *l.* 4. §. 2. *D. fin. reg.* §. 2. *I. de off. jud.* Quanquam in *Hereditatis Petitione* secus fit. *l.* 25. §. 11. *D. l.* 1. §. 1. *C. de hered. pet.* v. supr. *ad t. de her. pet.* §. 29.

§. 33. Nullosque nisi extantes restituit: *l.* 22. *C. h. t.* quos quidem pleno jure suos fecit; *l.* 28. *D. de usur.* sed tantum *interim*, i. e. revocabiliter. *d. l.* 48. *pr. D. de A. R. D.*

§. 34. *Malæ fidei possessor* vero, sive titulum habeat, sive non, omnes omnino fructus restituere debet, non tantum extantes, sed & consumtos, non tantum perceptos, sed & percipiendos, si modo vel petitor vel possessor eos honeste percipere potuerit. §. 35. *I. de R. D. l.* 33. *l.* 35. §. 1. *l.* 62. §. 1. *D. h. t. l.* 5. *C. h. t. l.* 39. §. 1. *de leg.* 1. *l.* 4. *C. unde vi.*

§. 35. Plane *Impensas*, si quas fecerint possessores, servare possunt.

§. 36. Et quidem *Impensas fructuum percipiendorum causa facta*, omnes, sive *b. f.* sive *m. f. possessores* sint, deducunt. *l.* 36. §. *ult. D. de her. pet. l.* 51. *D. fam. erc. l.* 46. *de usur. l.* 7. *D. sol. matr.*

§. 37. *Impensas* autem *in rem factas*, *Necessarias b. f.* possessor deducit, *l.* 48. *D. h. t. l.* 38. *D. de her. pet.* ut & *Utiles*, si modo res melior existat, neque domino proprietatis nimis graves sint; *d. l.* 48. *l.* 38. *l.* 27. §. *ult. l.* 29. *D. h. t. Voluptuarias* vero tantum tollit, quatenus sine detrimento rei id fieri potest: *l.* 38. *in f. D. h. t.* licet in hereditatis petitione secus sit. *l.* 39. §. 1. *D. de her. pet.* v. supr. ad *t. de her. pet.* §. 57.

§. 38. *Malæ fidei possessor* (nisi sit fur vel prædo, *l.* 13. *D. de cond. furt. l.* 1. *C. de infant. exp.*) *Necessarias* etiam deducit; *l.* 5. *C. h. t.* sed *Utiles* & *Voluptuarias* tantum tollit. *l.* 37. *D. l.* 5. *C. h. t.*

§. 39. Ad quas ſervandas tamen *Retentio* tantum, & *Doli mali exceptio*, non etiam *Actio* competit. *l.* 48. *D. h. t.* §. 30. *I. de R. D. l.* 7. §. 12. *D. de A. R. D. l.* 33. *D. de cond. indeb. l.* 14. *D. de dol. mal. & met. exc.*

§. 40. *Pretium* pro re, quæ vindicatur, ſolutum, nec *bonæ* nec *malæ fidei poſſeſſor* repetere poteſt: *l.* 2. *l.* 23. *C. h. t. l.* 2. *C. de furt.* niſi pretium in Actoris utilitatem verſum; *l.* 16. *C. de præd. min.* vel res alias fuiſſet peritura; vel ab hoſtibus redemta ſit. *l.* 6. *D. de captiv.*

§. 41. Si res, quæ vindicatur, *caſu* fortuito perierit ante litem conteſtatam, neque *bonæ* neque *malæ fidei poſſeſſor* tenetur, niſi prædo ſit. *l.* 8. *D. de cond. furt.*

§. 42. Si poſt litem conteſtatam, *b. f. poſſeſſor* non tenetur; *l.* 40. *pr. D. de her. pet.* ſed *ſimplex malæ fidei poſſeſſor* tenetur: *d. l.* 40. niſi res eodem modo apud dominum peritura fuiſſet. *l.* 15. §. *ult. D. h. t.*

§. 43. Quod ſi vero Reus, arbitrio judicis condemnatus, rem cum omni cauſa non reſtituat, manu militari res auferri, & ſi dolo poſſidere deſierit, contra eum in litem jurari poteſt. *l.* 68. *D. h. t.*

§. 44. Eſt autem *Rei Vindicatio* alia *Directa*, de qua adhuc actum eſt, alia *Utilis*, *l. un.* §. 5. *C. de rei ux. act.* quæ naſcitur ex *Jure Dominio proximo*, (quod *Dominium Utile* dici ſolet) aliove ſimili.

§. 45. Daturque I. Superficiario; *l.* 73. §. 1. *l.* 74. *l.* 75. *D. h. t.* de quo Prætor ſubjeciſſe videtur: *Superficiario cauſa cognita idem judicium dabo.* arg. *dd. ll.*

II. Emphyteuticario; *l.* 1. §. 1. *D. ſi ag. vect.*

III. Ceſſionario; *l.* 5. *l.* 7. *l. f. C. de hered. vel act. vend.*

IV. Similibusque. v. *l.* 5. §. 3. *D.* §. 34. *I. de R. D.*

l. 8.

l. 8. *C. h. t. l.* 29. *l.* 30. *D. de mort. cauſ. don. l.* 1. *C. de don. quæ ſub mod.*

Titul. II.

De Publiciana In Rem Actione.

§. 1. Rei vindicatio Civilis, de qua ſuperiore *tit.* actum eſt, Domino ſeu Proprietario competit. Sed habet etiam rationem Prætor eorum, qui proprietariis ſimiles ſunt, eisque dat vindicationem non minus quam proprietariis, cujus generis ſunt Bonæ fidei poſſeſſores, quibus amiſſa poſſeſſione datur *Publiciana in rem actio.* v. *l.* 7. §. 6. *D. h. t.*

§. 2. Ait Prætor: Si qui bona fide emit, id quod traditum (ſic leg. vid.) ex justa causa, non a domino, et nondum usucaptum petet, judicium dabo. *l.* 1. *pr. l.* 7. §. 11. *D. h. t.*

§. 3. Ait Prætor, Si qui bona fide emit; non enim omnis emtio proderit, ſed ea, quæ bonam fidem habet. Quam ratione emtoris adeſſe ſufficit, licet venditor callido conſilio vendiderit. *l.* 7. §. 11. *D. h. t.*

§. 4. Id quod traditum; *Traditionis* facit mentionem, quia amiſſa poſſeſſione demum competit *Publiciana*, multæque juris ſunt partes, quibus dominium ſine traditione quis nanciſcitur: in quibus tamen, ut *Publiciana* locum habeat, Traditio etiam neceſſaria eſt. *l.* 1. §. 2. *l.* 2. *l.* 3. *pr. D. h. t.*

§. 5. Ex justa causa; qui igitur juſtam cauſam traditionis habet, utitur *Publiciana.* Et non ſolum Emtori bonæ fidei competit *Publiciana*, ſed & aliis, ut puta ei, cui dotis nomine tradita res eſt, nec dum uſucapta; eſt enim juſtiſſima cauſa, ſive æſtimata

res in dotem data ſit, ſive non. Item ſi res ex cauſa judicati ſit tradita, vel ſolvendi cauſa, vel ex cauſa noxæ deditionis, ſimilive. v. *l.* 3. §. 1. *l.* 4. *l.* 5. *l.* 6. *l.* 7. *pr.* §. 1. *& ſeqq. l.* 13. *D. h. t.*

§. 6. NON A DOMINO; ſi enim tradens dominus fuiſſet, dominium etiam translatum, adeoque hac Actione opus non eſſet. §. 40. *I. de R. D.*

§. 7. ET NONDUM USUCAPTUM PETET; merito Prætor ait *nondum uſucaptum.* Nam ſi uſucaptum eſt, habet Civilem Actionem, nec deſiderat Honorariam. *l.* 1. §. 1. *D. h. t.*

§. 8. JUDICIUM DABO; concedendo ſcil. *Actionem Publicianam.* §. 4. *I. de act.*

§. 9. Eſt autem *Actio Publiciana*, vel *Publiciana in Specie* ſic dicta, vel *Reſciſſoria.* v. *l.* 35. *D. de O. & A. l.* 57. *D. mand.* v. ſupr. *ad t. ex q. c. maj.* §. 37.

§ 10. *Actio Publiciana in Specie* ſic dicta, eſt *Actio Prætoria, in rem, ex dominio Prætorio deſcendens, qua is, qui rem alienam, a non Domino, ex juſta cauſa, & bona fide, accepit, ejusque poſſeſſionem, priusquam eam uſucepit, caſu amiſit, agit contra poſſeſſorem, qui deteriori jure poſſidet, ut quaſi uſucaptam reſtituat.* §. 4. *I. de act.*

§. 11. Appellatur *Publiciana*, quoniam primum a *Q. Publicio Prætore* (qui cum M. Junio Prætor fuit Urbanus, v. Cic. *Pro Cluent. c.* 45.) in Edicto propoſita eſt. §. 4. *in f. I. de act.*

§. 12. Unde & recte dicitur *Prætoria;* Actio enim *directa*, i. e. Jure Civili prodita, hoc caſu non dabatur, *d.* §. 4. quia Jure Civili rei vindicatio non datur, niſi vero rei domino. *l.* 23. *pr. D. de R. V.* Cum autem durum eſſet, eo caſu Actionem deficere, inventa eſt a Prætore Actio, in qua dicit is, qui poſſeſſionem amiſit, eam rem ſe uſucepiſſe, quam uſu non cepit, & ita vindicat ſuam eſſe. *d.* §. 4.

§. 13.

§. 13. Oritur *ex dominio Prætorio ficto;* fingitur enim hic usucepisse, qui revera non usucepit. §. 4. *I. de act. l.* 7. §. 6. *D. h. t.*

§. 14. Datur ei, *qui rem alienam accepit a non domino, bona fide,* & *ex justa causa*, adeoque in usucapiendi conditione positus est. *d.* §. 4. *I. de act. l.* 1. *pr.* §. 1. *& seqq. l.* 7. §. 2. *ult. l.* 12. §. 4. *D. h. t.*

§. 15. Ut enim *Publiciana* competat, hæc debent concurrere, ut bona fide v. c. quis emerit, & ei res emta eo nomine sit tradita. *l.* 7. §. 16. 17. *D. h. t.*

§. 16. A quo quis emerit, vel ex justa causa acceperit, nihil interest. Unde, qui a furioso emit, & usucapere potest, & *Publicianam* habet, contra extraneum scil. *l.* 7. §. 2. *D. h. t.* non vero contra ipsum furiosum: Ita acc. *l.* 2. §. 16. *D. pro emt.* Ut & si quis a minore emerit, ignorans eum minorem esse. *l.* 7. §. 4. *D. h. t.*

§. 17. Si duobus quis separatim vendiderit, bona fide ementibus, si quidem ab eodem non domino emerint, potior est, cui priori res tradita est: quod si a diversis non dominis, melior est causa possidentis; *l.* 9. §. 4. *D. h. t.* quod si vero tertius possideat, is tuendus est, qui prior jus ejus apprehendit, hoc est, cui primum tradita est. *l.* 31. §. *ult. D. de act. emt.*

§. 18. Datur etiam Emphyteuticario, Superficiario, Fructuario, *l.* 12. §. 2. 3. *l.* 11. §. 1. *D. h. t.* eorumque heredibus, *l.* 7. §. 12. *D. h. t.*

§. 19. Non vero Domino, qua tali; *l.* 1. §. 1. *D. h. t. l.* 18. *D. de pign.* qui tamen, si tanquam *b. f.* possessor hac actione agere velit, audiendus videtur.

§. 20. Datur *contra Possessorem, qui deteriori jure possidet;* qualis est, qui destituitur justo titulo, & bona fide; *l. ult. D. h. t.* vel rem emit, postquam priori jam est tradita. *d. l.* 9. §. 4. *D. h. t.*

§. 21.

§. 21. Unde neque contra eum, qui prior æque bona fide emit & accepit, *d. l.* 9. §. 4. neque contra ipsum dominum locum habet. *l. pen. l. ult. D. h. t.*

§. 22. Nisi I. Is, qui tradidit, postea demum dominium nactus sit. *l.* 72. *D. de R. V. l.* 4. §. 32. *D. de dol. exc.*

II. Actor rem a non domino nactus sit, ex causa, ex qua ipse verus dominus conveniri poterat. *l.* 28. *D. de noxal. act. l.* 8. §. 15. *D. de damn. inf.*

III. Res actori contra dominum, qui eam petebat, per sententiam semel addicta sit. *l.* 24. *D. de exc. rei jud.*

IV. Actor jusjurandum, sibi a domino delatum, præstiterit. *l.* 7. §. 7. *D. h. t.*

V. Dominus litis æstimationem perceperit. *l.* 63. *D. de R. V.*

§. 23. Ad hoc, *ut rem quasi usucaptam cum omni causa, restituat;* v. *d.* §. 4. *I. h. t.* in *Publiciana* enim omnia *fere* eadem sunt, quæ & in vindicatione diximus. *l.* 7. §. 8. *D. h. t.*

§. 24. *Cessat* I. in rebus, quæ alienari, vel usucapi nequeunt. *l.* 9. §. 5. *l.* 12. §. 4. *D. h. t.*

II. Si petitor non casu, sed dolo vel culpa possessionem amiserit. *l.* 69. *l.* 70. *D. de R. V.*

III. Contra dominum, vel justo titulo possidentem. *l. pen. l.* 9. §. 4. *D. h. t. l.* 128. *D. de R. J.*

IV. Si præscripta sit. *l.* 35. *D. de O. & A. pr. I. de perp. & temp. act.*

Titul.

TITUL. III.

SI AGER VECTIGALIS, ID EST EMPHYTEUTICARIUS, PETATUR.

C. IV. 66.

§. 1. Ejusdem generis sunt *Emphyteuticarii;* nam & hi *Proprietarios* imitantur, eisque perinde ac proprietariis Prætor accommodat in rem Actionem, quæ *Vectigalis*, v. *l.* 15. §. 26. *D. de damn. inf.* seu *de fundo Vectigali* dicitur. *l.* 66. *pr. D. de evict.*

§. 2. De qua Prætor ita edixisse videtur: *Si ager Vectigalis petatur, causa cognita judicium dabo.* arg. *h. t.*

§. 3. *Vectigal* in *genere* omnem pensionem significat, tam publicam, quam privatam; v. *l.* 17. §. 1. junct. *l.* 203. *D. de V. S. l.* 59. §. 2. *D. de usufr.* in *specie* vero vel eam, quæ pro invectione vel evectione mercium solvitur, *Rubr. de publican. & vectig.* vel eam, quæ pro agris vectigalibus, civitatum maxime, solvitur. *l.* 1. *pr.* §. 1. *l.* 2. *D. h. t.*

§. 4. *Agri Civitatum* enim alii *Vectigales* vocantur, alii non. *Vectigales* vocantur, qui in perpetuum locantur, i. e. hac lege, ut tamdiu pro his vectigal pendatur, quamdiu neque ipsis, qui conduxerint, neque his, qui in locum eorum successerint, auferre liceat; qui alio nomine *Emphyteuticarii* dicuntur. *h. t. l.* 15. §. 1. *D. qui satisd. cog. Non Vectigales* vero sunt, qui ita colendi dantur, ut privatim agros nostros colendos dare solemus. *l.* 1. *pr. D. h. t.*

§. 5. Est autem *Ager Vectigalis*, seu *Emphyteuticarius*, *h. t. l.* 15. §. 1. *qui satisd. cog.* Ager in Emphyteusin datus.

§. 6.

§. 6. *Emphyteusis* vero (quæ ἀπὸ τῦ ἐμφυτεύειν, i. e. *inserere*, *implantare*, & per metaphoram *cultius* & *melius reddere*, sic dicta) significat vel Rem Emphyteuticariam, vel Contractum, *l.* 1. *C. de jur. emph.* vel Jus Emphyteuticum. *l.* 2. *pr. l.* 3. *in f. C. eod.*

§. 7. Quod acquiritur maxime per *Contractum Emphyteuseos*, *l.* 1. §. 1. *D. h. t.* §. 3. *I. de loc. cond. l.* 1. *C. de jur. emph.* seu *Emphyteuticarium. l.* 2. *pr. C. de jur. emph.*

§. 8. Qui est *Contractus consensualis*, (Scriptura probationis tantum gratia intercedit, *l.* 1. *C. h. t.*) *juris Gentium*, *bonæ fidei*, *quo dominus*, *prædii sui usum & fructum*, *& jus dominio proximum*, *alteri*, *in perpetuum*, *l.* 1. *pr.* §. 1. *D. h. t. aut ad tempus non modicum*, *l.* 3. *D. h. t. l.* 1. §. 3. *D. de superfic. concedit*, *ea lege*, *ut in agnitionem dominii certum annuum vectigal seu canonem solvat. l.* 1. *pr. D. h. t. l.* 1. *l.* 2. *l.* 3. *C. de jur. emph.* §. 3. *I. de locat. cond.* junct. §. 28. *I. de act.*

§. 9. Prædia primum ea lege colenda & melioranda concedebantur sterilia, postmodum autem & fertilia, imo & ipsa ædificia. *l.* 15. §. 26. *D. de damn. infect. Nov.* 120. *c.* 1. §. *ult. Auth. Si quas. C. de SS. Eccles.* Neque *Secularia* tantum, sed & *Ecclesiastica* in Emphyteusin data sunt. *N.* 120. *c.* 1. *pr.* §. 1. 2. *c.* 6. §. 1. 2. *Nov.* 55. *c.* 2.

§. 10. Unde Emphyteusis in *Ecclesiasticam*, & *Civilem* seu *Secularem*, non male dividitur.

§. 11. Ex hoc Contractu nascitur *Actio personalis Emphyteuticaria*, *quæ utrimque directa est:* & *Emphyteutæ quidem datur*, *contra dominum*, *ad Emphyteusin secundum pacta conventa præstandam;* *Domino* autem *Emphyteuseos*, *contra Emphyteutam*, *ad solvendum Vectigal*, seu *annuum Canonem*. arg. *l.* 1. *C. h. t.* §. 3. *I. de locat. cond.*

§. 12. Traditione vero facta (non ante; arg. *l.* 20. *C. de*

C. de pact.) consequitur Emphyteuta *Jus in re dominio proximum*, quod DD. *Utile Dominium* vocant. *l.* 3. §. 4. *D. de reb. eor. qui sub tut. l.* 3. *C. h. t.*

§. 13. Ut jus non tantum habeat, fructus, omnemque rei utilitatem percipiendi, (quod & conductori & fructuario concessum est,) sed & servitutem imponendi, *l.* 1. §. *ult. D. de superf.* oppignorandi, *l.* 16. §. 2. *D. de pign. act. l.* 31. *D. de pign.* donandi, permutandi, *l.* 1. *C. de fund. patr.* & quoquo modo, etiam invito domino, (dummodo *laudemium* i. e. L. pars pretii ei a novo Emphyteuta solvatur; *l.* 3. *C h. t.)* ad alium transferendi. *l.* 1. *D. h. t. l.* 3. *C. de jur. emph.*

§. 14. Excepta causa Venditionis. Si quis enim Emphyteusin velit vendere, significare istud domino debet, nec non pretium ab aliis oblatum; habetque dominus si emere velit, & voluntatem intra duos menses declaret, jus *προτιμήσεως*. *l.* 3. *C. de jur. emph.*

§. 15. Quod si thesaurus in fundo Emphyteutico inveniatur, pro parte dimidia cedet Emphyteutæ, pro parte dimidia domino Emphyteuseos. arg. §. 39. *I. de R. D. l.* 7. §. 12. *D. sol. matr.*

§. 16. Quemadmodum autem omnem utilitatem Emphyteuta percipit, sic & æquum est, ut omnia onera rei inhærentia sustineat.

§. 17. Hinc tributa quotannis Fisco solvere, & apochas fiscales, quibus tributa Fisco soluta probare possit, domino præstare tenetur. *l.* 2. *C. de jur. emph.*

§. 18. Hinc etiam, si aliud dictum non sit, universæ quidem rei interitus ad dominum, particulare vero damnum ad Emphyteutam spectat, etiamsi majorem fundi partem calamitas absorpserit. *l.* 1. *C. h. t.*

§. 19. Eandem ob causam, Emphyteuta, propter sterilitatem, hostiumve incursionem, remissionem

cano-

canonis (in conductione secus est, *l.* 25. §. 6. *D. locat.*) impetrare nequit; Vectigal enim seu Canon non pro modo fructuum, qui ex fundo percipi solent, uti merces in locatione conductione, sed in recognitionem dominii tantum solvitur. arg. *l.* 1. *pr.* §. 1. *D. h. t.* §. 3. *I. de locat. cond. l.* 1. *C. h. t.*

§. 20. Constituitur autem vel *Simpliciter*, vel *Determinative.*

§. 21. Si *Simpliciter* & nulla facta mentione heredum vel liberorum, sive Civilis sit, sive Ecclesiastica, ad omnes heredes transit. *l.* 1. *pr. D. h. t.* arg. *Nov.* 120. *c.* 6. §. 1.

§. 22. Si *Determinative*, distinguendum, an certæ *familiæ*, an vero *certis personis* constituta sit? *Priori* casu durat, quamdiu aliquis ex familia superstes est: *Posteriori* personas non transgreditur. arg. *N.* 7. *c.* 3. junct. *N.* 120. *c.* 1. *pr. c.* 6. *pr.* §. 1.

§. 23. Non tamen per *Contractum Emphyteuseos* tantum jus Emphyteuticum acquiritur, sed etiam per alios, ut per *Ultimas voluntates*, arg. *l.* 26. *pr. D. de pign. act.* §. 1. *I. de usufr.* §. *ult. I. de serv.* nec non per *longi temporis præscriptionem.* arg. *l. ult. C. de præscr. long. temp.*

§. 24. Ex quo Jure Emphyteutico nascitur *Actio in rem*, qua *Emphyteuta rem, ab omni possessore, etiam ab ipso Domino Emphyteuseos, vindicare potest. l.* 1. §. *ult. l. ult. D. h. t.*

§. 25. *Finitur* vero Emphyteusis I. *Consolidatione;* quæ fit vel moriente Emphyteuta, nullis relictis successoribus; vel tempore constitutæ Emphyteuseos præterlapso; *l.* 3. *D. h. t.* vel Præscriptione: sive Dominus debito tempore & modo rem Emphyteuticam possederit, sive Emphyteuta dominium, canonem non solvendo, contra dominum per tempus, legibus constitutum, præscripserit. arg. *l.* 15. §. 27. *D. de damn. inf.*

§. 26.

§. 26. II. *Totius rei interitu. l. 1. in f. C. de jur. emph.*

§. 27. III. *Si Emphyteuta Canonem in Emphyteusi seculari intra triennium, l. 2. C. de jur. emph. in Ecclesiastica intra biennium, N. 7. c. 3. §. 2. N. 120. c. 8. Auth. Qui rem. C. de SS. Eccl. non solverit*, vel *apochas tributorum non exhibuerit. d. l. 2.*

§. 28. Quo casu Emphyteusis amittitur ipso jure, ut sententia judicis non desideretur; *d. l. 2.* licet Dominus propria auctoritate Emphyteutam expellere nequeat. arg. *l. 13. D. quod met. c.*

§. 29. Quod & in parte canonis non soluta verum est; ut &, si unus tantum ex Emphyteutæ heredibus non solverit, tota res in commissum cadat. arg. *l. 7. D. comm. div. l. 41. §. 1. D. de usur. l. 3. D. fam. erc.*

§. 30. Adeo quidem, ut Emphyteuta moram per canonis oblationem purgare nequeat; *l. 2. C. de jur. emph. l. 2. C. de fund. patr.* neque dominus huic pœnæ renunciasse censeatur, quamvis post triennium, sine protestatione, canonem cessantem recipiat. *Auth. Qui rem. C. de SS. Eccl. N. 120. c. 8.*

§. 31. Exc. I. Si canonem oblatum dominus accipere recusaverit, eumque oblatum in æde sacra, vel apud acta Emphyteuta deposuerit. *l. 2. in f. C. de jur. emph. l. 19. C. de usur. l. 9. C. de sol.*

II. Si nemo existat, cui pensionem solvat, veluti jacente hereditate domini defuncti. *l. 21. & seq. D. de usur.*

III. Si Emphyteuta debitam sibi a domino pecuniam cum canone compenset. arg. *§. 30. I. de act.*

§. 32. IV. Perit Emphyteusis, *si totam rem Emphyteuticam*, (si partem vendiderit, pars tantum vendita ad dominum revertitur, arg. *L. II. F. t. 38.*) *ignorante domino, emtionis titulo, in alium transtulerit. l. 3. C. de jur. emph.*

S §. 33.

§. 33. Si vero donaverit, legaverit, permutaverit, secus est. *l.* 71. *§. f. de legat.* 1. *l.* 16. *§. ult. D. de pign. act. l.* 3. *C. de jur. emph.*

§. 34. Diversi juris ratio est, quod si jus suum vendat, nihil ipsius intersit, a quo pretium accipiat, an a domino, an ab ullo alio: ut adeo dominus aliis merito præferendus sit. Reliquæ autem causæ fiunt vel propter affectum erga aliquem, ut in donatione; vel propter utilitatem, ut in permutatione, & oppignoratione.

§. 35. V. Et ultimo, *si Emphyteuta rem* in Emphyteusin datam, *vel dolo, vel culpa insigniter reddat deteriorem. Auth. Qui rem. C. de SS. Eccl.*

§. 36. Finita autem Emphyteusi, Meliorationes, nisi plane extraordinariæ fuerint, arg. *l.* 38. *D. de her. pet.* §. 30. *I. de R. D. l.* 61. *D. locat.* ad dominum pertinent. *l.* 2. *C. de jur. emph. N.* 120. *c.* 8.

Liber VII. Titul. I.

De Usufructu, et Quemadmodum Quis Utatur Fruatur.

C. III. 33.

§. 1. **A**ctio *In rem Singularis*, quæ ad Res *incorporales* pertinet, eſt Actio *Confeſſoria*, qua *Servitutes* vindicantur. §. 2. *I. de act.*

§. 2. *Servitus* autem hic eſt *jus conſtitutum*, *l.* 5. §. 9. *D. de O. N. N. in re aliena*, *l.* 26. *D. de S. P. U. l.* 5. *pr. D. ſi uſusfr. pet. l.* 31. §. 1. *D. de S. P. R. quo dominus iſtius rei cogitur aliquid in ſuo pati, vel non facere, l.* 15. §. 1. *D. de ſervit. in utilitatem ſeu commodum perſonæ, vel rei alterius. d. l.* 15. *pr.*

§. 3. *Servitus* eſt *Jus conſtitutum;* i. e. facultas jure conceſſa: v. *pr. I. de ſervit. l.* 1. *pr.* §. 1. *D. de S. P. R. l.* 2. *D. de S. P. U. l.* 1. *D. h. t. pr. I. de uſufr.* reſpectu ejus ſcil. cui debetur, & prædii dominantis; reſpectu ejus enim, a quo debetur, & prædii ſervientis, eſt juris privatio ſive imminutio. *l.* 5. §. 9. *D. de O. N. N.*

§. 4. *In re aliena;* nam non fieri poteſt, ut res propria cuiquam ſerviat. *l.* 26. *D. de S. P. U. l.* 5. *pr. D. ſi uſusfr. pet. l.* 33. §. 1. *D. de S. P. R. l.* 10. *D. comm. præd.*

§. 5. *Quo dominus iſtius rei cogitur aliquid in ſuo pati, vel non facere;* Servitutum enim non ea natura eſt, ut aliquid faciat quis, (veluti viridia tollat, aut amœniorem proſpectum præſtet, aut ut in ſuo pingat) ſed ut aliquid patiatur, aut non faciat. *l.* 15. §. 1. *D. de ſerv. l.* 6. §. 2. *D. ſi ſerv. vind.*

§. 6. *In utilitatem ſeu commodum;* niſi enim Ser-

vitus commodum aliquod seu utilitatem contineat, nulla est. *d. l.* 15. *pr.* Licet necesse non sit, ut statim sit utilis, & utilitas etiam futura sufficiat. **Ita** acc. *l. pen. D. de serv.* v. *l.* 10. *D. de S. P. R.*

§. 7. *Rei vel personæ alterius;* Servitutes enim aut *Personarum* sunt seu *Personales*, aut *Rerum* seu *Reales. l.* 1. *D. de servit. l.* 32. *D. h. t. l.* 12. *D. de ann. legat.*

§. 8. *Servitutes Rerum*, seu *Reales* (quæ & *Prædiorum* dicuntur) sunt, *cum Prædium servit Prædio;* quales sunt *Servitutes Rusticorum Prædiorum* & *Urbanorum. l.* 1. *D. de serv.* De quibus ad *t. t. de S. P. U.* & *S. P. R.*

§. 9. *Servitutes* vero *Personarum*, seu *Personales* sunt, *cum res servit personæ:* quales sunt *Ususfructus, Servitus operarum, Usus*, & *Habitatio. l.* 1. *D. de serv.*

§. 10. *Ususfructus* autem, qui *h. t.* præmittitur, accipitur vel *in genere*, vel *in specie.*

§. 11. *Ususfructus in genere acceptus*, est quælibet fructuum perceptio, etiam jure dominii facta. Qui DD. *Causalis*. v. *l.* 21. §. 3. *D. de except. rei jud. l.* 126. §. 1. *D. de V. O.* & *Pars Dominii* dicitur Paulo in *l.* 4. *D. h. t.*

§. 12. *Ususfructus* vero *in specie* sic dictus, est *Servitus personalis a proprietate separata.* Qui *Formalis* vocari solet, & est vel *Verus*, vel *Quasi talis.* §. 2. *I. h. t.*

§. 13. *Verus Ususfructus* est *Jus alienis rebus utendi fruendi, salva rerum substantia. l.* 1. *D. h. t. pr. I. h. t.*

§. 14. Dicitur *Ususfructus Jus;* i. e. facultas jure concessa, quod nomen omnibus servitutibus commune est. v. *supr.* §. 3.

§. 15. Quod Jus constituitur vel *Ipso jure*, vel *Facto hominis.*

§. 16.

§. 16. *Ipso jure* Usufructus constituitur: I. Patri in bonis adventitiis filiifam. *l.* 6. *C. de bon. quæ lib.* §. 1. *I. per quas pers. cuique acq.* exceptis quibusdam casibus; de quibus *infr. ad t. de pecul.*

II. Patri in dimidia parte bonorum adventitiorum filii emancipati. *d. l.* 6. §. 3. *C. de bon. quæ lib.* §. 2. *I. per quas pers.*

III. Conjugi ad secundas nuptias transeunti, in bonis, ex liberalitate defuncti conjugis, aut successione liberorum, perceptis. *l.* 3. *l.* 5. & *Auth. seq. C. de sec. nupt. N.* 22. *c.* 46.

IV. Matri inopi in bonis liberorum, cum ipsa patri defuncto succedentium. *Nov.* 117. *c.* 5.

§. 17. *Facto hominis* constituitur, vel a *Judice*, vel a *Privato.*

§. 18. *A Judice* constituitur in Judiciis divisoriis, si res alium exitum non habeat. *l.* 6. §. 1. *D. h. t. l.* 6. §. 10. *D. commun. div. l.* 16. §. 1. *D. fam. ercisc.* §. 4. *& seqq. I. de off. jud.*

§. 19. *A Privato* vero constituitur *Voluntate*, vel *expressa*, vel *tacita & præsumta.*

§. 20. *Voluntate expressa* constituitur, vel per ultimam voluntatem; § 1. *I. l.* 3. *l.* 6. *pr. D. h. t. t. t. D. de usu & usufr. leg.* v. *l.* 80. *de leg.* 2. *l.* 64. *de furt.* Vel inter vivos per Pactiones & Stipulationes, *d.* §. 1. accedente scil. quasi traditione, quæ fit, vel per cessionem, *l.* 39. *D. de S. P. U. l.* 11. *l.* 14. *D. de S. P. R.* vel per usum Fructuarii & patientiam Proprietarii. *l. ult. D. de serv. l.* 1. *in f. D. de S. P. R. l.* 11. §. 1. *D. de publ. in rem act.* Sine qua *Ususfructus* quidem promitti, non etiam constitui potest. arg. *l.* 3. *D. de O. & A. l.* 20. *C. de pact.* §. 40. *I. de R. D. l. pen. C. h. t.*

§. 21. *Voluntate* vero *tacita* per longi temporis præscriptionem, X. annorum inter præsentes, XX.

 in-

inter abſentes; *l. ult. in f. C. de long. temp. præſcript.* mutato jure antiquo. *l.* 3. *pr. D. de acq. vel am. poſſ.* junct. *l.* 43. §. 1. *D. de A. R. D. l.* 44. §. 5. *D. de uſurp. & uſucap.*

§. 22. Conſtituunt *Uſumfructum* domini, qui liberam rerum ſuarum adminiſtrationem habent. arg. *l. ult. C. de reb. alien. non alien.*

§. 23. Acquirere poſſunt omnes non prohibiti, etiam fictæ perſonæ, ut Civitates, *l.* 56. *D. h. t.* Eccleſiæ, *l.* 23. *C. de SS. Eccl.* aliaque Collegia. *l.* 8. *D. de uſufr. legat.*

§. 24. Conſtitui autem poteſt vel ſimpliciter, vel ex certo tempore, vel usque ad certum tempus; vel pure, vel ſub conditione. *l.* 5. *C. h. t. l.* 16. §. 2. *D. fam. erc.*

§. 25. *Alienis rebus;* res propria enim nulli ſervit. *l.* 26. *D. de S. P. U. l.* 5. *pr. D. ſi uſusfr. pet. l.* 33. §. 1. *D. de S. P. R.* v. ſupr. §. 4.

§. 26. Quales res ſint, ſive mobiles, ſive immobiles, *l.* 3. §. 1. *l.* 7. §. 1. *D. h. t.* ſive ſingulares, ſive univerſales, nihil intereſt; *l.* 32. *l.* 34. §. *f. D. h. t.* Senatus enim cenſuit, *ut omnium rerum, quas in cujusque patrimonio eſſe conſtaret, Uſusfructus legari poſſit: l.* 1. *D. de uſufr. ear. rer.* dummodo uſum aliquem præſtare poſſint, *l.* 28. *l.* 41. §. 1. *D. h. t.* neque uſu conſumantur. §. 2. *I. h. t.*

§. 27. Non etiam intereſt, an in parte bonorum conſtituatur, ſive diviſa, ſive indiviſa, an omnibus bonis. *l.* 5. *l.* 29. *D. h. t.* junct. *N.* 18. *c.* 3. *l.* 34. §. *ult. D. h. t.* add. *l.* 25. §. 1. *D. de V. S.*

§. 28. *Utendi fruendi;* i. e. omnes omnino fructus, tam civiles quam naturales, omneque rei emolumentum, non modo ad neceſſitatem, ſed & ad voluptatem & compendium percipiendi. *l.* 7. *pr. l.* 9. *pr.* §. 4. *l.* 10.

4. *l.* 10. *l.* 12. §. 1. *l.* 29. *l.* 41. *l.* 59. §. 1. *D. h. t.* *l.* 13. *pr. D. quib. mod. ususfr. amitt.*

§. 29. Unde & lapidicinarum, & metallorum, *l.* 9. §. 2. *l.* 13. §. 5. *D. h. t.* dummodo proventus metallici renascantur; *l.* 7. §. 13. *D. sol. matr.* nec non venationum, piscationum, & aucupiorum reditus ad eum pertinent. *d. l.* 9. §. 5. junct. *l.* 62. *D. h. t.*

§. 30. Non etiam ea, quæ in fructu non sunt, qualis est Thesaurus, & partus ancillarum. *l.* 7. §. 12. *D. sol. matr. l.* 68. *D. h. t.* §. 37. *I. de R. D.* *l.* 28. §. 1. *D. de usur.*

§. 31. Non tantum autem jus percipiendi fructus habet Fructuarius, sed & omnia adminicula, sine quibus uti frui non potest. *l.* 1. §. 1. *D. si ususfr. pet.*

§. 32. Hinc aditum ad rem fructuariam habet; usque adeo, ut si quis usumfructum loci leget ita, *ne heres cogatur viam præstare*, inutiliter hoc adjectum videatur. *d. l.* 1. §. 1. *D. si ususfr. pet. l.* 44. §. 9. *de leg.* 1.

§. 33. Hinc & si areæ *Ususfructus* legatus sit, casam ibi ædificare potest, custodiæ causa earum rerum, quæ in area sunt. *l.* 73. *D. h. t.*

§. 34. Hinc denique Dominus non debet impedire *Fructuarium*, quo minus suo jure utatur; *l.* 15. §. 6. *D. h. t.* adeoque neque fundo fructuario servitutem imponere, nisi forte talis sit, qua conditio Fructuarii deterior non fiat. *d. l.* 15. §. *ult. l.* 16. *D. h. t.*

§. 35. Quin & non tantum ipse uti frui potest, sed & rem fructuariam alii fruendam concedere, vel locare, vel vendere potest. Nam & is, qui locat, utitur, & qui vendit, & qui alii precario concedit, vel donat. *l.* 12. §. 2. *l.* 38. *l.* 39. *l.* 67. *D. h. t.* §. 1. *I. de us. & hab.*

§. 36. Licet ipsum *Usumfructum* non nisi domino proprietatis cedere possit. §. 3. *I. h. t.*

§. 37. Ut autem *Fructuarius* fructus suos faciat, necesse est, ut vel ipse, vel alius ejus nomine eos vere perceperit. *l.* 13. *D. quib. mod. usufr. am.* §. 36. *I. de R. D. l.* 12. §. 5. *l.* 27. *l.* 48. § 1. *D. h. t.*

§. 38. Ut, mortuo Fructuario, fructus nondum percepti ad heredes non transmittantur. *d. l.* 13. *D. quib. mod. usufr. am. d.* §. 36. *I. de R. D.*

§. 39. Exceptis fructibus Civilibus, veluti pensionibus & mercedibus; qui pro rata temporis inter heredes Fructuarii & Proprietarium dividuntur, si quidem percipiantur ex rebus non frugiferis, uti ædibus, operis servorum &c. *l.* 26. *D. h. t.* Si vero ex fundo frugifero, debentur heredibus Fructuarii, licet is, perceptis jam a Colono fructibus, mortuus sit, antequam dies pensionis venerit. *l.* 58. *D. h. t.*

§. 40. Quemadmodum autem incommoda eum sequuntur, quem sequuntur commoda & emolumenta; *l. un.* §. 4. *C. de cad. toll.* arg. *l.* 10. *D. de R. J.* sic & æquum est, ut *Fructuarius* onera rei fructuariæ inhærentia, stipendia scil. & tributa, sive ea ordinaria sint, sive extraordinaria, sustineat. *l.* 7. §. 2. *D. h. t. l.* 7. *D. de publican. & vect. l.* 27. §. 3. *l.* 64. *l.* 65. *D. h. t. l.* 28. *D. de usufr. leg. l.* 2. *C. de annon. & tribut.*

§. 41. *Salva rerum substantia;* non enim eas potest consumere, corrumpere, aliamve in formam, licet meliorem, transmutare. *l.* 13. §. *pen.* junct. *l.* 44. *D. h. t.*

§. 42. Imo & reficere debet; *l.* 7. §. 2. 3. *l.* 64. *D. l.* 7. *C. h. t.* nisi tanta impensa opus sit, ut derelinquere malit. *l.* 64. *D. h. t.* Quod tamen non conceditur, si culpa ejus res sit deterior. *d. l.* 65.

§. 43.

§. 43. Sed & si gregis (secus si singularum ovium) usumfructum quis habeat, in locum demortuorum capitum, ex fœtu submittere debet, §. 38. *I. de R. D. l.* 68. §. *ult. l.* 69. *l.* 70. *D. h. t.* ut & in locum vinearum, vel arborum mortuarum (secus si sint eversæ, *l.* 59. *D. h. t.*) alias substituere; *d.* §. 38. *l.* 7. §. *ult. D. h. t.* recte enim colere, & quasi bonus paterfam. uti debet. *d.* §. 38. *l.* 9. §. 2. *D. h. t. l.* 65. *D. h. t.*

§. 44. Æs tamen alienum, ne quidem Usufructuarius omnium bonorum exsolvere cogitur. arg. *l. f. D. de usufr. leg. l.* 69. *D. ad L. Falc.*

Titul. II.

De Usufructu Adcrescendo.

§. 1. Quod si per Ultimam voluntatem, titulo *Legati* relinquatur *Ususfructus*, non semper uni, sed sæpe pluribus relinquitur, quo casu *Jus accrescendi* aliquando locum habet.

§. 2. Est autem *Jus accrescendi*, *Jus quo coheredis, aut collegatarii deficientis portio, accrescit conjuncto non deficienti;* seu *Jus retinendæ, vel nanciscendæ partis ejus, qui non concurrit, vel qui concurrere desiit.*

§. 3. Quod locum habet tum in *Hereditatibus*, tum in *Legatis.*

§. 4. In *Hereditatibus* locum habet ex juris necessitate, quia nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest; *l.* 7. *D. de R. J.* §. 5. *I. de hered. instit.* in *Legatis* vero, ex præsumta voluntate defuncti.

§. 5. Quæ præsumta voluntas defuncti ut in Legatis locum habeat, necessarium est, ut collegatarii

in eandem rem vocentur, & *Re* conjuncti sint; si enim separatim aliquid legetur, *Jus accrescendi* cessat. *l.* 1. *l.* 11. *D. h. t.*

§. 6. Sunt autem, qui *Re* conjunguntur, quantum ad figuram orationis attinet, conjuncti tribus modis, vel *Re* scil. *tantum*, vel *Verbis tantum*, vel *Re & Verbis simul. l.* 89. *D. de legat.* 3. *l.* 142. *D. de V. S.*

§. 7. *Re tantum conjuncti* dicuntur, qui in eandem quidem rem, sed diversis orationibus vocati sunt: veluti si dicat testator, *Titio fundum Tusculanum do lego; Sejo fundum Tusculanum do lego*, *d. l.* 89. unde & quoad figuram orationis *disjuncti* dicuntur. §. 8. *I. de legat.*

§. 8. *Verbis tantum*, qui in eandem rem eadem oratione vocantur, additis verbis *æquis partibus*; ut puta si testator dicat, *Titio & Sejo fundum Tusculanum æquis partibus do lego. d. l.* 89.

§. 9. *Re & Verbis simul*, qui in eandem rem & eadem oratione simpliciter vocati sunt: veluti si testator dicat, *Titio & Sejo fundum Tusculanum do lego. d. l.* 89. *d. l.* 142.

§. 10. Inter quos omnes, etiam *Verbis tantum* conjunctos, *Jus accrescendi* locum habet. *d. l.* 89. *D. de leg.* 3.

§. 11. Ita tamen, ut, si omnes sint *conjuncti* vel *disjuncti* quoad figuram orationis, pars deficiens omnibus accrescat ex æquo; si permixtim *conjuncti* & *disjuncti*, *conjuncti* in parte *conjunctorum* cæteris præferantur, *disjunctorum* partes accrescunt omnibus: sic tamen, ut *conjuncti* unius vice fungantur. *l.* 34. *D. de leg.* 1. *l. un.* §. 10. *C. de cad. toll.*

§. 12. *Conjunctis* autem accrescit non nisi volentibus, sed cum onere; *Disjunctis* invitis, sed sine onere. *d. l. un.* §. 10.

§. 13.

§. 13. Quotiens igitur *Ususfructus* pluribus conjunctim legatus est, uno deficiente, reliquis non deficientibus accrescit. *l.* 1. *pr. D. h. t.*

§. 14. In *Usufructu* autem *accrescendo* duo sunt singularia: I. Quod etiam post concursum pars deficientis alteri accrescat; *l.* 1. §. 3. *D. h. t.* quod in proprietate legata secus est. *l. un.* §. 4. *C. de cad. toll.*

II. Quod Ususfructus etiam illi accrescat, qui partem suam jam amisit; Ususfructus enim non rei, sed personæ accrescit. *l.* 10. *D. h. t. l.* 33. §. 1. *D. de usufr.*

TITUL. III.

QUANDO DIES USUSFRUCTUS LEGATI CEDAT.

§. 1. Illud etiam in *Usufructu Legato* singulare est, quod dies *Ususfructus pure Legati* non cedat (i. e. Ususfructus non incipiat deberi, v. *l.* 213. *D. de V. S.*) a tempore mortis testatoris, uti cæterorum Legatorum; *l.* 5. §. 1. *D. quand. dies legat. ced.* sed ex tempore aditæ hereditatis. *l.* 1. §. 2. *D. h. t.*

§. 2. Si *ex die* vel *sub conditione* relictus sit, dies cedit, cum dies vel conditio existit; *l. un.* §. 3. *D. h. t.* adeo, ut, qui ante diem petit, nihil faciat. *l. un.* §. 4. *D. h. t.*

§. 3. Si vero *in singulos annos*, vel *menses* relinquatur, dies non semel, sed quovis anno vel mense cedit. *l. un. pr. &* §. 2. *D. h. t.*

TITUL.

TITUL. IV.

QUIBUS MODIS USUSFRUCTUS, VEL USUS AMITTATUR.

§. 1. Quemadmodum autem *Ususfructus* variis modis constituitur, sic & variis modis amittitur.

§. 2. *Finitur* enim *Ususfructus* I. *Morte Fructuarii naturali;* morte enim jus fruendi exstinguitur, sicuti si quid aliud, quod personæ cohæret. *l.* 3. §. *ult. D. h. t.* §. 3. *I. de usufr. l. pen.* §. 1. *C. eod.*

§. 3. Exceptio est in filiofam. quo mortuo Ususfructus adhuc competit Patri. *l. ult. C. de usufr.*

§. 4. Ad heredes itaque non transit; nisi *heredibus* quoque expresse relictus sit; *l.* 5. *pr. D. h. t. l.* 38. §. 12. *D. de V. O.* quo casu tamen ad primos tantum heredes transmittitur. *l.* 14. *C. de usufr. & hab.*

§. 5. Si *Ususfructus Civitati* vel *Universitati* legetur, exstinguitur spatio 100. annorum; *l.* 56. *D. de usufr. l.* 8. *D. de usufr. legat.* quia is finis vitæ longævi hominis est: *d. l.* 56. *d. l.* 8. Sirac. *c.* XVIII. v. 8. Senec. *de brevit. vit. c.* 3. Lact. *L.* II. *c.* 13. Plin. *L.* VII. *c.* 4. nisi Civitas interim aratrum passa, *l.* 21. *D. h. t.* vel Universitas exstincta sit.

§. 6. II. *Morte Civili;* i. e. duabus capitis deminutionibus, maxima & media; §. 3. *I. de usufr. l.* 1. *pr.* §. 1. *& seqq. l.* 2. §. 1. *l.* 3. *D. h. t. l. pen.* §. *pen. C. de usufr.* junct. *l.* 63. §. 10. *D. pro soc.* non etiam minima, mutato jure antiquo. v. Paul. *L.* III. *Sent. T.* 6. §. 29. *d. l. pen.* §. *pen. C. h. t.*

§. 7. III. *Non utendo per modum & tempus,* §. 3. *I. de usufr.* i. e. vel non utendo secundum modum in

in conftituendo *Ufufructu* expreffe præfcriptum; v. *l.* 4. §. 1. *D. de fervit. l.* 10. §. 1. *l.* 11. *l.* 18. *D. quemadm. ferv. am. l.* 2. *D. de aq. quot.* vel plane non utendo, per tempus decem annorum inter præfentes, viginti inter abfentes: five res fructuaria mobilis fit, five immobilis. *l. pen.* §. 1. *C. de ufufr. l.* 13. *C. de fervit.*

§. 8. Male utendo *Ufusfructus* non amittitur; *l.* 13. §. 2. *D. de ufufr.* quo cafu Proprietarius ex cautione agit, ad id quod intereft, cujus prima pars fæpius committitur. *l.* 1. §. 5. 6. *D. ufufr. quemadm. cav.*

§. 9. IV. *Confolidatione*, feu *confufione Ufusfructus cum proprietate*: veluti, fi *Ufusfructus* domino proprietatis a Fructuario cedatur; vel Fructuarius proprietatem acquifierit. §. 3. *I. de ufufr. l.* 17. *l.* 27. *D. h. t. l.* 3. §. *ult. l.* 6. *de ufufr. accr. l.* 4. *ufufr. quemadm. cav.*

§. 10. Cedendo extraneo nihil agitur, *d.* §. 3. refpectu extranei fcil. & intentionis cedentis; præter intentionem enim cedentis, ad proprietatem revertitur. *l.* 66. *D. de jur. dot.* junct. *l.* 15. *D. fam. ercifc.* add. *pr. I. qui & ex quib. cauf. man. non poff.* junct. *l.* 1. §. 1. *D. de ftat. lib.*

§. 11. V. *Totius Rei interitu*, & *mutatione;* ut eadem res non maneat. *d.* §. 3. *I. de ufufr. l.* 30. *l.* 31. *l.* 5. §. 2. 3. *& ll. feqq. D. h. t. l.* 53. *de ufufr.*

§. 12. Plane fi res exftincta reftituatur, ut plane eadem res fit, *Ufusfructus* revivifcit. *l.* 10. §. 1. *& feqq. l.* 23. *l.* 26. *D. h. t. l.* 36. *D. de ufufr.*

§. 13. VI. *Soluto jure conftituentis*, qui jus tantum temporale habuit. v. *l.* 16. *l.* 19. *D. h. t. l.* 8. §. 2. *D. de peric. & comm. rei vend.*

§. 14. VII. *Lapfu temporis;* ad quod *Ufusfructus* conftitutus eft. *l.* 5. *C. de ufufr. l.* 15. *D. h. t. l.* 16. §. 2. *D. fam. ercifc.*

§. 15. Cum autem finitus fuerit *totus Ufusfructus*, rever-

revertitur ad proprietatem; §. 4. *I. de usufr.* si vero *pro parte*, cum pluribus conjunctim legatus esset, reliquis accrescit. *l.* 1. *pr. D. de usufr. accr.* v. supr. *ad d. t.* §. 13. 14.

Titul. V.

De Usufructu Earum Rerum, Quæ Usu Consumuntur Vel Minuuntur.

§. 1. Et hactenus quidem de *Vero*, sequitur de *Quasi Usufructu: Qui est earum rerum, quæ usu consumuntur.* §. 2. *I. de usufr.*

§. 2. Licet enim res fungibiles, neque naturali ratione, neque civili recipiant Usumfructum; cum tamen SCto constitutum sit, *ut omnium rerum, quas in cujusque patrimonio esse constaret, usufructus legari posset*, *l.* 1. *D. h. t. l.* 1. *D. de usu & usufr. l.* 69. *D. ad L. Falc.* v. supr. *ad t. de usufr.* §. 26. eodem SCto etiam inductum videtur, ut & earum rerum, quæ usu tolluntur, vel minuuntur, possit Ususfructus legari. *l.* 1. *D. h. t.*

§. 3. Quo tamen SCto non id effectum est, ut pecuniæ Ususfructus proprie esset, nec enim naturalis ratio auctoritate Senatus commutari potuit, sed remedio introducto, (Cautionis scil.) cœpit *Quasi Ususfructus* haberi. *l.* 2. §. 1. *D. h. t.* §. 2. *I. de usufr.*

§. 4. Cavendum enim hic est datis fidejussoribus, de eadem quantitate ejusdem qualitatis, vel æstimatis rebus de certa pecunia restituenda, si morietur vel capite minuetur. §. 2. *I. de usufr. l.* 7. *l.* 8. *D. h. t. l.* 7. *pr.* §. 1. *D. usufr. quemadm. cav.*

§. 5. Constituitur *Quasi Ususfructus* iisdem fere modis, quibus Verus Ususfructus; adeoque non tantum Ultima voluntate per Legatum; *l.* 1. *l.* 2. *D. h. t.*

§. 2.

§. 2. *I. de usufr.* sed & inter vivos, per Pactiones & Stipulationes. arg. §. 1. *I. de usufr.*

§. 6. Neque tamen in *Mutuum* incidit, a quo multis modis differt.

§. 7. In *Quasi Usufructu* enim I. requiritur Cautio, §. 2. *I. de Usufr. l. 7. D. h. t.* quæ in *Mutuo* non requiritur.

II. In *Mutuo* licet stipulari usuras; *l. 3. C. de usur. Hic* non item.

III. In *Mutuo* id agitur, ut tantundem in eodem genere restituatur; *l. 3. D. de reb. cred. pr. I. quib. mod. re contr. obl. Hic* etiam restitui potest æstimatio. *l. 7. D. h. t.*

IV. *Mutuum* omni tempore potest repeti; *d. pr. I. quib. mod. re contr. obl. Quasi Usufructus* vero non nisi certis modis exstinguitur. §. 2. *I. de usufr.*

§. 8. Constituitur in iis rebus, quæ usu consumuntur; *l. 5. §. 1. 2. l. 11. D. h. t. §. 2. I. de usufr.* in quarum numero non sunt *Vestimenta*, sive ea quotidiana sint, sive scenica, vel similia: arg. *§. pen. I. de locat. §. 15. 16. I. de oblig. quæ ex delict.* quorum proinde *Verus*, non *Quasi Usufructus* est. *l. 15. §. 4. D. de usufr. l. 9. §. 3. D. usufr. quemadm. cav.*

§. 9. Finitur autem & exstinguitur morte, & capitis deminutione Fructuarii. *l. 9. l. 10. D. h. t. §. 2. I. de usufr.*

Titul.

Titul. VI.

Si Ususfructus Petatur, Vel Ad Alium Pertinere Negetur.

§. 1. Constituto *Usufructu*, Fructuarius consequitur *Jus in re, l.* 19. *pr. D. de damn. inf. l.* 30. *D. de noxal. act.* ex eoque *Actionem in rem*, §. 2. *I. de act. Confessoriam: l.* 2. *pr.* §. 1. *D. si serv. vind.* quemadmodum & *Negatoria* seu *Negativa* datur domino, Usumfructum alteri competere neganti. *d. l.* 2. *pr. D. si serv. vind. d.* §. 2. *I. de act. l.* 5. *pr. D. h. t.*

§. 2. Qua de re Prætor sic edixisse videtur: *Si Ususfructus petatur, vel ad alium pertinere negetur, Usufructuario Confessoriam, Neganti Negatoriam in rem Actionem dabo.* arg. *Inscr. h. t. d. l.* 2. *D. si serv. vind. d. l.* 5. *D. h. t.*

§. 3. Est itaque hic *Actio Confessoria, quæ datur Usufructuario*, (non domino proprietatis; *l.* 5. *pr. D. h. t.*) *contra quemvis possessorem, vel turbatorem, l.* 5. §. 1. *D. h. t. nec non eum, qui liti se obtulit; l. ult. D. h. t. Ad id, ut possessio restituatur, vel relinquatur, & facultas præstetur ea pro lubitu utendi fruendi. l.* 5. §. *ult. D. h. t.* §. 2. *I. de act.*

§. 4. *Negatoria* vero, *quæ datur Domino neganti, se invito, Fructuario esse jus utendi fruendi: Adversus Fructuarium, d. l.* 5. *pr. omnemque turbatorem; Ad rei suæ libertatem adserendam. l.* 5. §. *ult. D. h. t.* §. 2. *I. de act.*

§. 5. Adeoque Officium Judicis hic est, curare, ut securus consequatur Fructuarius fruendi licentiam: Proprietatis dominus, ne inquietetur. *l.* 5. §. *ult. D. h. t.*

Titul. VII.

De Operis Servorum.

C. III. 33.

§. 1. Usuifructui similis est *Servitus Operarum*, quæ nihil aliud est, quam *jus percipiendi omnem utilitatem ex operis servi alterius. l.* 3. *D. h. t. l.* 2. *D. de usu & usufr. leg.* add. §. 3. *I. de usu.*

§. 2. Quam quidam ad *Usumfructum; l.* 3. *l.* 4. *D. h. t.* quidam ad *Usum* referendam censuerunt; *l.* 5. *D. h. t.* alii vero, & rectius, *separatam Servitutem* esse statuerunt. *l.* 1. §. 9. *D. ad L. Falcid. l.* 5. §. 3. *D. usufr. quemadm. cav. Inscr. & l.* 2. *D. de usu & usufr. leg.*

§. 3. Differt enim ab *Usufructu*, I. quia in eo plus est, quam in *Servitute Operarum.* §. 4. *I. per quas pers. cuique acq.*

II. *Operæ* cedunt ex die quo petitæ sunt; *l.* 1. *D. h. t. l.* 7. *D. de usufr. leg. Ususfructus* a die aditæ hereditatis. *l. un.* §. 2. *D. quand dies ususfr. leg. ced.*

III. *Servitus Operarum* est individua; *Ususfructus* dividuus. *l.* 1. §. 9. *D. ad L. Falcid.*

IV. *Servitus Operarum* usucapto servo exstinguitur; *l.* 2. *D. de usu & usufr. leg. Ususfructus* non item. *l.* 17. §. *pen. D. de usufr. l.* 44. §. 5. *D. de usuc.*

V. *Servitus Operarum* tantum morte, vel usucapione servi, non etiam capitis deminutione, vel non utendo, amittitur; *l.* 2. *D. h. t. l.* 2. *D. de usu legat. Ususfructus* vero etiam capitis deminutione & non utendo exstinguitur. §. 3. *I. de usufr.* v. supr. *ad t. quib. m. usufr. am.* §. 6. 7.

§. 4. Differt etiam ab *Usu*, quia in *Operis* plus est, quam

quam in *Usu*. Qui enim *Servitutem Operarum* habet, eas etiam locare potest; *l.* 2. *D. de usu & usufr. leg.* qui vero *Usum* habet, non item. §. 1. *I. de usu.*

TITUL. VIII.

DE USU ET HABITATIONE.

C. III. 33.

§. 1. Actum de *Usufructu* & *Operis servorum*, nunc videndum de *Usu* & *Habitatione.*

§. 2. *Usus* est *jus alienis rebus utendi*, *salva rerum substantia.* arg. §. 1. *I. h. t.* junct. *pr. I. & l.* 1. *D. de usufr.*

§. 3. Qui in multis cum *Usufructu* convenit. Iisdem enim fere modis, quibus *Usufructus* constituitur, etiam nudus *Usus* constitui solet; iisdemque illis modis finitur, quibus & *Usufructus* definit. *pr. I. h. t. l.* 1. §. 1. *D. h. t.*

§. 4. Sed in multis etiam ab *Usufructu* differt. I. Minus enim juris est in *Usu*, quam in *Usufructu.* §. 1. *I. h. t.*

II. *Fructui* usus inest; *Usui* fructus deest. *l.* 14. §. 1. *D. h. t.*

III. Qui *Usum* habet, tantum ad necessitatem uti potest; qui *Usumfructum*, etiam ad compendium. *l.* 12. §. 1. *D. h. t.*

IV. *Usufructus* est dividuus; *Usus* individuus. *l.* 5. *D. de usufr. l.* 19. *D. h. t.*

V. Qui *Usum* habet, jus quod habet alii locare, vendere, aut gratis concedere nequit; cum is, qui *Usumfructum* habet, possit hæc omnia facere. §. 1. *I. h t.*

§. 5. Nisi tamen ex conjecturis appareat, testatorem jus quoque locandi aut vendendi *Usuario* concedere voluisse. v. *l.* 12. §. 4. *l. pen. pr. D. h. t.*

§. 6.

§. 6. Sane prout diversæ rerum sunt qualitates, sic & inter *Usum* & *Usumfructum* major vel minor est differentia.

§. 7. Inter *Usum* enim & *Usumfructum Fundi* multum interest; nam is, qui *fundi* nudum habet *Usum*, nihil ulterius habere intelligitur, quam ut oleribus, pomis, floribus, fœno, stramentis, & lignis, ad usum quotidianum utatur, non ad compendium: §. 1. *I. h. t.* non etiam *oleis*, (sic in *l.* 12. §. 1. *D. h. t.* leg. vid.) neque oleo, neque frumento, neque frugibus, nisi modicis, pro dignitate tamen ejus, cui Usus relictus est. *l.* 10. §. 4. *l.* 11. *l.* 12. *pr.* §. 1. *D.* §. 1. *I. h. t.* Qui vero *Usumfructum fundi* habet, quicquid in eo fundo nascitur, & quicquid inde percipi potest, etiam ad compendium, suum facit. *l.* 9. *pr. D. de usufr.* v. supr. *ad t. de usufr.* §. 28.

§. 8. Inter *Usum* & *Usumfructum Ædium* minus interest; qui enim *Usum ædium* habet, hactenus jus habere intelligitur, ut ipse tantum inhabitet, nec hoc jus ad alium transferre possit: & vix receptum esse videtur, ut hospitem ei recipere liceat, & cum uxore liberisque suis, item libertis, necnon personis aliis liberis, quibus non minus quam servis utitur, habitandi jus habeat; & convenienter, si ad mulierem *Usus ædium* pertineat, cum marito ei habitare liceat. §. 2. *I. de usu. l.* 2. §. 1. *l.* 3. *l.* 4. *l.* 5. *l.* 6. *l.* 7. *l.* 8. *l.* 10. *pr.* §. 1. 2. 3. *D. h. t.* Qui vero *Usumfructum ædium* habet, vel ipse solus, vel cum aliis inhabitare, vel aliis ædes locare potest. arg. §. 1. *in f. I. de usu.*

§. 9. Non etiam multum interest inter *Usum* & *Usumfructum Pecorum;* qui enim *Usum Pecorum* habet, puta gregis ovilis, pecoribus non tantum ad stercorandum agrum, sed & modico lacte, modica-

que lana (quæ cæteroquin in fructu sunt) uti potest. *l.* 12. §. 2. 3. *D. h. t.* §. 4. *I. de usu.* §. 37. *I. de R. D.*

§. 10. Inter *Usum* vero & *Usumfructum Pecuniæ* nihil interest. *l.* 5. §. *ult. l.* 10. §. 1. *D. de usufr. ear. rer.*

§. 11. *Habitatio* est *jus alienas ædes inhabitandi*, *salva earum substantia.* arg. *l.* 13. *C. de usufr.* §. 5. *I. h. t.*

§. 12. Quæ, cum olim de eo dubitaretur, v. *l.* 10. *pr.* §. 1. *& seqq. D. h. t.* nunc distincta est servitus ab *Usu ædium; d. l.* 13. *C. de usufr. d.* §. 5. *I. h. t.* Qui enim *Habitationem* habet, ædes indistincte alteri ad inhabitandum locare potest. *d. l.* 13. *d.* §. 5. quod non concessum est ei, qui *ædium* nudum *Usum* habet. §. 2. *I. h. t.*

§. 13. Nec non ab *Usufructu; d. l.* 13. *d.* §. 5. cum Usufructuarius ædibus etiam aliter uti, quam habitando, possit, ad merces scil. in iis reponendas.

§. 14. Differt etiam *Habitatio* ab *Usu* & *Usufructu* in eo, quod *Habitatio* neque capitis deminutione, neque non utendo finiatur; *l.* 10. *pr. D. h. t.* quia magis in facto, quam in jure consistit.

TITUL. IX.

USUFRUCTUARIUS QUEMADMODUM CAVEAT.

§. 1. Servitutibus autem hisce Personalibus commune est, quod ii, quibus constitutæ sunt, in securitatem proprietarii cavere debeant.

§. 2. Et quidem, quantum ad *Verum Usumfructum* attinet, probabile est Prætorem ita edixisse: *Si cujus rei ususfructus legatus esse dicatur, Usufructuarium usurum fruiturum se boni viri arbitratu, &, cum ususfructus ad eum pertinere desierit, se restituturum, quod inde*

de extabit, ſatisdare jubebo. arg. *l.* 1. *pr. D. h. t l.* 13. *pr. in f. D. de uſufr.*

§. 3. Æquiſſimum enim Prætori viſum eſt, eum de utroque cavere, & uſurum ſe boni viri arbitratu, &, cum uſusfructus ad eum pertinere deſinet, reſtituturum, quod inde extabit. *d. l.* 1. *pr. D. h. t.*

§. 4. Cavent omnes Fructuarii; *l.* 1. *l.* 4. *C. de uſufr. l.* 1. *pr.* §. 2. *D. h. t.* Dominis proprietatis, *l.* 8. *D. h. t.* & ſi plures ſint, omnibus; *l.* 13. *D. de uſufr.* neque ſimpliciter, ſed datis fidejuſſoribus. *l.* 13. *pr. in f. D. de uſufr. l.* 4. *C. eod. l.* 5. §. 1. *D. h. t.* junct. *l.* 7. *D. de præt. ſtip. l.* 1. *D. qui ſatisd. cog.*

§. 5. Cautionis autem hujus partes duæ ſunt. *l.* 1. §. 6. *D. h. t.* Nam I. Cavet Fructuarius *uſurum fruiturum ſe boni viri arbitratu*, ſeu *viri boni arbitratu perceptum iri uſumfructum; d. l.* 1. *d. l.* 13. hoc eſt, non deteriorem ſe cauſam uſusfructus facturum, cæteraque facturum, quæ in re ſua faceret. *l.* 1. §. 3. *D. h. t.*

§. 6. Et recte quidem facient & heres, & legatarius, ſi qualis res ſit, cum frui incipit legatarius, in teſtatum redegerint; ut inde poſſit apparere, an & quatenus rem pejorem legatarius fecerit. *l.* 1. §. 4. *D. h. t.*

§. 7. II. Cavet, *tum uſusfructus ad eum pertinere deſierit, ſe reſtituturum, quod inde extabit. d. l.* 1. *pr. D. h. t.* Quibus verbis non ipſam rem ſtipulatur proprietarius: inutiliter enim rem ſuam ſtipulari videretur: ſed ſtipulatur reſtitutum iri, quod inde extabit. Interdum autem inerit proprietatis æſtimatio, ſi forte Uſufructuarius, cum poſſit, uſucapionem interpellare neglexit; omnem enim rei curam ſuſcipit, & cuſtodiam fructuarius præſtare debet. *l.* 1. §. 7. *l.* 2. *D. h. t.*

§. 8. Omnes autem caſus continentur hac ſtipulatione, quibus uſusfructus amittitur. *l.* 3. *pr. D. h. t.*

§. 9. *Desinere* vero *pertinere Usumfructum* accipiemus, etiamsi nec cœperit pertinere, quamvis legatus sit, & committetur nihilominus stipulatio, quasi desinat pertinere, quod nec cœpit. *l.* 3. §. 1. *D. h. t.*

§. 10. Illud etiam hac stipulatione continetur, *dolum malum abesse abfuturumque esse ;* & cum in rem sit doli mali mentio concepta, omnium dolum comprehendere videtur successorum, & adoptivi patris. *l.* 5. *pr. D. h. t.*

§ 11. Quæ Cautio, licet non sit de *substantia* Ususfructus, est tamen necessaria, *l.* 8. §. 4. *D. qui satisd. cog. l.* 1. §. 3. *D. h. t. l.* 13. *pr. D. de usufr.* & ante traditionem rei fructuariæ præstanda. *d. l.* 13. *pr.*

§. 12. Adeo, ut ne quidem testator eam in testamento remittere possit. *l.* 1. *C. de usufr. l.* 6. *l. pen. C. ut in poss. leg.*

§. 13. Quod si Cautio præstita non sit, potest dominus rem traditam vindicare, & Exceptionem *usufructus constituti*, Replicatione *Cautionis non præstitæ* elidere ; *l.* 7. *pr. D. h. t.* vel *Cautionem* petere per *Condictionem ex Lege. d. l.* 7. *pr. l.* 5. §. 1. *D. de usufr. ear. rer.*

§. 14. Sunt tamen casus, quibus hæc *Cautio cessat:* I. Si ipse heres eam, vel expresse, vel tacite remiserit. *l.* 46. *D. de pact. l. pen. C. eod. l.* 71. *D. ad L. Falcid.*

II. Si Proprietas ex die certo, Ususfructus vero pure legatus sit. *l.* 9. §. 2. *D. h. t.*

§. 15. III. Remittitur etiam Fisco. *l.* 1. §. 18. *D. ut legat. vel fideic. caus. l.* 2. §. 1. *in f. de fund. dot. l.* 3. §. 10. *D. de Carb. Ed.*

Nec non IV. Patri in bonis Liberorum adventitiis. *l. ult.* §. 4. *in f. l.* 6. §. 2. *C. de bon. quæ lib.*

§. 16. Quantum autem ad *Quasi Usumfructum* atti-

tinet, cavendum *de eadem quantitate ejusdem qualitatis, vel æstimatis rebus de certa pecunia restituenda, si fructuarius morietur, vel capite minuetur.* §. 2. *I. de usufr. l.* 7. *D. de usufr. ear. rer. l.* 7. §. 1. *D. h. t.*

§. 17. Quæ Cautio similiter testamento remitti nequit. *l.* 1. *C. de usufr. l.* 6. *D. l. pen. C. ut in poss. leg.*

§. 18. Sed &, si *Usus* sine *fructu* legatus erit, ademta *fructus* causa, satisdandum. *l.* 5. §. 1. *l: pen. D. h. t.*

§. 19. Quin &, si *Habitatio*, vel *Operæ* hominis relictæ fuerint, stipulatio locum habebit. *l.* 5. §. *ult. D. h. t.*

LIBER VIII. TITUL. I.

DE SERVITUTIBUS.

C. III. 34.

§. 1. A *Servitutibus Personalibus* transit Imp. ad *Servitutes Rerum* seu *Reales*, quæ hic simpliciter *Servitutes* dicuntur. v. *l.* 4. *l.* 8. *D. h. t.* §. *un. in f. I. de reb. corp.* §. *ult. I. de usu. l.* 2. *D. si serv. vind. l.* 44. *D. locat. t. D. de serv. leg.*

§. 2. Sunt autem *Servitutes Rerum* seu *Reales*, (quæ & *Prædiorum* vocantur) *cum Prædium servit Prædio.* §. 3. *I. de serv. l.* 1. §. 1. *D. comm. præd.* v. supr. *ad t. de usufr.* §. 8. De quibus in genere *h. t.* agitur.

§. 3. Constituuntur *Servitutes Reales* iisdem fere modis, quibus *Personales:* & quidem maxime I. *Pactionibus & Stipulationibus ;* §. 4. *I. h. t.* accedente scil. quasi traditione. *l. ult. D. h. t. l.* 1. *in fin. D. de S. P. R. l.* 11. §. 1. *D. de Public. in rem act.* Solis enim pactionibus & stipulationibus Servitutes promitti quidem, non etiam constitui possunt. arg. *l.* 3. *D. de O. & A. l.* 20. *C. de pact. l. pen. C. de usufr. l.* 4. *D. h. t.* add. supr. *ad t. de usufr.* §. 20.

§. 4. II. *Ultima Voluntate* seu *Testamento.* §. *ult. I. h. t. l.* 16. *D. comm. præd.*

§. 5. III. *Præscriptione longi temporis*, decem annorum inter præsentes, viginti inter absentes. *l. ult. in f. C. de præscr. long. temp.*

§. 6. Licet enim Servitutes, uti aliæ res incorporales, proprie non possideantur, *l.* 3. *pr. D. de acq. vel am. poss.* adeoque Usucapionem non recipiant, *l.* 14. *D. h. t. l.* 43. §. 1. *D. de A. R. D.* & ob id per *Legem Scriboniam* usucapio, quæ servitutem constituit, aliquando

quando ſublata ſit; *l.* 4. §. *f. D. de uſurp. & uſuc.* eſt tamen earum quaſi poſſeſſio: *l.* 10. *D. ſi ſerv. vind.* Ob quam cauſam & Prætor eos, qui diuturno uſu & longa quaſi poſſeſſione ſervitutem nacti erant, jam ante defendit, *d. l.* 10. & Juſtinianus Imp. Servitutum, omniumque rerum incorporalium, præſcriptionem noviſſime aperte admiſit. *d. l. ult. C. de præſcript. long. temp.*

§. 7. Ad quam præſcriptionem neque titulus, neque ſcientia domini requiritur; *d. l. ult. C. de præſcr. long. temp.* ſed ſufficit, aliquem longo tempore, non vi, non clàm, non precario, ſervitute uſum eſſe. *d. l.* 10. *pr. D. ſi ſerv. vind.*

§. 8. Conſtituunt *Servitutes* Domini Prædiorum, qui liberam rerum ſuarum adminiſtrationem habent. *l.* 6. *l.* 8. *pr. D. comm. præd.* arg. *l. ult. C. de reb. alien. non alien.*

§. 9. Si prædium commune ſit, unus ex dominis Servitutem imponere nequit, ſed omnium conſenſus neceſſarius eſt. *l.* 2. *D. h. t.*

§. 10. Acquirunt Prædiorum dominantium domini; *d. l.* 6. *l.* 8. *pr. D. comm. præd. l.* 15. §. *f. D. de uſufr.* non tantum per ſe, ſed & per alios, puta per ſervos, *l.* 12. *D. h. t.* & procuratores. arg. *l.* 20. §. *f. D. de A. R. D.* non alii, licet ſint vicini, vel ſocii. *l.* 5. *D. comm. præd. l.* 19. *de S. P. R.*

§. 11. Conſtitui debent *Servitutes Reales* pure; nam neque ex tempore, neque ad tempus, neque ſub conditione, neque ad certam conditionem conſtitui poſſunt. *l.* 4. *pr. D. h. t.*

§. 12. Sed tamen ſi hæc adjiciantur, per pacti vel per doli exceptionem, occurretur contra placita Servitutem vindicanti. *d. l.* 4. *pr.*

§. 13. Per partes etiam Servitus conſtitui, & ac-

quiri nequit, quia totum fundum huic oneri obnoxium reddit; *l.* 8. §. 1. *l.* 9. *l.* 11. *l.* 17. *D. h. t. l.* 6. §. 1. *D. comm. præd. l.* 13. §. 1. *l.* 26. *D. de S. P. R.* licet per partes retineri possit. *d. l.* 8. §. 1. *l.* 34. *D. de S. P. R.*

§. 14. Plane modum adjici Servitutibus posse constat, veluti, quo genere vehiculi agatur, ut equo duntaxat, vel ad certum pondus vehatur, vel grex ille transducatur, aut carbo portetur. *l.* 4. §. 1. *D. h. t.*

§. 15. Unde & usus Servitutum temporibus secerni potest, forte ut quis post horam tertiam usque in horam decimam eo jure utatur, vel ut alternis diebus utatur. *l.* 5. §. 1. *D. h. t.** Intervalla enim dierum & horarum, non ad temporis causam, sed ad modum pertinent jure constitutæ servitutis. *l.* 4. §. *ult. D. h. t.*

TITUL. II.

DE SERVITUTIBUS PRÆDIORUM URBANORUM.

§. 1. Sunt autem *Servitutes Reales* seu *Prædiales*, *Prædiorum* vel *Urbanorum*, vel *Rusticorum*. *l.* 1. *D. de serv.*

§. 2. *Servitutes Prædiorum Urbanorum* sunt, *cum Prædium servit Prædio Urbano.*

§. 3. *Prædium Urbanum* hic est omne ædificium, etiam extra Urbem in villa ædificatum. §. 1. *I. de servit. l.* 1. *D. comm. præd. l.* 198. *D. de V. S. l.* 3. *D. de serv.*

§. 4. *Servitutes* vero seu *Jura Urbanorum Prædiorum* talia sunt: *Oneris ferendi*, *Tigni immittendi*, *Projiciendi*, *Protegendi*, *Stillicidii Recipiendi vel Non recipiendi*, *Fluminis Recipiendi vel Non recipiendi*, *Altius Tollendi & Non tollendi; Luminum & Ne Luminibus officiatur*, *Prospectus* & *Ne Prospectu officiatur. l.* 2. *l.* 3. *l.* 4. *D. h. t.* §. 1. *I. de serv.*

§. 5.

§. 5. *Servitus Oneris ferendi* eſt *jus, quo paries aut columna vicini onus viciñarum ædium ſuſtinere debet. l.* 33. *D. h. t.* §. 1. *I. de ſerv.*

§. 6. In qua illud ſpeciale eſt, quod dominus prædii ſervientis, contra naturam ſervitutum, v. *l.* 15. §. 1. *D. de ſervit.* columnam vel parietem reficere teneatur, & idoneum oneri ferendo præſtare. *d. l.* 33. Licet aliud voluerit Gallus JCtus in *l.* 6. §. 2. *D. ſi ſerv. vind.*

§. 7. Nam cum in lege ædium ita ſcriptum eſſet, *Paries oneri ferundo uti nunc eſt, ita ſit:* ſatis aperte ſignificatur, in perpetuum parietem eſſe debere: Non enim hoc his verbis dicitur, ut in perpetuum idem paries æternus eſſet, quod ne fieri quidem poſſet, ſed ut ejusdem modi paries in perpetuum eſſet. *d. l.* 33.

§. 8. *Servitus Tigni immittendi*, eſt *jus, quo licet tignum ſive trabem, ex ſuo ædificio*, v. *l.* 25. *D. h. t. in alienum parietem immittere. l.* 20. *D. h. t.* §. 1. *I. de ſerv.* Ita ut ibi requieſcat, & vicini paries ſuſtineat onus immiſſi. *l.* 242. §. 1. *D. de V. S.*

§. 9. Qui vero hanc ſervitutem debet, vicini tignum tantum ſuſcipit, nihil autem reficere tenetur; in quo diverſa eſt a ſuperiore. *l.* 8. §. 2. *D. ſi ſerv. vind.*

§. 10. *Servitus Projiciendi*, non eſt jus abjiciendi vel effundendi aliquid in aream vicini, ſed *jus, quo nobis licet tignum ex noſtro pariete mittere, ita ut provehatur ſupra alienum, nusquam autem in alieno requieſcat. l.* 242. §. 1. *D. de V. S.*

§. 11. *Servitus Protegendi*, eſt *jus, protectum ſupra alienum ſolum habendi. l.* 2. *D. h. t.*

§. 12. Differt enim *Servitus Projiciendi* a *Servitute Protegendi;* nam *Projectum* eſt omne, quod provehitur

hitur supra fundum alienum, ut nusquam requiescat: uti sunt mæniana, & suggrundia; *d. l.* 242. §. 1. *D. de V. S. Protectum* vero, cum tigna emittuntur tegendi gratia, puta ad arcendas injurias imbrium & tempestatum a parietibus. Unde *Protectum* a *Suggrunda* recte distinguitur in *l.* 5. §. 6. *D. de his qui effud.*

§. 13. *Servitus Stillicidii Recipiendi*, (quæ & *Stillicidii immittendi*, *l.* 28. *D. h. t.* & *Avertendi* dicitur, *l.* 2. *D. h. t.*) est *jus, quo vicinus tenetur recipere stillicidium nostrum in tectum vel aream suam; d. l.* 2. *D. h. t.* quod alias pati nemo cogitur. *l. ult.* §. *pen. D. quod vi aut clam.*

§. 14. *Servitus Stillicidii Non recipiendi*, vel *Non avertendi*, non est, qua quis stillicidium suum non potest recipere, idque vicino concedere tenetur: sed est *jus, quo vicinus stillicidium ædium suarum* (si hoc forte Lege vel consuetudine civitatis liceat) *in aream vel tectum vicini avertere prohibetur;* aut *non tenetur vicinus stillicidium vicini in suum recipere.*

§. 15. Est autem *Stillicidium*, cum aqua pluvia ex tecto stillatim cadit; Varr. *L.* IV. *de LL.* unde & *cassitare* dicitur in *l.* 20. §. 3. 4. *D. h. t.*

§. 16. *Servitus Fluminis Recipiendi* est *jus, quo flumen meum derivare possum in fundum vicini.*

§. 17. *Servitus Fluminis Non recipiendi* est *jus, quo vicinus, flumen*, (quod alioqui Lege vel consuetudine civitatis licebat) *avertere in alienum prohibetur.*

§. 18. *Flumen* dicitur, quod fluit continuo: Varr. *d. l.* estque hic aqua, per tubos vel canales instar fluminis demissa.

§. 19. *Servitus Altius Tollendi* non est, qua vicinus ædes suas in nostram utilitatem altius tollere tenetur; v. *l.* 15. §. 1. *D. de serv. l.* 6. §. 2. *si serv. vind.*

non

non etiam, qua nobis licet vicini ædes altius tollere: v. §. 2. *I. de act.* Sed eſt *jus, quo vicinus cogitur pati ædes meas altius tolli. l.* 2. *D. h. t.* §. 2. *I. de act.*

§. 20. Licet ſane ex naturali libertate unicuique ædes ſuas altius tollere, quousque velit; *l.* 8. *l.* 9. *C. de ſerv. l.* 8. §. 1. *D. ſi ſerv. vind.* imo etiam cum vicini incommodo. *l.* 9. *D. h. t.*

§. 21. Sed ſi in gratiam maxime vicinorum, ob periculum ruinæ & incendii, per legem, omnibus ædificiis certa altitudo præſcripta ſit, quod Romæ temporibus Auguſti, Neronis, Trajani, & Severi, factum fuiſſe conſtat: v. Strab. *de Sit. Orb. L.* V. Suet. *in Aug. c.* 89. Tacit. *Ann. L.* XV. *c.* 43. S. Aur. Vict. *Epit. in Trajan. l.* 1. *C. de ædif. priv. l.* 11. *D. h. t. l.* 1. §. 17. *D. de O. N. N.* hoc caſu, ſi quis ſupra hanc altitudinem præſcriptam ædificare velit, debet Servitutem hanc *Altius tollendi* a vicinis impetrare. *l.* 12. §. 1. *C. de ædif. priv.*

§. 22. *Servitus Altius Non tollendi* eſt *jus, quo vicinus contra naturalem libertatem ædes ſuas altius tollere, in commodum vicinarum ædium, prohibetur. l.* 2. *D. h. t.* §. 1. *I. de ſerv.*

§. 23. *Servitus Luminum* eſt *jus, quo cogitur vicinus feneſtras noſtras, quibus lumen haurimus, in ſuo, aut communi pariete excipere. l.* 4. *l.* 40. *D. h. t.*

§. 24. In proprio pariete, ad lumen vel proſpectum, feneſtram ponere & aperire licet, jure libertatis, etiam cum incommodo vicini. *l.* 8. §. 5. *D. ſi ſerv. vind. l. ult.* §. *ult. D. h. t.*

§. 25. *Servitus Ne Luminibus officiatur* eſt *jus, quo vicinus nihil quicquam poteſt facere in ſuo, quo lumina noſtra obſcurentur vel minuantur. l.* 4. *l.* 15. *l.* 17. *pr.* §. 1. *l.* 23. *D. h. t.*

§. 26. Quo ipſo efficitur, ut vicinus non tantum

altius

altius non possit ædificare, sed & nihil facere, quo lumina nostra reddantur obscuriora. Contingit enim aliquando, ut quis luminibus vicini officiat, etiam deprimendo ædificium, si forte per refractionem seu repercussionem lumen in vicini ædes devolvatur. *d. l.* 17. §. 2. *D. h. t.* Ex quo, ut & ex eo, quod, qui hanc servitutem debet, arborem ponere non possit; arg. *l.* 15. *D. h. t.* manifestum est, diversam hanc esse servitutem, a servitute *Altius non tollendi.*

§. 27. *Servitus Prospiciendi*, vel *Prospectus*, *l.* 12. *l.* 16. *D. h. t.* §. 2. *I. de act.* est *jus*, *quo quis in prædium vicini prospicere potest.*

§. 28. *Servitus Ne Prospectui officiatur*, *l.* 3. *l.* 15. *D. h. t.* est *jus*, *quo quis in prædio suo non potest quicquam facere*, *quod libero quaquaversum prospectui*, *in quævis loca nobis grata & amœna*, *obstet.*

§. 29. Sunt etiam *Prædiorum Urbanorum*, *Servitus Foraminis* in imo pariete conclavis vel triclinii, proluendi pavimenti causa; si modo in eum locum aliquid ex cœlo aquæ veniat; *l.* 28. *D. h. t. Cloacæ*, qua vicinus sordes & colluviem nostrarum ædium recipere cogitur; v. *l.* 7. *D. de servit. l.* 1. §. 4. *D. de cloac. Fumi immittendi; l.* 8. §. 5. *D. si serv. vind. Aquam effundendi*, vel aliud quid *mittendi* in prædium vicini; *d. l.* 8. §. 5. *Positum* aliquid *habendi* in fundo vicini; *l.* 17. §. 1. *D. si serv. vind.* Similesque, quæ ex ipsis verbis non difficulter intelliguntur.

TITUL.

Titul. III.

De Servitutibus Prædiorum Rusticorum.

§. 1. *Servitutes Prædiorum Rusticorum* sunt, *cum Prædium servit Prædio Rustico.*

§. 2. *Prædium Rusticum* hic est omnis locus ædificio vacuus, in Urbe area, Ruri ager. *l.* 211. *D. de V. S.*

§. 3. *Servitutes* autem *Rusticorum Prædiorum* sunt hæ; *Iter*, *Actus*, *Via*, *Aquæ Ductus. l.* 1. *pr. D. h. t. pr. I. de serv.*

§. 4. *Iter* est *jus eundi, ambulandi hominis*, per alterius prædium, ad utilitatem prædii nostri rustici, *non etiam jumentum agendi, vel vehiculum. d. l.* 1. *pr. D. h. t. pr. I. de servit.*

§. 5. Sive quis eat, sive sella, lectica, vel equo vehatur, nihil interest; *l.* 7. *l.* 12. *D. h. t. Iter* enim est, qua quis eques vel pedes commeare potest. *d. l.* 12.

§. 6. *Actus* est *jus agendi jumentum vel vehiculum. d. l.* 1. *pr. D. h. t. d. pr. I. de servit.*

§. 7. *Itaque, qui Iter habet, Actum non habet; Qui Actum habet, & Iter habet*, eoque uti potest *etiam sine jumento. d. l.* 1. *pr. D. h. t. pr. I. de serv.* Ex tacita scil. voluntate constituentis; arg. *l.* 21. *D. de R. J.* sed si contra expresse convenerit, secus erit. *l.* 4. §. 1. *D. si serv. vind.*

§. 8. *Via* est *jus vehundi, & agendi, & ambulandi;* nam & Iter, & Actum in se Via continet. *d. l.* 1. *D. h. t. pr. I. de servit.*

§. 9. Inter *Viam* sane & *Actum* plurimum interest. I. *Via* enim *Actum* & *Iter* in sese continet, ita ut per se

ſe intelligi non poſſit ſine jure eundi agendi; arg. *l.* 13. *D. de ſervit.* ſed *Actus Iter* tantum continet ex tacita voluntate conſtituentis.

II. Qui *Viam* habet, habet & jus lapidem aut tignum trahendi, haſtamque rectam ferendi; *l.* 7. *D. h. t.* non etiam ille, qui *Actum* habet.

III. *Via* legibus determinatum habet ſpatium; latitudo enim ejus ex L. XII. tab. in porrectum octo pedes habet, in anfractum, i. e. ubi flexum eſt, ſedecim. *l.* 8. *D. h. t.*

§. 10. *Aquæ Ductus* eſt *jus aquam ducendi per fundum alienum. d. l.* 1. *pr. D. h. t. pr. I. de ſervit.* v. *l.* 10. *l.* 15. 17. 21. 24. 25. *D. h. t.*

§. 11. In *Ruſticis* computanda quoque ſunt *Aquæ Hauſtus*, *Pecoris ad aquam appulſus*, *Jus Paſcendi*, *Calcis coquendæ*, *Arenæ fodiendæ*, & *Cretæ eximendæ. l.* 1. §. 1. *D. h. t.* §. 2. *I. de ſerv.* v. *l.* 2. §. 1. 2. *l.* 3. *pr.* §. 3. *l.* 4. *l.* 5. §. 1. *l.* 6. *pr.* §. 1. *l.* 9. *D. h. t.*

§. 12. *Licet Aquæ Hauſtus*, *Pecoris ad aquam appulſus*, ſimileſque Servitutes, non tantum Reales, ſed & Perſonales eſſe poſſint, ſi ſcil. conſtituantur in utilitatem perſonæ. *l.* 14. §. *ult. D. de alim. leg.*

§. 13. Item ſic poſſunt Servitutes imponi: ut fructus in vicini villa cogantur, coactique habeantur; ut pedamenta ad vineam ex vicini prædio ſumantur; *d. l.* 3. §. 1. ut terram, rudus, ſaxa jacere, poſita habere jus ſit, & ut in tuum lapides provolvantur, ibique poſiti habeantur, indeque exportentur; *d. l.* 3. §. 2. ut tugurium mihi habere liceat in tuo; *l.* 6. §. 1. *D. h. t.* nec non ut per lacum alterius navigare liceat. *l.* 23. §. 1. *D. h. t.*

TITUL.

TITUL. IV.

COMMUNIA PRÆDIORUM TAM URBANORUM QUAM RUSTICORUM.

§. 1. Licet autem diversæ sint *Servitutes Prædiorum Urbanorum a Servitutibus Prædiorum Rustico-rum*, multa tamen utrisque sunt *Communia.*

§. 2. Utræque enim *Servitutes Prædiorum* appellantur, quoniam sine Prædiis constitui non possunt; nemo enim potest servitutem acquirere vel Urbani vel Rustici prædii, nisi qui habet prædium: nec quisquam debere, nisi qui prædium habet. *l.* 1. §. 1. *D. h. t.* §. 3. *I. de servit.*

§. 3. Eaque Prædia II. debent esse in commercio, v. *l.* 4. *D. h. t. l.* 1. *D. si serv. vind.* & tum constituentis, tum acquirentis propria; nemo enim alieno Prædio servitutem vel imponere, vel acquirere potest. *l.* 5. *l.* 6. *pr. D. h. t.*

§. 4. Licet duorum Prædiorum dominus, alteri, quod tradit, servitutem aut imponere, aut acquirere possit. *l.* 3. *l.* 5. *l.* 6. *l.* 7. *l.* 8. *D. h. t.*

§. 5. III. Prædia debent esse vicina, ut servitus utilitatem præstare possit; *l.* 38. *l.* 25. *D. de S. P. U. l.* 5. §. 1. *D. de S. P. R.* vicinitatem enim, non tam ex confinio, aut Prædiorum conjunctione, quam ex commoditate utendi metimur. *l.* 1. *D. de S. P. U. l.* 7. §. 1. *D. h. t. l.* 4. §. *ult. D. si serv. vind. l. ult. D. de S. P. R. l.* 7. §. *ult. D. eod.*

§. 6. IV. Omnes servitutes Prædiorum causas debent habere perpetuas. *l.* 28. *D. de S. P. U. l. un.* §. 4. *de font.* v. *l.* 1. §. 8. *D. de aq. quot.*

§. 7. V. Omnes tum Pactionibus & Stipulationibus,

V

bus, tum Testamento constitui possunt. §. *ult. I. de serv. l.* 5. *l.* 13. *l.* 16. *D. h. t.*

§. 8. VI. Omnes longo tempore præscribi possunt. *l. ult. C. de præscr. long. temp.* v. supr. *ad t. de serv.* §. 5. *& seqq.*

§. 9. VII. Nullæ ipso jure constitui possunt ad tempus, vel sub conditione. *l.* 4. *pr. D. de serv.*

§. 10. VIII. Omnes Servitutes sunt individuæ. *l.* 2. §. 2. *l.* 72. *pr. D. de V. O. l.* 6. §. 4. *D. si serv. vind. l.* 17. *D. de serv. l. ult. D. de serv. leg.* v. *l.* 6. §. 1. *l. ult. D. h. t.*

§. 11. IX. Concessa qualicunque servitute, intelliguntur & ea concessa, sine quibus servitute uti non licet. *l.* 11. *pr.* §. 1. *D. h. t.*

§. 12. X. Omnes denique *Actione Confessoria* vindicari possunt. *l.* 2. *D. si serv. vind.* §. 2. *I. de act.*

Titul. V.

Si Servitus Vindicetur, vel ad Alium Pertinere Negetur.

§. 1. De *Servitutibus* enim *In Rem Actiones* competunt nobis (ad exemplum earum, quæ ad *Usumfructum* pertinent) tam *Confessoria*, quam *Negatoria*: *Confessoria* ei, qui Servitutes sibi competere intendit; *Negatoria* Domino, qui negat. *l.* 2. *pr. D. h. t.*

§. 2. De quibus Prætor ita edixisse videtur: *Si Servitus vindicetur, vel ad alium pertinere negetur; vindicanti Confessoriam, Neganti Negatoriam in rem Actionem dabo.* arg. *Inscr.* & *l.* 2. *pr. D. h. t.*

§. 3. Est itaque *Actio Confessoria Actio in rem*, *l.* 6. §. 3. *D. h. t.* §. 2. *I. de act. qua quis servitutem,*

sive

five realem, five perfonalem, fibi competere contendit. d. l. 2. pr. D. h. t. §. 2. *I. de act. l. 5. §. ult. D. fi ufusfr. pet.*

§. 4. Dicitur *Confefforia*, non a formula, fæpe enim etiam negative concipitur, fed ab intentione Actoris.

§. 5. Nafcitur ex jure Servitutis, quod jus in re eft, *l.* 13. §. 1. *l.* 19. *D. de damn. infect. l.* 30. *D. de noxal. act.* & probandum. *l.* 9. *C. de fervit.*

§. 6. Eftque *Directa*, vel *Utilis. l.* 16. *D. de ferv.*

§. 7. *Actio Confefforia Directa* datur *Domino prædii dominantis;* Servitutem enim nemo vindicare poteft, quam is, qui dominium in fundo feu prædio vicino habet, cui fervitutem dicit deberi: *l.* 2. §. 1. *l.* 6. §. 3. *D. h. t. Utilis* vero *Creditori*, qui fundum pignori accepit, *Emphyteuticario*, *l.* 16. *D. de ferv. l.* 9. *D. de O. N. N. Superficiario. l.* 3. §. *pen. D. de O. N. N. l.* 1. §. *f. D. de fuperf.* nec non *Fructuario*, contra vicinum fcil. non contra proprietarium, a quo ufumfructum vindicat. *l. un.* §. 4. *D. de remiff.*

§. 8. Datur *Contra Dominum prædii fervientis*, *l.* 6. §. 3. *D. h. t.* quemcunque impedientem, *l.* 10. §. 1. *D. h. t.* nec non eum, qui liti fe obtulit. arg. *l. ult. D. fi ufusfr. pet.*

§. 9. *Ad id*, ut Judex Actori Servitutem competere declaret, & reum, quanti actoris intereft, fe turbatum non effe, condemnet, *l.* 4. §. 2. *l.* 6. §. 6. *D. h. t.* præftandamque cautionem, de in pofterum non turbando, vel ad id, quanti actor in litem juraverit. *l.* 7. *D. h. t.*

§. 10. *Actio Negatoria* feu *Negativa* eft *Actio in rem, l.* 4. §. 7. *D. h. t.* §. 2. *I. de act. qua quis Servitutem vicino deberi negat. l.* 2. *pr. D. h. t.* §. 2. *I. de act.*

V 2 §. 11.

§. 11. Dicitur *Negatoria* similiter ut *Confessoria*, non a formula, sed ab intentione Actoris.

§. 12. Nascitur ex libertate prædii: *l.* 4. §. 7. *D. h. t. l.* 5. *pr. D. si usufr. pet.* quæ probanda, si adversarius sit in possessione servitutis; arg. *l.* 8. §. 3. *D. h. t.* quia possessio relevat ab onere probandi. *l. ult. C. de R. V.*

§. 13. Datur *Domino qui prædium liberum* possidet; *l.* 2. *pr. l.* 4. §. 7. *D. h. t. l.* 5. *pr. D. si usufr. pet.* etiamsi sit in quasi possessione libertatis; *l.* 5. §. *ult. D. si usufr. pet.* hoc uno casu enim, qui possidet, Actoris partes obtinet, *d.* §. 2. *in f. d. l.* 5. §. *ult. l.* 4. §. 7. *l.* 6. §. 1. *D. h. t.* Theoph. *ad d.* §. 2. qui alibi frustra quæritur.

§. 14. *Contra quemvis servitutem asserentem*, & libertatem impedientem. *d. l.* 2. *pr. l.* 8. §. 5. *l.* 17. *pr.* §. 1. *D. h. t.*

§. 15. *Ad id*, ut Judex prædium servitute liberum declaret; reumque condemnet ad id, quanti actoris intereſt, se turbatum non esse, *l.* 4. §. 2. *D. h. t.* præstandamque cautionem, de in posterum non turbando, vel ad id, quanti actor in litem juraverit. *l.* 7. *l.* 12. *D. h. t.*

§. 16. Quæ Actiones jure nostro de *Servitutibus* tantum, non etiam de aliis juribus competunt. arg. *h. t. t. D. si usufr. pet.* §. 2. *I. de act.*

Titul. VI.

Quemadmodum Servitutes Amittuntur.

§. 1. Illud etiam *Commune* est *Servitutibus Realibus*, quod utræque certis modis amittantur.

§. 2. Et quidem I. *Amittuntur Servitutes Confusione* seu *Consolidatione;* si idem utriusque prædii, domi-

nan-

nantis scil. & servientis, & quidem in solidum, dominus esse cœperit: *l.* 1. *D. h. t. l.* 30. *D. de S. P. U.* nam partis confusio pro parte tantum Servitutem exstinguit. *l.* 8. §. 1. *D. de serv. l.* 33. *pr. l.* 34. *D. de S. P. R.*

§. 3. II. *Remissione*, sive *expressa*, *l.* 14. §. 1. *D. de serv.* sive *tacita;* cum scil. dominus prædii dominantis in prædio serviente aliquid fieri permittit, quod usum servitutis impedit. *l.* 8. *pr. D. h. t.*

§. 4. III. *Non utendo per modum, & tempus;* i. e. vel non utendo secundum modum in constituenda Servitute præscriptum: v. *l.* 7. *l.* 10. §. 1. *l.* 11. *l.* 18. *D. h. t.* vel plane non utendo, per tempus decem annorum inter præsentes, viginti inter absentes. *l.* 18. §. 1. *D. h. t. l.* 13. *C. de servit.*

§. 5. Ubi tamen in *Servitutibus Prædiorum Urbanorum* illud speciale est, quod serviens libertatem simul contra usucapere debeat. v. *l.* 6. *l.* 7. *D. de S. P. U. l.* 18. §. 2. *D. h. t.* junct. *l.* 18. *D. de S. P. R.*

§. 6. IV. *Soluto jure Auctoris;* v. c. si Servitus rei sub conditione legatæ imposita sit, & conditio extiterit. *l.* 11. §. 1. *D. h. t.*

§. 7. V. *Prædii* vel dominantis vel servientis *interitu. l.* 14. *D. h. t.*

§. 8. Non etiam sola Mutatione; unde, si sublatum sit ædificium, ex quo stillicidium cadit, & eadem specie & qualitate reponatur, Servitus stillicidii nihilominus locum habet. *l.* 20. §. 2. *D. de S. P. U.* add. *l.* 13. *D. de S. P. R.*

Liber IX.

Titul. I.

Si Quadrupes Pauperiem Fecisse Dicatur.

§. 1. Expositis *Actionibus In Rem*, sequuntur *Actiones In Personam:* & primum quidem *Actiones In Rem Scriptæ*, puta *Noxales*, quæ competunt vel ob *Damnum* a *Quadrupede*, vel a *Servo* datum.

§. 2. Si *Quadrupes* damnum dederit, competit *Actio de Pauperie.* v. §. 1. *in f. I. h. t. l.* 14. §. *ult. D. de P. V.*

§. 3. Quæ ex L. XII. Tab. descendit; quæ Lex voluit aut dari id animal, quod noxiam commisit, aut æstimationem noxiæ offerre. *l.* 1. *pr. D. h. t. pr. I. h. t.*

§. 4. Sed a Prætore, adjuvandi Juris Civilis gratia postmodum etiam Edicto est proposita. *l.* 1. §. 3. *D. h. t.*

§. 5. Quod ita conceptum fuisse videtur: Si Quadrupes pauperiem fecisse dicatur, *aut noxam sarcire, aut noxæ dedere jubebo.* arg. *Inscr.* & *l.* 1. *pr.* §. 3. 11. 16. *D. h. t.*

§. 6. Ait Prætor, Si Quadrupes; ad omnes enim quadrupedes hæc Actio pertinet. *l.* 1. §. 2. *D. h. t.* Si non quadrupes, sed *bipes* pauperiem fecit, cessat quidem *Actio de Pauperie Directa*, sed *Utilis* tamen locum habet. *l. pen. D. h. t.*

§. 7. Pauperiem fecisse dicatur; *Pauperies* est *damnum sine injuria facientis datum*: nec enim potest animal injuria fecisse dici, quod sensu caret. *l.* 1. §. 3. *D. h. t. pr. I. h. t.*

§. 8. Non tamen qualecunque damnum hic intelligendum, sed illud demum, quod quadrupes proprio motu contra naturam dedit: puta si equus cal-

calcitrosus calce percusserit, aut bos cornu petere solitus petierit, aut mulæ propter nimiam ferociam. *l.* 1. §. 4. *D. h. t. pr. I. h. t.*

§. 9. Quod si secundum naturam, depascendo gramina vel fruges, damnum dederit, non hæc, sed *Actio de Pastu pecorum* locum habet. *l.* 14. §. *ult. D. de præscr. verb.*

§. 10. Pecus alienum in suo agro deprehensum includere, jure nostro non licet. *l.* 39. §. 1. *D. ad L. Aquil.*

§. 11. Si culpa vel instigatu alterius quadrupes damnum dederit, damni injuriæ ex *L. Aquilia* agendum. *l.* 1. §. 4. 5. 6. 7. 8. 11. *D. h. t.*

§. 12. Si vero naturalis sit feritas, non *Directa*, sed *Utilis de Pauperie* competit. *l.* 1. §. 10. *D.* §. 1. *I. h. t.*

§. 13. Sive autem corpore suo pauperiem quadrupes dedit, sive per aliam rem, quam tetigit quadrupes, ut puta, si plaustro bos obtrivit aliquem; vel alia re dejecta, hæc Actio locum habebit. *l.* 1. §. 9. *D. h. t.*

§. 14. *Aut noxam sarcire, aut noxæ dedere jubebo;* concedendo scil. *Actionem Noxalem de Pauperie.* v. §. 1. *I. h. t. l.* 39. §. 1. *D. ad Leg. Aquil.*

§. 15. Quæ est *Actio personalis in rem scripta*, ex mera æquitate descendens; v. Differt. N. VII *de Caus. Obl. C.* 2. *Competens domino; omnique, cujus interest, l.* 2. *pr. D. h. t. ejusque heredi, l.* 1. §. *ult. D. h. t. Contra eum, qui tempore litis contestatæ dominus est, l.* 1. §. 12. *D. h. t. adeoque & contra heredem* tanquam dominum; *l.* 1. §. *ult. D. h. t. Ut damnum resarciat, vel animal noxæ dedat, l.* 1. *pr. l.* 3. *D. h. t. pr. I. h. t.* i. e. vivum tradat. *l.* 1. §. 14. *D. h. t.*

§. 16. Interdum autem dominus non in hoc convenietur, ut noxæ dedat, sed etiam in solidum, ut

V 4 puta,

puta, si in jure interrogatus, *an sua quadrupes esset?* responderit *non esse suam;* nam si constiterit ejus esse, in solidum condemnabitur. *l.* 1. §. 15. *D. h. t.*

§. 17. Plane si ante litem contestatam decesserit animal, exstincta erit actio. *l.* 1. §. 13. *D. h. t.*

Titul. II.

Ad Legem Aquiliam.
C. III. 35.

§. 1. Quod si *Homo Liber damnum injuria dederit,* ex *Lege Aquilia* agendum est.

§. 2. Quæ *Lex Aquilia* Plebisscitum est, cum eam *Aquilius Tribunus Plebis* a Plebe rogaverit. *l.* 1. §. 2. *D.* §. 15. *I. h. t.*

§. 3. Cujus Legis tria maxime notanda fuerunt capita. v. Theoph. ad *pr. I. h. t.* Et *Primo* quidem ita cavetur: Qui servum servamve, alienum alienamve, quadrupedem̃ve pecudem, (sic leg. vid.) injuria occiderit, quanti id in eo anno plurimi fuit, tantum æs dare domino damnas esto. *l.* 2. *pr. D. h. t.*

§. 4. Ait Lex, Qui servum servamve, alienum alienamve; de *Servo Lex Aquilia* loquitur, non de homine libero occiso, cujus nulla est æstimatio: *l.* 3. *D. si quadr. paup. fec. dic. l. ult. D. de his qui eff.* qui si dolo occisus sit, agendum ex *Lege Cornelia de Sicariis. l.* 1. §. 3. *D. ad L. Corn. de sic.*

§. 5. Quadrupedemve pecudem; ut igitur apparet, servis exæquat quadrupedes, quæ pecudum numero sunt, & gregatim habentur: quales sunt oves, capræ, boves, equi, muli, asini, & sues. *l.* 2. §. 2. *D. h. t.* §. 1. *I. h. t.*

§. 6. Injuria occiderit; non enim sufficit occisum,

cisum, sed oportet *injuria* id esse factum. *l.* 3. *D. h. t.*

§. 7. *Injuriam* autem hic nos accipere oportet, non quemadmodum circa *Injuriarum actionem*, contumeliam quandam, sed quod non jure factum est, hoc est contra jus, i. e. si culpa quis occiderit. *l.* 5. §. 1. *D. h. t.*

§. 8. Non tantum enim ex *Lege Aquilia*, ob damnum dolo, sed & culpa datum, agi potest. §. 3. *I. h. t.*

§. 9. *Culpa* autem intercedit, si quis v. c. in disciplina vulneraverit, vel occiderit servum; *l.* 5. §. 3. *l.* 6. *D. h. t.* si non miles, vel miles quidem, sed in loco insolito, jaculis sese exercendo, aliquem trajecerit; §. 4. *I. h. t. l.* 9. §. *ult. D. h. t.* si putator, prope viam publicam, ramum ex arbore non proclamans dejecerit, & transeuntem occiderit; §. 5. *I. h. t. l.* 31. *D. h. t.* si Medicus, qui servum secuerit, curationem ejus dereliquerit; §. 6. *I. h. t. l.* 8. *D. eod.* vel per imperitiam male eum secuerit, aut perperam medicamenta dederit. §. 7. *I. h. t. l.* 7. *in f. l.* 8. *D. h. t.*

§. 10. Licet enim imperitia per se culpa non sit, est tamen culpa in eo, qui peritiam & artem profitetur. *l.* 9. §. *pen. l.* 13. §. 5. *D. loc. cond. l.* 27. §. 29. *D. h. t.* Ita acc. *l.* 132. *D. de R. J.*

§. 11. Quin & *Culpa levissima* in *Lege Aquilia* venit: *l.* 44. *pr. D. h. t.* veluti, si impetu mularum vel equorum, dum mulio, vel is, qui equo vehitur, eos retinere nequit, aliquis obtritus sit, §. 8. *I. h. t.* si modo alius firmior eos retinere potuisset; *d.* §. 8. *l.* 8. §. 1. *D. h. t.* nemo enim temere affectare debet, in quo vel intelligit, vel intelligere debet, infirmitatem suam alii periculosam esse. *d. l.* 8. §. 1. Adeo, ut &, qui occasionem præstat, damnum fecisse videatur. *l.* 30. §. 3. *D. h. t.*

§. 12. Qua tamen in re circumstantiæ probe considerandæ, adeoque multum judicis arbitrio relinquendum est. v. *l.* 11. *pr. l.* 52. §. *ult. l.* 29. §. 2. *& seqq. l.* 45. §. 3. *D. h. t.*

§. 13. Si quis igitur servum alienum jure permittente occiderit, non tenetur: puta, si quis latronem, aliumve vim corpori inferentem, interfecerit; nam adversus vim naturalis ratio permittit se defendere. *l.* 4. *pr.* §. 1. *l.* 5. *l.* 45. §. 4. *D. h. t. l.* 3. *D. de J. & J.*

§. 14. Dummodo *Inculpatæ tutelæ moderatio* servata sit. *l.* 1. *C. und. vi.*

§. 15. Qua ut usus quis dici possit, necesse est, I. Ut ab altero vis injusta illata sit; II. Ut alter sui tuendi, non ulciscendi causa, vim inferentem occiderit. *d. l.* 4. *l.* 5. *l.* 45. §. 4. *D. h. t. l.* 3. *D. de J. & J.*

§. 16. Ut adeo Certamina singularia seu Duella, sponte suscepta, nulla ratione defendi possint.

§. 17. Sed & si quis casu fortuito occiderit, non tenetur. §. 3. *I. h. t.*

§. 18. *Occisum* autem accipere debemus, sive gladio, sive etiam fuste, vel alio telo, vel manibus, si forte strangulavit eum, vel calce petiit, vel capite, vel qualiter qualiter. *l.* 7. §. 1. 2. *D. h. t.*

§. 19. Si plures servum percusserint, siquidem apparet, cujus ictu perierit, ille quasi occiderit tenetur: quod si non apparet, omnes quasi occiderint tenentur. *l.* 11. §. 2. *l.* 51. §. 1. 2. *D. h. t.*

§. 20. Si vero alius mortifero vulnere percusserit servum, alius postea exanimaverit, prior de vulnerato, posterior de occiso tenebitur: *l.* 11. §. 3. *l.* 15. §. 1. *D. h. t.* nisi vulnus simpliciter & per se lethale sit, ut certum sit ex eo vulnere moriturum fuisse, quo casu cum utroque de occiso ex *Lege Aquilia* agi potest. *l.* 51. *pr. D. h. t.*

§. 21.

§. 21. QUANTI ID IN EO ANNO PLURIMI FUIT, TANTUM ÆS DARE DOMINO DAMNAS ESTO; quæ clauſula æſtimationem habet damni, quod datum eſt. *l.* 21. *pr. D. h. t.*

§. 22. *Annus* autem retrorſus computatur, ex quo quis occiſus eſt, repetitis ſcil. ex die cædis 365. diebus. *l.* 21. §. 1. *l.* 23. §. 3. *l.* 51. §. 2. *D. h. t.* §. 9. *I. h. t.*

§. 23. Neque ſolum peremti corporis ratio habetur, ſed & omnis ejus damni, quod occaſione peremti corporis datum eſt: *l.* 21. §. 2. *D. h. t.* §. 10. *I. h. t.* veluti, ſi quis ex comœdis, aut ſymphoniacis, aut gemellis, aut quadriga, aut ex pari mularum, unum vel unam occiderit, non ſolum peremti corporis æſtimatio facienda eſt, ſed & ejus ratio habenda eſt, quo cætera corpora depretiata ſunt; *l.* 22. §. 1. *D. h. t.* §. 10. *I. h. t.* vel ſi ſervum heredem inſtitutum ante quis occiderit, quam is juſſu tuo hereditatem adierit, non tantum ſervi occiſi, ſed & hereditatis quoque amiſſæ ratio habenda eſt. *l.* 23. *pr.* §. 1. 2. *D. h. t. d.* §. 10.

§. 24. In ſumma omnia commoda, quæ intra annum, quo interfectus eſt, pretioſiorem ſervum facerent, hæc accedere ad æſtimationem ejus dicendum eſt. *l.* 23. §. 6. *D. h. t.*

§. 25. *Secundum Capitulum Legis Aquiliæ* in deſuetudinem abiit; *l.* 27. §. 4. *D. h. t.* §. 12. *I. h. t.* neque quid eo cautum ſit, ſatis conſtat.

§. 26. Licet non improbabilis ſit conjectura, *de Servo corrupto* eo capite actum fuiſſe. arg. *l.* 4. *l.* 5. §. 2. *D. de ſerv. corr.*

§. 27. *Tertio* autem capite ait eadem *Lex Aquilia:* CÆTERARUM RERUM PRÆTER HOMINEM ET PECUDEM OCCISOS, SI QUIS ALTERI DAMNUM FAXIT, QUOD USSERIT, FREGERIT, RUPERIT INJURIA, QUANTI EA

RES

RES ERIT IN DIEBUS TRIGINTA PROXIMIS, TANTUM ÆS DOMINO DARE DAMNAS ESTO. *l.* 27. §. 5. *D. h. t.*

§. 28. Ait LEX, CÆTERARUM RERUM PRÆTER HOMINEM ET PECUDEM OCCISOS; capite *tertio* enim de omni cætero damno cavetur. §. 13. *I. h. t.*

§. 29. SI QUIS ALTERI DAMNUM FAXIT, QUOD USSERIT, FREGERIT, RUPERIT INJURIA; ſi quis igitur ſervum, vel eam quadrupedem, quæ pecudum numero eſt, vulneravit, ſive eam quadrupedem, quæ pecudum numero non eſt, veluti canem aut feram beſtiam, vulneraverit aut occiderit, *hoc capite* Actio conſtituitur. *d.* §. 13. *I. h. t.*

§. 30. Si liber homo vulneratus ſit, non quidem *Directa*, ſed *Utilis Legis Aquiliæ Actio* (quam & pater nomine filii habet, *l.* 7. *D. h. t.*) conceditur; *l.* 13. *D. h. t.* in quam operarum ceſſantium & impendiorum æſtimatio venit.

§. 31. Cicatricum autem, & deformitatis, jure noſtro non habetur ratio. *l.* 3. *D. ſi quadr. paup. ſec. l. ult. D. de his qui eff.*

§. 32. In cæteris quoque animalibus, item in omnibus rebus, quæ anima carent, damnum per injuriam datum hac parte vindicatur. Si quid enim uſtum, aut ruptum, aut fractum, aut quoquo modo corruptum fuerit, Actio ex *hoc capite* conſtituitur. *d.* §. 13. *I. h. t. l.* 27. §. 6. *& ſeqq. D. h. t.*

§. 33. Verbum *ruperit* enim fere omnes Veteres ſic intellexerunt *corruperit*, & *ruptum* intelligitur, quod quoquo modo corruptum eſt. *l.* 27. §. 13. 17. *& ſeqq. D.* §. 13. *I. h. t. l.* 30. §. 2. *loc. cond. l.* 7. §. 2. *arb. furt. cæſ. l.* 34. §. 2. *D. de O. & A.* Feſt. *in voc. Rupitias.*

§. 34. QUANTI EA RES ERIT IN TRIGINTA DIEBUS PROXIMIS, TANTUM ÆS DOMINO DARE DAMNAS ESTO; ex hoc capite enim, non quanti in eo anno, ſed quanti in diebus triginta proximis res fuerit,

fuerit, obligatur is, qui damnum dederit. §. 14. *l. h. t.*

§. 35. Licet autem *plurimi* verbum hoc capite non adjiciatur, perinde tamen hoc accipiendum, ac si etiam hac parte adjectum esset. Plebs enim Romana, quæ Aquilio Tribuno rogante hanc Legem tulit, contenta fuit, quod prima parte eo verbo usa esset. *l.* 29. §. *ult. D.* §. 15. *I. h. t.*

§. 36. Ob *Damnum* vero *injuria datum* triplex competit Actio, *Actio* scil. ex *Lege Aquilia Directa*, & *Utilis;* nec non *Actio in factum.* §. *ult. I. h. t.*

§. 37. *Actio ex Lege Aquilia Directa* est, *quæ ex verbis Legis datur;* cum scil. quis corpore & corpori damnum dedit. *d.* §. *ult. l.* 51. *pr. D. h. t.*

§. 38. *Actio ex Lege Aquilia Utilis* est, quæ non *ex verbis, sed per interpretationem ex mente Legislatoris datur;* cum quidem corpori, non tamen corpore damnum datum est, vel alia ratione Directa locum habere nequit. *d.* §. *ult. l.* 7. *l.* 11. §. 8. *l.* 13. *D. h. t.*

§. 39. *Actio in factum* est *Actio Prætoria*, *Legi Aquiliæ*, hisce similibusve verbis *accommodata: Si quis cui alio modo Damnum injuria dederit, quam Lege Aquilia comprehensum est, eo nomine in factum Judicium dabo.* v. *l.* 11. *D. de præscr. verb.*

§. 40. *Quæ, ubi neque Directa, neque Utilis locum habet, ex æquitate datur;* cum scil. neque corpore damnum datum, neque corpus læsum est, sed alio modo alicui damnum datum est: §. *ult. I. l.* 33. §. 1. *D. h. t.* veluti, si quis misericordia ductus alienum servum compeditum solverit, & ille aufugerit; §. *ult. I. h. t.* vel fumo facto apes alienas fugaverit. *l.* 49. *pr. D. h. t.* v. Diss. *N.* V. *de Caus. Obl. C.* IV. §. 11. & *seqq.*

§. 41. Quam & liberis viduæque, si liber homo culpa occisus sit, competere, eadem æquitatis ratione dicendum videtur. *d.* Dissert. V. *C.* IV. §. 35. 36.

Titul.

TITUL. III.

DE HIS QUI EFFUDERINT VEL DEJECERINT.

§. 1. Simile damnum eſt, quod *Effundendo* vel *Dejiciendo* aliquid in viam publicam datum eſt, vel quod ex eo, quod ſupra viam publicam pericuIoſe *Poſitum* eſt, timetur.

§. 2. De Priori Prætor ait: UNDE IN EUM LOCUM, QUO VULGO ITER FIET, VEL IN QUO CONSISTETUR, DEJECTUM VEL EFFUSUM QUID ERIT; QUANTUM EX EA RE DAMNUM DATUM FACTUMVE ERIT, IN EUM, QUI IBI HABITAVERIT, IN DUPLUM JUDICIUM DABO. SI EO ICTU HOMO LIBER PERISSE DICETUR, QUINQUAGINTA AUREORUM JUDICIUM DABO; SI VIVET, NOCITUMQUE EI ESSE DICETUR, QUANTUM OB EAM REM ÆQUUM JUDICI VIDEBITUR, EUM CUM QUO AGETUR CONDEMNARI, TANTI JUDICIUM DABO. SI SERVUS INSCIENTE DOMINO FECISSE DICETUR, IN JUDICIO ADJICIAM, AUT NOXAM DEDERE. *l.* 1. *pr. D. h. t.*

§. 3. Quod ſumma cum utilitate Prætorem edixiſſe, nemo eſt qui neget; publice enim utile eſt, ſine metu & periculo per itinera commeari. *l.* 1. §. 1. *D. h. t.*

§. 4. Ait Prætor, UNDE; ex cœnaculo ſcil. vel ædibus, quas quis inhabitat. §. 1. *I. de obl. quæ quaſ. ex delict. l.* 1. §. 9. *D. h. t.* Si de nave dejectum ſit, dabitur *Actio utilis. l.* 6. §. *ult. D. h. t.*

§. 5. IN EUM LOCUM, QUO VULGO ITER FIT, VEL IN QUO CONSISTETUR; parvi autem intereſt, utrum publicus locus ſit, an privatus, dummodo per eum vulgo, ſive die, ſive nocte iter fiat: quia iter facientibus proſpicitur, non publicis viis ſtudetur. *l.* 1. §. 2. *l.* 6. *pr.* §. 1. *D. h. t.*

§. 6. Dejectum vel effusum quid erit; quod si suspensum, decidit, proprie quidem *dejectum* dici nequit, pro dejecto tamen habetur. Proinde &, si quid pendens effusum sit, quamvis nemo hoc effuderit, Edictum tamen utiliter locum habere dicendum est. *l.* 1. §. 3. *D. h. t.*

§. 7. Quantum ex ea re damnum datum factumve erit, in eum, qui ibi habitaverit, in duplum judicium dabo. Hæc *In factum Actio* in eum datur, qui inhabitat, cum quid dejiceretur vel effunderetur, non in dominum ædium; culpa enim penes eum est, dum in receptione familiæ, & aliorum, sibi non satis prospexit: *l.* 1. §. 4. *D. h. t.* quorum culpam præstare debet. *l. pen.* §. *pen. D. h. t.* §. 1. *I. de obl. quæ quas. ex del.*

§. 8. *Habitare* autem dicimus vel in suo, vel conducto, vel gratuito. *Hospes* plane non tenebitur, quia non ibi habitat, sed tantisper hospitatur; sed is tenetur, qui hospitium dederit. Multum enim interest inter *Habitatorem* & *Hospitem*, quantum inter domicilium habentem, & peregrinantem. *l.* 1. §. 9. *l.* 5. §. 1. *D. h. t.*

§. 9. Si plures in eodem cœnaculo habitent, unde dejectum est, in quemvis hæc actio dabitur; sed si cum uno fuerit actum, cæteri liberabuntur. *l.* 1. §. *ult. l.* 2. *l.* 3. *l.* 4. *l.* 5. *pr. D. h. t.*

§. 10. Datur autem hic ob damnum datum, *Actio in factum de Dejectis & Effusis*, *l.* 5. §. 5. *D. h. t.* ex quasi delicto; §. 1. *I. de obl. quæ quas. ex del.* &, si quidem damnum datum est æstimabile, in duplum: *l.* 1. *pr. D. h. t.* §. 1. *I. de obl. quæ quas. ex del.* eoque casu perpetua est, & heredi quoque, non vero contra heredem competit. *l.* 5. §. 5. *D. h. t.*

§. 11. Si eo ictu homo liber perisse dicetur, quin-

QUINQUAGINTA AUREORUM JUDICIUM DABO; cum enim liber homo periit, damni æstimatio non fit in duplum, quia in homine libero nulla corporis æstimatio fieri poteſt: *l.* 1. §. 5. *D. h. t.* quo caſu Actio hæc popularis & annalis eſt, neque heredi, neque in heredem competit. *d. l.* 5. §. 5. *I. de obl. quæ quaſ. ex del.*

§. 12. SI VIVET, NOCITUMQUE EI ESSE DICETUR. Hæc verba non pertinent ad damna, quæ in rem hominis liberi facta ſunt, ſi forte veſtimenta ejus vel quid aliud ſciſſum corruptumve eſt, ſed ea, quæ in corpus ejus admittuntur. *l.* 1. §. 6. *D. h. t.*

§. 13. QUANTUM OB EAM REM ÆQUUM JUDICI VIDEBITUR, CUM QUO AGITUR CONDEMNARI, TANTI JUDICIUM DABO; Judex enim computare debet mercedes medicis præſtitas, cæteraque impendia, quæ in curatione facta ſunt: præterea operas, quibus caruit aut cariturus eſt, ob id quod inutilis factus eſt. *l. ult. D. h. t.* §. 1. *I. de obl. quæ quaſ. ex del.* Eoque caſu Actio eſt perpetua. *l.* 5. §. 5. *D. h. t.*

§. 14. Cicatricum autem aut deformitatis nulla fit æſtimatio, quia liberum corpus nullam recipit æſtimationem. *l. ult. D. h. t. l.* 3. *D. ſi quadr. paup. ſec. dic.*

§. 15. SI SERVUS INSCIENTE DOMINO FECISSE DICETUR, IN JUDICIO ADJICIAM, AUT NOXAM DEDERE; hoc enim caſu *Actio Noxalis* locum habet. v. *l.* 2. *D. de noxal. act.*

§. 16. Cum autem hac *In factum actione* propter hoc quis condemnatus eſt, merito ei, ob hoc, quod hoſpes vel quis alius de cœnaculo dejecit, *Actio in factum* datur adverſus dejectorem, vel etiam *locati*, ſi dejectori locaverit. *l.* 5. §. 4. *D. h. t.*

§. 17. De *Periculoſe Poſitis & Suſpenſis* Prætor ita edi-

edixit: Ne quis in suggruenda protectove, supra eum locum, qua vulgo iter fiet, inve quo consistetur, id positum habeat, cujus casus nocere cui possit. Qui adversus ea fecerit, in eum solidorum decem in factum judicium dabo. Si servus insciente domino fecisse dicetur, *aut æstimationem dari*, (sic legend. vid.) aut noxæ dedi jubebo. *l.* 5. §. 6. *D. h. t.*

§. 19. Hoc Edictum superioris portio est; consequens enim fuit, Prætorem etiam in hunc casum prospicere, ut, si quid in his partibus ædium positum esset, non noceret. *l.* 5. §. 7. *D. h. t.*

§. 20. Ait Prætor, Ne quis; hæc verba ad omnes pertinent, vel inquilinos, vel dominos ædium, sive inhabitent, sive non: dummodo aliquid expositum habeant. *l.* 5. §. 8. *D. h. t.*

§. 21. In suggruenda protectove; *Suggruenda* seu *Suggrundia* sunt partes tecti prominentes, seu projecta ex ædibus: v. *l.* 242. §. 1. *D. de V. S. Protectum* vero, cum tigna emittuntur tegendi gratia. v. *l.* 2. *D. de S. P. U.* v. supr. ad *t. de S. P. U.* §. 12.

§. 22. Supra eum locum, qua vulgo iter fiet, inve quo consistetur, id positum habeat; accipere debemus *positum*, sive in habitationis, vel cœnaculi, sive etiam in horrei, vel cujus alterius ædificii partibus positum sit. *l.* 5. §. 9. *D. h. t.*

§. 23. *Positum habere* etiam is recte videtur, qui ipse quidem non posuit, verum ab alio positum patitur: quare si servus posuerit, dominus autem positum patiatur, non noxali judicio dominus, sed suo nomine tenebitur. *l.* 1. §. 10. *D. h. t.*

§. 24. Cujus casus nocere cui posset; ex his verbis manifestum fit, non omne positum huc pertinere, sed quicquid sic positum est, ut nocere possit. *l.* 5. §. 11. *D. h. t.*

§. 25. Si vero id, quod positum erat, deciderit & nocuerit, & constet, quis posuerit, in eum competit Actio qui posuit, non in eum qui habitaverit. *l.* 5. §. 12. *D. h. t.*

§. 26. Qui adversus ea fecerit, in eum solidorum decem in factum judicium dabo. Quæ Actio popularis est, & heredi similibusque competit, non contra heredem, quia pœnalis est. *l.* 5. §. *ult. D. h. t.*

§. 27. Si servus insciente domino fecisse dicetur, *aut æstimationem dari*, aut noxæ dedi jubebo. Quo casu hæc *Actio* similiter *Noxalis* est. v. *l.* 2. *pr. D. de noxal. act.*

Titul. IV.

De Noxalibus Actionibus.

C. III. 41.

§. 1. Si enim *Servus* damnum dederit, *Actio Noxalis* locum habet.

§. 2. De qua Prætor ita edixisse videtur: *Si Servus insciente domino, furtum fecisse, aliamve noxam commisisse dicetur, quanti ob eam rem æquum bonum Judici videbitur, adversus dominum, in cujus potestate est, judicium dabo, vel ipsum hominem noxæ dedi jubebo.* arg. *l.* 1. *l.* 2. *D. l.* 3. *C. pr. I. h. t.* Paul. *Sent. L.* II. *T.* 31. §. 7.

§. 3. Est itaque *Actio Noxalis, Actio Personalis, quæ ex delicto servi privato datur, contra dominum, ut damnum datum resarciat, vel servum noxæ dedat. l.* 1. *pr. D. pr. I. h. t.*

§. 4. Dicitur *Noxalis* a *Noxa*, i. e. maleficio, quia ex noxa atque maleficio servorum adversus nos instituitur. *d. l.* 1. *d. pr.*

§. 5. *Noxas* autem accipere debemus *privatas*, non eas, quæ publicam exercitionem, & coërcitionem capitalem habent. *l.* 17. §. 18. *D. de Ædil. Ed. l.*

200.

200. *D. de V. S.* Ob quas ipſe ſervus plectitur. *l.* 4. *C. h. t. l.* 2. *C. de accuſ. l.* 4. *C. ad L. Jul. de vi.*

§. 6. Datur *Actio Noxalis* ei, cui ſervus noxam committendo damnum dedit. arg. *d. l.* 1. *D. pr. I. h. t.*

§. 7. Contra Dominum, omnemque, etiam bonæ fidei poſſeſſorem; *l.* 11. *l.* 13. *D. h. t. Noxa* enim ſeu noxalis actio *caput ſequitur:* §. 5. *I. h. t. l.* 20. *l. ult. D. l.* 1. *C. h. t. l.* 1. §. 18. *D. depoſ. l.* 17. §. 7. *D. de injur. l.* 18. *l.* 41. §. 2. *D. de furt.* i. e. datur contra omnem eum, ad quem ſervus pervenerit, *d.* §. 5. *I. h. t.* quique in poteſtate eum habet, dolove malo fecit, quo minus haberet. *l.* 21. *pr. D. h. t.*

§. 8. Datur autem contra dominum ignorantem vel prohibentem; ſi enim ſervus ſciente vel non prohibente domino damnum dedit, in ſolidum dominum obligat. *l.* 2. *pr.* §. 1. *D. l.* 2. *l.* 4. *C. h. t.*

§. 9. Plane *Scientia* domini ſic accipienda eſt, ſi, cum prohibere poſſet, non prohibuit. *l.* 3. *l.* 4. *pr. D. h. t. l.* 50. *l.* 109. *D. de R. J.*

§. 10. Datur ad hoc, *ut dominus vel damnum datum reſarciat*, quod proprie in obligatione eſt, *vel ſervum noxæ dedat*, quam poteſtatem dominus a Lege accepit. *l.* 1. *pr. D. l.* 8. *C. pr. I. h. t. l.* 6. §. 1. *D. de re jud.*

§. 11. Summa ratione; iniquum enim eſt, nequitiam ſervorum, ultra ipſorum corpora, dominis damnoſam eſſe. §. 2. *I. l.* 2. *pr. D. h. t.*

§. 12. Debet itaque dominus, qui ſervum in ſua poteſtate eſſe confitetur, eum defendere, vel noxæ dedere. Si vero negavit in ſua poteſtate eſſe ſervum, permittit Prætor Actori arbitrium, utrum jurejurando id decidere, an judicium dictare ſine noxæ deditione velit: per quod vincet, ſi probaverit, eum in poteſtate eſſe, vel dolo ejus factum, quo minus eſſet. Qui

autem non probaverit, in poteſtate adverſarii eſſe ſervum, rem amittit. *l.* 22. §. *ult. D. h. t.*

§. 13. Prætoris verba hæc ſunt: SI IS, IN CUJUS POTESTATE ESSE DICETUR, NEGAVIT SE IN [SUA] POTESTATE SERVUM HABERE: UTRUM ACTOR VOLET, VEL DEJERARE JUBEBO, IN POTESTATE SUA NON ESSE, NEQUE SE DOLO MALO FECISSE, QUO MINUS ESSET, VEL JUDICIUM DABO SINE NOXÆ DEDITIONE. *l.* 21. §. 2. *D. h. t.*

§. 14. IN POTESTATE, ſic accipere debemus, ut facultatem & poteſtatem exhibendi ejus habeat; cæterum ſi in fuga ſit vel peregre, non videbitur eſſe in poteſtate. *l.* 21. §. 3. *D. h. t.*

§. 15. Quod ſi reus jurare nolit, ſimilis eſt ei, qui neque defendit abſentem, neque exhibet; qui condemnantur quaſi contumaces. *l.* 21. §. 4. *D. h. t.*

§. 16. Si vero jusjurandum exegit Actor, Reusque juravit, nihilominus poſt jusjurandum *Actio Noxalis* competit, ſi, poſteaquam juratum eſt, in poteſtate ejus eſſe cœperit. *l.* 21. §. *ult. D. h. t.*

§. 17. Dividuntur autem *Actiones Noxales*, in *Civiles*, & *Prætorias;* prout ſcil. *Directæ* ſunt *Civiles*, vel *Prætoriæ*. §. 4. *I. h. t.*

§. 18. *Civiles* ſunt, quæ legibus ſunt conſtitutæ, veluti *Furti nec manifeſti* ex L. XII. Tab. *Damni injuriæ* ex L. Aquilia: *Prætoriæ*, quæ ex Edicto Prætoris, veluti *Injuriarum* & *Vi bonorum raptorum. d.* §. 4.

§. 19. Dabantur etiam olim Actiones Noxales propter delicta liberorum, v. *Collat. Leg. Moſ.* & *Rom. t.* 2. §. *Papianus. l.* 3. §. 4. *D. de lib. hom. exhib.* quod poſtea mutatum eſt: tum quod abſurda viſa eſt ratione filiorum filiarumque noxæ deditio, tum quod ipſe filius ex delicto, *l.* 57. *de jud.* §. *ult. I. h. t. l.* 33. & *ſeqq. D. h. t. l.* 5. §. *pen. D. de O. & A.* nec non pater per indirectum *Actione judicati de peculio*, conveniri poſſit. *l.* 3. §. 11. *D. de pecul.*

LIBER

Liber X. Titul. I.

Finium Regundorum.

C. III. 39.

§. 1. Post *Actiones in rem scriptas Noxales*, sequuntur Actiones *Mixtæ ratione objecti*, *Finium* scil. *regundorum*, *Familiæ erciscundæ*, & *Communi dividundo*. v. §. 20. *I. de Act.*

§. 2. Actio *Finium regundorum* L. XII. Tab. introducta est, arg. *Inscr. l. ult. D. h. t.* sed postmodum, hoc similive modo, etiam Edicto inclusa: *Finium regundorum si inter confines agatur, judicium dabo: Ut fines, habita ratione ejus quod cujuscunque interest, ex bono & æquo regantur; si vero commode dirigi non possint, per adjudicationem & condemnationem controversia dirimatur.* arg. *l.* 2. §. 1. *l.* 3. *l.* 4. §. 1. 10. *D. h. t.* §. 20. *I. de act.* §. 6. *I. de off. jud.*

§. 3. Est itaque *Actio Finium regundorum*, *Actio personalis*, *arbitraria*, *duplex*, *competens Dominis*, *qui confines habent agros*, *quorum termini sunt confusi*, *ad fines regendos*, & *præstandas præstationes personales.*

§. 4. Vocatur hæc Actio *Finium regundorum*, a *finibus* confusis *regundis*, i. e. dirigendis & distinguendis. v. *l.* 2. §. 1. *l.* 4. §. 10. *l.* 8. *pr.* §. 1. *D. h. t.* Isid. *L.* V. *c.* 25.

§. 5. Est autem *Personalis;* non *mixta* ratione originis. Licet enim pro rei vindicatione sit, Actio tamen in personam est. *l.* 1. *D. h. t. l.* 1. §. 1. *C. de ann. exc.*

§. 6. Nascitur namque ex fortuita finium confusione; *l.* 2. §. 1. *l.* 8. *D. h. t.* quamvis & delictum concurrere possit. *d. l.* 4. §. 4. *D. h. t.*

§. 7. *Arbitraria;* v. *l.* 4. §. 3. *l.* 7. *D. h.t.* junct. *l.* 22. *C. de R. V.* §. 6. *I. de offic. jud.* junct. §. 31. *I. de act.*

§. 8. *Duplex;* Judicium enim *Finium regundorum* tale eſt, ut in eo ſingulæ perſonæ duplex jus habeant, agentis, & ejus, cum quo agitur: *l.* 10. *D. h. t.* Is autem *Actor* videtur, qui prior ad judicium provocavit. *l.* 13. *D. de jud.*

§. 9. *Competens Dominis; Actio* enim *Finium regundorum* maxime datur dominis agrorum: *l.* 4. §. 5. *l.* 12. *D. h. t.* non tantum tamen dominis, ſed & aliis jus in re habentibus; nam & in agris vectigalibus, & inter eos, qui uſumfructum habent, vel fructuarium & dominum proprietatis vicini fundi, & inter eos, qui jure pignoris poſſident, competere poteſt. *d. l.* 4. §. 9. *D. h. t. l.* 3. *C. h. t.*

§. 10. Non etiam ſociis, qui communem fundum habent. *l.* 4. §. 6. 7. *D. h. t.*

§. 11. *Qui confines agros habent;* §. 20. *I. de act.* hoc judicium enim locum habet in confinio *prædiorum ruſticorum*, urbanorum diſplicuit, neque enim *confines* hi, ſed magis *vicini* dicuntur, & ea communibus parietibus plerumque diſterminantur: & ideo, etſi in agris ædificia juncta ſint, locus huic actioni non erit. *l.* 2. *l.* 4. §. 10. *D. h. t.*

§. 12. Si vero via publica intervenit, confinium non intelligitur, & ideo *Finium regundorum* agi non poteſt; quia magis in confinio meo via publica, vel flumen eſt, quam ager vicini. *l.* 4. §. 11. *l.* 5. *D. h. t.*

§. 13. Sed ſi rivus privatus intervenit, *Finium regundorum* agi poteſt. *l.* 6. *D. h. t.*

§. 14. *Ad fines regendos;* i. e. dirigendos, & diſtinguendos. *l.* 2. §. 1. *D. h. t.* §. 6. *I. de offic. jud.* v. *ſupr.* §. 6.

§. 15. Et ſi quidem antiqui fines, ex veteribus monumentis & ruderibus, vel cenſu, *l.* 11. *D. h. t. l.* 10. *D. de prob.* vel per teſtes, v. *l.* 28. *D. de prob. l.* 2. §. 8. *D. de*

aq.

aq. & aq. pluv. probari possint, Judex istos sequi & restituere debet. v. *d. l.* 2. §. 1. *D. h. t. d.* §. 6. *I. de offic. jud.*

§. 16. Unde & ad officium Judicis pertinet, mensores mittere, & per eos dirimere ipsam finium quæstionem, & si ita res exigit, oculis suis loca subjicere. *l.* 8. §. 1. *D. l.* 3. *C. h. t.*

§. 17. Si vero fines dirigere non possit, vel evidentioribus finibus distingui agros commodius sit, ipsi permittitur adjudicatione controversiam dirimere. Quo casu opus est, ut ex alterutrius prædio alii aliquid adjudicandum sit: quo nomine is, cui adjudicatur, invicem pro eo, quod ei adjudicatur, certa pecunia condemnandus est. *l.* 2. §. 1. *l.* 3. *D. h. t.* §. *pen. I. de off. jud.*

§. 18. Cumque *Actio Finium regundorum* olim tantum de spatio V. pedum, quod inter conterminos agros vacuum relinquebatur, neque usucapi poterat, v. Aggen. Urb. *de Limit. agr.* Frontin. *de Lim. t. de contr.* Paul. I. *Sent. t.* 16. Cic. I. *de Leg.* c. 21. institui posset, de reliquo autem proprietatis quæstio haberetur; v. Front. *d. l. l.* 3. *C. Theod. h. t.* Isidor. *L.* 5. *c.* 25. *præscriptione illa* seu determinatione V. *pedum submota, finalis jurgii nunc libera* (ut & de majori spatio locum habeat) *peragitur intentio. l. pen. C. h. t.*

§. 19. Et *præstandas præstationes personales*, i. e. omne id quod interest, fructus scil. ab uno perceptos, & impensas ab altero factas, nec non damnum dolo culpave datum. *l.* 4. §. 1. 2. *D. h. t.*

§. 20. Quo judicio pendente neutri ex agro confini aliquid usurpare licet. *l.* 4. *C. h. t.*

§. 21. *Actio* autem hæc *Finium regundorum* præscriptione longissimi temporis, i. e. XXX. annorum, exstinguitur. *l. ult. C. h. t.*

TITUL. II.

FAMILIÆ ERCISCUNDÆ.

C. III. 36.

§. 1. A*ctio Familiæ ercifcundæ* fimiliter e L. XII. Tab. proficifcitur, *l.* 1. *pr. D. h. t.* fed poftea quoque Edicto propofita eft, quod ita conceptum videtur: *Familiæ ercifcundæ fi inter coheredes agatur, judicium dabo; Ut hereditas dividatur*, & *habita ratione præftationum, fi quid damni datum factumve eft, five quid eo nomine aut abeft altèri, aut ad alterum pervenit, res hereditariæ ex bono & æquo fingulis adjudicentur. Si vero res quædam commode dividi nequeat, illa res uni adjudicetur, & is invicem alteri certa pecunia condemnetur.* arg. *l.* 1. §. 1. *l.* 2. *l.* 22. §. 4 *D. h. t.* §. 20. *I. de act.* §. 4. *I. de off. jud. l.* 3. *pr. D. comm. div.*

§. 2. Adeoque *Actio Familiæ ercifcundæ* eft *Actio perfonalis, duplex, b. f. quæ datur coheredi, contra coheredem, ad communem hereditatem dividendam, & præftandas præftationes perfonales.*

§. 3. Dicitur *Familiæ ercifcundæ*, i. e. hereditatis dividendæ; *Familia* enim hic, uti & alibi, hereditatem denotat: v. *l.* 195. §. 1. *D. de V. S. l. ult. C. de V. S.* Gell. *L.* I. *c.* 9. *in f. Hercifcere* autem, quod ex *herctum* & *cifco* compofitum eft, idem eft quod dividere. *l.* 2. *D. h. t.* v. Cic. *de Orat. c.* 56. Feft. *in voc. Erctum citum.*

§. 4. Eft autem *Perfonalis; l.* 1. §. 1. *C. de ann. exc.* non *Mixta* ratione originis; quia nafcitur ex *Quafi contractu*, communione fcil. hereditatis. §. 4. *I. de obl. quæ quaf. ex contr.*

§. 5. *Duplex;* in *Familiæ ercifcundæ* judicio enim unus-

unusquisque heredum & *Rei* & *Actoris* partes sustinet; *l.* 2. §. 3. *l.* 44. §. 4. *D. h. t. l.* 37. §. 1. *D. de O. & A.* is autem *Actor* videtur, qui prior ad judicium provocavit. *l.* 13. *D. de jud.*

§. 6. *Bonæ fidei.* §. 28. *I. de act. l.* 9. *C. h. t.*

§. 7. *Quæ datur coheredi, contra coheredem; l.* 1. *l.* 24. §. 1. *l.* 51. §. 1. *D. h. t.* adeo quidem, ut non nisi post aditam hereditatem, *l.* 49. *in f. D. h. t.* inter confitentes de jure hereditatis, locum habeat. *l.* 1. §. 1. *l.* 36. *l.* 49. *d. l.* 51. §. 1. *D. h. t. l.* 1. §. 2. *D. si pars hered. pet.*

§. 8. Ita tamen, ut non obstet confessio judicialis de coherede, quominus postea detecto errore, is, qui confessus est, possit petere integram hereditatem, imo & partem hereditatis, falso coheredi solutam, repetere; nisi sententia pronunciata sit, eaque vim rei judicatæ obtinuerit, quæ repetitionem impedit. *d. l.* 36. *l.* 37. *D. h. t.*

§. 9. Sive autem heredes sint ex testamento, sive ab intestato, sive ex Jure Civili, sive Prætorio, nihil interest. *l.* 2. *pr. l.* 24. §. 1. *D. h. t.*

§. 10. Quin & si Quarta ad aliquem, ex Constitutione D. Pii adrogatum, deferatur, *Utile Familiæ erciscundæ judicium* locum habet. *l.* 2. §. 1. *D. h. t.*

§. 11. Non etiam interest, an partes suas possideant coheredes, an non possideant. *l.* 1. §. 1. *l.* 25. §. 2. *D. h. t.*

§. 12. Non tamen datur Minori, nisi intercedat consensus curatoris, & decretum judicis. arg. *l.* 17. *C. de præd. min.*

§. 13. Non etiam competit contra eos, qui titulo singulari res possident. *l.* 2. *pr. l.* 25. §. 7. *l.* 45. *D. h. t.*

§. 14. *Ad communem hereditatem dividendam; l.* 2. *pr. l.* 26. *D. h. t.* §. 20. *I. de act.* i. e. res omnes hereditarias, quæ titulo heredis possidentur: sive testato-

ſtatoris fuerint propriæ, ſive alio jure ab eo poſſeſſæ; *l.* 1. *pr. l.* 2. *pr. l.* 19. *l.* 25. §. 20. *D. h. t. l.* 8. *l.* 9. *l.* 10. *l.* 11. *& ſeqq. l.* 28. *l.* 29. *l.* 22. §. *ult. l.* 23. *l.* 24. *l.* 47. *D. h. t.* nemo enim invitus in communione, quæ mater ſolet eſſe diſcordiæ, retinendus eſt. *l.* 1. *pr. D. h. t. l.* 77. §. 20. *D. de leg.* 2. *l.* 26. §. 4. *D. de cond. ind. l. fin. C. comm. div.*

§. 15. Non etiam in hoc judicium veniunt; I. Res titulo ſingulari communes; arg. *l.* 2. *pr. l.* 25. §. 7. *l.* 45. *D. h. t.* quæque communes aut hereditariæ eſſe deſierunt. *l.* 12. §. *ult. l.* 54. *D. h. t.*

II. Nomina, quæ ipſo jure ex L. XII. Tab. inter coheredes ſunt diviſa. *l.* 2. §. *ult. l.* 4. *pr. D. l.* 6. *C. h. t. l.* 1. *C. ſi cert. pet. l.* 1. *C. de exc.* Licet ſtipulationes de diviſione nominum interpoſitæ effectum habeant. *d. l.* 2. §. *ult. D. h. t.*

III. Mala medicamenta, venena, nec non libri improbatæ lectionis; quæ protinus corrumpenda ſunt. *l.* 4. §. 1. *D. h. t.* v. *l.* 3. *C. de ſumm. Trin. l.* 6. §. 1. *l.* 8. §. 1. *C. de hæret. Act.* XIX. v. 19.

IV. Si quid ex peculatu, vel ex ſacrilegio, vel vi, aut latrocinio, aut aggreſſura, aliove delicto, adquiſitum eſt. *l.* 4. §. 2. *D. h. t.*

V. Tabulæ teſtamenti, aliaque inſtrumenta hereditaria, quæ ei, qui majori ex parte heres eſt, aut ſexu, conditione, vel ætate major eſt, cuſtodienda committuntur, reliquis deſcriptum datur: *l.* 4. §. *ult. l.* 5. *D. h. t. l. ult. D. de fid. inſtr.* quod ſi omnes æquales ſint, nec inter eos conveniat, apud quem potius eſſe debeant, ſortiri eos oportet, apud quem deponenda ſint. *d. l.* 5. *D. h. t.*

VI. Res quæ diviſionem non recipiunt: *l.* 25. §. 9. *D. h. t.* junct. *l.* 2. §. 2. *D. de V. O.* ut ſervitutes prædiales, quæ in actionem hanc non veniunt, niſi ut divi-

dividantur menſura & temporibus; *l.* 19. §. 4. *D. comm. div. l.* 4. *D. de aq. quot.* vel per adjudicationem ab aliis rebus dividantur. *d. l.* 25. §. 9. *& ſeqq. D. h. t.*

VII. Res denique extra commercium, adeoque & extra communionem poſitæ. *l.* 30. *D. h. t.*

§. 16. *Officium judicis* autem eſt, res hereditarias inter coheredes pro rata dividere, & ſingulas res ſingulis heredibus adjudicare, §. 4. *I. de off. jud. l.* 2. *pr. l.* 22. §. 1. 2. 3. *D. h. t.* §. 20. *I. de act.* nihilque indiviſum relinquere: *l.* 25. §. 20. *D. h. t.* Niſi diviſio ſit difficilis aut pene impoſſibilis, quo caſu poteſt vel uni proprietatem, alteri uſumfructum; *l.* 6. §. 1. *de uſufr.* vel uſum, vel uſumfructum alternis annis; *l.* 10. *l.* 16. §. 2. *D. h. t.* vel uni rem adjudicare, eumque coheredi certa pecunia condemnare. *d. l.* 22. §. 1. *l.* 55. *D. h. t.* §. 20. *I. de act.* §. 4. *I. de off. jud.*

§. 17. Item curare debet, ut de evictione caveatur, quibus adjudicat. *l.* 25. §. 21. *l.* 47. *D. l.* 14. *C. h. t.*

§. 18. Quas adjudicationes Prætor tuetur; exceptiones aut actiones dando; *l.* 44. §. 1. *D. h. t.* exemplo aliarum rerum judicatarum, quæ utroque remedio defenduntur. *l.* 8. *C. de reb. cred. t. t. D. de exc. rei jud.*

§. 19. Adeo quidem, ut ſi quid ex hac cauſa datum ſit, tanquam indebitum repeti nequeat, neque hæc diviſio ob læſionem ultra dimidium reſcindi poſſit. *l.* 36. *D. h. t.*

§. 20. Licet aliud juris ſit, ſi diviſio hereditatis inter coheredes ſine judice facta ſit. Quo caſu diviſio non ſolum ob enormem læſionem, etiam ſine dolo factam, arg. *l.* 2. *C. de reſc. vend.* junct. *l.* 1. *C. comm. utr. jud.* ſed & ob minorem, ſi dolo facta ſit, reſcinditur. *l.* 3. *C. comm. utriusque jud.*

§. 21.

§. 21. Quod si res quædam indivisæ relictæ sint, de iis *Communi dividundo* agendum est; *Familiæ* enim *erciscundæ* judicio, amplius quam semel, agi non potest. *l.* 20. §. 4. *D. h. t.*

§. 22. *Et præstandas præstationes personales;* Familiæ erciscundæ judicium enim ex duobus constat, id est ex rebus atque præstationibus, quæ sunt personales actiones: *l.* 22. §. 4. *D. h. t.* unde & ratione *objecti* hæc actio *mixtam causam* obtinere dicitur. §. 20. *I. de act.*

§. 23. Si unus igitur ex coheredibus solus ex hereditate aliquid perceperit, *l.* 19. *l.* 44. §. 3. *l.* 56. *D. h. t.* vel impensas fecerit, *l.* 29. *pr. l.* 44. §. *ult. D. l.* 18. §. 1. *C. h. t.* vel damnum dolo culpave dederit, *l.* 16. §. 4. *& seqq. l.* 17. *l.* 25. §. 16. *l.* 44. §. 2. *D. l.* 3. *C. h. t.* eo nomine coheres coheredi condemnandus est. §. 4. *I. de off. jud.* §. 3. 4. *I. de obl. quæ quas. ex contr.*

§. 24. Non tamen in hoc judicium veniunt ea, quæ a patre filio studiorum, vel simili causa pietatis, non credendi animo, subministrata sunt. *l.* 50. *D. h. t.* v. *l.* 34. *D.* junct. *l.* 11. 15. *C. de neg. gest. l. ult. D. de her. pet.*

§. 25. Impensæ etiam, quas coheres in communem hereditatem fecit, tum demum peti possunt, si eas communi nomine fecerit, neque solus partem suam administrare potuerit, cæteroquin enim *Actio Negotiorum gestorum* locum habet. *l.* 6. §. 2. *D. comm. div. l.* 40. *D. de neg. gest. l.* 49. *in f. D. l.* 20. *C. h. t.*

§. 26. Condemnationes autem & absolutiones in omnium persona faciendæ sunt, & ideo, si in alicujus persona omissa sit damnatio, in cæterorum quoque persona, quod fecit judex, non valebit. Quia non potest ex uno judicio res judicata in partem valere, in partem non valere. *l.* 27. *D. h. t.*

§. 27.

§. 27. Præscribitur hæc actio XXX. annis. *l.* 1. §. 1. *C. de annal. exc.* dummodo unus hereditatem tanquam suam possederit. v. *l.* 14. §. 2. *D. comm. div. l. f. C. eod. l.* 70. *D. pro soc.*

TITUL. III.

COMMUNI DIVIDUNDO.

C. III. 37.

§. 1. De *Actione Communi Dividundo* Prætor ita edixisse videtur: *Communi Dividundo si inter socios agatur, judicium dabo; ut res communes dividantur, & habita ratione præstationum, si quid in his damni datum factumve est, sive quid eo nomine aut abest alicui sociorum, aut ad eum pervenit ex re communi, ex bono & æquo singulis adjudicentur. Si vero res quædam commode dividi nequeat, illa res uni adjudicetur, & is invicem alteri certa pecunia condemnetur.* arg. *l.* 1. *l.* 2. *l.* 3. *pr. l.* 4. *pr. D. l.* 3. *C. h. t.* §. 20. *I. de act.* §. 5. *I. de off. jud.*

§. 2. Ut adeo hæc *Actio sit personalis, duplex, b. f. quæ datur socio contra socium, ad rem communem dividendam, & præstandas præstationes personales.*

§. 3. Est *Actio personalis;* non *mixta* ratione originis. *l.* 1. §. 1. *C. de annal. exc.* Nascitur enim ex quasi contractu, communione scil. rei singularis. §. 3. *I. de obl. quæ quas. ex contr.*

§. 4. *Duplex;* quia omnium sociorum par causa est, & singuli Actoris & Rei partes sustinent. *l.* 2. §. 1. *D. h. t. l.* 37. §. 1. *D. de O. & A.* Is autem Actor videtur, qui prior ad judicium provocavit. *d. l.* 2. §. 1. *D. h. t. l.* 13. *D. de jud.*

§. 5. *Bonæ fidei;* §. 28. *I. de act. l.* 4. §. 2. *D. h. t.* qua-

quare ſi una res indiviſa relicta eſt, valebit utique & cæterarum diviſio, & poterit iterum *communi dividundo* agi de ea, quæ indiviſa manſit. *d. l.* 4. §. 2. *D. h. t.*

§. 6. *Quæ datur ſocio contra ſocium;* i. e. ei, qui rem cum alio ex juſta cauſa communem habet; v. *l.* 7. §. 4. 5. *D. h. t.* contra eum, cum quo eam communem habet. §. 3. *I. de obl. quæ quaſ. ex contr.* §. 20. *I. de act.*

§. 7. Et quidem *Actio Directa* datur illis, qui jure dominii rem corporalem habent communem; *l.* 4. *pr. D. h. t.* *Utilis* vero illis, qui fundum vectigalem, *l.* 7. *pr. D. h. t.* Publicianam, *l.* 7. §. 2. *D. h. t.* jus pignoris, *l.* 7. §. 6. 8. 12. 13. *D. h. t.* vel ſervitutis habent. *l.* 7. §. 7. 10. *l.* 19. §. 4. *D. h. t.*

§. 8. Inter prædones autem hoc judicium locum non habet, nec ſi precario poſſideant locum habebit, nec ſi clam, quia injuſta eſt poſſeſſio iſta. Precaria vero juſta quidem, ſed quæ non pergat ad judicii vigorem. *l.* 7. §. 4. *D. h. t.*

§. 9. Non etiam colonis, neque iis, qui depoſitum ſuſceperunt, hoc judicium competit, quamvis naturaliter poſſideant. *l.* 7. §. 11. *D. h. t.*

§. 10. *Ad rem communem dividendam;* *l.* 3. *pr. D. h. t.* §. 20. *I. de act.* §. 4. *I. de off. jud.* Communi dividundo judicium enim ideo neceſſarium fuit, quod *pro Socio actio* magis ad perſonales invicem præſtationes pertinet, quam ad communium rerum diviſionem. *l.* 1. *D. h. t.*

§. 11. Et ſi quidem res communis commode diviſionem recipiat, judex partes ejus ſingulis adjudicare debet; & ſi unius pars prægravari videbitur, is invicem certa pecunia alteri condemnandus eſt. Quod ſi commode dividi non poſſit, tunc tota res uni adjudi-

judicanda, & is invicem alteri certa pecunia condemnandus est. §. 5. *l. de off. jud.* v. *l.* 3. *C. h. t. l.* 6. §. 10. *l.* 7. §. 10. *D. h. t.*

§. 12. *Et præstandas præstationes personales. l.* 3. *pr. D. h. t.* Sicut enim ipsius rei divisio venit in communi dividundo judicio, ita etiam præstationes veniunt. *l.* 4. §. 3. *D. h. t.* Eaque ratione mixtam causam obtinet. §. 20. *I. de act.*

§. 13. Et ideo si unus solus fructus ex re communi perceperit, §. 3. *I. de obl. quæ quas. ex cont. l.* 3. *l.* 4. *C. l.* 11. *D. h. t.* vel solus in eam rem necessarias impensas fecerit, *d.* §. 3. *l.* 4. §. 3. 4. *l.* 11. *D. h. t.* vel damnum dolo culpave dederit, *l.* 20. *l.* 28. *D. l.* 4. *in f. C. h. t.* eo nomine condemnandus est.

§. 14. Judicio autem *Communi dividundo* tum demum locus erit, si id gessit socius, sine quo partem suam administrare non potuit; alioquin, si potuit, habet *Negotiorum gestorum actionem*, eaque tenetur. *l.* 6. §. 2. *D. h. t. l.* 40. *D. de neg. gest.* v. *supr. ad t. Fam. ercisc.* §. 26.

§. 15. Cui Actioni similiter XXX. annis præscribitur. *l.* 1. §. 1. *C. de ann. exc.*

§. 16. Ut adeo hic pleraque eadem sint, quæ de *Judicio Familiæ exciscundæ* dicta sunt. *l.* 6. §. 11. *D. h. t.* add. *t. t. C. comm. utr. jur.*

TITUL. IV.

AD EXHIBENDUM.

C. III. 42.

§. 1. Mixtam etiam quodammodo causam ratione objecti obtinet *Actio ad Exhibendum;* de qua proinde simul subjicitur.

§. 2. Quam Prætor etiam hoc modo Edicto complexus

plexus videtur: *Ad exhibendum si agatur ab eo, cujus intereſt, neque res arbitrio Judicis exhibeatur, adverſus eum, qui poſſidet, aut dolo malo fecit, quo minus poſſideat, quanti ea res erit, judicium dabo.* arg. *l.* 2. *l.* 3. §. 1. 9. *ult.* *l.* 4. *l.* 5. *l.* 8. *l. pen. D. h. t.*

§. 3. Eſt itaque *Actio ad exhibendum perſonalis, in rem ſcripta, competens illis, quorum ex juſta cauſa peculiariter intereſt, adverſus quemcunque poſſeſſorem, ad rem mobilem, de qua quæſtio eſt, ejusque cauſam exhibendam, vel ſi res dolo non exhibeatur, ad præſtandum id quod intereſt.*

§. 4. Quæ perquam neceſſaria eſt, & maxime propter Vindicationes inducta. *l.* 1. *D. h. t.*

§. 5. Dicitur autem *Perſonalis*; *l.* 3. §. 3. *D. h. t.* §. 31. *I. de act.* naſcitur enim ex obligatione, quæ ex mera æquitate deſcendit. *l.* 3. §. *pen. D. l.* 7. *C. h. t.* Nam nihil æquius eſt, quam ut poſſeſſor rem ei exhibeat, cujus intereſt; cum & totam tradere teneatur, ſi actor dominium aliudve jus in re poſtea probaverit; & ſi id non probetur, nullum ex ea re damnum vel incommodum ſentiat. v. *l.* 2. §. 5. *D. de aq. quot. & æſtiv.* Diſſ. N. VII. *de Cauſ. Obl. C.* III. §. 3. *& ſeqq.*

§. 6. *In rem ſcripta*; quia contra omnem poſſeſſorem competit; non ſolum eum qui civiliter, ſed & eum qui naturaliter poſſidet. *l.* 3. §. *ult. l.* 4. *D. h. t.* Quales *in rem ſcriptæ* dici ſolent. *l.* 9. §. *ult. D. quod met. cauſ.*

§. 7. *Competens illis, quorum ex juſta cauſa peculiariter intereſt;* non tantum enim datur domino, eive, qui aliud jus in re habet, *l.* 1. *l.* 3. §. 3. 4. 12. *D. h. t.* ſed & illis, qui in perſonam acturi ſunt, *l.* 3. §. 7. *l.* 12. §. 2. *l.* 19. *D. h. t. l.* 2. *D. h. t.* dummodo eorum *peculiariter* interſit: *l.* 13. *l.* 14. *D. h. t.* de quo judex ſum-

ſummatim cognoſcit, *l.* 3. §. 9. *D h. t.* exceptionibus altioris indaginis in cauſam principalem reſervatis. *l.* 3. §. 13. *D. h. t.*

§. 8. Non tamen peculiariter eorum intereſſe ſufficit, ſed & *ex juſta* & probabili *cauſa* eorum intereſſe debet. *l.* 3. §. 11. *D. h. t.* *Non enim oportet jus civile calumniari, neque verba captare, ſed qua mente quid dicatur animadvertere convenit. l. pen. D. h. t.*

§. 9. Intereſſe autem debet Actoris, utroque tempore, & quo lis conteſtatur, & quo fit condemnatio. *l.* 7. §. *ult. D. h. t.*

§. 10. Heredi hæc Actio non ut heredi, ſed ſuo nomine competit. *l.* 12. §. *ult. D. h. t.*

§. 11. *Adverſus quemcunque poſſeſſorem;* non ſolum eum, qui civiliter, ſed & eum, qui naturaliter poſſidet. *l.* 3. §. *ult. l.* 4. *D. h. t.* dummodo vel tempore condemnationis exhibendi facultatem habeat. *l.* 5. *pr.* §. *ult. l.* 7. §. 3. 4. *D. h. t.*

§. 12. Niſi dolo malo fecerit, quo minus poſſideat, quia dolus pro poſſeſſione habetur. *l.* 5. §. 2. *l.* 14. *D. l.* 5. *C. h. t. l.* 131. *D. de R. J.*

§. 13. Contra heredem qua heredem non competit; ſed heres ſuo nomine tenetur. *l.* 12. §. *ult. D. h. t.*

§. 14. Plane ex dolo defuncti danda eſt in heredem hæc actio, ſi locupletior hereditas eo nomine facta ſit. *d. l.* 12. §. *ult. D. h. t.*

§. 15. *Ad rem mobilem, de qua quæſtio eſt; l.* 56. *D. de proc. l.* 3. §. 8. *l.* 18. *D. l. f. C. h. t.* immobiles enim ſemet ipſas ſatis exhibent. *l.* 2. *C. quand. & quib. quart.*

§. 16. Sive autem res mobilis ſola ſit, ſive alteri incluſa ſeu juncta, nihil intereſt; *l.* 6. *D. h. t. l.* 23. §. 5. *D. de R. V.* excepto tigno ædibus juncto, quod uti propter L. XII. Tab. vindicari nequit, ita neque

de eo exhibendo agi poteſt. *d. l.* 6. *D. h. t. d. l.* 23. §. 6. *l.* 1. *pr. D. de tign. junct.* §. 29. *I. de R. D.*

§. 17. *Exhibendam; l.* 3. §. 9. *D. h. t.* i. e. ſumtibus Actoris, v. *l.* 11. §. 1. *D. h. t.* ejus rei poteſtatem in publico faciendam. *Exhibere* enim eſt facere in publico poteſtatem, ut ei qui agit experiundi ſit copia. *l.* 2. *D. h. t. l.* 3. §. 9. *D. de tab. exh. l.* 3. §. 8. *D. de lib. hom. exhib. l.* 1. *D. ſi ex noxal. cauſ. ag. l.* 22. *l. ult. pr. D. de V. S.*

§. 18. *Ejusque cauſam;* non enim ſufficit, ſi exhibeat rem is, cum quo actum eſt, ſed opus eſt, ut etiam rei cauſam debeat exhibere, i. e. ut eam cauſam habeat actor, quam habiturus eſſet, ſi, cum primum ad exhibendum egiſſet, exhibita res fuiſſet. §. 3. *I. de off. jud. l.* 9. §. 5. *pen. ult. D. h. t.*

§. 19. Non tantum tamen hæc Actio ad *exhibendum*, ſed quandoque & ad *rem cum omni cauſa & acceſſionibus reſtituendam* datur: ſi ſcil. actor jus ſuum plene probaverit. *l.* 9. §. *pen. & ult. D. h. t.* §. 3. *I. de off. jud. l. ult. C. h. t.*

§. 20. *Vel ſi res dolo non exhibeatur, ad præſtandum id quod intereſt;* §. 3. *I. de off. jud. l.* 9. §. *ult. l.* 10. *& ſeq. D. h. t.* jurejurando in litem actoris æſtimandum. *l.* 3. §. 2. *l.* 5. §. 2. *D. h. t. l.* 5. *pr. D. de in lit. jur.*

§. 21. Si exhibeatur quidem, ſed dolo aut culpa deterior facta, poſſeſſor tenetur ex *L. Aquilia* de damno injuria dato. *l.* 17. *D. l.* 7. *C. h. t.*

§. 22. Si nec dolo nec culpa poſſeſſoris fiat, ut res non exhibeatur, cautio de exhibendo, ſi in poteſtatem venerit, præſtanda eſt. *l.* 5. §. *ult. l.* 12. §. 5. *D. h. t.* §. 3. *I. de off. jud.* §. 1. *I. de div. ſtip.*

§. 23. Præſcribitur autem hæc Actio eo tempore, quo aliæ Actiones perſonales perpetuæ, ſpatio ſcil. XXX. annorum. *pr. I. de perp. & temp. act. l.* 2. 3. *C. de præſcr.* 30. *ann.*

LIBER

Liber XI. Titul. I.

De Interrogationibus in Jure Faciendis, et Interrogatoriis Actionibus.

§. 1. Quem ufum habet *Actio ad Exhibendum* in *Rei Vindicatione*, eundem præbebant in *Actionibus perſonalibus Interrogationes in jure faciendæ*, & *Interrogatoriæ actiones:* quemadmodum enim *Exhibitio* rei petitur, ut quis commodius agere poſſit, ſic *Interrogationes in jure* fiebant, ut ſciret actor, an, & ex qua parte poſſet actione in perſonam, ſibi competente, aliquem convenire. *l.* 1. *l.* 2. *l.* 3. *l.* 5. *l.* 8. *D. h. t.*

§. 2. De quibus Prætor ita edixiſſe videtur: Qui in Jure interrogatus responderit; *qua ex parte ſit heres, aut bonorum poſſeſſor, adverſus eum ex ſua reſponſione actionem dabo; Adverſus eum, qui* omnino non respondisse *dicetur, in ſolidum actionem dabo.* arg. *l.* 4. §. 1. *l.* 11. §. 4. 5. *D. h. t.*

§. 3. Ait Prætor, Qui interrogatus; in *Actionibus* ſcil. *in perſonam.* Eſt enim *Interrogatio* tunc neceſſaria, cum *in Perſonam* eſt *Actio*, & ita ſi certum petetur; ne, dum ignoret actor, qua ex parte v. gr. adverſarius defuncto heres exſtiterit, interdum plus petendo aliquid damni ſentiat. *l.* 1. *pr. D. h. t.*

§. 4. Non etiam in *Actionibus in rem*, in quibus *Interrogationes* illæ locum non habuerunt; *d. l.* 1. *D. h. t. l.* 73. *D. de R. V.* arg. *l.* 4. *C. de edend.* excepta *Petitione Hereditatis. l.* 11. *C. de pet. her.*

§. 5. *Interrogatum* autem accipere debemus, ſive a Prætore, ſive ab adverſario. *l.* 9. §. 1. *D. h. t.*

§. 6. Si ſervus interrogetur, nulla erit interrogatio,

gatio, non magis quam si servus interroget. *l.* 9. §. 2. *D. h. t.*

§. 7. Non etiam alius pro alio interrogandus est; de se enim debet quis in judicio interrogari, hoc est, cum ipse convenitur. *l.* 9. §. 3. *D. h. t.*

§. 8. IN JURE; i. e. apud Magistratus populi Romani, vel Præsides Provinciarum, vel alios Judices. *Jus* enim hic locus est, ubi juris dicendi vel judicandi gratia Magistratus consistit, vel si domi, vel si in itinere hoc agat. *l.* 4. §. 1. *D. h. t. l. pen. D. de J. & J.*

§. 9. Dummodo interrogatio ante litem contestatam fiat, post litem contestatam enim locum non habebat: *l.* 1. *pr. D. h. t.* Licet in omni causa, ubicunque Judicem æquitas moverit, fieri potuerit. *l. pen. D. h. t.*

§. 10. RESPONDERIT; uti debebat; voluit enim Prætor adstringere eum, qui convenitur, ex sua in judicio responsione, ut vel confitendo, vel mentiendo se oneret. *l.* 4. *pr. D. h. t.*

§. 11. Quod si tamen tempus ad deliberandum petat, minime negandum est. *l.* 5. *D. h. t.*

§. 12. Imo interdum interrogatus, *an heres sit?* non cogitur respondere, utpote si controversiam hereditatis ab alio patiatur: ne, aut negando se heredem, præjudicet sibi; aut, dicendo heredem, illigetur etiam ablata sibi hereditate. *l.* 6. §. 1. *D. h. t.*

§. 13. *Qua ex parte sit heres, aut bonorum possessor;* totiens enim heres in jure interrogandus est, qua ex parte heres sit, quotiens adversus eum actio instituitur, & dubitat actor, qua ex parte is, cum quo agere velit, heres sit. *l.* 1. *pr. D. h. t.* Difficile enim est ei, qui heredem bonorumve possessorem convenit, probare heredem bonorumve possessorem esse, quia probatio aditæ hereditatis plerumque difficilis est. *l.* 2. *l.* 3. *D. h. t.*

§. 14.

§. 14. Sive autem vere respònderit, sive falso, nihil interest; cum & mentiendo sese oneret, *l.* 4. *pr. D. h. t.* & fides ei contra se habeatur. *l.* 11. §. 2. 3. *D. h. t.*

§. 15. Confessionibus tamen falsis respondentes ita demum obligantur, si ejus nomine, de quo quis interrogatus est, cum aliquo sit actio, & confessio naturaliter ita sese habere possit. *l.* 13. *l.* 14. §. 1. *D. h. t.*

§. 16. *Adversus eum ex sua responsione actionem dabo; Actionem* sc. *Interrogatoriam, h. t.* quæ & *Confessoria* dicitur. *l.* 23. §. *ult. l.* 25. §. 1. *D. ad L. Aquil.* Qui enim interrogatus responderit, sic tenetur, *quasi ex contractu obligatus, pro quo pulsabitur. l.* 11. §. 9. *D. h. t.*

§. 17. Quæ *Actio Interrogatoria* est *Actio Prætoria, personalis, adjectitia, competens interroganti, contra reum respondentem, ad præstandum id, quod eum ex confessione debere intelligitur. l.* 1. *l.* 10. *l.* 11. §. 9. *D. h. t.*

§. 18. Plane ex justa causa respondenti succurritur, *l.* 11. §. 8. 10. *D. h. t.* ut &, si sine dolo malo culpave responderit. *l.* 11. §. 2. *D. h. t.*

§. 19. Sed & responsi pœnitere licet, si nulla actoris ex ejus pœnitentia sit captio. *l.* 11. §. *ult. D. h. t.*

§. 20. *Adversus eum,* qui omnino non respondisse *dicetur, in solidum Actionem dabo.* Qui enim ex parte heres est, & rogatus tacuit apud Prætorem, in ea causa est, ut instituta actione in solidum conveniatur, quasi negavit se heredem esse: nam, qui omnino non respondit, contumax est, contumaciæ autem hanc pœnam ferre debet, ut in solidum conveniatur, quemadmodum si negasset; quia Prætorem contemnere videtur. *l.* 11. §. 4. 7. *l.* 19. *D. h. t.*

§. 21. Sed & *omnino non respondisse* videtur, qui

 ad

ad interrogatum non respondit, i. e. *πρὸς ἔπος*. *l.* 11. §. 5. *D. h. t.* v. Varr. *de L. L. L. V.*

§. 22. Nihil enim interest, neget quis, an taceat interrogatus, an obscure respondeat, ut incertum dimittat interrogatorem. *l.* 11. §. 7. *D. h. t.*

§. 23. *Interrogatoriis* autem *Actionibus* hodie non utimur, quia nemo cogitur ante judicium de suo jure aliquid respondere: ideoque minus frequentantur, & in desuetudinem abierunt. *l.* 1. §. 1. *D. h. t.*

TITUL. II.

DE QUIBUS REBUS AD EUNDEM JUDICEM EATUR.

§. 1. Ad Actiones recte instituendas pertinet etiam caput, *de quibus rebus ad eundem Judicem eatur;* non raro enim contingit, ut plures causæ apud eundem Judicem, propter *Continentiam earum*, terminandæ sint.

§. 2. Est autem *Continentia causarum, controversiarum cohærentia & connexio, propter quam commode separari nequeunt, sed coram eodem judice ventilandæ & terminandæ sunt.* v. *l.* 10. *C. de judic.*

§. 3. Quæ I. oritur ex generalitate actionis, adversus plures personas, vel ad res, quæ diversæ sunt jurisdictionis, competentis.

§. 4. Si enim inter plures *Familiæ erciscundæ* agatur; & inter eosdem *Communi dividundo*, aut *Finium regundorum*, idem Judex sumendus est; & quo facilius coire coheredes vel socii possint, in eundem locum omnium præsentiam fieri oportet. *l.* 1. *D. h. t.*

§. 5. Similiter si ex pluribus Tutoribus unus convenitur, postulante eo, omnes ad eundem Judicem mittuntur. *l.* 2. *D. h. t. l.* 5. *C. arb. tut.*

§. 6.

§. 6. II. *Causarum continentia* oritur ex singulari cognatione juris & facti; nec non III. ex eo, quod una alteri præjudicium faciat: unde Judex, qui cognovit de causa possessionis, etiam de causa proprietatis cognoscere debet. *l.* 10. *C. de judic. l.* 13. *C. de R. V. l.* 35. *D. de A. vel A. P.* vid. supr. *ad t. de jud.* §. 101. 102.

Titul. III.

De Servo Corrupto.
C. VI. 2.

§. 1. Superioribus autem Actionibus affines sunt, & earum quasi supplementum continent, actiones quædam, ob damnum quidem, non tamen in rebus nostris proprie datum, competentes; veluti de *Servo corrupto*, similesque, de quibus, priusquam ad *Actiones personales* ex *contractu* descendentes fit transitus, hoc loco simul agendum visum est.

§. 2. Et quidem de *Servo corrupto* Prætor ita edixit: Qui servum, servam, alienum, alienam, recepisse, persuasisseve quid ei dicetur dolo malo, quo eum eam deteriorem faceret, in eum, quanti ea res erit, in duplum judicium dabo. *l.* 1. *pr. D. h. t.*

§. 3. Ait Prætor, Qui servum, servam, alienum, alienam; quod si quis liberum putaverit, nihilominus tenetur: magis enim delinquit, qui liberum putans aliquem corrumpit. *l.* 5. §. 1. *D. h. t.*

§. 4. Recepisse; *Recepisse* ita accipimus, si susceperit servum alienum ad se; est enim proprie *recipere* refugium abscondendi causa servo præstare, vel in suo agro, vel in alieno loco, ædificiove, *l.* 1. §. 2. *D. h. t.*

§. 5. PERSUASISSEVE QUID DICETUR; i. e. hortatus ſit, vel conſilium dederit: §. 23. *pr. I. de act.* *Perſuadere* autem plus eſt, quam compellere atque cogere. *l.* 1. §. 3. *D. h. t.*

§. 6. DOLO MALO; i. e. per calliditatem: *l.* 3. *pr.* *D. h. t. Perſuadere* enim ex mediis verbis eſt, nam & bonum conſilium quis dando poteſt ſuadere, & malum, & ideo Prætor hæc verba ſumma ratione adjecit. *l.* 1. §. 3. *D. h. t.*

§. 7. Unde ſi quis ſine dolo, v. gr. luſus gratia, ſervum deteriorem fecerit, *l.* 3. *pr.* §. 1. *D. h. t.* vel ſi quis, ut domino cuſtodiret, eum receperit, vel humanitate, vel miſericordia ductus, vel approbata atque juſta ratione, non tenebitur. *l.* 5. *pr. D. h. t.*

§. 8. QUO EUM EAM DETERIOREM FACERET; neque enim delinquit, niſi qui tale aliquid ſervo perſuadet, ex quo eum facit deteriorem: qui igitur ſervum ſollicitat ad aliquid faciendum, vel cogitandum improbe, hic videtur hoc Edicto notari. *l.* 1. §. 3. 4. 5. *l.* 2. *D h. t.* §. 23 *I. de act.*

§. 9. IN EUM QUANTI EA RES EST; i. e. quanti damnum datum eſt: hæc verba enim omne detrimentum recipiunt. *l.* 11. *pr. D. h. t.*

§. 10. IN DUPLUM; *l.* 9. §. 2. *D. h. t.* §. 23. *I. de act.* quanti ſc. ſervus ob id, quod corruptus ſit, minoris ſit. *l.* 9. §. *ult. D. h. t.*

§. 11. Sed & in hoc judicium earum rerum æſtimatio venit, quas ſecum ſervus abſtulit, quia omne damnum duplatur; neque intereſt, an ad corruptorem perlatæ ſint, an non ſint; juſtius enim eſt, eum teneri, qui princeps fuerit delicti, quam eum quæri, ad quem res perlatæ ſint. *l.* 10. *D. h. t.* §. 23. *I. de act.*

§. 12. Marito tamen contra uxorem in ſimplum tantum competit. *l. ult. D. h. t.*

§. 13.

§. 13. Judicium dabo; concedendo sc. *Actionem de Servo corrupto*, *h. t.* seu *Servi corrupti. l.* 1. §. 1. *l.* 11. §. 2. *l.* 14. §. 1. *D. h. t.* §. 8. *I. de obl. quæ ex del.* §. 2. *I. de act.*

§. 14. Quæ est *Actio Prætoria*, *l.* 1. *pr. D. h. t. personalis*, *l.* 1. §. 3. *D. h. t. pœnalis mixta;* v. *l.* 13. *l.* 11. §. 2. *l.* 14. §. 5. *D. h. t. Competens Domino servi corrupti, ejusque heredibus; l.* 8. *l.* 13. *D. h. t. Contra eum, qui servum alienum corrupit, non contra heredem; l.* 13. *D. h. t. In duplum. l.* 1. *pr. D. h. t.* §. 23. *I. de act.*

§. 15. Eaque *Directa* est, vel *Utilis. l.* 9. §. 1. *l.* 14. §. 1. *D. h. t.*

§. 16. Si enim servus, in quo alius usumfructum habet, corruptus sit, *Utilis* actio fructuario competit. *d. l.* 9. §. 1. *D. h. t.*

§. 17. De filio etiam filiave familias corruptis huic Edicto proprie locus non est; quia *servi corrupti* constituta actio est, qui in patrimonio nostro esset, & pauperiorem se factum esse dominus probare potest, dignitate & fama domus integra manente: sed *Utilis* tamen competit officio Judicis æstimanda, quoniam interest nostra, animum liberorum nostrorum non corrumpi. *l.* 14. §. 1. *D. h. t.*

§. 18. Quod si servus servave corrupisse dicetur, judicium cum noxæ deditione redditur. *l.* 5. §. 3. *D. h. t.*

Titul. IV.

De Fugitivis.

C. VI. 1.

§. 1. Ad species corrumpendorum servorum pertinet, si quis servo persuaserit *fugere*, vel *alea ludere: l.* 26. *D. de injur. l.* 25. §. 6. *D. de Æd. Ed.* unde *de Fugitivis*, & *Aleatoribus*, hoc loco simul agitur.

§. 2. *Fugitivus* proprie eſt, qui ea mente a Domino fugæ cauſa diſcedit, ne ad eum redeat. *l.* 17. §. 1. *D. de Æd. Ed. l.* 225. *D. de V. S.*

§. 3. *Erro* vero, qui non quidem fugit, ſed frequenter ſine cauſa vagatur, & temporibus in res nugatorias conſumtis ſerius domum redit. *d. l.* 17. §. 14. *de Æd. Ed.* v. infr. *ad t. de Ædil. Ed.* §. 14. 15.

§. 4. Sed hic *Fugitivus* accipitur & ſi quis *erro* ſit. *l.* 1. §. 5. *D. h. t.*

§. 5. Si quis autem fugitivum celaverit, non tantum fur eſt & furti tenetur, *l.* 1. *pr. D. h. t.* ſed & aliis modis coërcetur.

§. 6. Senatus enim cenſuit, ne fugitivi admittantur in ſaltus, neque protegantur a villicis, vel procuratoribus poſſeſſorum, & mulctam ſtatuit; his autem, qui intra XX. dies fugitivos vel dominis reddidiſſent, vel Magiſtratibus exhibuiſſent, veniam in ante actum dedit. *l.* 1. §. 1. *D. h. t.*

§. 7. Quod SCtum aditum etiam dedit militi vel pagano, ad inveſtigandum fugitivum, in prædia Senatorum vel paganorum. *l.* 1. §. 2. *D. h. t.*

§. 8. Cui rei etiam *Lex Favia* proſpexerat, & SCtum Modeſto conſule (*A. U. C.* 981. *P. N. C.* 228.) factum, ut fugitivos inquirere volentibus literæ ad Magiſtratus dentur, mulcta etiam C. ſolidorum in Magiſtratus ſtatuta, ſi literis acceptis inquirentes non adjuvent. *l.* 1. §. 2. *D. h. t.*

§. 9. Sed & in eum, qui quæri apud ſe prohibuit, eadem pœna ſtatuta eſt. *d. l.* 1. §. 2.

§. 10. Eſt & generalis *Epiſtola Divorum Marci & Commodi*, qua declaratur, & Præſides, & Magiſtratus, & Milites ſtationarios, Dominum adjuvare debere, in inquirendis fugitivis; & ut inventos redderent, & ut hi, apud quos inveniuntur, puniantur, ſi crimine contingantur. *d. l.* 1. §. 2. add. *l.* 3. *l.* 4. *D. h. t.*

§. 11.

§. 11. Porro ex *constitutione Constantini*, si quis fugitivum clam domino recepit, eundem cum alio servo, vel XX. solidis, restituere cogitur. *l.* 4. *C. h. t.*

§. 12. Si quis vero servum fiscalem putaverit occultandum, non solum eum restituere, sed & XII. libras argenti, ex *constitutione Valentis Valentiniani* & *Gratiani* Impp. fisco dependere compellitur. *l. pen. C. h. t.*

§. 13. Non tantum autem *fugitivos Recipientes* & celantes coërcentur, sed & ipsi *Fugitivi* varie puniuntur.

§. 14. *Fugitivi* enim apprehensi in publicum deducendi, i. e. Magistratibus tradendi, vel publicis Ministeriis; a quibus, pro re nata, & vinciri possunt. *l.* 1. §. 3. 6. 7. 8. *D. h. t.*

§. 15. Qui, si pro liberis se gesserint, gravius coërceri solent. *l.* 2. *D. h. t.*

§. 16. Quod si vero ad Barbaros transfugerint, olim vel pede amputato debilitabantur, vel metallo dabantur: jure novo autem, una manus ipsis abscinditur, aliave pœna afficiuntur. *l.* 3. *& Auth. seq. C. h. t.*

Titul. V.

De Aleatoribus.

C. III. 43.

§. 1. Quantum ad *Aleatores* attinet, Prætor tale Edictum proposuit: Si quis eum, apud quem alea lusum esse dicetur, verberaverit, damnumve ei dederit, sive quod eo tempore *domo* (sic leg. *l.* 1. §. 2. *D. h. t.*) ejus subtractum est, judicium non dabo. In eum, qui alea luden-

DENDI CAUSA VIM INTULERIT, UTI QUÆQUE RES ERIT, ANIMADVERTAM. *l.* 1. *pr. D. h. t.*

§. 2. Ait Prætor, SI QUIS EUM, APUD QUEM ALEA LUSUM ESSE DICETUR; *Alea* proprie ludus eſt talorum vel teſſerarum: Suet. *in Aug. c.* 71. *in Claud. c.* 33. Mart. *L.* XIV. *Ep.* 15. in genere vero omnis ludus fortunæ, ſeu in quo fortuna prædominatur. *l.* 8. §. 1. *D. de contrah. emt.* Liv. *L.* XLII. *c.* 59.

§. 3. Quæ licet antiqua, & jure Naturali, & Divino, per ſe non ſit illicita: Proverb. XVIII. v. 18. XVI. v. 33. Act. I. v. 24. *& ſeqq. l.* 8. §. 1. *D. de contr. emt. vend.* quoniam tamen pro tempore abiit in lachrymas, SCto & legibus Romanis merito eſt prohibita. *l.* 3. *D. l. ult. C. h. t.* Horat. *L.* III. *Od.* 24. *in f.*

§. 4. Adeo ut, ſi quid alea perditum ſit, non tantum vincenti non detur actio, ſed & tum victo, ſi ſolverit, ex alio Edicti capite, *l. ult.* §. 1. 2. *D. h. t.* tum aliis concedatur repetitio, quæ non niſi L. annis præſcribitur. *l.* 1. *l. f. C. h. t.*

§. 5. Non autem in pecuniam ludere vetitum, ſi quis certet haſta, vel pilo jaciendo, vel currendo, ſaliendo, luctando, pugnando, quod virtutis cauſa fiat. *l.* 2. §. 1. *D. h. t.* Ludere enim licet μονόβολον i. e. curſu exerceri & certare, κοντομονόβολον i. e. ſaltu exerceri, κύνταινον κόνταικα χώρις τῆς πόρπης i. e. ludere vibratione *Quintiana* absque ſpiculo, ſive aculeo ferreo, a quodam *Quinto* ita nominata hac luſus ſpecie, περιχύτην i. e. exerceri lucta, Hippice i. e. equorum curſu ſeu hippodromo, absque dolo & circumventione. *l.* 1. *l. ult. C. h. t.*

§. 6. Ita tamen, ut ditioribus ad ſingulas commiſſiones, ſeu ad ſingulos congreſſus aut vices, ultra ſolidum deponere non liceat. *d. l.* 1. *in f. C. h. t.*

§. 7. In quibus cauſis ex *L. Titia, Publicia*, & *Cornelia*, etiam *Sponſionem* facere licet. *l.* 3. *D. h. t.* Quæ, ut

&

& *Olla fortunæ*, si fraudes absint, per se etiam non est illicita. arg. *l.* 8. §. 1. *D. de contr. emt. l.* 12. *l.* 13. *D. de act. emt.*

§. 8. Sed & quod in convivio vescendi causa ponitur, in eam rem *alea* (sic leg.) ludere permittitur. *l. ult. pr. D. h. t.*

§. 9. Verberaverit, damnumve ei dederit. Si rapinas fecerint inter se collusores, *Vi bonorum raptorum* non denegabitur *actio*; susceptorem enim duntaxat prohibuit vindicari, non & collusores, quamvis & hi indigni videantur. *l.* 1. §. 1. *D. h. t.*

§. 10. Sive quid eo tempore *Domo* ejus subtractum est; illud notandum, quod susceptorem verberatum quidem, & damnum passum, ubicunque & quandocunque non vindicat: verum furtum factum domi, & eo tempore, quo alea ludebatur, licet lusor non fuerit, qui quid eorum fecerit, impune fit. *l.* 1. §. 2. *D. h. t.*

§. 11. *Domum* autem pro habitatione & domicilio nos accipere debere certum est. *d. l.* 1. §. 2. *D. h. t.* add. *l.* 5. §. 2. *D. de injur. l.* 203. *de V. S.*

§. 12. Judicium non dabo; quibus verbis, cum sint generalia, Prætor susceptori aleatorum omnes actiones negat, non tantum pœnales, sed & rei persecutorias. *l.* 1. §. 3. *D. h. t.*

§. 13. Furtis tamen & rapinis fenestram minime aperit, neque ad delinquendum homines invitat; licet enim, susceptorum aleatorum coërcendorum causa, susceptoribus negetur actio, non tamen hoc obstat, quo minus Magistratus auctores delicti arbitraria pœna afficere possit. arg. *l.* 1. *pr. de off. Præf. Urb. l.* 3. *l.* 13. *D. de off. Proconf.*

§. 14. In eum, qui aleæ ludendæ causa vim intulerit, uti quæque res erit, animadvertam. Hæc clausula pertinet ad animadversionem ejus,

ejus, qui compulit ludere; ut aut mulctetur, aut in latumias vel vincula publica ducatur. *l.* 1. §. *ult. l.* 2. *pr. D. h. t.*

Titul. VI.

Si Mensor Falsum Modum Dixerit.

§. 1. Similis superioribus Actionibus est *Actio in factum, quæ contra mensorem, qui falsum modum dixerit*, locum habet.

§. 2. De qua Prætor ita edixisse videtur: *Si Mensor agri falsum modum dixerit dolo malo, aut cujus alterius rei mensuram falsam renunciaverit, eo nomine adversus eum in factum judicium dabo.* arg. *Inscr. l.* 1. *pr.* §. 1. *l.* 2. *l.* 5. §. 2. *D. h. t.*

§. 3. Ait Prætor, *Si Mensor agri falsum modum dixerit; Mensor* hic proprie est, qui pertica, decempeda, aliave machina, agros metitur, modumque renunciat. Adversus *mensorem agrorum* enim maxime Prætor *Actionem in factum* proponit, a quo falli nos non oportet; nam interest nostra, ne fallamur in modi renunciatione, si forte vel de finibus contentio sit, (in quo judicio agrimensores sæpenumero adhibentur, *l.* 8. §. 1. *D. l.* 3. *C. fin. reg. l.* 3. §. 4. *D. h. t.*) vel emtor scire velit, vel venditor, cujusmodi ager veneat. *l.* 1. *pr. l.* 3. §. 1. 2. *D. h. t.*

§. 4. *Modus* autem est mensura, quantitas, & spatium agri. *l.* 40. *D. de contr. emt. vend. l.* 4. *in f. D. de act. emt. vend. l.* 12. *C. de serv. & aq.*

§. 5. *Dolo malo;* hæc Actio enim dolum malum duntaxat exigit. Visum enim est satis abundeque coërceri mensorem, si dolus malus solus coërceatur ejus hominis, qui civiliter obligatus non est. *l.* 1. §. 1. *D. h. t.*

§. 6.

§. 6. Proinde, si mensor imperite versatus est, sibi imputare debet, qui eum adhibuit, sed & si negligenter, æque mensor securus erit. *d. l.* 1. §. 1. *D. h. t.*

§. 7. Plane lata culpa *dolo* comparabitur. *d. l.* 1. §. 1. *D. h. t. l.* 226. *D. de V. S.*

§. 8. *Aut cujus alterius rei mensuram falsam renunciaverit;* Prætor enim hoc judicium latius porrexit, nam & si cujus alterius rei mensuram falsam renunciasse dicetur, hæc actio competit: proinde si in ædificii mensura fefellit, vel frumenti, vel vini, vel itineris, alteriusve servitutis, vel cujus alterius rei, tenebitur. *l.* 5. §. *ult. l.* 6. *l.* 7. *pr.* §. 1. *& seqq. D. h. t.*

§. 9. Si mensor falsum modum non renunciaverit, sed traxerit renunciationem, & ob hoc evenerit, ut v. gr. venditor *læderetur,* (sic leg.) qui se assignaturum modum intra certum diem promisit, non hæc actio locum habet, sed ad *Actionem de dolo* recurrendum est. *l.* 5. *pr. D. h. t.*

§. 10. *Eo nomine adversus eum in factum judicium dabo;* quam actionem Prætor ideo proposuit, quia non crediderunt veteres, inter tales personas locationem conductionem esse, sed magis operam beneficii loco præberi, & id, quod datur mensori, ad remunerandum dari, & inde *honorarium* appellari. *l.* 1. *pr. D. h. t.*

§. 11. Est itaque *Actio* hæc *in factum*, *Actio Prætoria*, *personalis*, *ex delicto descendens*, arg. *l.* 1. §. 1. *l.* 3. §. 4. 5. 6. *D. h. t. subsidiaria*, *l.* 3. §. 2. 3. *D. h. t. perpetua; l.* 4. *D. h. t. Competens ei*, *cujus interfuit falsum modum renunciatum non esse*, *l.* 3. §. 1. *D. h. t. ejusque heredi; l.* 3. §. 5. *D. h. t. Contra eum, qui vel ipse, vel per alium, falsum modum renunciavit*, *l.* 1. §. *ult. l.* 2. *pr.* §. 1. *l.* 3. *pr. D. h. t.* non etiam contra heredem;

l. 3.

l. 3. §. *penult. D. h. t. Ad id quod intereſt. l.* 1. *pr. l.* 3. §. 1. *l.* 5. §. 1. *D. h. t.*

§. 12. Quæ, ſi ſervi nomine competat, noxalis eſt. *l.* 3. §. *ult. D. h. t.*

§. 13. Quin & *Utilis actio in factum* contra eum, qui menſor non fuit, fefellit tamen in modo, locum habet. *l. ult.* §. 2. & *ſeqq. D. h. t.*

Titul. VII.

De Religiosis, Et Sumtibus Funerum, Et Ut Funus Ducere Liceat.

C. III. 44.

§. 1. Sunt denique *Actiones de damnis circa loca Religioſa datis*, de quibus *h.* & *ſeq. tit.* ſubjicitur.

De Religiosis.

§. 2. *Locus Religioſus* eſt ſepulcrum; religioſum locum enim quisque ſua voluntate facit, dum mortuum infert in locum ſuum. §. 9. *I. de R. D.*

§. 3. Qui locus *religioſus* dicitur, quia, ubi cadaver illatum eſt, commercio hominum eximitur. *l.* 12. §. 1. *D. h. t. l.* 14. *C. de legat. l.* 1. §. 9. *D. de O. & A.*

§. 4. Ut autem locus *religioſus* fiat, neceſſe eſt, ut quis cadaver intulerit in locum ſuum, nam ſi locus alienus eſt, requiritur conſenſus Domini, vel ejus ratihabitio. §. 9. *I. de R. D. l.* 60. *D. de R. J.* Adeo, ut, licet uſusfructus tantum alienus ſit, conſenſus tamen fructuarii neceſſarius ſit. *d.* §. 9. *I. de R. D.*

§. 5. Quod ſi in alienum locum, inſcio vel invito domino, cadaver illatum ſit, contra inferentem *Actio in factum* conceditur.

§. 6. De quo Prætor ita edixit: Sive homo mortuus,

tuus, ossave hominis mortui, in locum purum alterius, aut in id sepulcrum, in quo jus non fuerit, illata esse dicentur; qui hoc fecit, in factum actione tenetur, et poenæ pecuniariæ subjicietur. *l.* 2. §. 2. *D. h. t.*

§. 7. Ait Prætor, Sive homo mortuus, ossave hominis mortui; videlicet præcipua vel membra principalia, quale eſt caput, ex quo cognoſcitur homo. *l.* 44. *D. h. t.*

§. 8. In locum purum alterius; in *locum alterius* accipere debemus, ſive in agro, ſive in ædificio. *l.* 2. §. 1. *D. h. t. Purus* autem locus dicitur, qui neque ſacer, neque ſanctus eſt, neque religioſus, ſed ab omnibus hujusmodi nominibus vacare videtur. *l.* 2. §. 4. *l.* 8. §. 3. *D. h. t.*

§. 9. Si quis in alterius arcam lapideam, in qua adhuc mortuus non erat conditus, mortuum intulerit, *Utilem actionem in factum* Proconſul dat, quia non proprie vel in alterius ſepulcrum, vel in locum alterius, intuliſſe dici poteſt. *l.* 7. §. 1. *D. h. t.*

§. 10. Si quis in locum, publicis uſibus deſtinatum, intulerit dolo malo, extra ordinem modica coërcitione plectendus eſt. *l.* 8. §. 2. *D. h. t.*

§. 11. Aut in id sepulcrum; *Sepulcrum* eſt, ubi corpus oſſave hominis condita ſunt, quatenus ſc. corpus humatum eſt. *l.* 2. §. 5. *D. h. t.*

§. 12. A quo differt *Monumentum*, quod memoriæ ſervandæ gratia exiſtit, in quod ſi corpus vel reliquiæ inferuntur, fiet ſepulcrum; ſi vero nihil eorum inferatur, non eſt locus religioſus, ſed tantum monumentum memoriæ cauſa factum, quod Græci *κενοτάφιον*, i. e. inane ſepulcrum appellant: licet quidam diſſenſerint. *l.* 2. §. 6. *l.* 6. §. 1. *l.* 42. *D. h. t. l.* 6. §. *ult.* junct. *l.* 7. *D. de D. R.* vid. ſupr. *ad t. de D. R.* §. 9. 10.

Z §. 13.

§. 13. Sunt autem *Sepulcra*, vel *Familiaria*, vel *Hereditaria. Familiaria*, quæ quis ſibi familiæque ſuæ conſtituit; *Hereditaria* vero, quæ quis ſibi heredibusque ſuis conſtituit, vel jure hereditario acquiſivit. *l.* 5. *l.* 6. *pr. D. h. t.*

§. 14. In quo jus non fuerit; ſc. alieno, in quod ſine conſenſu domini cadaver inferre non licet. §. 9. *l. de R. D.*

§. 15. Illata esse dicentur; ſepulturæ ſc. cauſa, de ea enim illatione Prætor ſenſit, quæ ſepulturæ cauſa fit. *l.* 2. §. 3. *D. h. t.*

§. 16. Qui hoc fecit, in factum actione tenetur; is enim, qui intulit mortuum in alienum locum, aut tollere id, quod intulit, aut loci pretium, per hanc *In factum actionem* præſtare cogitur. *l.* 7. *pr. D. h. t.*

§. 17. Oſſa vel Corpus, ſine decreto, domino loci effodere vel eruere non licet, alioquin *Injuriarum Actio* adverſus eum erit, qui ejecit. *l.* 8. *pr. D. h. t.*

§. 18. *Actio* autem *illa in factum datur domino, eive, qui uſumfructum aliamve ſervitutem habet, l.* 8. §. 4. *D. h. t. ejusque heredi; d. l.* 7. *pr. Contra inferentem, ejusque heredem; d. l.* 7. *pr. Ad id, ut cadaver tollat, vel loci pretium præſtet. d. l.* 8. *pr. D. h. t.*

§. 19. Et Poenæ pecuniariæ subjicietur, v. *l.* 3. *pr.* §. 3. *D. de ſep. viol. l.* 8. §. 2. *D. h. t.* ſupr. §. 10.

De Sumptibus Funerum.

§. 20. Cum vero Cadavera ſine ſumptibus ſepeliri nequeant, & publice interſit, ne cadavera inſepulta jaceant, *l.* 43. *D. h. t.* Prætor hosce ſumptus facienti proſpiciendum etiam cenſuit, de iisque ita edixit: Quod funeris causa sumptus factus erit, ejus reciperandi nomine, in eum, ad quem ea res pertinet, judicium dabo. *l.* 12. §. 2. *D. h. t.*

§. 21.

§. 21. Quod Edictum justa ex causa propositum est, ut qui funeravit, persequatur id, quod impendit; sic enim fit, ne insepulta corpora jacerent, neve quis de alieno funeretur. *l.* 12. §. 3. *D. h. t.*

§. 22. Ait autem Prætor, Quod funeris causa sumptus factus erit; *Funeris causa sumptus factus* videtur is demum, qui ideo fuit, ut funus ducatur, sine quo funus duci non possit: ut puta, si quid in delationem mortui impensum, vel in locum, in quem mortuus infertur, erogatum sit. *l.* 14. §. 3. *D. h. t.*

§. 23. Impensa etiam peregre mortui, quæ facta est, ut corpus perferretur, funeris est, licet nondum homo funeretur; idemque dicendum, si quid ad corpus custodiendum vel etiam commendandum factum sit, vel si quid in marmor, vel vestem collocandam, impensum sit. *l.* 14. §. 4. *D. h. t.*

§. 24. Sed & quod unguentorum (quibus olim ungebantur cadavera, v. Virg. *Æn. L.* VI. v. 219. Plin. *L.* XIII. *c.* 1.) causa erogatum est, sumptui funeris annumerandum est; *l.* 37. *D. h. t.* quod tamen ad sumptus, in ultimum morbum factos, non recte extenditur.

§. 25. Imo & sumptus in monumentum facti, si quidem modum non excedant, huc referendi sunt. *l.* 37. §. 1. *D. h. t. l.* 1. §. *ult. l.* 2. *ad. L. Falc. l.* 50. §. 1. *D. de hered. pet.*

§. 26. Qui omnes arbitrantur pro facultatibus vel dignitate defuncti. *l.* 12. §. 5. *l.* 14. §. 6. *D. h. t.*

§. 27. Ejus reciperandi nomine, in eum, ad quem ea res pertinet; sc. pertinet hæc res ad eum, quem funus facere oportet: funus autem facere oportet eum, quem decedens elegit, si modo pro hoc emolumentum aliquod ei relictum est; si autem de hac re defunctus non cavit, nec ulli delegatum id munus est, scriptos heredes ea res contingit: &

ſi nemo ſcriptus eſt, legitimos, vel cognatos, quosque ſuo ordine, quo ſuccedunt. *l.* 12. §. 4. *D. h. t. l.* 14. §. 17. *D. h. t.*

§. 28. JUDICIUM DABO; concedendo ſc. *Actionem Funerariam. l.* 14. §. 6. 15. *l.* 16. *D. h. t.* Quæ eſt *Actio Prætoria*, *perſonalis*, *ſubſidiaria*, *b. f. rei perſecutoria*, *perpetua*, *privilegiaria; Competens ei, qui ſumptus fecit in alienum funus, ejusque heredi; Adverſus eum, ad quem ea res pertinet, ejusque heredem; Ad impenſas funeris cauſa factas repetendas.*

§. 29. Dicitur *Prætoria*; quia a Prætore introducta eſt. *l.* 12. §. 2. 3. *D. h. t.*

§. 30. *Perſonalis;* oritur enim ex obligatione, quæ quaſi ex contractu naſcitur, ex ſpecie ſc. negotiorum geſtionis. *l.* 1. *l.* 14. §. 7. 9. 11. 13. *D. h. t. l.* 50. §. 1. *de hered. pet.*

§. 31. Quemadmodum enim quis, negotia viventis ſine mandato ejus gerens utiliter, cum eo contraxiſſe intelligitur, eumque ſibi obligat; §. 1. *I. de obl. quæ quaſi ex contr. t. t. D. & C. de neg. geſt.* ſic quoque, qui propter funus aliquid impendit, ſi necdum adita eſt hereditas, cum defuncto contrahere creditur: *l.* 1. *l.* 4. *D. h. t.* adeoque hereditatem, quæ hoc caſu defunctum repræſentat, §. 2. *I. de hered. inſt.* ſibi obligatam habet. arg. *d.* §. 1. *I. de obl. quæ quaſi ex contr.*

§. 32. Si vero adita hereditate ſumptus fecerit, & quaſi heredis negotia geſſerit, cum ipſo herede quaſi contraxiſſe intelligitur. *l.* 14. §. 16. *D. h. t.*

§. 33. *Subſidiaria;* quia tantum illis datur, quibus aliæ actiones deficiunt: ſi quis enim aliam actionem habet, v. gr. *Familiæ erciſcundæ*, vel *Mandati*, ei *Funeraria* non conceditur. *l.* 14. §. 12. 15. *D. h. t.*

§. 34. Plane tamen ſi illis actionibus egerit, nec adhuc

adhuc suum consecutus sit, hac actione uti poterit. *d. l.* 14. §. 12. *D. h. t.*

§. 35. *Bonæ fidei;* arg. §. 28. *I. de act.* ubi inter actiones b. f. refertur etiam *Actio negotiorum gestorum,* cujus species est *Actio funeraria. d. l.* 14. §. 7. 9. 11. 13. *D. h. t.*

§. 36. *Rei persecutoria;* arg. *l.* 35. *pr. D. de O. & A.* quia per eam persequimur, quod nobis ratione negotii gesti abest, vel absuturum est, id sc. quod in funus impendimus. *l.* 12. §. 2. 3. *l.* 14. §. 6. *l. pen. D. h. t.*

§. 37. *Perpetua; l.* 31. §. 2. *D. h. t.* arg. *l.* 8. *C. de neg. gest.* quia actiones Prætoriæ rei persecutoriæ sunt perpetuæ. *l.* 35. *D. de O. & A. pr. I. de perp. & temp. act.*

§. 38. *Privilegiaria;* quia impensa funeris omne creditum præcedit, cum bona non sunt solvendo. *l. pen. l. ult.* §. *ult. D. h. t. l.* 17. *pr. D. de reb. auct. jud. poss.*

§. 39. Ut hanc actionem habens, in concursu creditorum, præferatur cæteris, non tantum simplicibus Chirographariis & personale privilegium habentibus, v. gr. Reip. *l.* 38. §. 1. *D. de reb. auct. jud. poss.* sed & Hypothecariis, sive tacitam, *l.* 14. §. 1. *D. h. t.* junct. *l.* 4. *D. in quib. caus. pign. vel hyp. tac. contr.* sive expressam, sive simplicem, sive privilegiatam hypothecam habentibus. *l.* 18. *l.* 19. *l.* 26. *D. h. t. l.* 12. *C. qui pot. in pign. Nov.* 97. *c.* 2. & 3. *l. ult.* §. 9. *C. de jur. del. l.* 1. §. *ult. ad L. Falcid.*

§. 40. *Competens ei, qui sumptus fecit; l.* 12. §. 2. *l.* 14. §. 11. 13. 16. *l.* 29. §. 1. *l.* 31. §. 1. *l.* 32. *pr. l. ult.* §. *ult. D. l.* 3. *C. h. t. l.* 4. *C. de hered. pet.*

§. 41. *Sumptus* autem *fecisse* intelligitur, non tantum qui ipse, sed & qui per alium fecit; *l.* 14. §. 15. *D. h. t.* quod enim quis per alium facit, id ipse facere videtur. *l.* 5. §. 3. *D. de adm. tut. l.* 53. *de A. R. D. l.* 1. §. 20. *l.* 3. §. 1. *D. de A. vel A. P.*

§. 42. *In alienum funus;* si quis enim hoc animo fecit, quasi proprium negotium gerens, ordinario hæc actio locum non habet. *l.* 14. §. 11. *D. h. t.*

§. 43. *In alienum* autem *funus sumptus fecisse* intelligitur, non tantum, qui debitorem defunctum, sed & qui omnem eum, quem defunctus sepelire debuerat, funeravit, *l.* 17. *pr. D. de reb. auct. jud. poss.* veluti filium, servum, & ancillam. *l.* 21. *l.* 31. §. 1. *D. h. t.*

§. 44. *Ejusque heredi; l.* 31. §. 2. *D. h. t.* arg. *l.* 3. §. 7. *D. de neg. gest.* tum quia ex quasi contractu nascitur: arg. §. 1. *I. de perp. & temp. act. l.* 49. *D. de O. & A.* tum quia privilegium huic actioni concessum reale est; arg. *l.* 12. §. 3. *D. h. t.* quod etiam ad heredes transmittitur. *l.* 196. *D. de R. J.*

§. 45. *Adversus eum, ad quem ea res pertinet;* i. e. mandatarium, & heredem: *l.* 12. §. 2. *l.* 14. §. 17. *D. h. t.* vid. supr. §. 27. etiamsi sepulturam prohibuerit. *l.* 14. §. 13. *D. h. t.*

§. 46. Adeoque uxore mortua, *Actio funeraria* datur contra patrem, vel maritum, aliosve, ad quos dos pervenit; si vero uxor dotem non habeat, maritus conveniendus est. *l.* 16. *& seqq. l.* 28. *D. h. t.*

§. 47. *Ejusque heredem; l.* 31. §. 2. *l.* 32. §. 1. *D. h. t. l.* 3. §. 7. *de neg. gest. l.* 49. *D. de O. & A.* §. 1. *I. de perp. & temp. act.* est enim hæc actio rei persecutoria, quasi ex contractu descendens, quæ contra heredes etiam locum habet. *l.* 35. *D. de O. & A.*

§. 48. *Ad impensas funeris causa factas repetendas,* dummodo sumptus non sint immodici, qui pro facultatibus & dignitate defuncti æstimandi sunt. *l.* 12. §. 5. *l.* 14. §. 6. 10. *D. h. t.*

§. 49. Cæterorum sumptuum nomine autem non competit. *d. l.* 14. §. 6. *D. h. t.* Unde &, ad id, quod

ante

ante mortem defuncti impensum, in salaria forte Medicorum & Chirurgorum, vel medicamenta Pharmacopolarum, jure nostro non conceditur. arg. *l.* 12. §. 2. 3. *l.* 14. §. 3. 6. *l.* 37. *l.* 45. *D. h. t.* v. *supr.* §. 24.

§. 50. Ut autem hæc Actio locum habeat, necesse est, ut hi sumptus repetendi animo facti sint; *l.* 14. §. 7. *D. h. t.* si enim pietatis gratia, vel animo donandi, facti sint, *Actio Funeraria* locum non habet. *d. l.* 14. §. 7. 8. 9. *D. h. t.*

§. 51. De quo ut constet, optime fecerit, qui funerat, si protestatus sit, quo animo funeret, ne de eo postea quæstionem patiatur. *d. l.* 14. §. 7. *in f. D. h. t.*

§. 52. Est vero hæc *Actio Funeraria* vel *Directa*, (de qua actum) vel *Utilis*; quæ competit Mandatario, qui pupillo mandante sine tutoris auctoritate funeravit; *l.* 14. §. 15. *D. h. t.* Possessori hereditatis, qui sumptus fecit, & deinde victus est; *l.* 32. *D. h. t. l.* 50. §. 1. *D. de her. pet.* nec non ei, cui vestimenta legata sunt, si ea in funus erogata sint. *l. ult.* §. *ult. D. h. t.*

Ut Funus Ducere Liceat.

§. 53. Idem favor sepulturæ exigit, ut cuique funus ducere liceat; unde, ne corpora aut ossa mortuorum detineantur aut vexentur, neve prohibeantur, quo minus via publica transvehantur, aut quo minus sepeliantur, Præsidis Provinciæ, & aliorum Magistratuum, officium est. *l.* 38. *D. h. t.* junct. *l.* 3. §. 4. *D. de sep. viol.*

§. 54. Adeo, ut cadavera, ne quidem sub prætextu debiti, detinere liceat; & si creditor detineat, non modo debiti jacturam faciat, sed etiam tantundem defuncti heredibus præstare teneatur, & tertiæ bonorum partis publicatione ac perpetua infamia plectatur. *N.* 60. *c.* 1. §. 1. *Auth. Item. C. de sep. viol. N.* 115. *c.* 5. §. 1.

Z 4 §. 55.

§. 42. *In alienum funus;* si quis enim hoc animo fecit, quasi proprium negotium gerens, ordinario hæc actio locum non habet. *l.* 14. §. 11. *D. h. t.*

§. 43. *In alienum* autem *funus sumptus fecisse* intelligitur, non tantum, qui debitorem defunctum, sed & qui omnem eum, quem defunctus sepelire debuerat, funeravit, *l.* 17. *pr. D. de reb. auct. jud. poss.* veluti filium, servum, & ancillam. *l.* 21. *l.* 31. §. 1. *D. h. t.*

§. 44. *Ejusque heredi; l.* 31. §. 2. *D. h. t.* arg. *l.* 3. §. 7. *D. de neg. gest.* tum quia ex quasi contractu nascitur: arg. §. 1. *I. de perp. & temp. act. l.* 49. *D. de O. & A.* tum quia privilegium huic actioni concessum reale est; arg. *l.* 12. §. 3. *D. h. t.* quod etiam ad heredes transmittitur. *l.* 196. *D. de R. J.*

§. 45. *Adversus eum, ad quem ea res pertinet;* i. e. mandatarium, & heredem: *l.* 12. §. 2. *l.* 14. §. 17. *D. h. t.* vid. supr. §. 27. etiamsi sepulturam prohibuerit. *l.* 14. §. 13. *D. h. t.*

§. 46. Adeoque uxore mortua, *Actio funeraria* datur contra patrem, vel maritum, aliosve, ad quos dos pervenit; si vero uxor dotem non habeat, maritus conveniendus est. *l.* 16. *& seqq. l.* 28. *D. h. t.*

§. 47. *Ejusque heredem; l.* 31. §. 2. *l.* 32. §. 1. *D. h. t. l.* 3. §. 7. *de neg. gest. l.* 49. *D. de O. & A.* §. 1. *I. de perp. & temp. act.* est enim hæc actio rei persecutoria, quasi ex contractu descendens, quæ contra heredes etiam locum habet. *l.* 35. *D. de O. & A.*

§. 48. *Ad impensas funeris causa factas repetendas,* dummodo sumptus non sint immodici, qui pro facultatibus & dignitate defuncti æstimandi sunt. *l.* 12. §. 5. *l.* 14. §. 6. 10. *D. h. t.*

§. 49. Cæterorum sumptuum nomine autem non competit. *d. l.* 14. §. 6. *D. h. t.* Unde & ad id, quod ante

ante mortem defuncti impensum, in salaria forte Medicorum & Chirurgorum, vel medicamenta Pharmacopolarum, jure nostro non conceditur. arg. *l.* 12. §. 2. 3. *l.* 14. §. 3. 6. *l.* 37. *l.* 45. *D. h. t.* v. *supr.* §. 24.

§. 50. Ut autem hæc Actio locum habeat, necesse est, ut hi sumptus repetendi animo facti sint; *l.* 14. §. 7. *D. h. t.* si enim pietatis gratia, vel animo donandi, facti sint, *Actio Funeraria* locum non habet. *d. l.* 14. §. 7. 8. 9. *D. h. t.*

§. 51. De quo ut constet, optime fecerit, qui funerat, si protestatus sit, quo animo funeret, ne de eo postea quæstionem patiatur. *d. l.* 14. §. 7. *in f. D. h. t.*

§. 52. Est vero hæc *Actio Funeraria* vel *Directa*, (de qua actum) vel *Utilis;* quæ competit Mandatario, qui pupillo mandante sine tutoris auctoritate funeravit; *l.* 14. §. 15. *D. h. t.* Possessori hereditatis, qui sumptus fecit, & deinde victus est; *l.* 32. *D. h. t. l.* 50. §. 1. *D. de her. pet.* nec non ei, cui vestimenta legata sunt, si ea in funus erogata sint. *l. ult.* §. *ult. D. h. t.*

Ut Funus Ducere Liceat.

§. 53. Idem favor sepulturæ exigit, ut cuique funus ducere liceat; unde, ne corpora aut ossa mortuorum detineantur aut vexentur, neve prohibeantur, quo minus via publica transvehantur, aut quo minus sepeliantur, Præsidis Provinciæ, & aliorum Magistratuum, officium est. *l.* 38. *D. h. t.* junct. *l.* 3. §. 4. *D. de sep. viol.*

§. 54. Adeo, ut cadavera, ne quidem sub prætextu debiti, detinere liceat; & si creditor detineat, non modo debiti jacturam faciat, sed etiam tantundem defuncti heredibus præstare teneatur, & tertiæ bonorum partis publicatione ac perpetua infamia plectatur. *N.* 60. *c.* 1. §. 1. *Auth. Item. C. de sep. viol. N.* 115. *c.* 5. §. 1.

§. 55. Sed & ei, qui prohibitus est mortuum inferre in eum locum, quo ei jus inferendi est, *In factum Actio* competit, & *Interdictum*, etiamsi non ipse prohibitus sit, sed procurator ejus; quia intellectu aliquo ipse prohibitus videtur. *l.* 8. §. *ult. D. h. t.*

§. 56. Ut liberum sit ei, qui prohibetur mortuum vel ossa mortui inferre, aut statim *Interdicto* uti, quo prohibetur ei vis fieri; aut alio inferre, & postea *in factum* agere: per quam actionem consequitur actor, quanti ejus interfuerit, prohibitum non esse. *l.* 9. *D. h. t.* Quæ tamen heredi & in heredem non competit. *d. l.* 9.

Titul. VIII.

De Mortuo Inferendo, Et Sepulcro Ædificando.

§. 1. Quantum autem ad *Interdictum* attinet *de Mortuo Inferendo*, Prætor ait: Quo, quave illi mortuum inferre, invito te jus est: quo minus illi eo eave mortuum inferre, et ibi sepelire liceat, vim fieri veto. *l.* 1. *pr. D. h. t.*

§. 2. Quod *Interdictum* prohibitorium esse palam est. *l.* 1. §. 4. *D. h. t.*

§. 3. Datur *ei*, *qui jus inferendi habet*, domino maxime proprietatis. *l.* 1. §. 1. 2. 3. *D. h. t.*

§. 4. *Contra Prohibentem; Prohibere* autem videtur, si in locum inferre prohibeat, vel itinere arceat. *l.* 1. §. 1. *D. h. t.*

§. 5. Cui *Interdicto* affine est *Interdictum* de *Sepulcro ædificando*, quod ita conceptum est: Quo illi jus est, invito te mortuum inferre; quo minus illi in eo loco sepulcrum sine dolo malo ædificare liceat; vim fieri veto. *l.* 1. §. 5. *D. h. t.*

§. 6.

§. 6. *Interdictum* hoc propterea propoſitum eſt, quia religionis intereſt monumenta exſtrui & exornari. *l.* 1. §. 6. *D. h. t. l.* 7. *C. de relig.*

§. 7. Competit *ei,* qui *jus inferendi* habet. *d. l.* 1. §. 7. *D. h. t.*

§. 8. *Contra ædificare prohibentem; Ædificare* autem videtur *prohibere,* & qui prohibet eam materiam convehi, quæ ædificio neceſſaria eſt, nec non ſi operi neceſſarios venire, vel machinam alligare prohibeat. *l.* 1. §. 8. *D. h. t.* add. *l.* 4. *pr. D. de itin. act. priv.*

§. 9. *Ædificare* vero non ſolum, qui novum opus molitur, intelligendus eſt, verum is quoque, qui vult reficere. *l.* 1. §. 9. *D. h. t.*

PARS TERTIA.

LIBER XII. TITUL. I.

DE REBUS CREDITIS, SI CERTUM PETETUR, ET DE CONDICTIONE.

C. IV. 1. 2.

§. 1. Præmiſſis *Actionibus Perſonalibus in rem ſcriptis Noxalibus, Mixtisque ratione objecti,* aliisque affinibus, ſequuntur *Actiones Perſonales ex contractu* deſcendentes, & primum quidem *Condictiones,* quæ *creditarum rerum* nomine competunt.

§. 2. De quibus Prætor ita edixiſſe videtur: *Si rerum creditarum nomine certum petatur, Condictionem dabo.* arg. *Inſcr. & l.* 1. *l.* 6. *l.* 9. *D. h. t. pr. I. quib. m. re contr. obl.*

§. 3. Ait Prætor, *Si rerum creditarum nomine certum petatur; Rei* verbum generale eſt, & ad omnem contractum pertinet. *l.* 1. *in f. D. h. t. l.* 5. *l.* 6. *l.* 23. *l.* 72. *D. de V. S.*

§. 4. *Crediti* etiam generalis appellatio eſt, omnesque contractus complectitur; nam cuicunque rei aſſentimur alienam fidem ſecuti, mox recepturi quid, ex hoc contractu *credere* dicimur. *l.* 1. *D. h. t.* add. *l.* 10. *l.* 11. *l.* 12. *D. de V. S.*

§. 5. Adeoque *Creditum* a *Mutuo* differt, qua genus a ſpecie; nam *Creditum* conſiſtit etiam extra eas res, quæ pondere, numero & menſura continentur, veluti ſi eandem rem recepturi ſimus: item *Mutuum* non poteſt eſſe, niſi proficiſcatur pecunia; *Creditum* autem interdum, etiamſi nihil proficiſcatur, veluti ſi poſt nuptias dos promittatur. *l.* 2. §. 3. *D. h. t.*

§. 6. Sed *Creditum in ſpecie* acceptum *Mutuum* ſigni-

ſignificat. *l.* 2. §. 1. *l.* 41. *D. h. t. l.* 9. *pr. D. de auct. tut. l.* 3. §. 3. *D. ad SC. Maced.* De quo maxime hic agitur.

§. 7. Eſt autem *Mutuum, contractus realis, quo res fungibiles, ſeu pondere, numero, & menſura conſtantes, ita dantur alicui, ut ejus fiant, ea lege, ut is quandoque repoſcenti creditori tantundem ex eodem genere reddat.*

§. 8. Dicitur *Contractus Realis;* quia mutuum eſſe non poteſt, niſi pecunia proficiſcatur, i. e. niſi res fungibilis tradatur. *l.* 2. §. 3. *D. h. t.* Sen. *de Benef. L.* VI. *c.* XI.

§. 9. Adeo, ut obligatio, ultra quam datum eſt, contrahi nequeat. *l.* 11. §. 1. *D. h. t. l.* 17. *pr. D. de pact.*

§. 10. Sive autem pecunia annumeretur, ſive lanx vel maſſa auri vel argenti vendenda tradatur, ex ejusque venditione pecunia redigatur; *l.* 11. *pr. D. h. t.* (ſic accip. *l.* 19. *D. de præſcr. verb.*) ſive ipſe creditor numeret, ſive alius ejus nomine, adeoque traditio ficta brevis manus intercedat, nihil intereſt. *l.* 15. *D. h. t.*

§. 11. Singularia enim quædam recepta ſunt circa pecuniam creditam; nam ſi tibi debitorem meum juſſero dare pecuniam, obligaris mihi, quamvis meos nummos non acceperis: vel ſi, cum ex cauſa mandati pecuniam mihi debeas, convenerit, ut crediti nomine eam retineas, videtur mihi data pecunia, & a me ad te profecta. *d. l.* 15. *D. h. t.*

§. 12. *Quo res fungibiles, ſeu pondere, numero & menſura conſtantes;* Mutui enim datio conſiſtit in his rebus, quæ pondere, numero & menſura conſiſtunt, ſeu hoc modo ſunt in commercio; quoniam eorum datione poſſumus in creditum ire, quia in genere ſuo magis functionem recipiunt per ſolutionem, quam ſpecie: nam in cæteris rebus ideo in creditum ire non poſſu-

possumus, quia aliud pro alio invito creditori solvi non potest. *l.* 2. §. 1. *D. h. t.*

§. 13. *Ita dantur alicui, ut ejus fiant; pr. I. quib. mod. re contr. obl. l.* 1. §. 2. *D. de O. & A.* appellata enim est *Mutui datio* ab eo, quod *de meo tuum fit*, & ideo si non fiat tuum, non nascitur obligatio. *l.* 2. §. 2. *D. h. t. pr. I. quib. mod. re cont. obl.*

§. 14. Ut adeo mutuum alienationem esse minime dubitandum sit. *l.* 16. *l. pen. D. h. t. l.* 9. *pr. D. de auct tut.* §. 2. *I. quib. al. lic. vel non. l.* 33. §. 1. *D. de don.*

§. 15. *Ea lege, ut is quandoque reposcenti tantundem ex eodem genere reddat. Mutuum* enim damus recepturi non eandem speciem, quam dedimus, (alioquin *Commodatum* erit, aut *Depositum*) sed idem genus; nam si aliud genus, veluti ut pro tritico vinum recipiamus, non erit *Mutuum: l.* 2. *pr. D. h. t.* & licet non cavimus, ut æque bonum nobis redderetur, non licet tamen debitori deteriorem rem, quæ ex eodem genere sit, reddere, veluti vinum novum pro vetere; nam in contrahendo quod agitur pro cauto habendum est, id autem agi intelligitur, ut ejusdem generis, & eadem bonitate solvatur, qua datum est. *l.* 3. *D. h. t.*

§. 16. *Mutuum* autem *dare possunt*, quicunque sunt domini, & liberam rerum suarum administrationem habent. *l.* 2. §. 4. *D. h. t.* §. 2. *I. quib. al. lic.*

§. 17. Dummodo ex causa *mutui* rem tradant; si enim ego pecuniam tibi quasi donaturus dedero, tu quasi mutuam accipias, non est mutuum, neque nummi accipientis fiunt: licet nummis consumtis exceptio locum habeat, quia secundum voluntatem dantis nummi consumti sunt. *l.* 18. *D. h. t.*

§. 18. Sive autem ipse dominus mutuum det, sive alius ejus nomine vel mandato, nihil interest. *l.* 15. *D. l.* 4. *C. si cert. pet. l.* 2. *C. per quas pers. cuiq.*

§. 19.

§. 19. Si quis vero pecuniam alienam, fine mandato Domini, dolo malo, fuo nomine mutuam dederit, non eft mutuum, neque nummi accipientis fiunt; adeoque a Domino vindicari poffunt, fi extant, vel, fi dolo malo confumti fint, ad exhibendum agi. *l.* 11. §. *f.* *l.* 13. *pr.* *D. h. t.*

§. 20. Si tamen ftipulatio intervenit, dans ex ftipulatu agere; *l.* 2. *C. fi cert. pet.* vel, fi confumti fint nummi, condictione uti poteft. *l.* 13. *pr.* *D. h. t.*

§. 21. *Impediuntur* mutuum dare Furiofi, Mente capti, nec non Infantes. *l.* 12. *pr.* *D. h. t.* §. 9. *I. de inut. ftip.*

§. 22. *Prohibentur* Prodigi, *l.* 6. *D. de V. S.* Pupilli infantiæ & pubertati proximi, & Minores, fine tutorum curatorumve auctoritate. *l.* 19. §. 1. *D. h. t.* §. 2. *I. quib. alien. lic.* *l.* 9. *pr.* *D. de auct. tut.* *l.* 3. *C. de in integr. reft. min.*

§. 23. Quod fi tamen pecuniam mutuam dederint, nummi vindicantur, fi extant; *l.* 11. §. *f.* *D. h. t. d.* §. 2. *I. quib. alien. lic.* fi vero *b. f.* confumti fint, mutuum convalefcit & *Condictio ex mutuo* locum habet: *l.* 12. *l.* 19. §. 1. *D. h. t.* *l.* 24. *D. de O. & A.* fin *m. f.* fimiliter, vel condici, arg. *l.* 3. *C. de cond. ex leg.* vel *Actione ad exhibendum* peti poffunt. *l.* 11. §. *f.* *D. h. t.* §. 2. *I. quib. alien. lic.*

§. 24. Prohibentur etiam fœnus exercere, & mutuum fœnebre dare, Magiftratus & Adminiftratores Provinciarum, eorumque Comites & Socii; *l.* 33. *D. h. t.* tum ne propter poteftatem Rectoris Provinciæ invitus quis contrahat, arg. *l. un.* *C. de contract. jud.* tum ne fub prætextu mutui, qui præfunt Provinciæ, ultra xeniola, aliquid accipiant. *l.* 6. *in f.* *D. de off. Proconf.* add. *l.* 19. *de off. Præf. t.* *C. neg. ne mil.* *l. ult.* *C. locat.*

§. 25. Non item Præsidis Provinciæ Officiales, quia perpetui sunt. *l.* 34. *D. h. t.*

§. 26. *Accipere mutuum possunt*, qui contrahere & sese obligare possunt, non tantum privati, sed & Magistratus. *l.* 34. §. 1. *D. h. t.*

§. 27. Si quis tamen Judici fœnebrem pecuniam mutuaverit, & in provincia fuerit versatus quasi emtor legum atque provinciæ, vel si quis collectarius (i.e. Argentarius) honoris pretium dederit ambienti, exilii pœna una cum ipso Judice plectetur. *l.* 16. *C. si cert. pet.*

§. 28. Quin & Civitas vel Universitas mutui datione obligari potest, si ad utilitatem ejus pecuniæ versæ sunt; alioqui ipsi soli, qui contraxerunt, non Civitas vel Universitas, tenebuntur. *l.* 27. *D. h. t.*

§. 29. *Impediuntur* Furiosi, Mente capti, nec non Infantes. §. 8. 9. *I. de inut. stip. l.* 5. *l.* 40. *D. de R. J.*

§. 30. *Prohibentur* Prodigi, *l.* 6. *D. de V. O.* Pupilli infantiæ & pubertati proximi, & Minores, sine tutorum curatorumque auctoritate: §. 9. *I. de inut. stip. l.* 3. *C. de in int. rest. min.* vid. supr. *ad t. de pact.* §. 68. nec non Filiifam. qui ob SCtum Macedonianum pecuniam mutuam accipere nequeunt. *l.* 1. *pr. D. ad SC. Mac.* §. 7. *I. quod cum eo qui in al. potest. est neg. gest.*

§. 31. Ait autem Prætor, *Si certum petatur; Certum* est, cujus species vel quantitas, quæ in obligatione versatur, aut nomine suo, aut ea demonstratione, quæ nominis vice fungitur, qualis quantaque sit, ostenditur. *l.* 6. *D. h. t.*

§. 32. *Condictionem dabo;* concedendo *Condictionem certi: h. t.* quæ vel *Generalis* est, vel *Specialis.* *l.* 9. *D. h. t. pr. in f. I. quib. mod. re contr. obl.*

§. 33. *Condictio certi Generalis* est, quæ competit ex omni obligatione, ex qua certum petitur; sive ex

certo

certo contractu petatur, five ex incerto. *l.* 9. *pr.* §. 1. 2. 3. *D. h. t.*

§. 34. *Condictio vero certi Specialis* (quae & *Actio mutui dicitur*, *l.* 5. *C. quib. non obj. long. temp. praescr.*) est *Actio personalis*, *stricti juris*; *Competens mutuum danti seu creditori*; *Contra mutuum accipientem seu debitorem*; *Ad tantundem ejusdem generis & eadem bonitate reddendum.*

§. 35. Est haec *Condictio Actio per onalis*; §. 15. *I. de act.* nascitur enim ex contractu mutui. *pr. I. quib. mod. re contr. obl.*

§. 36. *Stricti juris.* arg. §. 28. *I. de act. l.* 6. *D. de eo quod cert. loc.*

§. 37. *Competens mutuum danti*, *seu creditori*; *pr I. quib. mod. re contr. obl. l.* 2. §. 1. *D. h. t.* Si plures mutuum dederint, singulis datur pro rata; *l.* 9. *C. si cert. pet.* ut & si quis communes nummos crediderit. *l.* 13. *in f. D. h. t.*

§. 38. *Contra mutuum accipientem*, *seu debitorem*; *l.* 3. *D. h. t. d. pr. I. quib. mod. re contr. obl.* Si plures sint, singuli pro parte tenentur, etsi uni facta sit numeratio, nisi singuli solidum promiserint. *l.* 5. *C. si cert. pet.*

§. 39. *Ad tantundem*, *ejusdem generis*, *& eadem bonitate*, *reddendum. l.* 2. *l.* 3. *D. h. t.* Quod & non raro expresse promittitur. *l.* 40. *D. h. t.*

§. 40. Aliud pro alio invito creditori solvi nequit; *l.* 2. §. 1. *D. h. t.* adeo, ut neque debitor dando pecuniam, vel nomen seu obligationem, pro re mutuo data, satisfacere; *l.* 16. *C. de solut.* neque Judex eum citra necessitatem in aestimationem condemnare possit. arg. *l.* 18. *D. comm. div. l. ult. C. de fideic. libert.*

§. 41. Pro nummis tamen aureis reddi possunt argen-

gentei; *l.* 19. *D. de solut. l.* 65. §. 1. *D. de V. O.* Sen. *de Benef. L.* VI. *c.* 5. neque aliud pro alio reddi censetur, quia in nummis non tam corpus seu substantia inspicitur, quam valor & æstimatio. *l.* 1. *D. de contr. emt.*

§. 42. Nisi aliud specialiter convenerit, arg. *l.* 3. *D. h. t. l.* 1. §. 6. *D. depos.* vel *creditor* (sic leg. vid.) ex ea re damnum passurus sit. *l.* 99. *D. de solut.*

§. 43. Quod si moneta mutata sit, sive bonitas monetæ intrinseca mutata sit, sive extrinseca, nisi aliud convenerit, tempus contractus ratione quantitatis solvendæ inspiciendum est. arg. *l.* 3. *D. h. t. l.* 2. *C. de veter. num. pot. l.* 69. *D. de contr. emt. c.* 20. 26. *x. de censib.*

§. 44. Quin & quandoque pro re mutuo data præstanda venit æstimatio, si sc. res ejusdem generis & bonitatis restitui nequeat. *l.* 22. *D. h. t.*

§. 45. Et siquidem dictum sit, quo tempore redderetur, tanta æstimatio danda est, quanti tunc fuisset, si non, (neque mora intercesserit) quanti tunc cum petitum esset: si vero convenerit, ut certo loco redderetur, quanti eo loco esset, si non, quanti ubi petitum esset. *d. l.* 22. *D. h. t.*

§. 46. Ubi enim *æstimatio per Judicem facienda* est, spectari debet *tempus moræ, vel litis contestatæ*, si ante mora non sit commissa. *l.* 37. *D. mand. l.* 3. *in f. D. de cond. trit. l.* 8. §. *pen. D. de cond. furt. l.* 3. §. 3. *D. de act. emt. l.* 11. *de re jud. l.* 173. §. 2. *D. de R. J. d. l.* 22. *D. h. t.*

§. 47. Licet, si *æstimatio facienda* sit *per juramentum in litem*, in *b. f. judiciis tempus condemnationis*, in *stricti juris judiciis* autem *tempus litis contestatæ*, attendendum sit. *l.* 3. §. 2. *D. commod.* Nisi res petita ante dolo vel culpa rei perierit, vel deterior facta sit; quo casu & id tempus spectandum est. *l.* 3. *D. de cond. trit.*

§. 48.

§. 48. Si vero *æstimatio* veniat *jure actionis*, veluti si ea specialiter promissa sit, *l.* 28. *D. de novat. tempus contractus* inspiciendum est. *l.* 22. *D. de O. & A. l.* 28. *D. de novat. l.* 37. *D. mand.*

§. 49. Ad usuras *Condictio certi* seu *Actio mutui* non competit; usuræ enim pecuniæ creditæ, nisi in stipulationem deductæ, non debentur. *l.* 24. *D. de præscr. verb. l.* 3. *C. de usur.*

§. 50. *Mutuo* affinis est *Literarum Obligatio*, seu *Contractus* a mutuo diversus, & jure novo introductus, qui *Literis perficitur.* §. *un. I. de lit. obl.* §. *ult. I. de obl.* §. 1. *I. de fidej.* §. *un. I de obl. ex conf.*

§. 51. Qui est *Contractus stricti juris, quo quis scripto, mutuo consensu tradito, confessus est, sese ab aliquo certam summam accepisse mutuam, quam revera non accepit, & intra biennium Chirographum non retractavit. d.* §. *un. I. de lit. obl.*

§. 52. Dicitur hic contractus *Literarum Obligatio;* quia post biennium ex literis, non vero ex mutuo præsumto, nascitur Obligatio & Actio. *d.* §. *un.*

§. 53. *Quo quis scripto, mutuo consensu tradito, confessus est, sese ab aliquo certam summam accepisse mutuam;* Literarum enim obligatio tum demum locum habet, cum mutuum datum esse dicitur, non etiam, si quid ex alia causa petatur. *l.* 5. *l.* 14. *pr.* §. 4. *l. ult. C. de non num. pec.*

§. 54. *Quam revera non accepit;* si enim revera accepisset, ex contractu Mutui obligatus esset, adeoque hoc contractu opus non esset. *pr. I. quib. mod. re contr. obl.*

§. 55. *Et intra biennium Chirographum non retractavit.* Ex tali scriptura enim non nisi *post biennium* Obligatio nascitur & Actio. §. *un. I. de lit. obl.*

§. 56. *Intra bieunium* confessus, summo quidem jure obligatus est, sed non uno remedio tutus est.

 Nam

Nam I. *Condictionem ſine cauſa* habet *cautionis* ſive *chirographi;* qua chirographum, quod apud alium ſine cauſa eſt, poteſt repetere. *l.* 7. *C. de non num. pec. l. ult. C. de cond. ex leg.*

II. *Querelam* ſeu *Proteſtationem*, *ſibi numeratam non eſſe*: quæ ſi in ſcriptis coram Magiſtratu facta ſit, Exceptionem facit perpetuam. *l.* 9. *l.* 14. *ſ.* 4. & *Auth. ſeq. C. de non num. pec.*

III. *Exceptionem non numeratæ pecuniæ*, creditori agenti intra biennium (olim quinquennium) opponendam. *l.* 3. *l.* 5. *l.* 8. *l.* 14. *pr. C. eod. d. ſ. un. I. de lit. obl.*

§. 57. In qua illud ſpeciale eſt, quod, licet ſcriptura ordinario contra ſcribentem probet, onus tamen probandi transferat in creditorem; *l.* 3. *C. de non num. pec.* faciles enim ſunt homines in tradendis chirographis, futuram numerationem ſperantes.

§. 58. Quod ſi vero confeſſus nullo ex dictis remediis intra biennium uſus ſit, poſt biennium ex *ſcriptura* obligatur, ex eaque naſcitur *Condictio; d. ſ. un. I. de lit. obl. Quæ contra confeſſum datur*, *ad ſolvendum id*, *quod ſe accepiſſe confeſſus eſt.*

§. 59. Adeo, ut nequidem poſt biennium *Exceptio non numeratæ pecuniæ* locum habeat, licet debitor in ſe ſuſcipere velit onus probandi ſibi numeratam non eſſe. *d. ſ. un. I. l.* 8. *l.* 10. *l.* 14. *pr. ſ.* 3. *C. de non num. pec.*

§. 60. Sunt etiam caſus, quibus *Exceptio non numeratæ pecuniæ* ne quidem intra biennium locum habet. Ceſſat enim I. Si confeſſus fidem cautionis agnoverit. *l.* 4. *C. de non num. pec.*

II. Si quis in locum ejus, qui ob numerationem factam vere obligatus erat, ſe debitorem conſtituerit. *l.* 6. *l.* 12. *C. eod.*

III. Si

III. Si quid transactionis causa promissum sit. *l.* 11. *C. eod.*

IV. In confessione mutui, ex alia causa descendentis, testamento, vel alii scripturæ inserta. *l.* 13. *C. eod.*

V. In deposito. *l.* 14. §. 1. *C. eod.*

VI. In Apochis publicarum functionum. *l. ult. C. de apoch. publ.*

VII. In mutuo Argentariorum. *Nov.* 136. *c.* 5.

VIII. Si post scriptam confessionem, seorsum in alio instrumento, huic exceptioni renunciatum sit. arg. *l. pen. C. de pact. l.* 22. *C. ad SCt. Vell.*

§. 61. Qui vero propriam scripturam vel numerationem sibi factam falso inficiatur, convictus in duplum condemnatur. *Nov.* 18. *c.* 8. *Auth. Contra. C. de non num. pec.*

Titul. II.

De Jurejurando, Sive Voluntario, Sive Necessario, Sive Judiciali.

C. IV. 1.

§. 1. Cum autem in causa *Rerum creditarum* & *Mutui* frequens sit *Jurisjurandi* usus, & ad id aliis deficientibus probationibus fere perveniri soleat, v. Paul. *Sent. L.* II. *T.* 1. *pr. Lib.* V. *T.* 15. §. *ult. Nov.* 73. *c.* 4. tum & præstito jurejurando quandoque *Condictio* locum habeat, de *Jurejurando* hoc loco subjicitur.

§. 2. Quod nihil aliud est, quam *Affirmatio religiosa;* Cic. *L.* III. *de Off. c.* 29. seu *Invocatio Dei, qua petitur, ut is, tanquam unicus cordium inspector, testimonium det veritati, & jurantem puniat, si sciens fallat.*

§. 3. *Dicitur Invocatio Dei;* vid. II. Cor. I. v. 23. Rom. I. v. 9. IX. v. 1. Hebr. VI. v. 16. per nomen enim ſolius veri Dei jurandum, Deut. VI. v. 13. X. v. 20. Exod. XXII. v. 11. Levit. XIX. v. 12. Jeſ. LXV. v. 16. Jer. V. v. 7. qui ſolus cordium eſt inſpector: I. Reg. VIII. v. 39. I. Chron. XXVIII. v. 9. Pſ. VII. v. 10. Jer. XI. v. 20. XVII. v. 10. XX. v. 12. Joh. II. v. 25. non etiam per Deaſtros, Angelos, Sanctos, aliasve creaturas. Jerem. V. v. 5. Matth. V. v. 34. & *ſeqq.*

§. 4. Licet Jusjurandum, quod propria jurantis ſuperſtitione aliter præſtitum eſt, jurantem obliget; *l.* 5. §. 1. *D. h. t.* idque etiam Chriſtianis in graviſſima cauſa accipere liceat. v. Gen. XXI. v. 22. & *ſeqq.* & XXXI. v. 53.

§. 5. *Qua petitur, ut is, tanquam unicus cordium inſpector, teſtimonium det veritati;* II. Cor. I. v. 23. adeoque æquivocationi tum reali, tum verbali hic nullus locus eſt.

§. 6. *Et jurantem puniat, ſi ſciens fallat.* v. Pſ. XV. v. 4. Zachar. V. v. 3. 4. Maleach. III. v. 5. *l.* 29. *pr. D. h. t.* Quæ execratio vel expreſſe additur, v. I. Sam. XIV. v. 45. *Nov.* 8. *in f.* vel tacite ineſt & ſubintelligitur. v. Gen. XIV. v. 22. 23.

§. 7. Jusjurandum vero, uti temere non præſtandum, v. Exod. XX. v. 7. Matth. V. v. 33. 34. *l.* 8. *D. de cond. inſt.* ita ſi a Magiſtratu exigatur, vel alioqui neceſſitas hoc pacto fidem firmari, vel veritatem ſtabiliri poſtulet, non tantum Jure Civili, ſed & Divino licitum eſt. v. Exod. XXII. v. 10. 11. Deut. VI. v. 13. Hebr. VI. v. 16. Gen. XXII. v. 16. & 17. Jer. XXII. v. 5. Jeſ. XLV. v. 23. Gen. XIV. v. 22. Joſ. XIV. v. 9. Rom. I. v. 9. II. Cor. I. v. 23. Phil. I. v. 8. I. Theſſ. II. v. 10.

§. 8. *Jurare poſſunt* omnes, qui juramenti vim, & rem, de qua illud præſtandum eſt, intelligunt, neque ſpecia-

ſpecialiter prohibentur, vel per ſe, vel per procuratorem ſpeciale mandatum habentem. Liv. *L.* XXXI. *c. ult. l.* 9. *§. pen. l. f.* *§. pen. D. h. t. l.* 97. *D. de cond. & dem. l.* 13. *§* 13. *D. de damn. infect.*

§. 9. Etiam minores, *l.* 1. *& Auth. ſeq. Sacramenta puberum. C. ſi adverſ. vend.* nec non pubertati proximi; *l.* 26. *D. h. t.* qui tamen inviti ad jurandum compelli nequeunt. *l.* 34. §. 2. *D. h. t.*

§. 10. *Non poſſunt* Furioſi, Mente capti, Infantes & infantiæ proximi. arg. §. 8. 9. *I. do inut. ſtip.*

§. 11. Præſtatur *Jusjurandum* ſuper omnibus rebus licitis ac honeſtis; non ſuper illicitis & inhoneſtis, ſuper quibus præſtitum ipſo jure nullum eſt. *l.* 5. §. 1. *C. de ll. l.* 112. *§. ult. D. de leg.* 1.

§. 12. Præſtandum eſt ſecundum formulam, a parte adverſa, vel Judice conceptam, ſenſum quæſtionis, & mentem deferentis, *l.* 3. *§. ult. l.* 3. *l.* 4. *l.* 33. *l.* 34. §. 5. *pen. D. h. t.* verbis claris, ſine fraude, & æquivocatione, ſive verbali, ſive mentali. Cic. *de Off. L.* I. *c.* 13. *L.* III. *c.* 32. *l.* 18. *D. h. t. Can. quacunque* 9. *Cauſ.* 22. *quæſt.* 5.

§. 13 *Effectus Jurisjurandi præſtiti* generalis eſt, quod obliget jurantem ad enunciationis veritatem & fidem, ſuique impletionem; *c.* 28. *x. de jurej.* vel ad pœnam perjurii, ſi pejeraverit, aut dolo contra fecerit: v. Pſalm. XV. v. 4. Zach. V. v. 4. Mal. III. v. 5. quæ Jure noſtro arbitraria eſt. v. *l.* 13. *in f. D. h. t. l.* 22. *D. de dol. l. ult. D. ſtell. l.* 41. *C. de transact. l. pen. C. de dignit.*

§. 14. Niſi *Vi Metuve extortum* ſit; quo caſu, ſiquidem honeſtam contineat cauſam, non quidem ipſo jure nullum eſt, ſed per in integrum reſtitutionem & abſolutionem reſcindi poteſt, ut effectum non habeat. *Auth. Sacramenta puberum. C. ſi adv. vend. c.* 2. 15. 28. *x. h. t. c.* 24. *x. de his quæ vi.* Licet

cet in foro conſcientiæ ſervandum videatur. Pſalm. XV. v. 4.

§. 15. Idemque *de Dolo* dicendum, ſiquidem circa *Accidentalia dolus* interceſſerit. v. Joſ. IX. v. 3. & *ſeqq*. junct. II. Sam. XXI. v. 1. & *ſeqq*. Non etiam ſi circa *Subſtantialia*, quo caſu Jusjurandum nullam obligationem parit.

§. 16. Præſtatur autem Jusjurandum vel *Litis cauſa*, vel *Extra litem*.

§. 17. *Extra litem* præſtatur v. gr. a ſubditis, militibus, v. *l.* 11. *D. de teſt. mil. l.* 13. §. 3. *D. de re mil. l.* 2. *D. de veteran.* Gell. XVI. *c.* 4. Advocatis, *l.* 14. §. 1. *C. de judic.* Tutoribus & Curatoribus, *l. ult.* §. 5. *Auth. Quod nunc. C. de cur. fur. N.* 72. *c. ult.* nec non Judicibus & Magiſtratibus. *l.* 14. *pr.* & *Auth. ſeq. C. de jud.*

§. 18. *Litis cauſa* præſtatur Jusjurandum I. Judicio ſiſtendi gratia; v. *l. pen. C. de dign. N.* 112. *c.* 2. II. Calumniæ; v. §. 1. *I. de pœn. tem. lit. l.* 2. *C. de Jurej. propt. cal. l.* 14. §. 1. *C. de judic.* III. Teſtimonii; *l.* 9. *C. de teſt.* IV. Æſtimationis; *t. t. de in lit. jur.* V. Nec non litis decidendæ gratia.

§. 19. Maximum enim remedium eſt expediendarum litium jurisjurandi religio, qua, vel ex pactione ipſorum litigantium, vel ex auctoritate judicis, deciduntur controverſiæ. *l.* 1. *D. h. t.* Exod. XXII. v. 10. 11. Epiſt. ad Hebr. VI. v. 16.

§. 20. Quod dividitur in *Voluntarium*, *Neceſſarium*, & *Judiciale. h. t.*

§. 21. *Jusjurandum Voluntarium* eſt, *quod per modum conventionis pars parti defert extra judicium. l.* 17. *pr. D. h. t. l.* 25. *l.* 26. §. *f. D. h. t.*

§. 22. Cujus effectus eſt, quod, ſi *Actor* Reo deferente juraverit, *Actionem* acquirat *in factum. l.* 9. §. 1. *D. h. t.* §. 11. *I. de act.*

§. 23.

§. 23. De qua Prætor ita edixiſſe videtur: *Si Actor conditione delata juraverit, aut cum jurare paratus eſſet, Jusjurandum ei remiſſum fuerit, ejus rei, de qua Jusjurandum delatum fuerit, in factum Actionem dabo.* arg. *l.* 5. §. 2. *l.* 9. §. 1. *D. h. t. l.* 8. *C. de reb. cred.*

§. 24. Ut adeo hæc *Actio* ſit *Prætoria*, *perſonalis*, *quæ datur ei, qui reo deferente juravit ſibi deberi, adverſus deferentem, ad ſolvendum id, de quo juratum eſt.* §. 11. *I. de act.*

§. 25. Non tamen plane nova eſt, neque per novationem priſtina actio ſublata eſt; ſed ita conceditur, ut priſtina ſalva maneat, ejusque formula retineatur, addita mentione Jurisjurandi, ut Actor ab onere probandi liberetur. *l.* 13. §. 3. 5. *D. h. t. l.* 7. §. 7. *de publ. in rem act.*

§. 26. Præſtito enim jurejurando, non quæritur amplius, an pecunia debeatur? ſed an juratum ſit? quaſi ſatis probatum ſit jurejurando. *l.* 5. §. 2. *l.* 9. §. 1. *l.* 28. 30. *D. h. t.* §. 11. *I. de act.*

§. 27. Summa ratione, cum ad religionem accedat deferentis conſenſus. *l.* 25. *l.* 26. §. *ult. D. h. t.*

§. 28. Licet, quantum ad effectum attinet, jurisjurandi conditio *ex numero eſſe novandi videri poſſit. d. l.* 26. §. *ult. D. h. t.* v. Diſſert. N. V. *de Cauſ. Obl. c.* 4. §. 39. *& ſeqq.*

§. 29. Si vero *Reus* deferente Actore juravit, acquirit *Exceptionem jurisjurandi. l.* 9. §. 1. *l.* 28. §. *ult. D. h. t.* §. 4. *I. de except.*

§. 30. De qua verba Prætoris ita habent: Si is, cum quo agetur, conditione delata juraverit, *aut, cum jurare paratus eſſet, jusjurandum remiſſum fuerit*, ejus rei, de qua Jusjurandum delatum fuerit, neque in ipsum, neque in eum, ad quem ea res pertinet, actionem dabo. *l.* 3. *pr. l.* 5. §. 4. *l.* 6. *l.* 7. *D. h. t.*

§. 31. Ait Prætor, SI IS, CUM QUO AGETUR; eum cum quo agetur accipere debemus ipsum *Reum*. *l.* 3. *pr. D. h. t.*

§. 32. CONDITIONE DELATA JURAVERIT; non frustra adjicitur *conditione delata*, nam si Reus juraverit, nemine ei jusjurandum deferente, Prætor id jusjurandum non tuebitur, sibi enim juravit: alioquin facillime quisque ad jusjurandum decurrens, nemine sibi deferente jusjurandum, oneribus actionum se liberabit. *l.* 3. *pr.* §. 4. *l.* 4. *l.* 5. *l.* 33. *D. h. t.*

§. 33 Quacunque autem Actione quis conveniatur, si juraverit, proficiet ei jusjurandum, sive in personam, sive in rem, sive in factum, sive pœnali Actione, vel quavis alia agatur. *l.* 3. §. 1. 2. 3. *D. h. t.*

§. 34. Dummodo ita juratum sit, uti jusjurandum delatum est. *l.* 3. §. *ult. l.* 4. *l.* 5. *pr.* & §. 1. *D. h. t.*

§. 35. EJUS REI, DE QUA JUSJURANDUM DELATUM FUERIT, NEQUE IN IPSUM, NEQUE IN EUM, AD QUEM EA RES PERTINET, ACTIONEM DABO: sive de tota re, sive de parte sit juratum; nam de eo quod juratum est, pollicetur Prætor, se actionem non daturum, neque in eum, qui juravit, neque in eos, qui in locum ejus, cui jusjurandum delatum est, succedunt. *l.* 7. *l.* 8. *l.* 9. *pr. D. h. t.*

§. 36. Sive autem juratum sit, sive, *cum* Actor vel Reus *jurare paratus esset*, *jusjurandum remissum sit*, nihil interest. *l.* 5. §. *ult. l.* 9. §. 1. *D. h. t.* *l.* 8. *C. de reb. cred.*

§. 37. *Remittit* vero jusjurandum, qui deferente se cum paratus esset adversarius jurare, gratiam ei facit, contentus voluntate suscepti jurisjurandi; quod si non suscepit jusjurandum, licet postea parato actor nolit deferre, non videbitur remissum, nam quod susceptum est, remitti debet. *l.* 6. *D. h. t.*

§. 38.

§. 38. *Jusjurandum Necessarium* est, *quod præstito juramento calumniæ, probante Judice, pars parti defert in judicio. l.* 34. §. 4. 6. *l.* 37. *D. h. t. l.* 12. §. 1. *C. de reb. cred.*

§. 39. De quo Prætor ita edixisse videtur: Eum a quo jusjurandum petetur, *Si deferens, eo exigente, prior de calumnia juraverit,* solvere aut jurare cogam; *nisi ei, qui aget, jusjurandum referre maluerit; qui si jurisjurandi conditione non utatur, Judicium ei non dabo. l.* 34. §. 6. 7. *D. h. t.*

§. 40. *Necessarium* dicitur, quia ille, cui defertur, solvere, vel jurare, vel referre debet; *d. l.* 34. §. 6. 7. cui vero refertur, omnino illud præstare debet. *d. l.* 34. §. 7. 9. *l. pen.* §. 1. *C. de reb. cred.*

§. 41. Ait enim Prætor, Eum a quo jusjurandum petetur, *Si deferens eo exigente prior de calumnia juraverit,* v. *d. l.* 34. §. 4. solvere aut jurare cogam. Alterum itaque eligat reus, aut solvat, aut juret; si non juret, solvere cogendus erit. *l.* 34. § 6. *D. h. t.*

§. 42. *Nisi ei, qui aget, jusjurandum referre maluerit;* datur enim Reo facultas, ut, si malit, referat jusjurandum. *d. l.* 34. §. 7. *D. h. t.*

§. 43. *Qui, si jurisjurandi conditione non utatur, judicium ei non dabo.* Quod æquissime facit Prætor; cum non debeat displicere conditio ei, qui detulit. *d. l.* 34. §. 7.

§. 44. Sed nec *Jusjurandum de calumnia* referenti defertur; quia non est ferendus Actor, si conditionis nomine, quam ipse detulit, de calumnia sibi jurari velit. *d. l.* 34. §. 7.

§. 45. *Deferunt* hoc Jusjurandum, ut & *Voluntarium*, Domini, liberam rerum suarum administrationem habentes, vel eorum nomine tutores, curatores, & procuratores, non tantum universales, sed & particulares, speciale mandatum habentes. *l.* 17. §. 1. *& seqq. l.* 18. *l.* 19. *l.* 34. §. 1. *l.* 35. *D. h. t.*

§. 46. Sive Actor deferat, sive Reus, nihil interest: adeo quidem, ut delatio locum habeat, licet deferens nihil probaverit. *l.* 35. *pr. D. l.* 12. *pr. C. h. t. l. ult. C. de fideic. l.* 25. §. *pen. D. de probat.*

§. 47. *Deferri* potest omnibus, qui aliquem rei controversæ intellectum habent, cujuscunque sint sexus, ætatis, vel conditionis. *l.* 20. *l.* 26. *D. h. t.*

§. 48. De omnibus caussis & actionibus, sive realibus, sive personalibus, sive ordinariis, sive extraordinariis. *l.* 3. §. 1. 3. *l.* 9. §. 2. *l.* 34. *pr. D. l.* 10. *C. h. t. l.* 5. §. 8. *l.* 11. §. 1. *D. de injur.*

§. 49. Non tamen de facto alieno; *l.* 11. §. 2. *D. rer. amot. l.* 9. §. 3. *D. de interr. in jur. fac.* neque in caussis criminalibus, quia Reus facile pejerabit, *l.* 1. *D. de bon. eor.* Actoris autem jusjurandum ad pœnam irrogandam non sufficit. *l. ult. C. de probat.*

§. 50. Deferri potest in judicio, omni tempore, non tantum ante, sed & post litem contestatam. *l.* 12. *pr. C. h. t.*

§. 51. *Jurisjurandi* autem *Necessarii delati*, uti ex dictis apparet, *effectus* est, quod, nisi quis solvere malit, id ipsum præstandum, vel referendum sit. *l.* 34. §. 6. 7. 9. *D. h. t.*

§. 52. Manifestæ enim turpitudinis & confessionis est, nolle nec jurare, nec jusjurandum referre. *l.* 38. *D. h. t.*

§. 53. Nisi I. Deferens talis sit, qui potestatem deferendi non habet. *l.* 35. §. 1. *D. h. t.*

II. Deferens de calumnia jurare nolit. *l.* 37. *D. h. t.*

III. Jusjurandum tali formula deferatur, sub qua salva pietate jurari non possit. *l.* 5. §. 3. *D. h. t.*

IV. Semel jam juratum sit. *l.* 18. *D. h. t.*

V. Is, cui defertur, alio modo probare velit. arg. *l.* 30. *D. h. t. l.* 8. *D. de cond. instit.*

VI. Jus-

VI. Jusjurandum deferatur ſuper facto alieno. *l.* 34. *D. h. t. l.* 11. §. 2. *D. de rer. amot.*

VII. Deferens jusjurandum delatum revocaverit. *l.* 11. *C. de reb. cred.* Quibus caſibus jusjurandum delatum recuſari poteſt.

§. 54. *Effectus jurisjurandi Relati* eſt, quod neceſſario præſtandum ſit. *l.* 34. §. 6. 7. 9. *D. l. pen.* §. 1. *C. h. t.* niſi remiſſum ſit. *l.* 5. §. *ult. l.* 6. *l.* 9. §. 1. *l.* 8. *C. h. t.*

§. 55. *Præſtiti* vero, quod ex eo ſimiliter *Actio* naſcatur *in factum*, nec non *Exceptio jurisjurandi*, *l.* 8. *C. de reb. cred. l.* 5. *l.* 3. *pr.* §. 1. *l.* 9. §. *ult. l.* 30. §. 3. *l.* 34. §. 7. *D. h. t.* & ſecundum jusjurandum ſequatur ſententia Judicis, ut, ſi Actor juraverit, Prætor condemnet reum; ſi Reus juraverit, eum abſolvat. *l.* 34. §. *ult. D. h. t.*

§. 56. Pronunciata vero ſententia *Actio* & *Exceptio rei judicatæ* locum habet. *l.* 8. *C. de reb. cred. l.* 4. §. 1. 2. *l.* 6. §. 1. *l. ult. D. de re jud. t. t. D. de except. rei jud.*

§. 57. Adeo, ut, præſtito hoc jurejurando, neque de perjurio amplius quæri, *l.* 31. *in f. D. l.* 1. *C. h. t. l.* 21. *l.* 22. *D. de dol.* neque a ſententia appellari poſſit. *l.* 12. §. 3. *C. de reb. cred.*

§. 58. *Jusjurandum Judiciale* eſt, *quod Judex in cauſis dubiis, etiam parte non petente*, defert. *l.* 31. *D. h. t. l.* 3. *l.* 12. *pr.* §. 1. *C. de reb. cred.*

§. 59. Idque duplex eſt, *Suppletorium* ſc. & *Purgatorium.*

§. 60. *Jusjurandum Judiciale Suppletorium* eſt, *quod Judex* etiam non rogatus *defert* Actori, *qui intentionem ſemiplene*, v. c. per unum teſtem, arg. *d. l.* 3. *C. de reb. cred. l.* 12. *D. de teſt.* arg. *l.* 38. *de re jud. probavit*, ad defectum probationis ſupplendum. *d. l.* 31. *D. h. t. l.* 3. *l.* 12. *C. h. t.*

§. 61.

§. 61. *Purgatorium* vero, *quod Judex defert Reo, contra quem militant præsumtiones probatione semiplena minores; ut præstito hoc jurejurando ab iis sese purget & exoneret.*

§. 62. *Effectus* autem *Jurisjurandi Judicialis*, tum *Suppletorii*, tum *Purgatorii* est, quod Judex secundum eum judicet, qui juraverit. *l.* 31. *D. h. t.*

§. 63. Ita tamen, ut Quæstioni de perjurio hic locus sit, & a sententia tum appellari, tum ob instrumenta noviter reperta ea rescindi possit. *l.* 31. *D. h. t. l. ult.* §. 1. *D. de appell. l. ult.* §. 1. 2. 3. *C. de reb. cred. l.* 2. *D. si ex fals. instr.*

Titul. III.

De In Litem Jurando.
C. V. 53.

§. 1. J*usjurandum*, quod *rei* in judicium deductæ *æstimandæ causa* præstatur, dicitur *Jusjurandum in litem. l.* 1. *D. h. t.*

§. 2. Quod vel *Affectionis* est, vel *Veritatis. l.* 2. §. 1. *l.* 5. *pr.* §. *f. l.* 6. *l.* 8. *l. pen. D. h. t.*

§. 3. *Jusjurandum in litem Affectionis* est, *quo Actor ad dolum Rei coërcendum, rem in judicium deductam ex affectione, ultra verum pretium, in infinitum, æstimare potest. l.* 1. *l.* 2. §. 1. *l.* 8. *D. h. t. l.* 68. *D. de R. V.*

§. 4. Defert hoc jusjurandum Judex; si alius delulerit, vel, non delato, juratum sit, jusjurandum nullum est. *l.* 4. §. 1. *D. h. t.*

§. 5. Defertur Actori, qui litis est dominus, eamque suo nomine contestatus est; *l.* 7. *D. h. t.* nec non Tutori & Curatori, volentibus scil. non invitis. *d. l.* 4. *pr. D. h. t.*

§. 6.

§. 6. Non etiam Pupillo; *l.* 4. *pr. D. h. t.* neque Procuratori, qui alieno nomine litem conteſtatus eſt. arg. *l.* 7. *D. h. t.*

§. 7. Ad dolum Rei coërcendum; *l.* 2. §. 1. *l.* 4. §. *ult. l.* 5. §. 3. *D. h. t.* ſive dolo poſſidere deſierit, *l.* 68. *D. de R. V. l.* 25. §. 10. *D. de her. pet.* ſive per contumaciam reſtituere nolit. *l.* 1. *l.* 2. §. 1. *l.* 8. *D. h. t. l.* 36. *in f. D. de pecul.*

§. 8. Licet autem *ſolius doli* hic mentio fiat, *d. l.* 5. §. 3. *D. h. t.* ſub *dolo* tamen, uti & alibi, hic *lata culpa* comprehenditur. *l.* 2. *C. h. t. l.* 226. *D. de V. S. l.* 1. §. 1. *D. ſi menſ. falſ. mod. dix. l.* 32. *D. depoſ. l.* 1. §. 2. *D. ſi is qui teſt. lib.*

§. 9. Qualis res ſit, quæ in judicium eſt deducta, ſive corporalis, ſive incorporalis, *l.* 7. *D. ſi ſerv. vind.* ſive mobilis, ſive immobilis, nihil intereſt. arg. *l.* 68. *D. de R. V. l.* 16. §. 3. *D. de pign. & hyp.*

§. 10. Dummodo agatur de re noſtra nobis reſtituenda, vel exhibenda; v. *l.* 2. *l.* 5. *pr. D. h. t. l.* 68. *D. de R. V. l.* 7. §. 7. *D. de publ. l.* 7. *D. ſi ſerv. vind. l.* 16. §. 3. *D. de pign. & hyp.* eaque talis ſit, quæ affectionem & æſtimationem recipiat. *l.* 3. *D. h. t.* & in judicium bonæ fidei vel arbitrarium deducta ſit. *l.* 5. *D. h. t. l.* 25. §. 10. *D. de pet. her. l.* 18. *pr. D. de dol.*

§. 11. Unde ceſſat I. In Actione emti. *l.* 4. *C. de act. emt.*

II. In Actione furti; *l.* 50. *D. de furt.* licet in Condictione furtiva ſecus ſit. Ita acc. *l.* 9. *D. h. t.* v. *l.* 14. §. 16. *l.* 71. *D. de furt.*

III. In judiciis ſtricti juris; *d. l.* 5. *D. h. t.* in quibus tamen *jusjurandum Veritatis* locum habet. *l.* 5. §. *ult. l.* 6. *D. h. t.*

§. 12. Permittitur autem Actori, hoc jurejurando, rem in judicium deductam æſtimare, ex affectione,

ctione, etiam ultra verum rei pretium, imo in infinitum. *l.* 1. *l.* 2. §. 1. *l.* 3. §. 2. *D. h. t.*

§. 13. Poteſt tamen judex modum jurijurando ſtatuere, ut intra certam quantitatem juretur, ne arrepta occaſione in immenſum juretur. *l.* 4. §. 2. *l.* 5. §. 1. *D. h. t. l.* 18. *pr. D. de dol.*

§. 14. Imo poteſt & Judex ab initio non deferre, nec non ex magna cauſa, licet juratum ſit, reum vel prorſus abſolvere, vel etiam minoris condemnare. *l.* 4. §. 3. *l.* 5. §. 2. *D. h. t.*

§. 15. *Jusjurandum* vero *in litem Veritatis eſt, quo Actor rem, quæ culpa Rei periit, vel corrupta eſt, tanti æſtimat, quanti revera eſt, vel ejus intereſt. l.* 2. §. 1. *l.* 8. *l. pen. D. h. t.*

§. 16. Dummodo neceſſitas urgeat, & Judex rem aliter æſtimare nequeat. *l.* 4. §. *f. D. h. t.*

§. 17. Quod & in Judiciis ſtricti juris locum habet. *l.* 5. §. *ult. D. h. t.*

TITUL. IV.

DE CONDICTIONE CAUSA DATA CAUSA NON SECUTA.

C. IV. 6.

§. 1. Poſt *Condictionem certi ex Mutuo*, ſequuntur aliæ *Condictionum* ſpecies, *Condictio ſcil. cauſa data cauſa non ſecuta*, *Condictio ob turpem vel injuſtam cauſam*, ſimilesque. *l.* 1. *pr.* §. 1. *D. de cond. ob turp. cauſ.*

§. 2. De *Condictione cauſa data cauſa non ſecuta* Prætor ita edixiſſe videtur: *Si cui ex cauſa non inhoneſta quid datum fuiſſe dicetur, cauſa non ſecuta, ad repetendum id, quod datum eſt, adverſus eum, qui acceperit, Condictionem dabo.* arg. *Inſcr. l.* 1. *pr. D. h. t. d. l.* 1. §. 1.

§. 3.

§. 3. Adeoque *Condictio causa data* (seu potius sub *causa dati*, v. *l. pen. D. h. t.* vel ob *causam dati*, arg. *l. ult. D. h. t. t. C. de cond. caus. dat.*) *causa non secuta*, est *Actio personalis, stricti juris, quæ datur ei, qui rem, ob causam expressam, futuram, & honestam, non tamen secutam, dedit, ejusque heredi; Contra accipientem, ejusque heredem; Ad rem cum omni causa restituendam.*

§. 4. Est hæc *Actio personalis*; §. 15. *I. de act.* nascitur enim ex Contractu innominato *Do ut des*, vel *Do ut facias l.* 5. §. 1. 2. *D. de P. V.*

§. 5. *Competens ei, qui rem dedit; l.* 1. *pr.* §. 1. *D. h. t. l.* 3. *pr. l. f. D. h. t.* non etiam ei, qui fecit: arg. *l.* 12. §. 2. *D. de captiv.* quia factum infectum fieri nequit. *l.* 31. *D. de R. J.* Unde & in Contractu *Facio ut des* hæc *Condictio* locum non habet.

§. 6. *Ob causam expressam;* Conditio enim in mente retenta nihil operatur. *l.* 6. *l.* 7. *C. h. t. l.* 25. *C. de transact. l.* 53. *D. de R. J.*

§. 7. *Futuram; l.* 1. *& seqq. D. h. t. l.* 52. *D. de cond. ind. l.* 53. *D. de R. J.* datum enim ob causam præteritam, licet falsam, repeti nequit. *d. l.* 52. *l.* 8. *C. de cont. emt. l.* 14. *C. de resc. vend.* Nisi per errorem facti datum sit, quo casu competit *Condictio Indebiti;* de qua ad *t. de cond. indeb.*

§. 8. *Et Honestam; l.* 1. *D. h. t. l.* 1. §. 1. *D. de cond. ob turp. caus.* si enim ob causam inhonestam datum sit, locum habet *Condictio ob turpem causam. t. t. de cond. ob turp. caus.*

§. 9. *Non secutam; l.* 1. *pr. l.* 3. §. 2. *D. l.* 6. *l.* 8. *C. h. t.* quod enim ob rem honestam datum est, repeti potest, si res, propter quam datum est, secuta non est. *l.* 1. §. 1. *D. de cond. ob turp. caus.*

§. 10. *Causa* autem *non sequitur* I. Quia dantem pœnitet. Quo casu *Repetitio ex pœnitentia*, seu *Condictio hæc* locum habet; *l.* 3. §. 2. *l.* 5. *pr. &* §§. *seqq. D.*

D. h. t. l. 5. §. 1. *D. de P. V.* etiamsi accipiens paratus sit causam præstare. *l.* 1. *l.* 3. *l.* 5. *pr.* §. 2. *l.* 13. *D. h. t.* Licet in contractibus nominatis secus sit, neque pœnitentiæ locus sit. v. *l.* 5. *C. de O. & A. l.* 14. *C. de contr. emt. l.* 6. *C. de resc. vend.*

§. 11. Nisi res amplius non sit integra, & accipiens ob pœnitentiam & mutatam voluntatem dantis damnum passurus sit; quo casu dans accipientem indemnem servare debet. *d. l.* 5. *pr. D. h. t.*

§. 12. II. Quia accipiens causam præstare non vult, vel in culpa est, quo minus præstetur; quo casu hæc Actio similiter locum habet: sive plane non præstet, sive non ita, ut oportet. *l.* 3. §. 3. 5. *ult. l. ult. D. h. t. l.* 8. *l.* 9. *l. ult. C. h. t.*

§. 13. III. Quia accipiens causam præstare nequit; quo casu, si causa impossibilis a sciente est adjecta, condictio cessat: *l.* 8. *C. h. t.* si vero ab ignorante, non item. arg. *l.* 3. §. 5. *D. h. t. l.* 1. §. 1. *D. de cond. indeb. l.* 53. *D. de R. J. l.* 5. *C. h. t.*

§. 14. Quod si accipiens *casu* impediatur, quo minus causam præstare possit, *Condictio* hæc nihilominus locum habet. *l. f. D. h. t. l.* 15. §. 6. *D. locat. l.* 5. *C. h. t. l.* 9. *C. de pign. act.*

§. 15. Nisi res accipientis cæteroquin non fuisset peritura, vel implementum contractus casui causam dederit; quo casu Condictio cessat. *l.* 5. §. *ult. D. h. t.* Ita acc. *l. pen. C. h. t.*

§. 16. *Ejusque heredi; l.* 2. *l.* 3. *C. h. t.* etiam ex propria pœnitentia. arg. *l.* 9. *D. de prob. l.* 37. *D. de acq. vel am. her. l.* 59. *D. de R. J.*

§. 17. *Contra accipientem;* qui causam non præstitit. *l.* 8. *C. h. t.*

§. 18. *Ejusque heredem; l.* 8. *C. h. t.* non etiam contra successorem singularem. *l.* 4. *C. de rer. perm.*

§. 19.

§. 19. *Ad rem datam restituendam;* *l.* 1. *l.* 2. *D. h. t.* vel si res dolo vel culpa accipientis perierit, ad æstimationem. v. *l.* 15. *D. h. t. l.* 65. §. 6. *D. de cond. indeb.*

§. 20. *Cum omni causa;* i. e. cum fructibus & accessionibus, *l.* 7. §. 1. *l.* 12. *D. h. t. l.* 66. *D. de cond. indeb.* sive ante, sive post litem contestatam, perceptis. *l.* 38. *pr.* §. 1. *D. de usur.* sub quibus tamen usuræ hic non continentur. arg. *l.* 1. *C. de cond. indeb. l.* 4. *C. de cond. ob turp. caus. l.* 3. *C. de usur.*

Titul. V.

De Condictione Ob Turpem, Vel Injustam Causam.

C. IV. 7.

§. 1. De *Condictione ob Turpem, vel Injustam causam,* Prætor sic edixisse videtur: *Si quid ob turpem, vel injustam causam datum fuisse dicetur, ad repetendum id, quod datum erit, adversus eum, cui datum fuerit, Condictionem dabo.* arg. *Inscr. l.* 1. *pr.* §. 1. 2. *D. h. t.*

§. 2. Est itaque *Condictio ob Turpem causam, Actio personalis; Competens ei, qui ob turpem causam, quæ ratione solius accipientis turpis est, aliquid dedit vel promisit, ejusque heredi; Contra turpiter accipientem, ejusque heredem; Ad rem datam cum omni causa restituendam, vel revocandum id, quod promissum est.*

§. 3. Est hæc Condictio *Actio personalis;* nascitur enim ex maleficio, facto scil. doloso turpiter accipientis. *l.* 1. §. 2. *l.* 4. §. 2. *D. h. t. l.* 4. *l. pen. C. h. t.*

§. 4. *Competens ei, qui dedit aliquid vel promisit;* *l.* 1. *D. l.* 1. *C. h. t.* si scil. nulla ipsius turpitudo intercedat. *l.* 1. §. 2. *l.* 3. *l.* 4. §. 2. 3. *D. l.* 4. *l.* 6. *C. h. t.*

§. 5. *Ob turpem causam, quæ ratione solius accipientis turpis est;* quod enim ob turpem causam datur, ita datur, ut aut dantis sit turpitudo, non accipientis, aut accipientis duntaxat, non dantis, aut utriusque. *l.* 1. *pr. D. h. t.*

§. 6. Si *solius Dantis* est turpitudo, *Condictio* cessat. *l.* 4. §. 3. *D. h. t.*

§. 7. Si utriusque *& Dantis & Accipientis*, veluti si quis Judici aliquid dederit, ut male, *l.* 3. *D. h. t.* vel etiam in bona causa pro se judicet; *l.* 2. §. 2. *D. h. t.* si in adulterio deprehensus, *l.* 4. *pr. D. h. t.* vel fur, ne proderetur, dederit; *l.* 4. §. 1. *D. h. t.* similiter cessat repetitio, & potior est conditio possidentis. *l.* 2. §. 2. *l.* 3. *l.* 4. *pr.* §. 1. *l.* 8. *D. l.* 2. *l.* 5. *C. h. t. l. ult. D. de cond. sin. caus. l.* 128. *pr. D. de R. J.*

§. 8. Fiscus tamen datum repetere, turpeque lucrum possidenti extorquere potest. *Auth. Novo jure. C. de pœn. jud. qui mal. jud. l.* 32. §. *ult. D. de don. int. vir. & ux. l.* 9. *D. de jur. fisc. l.* 5. *D. de calumn.*

§. 9. Si vero *solius Accipientis*, veluti dedi tibi, ne sacrilegium facias, ne furtum, ne hominem occidas, ne mihi injuriam facias, *Condictio ob turpem causam* locum habet. *l.* 1. §. 2. *l.* 2. *pr.* §. 1. *l.* 4. §. 2. *D. h. t.*

§. 10. *Ejusque heredi;* arg. *l.* 37. *D. de acq. her. l.* 59. *l.* 128. §. 1. *D. de R. J.* §. 1. *I. de perpet. & temporal. act.*

§. 11. *Contra turpiter accipientem; l.* 2. *l.* 4. *pr. &* §§. *seqq. D. l.* 3. *C. h. t.*

§. 12. *Ejusque heredem;* arg. *d. l.* 7. §. 2. *D. de cond. furt.* §. 1. *I. de perp. & temp. act. l.* 157. §. 2. *D. de R. J.*

§. 13. *Ad rem datam cum omni causa restituendam; l.* 1. §. 2. *l.* 2. *pr.* §. 1. 2. *h. t. l.* 38. §. 1. *& seqq. D. de usur.* licet turpe factum subsecutum sit: *l.* 1. §. *ult. D. h. t.* vel, si res perierit, ad æstimationem. *l. ult. C. h. t. l.* 8. *D. de cond. furt. l.* 65. §. 6, *D. de condict. indeb.*

§. 14.

§. 14. *Vel revocandum id, quod promissum est. l.* 1. *C. h. t.* Ita ut vel cautio seu chirographum condicatur, vel actoris intentio opposita doli mali exceptione elidatur, *l.* 8. *D. h. t. l.* 134. *pr. D. de V. O.* adeoque obligatio *ratione effectus* nulla fit. Ita acc. *l.* 5. *C. h. t. l.* 26. *l.* 27. *D. de V. O.*

§. 15. *Condictio* vero *ob Injustam causam* est *Actio personalis; Competens ei, qui ob injustam causam alicui quid dedit; Contra accipientem; Ad rem datam cum omni causa restituendam. l.* 6. *l.* 7. *D. h. t.*

§. 16. Qua actione repeti potest, quod v. c. ex coacta stipulatione solutum est; *l.* 7. *D. h. t. l.* 2. *C. de his quæ vi met. c.* nec non fructus, qui a malæ fidei possessore ex re nostra percepti sunt. *l.* 3. *C. h. t. l.* 3. *C. de cond. ex leg.*

Titul. VI.

De Condictione Indebiti.

C. iv. 5.

§. 1. De *Condictione Indebiti* Prætor ita edixisse videtur: *Si quis ignorans per errorem indebitum solvisse dicetur, ad id, quod solutum erit, repetendum, Condictionem indebiti dabo.* arg. *l.* 1. §. 1. *l.* 26. §. 3. *D. h. t.*

§. 2. Adeoque *Condictio indebiti* est *Actio personalis; Competens ei, qui indebitum, tanquam debitum, per errorem facti solvit, ejusque heredi; Contra accipientem, ejusque heredem; Ad restituendum id, quod solutum est.*

§. 3. Est hæc Actio *Personalis;* nascitur enim ex quasi contractu solutionis indebiti. §. 1. *I. quib. mod. re contr. obl.* §. 6. *I. de obl. quæ quas. ex cont.*

§. 4. *Competens ei, qui indebitum, tanquam debitum,*

tum, per errorem facti solvit. d. §. 1. *quib. mod. re contr. obl. d.* §. 6. *l. de obl. quæ quas. ex contr.*

§. 5. Ut enim hæc Actio locum habeat, requiritur I. Ut aliquid *Solutum sit; d.* §. 1. *d.* §. 6. si quid non solutum, sed promissum sit, vel *Exceptioni* contra petentem, *l.* 3. *C. h. t. l. ult. D. ad SC. Maced.* vel *Condictioni cautionis* locus est. *l.* 31. *D. l.* 3. *C. h. t.*

§. 6. II. Ut solutum sit *Indebitum, quasi debitum; d.* §. 1. *d.* §. 6. debiti enim soluti nulla repetitio est: & si quid non tanquam ex debito datum sit, donatum censetur. *l.* 52. *l.* 65. §. 2. *D. h. t. l.* 53. *D. de R. J.*

§. 7. Est autem aliquid *Indebitum* vel *Jure Naturali & Civili* simul, vel *alterutro* tantum.

§. 8. Si quid solutum sit, quod *Indebitum* est *Jure Naturali & Civili* simul, quin repeti possit, nullum dubium est. v. *l.* 29. *l.* 41. *D. h. t.*

§. 9. Si Jure Civili quidem debitum sit, *Jure Naturali* vero *indebitum*, similiter repeti potest; *Debitum Civile* enim, quod per exceptionem perpetuam elidi potest, pro indebito habetur. *l.* 26. §. 3. 7. *l.* 40. *l.* 54. 56. *D. h. t. l.* 112. *D. de R. J.*

§. 10. Nisi exceptio perpetua competat ex causa obligationem naturalem non tollente: qualis est Exceptio rei judicatæ; *l.* 28. *l.* 60. *D. h. t.* SCti Macedoniani; *l.* 40. *D. h. t. l.* 9. §. *ult. l.* 10. *D. ad SC. Maced.* nec non divisionis seu Epistolæ D. Hadriani. *l.* 49. §. 1. *D. de fidej.*

§. 11. Si vero Jure Naturali sit debitum, *Jure Civili* vero *indebitum*, solutum repeti nequit. *l.* 13. *l.* 64. *l.* 19. *l.* 38. *D. h. t. l.* 10. *D. de O. & A. l.* 16. §. 4. *D. de fidej. l.* 3. §. *ult. D. quod quisque jur. in al. stat.*

§. 12. Nisi Naturalis Obligatio talis sit, quæ Jure Civili improbatur, aut Juris Civilis auxilio destituitur; qualis est Mulieris intercedentis; *l.* 40. *D. h. t.*

h. t. l. 16. §. 1. *D. ad SC. Vellej.* Prodigi promittentis; *l.* 6. *D. de V. O.* Pupilli fine tutoris auctoritate contracta. *l.* 127. *D. de V. O. l.* 41. *D. h. t. l.* 59. *D. de O. & A.* Ex quibus si quid solutum est, similiter repeti potest. *d. l.* 40. *l.* 29. *l.* 41. *D. l.* 7. *C. h. t. l.* 9. *C. ad SC. Vellej. l.* 6. *D. de V. O. l.* 9. *C. ad L. Falcid.*

§. 13. Quod si utroque Jure & efficaciter quidem aliquid debeatur, sed non a solvente, vel non accipienti, v. *l.* 65. §. *f. D. h. t.* etiam per errorem solutum repeti potest: *l.* 65. §. *f. l.* 19. §. 1. *D. l. f. C. h. t.* nisi veri debitoris nomine vero creditori solutum sit. arg. *l.* 23. *D. de solut. l.* 39. *D. de neg. gest.*

§. 14. III. Requiritur, ut solutum sit *Per Errorem;* quod enim quis indebitum ignorans solvit, per hanc Actionem condicere potest: sed si sciens se non debere solvit, cessat repetitio; *l.* 1. §. 1. *D. h. t. l.* 26. §. 3. *l.* 50. *D. l.* 9. *C. h. t.* quia id donasse censetur. *l.* 53. *D. de R. J. l.* 7. §. 2. *D. pro emt. l.* 12. *D. de nov.*

§. 15. De *Dubitante* dubitatum est, an pro ignorante, an vero pro sciente habendus sit? Sed placuit, eum hic pro ignorante habendum esse; *l. ult. C. h. t.* sive caverit sibi, ut redderetur, si appareret indebitum, *l.* 2. *D. h. t.* sive non. *d. l. ult.*

§. 16. IV. Ut solutum sit *per Errorem Facti*, non *Juris; Indebiti* enim *per ignorantiam facti* soluti tantum repetitio competit: cum vero quis jus ignorans indebitam pecuniam solverit, cessat repetitio. *l.* 10. *C. de jur. & fact. ign. l.* 9. *pr.* §. 5. *D. eod. l.* 6. *l.* 7. *C. h. t. l.* 9. *C. ad L. Falcid.* Licet is, qui solvit, ne quidem natura qualis qualis debitor sit.

§. 17. Nisi talis sit, cui jus ignorare licet, qualis est v. c. Minor & Mulier. *l.* 9. *D. l. ult. C. de jur. & fact. ign.* v. *l. ult. C. si adv. solut. l.* 1. *C. de cond. ob caus. dat.*

§. 18. *Ejusque heredi;* *l.* 12. *D. l.* 1. *C. h. t.*

§. 19. *Contra accipientem;* *l.* 49. *D. h. t.* five ipse, five ejus nomine alius acceperit. *l.* 57. §. 1. *D. l.* 1. *l.* 2. *C. h. t.*

§. 20. Dummodo etiam ignorans acceperit; si quis enim sciens indebitam pecuniam acceperit, non modo hac, sed & *Condictione Furtiva* tenetur. *l.* 18. *D. de cond. furt. l.* 14. *D. de cond. cauf. dat.*

§. 21. *Ejusque heredem;* *l.* 26. §. 11. *D. h. t.*

§. 22. *Ad restituendum id, quod solutum est;* vel tantundem, *l.* 7. *l.* 19. § 2. *D. h. t.* vel æstimationem: v. *l.* 26. §. 12. *l.* 65. §. 6. 8. *D. h. t.* Et si quidem res talis sit, quæ fructus profert, etiam ad fructus & accessiones. *l.* 15. *l.* 65. §. 5. *D. h. t.* arg. *l.* 38. §. 4. 7. *D. de usur. l.* 81. *D. de V. S. l.* 173. §. 1. *D. de R. J.*

§. 23. Non etiam ad usuras, *l.* 1. *C. h. t.* quia hæc Actio stricti juris est, arg. §. 28. *I. de act.* in qua, citra vinculum stipulationis, usuræ non debentur. *l.* 3. *C. de usur.*

§. 24. Quod si quis alternative obligatus utrumque solverit, ejus electio est, utrum repetere velit; *l.* 32. *D. l. pen. C. h. t.* rejecta sententia Ulpiani, quæ extat in *l.* 26. §. *pen. D. h. t.* si vero una ex iis perierit, Condictio cessat. *l.* 32. *pr. D. h. t.*

§. 25. *Cessat* etiam *Condictio indebiti* I. In iis caussis, in quibus lis inficiando crescit in duplum, §. 7. *I. de obl. quæ quas. ex cont. l.* 4. *C. h. t.* i. e. in quibus actio adversus confitentem in simplum datur, adversus negantem vero in duplum, §. 26. *I. de act. l.* 23. § *pen. D. ad L. Aquil.* quales sunt causa Legis Aquiliæ, Legati ad pias causas, & Depositi miserabilis. *d.* §. *ult. I. de obl. quæ quas. ex cont.* §. 26. *I. de act. l.* 23. §. *pen. D. ad L. Aquil. l.* 1. § 1. *D. depos.*

II. In caussa transactionis, rei judicatæ, & jurisjurandi.

di. *l.* 26. §. 12. *l.* 65. §. 1. *D. l.* 1. *C. h. t.* §. 11. *I. de act.*

III. Si debitum ſit Naturale. *l.* 13. *l.* 19. *l.* 38. *D. h. t. l.* 10. *D. de O. & A.* v. *ſupr.* §. 11.

IV. Si dotis nomine a Matre ſimilibusque aliquid datum ſit. *l.* 32. §. 2. *D. h. t.*

V. Si pœna ſoluta ſit. *l.* 42. *D. h. t. l.* 46. *D. de R. J.*

VI. Si huic actioni ſpecialiter renunciatum ſit, *l. ult.* §. 3. *D. h. t.*

VII. Si præſcriptione ſublata ſit. *pr. I. de perp. & temp. act. l.* 3. *C. de præſcript.* 30. *ann.*

Titul. VII.

De Condictione Sine Causa.

C. IV. 9.

§. 1. De *Condictione ſine cauſa*, Prætor ita locutus videtur: *Si quid ſine cauſa promiſſum aut ſolutum fuiſſe dicetur, ejus rei nomine Condictionem dabo.* arg. *Inſcr. l.* 1. *l.* 2. *D. h. t.*

§. 2. Eſt itaque *Condictio ſine cauſa*, *Actio perſonalis; Competens ei, qui ſine cauſa aliquid dedit vel promiſit; Contra accipientem; Ad rem datam reſtituendam.*

§. 3. Eaque *Generalis* eſt, vel *Specialis.*

§. 4. *Generalis* eſt, *quæ cum aliis Condictionibus concurrit*, veluti cum *Condictione indebiti; l.* 1. *pr. l.* 3. *pr. D. h. t. Condictione ob cauſam datorum; l.* 1. §. 1. *D. h. t. l.* 6. *C. de cond. ob cauſ. dat.* aliisque.

§. 5. Quæ ex iisdem cauſis, ex quibus *Condictiones principales*, oritur.

§. 6. *Specialis* vero, *quæ tum competit, cum alia locum non habet:* veluti, ſi fullo amiſſis veſtimentis Domino pretium ſolverit, & dominus veſtimentis

receptis ad pretium reſtituendum a fullone conveniatur; ſi dos repetatur, ob id, quod matrimonium nullum eſt; *l. f. D. h. t.* ſi chirographum poſt factam ſolutionem condicatur; *l.* 2. *C. h. t.* vel intra biennium in caſu non numeratæ pecuniæ. *l. f. C. h. t.*

§. 7. Quæ ex ſola æquitate naſcitur. v. Differt. N. VII. *de Cauſ. Obl. C.* IV. §. 8. *& ſeqq.*

§. 8. Eſt etiam *Condictio ſine cauſa* vel *Certi*, vel *Incerti. Certi, cum certa pecunia ſine cauſa data vel promiſſa eſt; l.* 1. *D. h. t. l.* 6. *D. de reb. cred. Incerti* vero, *cum incertum datum vel promiſſum eſt. l.* 3. *D. h. t.*

Liber

Liber XIII. Titul. I.

De Condictione Furtiva.

C. IV. 8.

§. 1. *Condictionem Furtivam* Prætor Edicto hoc modo complexus videtur: *Si qua res furto ablata esse dicetur, ejus persequendi causa, Domino, adversus furem heredemve ejus, Condictionem Furtivam dabo.* arg. *l.* 1. *l.* 7. §. 2. *l.* 8. *l.* 9. *l.* 10. *D. h. t.*

§. 2. Est itaque *Condictio furtiva*, (quæ & quandoque *Actio furti* dicitur. *l.* 14. §. 16. *l.* 71. *D. de furt.* junct. *l.* 34. §. 1. *D. de O. & A. l.* 9. *D. de in lit. jur. l.* 3. §. *ult. D. naut. caup. stab.*) *Actio personalis, rei persecutoria; Competens domino ejusque heredi; Contra furem ejusque heredem; Ad rem furto ablatam cum omni causa restituendam.*

§. 3. Dicitur *Personalis;* quia ex delicto nascitur: *l.* 21. §. *pen. & ult. D. rer. am. l.* 10. §. 2. *D. de compens.* §. 14. *I. de act. l.* 36. *D. de O. & A.* licet infamiam non irroget. *d. l.* 36. *D. de O. & A.*

§. 4. *Rei persecutoria; l.* 7. §. 2. *D. h. t.*

§. 5. *Competens Domino; l.* 1. *D. h. t.* quod hic singulare est, & odio furum receptum. §. 14. *I. de act.* cum cæteroquin nemo rem suam condicere, vel alium *dare oportere* intendere possit. *l. ult. in f. D. usufr. quemadm. cav. d.* §. 14. *I. de act.*

§. 6. Datur etiam b. f. possessori, qui pro domino habetur; *l.* 136. *D. de R. J.* Fructuario, ubi fructus percepit; *l.* 12. §. 5. *D. de usufr.* nec non Tutori nomine pupilli, qui similiter pro domino habetur. *l.* 56. §. *pen. D. de furt.*

§. 7. Non etiam Commodatariis & Depositariis. *l.* 14. §. 16. *D. de furt.*

§. 8. *Ejusque heredi;* *l.* 11. *D. h. t.*

§. 9. *Contra furem;* *l.* 5. *l.* 10. *pr.* *l.* 16. *D. h. t.* §. *ult.* *I. de obl. quæ ex del.* five poſſideat, five non poſſideat, neque dolo poſſidere deſierit. *l.* 8. *D. h. t.* §. *ult.* *I. de obl. quæ ex del.*

§. 10. Datur etiam contra prædonem & raptorem; *l.* 10. §. 1. *D. h. t.* &, ſi plures ſint, contra ſingulos in ſolidum. *l.* 1. *C. h. t.*

§. 11. Non etiam contra eum, cujus *ope conſilio* furtum factum eſt; qui *Condictione* non tenetur, etiamſi *furti* teneatur. *l.* 5. *l.* 6. *D. h. t.*

§. 12. *Ejusque heredem;* cæterosque ſucceſſores. *l.* 2. *l.* 5. *l.* 7. §. 2. *D. h. t.* §. *ult.* *I. de obl. quæ ex del.* *l.* 1. *D. de priv. del.*

§. 13. Et quidem in ſolidum, ſi ſolus heres ſit. In Condictione furtiva enim non pro parte, quæ pervenit, ſed in ſolidum tenemur, dum ſoli heredes ſumus. Pro parte autem heres, pro ea parte, pro qua heres eſt, tenetur. *l.* 9. *D. h. t.* add. *l.* 3. *C. rer. am.*

§. 14. Licet enim ex delicto ſit hæc Actio, rei tamen perſecutionem habet; *l.* 7. §. 2 *D. h. t.* quæ contra heredes etiam competit. *d.* §. *ult.* *I. de obl. quæ ex del.* *l.* 7. §. 2. *D. h. t.* *l.* 1. *D. de priv. del.*

§. 15. *Ad rem furto ablatam reſtituendam;* *l.* 7. §. 1. *D. h. t.* *d.* §. *ult.* *I. de obl. quæ ex del.* vel æſtimationem, quanti unquam res plurimi fuerit: *l.* 8. §. 1. *l.* 13. *D. h. t.* *l.* 3. *D. de cond. trit.* *l. pen.* *D. rer. am.* quia fur ſemper moram facere videtur. *d. l.* 8. §. 1. *l. ult.* *D. h. t.*

§. 16. *Cum omni cauſa;* i. e. cum fructibus & acceſſionibus, omnique eo, quod intereſt. *l.* 3. *l.* 8. §. 2. *D. h. t.* *l.* 2. *C. de fruct. & lit. exp.*

§. 17. Eſt autem Condictio *Furtiva* vel *Certi*, vel *Incerti.*

§. 18.

§. 18. *Condictio furtiva Certi* eſt, *cum certum corpus petitur. l.* 7. §. 1. *l.* 8. *D. h. t.*

§. 19. *Incerti* vero, *cum petitur res incerta, veluti poſſeſſio, vel id, quod intereſt.* Quæ non tantum domino competit, ſed & aliud jus in re habentibus, veluti creditoribus, poſſeſſionem pignoris furto ablati condicentibus. *l.* 12. §. *ult. D. h. t. l.* 25. §. 1. *D. de furt. l.* 22. *D. de pign. act.*

§. 20. *Ceſſat* autem *Condictio Furtiva* I. Si dominus rem a fure ablatam ſine juſta cauſa accipere recuſat. *l.* 8. *D. l.* 2. *C. h. t.*

II. Si res furtiva ad dominum reverſa, aut litis æſtimatio domino ſoluta ſit. *l.* 10. *l.* 14. §. 2. *D. h. t.*

III. Si dominus rem alienaverit, vel alio modo facto ſuo dominium amiſerit. *l.* 10. §. 2. *ult. l.* 11. *l.* 12. *D. h. t.*

IV. Si obligatio furti per novationem ſublata ſit. *l.* 17. *D. h. t.*

Titul. II.

De Condictione Ex Lege.

C. IV. 9.

§. 1. De *Condictione ex Lege* Prætor tale Edictum propoſuiſſe videtur: *Si Obligatio Lege nova introducta ſit, nec cautum eadem Lege, quo genere Actionis experiundum, ex Lege Condictionem dabo.* arg. *l. un. D. h. t.*

§. 2. Quæ eſt *Actio perſonalis, Competens ad id, quod debetur ex Obligatione, quam Lex nova introduxit, ſed de genere actionis, quo experiundum, nihil cavit. d. l. un. D. h. t.*

§. 3. Ut itaque *Condictio ex Lege* locum habeat, neceſſe eſt I. Ut *Obligatio introducta ſit. d. l. un.*

§. 4.

§. 4. II. Ut Obligatio introducta sit *Lege; d. l. un.* i. e. jure Civili. §. 4. *I. de noxal. act.* v. *l.* 7. *pr.* & §. 1. *D. de J. & J.* Si enim jure Prætorio Obligatio introducta sit, non *Condictio ex Lege,* sed *Actio in factum* locum habet. *l.* 11. *D. de præscr. verb.*

§. 5. III. Ut introducta sit *Lege nova; d. l. un.* i. e. jure LL. XII. Tab. posteriori. v. *l.* 7. *D. de cap. min. l.* 1. 2. 3. *D. de hered. pet.*

§. 6. IV. *Ut de genere Actionis, qua experiundum, nihil cautum sit. d. l. un.*

§. 7. Quod tamen non tam de ipso nomine actionis omisso, quam de non expressa natura & forma rei accipiendum est. v. Differt. N. IV. *de Caus. Obl. C.* 1. 6.

§. 8. Tales sunt *Condictiones,* quæ nascuntur ex *Pactis legitimis;* v. *l.* 30. *D. de usur. l.* 5. §. 1. *l.* 7. *D. de naut. fœn. l.* 12. *C. de usur. l.* 6. *de dot. prom. l.* 35. §. *ult. C. de don.* junct. *N.* 162. *c.* 1. §. 1. *N.* 136. *c.* 4. d. Differt. IV. *C.* 2. *Condictio*, quæ datur ad pretium repetendum, contra eum, qui rem aliquam bona fide possedit, eamque postea vendidit, eo quod ex re alterius locupletior factus est; *l.* 23. *D. de reb. cred. Condictio* ad repetendam pecuniam, quam quis nostro nomine alteri erranti solvit; *l.* 32. *D. de reb. cred.* v. Differt. N. III. *de Caus. Obl. C.* 2. 4. *Condictio,* quæ competit donatori, ad revocandum id, quod supra modum legis donatum est; *l.* 21. §. 1. *D. de don. Condictio,* quæ competit impuberi emancipato, ad consequendam Quartam D. Pii, *l.* 8. §. 15. *D. de inoff. test.* §. 3. *I. de adopt.* junct. *l. un. D. h. t. Condictio,* competens liberis, parentibus & fratribus, ad petendam Portionem legitimam, ejusve supplementum; *l.* 30. *l.* 35. §. 2. *C. de inoff. test. N.* 115. *c.* 5. *pr.* similesque. v. d. Differt. IV. *de Caus. Obl. C.* V.

§. 9.

§. 9. Quæ ex ſola æquitate deſcendunt. d. Differt. IV. *C.* 4. 5. §. 17.

Titul. III.

De Condictione Triticaria.

§. 1. Condictio *Triticaria*, v. *l.* 1. *pr. D. h. t.* eſt *Actio perſonalis;* §. 15. *I. de act. quæ datur Ei, cui res quædam debetur; Contra debitorem; Ad rem qualemcunque debitam, præter pecuniam numeratam, ejusve æſtimationem, pro ratione loci & temporis, præſtandam. l.* 1. *& ſeqq. D. h. t.*

§. 2. Dicta videtur hæc *Condictio Triticaria* a primis Edicti verbis, quod ita conceptum eſſe probabile eſt: *Triticum, vinum, oleum, frumentum, ſimilisque res, præter pecuniam numeratam, ſi petatur, nec ea extet, de æſtimatione judicium dabo.* arg. *l.* 1. *l.* 3. *l.* 4. *D. h. t.*

§. 3. Unde & Actio hæc *Prætoria*, non Civilis dicenda videtur. arg. *Inſcr. l.* 1. 3. 4. *D. h. t.*

§. 4. Eſt autem hæc Actio ſubſidiaria & generalis, utpote quæ de omnibus omnino rebus, fungibilibus & non fungibilibus, corporalibus & incorporalibus, mobilibus & immobilibus, ſola pecunia numerata excepta, competit. *l.* 1. *D. h. t.*

§. 5. *Pecuniam numeratam* natura hujus actionis excludit; quia rei æſtimandæ cauſa hæc Actio maxime introducta eſt, pecunia vero, cujus una & eadem poteſtas & valor eſt, *l.* 3. *D. de eo quod cert. loc. l.* 1. *D. de contr. emt.* nullam æſtimationem recipit, ſed ea omnes res aliæ æſtimantur.

§. 6. Oritur ex omnibus Obligationibus, ex quibus res aliqua præſtanda, cujus æſtimatio debetur. *d. l.* 1. *& ſeqq. D. h. t.*

§. 7.

§. 7. Minime tamen fupervacua eft, & in multis a *Certi Condictione* differt.

§ 8. *Condictione Certi* enim petuntur I. res omnes certæ, etiam pecunia numerata, non vero res incertæ; *l. 9. D. de reb. cred. Condictione* vero *Triticaria* peti poffunt res omnes, certæ & incertæ, excepta tantum pecunia numerata. *l. 1. D. h. t.*

II. *Condictione Certi* petitur res corporalis, non noftra; *Condictione Triticaria* etiam incerta, incorporalis, immobilis noftra. *d. l. 1. pr. §. 1. l. 2. D. eod.*

III. *Condictio Certi* eft Stricti juris; arg. §. 28. 29. *I. de act. Condictio Triticaria* vero Arbitraria. *l. pen. & ult. D. de cond. Trit.* v. Diff. N. VII. *de Cauf. Obl. C.* V. §. 17. *& feqq.*

Titul. IV.

De Eo, Quod Certo Loco Dari Oportet. C. III. 18.

§. 1. Cum autem folutio rerum creditarum non raro in certum locum conferatur, eaque ratione Actio competens fiat Arbitraria, *Actio de eo quod certo loco dari oportet*, fubjicitur.

§. 2. De qua Prætor hifce fimilibusve verbis edixiffe videtur: *De eo, quod certo loco dari oportet, fi alio loco petatur, facta commemoratione loci, quo promiffum eft, Actionem dabo, ut, quanti ea res eft, tanti arbitrio judicis æftimetur.* arg. *Infcr. & l. 1. D. h. t. §. 33. I. de act.*

§. 3. Eft itaque *Actio de eo, quod certo loco dari oportet* feu *promiffum eft*, v. §. 31. *I. de act. t. C. ubi conv. qui cert. loc. dar. promif. Prætoria, Perfonalis, Arbitraria; Competens ei, cui certo loco dari oportet; Contra debitorem; Ad folvendum id, quod debetur, nec non id, quod Actoris intereft dicto loco folutum non effe; Quovis loco, facta commemoratione loci, quo dari oportet, inftituenda.*

§. 4. Eft hæc Actio *Prætoria*; Jure Prætorio enim intro-

introducta est. Nam alio loco, quam in quem sibi dari quisque stipulatus esset, non videbatur petendi facultas competere. Sed quia iniquum erat, si promissor ad eum locum, in quem daturum se promisisset, nunquam accederet, quod vel data opera faceret, vel quia aliis locis necessario distringeretur, non posse stipulatorem ad suum pervenire, ideo visum est, *Utilem actionem* in eam rem comparare. *l.* 1. *D. h. t.*

§. 5. *Personalis*; nascitur enim vel ex Stipulatione, qua certo loco aliquid promissum est: *l.* 2. §. 1. *l.* 7. §. 1. *D. h. t.* vel ex obligatione ex Testamento, quo heres a testatore certo loco aliquid dare jussus est: *l.* 5. *D. h. t.* vel ex Mutuo: *l.* 6. *D. h. t.* vel etiam Constituto. *l.* 16. §. 1. *D. de pec. const.*

§. 6. *Arbitraria; l.* 2. *pr. l.* 3. *l.* 8. *D. h. t.* §. 31. *I. de act.*

§. 7. *Competens ei, cui certo loco dari oportet; l.* 1. *D. h. t.* §. 31. 32. *I. de act.* Si *factum* promissum est, neque præstatur, non *hac Actione Arbitraria*, sed *Actione ex stipulatu* agitur, ad id quod interest. §. *ult. I. de V. O. l.* 13. *D. de re jud.*

§. 8. *Contra debitorem;* modo moram commiserit. *l.* 2. §. 6. *l.* 8. *D. h. t.*

§. 9. Datur etiam contra heredem; arg. *l.* 49. *D. de O. & A.* nec non Fidejussorem, si scil. & ipse moram fecerit; *l.* 8. *D. h. t.* non etiam ob solam moram Rei principalis, *l.* 173. §. 2. *D. de R. J.* quæ fidejussori quidem nocet, *l.* 88. *D. de V. O.* sed ad hoc tantum, ut perpetuetur obligatio, *l.* 58. §. 1. *D. de fidej.* non etiam ut augeatur. *d. l.* 8. *D. h. t.*

§. 10. *Ad Solvendum id, quod debetur. l.* 1. *l.* 8. *D. h. t.* §. 33. *I. de act.*

§. 11. *Nec non id, quod Actoris interest, dicto loco solutum non esse;* Prætor enim arbitratur, quantum

tum interſit Petitoris, dicto loco ſolutum non eſſe. *l.* 2. *pr.* §. 1. *D. l. un. C. h. t.*

§. 12. Ideo autem in arbitrium Judicis refertur hæc Actio, quia ſcimus, quam varia ſint pretia rerum per ſingulas civitates regionesque, maxime vini, olei, frumenti: Pecuniarum quoque licet videatur una & eadem poteſtas ubique eſſe, tamen aliis locis facilius & levibus uſuris inveniuntur, aliis difficilibus & gravibus uſuris. *l.* 3. *D. h. t.* §. 33. *I. de act.*

§. 13. Non tantum autem hæc actio utilitatem continet Actoris, ſed & Rei, ut ſcil. minoris pecuniæ fiat condemnatio, ſi Rei interſit. *l.* 2. *pr. D. l. un. C. h. t.*

§. 14. Quin & interdum Judex abſolvere Reum debet, cautione ab eo exacta, de pecunia ibi ſolvenda, ubi promiſſa eſt; ſi ſcil. ibi vel oblata Actori dicatur, vel depoſita, vel ex facili ſolvenda. *l.* 4. §. 1. *D. h. t.*

§. 15. Quod ſi *certo tempore* aliquid promiſſum ſit, Utilitas quidem temporis etiam peti poteſt: *l.* 4. *pr. D. h. t.* non tamen *hac Actione Arbitraria*, ſed directa ex ipſa ſtipulatione competente. v. *l.* 114. *D. de V. O. l.* 11. *D. de re jud.*

§. 16. *Facta commemoratione loci, quo dari oportet.* Ne ſcil. loco plus petatur. §. 33. *I. de act.*

§. 17. Si plura loca adjecta ſint, Actoris ubi petat, Rei ubi ſolvat, ante judicium acceptum, electio eſt. v. *l.* 2. §. 3. 4. *D. h. t.*

§. 18. *Quovis loco inſtituenda. l. un. C. h. t. l.* 16. §. 1. *D. de pecun. conſt.* ubi ſcil. debitor forum ſortitur. *l.* 19. §. 1. *D. de jud.*

Titul.

Titul. V.

De Pecunia Constituta.

C. IV. 18.

§. 1. Sæpe etiam, quod certo die vel loco promiſſum eſt, alio die vel loco conſtituitur. Unde de *Pecunia conſtituta* hoc loco ſimul agitur. v. *l.* 3. *ſſ. f. l.* 4. *l.* 5. *D. h. t.*

§. 2. De qua Prætor ita edixit: Qui pecuniam debitam constituit, adveniente die solvere debet; si appareat eum, qui constituit, neque solvere, neque fecisse, neque per actorem *ſtetiſſe*, (ſic leg. v. *l.* 18. *pr. D. h. t.*) quo minus fieret, quod constitutum est; eamque pecuniam, cum constituebatur, debitam fuisse; *Adverſus eum de Pecunia Conſtituta Actionem dabo.* v. *l.* 1. *ſſ.* 1. *l.* 16. §. 2. *l.* 18. §. 1. *l.* 26. *D. h. t. ſſ.* 8. 9. *I. de act.*

§. 3. Quo Edicto Prætor favet naturali æquitati; dum conſtituta ex conſenſu facta cuſtodit, quoniam grave eſt fidem fallere. *l.* 1. *pr. D. h. t.*

§. 4. Ait autem Prætor, Qui; *Qui* ſic accipiendum *Quæve.* Nam & Mulieres de conſtituto tenentur, ſi non interceſſerint. *d. l.* 1. *ſſ.* 1. *l.* 1. *l.* 195. *pr. D. de V. S.*

§. 5. Pecuniam; *Pecuniæ* vocabulum πολύσημον eſt: vel enim pro pecunia numerata accipitur; *l.* 7. *ſſ.* 7. *D. ad SC. Maced.* vel pro aliis rebus fungibilibus; *l.* 30. *D. de leg.* 1. *l.* 2. *ſſ.* 3. *D. de reb. cred.* vel latiſſime, ut res & mobiles, & immobiles, & quantitates, & univerſitates, & omnes alias, quæ in patrimonio ſunt, quæve in ſtipulatum deduci poſſunt, comprehendat. *l.* 2. *C. h. t.* v. *l.* 5. *l.* 23. *l.* 178. *l.* 222. *D. de V. S.*

§. 6. Et olim quidem ſecundum hoc Edictum,

Actio de Pecunia Constituta dabatur tantum de eo, quod pondere, numero, & mensura constabat, *l.* 2. *pr.* §. 1. *C. h. t. Receptitia* vero de omni debito. *d. l.* 2. *pr.* Sed Imp. *Actionem Receptitiam*, quæ contra solos Argentarios locum habebat, sustulit, & si quid plenius in ea esset, in Actionem *de Pecunia Constituta* transtulit. *d. l.* 2. *pr.* §. 1.

§. 7. Debitam; oportet enim quod constituitur esse debitum ex priore aliqua obligatione, ad quam constitutum referatur: unde, quod supra aut extra debitum constituitur, exigi hac Actione non potest. *l.* 11. *& seqq. D. l.* 2. *pr. C. h. t.*

§. 8. An possit aliud constitui, quam quod debetur? quæsitum est; sed cum jam placeat, rem pro re volenti creditori solvi posse, nihil prohibet & aliud pro debito volenti creditori constitui. *l.* 1. §. 5. *D. h. t.*

§. 9. Debitum autem ex quacunque causa potest constitui, i. e. ex quocunque contractu, sive certi, sive incerti. *l.* 1. §. 6. *D. h. t.*

§. 10. Sive debitum sit Civile mixtum, sive Naturale tantum, sive Civile, sive Honorarium, nihil interest. *l.* 1. §. 7. 8. *D. h. t.*

§. 11. Si quis autem constituerit, quod jure Civili debebat, jure Prætorio non debebat, i. e. per exceptionem; non tenetur, quia debita juribus (Naturali scil. & Civili) non est pecunia, quæ constituta est. *l.* 3. §. 1. *C. h. t.*

§. 12. Non etiam interest, an debitum purum sit, in diem conceptum, an conditionale; nam propter has potissimum pecunias, quæ nondum peti possunt, *Constituta* inducta sunt. *l.* 3. §. 2. *l.* 4. *l.* 5. *pr.* §. 1. *D. h. t.*

§. 13. Quod tamen sub conditione debetur, sive pure, sive certo die constituatur, eandem conditionem

nem nihilominus habet, quia cæteroquin indebitum conſtitutum videretur. *l.* 19. *pr. D. h. t.*

§. 14. Quod autem exigimus, ut ſit *debitum* quod conſtituitur, in rem exactum eſt, non utique ut is, cui conſtituitur, creditor ſit; nam & quod ego debeo, tu conſtituendo teneberis, & quod tibi debetur, ſi (te volente) mihi conſtituatur, debetur. *l.* 5. §. 2. *D. h. t.*

§. 15. Constituerit; *Conſtituere* hic eſt, id, quod ipſe vel alius debet, nudo pacto iterum promittere, nulla ſcil. ſtipulatione interpoſita: nam alioquin, ſi ſtipulanti promiſerint, Jure Civili tenentur. §. 9. *I. de act.*

§. 16. Quibus itaque verbis fiat, dummodo promittens non imperſonaliter loquatur, *Auth. Si quando. C. h. t.* ſive inter præſentes, ſive inter abſentes, per nuncium, vel per epiſtolam, nihil intereſt. *l.* 5. §. 3. *l.* 14. §. *f. D. h. t.* v. Ep. ad Phil. v. 18. 19. Diſſ. N. *de Jurisp. Paul. Ap. p.* 70. *& ſeqq.*

§. 17. Non etiam intereſt, an certo loco & tempore conſtituatur, uti fere fieri ſolet, *l.* 16. §. 1. *D. h. t.* an pure. Quo caſu licet ſummo jure ſtatim agi poſſit, §. 2. *I. de V. O. l.* 213. *D. de V. S.* ex æquitate tamen modicum tempus, non minus decem dierum, conceditur, ut exactio celebretur. *l.* 21. §. 1. *D. h. t.*

§. 18. *Conſtituere* autem *poſſunt*, quicunque paciſci & ex pacto obligari poſſunt: *l.* 1. §. 2. 3. *l.* 14. *in f. l.* 15. *D. h. t.* etiam mulieres, dummodo pro aliis intercedant, *l.* 1. §. 1. *l.* 1. *pr. D. ad SC. Vellej.* nec non filiifam. *l.* 1. §. 3. *D. h. t.*

§. 19. Non etiam pupillus ſine tutoris auctoritate; *l.* 1. §. 2. *D. h. t.* neque alius alium ſoluturum conſtituere poteſt. *l.* 5. §. 4. *D. h. t.* §. 3. *I. de inut. ſtip.*

§. 20. *Conſtituitur Creditoribus*, quibus aliquid debetur; *l.* 25. §. 1. *l.* 26. *l.* 27. *D. h. t.* Tutori, Cu-

ratori, ipſique adeo ſervo, per quem obligatio Domino acquiritur. *l.* 5. §. 5. *& ſeqq. D. h. t.*

§. 21. Non etiam mihi conſtituere potes *Sempronio te ſoluturum: l.* 5. §. 5. *D. h. t.* §. 4. §. 18. *I. de inut. ſtip.* neque, *ſi mihi aut Titio ſtipuler*, Titio conſtitui ſuo nomine poteſt, quia non habet petitionem, tametſi ei ſolvi poſſit. *l.* 7. §. 1. *D. h. t.*

§. 22. *Si* vero *mihi aut Titio conſtitueris te ſoluturum*, valet *Conſtitutum*, & mihi actio acquiritur. v. *l.* 8. *l.* 9. *l.* 10. *D. h. t.*

§. 23. ADVENIENTE DIE SOLVERE DEBET. *l.* 3. §. 2. *l.* 4. *l.* 14. *pr. l.* 16. §. 1. *D. h. t.* §. 9. *I. de act.*

§. 24. SI APPAREAT EUM, QUI CONSTITUIT, NEQUE SOLVERE, NEQUE FECISSE; i. e. neque in diem, quem conſtituit, neque poſtea. *l.* 16. §. 3. 4. *l.* 17. *D. h. t.*

§. 25. NEQUE PER ACTOREM STETISSE, QUO MINUS FIERET, QUOD CONSTITUTUM EST; ergo ſi non ſtetit per Actorem, tenet actio, niſi tamen per rerum naturam ſteterit, quo caſu reo ſubveniendum eſt. v. *l.* 16. §. 3. *D. h. t. l.* 18. *pr. D. h. t.*

§. 26. EAMQUE PECUNIAM, CUM CONSTITUEBATUR, DEBITAM FUISSE; oportet enim deberi quod conſtituitur, uti dictum eſt: ſufficit autem tempore conſtituti debitum fuiſſe, quamvis poſtea deſierit deberi. *l.* 18. §. 1. *D. h. t.*

§. 27. *Adverſus eum de Pecunia Conſtituta Actionem dabo.* Quæ eſt *Actio Prætoria, perſonalis, rei perſecutoria; Competens creditori; Contra eum, qui nudo pacto conſtituit ſe ſoluturum, quod ipſe vel alius debet; Ad ſolvendum id, quod conſtitutum eſt.*

§. 28. Vocatur hæc Actio *de Pecunia Conſtituta*, §. 8. 9. *I. de act. Pecuniæ Conſtitutæ, d.* §. 8. *l.* 22. *D. l.* 1. *l.* 2. *C. h. t. l.* 33. *D. de don.* nec non *Conſtitutoria. l.* 20. *D. h. t.*

§. 29.

§. 29. Eſt autem illa *Prætoria;* a Prætore enim introducta eſt: *l.* 1. *pr.* §. 1. *D. h. t.* §. 8. 9. *I. de act.* licet ab Imp. aucta ſit & confirmata. *l.* 2. *C. h. t.*

§. 30. *Perſonalis;* naſcitur enim ex nudo pacto, a Prætore, ob æquitatem naturalem, confirmato. *l.* 1. *pr. D. h. t.* §. 9. *I. de act.* v. Diſſert. N. VII. *de Cauſ. Obl. C.* VI. §. 4. *& ſeqq.*

§. 31. *Rei perſecutoria;* non enim pœnam, ſed rei perſecutionem hæc Actio continet. *l.* 18. §. 2. *D. h. t.*

§. 32. *Competens Creditori;* §. 9. *I. de act. l.* 5. §. 5. *& ſeqq. l.* 25. §. 1. *l.* 26. *l.* 27. *D. h. t.*

§. 33. *Contra eum, qui nudo pacto conſtituit ſe ſoluturum; d.* §. 9. *I. de act.* ejusque heredem. *l.* 1. *l.* 2. *C. h. t.*

§. 34. *Quod ipſe vel alius debet; d.* §. 9. *I. de act. l.* 5. §. 2. *D. h. t.*

§. 35. *Ad ſolvendum id, quod conſtitutum eſt; d.* §. 9. *I. de act. l.* 3. §. 2. *l.* 14. *pr. l.* 16. §. 1. *l.* 21. §. 2. *D. l.* 2. *C. h. t.* vel id quod intereſt. *d. l.* 14. §. 2. *D. h. t.*

§. 36. Ita tamen ut ei, qui conſtituit id, quod alius debet, eadem beneficia competant, quæ fidejuſſoribus conceſſa ſunt. *l. ult. C. h. t. Nov.* 4. *c.* 1.

§. 37. Hoc Judicium autem non conſumit civilem actionem, ſi qua ex priori obligatione, cui ſubjectum eſt conſtitutum, competebat. *l.* 18. §. *ult. D. h. t.*

TITUL. VI.

COMMODATI VEL CONTRA.

C. IV. 23.

§. 1. Post *Mutuum* & *Condictiones*, quæ ea occasione simul expositæ sunt, sequuntur reliqui *Contractus*, *qui re perficiuntur*, *Commodatum* scil. *Pignus*, & *Depositum*.

§. 2. De *Commodato* Prætor ità edixit: QUOD QUIS COMMODASSE DICETUR, DE EO JUDICIUM DABO. *l.* 1. *pr. D. h. t.*

§. 3. Ait Prætor, QUOD QUIS COMMODASSE DICETUR; *Commodatum* est *Contractus realis*, *quo res*, *sive mobilis*, *sive immobilis*, *alicui certo modo gratis utenda datur*, *ea lege*, *ut finito usu eadem in specie reddatur.*

§. 4. Dicitur *Commodatum Contractus realis;* v. §. 2. *I. quib. mod. re cont. obl. l.* 1. §. 3. *D. de O. & A.*

§. 5. *Quo res*, *sive mobilis*, *sive immobilis; l.* 1. §. 1. *D. h. t.* sive corporalis, sive incorporalis; *l.* 1. §. 1. *D. h. t.* §. 1. *I. de usu & hab. l.* 12. §. 2. *de usufr. l.* 17. *D. de præscr. verb.* sive Commodantis propria, sive aliena. *l.* 15. *l.* 16. *D. h. t.*

§. 6. *Alicui*, *certo modo;* i. e. ad certum modum, quem præscribere ejus est, qui beneficium tribuit. Ante quem impletum, usum rei commodatæ auferre non licet. *l.* 17. §. 3. *D. l.* 3. *C. h. t.* In quo differt a *Precario*, quod omni momento revocari potest. *l.* 1. *pr. l.* 2. *pr. D. de precar.*

§. 7. *Gratis; Commodata* enim res tunc proprie intelligitur, si nulla mercede accepta, vel constituta, res tibi utenda data est: alioqui mercede interveniente locatus tibi usus rei videtur. §. 2. *I. quib. m. re cont. obl.*

§. 8.

§. 8. *Utenda datur;* inter *Commodatum* & *Utendum datum* Labeo quidem intereſſe cenſuit, quantum inter genus & ſpeciem: *Commodari* ſcil. rem mobilem, non etiam ſoli, *Utendam dari* etiam rem ſoli. Sed receptum, res ſoli etiam commodari poſſe; ut adeo recte *Commodatum* dicatur, quod utendum datum eſt. *l.* 1. §. 1. *D. h. t.*

§. 9. Unde commodari non poteſt id, quod uſu conſumitur; niſi forte ad pompam, vel oſtentationem quis accipiat. *l.* 3. §. *ult. l.* 4. *D. h. t.*

§. 10. *Ea lege, ut eadem in ſpecie reddatur;* §. 2. *I. quib. m. re contr. obl.* qui enim alicui commodat, proprietatem retinet. *l.* 8. *l.* 9. *D. h. t.* Secus ac in *Mutuo*, in quo res fit accipientis, & tantundem reſtituitur in genere. §. 2. *I. quib. m. re contr. obl. l.* 2. §. 3. *D. de reb. cred.*

§. 11. *Commodatum* contrahere poſſunt, quicunque alios contractus celebrare. Non etiam pupilli ſine tutoris auctoritate, neque furioſi: qui tamen, in quantum locupletiores facti ſunt, *Utili* actione tenentur. *l.* 1. §. *ult. l.* 2. *l.* 3. *pr. D. h. t.*

§. 12. De eo Judicium dabo; concedendo ſcil. *Actionem Commodati, Directam* & *Contrariam.* §. 2. *I. quib. m. re contr. obl.*

§. 13. *Actio Commodati Directa* eſt *Actio perſonalis, Civilis, bonæ fidei; quæ datur Commodanti, ejusque heredi; Contra Commodatarium, ejusque heredem; Ad rem Commodatam, finito Uſu, cum omni cauſa reſtituendam, præſtandumque dolum, omnemque culpam, etiam leviſſimam.*

§. 14. Eſt hæc Actio *Perſonalis;* naſcitur enim ex Contractu *Commodati.* §. 2. *I. quib. m. re contr. obl.*

§. 15. *Civilis;* quia Contractus, ex quo oritur

Civilis eſt. Licet Prætor quoque de eo Edictum propoſuerit monitorium. *l.* 1. *pr. D. h. t.*

§. 16. *Bonæ fidei; l.* 3. §. 2. *D. h. t.* §. 28. *I. de act.*

§. 17. *Quæ datur Commodanti; l.* 17. §. 3. *l.* 21. *pr. D. h. t.*

§. 18. *Ejusque heredi; l.* 49. *D. de O. & A.* §. 1. *I. de perp. & temp. act.*

§. 19. *Contra Commodatarium; d. l.* 17. §. 3. *D. h. t.* §. 2. *I. quib. mod. re contr. obl.* & ſi plures ſunt, contra ſingulos in ſolidum, dummodo ſingulorum fidem in ſolidum ſecutus ſit: *l.* 5. §. *f. D. h. t.* ſi vero pluribus *communi periculo* commodavit, contra ſingulos pro rata. *l.* 21. §. *f. D. h. t.*

§. 20. *Ejusque heredem; d. l.* 49. *D. de O. & A. d.* §. 1. *I. de perp. & temp. act.* ſi vero plures ſint heredes, contra ſingulos pro portione hereditaria: *l.* 3. §. 3. *D. h. t.* niſi unus facultatem totius rei reſtituendæ habeat. *d. l.* 3. §. 3. vel ex ſuo facto conveniatur. *l.* 17. §. 2. *D. h. t.*

§. 21. *Ad rem commodatam finito uſu reſtituendam;* §. 2. *I. quib. m. re contr. obl.* & quidem integram, non deteriorem. Si enim reddita quidem ſit res commodata, ſed deterior, non videbitur reddita, quæ deterior redditur: *l.* 3. §. 1. *D. h. t. l.* 1. §. 16. *D. depoſ.* quo caſu, ut in cæteris b. f. judiciis, in litem jurabitur. *d. l.* 3. §. 2. *D. h. t.*

§. 22. *Cum omni cauſa;* i. e. cum acceſſionibus & fructibus. *l.* 5. §. 9. *l.* 13. §. 1. *D. h. t. l.* 38. §. 10. *D. de uſur.*

§. 23. *Præſtandumque dolum, omnemque culpam etiam leviſſimam. l.* 5. §. 2. *l.* 18. *pr. D. h. t.* §. 2. *I. quib m. re contr. obl. l.* 23. *D. de R. J.* quia hic Contractus eſt, in quo utilitas ordinario ſolius eſt *Commodatarii. d. l.* 5. §. 2. *D. h. t.*

§. 24.

§. 24. Quod si utilitas solius sit *Commodantis*, Commodatarius de dolo & lata culpa; si vero *utriusque*, de levi tantum tenetur. *l.* 5. §. 2. 10. *l.* 10. §. 1. *l.* 11. *l.* 18. *D. h. t.*

§. 25. De casu fortuito autem, si quidem res aliter custodiri non potuit, v. *l.* 41. *D. locat.* ordinario non tenetur. *l.* 18. *l.* 19. *l.* 20. *D. l.* 1. *C. h. t.* §. 2. *I. quib. m. re contr. obl.*

§. 26. *Actio Commodati contraria est, quæ datur Commodatario; Contra Commodantem; Ad hoc, ut indemnis servetur.*

§. 27. *Datur Commodatario; l.* 17. §. 3. *D. h. t.*

§. 28. *Contra Commodantem; d. l.* 17. §. 3.

§. 29. *Ad hoc, ut indemnis servetur.* Veluti, si res ante impletum usum auferatur; *l.* 17. §. 3. *D. h. t.* aut Commodatarius vitio rei, quod Commodator sciens celavit, damnum senserit; *l.* 18. §. 3. *l. pen. D. h. t.* vel necessarios sumtus, (extra cibaria & modica impendia, quæ ad Commodatarium pertinent) fecerit. *l.* 18. §. 2. *D. h. t.*

§. 30. Quod autem Contrario judicio consequi quisque potest, id etiam, si Directa actione conveniatur, salvum habere potest: *l.* 18. §. *f. D. h. t.* vel jure *Compensationis*, si scil. res perierit, & æstimatio veniat præstanda; *d. l.* 18. §. *f. l. f. pr.* §. 1. *C. de compens.* §. 30. *I. de act.* vel jure *Retentionis*, si scil. ipsa species supersit & restitui possit. arg. *l.* 18. *D. de pign. act. l. fin. C. h. t.* Nam cui damus actionem, ei multo magis exceptionem competere dicendum est. *l.* 1. §. 4. *D. de superf. l.* 156. *D. de R. J.*

De Præstatione Doli, Casus, et Culpæ.

§. 31. Cum autem *Præstationis Doli*, *Casus*, & *Culpæ*, hic mentio fiat, de eoque *l.* 5. §. 2. *D. h. t.* ex professo agatur, non abs re erit, si de eo simul hoc loco subjiciatur.

§. 32. *Præstare Dolum, Casum, Culpam*, hic nihil aliud est, quam damnum *Dolo, Casu, Culpa* datum resarcire. *l.* 5. §. 2. *D. h. t. l.* 11. *D. de neg. gest. l.* 9. *l.* 18. §. 1. *D. sol. matr. l.* 23. *D. de R. J.*

§. 33. *Dolus* (malus sc.) est *omnis calliditas, fallacia, machinatio, ad decipiendum, fallendum, circumveniendum alterum adhibita. l.* 1. §. 2. *D. de dol.* v. *supr. ad t. de dol.* §. 8.

§. 34. *Dolus* præstatur in omni contractu. *l.* 5. §. 2. *D. h. t. l.* 23. *D. de R. J.*

§. 35. Adeo, ut ne quidem conveniri possit, *ne dolus præstetur. l.* 23. *D. de R. J. l.* 1. §. 7. *D. depos. l.* 27. §. 3. 4. *D. de pact.* Est enim talis conventio bonis moribus contraria, invitatque contrahentes ad delinquendum. *d. l.* 23. *D. de R. J. l.* 1. §. 7. *D. depos. l.* 27. §. 3. 4. *D. de pact.*

§. 36. *Casus fortuitus* (qui varie accipitur, v. §. 39. *I. de R. D. l.* 9. *l.* 11. *D. de incend. l.* 1. §. 3. *D. ad L. Corn. de sic.*) hic est *omne id, quod humano captu præviderí non potest, l.* 6. *C. de pign. act. l.* 2. §. 7. *D. de admin. rer. ad civ. pert. aut cui prævíso non potest resisti. l.* 18. *D. commod. l.* 15. §. 2. *D. locat. l.* 1. §. 4. *D. de O. & A.*

§. 37. Vocatur fere *Casus, l.* 18. *D. h. t. Casus fortuitus, d. l.* 2. §. 7. *l.* 4. *C. de inst. & subst. Casus improvisus, l.* 13. *C. mand. l.* 1. *C. ad L. Corn. de sic. Casus major, l.* 1. §. 4. *D. de O. & A. Vis major, l.* 3. §. 1. *D. naut. caup. stab.* Θεᾶ βία, i. e. *Vis divina, l.* 25. §. 6. *D. locat. l.* 24. §. 4. *D. de damn. inf. Fatalitas, l.* 1. *C. de jur. emph. Damnum fatale, d. l.* 3. §. 1. *D. naut. caup. stab. l.* 5. §. 4. *D. h. t. Detrimentum fatale, l.* 3. *pr. D. de instr. vel instrum. leg.* nec non *Periculum; l.* 5. §. 2. 13. 14. *l.* 10. §. 1. *D. h. t. l.* 4. *l.* 9. §. *f. D. de reb. cred. l.* 9. §. 3. *D. locat.* licet vocabulum *Periculi*, pro ratione subjectæ materiæ, non raro etiam pro *Culpa*, vel lata, vel levi, vel levissima, accipiatur. *t. D. de peric. & comm. rei vend.*

vend. t. C. de peric. tut. ¶ *l.* 35. *l.* 39. §. 12. *l.* 40. *D. de adm. tut. l.* 14. §. 16. & *ult. D. de furt. l.* 13. §. 1. *D. de lib. cauſ. l.* 5. §. 2. 3. *D. h. t. l.* 1. §. 35. *D. depoſ. l.* 40. *D. loc. l.* 25. *D. pro ſoc.*

§. 38. *Caſus* autem *fortuitus* in nullo contractu præſtatur. *l.* 23. *D. de R. J. l.* 6. *C. de pign. act.*

§. 39. Niſi I. debitor rei periculum, ſeu caſum in ſe ſuſceperit; *d. l.* 23. *D. de R. J.* quo caſu debitor non tantum de ſolito, ſed & inſolito tenetur. *l.* 78. *in f. D. de cont. emt.*

Vel II. *Mora*, *l.* 2. *C. de peric. & comm. rei vend. l.* 8. §. 1. 6. *D. de prec.* vel *Culpa* caſum præceſſerit. *l.* 5. §. 4. 7. *D. h. t.* §. 3. *I. de emt. vend. l.* 3. *C. de peric. tut. l.* 5. *l.* 9. *C. de pign. act.*

§. 40. Eſt autem hic *Culpa*, *factum inconſultum, quo alteri nocetur injuria.* arg. *l.* 31. *D. ad L. Aquil. l.* 91. *D. de V. O.* add. *l.* 1. §. 5. *D. de O. & A. l.* 72. *pr. D. pro ſoc. l.* 213. §. *ult. D. de V. S.*

§. 41. Eaque Triplex eſt, *Lata*, v. *l.* 213. §. 1. *D. de V. S. l.* 22. §. 3. *D. ad SC. Treb. l.* 20. *C. de neg. geſt. Levis*, *d. l.* 22. §. 3. *D. ad SC. Treb. l.* 20. *C. de neg. geſt.* & *Leviſſima.* v. *l.* 44. *D. ad L. Aquil.* Quemadmodum enim *Diligentiæ*, ita & *Negligentiæ* tres ſunt gradus, ut ſit magna, major, maxima.

§. 42. *Culpa Lata* eſt *omiſſio ejus diligentiæ, quam omnes homines rebus ſuis adhibere ſolent;* ſeu *Non facere id, quod negligentiſſimus faceret. l.* 213. §. 2. *l.* 223. *D. de V. S. l.* 32. *D. depoſ. l. pen.* §. 2. *D. de jur. & fact. ign.*

§. 43. Quæ vocari ſolet *Lata*, *d. l.* 213. §. 2. *D. de V. S. Latior*, *l.* 32. *D. depoſ. Magna*, *l.* 226. *D. de V. S. Diſſoluta*, *l.* 55. *D. de Æd. Ed. Craſſa*, *Summa*, *Nimia*, *Remiſſior*, & *deperditi ac nimium ſecuri hominis negligentia*, *l.* 6. *l.* 9. §. 2. *D. de jur. & fact. ign. l.* 213. *D. de V. S. l.*

S. l. 5. *C. de peric. tut. l.* 3. §. 1. *D. de jur. & fact. ign.* item *Nimia securitas*, & *ignavia. d. l.* 3. §. 1. *l.* 6. *D. de jur. & fact. ign.*

§. 44. *Levis Culpa* est *omissio ejus diligentiæ, quam hominum natura desiderat, & quam vulgo homines frugi suis rebus adhibere soliti sunt.* arg. *l.* 32. *D. depos. l.* 1. §. 4. *D. de O. & A. l.* 25. §. 16. *D. fam. ercisc. l.* 1. *D. de tut. & rat. dist.*

§. 45. Eaque venire solet voce *Negligentiæ, l.* 4. *D. de mag. conv. Desidiæ, Segnitiei,* §. 3. *I. quib. mod. re cont. obl.* §. *ult. I. de soc. l.* 72. *D. eod. l.* 8. *C. de pign. act.* nec non voce *Culpæ* simpliciter positæ: *l.* 5. §. 2. *D. h. t. l.* 23. *D. de R. J. l.* 1. §. 35. *D. depos. l.* 72. *D. pro soc. l.* 17. *D. de jur. dot. l.* 3. §. 1. *D. naut. caup. stab. l.* 18. §. 1. *l.* 25. §. 8. *D. sol. matr. l.* 9. §. 5. *D. de reb. auct. jud. poss. l.* 5. §. 3. *D. de in lit. jur.* §. 6. *I. de susp. tut. l.* 5. *l.* 8. *C. de pign. act.* nisi subjectæ materiæ ratio aliud exigat. v. *l.* 13. *D. de lib. caus.* §. 3. *I.* junct. *l.* 44. *D. ad L. Aquil. l.* 8. §. *ult. D. l.* 4. junct. *l.* 21. *C. mand. l.* 16. *D. de cond. furt.* junct. *l.* 5. §. 2. *l.* 18. *pr. D. commod. l.* 32. *D. de neg. gest.* junct. §. 1. *in f. de obl. quæ quas. ex contr.*

§. 46. *Culpa Levissima* est *omissio ejus diligentiæ, quam vigilantissimus quisque paterfam. suis rebus adhibet. l.* 18. *D. h. t. l.* 1. §. 4. *D. de O. & A. l.* 3. *D. de peric. & comm. rei vend.* §. 1. *I. de obl. quæ quas. ex contr.*

§. 47. Quæ sæpe significatur verbo *Custodiæ*, & *Diligentiæ: l.* 5. §. 2. *D. h. t. l.* 23. *D. de R. J. l.* 13. §. 1. *D. de pign. act. l.* 47. §. *pen. D. de leg.* 1. nisi & hic subjecta materia aliud suadeat. v. *l.* 28. *C. locat.* §. 3. *I. de emt. vend. l.* 14. *pr. D. de furt. l.* 6. *D. de adm. rer. ad civ. pertin.*

§. 48. *Lata Culpa* æque ac *Dolus* præstatur in omni contractu. *l.* 5. §. 2. *D. h. t. l.* 23. *D. de R. J. l.* 59. §. 1. *D. mand.*

§. 49.

§. 49. Licet enim *Dolus* proprie non ſit; *l.* 22. §. 3. *D. ad SC. Treb. l.* 7. *D. ad L. Corn. de fic. l.* 20. *C. de neg. geſt. l.* 7. *C. arb. tut. l.* 1. *C. depoſ.* prope fraudem tamen ac dolum accedit: *l.* 29. *D. mand. l.* 7. §. 1. *D. de ſuſp. tut.* & hinc in Civilibus, v. *l.* 32. *D. depoſ. l.* 226. *D. de V. S. l.* 5. §. 15. *D. ut in poſſ. legat. l.* 1. §. 5. *D. de O. & A.* etiam famoſis, pro dolo habetur. v. *l.* 11. §. *ult. D. de his qui not. inf. l.* 7. §. 1. *D. de ſuſp. tut. l.* 1. §. 2. *D. ſi is qui teſt. lib.* v. ſupr. *ad t. de his qui not. inf.* §. 40.

§. 50. Non vero in Criminalibus; *l.* 7. *D. ad L. Corn. de fic.* niſi forte res ſit mali exempli. *l.* 3. §. 2. *D. eod. l.* 16. *l.* 38. §. 5. *D. de pœn. l.* 2. *in f. D. de term. mot. l.* 3. §. 1. *D. de off. Præf. vig. l.* 15. *D. ad L. Corn. de falſ.*

§. 51. In quibusdam autem Contractibus tantum *Dolus* & *Lata culpa*, in quibusdam etiam *Levis*, in quibusdam inſuper *Leviſſima* præſtatur. *l.* 5. §. 2. *D. h. t. l.* 23. *D. de R. J.*

§. 52. De quibus ſequentes tenendæ ſunt Regulæ.

I. *In quibus contractibus utilitas ſolius Dantis eſt*, nulla Accipientis, (ut in *Depoſito*) *præſtatur tantum Dolus & Lata culpa.*

II. *In quibus eſt utilitas utriusque*, (uti in *Emtione, Venditione, Locatione, Conductione* &c.) *præſtatur Dolus, Culpa Lata, & Levis.*

III. *In quibus* vero *verſatur utilitas ſolius Accipientis*, (uti plerumque in *Commodato*) *præſtatur culpa etiam Leviſſima. l.* 5. §. 2. *l.* 10. §. 1. *l.* 18. *D. h. t. l.* 31. *circ. fin. D. locat. l.* 23. *D. de R. J.*

§. 53. Niſi aliud convenerit, *d. l.* 5. §. 2. *D. h. t. d. l.* 23. *D. de R. J.* vel ſpeciali ratione cauſæ quædam exceptæ ſint.

§. 54. Sic enim qui Precario rogavit, & Agri menſor, dolum tantum & latam culpam præſtant: *l.* 8.

l. 8. §. 3. *D. de prec. l.* 1. §. 1. *D. si mens. fals. mod. dix.* Tutor & Curator etiam culpam levem; *l.* 1. *D. de tut. & rat. distr. l.* 7. *C. arb. tut.* Depositarius vero, qui deposito se obtulit, Negotiorum gestor, & Mandatarius, culpam etiam Levissimam. *l.* 1. §. 35. *D. depos. l.* 11. *D. de neg. gest.* §. 1. *I. de obl. quæ quas. ex cont. l.* 23. *D. de R. J. l.* 13. *l.* 21. *C. mand.*

Titul. VII.

De Pignoratitia Actione, Vel Contra.

C. IV. 24.

§. 1. De *Pignore* Prætor ita edixisse videtur: *Quod quis ob pecuniam creditam pignori dedisse dicetur, si pecunia soluta, eove nomine satisfactum sit, de eo judicium dabo.* arg. *l.* 9. *pr.* §. 1. 3. *l.* 42. *D. h. t. l.* 2. *D. de pign. & hyp.*

§. 2. Est autem hic *Pignus*, *Contractus realis*, *quo res a debitore traditur creditori, in securitatem crediti, ea lege, ut soluto debito res pignorata non deterior restituatur.*

§. 3. Dicitur *Contractus*, v. *l.* 1. §. 4. junct. *l.* 7. §. 2. *D. de pact. l.* 5. §. 2. *D. commod.*

§. 4. *Realis;* quia hic præter consensum rei traditio necessaria est. §. *ult. I. quib. mod. re cont. obl. l.* 1. §. 6. *D. de O. & A.* licet *Jus Hypothecæ* etiam nuda conventione constitui possit. *l.* 1. *pr. D. h. t. l.* 4. *l.* 7. *l.* 23. §. 1. *D. de pign. & hyp.* §. 7. *in f. I. de act.*

§. 5. *Quo res;* qualiscunque, si modo sit in commercio: *l.* 9. §. 1. *D. de pign. l.* 1. §. 2. *D. quæ res pign. obl.* non modo corporalis, sed & incorporalis; *l.* 11. §. 2. *D. de pign. l.* 4. *C. quæ res pign. obl.* non modo mobilis, sed & immobilis; neque tantum propria, sed & aliena. *l.* 9. §. 4. *l.* 22. *D. h. t.*

§. 6.

§. 6. *Traditur a Debitore;* §. *ult. I. quib. m. re cont. obl.* vel alio, debitoris nomine. arg. *pr. I. quib. mod. toll. obl. pr. I. de fidej.*

§. 7. *Creditori; d.* §. *ult.* qui ſe contrahendo obligare poteſt. Unde pupillo capiente pignus, propter metum *Pignoratitiæ actionis*, tutoris auctoritas neceſſaria eſt. *l.* 38. *D. h. t.*

§. 8. *In Securitatem;* §. *ult. I. quib. mod. re cont. obl.* adeoque neque poſſeſſio, *l.* 3. *l.* 35. §. 1. *D. h. t.* neque uſus, §. 6. *I. de obl. quæ ex del.* multoque minus dominium in creditorem tranſit. *d. l.* 35. §. 1. *D. h. t. l. ult. C. de pact. pign.*

§. 9. *Crediti; d.* §. *ult. I. quib. mod. re.* ſive obligatio civilis ſit, ſive naturalis: *l.* 5. *D. de pign. & hyp. l.* 2. *D. quæ res pign.* junct. *l.* 6. *l.* 7. *D.* §. 1. *I. de fidej.* dummodo non ſit mere civilis, *l.* 13. *D. quib. m. pign. vel hyp. ſolv.* vel naturalis inefficax.

§. 10. *Ea Lege, ut ſoluto debito res pignorata non deterior reſtituatur.* §. *ult. I. quib. mod. re cont. obl. l.* 1. §. 6. *D. de O. & A.*

§. 11. Ex quo Contractu *Actio* naſcitur *Pignoratitia*, eaque *Directa* & *Contraria. d.* §. *ult. I. quib. mod. re cont. obl. l.* 9. §. 3. *l.* 3. *l.* 8. *l.* 9. *D. h. t.*

§. 12. *Actio Pignoratitia Directa*, eſt *Actio perſonalis, b. f. quæ datur Debitori, qui debitum ſolvit, vel eo nomine ſatisfecit; Contra creditorem; Ad rem pignoratam cum omni cauſa reſtituendam, damnumque dolo, culpa lata ac levi datum reſarciendum.*

§. 13. Eſt hæc Actio *Perſonalis;* naſcitur enim ex contractu *Pignoris.* §. *ult. I. quib. mod. re cont. obl. l.* 1. § 6. *D. de O. & A.*

§. 14. *Bonæ fidei;* §. 28. *I. de act.*

§. 15. *Quæ datur Debitori;* §. *ult. I. quib. mod. re cont. obl. l.* 4. *l.* 10. *l.* 11. *C. h. t.* licet non ſit domi-

minus pignoris, *l.* 9. *ʃ. ult. D. h. t.* imo licet ſit Prædo. *l.* 22. *ʃ.* 1. *D. h. t.*

§. 16. Datur etiam Tutori nec non Procuratori, ſi rem pupilli aut mandantis obligaverint. *l.* 11. *ʃ. ult. l.* 16. *l.* 19. *D. h. t.*

§. 17. *Ejusque heredi; l.* 12. *C. de pign. ʃ.* 1. *I. de perp. & temp. act. l.* 49. *D. de O. & A.*

§. 18. *Si debitum ſolutum, vel eo nomine ſatisfactum ſit;* omnis enim pecunia ſoluta eſſe debet, aut eo nomine volenti creditori ſatisfactum, ut *cum effectu* naſcatur *Actio Pignoratitia. l.* 9. *ʃ.* 3. junct. *l.* 11. *ʃ.* 5. *l.* 24. *ʃ.* 1. *l.* 33. *D. h. t.* Licet enim ſtatim quidem naſcatur, cum res traditur, *ʃ. ult. I. quib. mod. re cont. obl. l.* 1. *ʃ.* 6. *D. de O. & A.* prius tamen, quam pecunia ſoluta eſt, inſtitui non poteſt. *d. l.* 9. *ʃ.* 3. *D. h. t.*

§. 19. Niſi forte per *Creditorem* ſteterit, quo minus ei ſolvatur; quo caſu & *Pignoratitiæ* locus eſt. *l.* 20. *ʃ.* 2. *D. h. t.*

§. 20. Quod ſi quis ante ſolutionem egit *Pignoratitia*, licet non recte egit, tamen ſi offerat in judicio pecuniam, debet rem pignoratam & quod ſua intereſt conſequi. *l.* 9. *ʃ. ult. D. h. t.*

§. 21. Sed & necdum ſoluta pecunia agi interdum poteſt, ſi forte re pignorata abutatur Creditor, & dolo debitorem impediat, quo minus jure ſuo uti queat: quo caſu ſimiliter in id quod inter eſt agetur. *l. fin. pr. D. h. t.*

§. 22. *Contra creditorem;* §. *ult. I. quib. mod. re cont. obl. l.* 32. *D. h. t.* & ſi plures ſint, contra ſingulos in ſolidum. *l.* 20. *ʃ.* 1. *D. h. t.* v. *l.* 5. §. *ult. D. commod.*

§. 23. Datur etiam contra Tutorem, Curatorem, Procuratorem; arg. *l.* 11. *in f. l.* 16. *pr. D. h. t.* nec non Dominum ſervi, qui pignus accepit. *l.* 28. *ʃ.* 1. *D. h. t.*

§. 24.

§. 24. *Ejusque heredem;* *l.* 49. *D. de O. & A.* §. 1. *I. de perp. & temp. act.* ut & hereditatis possessorem. *l.* 12. §. 1. *C. de pet. her.*

§. 25. Non etiam contra fidejussorem, qui creditori solvens pignora recepit; *l.* 2. *D. de pign.* arg. *l.* 3. *D. de obl. & act.* neque contra tertium rei possessorem. *l.* 27. *D. h. t. l. f. C. si vend. pign. ag.*

§. 26. *Ad rem pignoratam restituendam;* §. *ult. I. quib. mod. re cont. obl. l.* 9. §. *ult. l.* 33. *l.* 40. §. *f. D. l.* 10. *l.* 11. *C. h. t.* vel ad id quod interest, si creditor possessionem pignoris dolo aut culpa amiserit. *l.* 5. *C. h. t. l.* 2. *C. si vend. pign. ag.*

§. 27. Datur etiam ad *hypothecam* restituendam, si creditor hypothecæ possessionem consecutus sit; quo tamen casu *Utilis pignoratitia* locum habet. *l.* 34. *D. de damn. inf. l.* 11. §. 5. *D. h. t. l.* 7. *de distr. pign.* junct. *l.* 13. *D. h. t.*

§. 28. *Cum omni causa;* i. e. cum fructibus & accessionibus: *l.* 22. §. 2. *D. h. t. l.* 16. §. 4. *D. de pign.* quos vel restituere, vel volente Debitore in sortem imputare debet. *l.* 22. §. 1. *D. l.* 1. *l.* 2. *l.* 3. *C. h. t. l.* 1. *C. de distr. pign. l.* 9. *C. de pign.*

§. 29. *Damnumque dolo, culpa lata, & levi datum resarciendum. l.* 9. §. *ult. l.* 14. *l.* 22. §. *ult. l.* 25. *D. l.* 5. *l.* 7. *C. h. t.* §. *ult. I. quib. mod. re contr. obl. l.* 9. §. 5. *D. de reb. auct. jud. poss.* non etiam ad præstandam culpam levissimam, neque casum fortuitum. *d. l.* 5. *l.* 6. *C. h. t. d.* §. *ult. I. quib. mod. re contr. obl. Pignus* enim utriusque gratia datur, & *Debitoris*, quo magis ei pecunia credatur, & *Creditoris*, quo magis ei in tuto sit creditum: quo casu non nisi levis culpa præstatur. §. *ult. I. quib. mod. re cont. obl. l.* 5. §. 2. *D. commod.* Non obst. *l.* 13. §. 1. *D. h. t.* ubi pro *ut.* legendum *at.* uti ex *d. l.* 5. §. 2. *D. commod.* manifestum est.

§. 30. Nisi tamen aliud convenerit; *l.* 6. *C. h. t. l.* 1. §. 6. *D. depos.* vel culpa levis casum præcesserit. *l.* 30. *D. h. t.*

§. 31. Ex quibus differentiæ, inter Actionem hanc *Pignoratitiam* & *Hypothecariam*, non difficulter intelliguntur.

I. *Actio* enim *Pignoratitia* Civilis est; §. *ult. I. quib. mod. re cont. obl. Hypothecaria* vero Prætoria. §. 7. *I. de act.*

II. *Pignoratitia* est in personam; *d.* §. *ult. Hypothecaria* in rem. *d.* §. 7.

III. *Pignoratitia* datur Debitori contra Creditorem; *d.* §. *ult. Hypothecaria* Creditori contra omnem rei possessorem. *d.* §. 7.

IV. *Pignoratitia* datur debito soluto; *l.* 9. §. 3. *D. h. t. Hypothecaria* vero debito adhuc durante. *d.* §. 7.

§. 32. Licet nonnunquam hæc nomina confundantur, & Actio *Pignoratitia* etiam pro *Hypothecaria* ponatur. *l.* 41. *D. h. t. l.* 3. §. 3. *D. ad exhib. l.* 13. *D. de cond. indeb. l.* 9. *pr. in f. quib. mod. pign. l.* 19. *l. pen.* §. 1. *D. de exc. rei jud.*

§. 33. *Actio Pignoratitia Contraria* est, *quæ datur Creditori contra Debitorem, ut indemnis servetur. l.* 16. §. 1. *D. h. t.*

§. 34. Datur *Creditori, contra Debitorem, l.* 1. §. 2. *l.* 16. §. 1. *D. h. t.*

§. 35. *Ut indemnis servetur.* Veluti si æs pro auro; *l.* 1. §. 2. *l.* 36. *D. h. t.* si res aliena; *l.* 9. *pr. l.* 32. *D. h. t.* aut alio vitio laborans pignori data sit, ut inutile Creditori pignus existat; *l.* 16. §. 1. *D. h. t.* si falsa solutionis spe ostensa Debitor pignus recuperaverit; *l.* 3. *D. h. t.* si Debitor in pignore malitiose versatus sit; *l.* 9. *pr. D. h. t.* vel Creditor in pignus necessarias impensas fecerit: *l.* 8. *l.* 25. *D. h. t.* quibus similibusque casibus Creditor ex æquitatis ratione indemnis

mnis ſervandus eſt. v. *l.* 22. §. *pen.* & *ll. ſeqq.* *l.* 31. *D. h. t.*

§. 36. Quibus Actionibus, (adeoque & Juri luendi pignoris) uti cæteris perſonalibus, XXX. annis præſcribitur. *l.* 3. *l.* 4. *l.* 7. §. 3. *C. de præſcr.* XXX. *vel* XL. *ann.* *l.* 1. §. 1. *C. de annal. exc.*

Liber XIV. Titul. I.

De Exercitoria Actione.

C. IV. 25.

§. 1. Nascuntur autem *Actiones de Rebus creditis* non tantum ex facto nostro proprio, sed & aliorum, eorum maxime, qui in nostra sunt potestate: Qualis est *Actio Exercitoria*, *Institoria*, *Tributoria*, *De Peculio*, *De In rem Verso*, & *Quod Jussu*, de quibus hoc & sequenti Libro interjiciendum visum est.

§. 2. Et quidem quantum ad *Actionem Exercitoriam* attinet, Prætor tale Edictum proposuisse videtur: *Quod cum Magistro navis gestum esse dicetur, ejus rei causa, cujus ibi præpositus fuerit, adversus eum, aut Exercitorem, Actionem dabo. Si is, qui navem exercuerit, in aliena potestate erit, ejusque voluntate navem exercuerit, quod cum magistro ejus gestum erit, in eum, in cujus potestate erit, qui navem exercuerit, in solidum judicium dabo.* arg. *l.* 1. *pr.* §. 1. 5. 7. 8. 19. *D. h. t.*

§. 3.* Utilitatem hujus Edicti patere, nemo est qui ignoret: nam cum interdum ignari, cujus sint conditionis, vel quales, cum Magistris propter navigandi necessitatem contrahamus, æquum fuit, eum, qui magistrum navi imposuit, teneri. *l.* 1. *pr. D. h. t.*

§. 4. Ait Prætor, *Quod cum Magistro navis; Magistrum* navis accipere debemus, cui totius navis cura mandata est: *l.* 1. §. 1. 3. *D. h. t.* add. *l.* 2. §. 2. *D. ad L. Rhod. de jact. l.* 57. *D. de V. S.* & non solum quem *Exercitor* præposuit, sed & eum, quem *Magister*, licet *Exercitor* id prohibuerit. Omnia enim facta *Magistri* debet præstare, qui eum præposuit. *l.* 1. §. 5. *D. h. t.*

§. 5.

§. 5. Cujus conditionis sit *Magister* nihil interest, utrum Liber, an Servus? & utrum *Exercitoris*, an alienus? Sed nec cujus ætatis sit intererit; sibi imputaturo, qui præposuit. *l.* 1. §. 4. *D. h. t.* §. 2. *I. quod cum eo qui in alien. pot.*

§. 6. Si plures sint *Magistri*, non divisis officiis, quodcunque cum uno gestum erit, obligabit *Exercitorem:* si divisis, pro cujusque officio obligabitur *Exercitor. l.* 1. §. 13. 14. *D. h. t.*

§. 7. Quod si cum nautis, non vero cum *Magistro* contractum sit, hæc Actio non competit. *l.* 1. §. 2. *D. h. t.*

§. 8. *Navem* autem accipere debemus, sive marinam, sive fluviatilem, sive in aliquo stagno naviget, sive schedia sit. *l.* 1. §. 6. *D. h. t.*

§. 9. *Gestum esse dicetur;* i. e. contractum. Si enim deliquerit *Magister, Exercitor* hac Actione non tenetur. arg. *l.* 1. §. 2. *D. h. t.*

§. 10. *Ejus rei causa, cujus ibi præpositus fuerit;* non enim ex omni causa Prætor dat in *Exercitorem* actionem, sed ejus rei nomine, in quam præpositus est: *l.* 1. §. 7. 8. *D. h. t.* nam præpositio certam legem dat contrahentibus. *l.* 1. §. 12. *D. h. t.*

§. 11. Unde si *Magister* pecuniam mutuam sumsit in alium usum, quam ejus rei, cui præpositus est, Actio non dabitur. *d. l.* 1. §. 8. 9. *l. ult. pr.* §. 1. *D. h. t.*

§. 12. *Adversus eum, aut Exercitorem;* est enim nobis electio, utrum *Exercitorem*, an *Magistrum* convenire velimus. *l.* 1. §. 17. *D. h. t.*

§. 13. *Exercitorem* autem eum dicimus, ad quem obventiones & reditus omnes perveniunt; sive is dominus navis sit, sive a domino navem *per aversionem* (i. e. totam, non ad certum onerum numerum, *l. ult.* §. *ult. D. ad L. Rhod. de jact.*) conduxerit, vel

 ad

ad tempus, vel in perpetuum. *l.* 1. §. 15. *D. h. t.* §. 2. *l. quod cum eo qui in alien. pot.*

§. 14. An masculus sit, qui exercet, an fœmina, paterfam. an filiusfam. nihil interest; dummodo, si pupillus sit, tutoris intercedat auctoritas. *l.* 1. §. 16. *D. h. t.*

§. 15. *Actionem dabo;* scil. *Exercitoriam,* si quidem non contra *Magistrum,* sed *Exercitorem* agatur. §. 2. *l. quod cum eo qui in alien. pot.*

§. 16. Quæ est *Actio Prætoria,* §. 2. *l. quod cum eo qui in alien. pot. l.* 1. §. 23. *D. h. t. personalis, adjectitia; l.* 5. §. 1. *D. h. t. Quæ datur ex contractu cum Magistro navis inito; Contra Exercitorem; In solidum. d.* §. 2. *l. quod cum eo qui in alien. pot.*

§. 17. Si plures navem exerceant, cum quolibet eorum in solidum agi potest; ne in plures adversarios distringatur, qui cum uno contraxit. *l.* 1. §. *ult. l.* 2. *l.* 3. *D. h. t.*

§. 18. Si tamen plures per se navem exerceant, pro portionibus exercitionis conveniuntur; neque enim invicem sui Magistri videntur. *l.* 4. *pr. D. h. t.*

§. 19. *Si is, qui navem exercuerit, in aliena potestate erit, ejusque voluntate navem exercuerit, quod cum Magistro ejus gestum erit, in eum, in cujus potestate erit, qui navem exercuerit, in solidum judicium dabo.* v. *l.* 1. §. 19. *& seqq. D. h. t.* Ad summam Remp. enim navium exercitio pertinet. *d. l.* 1. §. 20. *D. h. t.*

§. 20. Quæ Actiones perpetuo, & heredibus, & in heredes competunt. *l.* 4. §. *ult. D. h. t.*

§. 21. *Exercitori* autem contra contrahentem cum *Magistro,* quia eodem auxilio non indiget. Actio a Prætore non datur. A Præfectis tamen & Præsidibus fere extra ordinem juvantur; si rem suam aliter servare nequeant. *l.* 1. §. 18. *D. h. t. l.* 1. *in f. l.* 2. *D. de institor. act.* junct. *l.* 7. §. *ult. D. h. t.*

TITUL.

Titul. II.

De Lege Rhodia de Jactu.

§. 1. Ad Negotiationes maritimas pertinet *Lex Rhodia de Jactu*, de qua proinde simul subjicitur.

§. 2. Dicitur *Lex Rhodia* ab Insula & Civitate *Rhodo. c. Rhodiæ. 7. dist. 2.* Cujus incolæ navigandi solertia & peritia celebres, uti multo tempore maris imperium tenuerunt, v. Cic. *Orat. pro L. Manil. c.* 18. Strab. *L.* I. *L.* XIV. Flor. *L.* II. *c.* 7. Gell. *L.* VII. *c.* 3. Euseb. *Chron. pag.* 10. *ad Ann. M. C.* 1100. ita de rebus nauticis æquissimas Leges tulerunt, tum aliis, tum ipsis Romanis probatas. *l.* 9. *D. h. t.*

§. 3. Inter quas etiam *Lex* quædam seu caput fuit *de Jactu:* Qua cavetur, *Ut, si levandæ navis gratia jactus mercium factus est, omnium contributione sarciatur, quod pro omnibus datum est. l.* 1. *D. h. t.* Quod & iisdem fere verbis a Prætore in Edicto propositum videtur. arg. *l.* 2. *D. h. t.*

§. 4. Æquissimum enim est, commune detrimentum fieri eorum, qui propter amissas res aliorum consecuti sunt, ut merces suas salvas haberent. *l.* 2. *pr. in f. D. h. t.*

§. 5. Ut autem hæc contributio locum habeat, requiritur I. *Ut jactus mercium factus sit. l.* 1. *l.* 2. *D. h. t.*

§. 6. Si conservatis mercibus deterior facta sit navis, aut si quid exarmaverit, nulla facienda est collatio; nisi voluntate vectorum, vel ob aliquem metum, id detrimentum factum sit. *l.* 2. §. 1. *l.* 3. *D. h. t.*

§. 7. II. *Ut jactus factus sit ex necessitate*, ob præsens, & quod ob tempestatem imminet, naufragii periculum. *l.* 2. *pr.* §. 2. *D. h. t.*

§. 8. Si imperitia Magistri periculo occasionem dederit, ex *Lege Aquilia* agendum est. arg. *l.* 27. §. 23. *D. ad L. Aquil. l.* 30. §. 2. *D. locat.*

§. 9. III. *Ut res levandæ navis causa ejectæ perierint. l.* 1. *l.* 2. *pr. D. h. t.*

§. 10. Si res, quæ jactæ sunt, apparuerint, exoneratur collatio; *l.* 1. §. 7. *l.* 4. §. 1. *D. h. t.* res jactæ enim dominorum manent, neque fiunt apprehendentis, quia pro derelicto non habentur: *l.* 1. §. *ult. l.* 8. *D. h. t.* §. *ult. I. de R. D.* adeoque neque fisco cedunt, uti neque alia bona naufragorum. *l. ult. D. de incend. ruin. & naufr. l.* 1. *C. de naufr. Auth. Navigia. C. de furt.* v. *l.* 9. *D. h. t.*

§. 11. IV. *Ut per jactum rerum aliæ servatæ sint. l.* 1. *l.* 2. *pr.* §. 2. *l.* 4. §. 1. *l.* 5. *D. h. t.*

§. 12. Si jactu mercium facto nihilominus navis submersa sit, nulla debetur contributio, & quæ quisque servavit sibi servat: *l.* 4. *pr. l.* 5. *pr. l.* 7. *D. h. t.* nisi navis postea alio loco perierit, & res per urinatores extractæ sint. *l.* 4. §. 1. *D. h. t.*

§. 13. Conferre debent omnes, quorum jacturam fieri interfuit; quia id tributum ob servatas res debent: unde & dominus navis pro portione obligatus est. *l.* 1. *l.* 2. §. 2. *D. h. t.*

§. 14. Omnium rerum nomine, quæ per jactum conservatæ sunt; etiam earum, quibus navis non oneratur: veluti gemmarum, margaritarum, vestimentorum: annulorum, similiumque. *l.* 2. §. 2. *D. h. t.* Licet ex rebus servatis quædam aspergine corruptæ sint. *l.* 4. §. 2. *D. h. t.*

§. 15. Non etiam liberorum capitum, quia liberorum

rorum corporum nulla æſtimatio fieri poteſt: neque cibariorum, quia, ſi quando ea defecerint in navigatione, quod quisque habet in commune confert. *l.* 2. §. 2. *in f. D. h. t.*

§. 16. Præſtatur autem contributio, facta æſtimatione rerum, quæ ſalvæ ſunt, & earum, quæ amiſſæ ſunt: ita quidem, ut *Amiſſæ* æſtimentur, quanti emtæ ſunt, quoniam detrimenti non lucri ſit præſtatio; *Servatæ* vero, quanti venire poſſunt. *l.* 2. §. 2. 4. *D. h. t.*

§. 17. Idem dicendum, I. Si res levandæ navis cauſa in ſcapham ſint repoſitæ, & ſcapha ſubmerſa ſit. *l.* 4. *pr. D. h. t.*

II. Si res aliorum, in nave, propter jactum, aſpergine deteriores factæ ſint. *d. l.* 4. §. *f. D. h. t.*

Nec non III. Si navis a prædone redemta ſit. *l.* 2. §. 3. *D. h. t.*

§. 18. Licet enim Lex Rhodia *de Jactu* proprie loquatur, *l.* 1. *D. h. t.* ad hos tamen, ſimilesque caſus, ex eadem æquitatis ratione, recte extenditur. arg. *l.* 10. *l.* 12. *D. de LL. l.* 32. *pr. D. ad L. Aquil.*

§. 19. Amiſſarum autem mercium domini, ſi merces vehendas locaverint, ex locato cum Magiſtro navis agere debent: is deinde cum reliquis, quorum merces ſalvæ ſunt, ex conducto, ut detrimentum pro portione communicetur, agere poteſt, eorumque merces retinere, donec portionem damni præſtent. *l.* 2. *pr.* §. 2. *D. h. t.*

§. 20. Qui tamen cedendo actionem ſuam, etiam invitis vectoribus, ſatisfacere poteſt. *l.* 51. *D. de pecul. l.* 16. §. *ult. D. de hered. pet.* v. *l.* 2. §. 6. *D. h. t.*

Titul. III.

De Institoria Actione.

C. IV. 25.

.1. De *Institoria Actione* Prætor ita edixisse videtur: *Quod cum Institore gestum esse dicetur, ejus rei causa, cui præpositus fuerit, adversus eum, qui præposuit, Actionem dabo.* arg. *l.* 1. *l.* 5. §. 11. *D. h. t.*

§. 2. Æquum enim Prætori visum est, sicut commoda sentimus ex actu *Institorum*, ita etiam obligari nos ex contractibus ipsorum. *l.* 1. *pr. D. h. t.* v. *l.* 11. §. 5. *D. eod. l. ult. in f. D. pro soc. l.* 29. *D. si cert. pet.*

§. 3. Ait Prætor, *Quod cum Institore gestum esse dicetur; Institor* est, qui negotio gerendo instat, *l.* 3. *l.* 4. *l.* 5. *pr.* & §§. *seqq. D. h. t.* §. 2. *I. quod cum eo qui in alien. potest. neg. gest. esse dic.* vel tabernæ, locove, ad emendum vendendumve, præponitur. *l.* 18. *D. h. t.*

§. 4. An masculus sit an fœmina, liber an servus, pubes an impubes, parvi refert; quoniam sibi imputare debet, qui eum præposuit. *l.* 7. §. 1. 2. *l.* 8. *D. h. t.*

§. 5. *Ejus rei causa, cui præpositus fuerit;* non enim omne, quod cum *Institore* geritur, obligat eum, qui præposuit, sed ita, si ejus rei gratia, cui præpositus fuerit, contractum est. *l.* 5. §. 11. & *seqq. D. l.* 3. *C. h. t.* §. 2. *I. quod cum eo qui in alien. pot.* Nam conditio præpositionis servanda est. *l.* 11. §. 5. *D. h. t.*

§. 6. *Adversus eum, qui præposuit, Actionem dabo;* scil. *Institoriam.* §. 2. *I. quod cum eo qui in alien. pot.*

§. 7. Quæ est *Actio Prætoria, personalis, adjectitia;* *Quæ*

Quæ datur ex contractu cum Institore inito, si quid cum eo, ejus rei causa, cui præpositus erit, contractum est; Contra præponentem; In solidum. d. §. 2. *l. quod cum eo qui in alien. pot. l.* 1. *l.* 5. §. 11. *l. pen.* §. *ult. D. h. t.*

§. 8. Quod si plures sint præponentes, contra singulos datur in solidum. *l.* 13. §. *ult. l.* 14. *D. h. t.*

§. 9. Eaque perpetua est, & heredibus, & in heredes competit. *l.* 15. *D. h. t.*

§. 10. *Cessat* tamen I. Si pupillus vel minor sine tutoris vel curatoris auctoritate aliquem præposuerit. *l.* 9. *l.* 11. *pr. D. h. t.*

II. Si a Præponente palam proscriptum, vel prohibitum, *ne cum Institore contrahatur. l.* 11. §. 2. 6. *l.* 17. §. 4. *D. h. t.*

§. 11. *Proscribere* autem *palam* sic accipimus, claris literis, ante tabernam scil. vel ante eum locum, in quo negotiatio exercetur, non in loco remoto, sed evidenti. *l.* 11. §. 3. 4. *D. h. t.*

§. 12. *Præponenti* vero, contra contrahentem cum *Institore*, actio non competit, nisi rem suam aliter servare nequeat. *l.* 1. *l.* 2. *D. h. t.*

Titul. IV.

De Tributoria Actione.

§. 1. De Tributoria Actione Edictum Prætoris ita conceptum videtur: *Si in peculiari merce quis negotiatus fuerit, sciente eo in cujus est potestate, pro ea merce, is, qui eum habet in potestate, cui aliquid debetur, cum aliis creditoribus in tributum vocabitur. Si cujus dolo malo factum sit, quo minus ita tribueretur, quanto minus tributum erit, quam debuerit, eum præstare cogam.* arg. *l.* 1. *pr. l.* 5. §. 4. 6. *l.* 7. §. 2. *D. h. t.*

§. 2.

§. 2. Hujus quoque Edicti non minima utilitas est, ut dominus, qui alioquin in servi contractibus (ratione peculii) privilegium habet, tamen si sciérit servum peculiari merce negotiari, velut extraneus creditor, ex hoc Edicto in tributum vocetur. *l.* 1. *pr. D. h. t.*

§. 3. Ait Prætor, *Si in peculiari merce quis negotiatus fuerit; Mercis* nomen merito adjicitur, ne omnis negotiatio cum eo facta *Tributoriam* inducat. *l.* 5. §. 4. *D. h. t.*

§. 4. Licet autem *Mercis* appellatio angustior sit, ut neque ad servos fullones, vel sarcinatores, vel textores, vel venaliciarios pertineat, Edictum tamen ad omnes negotiationes porrigendum est. *l.* 1. §. 1. *D. h. t.* v. *l.* 66. *l.* 207. *D. de V. S.*

§. 5. Plane Merces dominicæ in tributum non veniunt, sed tantum *Peculiares*. *l.* 11. §. 7. *D. de instit. act.*

§. 6. *Peculiarem* autem *mercem* non sicut *peculium* accipimus. Quippe *Peculium*, deducto quod domino debetur, accipitur; *Merx peculiaris*, etiamsi nihil sit in peculio, dominum *Tributoria* obligat. *l.* 1. §. 2. *D. h. t.* Neque totum peculium in tributum venit, sed id duntaxat, quod ex ea merce est; sive merces maneant, sive pretium earum receptum sit, sive earum nomine adhuc aliquid debeatur. *l.* 5. §. 11. & *seqq. D. h. t.*

§. 7. *Sciente eo; Scientiam* hic accipimus non tantum eam, quæ habet & voluntatem, sed & eam, quæ habet patientiam; non enim velle debet dominus, sed non nolle. *l.* 1. §. 3. *D. h. t.*

§. 8. *In cujus est potestate; Potestatis* verbum ad omnem sexum, item ad omnes, qui sunt alieno juri subjecti, porrigendum est. *l.* 1. §. 4. 5. *D. h. t.*

§. 9. *Pro ea merce, is, qui eum habet in potestate,* *cui*

cui aliquid debetur, cum aliis creditoribus in tributum vocabitur; v. *l.* 1. *pr. l.* 5. §. 6. 7. 8. 9. *D. h. t.* ita tamen, ut Domino distribuendi potestas concedatur. *d. l.* 5. §. 7. *l. ult. D. h. t.*

§. 10. Quæ tributio fit pro rata ejus, quod cuique debetur. *l.* 5. §. *ult. D. h. t.*

§. 11. Quod si tamen Dominus tribuere nolit, nec hanc molestiam suscipere, sed peculio, vel mercibus cedere paratus sit, audiendus est. *l.* 7. §. 1. *D. h. t.*

§. 12. *Si cujus dolo malo factum sit, quo minus ita tribueretur, quanto minus tributum erit, quam debuerit, eum præstare cogam*; *l.* 7. §. 2. *D. h. t.* per *Actionem* scil. *Tributoriam. d. l.* 7. §. 2. §. 3. *I. quod cum eo qui in alien. pot.*

§. 13. Quæ est *Actio Prætoria*, *d.* §. 2. *l.* 1. *D. h. t. personalis, adjectitia; Quæ datur contrahenti cum filio vel servo, in mercibus peculiaribus, volente vel sciente patre vel domino; Contra patrem vel dominum, qui dolo merces peculiares non æqualiter distribuit; Ut merces pro rata distribuantur. d.* §. 2. *I. quod cum eo qui in alien. pot.*

§. 14. Hæc enim Actio dolum malum coërcet domini vel patris, merces peculiares male distribuentis. *l.* 7. §. 2. *D. h. t.*

§. 15. Est tamen perpetua, & in heredem datur de eo, quod ad eum pervenit: quia non de dolo est, sed rei persecutionem continet, quamvis non aliter quam dolo interveniente competat. *l.* 7. §. *ult. l.* 8. *l.* 9. *D. h. t.*

Titul.

Titul. V.

Quod Cum Eo, Qui In Aliena Potestate Est, Negotium Gestum Esse Dicetur.

C. IV. 26.

§. 1. Quod si vero filiusfam. contraxerit, ex contractu ejus, dictis similibusque casibus, non tantum pater, sed & ipse conveniri potest; *l.* 39. *D. de O. & A. l.* 44. *D. de pecul.* v. *l.* 5. *pr. D. h. t.* etiam soluta potestate patria, sed tantum in id, quod facere potest.

§. 2. Prætor ait: In eum, qui emancipatus aut exheredatus erit, quive abstinuit se hereditate ejus, cujus in potestate, cum moritur, fuerit; Ejus rei nomine, quæ cum eo contracta erit, cum is in potestate esset; sive sua voluntate, sive jussu ejus, in cujus potestate erit, contraxerit; sive in peculium ipsius, sive in patrimonium ejus, cujus in potestate fuerit, ea res redacta fuerit; Actionem, causa cognita, dabo *in id* (sic leg. v. *d. l.* 2. §. 1.) quod facere potest. *l.* 2. *pr. D. h. t.*

§. 3. Sed & si citra emancipationem sui juris factus sit, vel in adoptionem datus, deinde *pater naturalis* decesserit; item si quis ex *minima parte* sit institutus, æquissimum est, causa cognita, etiam in hunc dari actionem in id, *quod facere potest*; *l.* 2. §. 1. *D. h. t.* i. e. quatenus facultates ejus patiuntur, ne egeat. §. 37. *I. de act. l.* 173. *D. de R. J.*

§. 4. Nisi I. Filiusfam. se patremfamilias esse mentitus sit. *l.* 4. §. 1. *l.* 6. *D. h. t.*

II. Deliquerit. *l.* 4. §. 2. *D. h. t.*

III. Contra heredes ejus agatur. *l.* 4. §. 3. *D. h. t. l.* 25. *D. de re jud.*

IV. Cum

IV. Cum Filio, qui sui juris factus est, non ex continenti, sed post multos annos agatur. *l.* 4. §. 4. *D. h. t.*

V. Hereditas patris ei ex SCto Trebelliano restituta sit. *l.* 5. §. 1. *D. h. t.* Quibus casibus Actio datur in solidum.

Titul. VI.

De Senatusconsulto Macedoniano.

C. IV. 28.

§. 1. Plane neque filiusfam. neque pater, in cujus potestate est, conveniri possunt, si filiusfam. pecuniam mutuam acceperit; propter *SCtum Macedonianum*, quod iis, qui in potestate parentis sunt, mutuas pecunias dari prohibuit. §. 7. *I. quod cum eo qui in alien. pot.*

§. 2. Cujus SCti verba hæc sunt: Cum inter cæteras sceleris causas, Macedo, quas illi natura administrabat, etiam æs alienum adhibuisset, et sæpe materiam peccandi malis moribus præstaret, qui pecuniam (ne quid amplius diceretur) incertis nominibus crederet; Placere, ne cui, qui filiofam. mutuam pecuniam dedisset, etiam post mortem parentis ejus, cujus in potestate fuisset, Actio petitioque daretur: Ut scirent, qui pessimo exemplo foenerarent, nullius posse filiifam. bonum nomen expectata patris morte fieri. *l.* 1. *pr. D. h. t.* Secundum quæ & Prætorem edixisse arguunt *l.* 1. *l.* 2. *l.* 3. *l.* 7. *& seqq. D. h. t.*

§. 3. Latum videtur hoc SCtum temporibus Claudii; v. Tacit. *Ann. L.* XI. *c.* 13. sed sub Vespasiano Imp. repetitum. v. Suet. *in Vespas. c.* 11.

§. 4.

§. 4. Ait autem Senatus, CUM INTER CÆTERAS SCELERIS CAUSAS, MACEDO, QUAS IPSI NATURA ADMINISTRABAT, ETIAM ÆS ALIENUM ADHIBUISSET; scil. improbus hic fœnerator *Macedo* huic SCto occasionem & nomen dedit, non vero filiusfam. hujus nominis, uti voluit Theoph. ad §. 7. *I. quod cum eo qui in alien. pot.*

§. 5. ET SÆPE MATERIAM PECCANDI MALIS MORIBUS PRÆSTARET; Filiifam. enim sæpe onerati ære alieno creditarum pecuniarum, quas in luxuriam consumebant, vitæ parentum insidiabantur. *d.* §. 7. *I. quod cum eo qui in alien. pot.* add. *l. ult.* §. 5. *in f. C. de bon. quæ lib.* Cic. *pro Rosc. Am. c.* 14.

§. 6. QUI PECUNIAM (NE QUID AMPLIUS DICERETUR) INCERTIS NOMINIBUS CREDERET; i. e. cautionibus, in quibus causa crediti non est expressa, v. Cic. *pro Quint. c.* 11. Horat. II. *Ep.* I. v. 105. ne scil. turpitudo detegeretur.

§. 7. PLACERE, NE CUI; sive privatus crediderit, sive civitas. *l.* 15. *D. h. t.*

§. 8. QUI FILIOFAM.; cujuscunque sit dignitatis: *l.* 1. §. *ult. D. h. t.* vel filiæfam. *l.* 9. §. 2. *D. h. t.* vel etiam nepoti vel pronepoti, qui hic sub *filio* continentur. *l.* 14. *D. l. pen.* §. 1. *C. h. t.* v. *l.* 201. *D. de V. S.*

§. 9. MUTUAM PECUNIAM DEDISSET; is enim solus SCtum offendit, qui mutuam pecuniam filiofam. dedit: non qui alias contraxit, puta vendidit, locavit, vel alio modo contraxit. Nam pecuniæ datio perniciosa parentibus eorum visa est. *l.* 3. §. 3. *D. h. t.*

§. 10. Quod tamen ita demum dicendum erit, nisi fraus SCto sit cogitata, ut qui credere non potuit, magis ei venderet, ut ille rei pretium haberet in mutui vicem. *d. l.* 3. §. 3. *l.* 7. §. 3. *D. h. t.* add. *d. l.* 7. *pr.* & §. 1.

§. 11.

§. 11. Sive autem sub usuris mutua data sunt, sive sine usuris, nihil interest. *l.* 7. §. 9. *D. h. t.*

§. 12. Etiam post mortem parentis ejus, cujus in potestate fuisset, Actio petitioque daretur; v. §. 7. *I. quod cum eo, qui in al. pot.* i. e. ne improbus fœnerator pecuniam extantem vindicare, vel consumtam cum effectu condicere possit. *l. pen. pr. C. h. t.* v. *l.* 25. *D. de O. & A. l.* 178. §. 2. *D. de V. S.* §. 2. *I. quib. mod. toll. obl.*

§. 13. Cum enim hic mutuum contrahatur, summo jure ex eo nascitur Obligatio & Actio. *pr. I. quib. mod. re cont. obl.* Sed ea infirmatur & eliditur per *Exceptionem SCti Macedoniani. l.* 7. *pr.* §. 4. 10. *l.* 11. *D. h. t. l.* 40. *D. de condict. indeb.* v. *l.* 112. *D. de R. J.*

§. 14. Quæ *Exceptio* est *perpetua* seu *peremtoria*, *d. l.* 40. *D. de condict. indeb.* arg. §. 9. *I. de except.* & *realis; l.* 7. §. 1. *D. de except.* arg. *l.* 7. §. 10. *l.* 9. § 3. *D. h. t. Competens tum filiofam. tum patri*, *l.* 7. §. 10. *D. h. t.* §. 7. *I. quod cum eo, qui in alien. pot.* (etiamsi filiusfam. huic SCto renunciaverit, arg. *l.* 7. §. 14. *l.* 28. *D. de pact. l.* 27. *D. de R. J.* junct. *l.* 1. *pr. D. h. t.*) *nec non heredibus filii, ejusque fidejussoribus & mandatoribus; l.* 9. §. 3. *D. h. t. Contra creditorem, ejusque heredem; l.* 7. §. 6. 7. *D. h. t. Ad elidendam actionem Mutui. l.* 7. *pr.* §. 1. *l.* 11. *D. h. t. d.* §. 7. *I. quod cum eo, qui in alien. pot.*

§. 15. Adeo quidem, ut non tantum ante & post litem contestatam locum habeat, sed & post sententiam, ad impediendam executionem, opponi possit. *l.* 11. *D. h. t.*

§. 16. Ut scirent, qui pessimo exemplo foenerarent; quæ enim mali exempli sunt, merito coërcentur. v. *l.* 3. §. 2. *D. ad L. Corn. de sic. l.* 38. §. 5. *D. de pœn.*

§. 17. Nullius posse filiifam. bonum nomen,

EXPECTATA PATRIS MORTE, FIERI; Fœneratoribus enim ex tali cautione nunquam exigendi jus eſt, ne quidem poſt mortem patris. Tacit. *Ann. L.* XI. *c.* 13. §. 7. *l. quod cum eo, qui in alien. pot.*

§. 18. Sunt tamen caſus, quibus hoc SCtum locum non habet; *Ceſſat* enim vel *ratione Filii*, vel *ratione Patris*, vel *ratione Cauſæ*.

§. 19. *Ratione Filii* I. Si peculium habeat caſtrenſe, vel quaſi caſtrenſe. *l.* 1. §. 3. *l.* 2. *D. h. t.*

II. Si patremfam. ſe eſſe dixerit. *l.* 1. *C. h. t.* vel publico errore pro tali habitus ſit. *l.* 3. *pr.* §. 1. 2. *l.* 19. *D. l.* 2. *C. h. t.*

III. Si paterfam. factus vel expreſſe vel tacite debitum agnoverit; *l.* 2. *C. h. t.* veluti *totum* debitum ſolvendo. Quod ſi partem tantum ſolverit, non in totum ceſſat SCtum, ſed tantum ratione partis ſolutæ. *l.* 7. §. *ult. l.* 9. *pr. D. h. t.*

§. 20. *Ratione Patris* I. Si voluntate ejus pecunia mutua data ſit. *l.* 12. *D. l.* 2. *C. h. t.*

II. Si ratum habuerit. *l.* 7. §. 15. *l.* 16. *D. l. ult. C. h. t.*

III. Si filius patris inſtitor fuerit. *l.* 7. §. 11. *D. h. t.*

§. 21. *Ratione* denique *Cauſæ* I. Si pecunia accepta ſit ad ſatisfaciendum ei, cui valide obligatus erat. *l.* 7. §. 14. *D. h. t.*

II. Si pecunia in rem patris verſa ſit. *l.* 7. §. 12. *l.* 17. *D. h. t.*

III. Si filiofam. ſtudiorum vel legationis cauſa alibi degenti, pecunia mutua data ſit: dummodo probabilem modum, i. e. quem pater ſolebat ſubminiſtrare, non exceſſerit. *l.* 7. §. 13. *D. l.* 5. *C. h. t.*

LIBER

Liber XV. Titul. I.

De Peculio.

C. IV. 26.

§. 1. Ordinarium Prætor arbitratus est, prius eos contractus exponere eorum, qui alienæ potestatis sunt, qui in solidum tribuunt actionem: sic deinde ad hunc pervenire, ubi *de Peculio* datur *Actio. l. 1. pr. D. h. t. l. 1. D. quod cum eo, qui in alien. pot.*

§. 2. Est autem triplex hoc Edictum: aut enim *De Peculio*, aut *de In Rem verso*, aut *Quod Jussu* hinc oritur *Actio. l. 1. §. 1. D. h. t. l. 1. D. quod cum eo, qui in al. pot.*

§. 3. Et quidem quantum ad *Actionem de Peculio* attinet, verba Edicti talia sunt: Quod cum eo, qui in alterius potestate esset, negotium gestum erit, *de eo, eatenus, adversus eum, cujus in potestate esse dicetur, quatenus in peculio erit; Et si quid dolo ejus, in cujus potestate est, factum erit, quo minus in peculio esset, judicium dabo. l. 1. §. 2. l. 21. l. 36. D. h. t.* v. *§. 10. I. de act. §. 4. I. quod cum eo, qui in alien. pot.*

§. 4. Ait Prætor, Quod cum eo; de *eo* loquitur, non de *ea:* sed tamen & ob eam, quæ est fœminini sexus, dabitur ex hoc Edicto Actio. *l. 1. §. 3. l. 27. D. h. t. l. 1. D. de V. S.*

§. 5. Qui in alterius potestate esset; *Potestatis* verbum communiter accipiendum est, tam in filio, quam in servo. *l. 1. §. 5. 6. l. 2. l. 3. D. h. t.*

§. 6. Negotium gestum erit; i. e. contractum. v. *l. 1. D. quod cum eo, qui in al. pot. §. 10. I. de act. l. 44. l. 52. D. h.* t. Ex delicto enim & pœnalibus caussis Actio de peculio non competit. *l. 58. D. de R. J. l. 1. §. 7. D. de his qui eff.*

§. 7. *De eo, eatenus, adversus eum, cujus in potestate esse dicetur, quatenus in peculio est; Peculium* (quod quasi *pusilla pecunia* sive *patrimonium pusillum* dicitur, *l.* 5. §. 3. *D. h. t.*) hic est, *quod servus vel filiusfam.* v. *l.* 1. §. 4. 5. *l.* 27. *D. h. t. permissu domini, vel patris, separatum habet a rationibus dominicis vel patris, deducto inde si quid domino vel patri debetur. l.* 5. §. 4. *l.* 4. *pr.* §. 1. *l.* 8. *l.* 39. *l.* 40. *D. h. t. l.* 37. §. 1. *D. de A. R. D.*

§. 8. Est itaque *Peculium* aliud *Servi*, aliud *Filiifamilias*.

§. 9. *Peculium Servi* simplex est; quia servus nihil suum habere potest: §. 3. *I. per quas pers. cuique acq. l.* 79. *D. de acq. her.* licet aliud sit servi *Ordinarii*, aliud *Vicarii*; v. *l.* 17. *l.* 18. *l.* 37. §. 1. *D. h. t.* aliud liberioris, aliud minus liberæ administrationis. *l.* 7. §. 1. *D. h. t. l.* 20. *D. de jurej.*

§. 10. Peculium *Filiifam.* potest constitui duplex, *Paganum* scil. & *Militare. l. ult. pr. C. de inoff. test.*

§. 11. *Militare* est *Castrense*, vel *Quasi castrense. d. l. ult.* §. 1. *C. de inoff. test.* §. *ult. I. de testam. mil. pr. I. quib. non est perm. fac. test.*

§. 12. *Peculium Castrense* (de cujus origine v. *l.* 1. *D. de testam. mil. pr. I. quib. non est perm fac. test.*) est, *quod filiusfam. acquirit occasione militiæ armatæ. l.* 11. *D. de castr. pec. l.* 1. *C. eod.* v. *l.* 6. *pr. D. de re jud.*

§. 13. *Peculium Quasi castrense* (quod ad similitudinem *Castrensis* introductum, v. §. *ult. I. de mil. test.*) est, *quod filiusfam. acquirit occasione militiæ togatæ;* v. *l.* 14. *C. de Adv. div. judicior. l.* 6. *D. de re jud.* ex Officio scil. publico, vel Advocatione. *d. l. ult. C. de inoff. test. l.* 7. *C. de Assess.*

§. 14. Quod utrumque pleno jure est filii; *pr. I. quib. non est perm. fac. test. l.* 6. *pr. C. de bon. quæ lib.*

l. 4.

l. 4. *C. de Adv. div. judicior.* ut filiusfam. in iis vice patrisfam. fungatur. *l.* 2. *D. de SCto Maced.*

§. 15. *Peculium Paganum* eſt *Profectitium*, vel *Adventitium*. §. 1. *I. per quas perſ. cuique acq.*

§. 16. *Peculium Profectitium* eſt, *quod ex re patris, vel occaſione & contemplatione patris, filio obvenit.* §. 1. *I. per quas perſ. cuique acq.* arg. *l.* 21. *l.* 22. *D. de uſufr.*

§. 17. Quod pleno jure patris eſt; quæ enim invidia eſt, quod ex patris occaſione profectum eſt, hoc ad eum reverti? *d.* §. 1. *I. per quas perſ.*

§. 18. Filius tamen id gubernat eoque fruitur, paternisque bonis publicatis retinet. *l.* 3. §. 4. *in f. D. de min.* Imo & ei donatum cenſetur, ſi ei emancipato ademtum non ſit. *l.* 31. §. 2. *D. de don.*

§. 19. *Peculium Adventitium* eſt, *quod ex alia cauſa, liberalitate matris, vel aliorum, propriove labore, vel proſpera fortuna, filiusfam. acquiſivit.* §. 1. *I. per quas perſ. cuique acq.*

§. 20. Quod *Ordinarium* eſt vel *Extraordinarium;* ſeu, ut alii malunt, *Regulare* vel *Irregulare*, *Minus plenum* vel *Plenum.*

§. 21. *Peculium Adventitium Ordinarium*, ſeu *Regulare*, & *Minus plenum* eſt, *cujus proprietas eſt filii, Uſusfructus & Adminiſtratio, donec vivit, patris.* *d.* §. 1. *I. per quas perſ. cuique acq.* *l.* 6. *l. ult.* §. 5. *C. de bon. quæ lib.*

§. 22. *Peculium* vero *Adventitium Extraordinarium*, ſeu *Irregulare*, & *Plenum* eſt, *quod pleno jure, & quoad proprietatem*, & *quoad uſumfructum filii eſt.*

§. 23. Quale eſt I. Si filiusfam. hereditatem renuente patre adierit. *l. ult.* §. 1. *C. de bon. quæ lib.*

II. Si princeps filio aliquid donaverit. *l.* 7. *C. eod.*

III. Si filio quid relictum sit, sub ea conditione, ne pater usumfructum habeat. *N.* 117. *c.* 1. *pr.*

IV. Si ei relictum sit legatum Militiæ. *l.* 3. §. 7. *in f. D. de min.*

V. Si fratri una cum patre succedat ab intestato. *N.* 118. *c.* 3.

VI. Si pater, in bonis filio restituendis, dolose versatus sit. *l.* 50. *D. ad SC. Treb.*

§. 24. *Et si quid dolo malo ejus, in cujus potestate est, factum erit, quo minus in peculio esset, Judicium dabo;* concedendo scil. *Actionem de Peculio*: Quæ est *Actio Prætoria, personalis, adjectitia, in rem scripta, quæ ex contractu servi vel filii datur, contra Dominum, vel Patrem,* (ratione sc. peculii profectitii) *ad id quatenus est in peculio,* §. 10. *I. de act.* §. 4. *I. quod cum eo, qui in alien. pot. l.* 32. *pr. in f. D. h. t. l.* 9. §. *ult. D. de interr. in jur. fac. vel dolo Domini vel Patris esse desiit; l.* 21. *l.* 36. *D. h. t.* deducto tamen prius quod inde Domino vel patri debetur. *l.* 9. §. 2. 3. *D. h. t.*

TITUL. II.

QUANDO DE PECULIO ACTIO ANNALIS EST.

§. 1. Et quidem, quamdiu servus vel filius in potestate est, *Actio de Peculio* perpetua est; post mortem autem ejus, vel postquam emancipatus, manumissus, alienatusve fuerit, temporaria esse incipit, i. e. *Annalis. l.* 1. §. 1. *D. h. t.*

§. 2. Prætor ait: POST MORTEM EJUS, QUI IN ALTERIUS POTESTATE FUERIT, POSTEAVE QUAM IS EMANCIPATUS, MANUMISSUS, ALIENATUSVE FUERIT, DUNTAXAT DE PECULIO, ET SI QUID DOLO MALO EJUS, IN CUJUS POTESTATE EST, FACTUM ERIT, QUO MINUS PECULII ESSET, IN ANNO, QUO PRIMUM DE EA

RE

RE EXPERIUNDI POTESTAS ERIT, JUDICIUM DABO. *l.* 1. *pr. D. h. t.*

§. 3. Merito autem temporariam in hoc casu fecit Prætor Actionem; nam, cum morte vel alienatione exstinguitur peculium, sufficiebat usque ad *annum* (utilem scil. *l.* 1. §. 2. *D. h. t.*) produci obligationem. *l.* 1. §. 3. *D. h. t.*

Titul. III.

De In Rem Verso.

C. IV. 26.

§. 1. Si hi, qui in aliena potestate sunt, nihil in peculio habent, vel habeant, non in solidum tamen, tenentur, qui eos habent in potestate, *si in Rem eorum*, quod acceptum est, *conversum sit*, quasi cum ipsis potius contractum videatur. *l.* 1. *pr. D. h. t.*

§. 2. De quo Prætor ita edixisse videtur: *Si quid in Rem alicujus versum esse dicetur, ex eo, quod is accepit, qui in ejus est potestate, quatenus versum erit, eatenus Actionem dabo.* arg. *d. l.* 1. *D. h. t.* §. 4. *I. quod cum eo, qui in alien. pot.*

§. 3. Ait Prætor, *Si quid in Rem alicujus versum esse dicetur, ex eo, quod is accepit, qui in ejus est potestate;* in *Rem versum* videtur, quicquid necessario vel utiliter impensum est. *l.* 3. §. 1. 2. & *seqq. D. h. t. d.* §. 4. *I. quod cum eo, qui in alien. pot.*

§. 4. Non etiam, quod magis ad voluptatem pertinet, quam utilitatem: nisi forte servus vel filius mandatum aut voluntatem Domini vel Patris habuit. *l.* 3. §. 4. 6. *D. h. t.*

§. 5. *Quatenus versum erit, eatenus Actionem dabo;* scil. *De In Rem Verso:* Quæ est *Actio Prætoria, personalis,*

nalis, adjectitia, quæ datur ex contractu servi vel filii, contra Dominum vel Patrem, quatenus in rem Domini vel Patris aliquid versum est. l. 1. pr. §. 4. D. h. t. §. 4. l. quod cum eo, qui in alien. pot.

§. 6. Quæ, licet *Actio de Peculio* hoc casu etiam locum habeat, tamen non frustra introducta est; quia fieri potest, ut & *In Rem versum* sit, & cesset *Actio de Peculio;* si scil. peculium sine dolo ademtum vel exstinctum sit. *l. 1. §. 1. D. h. t.*

§. 7. Non tantum autem *Actio de In Rem verso* datur, cum ex contractu servi vel filii, in rem Domini vel Patris, quid versum, sed etiam, cum ex contractu negotiorum gestoris, qui sui juris est, in rem Domini negotiorum pecunia processit: quo casu *Utilis* Actio locum habet. *l. 7. §. 1. C. quod cum eo, qui in alien. pot.*

Titul. IV.

Quod Jussu.

C. IV. 26.

§. 1. Quod si vero *Jussu* Domini vel Patris cum servo vel filio negotium gestum est, *Actio Quod Jussu* locum habet.

§. 2. Quam Prætor his verbis pollicitus videtur: *Quod Jussu Domini vel Patris gestum esse dicetur, de ea re adversus eos in solidum judicium dabo.* arg. *l. 1. D. h. t. §. 1. l. quod cum eo, qui in alien. pot.*

§. 3. Ait Prætor, *Quod Jussu Domini vel Patris gestum esse dicetur: Jussum* accipiendum est, sive testato quis, sive per epistolam, sive verbis, aut per nuncium, sive specialiter in uno contractu jusserit, sive generaliter. *l. 1. §. 1. D. h. t.*

§. 4.

§. 4. Sed & si mandavit Pater Dominusve, vel chirographo filii servive subscripsit, vel ratum habuit, *jussisse* videtur. *l.* 1. §. 3. 4. 6. *D. h. t.*

§. 5. *De ea re adversus eos in solidum judicium dabo;* concedendo scil. *Actionem Quod Jussu*, seu *De Jussu: l. ult. pr. D. h. t.* Quæ est *Actio Prætoria, personalis, adjectitia, quæ datur ex contractu servi vel filii, qui jussu Domini vel Patris contraxit, contra Dominum vel Patrem, in solidum.* §. 1. *I. quod cum eo, qui in alien. pot.*

§. 6. Merito autem ex Jussu Domini vel Patris in solidum adversus eos judicium datur, quia, qui ita contrahit, quodammodo cum ipso Domino vel Patre contraxisse videtur. *l.* 1. *pr. D. h. t.* §. 1. *I. quod cum eo, qui in alien. pot.*

§. 7. Plane, cum per interpretationem JCtorum (ut videtur) postmodum receptum sit, ut, quod ex istis causis, ex quibus hæ nascuntur Actiones, debetur, directo statim a Domino vel Patre condici possit, §. *ult. I. quod cum eo, qui in alien. pot.* adjectitiis illis Actionibus amplius opus non est.

LIBER XVI. TITUL. I.

AD SENATUSCONSULTUM VELLEJANUM. C. IV. 29.

§. 1. Imperfectis eorum Obligationibus, qui in potestate sunt, similes sunt Obligationes *Mulierum*, pro aliis *intercedentium*, quæ jure nostro sunt invalidæ, propter *SCtum Vellejanum*, quo plenissime comprehensum est, ne pro ullo fœminæ intercederent. *l.* 1. *pr. D. h. t.*

§. 2. Et primo quidem temporibus Divi Augusti, mox deinde Claudii, Edictis eorum erat interdictum, ne fœminæ pro viris suis intercederent. *l.* 2. *pr. D. h. t.*

§. 3. Postea factum est SCtum, (quod & Edicto postea inclusum est, v. *l.* 19. *C. h. t.*) quo plenissime fœminis omnibus subventum. Cujus SCti verba hæc sunt: QUOD MARCUS SILANUS ET VELLEJUS TUTOR CONSULES VERBA FECERUNT, DE OBLIGATIONIBUS FEMINARUM, QUÆ PRO ALIIS REÆ FIERENT, QUID DE EA RE FIERI *oporteret?* (sic leg. v.) DE EA RE ITA CONSULUERUNT. QUOD AD FIDEJUSSIONES, ET MUTUI DATIONES, *quibus pro aliis* (sic leg. v.) INTERCESSERUNT FEMINÆ, PERTINET; TAMETSI ANTE VIDETUR ITA JUS DICTUM ESSE, NE EO NOMINE AB HIS PETITIO, NEVE IN EAS ACTIO DETUR; CUM EAS VIRILIBUS OFFICIIS FUNGI, ET EJUS GENERIS OBLIGATIONIBUS OBSTRINGI, NON SIT ÆQUUM; ARBITRARI SENATUM, RECTE ATQUE ORDINE FACTUROS, AD QUOS DE EA RE IN JURE ADITUM ERIT, SI DEDERINT OPERAM, UT IN EA RE SENATUS VOLUNTAS SERVETUR. *l.* 1. §. 1. *D. h. t.*

§. 4. Verba itaque SCti excutiamus, prius provi-

videntia amplissimi Ordinis laudata; quia opem tulit mulieribus, propter sexus imbecillitatem multis hujuscemodi casibus suppositis atque objectis, adeoque ob infirmitatem læsis. Si enim callide sint versatæ, Senatus ipsis non subvenit; nam deceptis, non decipientibus, opitulatur. *l.* 2. §. 2. 3. *D. h. t. l.* 110. §. *ult. D. de R. J.*

§. 5. Ait autem Senatus, Quod Marcus Silanus et Vellejus Tutor Consules verba fecerunt, de Obligationibus feminarum, quæ pro aliis reæ fierent, quid de ea re fieri oporteret? De ea re ita consuluerunt; Latum enim est hoc SCtum M. Silano & Vellejo Tutore Coss. a quo posteriori etiam nomen accepit.

§. 6. Quod ad fidejussiones et mutui dationes, quibus pro aliis intercesserunt feminæ, pertinet; Senatusconsultum enim hoc intercessiones mulierum pro aliis prohibet: *l.* 1. *pr. D. h. t.* unde & *SCtum de Intercessionibus* dicitur. *l.* 40. *D. de cond. indeb.* add. *l.* 29. *pr. D. h. t.*

§. 7. Est autem *intercedere* hic nihil aliud, quam alienam *Obligationem*, qualemcunque, sive *Veterem*, sive *Novam*, in se suscipere. *l.* 2. §. 4. 5. *l.* 8. §. 1. *D. l.* 4. *l.* 18. *C. h. t.*

§. 8. *Obligationem Veterem* in se suscipit mulier, eam vel participando. *l.* 4. *C. h. t.* veluti fidejubendo; *l.* 2. §. 1. *l.* 25. §. 1. *D. h. t. l.* 3. *l.* 48. *D. de fidej.* constituendo. *l.* 1. §. 1. junct. *l.* 28. *D. de pec. const.* & mandando; *l.* 6. *l.* 7. *D. h. t. l.* 19. *C. de fidej. l.* 32. *D. mand.* vel in se transferendo, *d. l.* 4. *C. h. t.* expromittendo scil. & novando. *l.* 8. §. 8. *D. h. t.* add. *l.* 2. §. *ult. D. h. t.*

§. 9. *Novam* vero in se suscipit, si, cum alius pecuniam accipit, ipsa se ac initio ream constituit; *l.* 4. *C. h. t.* e. gr. si cum alio contracturus mulieris fidem

fidem elegerit, & ipsi pecuniam, quam alteri traditura est, dederit, vel alio modo cum ipsa in alterius utilitatem contraxerit; *l.* 8. §. 14. *l.* 11. *l.* 12. *D. h. t. l.* 19. *C. h. t.* aut si collusorie obligatio in persona mulieris primordium capiat. *l.* 12. *l.* 28. §. 1. *D. d. l.* 19. *C. h. t.*

§. 10. Ad alias mulierum Obligationes, quæ in intercessionis speciem non incidunt, SCtum non pertinet. *l.* 2. *l.* 6. *C. h. t.* Adeoque donare, *l.* 4. §. 1. *l.* 21. §. 1. *D. h. t.* pro alio solvere, *d. l.* 4. §. 1. *l.* 5. *l.* 8. §. 3. *D. l.* 1. *l.* 4. *C. h. t.* debitorem suum alieno creditori delegare. *l.* 5. *l.* 8. §. 5. *l.* 19. §. *f.* v. *ficuti D. h. t.* pignora accepta reddere, *l.* 8. *pr. D. h. t.* (cum in his non sint tam faciles, *l.* 4. §. 1. *D. h. t. l.* 33. *D. de don. int. vir. & ux. l.* 16. *C. de don. ant. nupt.*) mulieres non prohibentur.

§. 11. Tametsi videtur ante ita jus dictum esse, ne eo nomine ab his petitio, neve in eas actio detur; v. *l. ult.* §. 3. *D. h. t.* i. e. ne eo nomine in eas detur Actio in rem, hypothecaria scil. neque in personam. arg. 1. *l.* 78. §. 2. *D. de V. S.*

§. 12. Cum eas virilibus officiis fungi, et ejus generis obligationibus adstringi, non sit æquum; nam sicut moribus civilia officia ademta sunt fœminis, & pleraque ipso jure non valent, ita multo magis eis adimendum fuit id officium, in quo non sola opera nudumque ministerium earum versaretur, sed etiam periculum rei familiaris. *l.* 1. §. 1. *D. h. t.*

§. 13. Arbitrari Senatum, recte atque ordine facturos, ad quos de ea re in jure aditum erit; i. e. Prætores & Præsides.

§. 14. Si dederint operam, ut in ea re Senatus voluntas servetur; concedendo scil. *Exceptionem Senatus-*

Senatusconfulti Vellejani. v. *l.* 25. §. 1. *l.* 27. §. 1. *l.* 30. §. 1. *D. h. t.*

§. 15. *Senatusconfultum* enim *Vellejanum* interceffiones mulierum non reddit ipfo jure nullas, nec actiones inde defcendentes impedit, fed illas quoad effectum irritas reddit. *l.* 7. *l.* 8. §. 12. *l.* 23. *D. l.* 9. *C. h. t.* v. *l.* 112. *D. de R. J.*

§. 16. Eft autem *Exceptio SCti Vellejani perpetua feu peremtoria*, *l.* 40. *D. de cond. indeb.* & *realis; l.* 7. §. 1. *D. de exc. Competens fœminis pro aliis intercedentibus, earumque heredibus, d. l.* 7. §. 1. *D. de exc. l.* 7. *l.* 20. *C. h. t. nec non fidejufforibus, l.* 8. §. 4. *l.* 16. §. 1. *D. l.* 14. *l.* 15. *C. h. t.* & *mandatariis; l.* 6. *l.* 7. *l.* 8. §. 4. *l.* 19. §. *ult. l. ult.* §. 3. *D. d. l.* 15. *C. h. t.* (non etiam iis, qui una cum muliere intercefferunt, qui fubducta fœmina in folidum tenentur; *l.* 48. *D. de fidej.*) *Contra creditores, eorumque heredes; l.* 1. *l.* 10. *D. h. t. Ad elidendas actiones, ex prohibita interceffione competentes. l.* 7. *l.* 23. *l.* 25. §. 1. *l.* 30. §. 1. *D. l.* 9. *C. h. t.*

§. 17. Quæ non tantum ante & poft litem conteftatam locum habet, fed & poft fententiam, ad impediendam executionem, opponi poteft. *l.* 11. *D. de SC. Maced.*

§. 18. Plane duobus cafibus Interceffiones fœminarum ipfo jure nullæ funt: fi fcil. mulier interceffit pro marito, *Auth. Si qua mulier. C h. t.* vel aliter interceffit, quam in inftrumento publico. *l.* 23. §. *ult. C. h. t.*

§. 19. Quod fi fœmina rem fuam pro alio pignori dederit, eam una cum fructibus a quocunque poffeffore vindicat. *l. ult.* §. 1. *D. h. t. l.* 39. §. 1. *D. de R. V.*

§. 20. Si vero ex interceffione, contra SCtum facta, aliquid per errorem, five juris, five facti, folverit, per

per *Condictionem indebiti* repetere potest. *l.* 9. *C. h. t. l.* 40. *D. de condict. indeb.*

§. 21. Non tamen in totum Actio creditori competens exstinguitur. Æquum enim visum est, ita mulieri succurri, ut in veterem debitorem, aut in eum, qui pro se constituisset mulierem ream, actio daretur; magis enim ille quam creditor mulierem decepit. *l.* 1. §. *ult. l.* 14. *D. l.* 23. *pr. in f.* *C. h. t.*

§. 22. Quod si itaque mulier *Veterem* obligationem in se susceperit participando, creditor actionem contra principalem debitorem salvam retinet; *l.* 1. §. *ult. D. l.* 23. *pr. in f.* §. 1. *C. h. t.* sin transferendo, rescissa intercessione, pristina actio creditori contra debitorem restituitur: *l.* 8. §. 7. 8. 11. 12. 13. *l.* 13. *in f. l.* 14. *l.* 16. §. 1. *in f. l. ult.* §. *pen. D. l.* 8. *l.* 16. *C. h. t.* unde & *Restitutoria, l.* 8. §. 9. 12. 13. *l.* 13. §. 2. *l.* 8. *C. h. t. Rescissoria, l.* 16. *C. h. t.* & *Utilis* dicitur. *l.* 8. §. 8. *D. h. t.*

§. 23. Si vero *Novam* obligationem in se susceperit, *Nova Utilis actio* contra eum datur, cujus causa mulier contraxit; quæ instituit magis obligationem, quam restituit: *l.* 8. §. 14. *D. h. t.* unde & *Institutoria* quibusdam dicitur.

§. 24. Sunt etiam casus, quibus *SCtum Vellejanum* fœminis non prodest; *Cessat* enim vel *Ratione ipsius Mulieris*, vel *Ratione Creditoris*, vel *Ratione Causæ*.

§. 25. *Ratione Mulieris* I. Si Mulier non intercedat, sed ipsa contrahat, vel aliud agat, puta donet, vel pro alio solvat; *l.* 4. *l.* 5. *l.* 8. §. 1. *l.* 32. *D. h. t.* v. supr. §. 10. dummodo nihil in fraudem SCti factum sit. *l.* 29. §. *f. D. h. t.* Ita acc. *l. fin.* §. 3. *D. h. t.*

II. Si mulier callide versata sit. *l.* 2. §. 3. *l.* 23. *l.* 30. *pr. D. l.* 5. *l.* 18. *C. h. t.* v. supr. §. 4.

III. Si in rem suam intercesserit. *l.* 3. *l.* 13. *l.* 21. *l.* 22. *D. h. t.* v. *l.* 95. §. 2. *in f. D. de solut.*

IV.

IV. Si debitum a debitore acceperit. *l.* 16. *D. h. t.*

V. Si pretium interceſſionis acceperit. *l.* 23. *pr.* §. 1. *C. h. t.*

VI. Si de beneficio hujus SCti edocta, ei, vel judicialiter, vel extrajudicialiter, ſpecialiter renunciaverit. *l. f.* §. *pen. D. l.* 22. *C. h. t. l. pen. C. de pact.* Excepto caſu *l. ult. C. quand. mul. off. tut. Nov.* 118. *c.* 5. quo judicialis renunciatio neceſſaria eſt.

VII. Si mulier perfectæ ætatis interceſſionem pro extraneo (ſi pro marito fiat, ſecus eſt, *Auth. Si qua mulier. C. h. t. N.* 134. *c.* 8.) factam poſt biennium reiteraverit. *l.* 22. *C. h. t. N.* 61. *c.* 1. §. 1.

§. 26. *Ratione Creditoris* I. Si creditor ignoraverit mulierem intercedere. *l.* 4. *l.* 11. *l.* 12. *l.* 17. *pr. l.* 27. *pr. l.* 28. §. 1. *D. h. t.*

II. Si creditor minor ſit: *l.* 12. *D. de minor.* quo caſu major ætatis, quam ſexus habetur ratio. *d. l.* 12. *l.* 32. *pr. D. h. t.*

§. 27. *Ratione* denique *Cauſæ* I. Si fœmina major annis XXV. intercedat pro dote. *l.* 12. *l. ult. C. h. t. l.* 41. *pr. D. de jur. dot.*

II. Si pro ſervo manumittendo manumiſſionis pretium promiſerit. *l. pen. C. h. t.*

Titul. II.

De Compensationibus.

C. IV. 31.

§. 1. Cum autem in controverſiis de Rebus creditis frequens *Compenſationum* uſus ſit, neque tamen in *Depoſito* illæ locum habeant, *l. ult.* §. 1. *C. h. t.* §. 30. *I. de act.* hoc loco *de Compenſationibus* ante caput *de Depoſito* ſimul agitur.

§. 2. *Compenſatio* (a vetuſto æs non ſignatum appen-

pendendi ritu fic dicta, v. Genef. XXIII. v. 16. Arift. I. *Pol.* 6. Plin. *L.* XXXIII. *c.* 3. Varr. de *LL. L.* IV. Feft. *in voc. pendere. l.* 34. *D. de jur. dot. l.* 52. §. 15. *D. pro foc.) eft debiti & crediti inter fe contributio. l.* 1. *D. h. t.*

§. 3. Quæ ideo neceffaria eft, quia intereft noftra, potius non folvere, quam folutum repetere. *l.* 3. *D. h. t.*

§. 4. Ut autem locum habeat *Compenfatio,* requiritur I. *Ut utrimque fit debitum, l.* 1. *l.* 2. *D. l.* 9. *C. h. t.* juftum fcil. & verum, quodque per exceptionem elidi nequeat. *l.* 14. *D. l.* 2. *C. h. t.*

§. 5. Quale fit debitum, an Civile mixtum, an mere Naturale, nihil intereft; *l.* 6. *D. l.* 5. *l.* 6. *C. h. t.* dummodo non fit debitum naturale inefficax. *l.* 30. *l.* 40. *pr. in f. l.* 41. *D. de cond. indeb.*

§. 6. Non etiam intereft, an ex contractu debeatur, an ex delicto; quotiens enim ex maleficio nafcitur actio, fi quidem pecuniarie agitur, compenfatio locum habet. *l.* 10. §. 2. *l.* 17. *D. h. t. l.* 36. *D. de dol. l.* 39. *D. fol. matr. l.* 4. §. 13. *de dol. & met. exc.*

§. 7. Ceteroquin mutui criminis compenfatio non admittitur. *l.* 2. §. 4. *l.* 13. §. 5. *D. ad L. Jul. de adult.*

§. 8. II. Ut debitum utrimque fit *Purum;* quod enim in diem, vel fub conditione debetur, non compenfabitur, antequam dies venerit, vel conditio extiterit. *l.* 7. *l.* 16. §. 1. *D. h. t.*

§. 9. III. Ut debitum utrimque fit *Liquidum* & *Apertum*, i. e. tale, quod vel in confeffo eft, vel facile & ftatim probari poteft. *l. ult.* §. 1. *C. h. t.* §. 30. *I. de act.*

§. 10. Debiti illiquidi cum liquido non eft compenfatio; *d. l. ult.* §. 1. *C. h. t.* licet audiendus videatur, qui caufam etiam non liquidam, initio litis, per modum exceptionis opponit, eamque teftatur.

§. 11. IV. Ut debitum utrimque fit *Rerum fungibilium,*

bilium, & ejusdem generis. l. 4. *l.* 8. *C. h. t.* arg. *l.* 2. §. 1. *D. de reb. cred.*

§. 12. Unde neque certum corpus ſeu ſpecies cum ſpecie, vel genere; *l.* 18. *pr. de pign. act. l.* 13. §. 2. *D. de pign.* neque diverſum genus cum diverſo genere compenſari poteſt. arg. *l.* 2. §. 1. *D. de reb. cred. l.* 16. *C. de ſolut.*

§. 13. Locum habet Compenſatio inter mutuos debitores, *l.* 1. *l.* 2. *D. l.* 4. *C. h. t.* cujuscunque ſint ſexus, ætatis, vel conditionis, v. *l.* 11. *C. h. t. l.* 3. *C. de contr. tut. jud.* ut & Fiſco, *l.* 46. §. 5. *D. de jur. fiſc.* (modo eadem *ſtatio* debeat, *l.* 1. *C. h. t.*) & Civitati opponi poſſit. *l.* 3. *C. h. t.*

§. 14. Niſi quis a Fiſco quid emerit, *l.* 7. *C. h. t.* vel ex cauſa *Calendarii*, vectigalium, frumenti vel olei publici, tributorum, alimentorum, pecuniæ, quæ ſtatutis ſumtibus ſervit, vel fideicommiſſi, Civitatis debitor ſit. *d. l.* 3. *C. h. t.*

§. 15. Non etiam inter eos, qui mutui debitores non ſunt: *l.* 16. *l.* 18. §. 1. *D. l.* 9. *C. h. t.* licet v. c. Tutor debeat, & debeatur Pupillo; *l.* 23. *D. h. t.* vel Procurator debeat, & debeatur Domino. arg. *d. l.* 9. *C. h. t.*

§. 16. Niſi Procurator ſit in rem ſuam; qui & compenſare poteſt, & compenſationem pati debet, ſi modo ante ceſſionem compenſationi locus eſſe potuerit. *l.* 18. *pr. l.* 21. *D. h. t.*

§. 17. Quales ſint Actiones, ſive in rem, ſive in perſonam, nihil intereſt. *l. ult. pr. C. h. t.* §. 30. *I. de act.*

§. 18. Excepta (præter Caſus *d. l.* 3. *l.* 7. *C. h. t.*) I. Cauſa depoſiti, cui aliquid compenſationis nomine opponi iniquum viſum eſt. *d. l. ult.* §. 1. *C. h. t.* §. 30. *I. de act. l. pen. C. depoſ.* v. *l.* 1. §. 45. *D. depoſ.* Paul. *L.* I. *Sent. T.* XII. §. 3.

II. Possessionis injuste occupatæ. *d. l. ult.* §. 2. *C. h. t.*

§. 19. Et olim quidem *Compensatio* in *b. f.* judiciis ipso jure locum habebat, in *stricti juris* judiciis vero opposita doli mali exceptione inducebatur. §. 30. *I. de act.*

§. 20. Sed postea constitutum, ut compensationes, quæ aperto jure nituntur, omnes actiones, etiam stricti juris, ex eo momento, ex quo invicem deberi cœpit, ad concurrentem quantitatem, ipso jure minuant, *d.* §. 30. *I. de act. l. ult. pr. C. h. t. l.* 4. *l.* 21. *D. l.* 4. *C. h. t.*

§. 21. Ut adeo *Compensatio* effectum habeat solutionis; *d. l.* 4. *C. h. t. l.* 4. *D. qui pot. in pign.* & tum ipsam obligationem, §. 30. *I. de act. l. ult. pr. C. h. t.* tum accessiones ejus exstinguat. *l.* 4. *D. l.* 12. *C. h. t.*

§. 22. Licet autem *Compensatio* Actiones ipso jure minuat, §. 30. *I. de act.* alleganda tamen est in judicio, ab eo, qui compensatione uti velit. *l.* 2. *l.* 6. *l.* 7. *l.* 8. *l.* 10. *l. f.* §. 1. *C. l.* 13. *l.* 15. *l. pen. D. h. t.* §. 39. *I. de act.* Quod non tantum ante & post litem contestatam, sed & post sententiam in ipsa executione fieri potest. *l.* 2. *C. h. t.*

TITUL. III.

DEPOSITI, VEL CONTRA.

C. IV. 34.

§. 1. Superest ex *Contractibus*, *qui re perficiuntur*, *Depositum.*

§. 2. De quo Prætor ita edixit: QUOD NEQUE TUMULTUS, NEQUE INCENDII, NEQUE RUINÆ, NEQUE NAU-

NAUFRAGII CAUSA, DEPOSITUM SIT, IN SIMPLUM: EARUM AUTEM RERUM, QUÆ SUPRA COMPREHENSÆ SUNT, IN IPSUM, IN DUPLUM, IN HEREDEM EJUS, QUOD DOLO MALO EJUS FACTUM ESSE DICETUR, QUI MORTUUS SIT, IN SIMPLUM, QUOD IPSIUS, IN DUPLUM, JUDICIUM DABO. *l.* 1. §. 1. *D. h. t.*

§. 3. Ait Prætor, QUOD NEQUE TUMULTUS, NEQUE INCENDII, NEQUE RUINÆ, NEQUE NAUFRAGII CAUSA DEPOSITUM SIT, IN SIMPLUM. *Depoſitum* eſt, *quod cuſtodiendum alicui datum eſt*, dictum ex eo, quod *ponitur*; præpoſitio enim *de* auget *depoſitum*, ut oſtendat totum fidei ejus commiſſum, quod ad cuſtodiam rei pertinet. *l.* 1. *pr. D. h. t.*

§. 4. Adeoque *Depoſitum*, pro *Contractu* acceptum, eſt *Contractus realis, quo quis alicui rem mobilem, gratis cuſtodiendam tradit, ea lege, ut quandocunque repetenti eadem in ſpecie reſtituatur.*

§. 5. Dicitur *Contractus realis;* quia is, apud quem res aliqua deponitur, re obligatur. §. 3. *I. quib. mod. re cont. obl.*

§. 6. *Quo quis alicui rem mobilem; l.* 1. *pr. D. h. t.* ſi res immobilis commendetur, non *Depoſitum*, ſed *Mandatum* eſt. *l.* 5. §. 4. *D. de P. V.*

§. 7. *Gratis;* ſi merces, vel aliud quid intercedat, *Locatio Conductio* eſt, vel *Contractus innominatus. l.* 1. §. 8. 9. 10. *D. h. t.*

§. 8. *Cuſtodiendam tradit;* ſolius enim cuſtodiæ cauſa res traditur depoſitario. *l.* 1. *pr. D. h. t.* §. 3. *I. quib. mod. re cont. obl.*

§. 9. Proprietas rei depoſitæ apud deponentem manet; ſed & poſſeſſio: niſi apud ſequeſtrem depoſita ſit, nam tum demum ſequeſter poſſidet. Id enim fere agitur ea depoſitione, ut neutrius poſſeſſioni id tempus procedat. *l.* 17. §. 1. *D. h. t.*

§. 10. Si vero aliud actum sit, & solius custodiæ causa res litigiosa apud sequestrem deposita sit, secus est. *l.* 39. *D. de acq. vel om. poss.*

§. 11. Imo ne usus quidem rei depositæ depositario conceditur; ut, si ea utatur, furti teneatur. §. 6. *I. de obl. quæ ex del. l.* 29. *D. h. t.*

§. 12. *Ea lege, ut quandocunque repetenti;* adeo quidem, ut dolo faciat, qui rem depositam reposcenti statim non reddit, *l.* 1. §. 22. *D. h. t.* neque pacto aliud conveniri possit. *l.* 1. §. 45. 46. *D. h. t.* Excepta tamen *Sequestratione,* in qua res deposita, ante rem judicatam, non restituitur. Ita acc. *l.* 1. §. 22. *D. h. t. l.* 9. §. 3. *D. de dol.*

§. 13. *Eadem in specie restituatur;* §. 3. *I. quib. mod. re contr. obl.* nisi aliud conventum sit, v. *l.* 24. *l.* 26. *D. h. t.* vel quantitas non obsignata deposita sit: *l.* 25. §. 1. *D. h. t. l.* 31. *D. locat. cond.* quo casu Depositum *Irregulare* est.

§. 14. *Depositum Regulare* vero est vel *Depositum in Specie* sic dictum, vel *Sequestratio.* arg. *l.* 5. §. 1. *l.* 6. *l.* 12. §. 2. *l.* 17. *pr.* & §. 1. *D. h. t.*

§. 15. *Depositum in Specie* sic dictum, est vel *Simplex*, vel *Miserabile; quod* scil. *tumultus, incendii, ruinæ,* vel *naufragii causa, depositum est. l.* 1. §. 1. *D. h. t.*

§. 16. Ait enim Prætor, EARUM AUTEM RERUM, QUÆ SUPRA COMPREHENSÆ SUNT, (scil. si quid tumultus, incendii, ruinæ, vel naufragii causa, depositum sit, *d. l.* 1. §. 1.) IN IPSUM, IN DUPLUM, IN HEREDEM EJUS, QUOD DOLO MALO EJUS FACTUM ESSE DICETUR, QUI MORTUUS SIT, IN SIMPLUM, QUOD IPSIUS, IN DUPLUM. *d. l.* 1. §. 1. *l.* 18. *D. h. t.*

§. 17. Quæ separatio justam rationem habet; quippe cum quis fidem elegit, nec depositum redditur, contentus esse debet simplo; cum vero extante

tante necessitate deponat, crescit perfidiæ crimen, & publica utilitas coërcenda est, vindicandæ Reip. causa, *l.* 1. §. 2. 4. *D. h. t.*

§. 18. *Eum* autem *deponere tumultus, vel incendii, vel ceterarum causarum gratia,* intelligendum est, qui nullam aliam deponendi causam habet, quam imminens ex causis supra scriptis periculum. *l.* 1. §. 3. *D. h. t.*

§. 19. *Sequestratio* est *Depositum rei litigiosæ. l.* 5. §. 1. *l.* 6. *l.* 17. *D. h. t. l.* 9. §. 3. *D. de dol.*

§. 20. Eaque duplex est, *Voluntaria,* & *Necessaria.*

§. 21. *Voluntaria* est, *cum partes mutuo consensu rem litigiosam apud alium deponunt. l.* 6. *l.* 17. *pr. D. h. t.*

§. 22. *Necessaria* vero, *quæ fit ad mandatum Judicis; l.* 7. §. *f. D. qui satisdare cog.* quæ non tantum ratione pecuniæ numeratæ, sed & aliarum rerum, v. *l.* 5. *D. de V. S.* ordinario est prohibita. *l. un. C. de prohib. sequestr. pec.*

§. 23. Nisi metus fugæ, *d. l.* 7. §. *ult. D. qui satisd. cog.* dilapidationis, *l.* 21. §. *ult. D. de appell. l. ult. C. de ord. cogn. l.* 22. §. 8. *D. sol. matr.* aliave justa causa aliud suadeat. v. *l. ult. in f. C. quib. ad libert. l.* 5. *C. quor. appellat. l.* 20. §. 1. *C. de agric. & censit.*

§. 24. JUDICIUM DABO. Concedendo scil. *Actionem Depositi;* quæ *Directa* est, & *Contraria. Inscr. l.* 5. *pr. D. h. t.*

§. 25. *Actio Depositi Directa,* est *Actio personalis, Civilis, bonæ fidei; Quæ datur Deponenti, ejusque heredi; Contra Depositarium, ejusque heredem; Ad rem depositam cum omni causa restituendam, præstandumque dolum & latam culpam.*

§. 26. Est hæc Actio *personalis* & *Civilis;* quia nascitur ex Contractu: §. 3. *I. quib. mod. re contr. obl.* licet Prætor eam etiam hoc Edicto polliceatur. *l.* 1. §. 1. *D. h. t.*

§. 27. *Bonæ fidei; l.* 1. §. 23. *D. h. t.* §. 28. *I. de act.*

§. 28. *Quæ datur Deponenti;* etiam prædoni, & furi. Nam interest eorum, eo quod teneantur. *l.* 1. §. 39. *l.* 31. *D. h. t.* Quod si plures sint, singulis datur pro rata, nisi aliud actum sit. *l.* 1. §. 44. *l.* 17. *pr. D. h. t.*

§. 29. *Ejusque heredi; l.* 1. §. 19. 46. *l.* 14. *D. h. t.* qui si plures sint, singulis datur pro portione hereditaria. *l.* 1. §. 36. *D. h. t.*

§. 30. *Contra Depositarium;* §. 3. *I. quib. mod. re cont. obl.* omnem scil. eum, qui valide obligari potest: v. *l.* 1. §. 15. *l.* 21. *D. h. t.* & si plures sint, contra singulos in solidum. *l.* 1. §. 43. *D. h. t.*

§. 31. *Ejusque heredem;* etiam ex dolo defuncti in solidum. *l.* 7. §. 1. *l.* 12. *l.* 49. *D. de O. & A. l.* 157. §. 2. *D. de R. J.* Sed si plures sint, pro ea parte, qua quisque heres est. *d. l.* 7. §. 1. *in f. l.* 9. *D. h. t.*

§. 32. *Ad rem depositam;* §. 3. *I. quib. mod. re contr. obl.* adeo quidem, ut depositarius rem depositam illico reddere modis omnibus compellatur, nullamque compensationem, vel deductionem, vel doli exceptionem opponat, quasi & ipse quasdam, contra eum, qui deposuit, Actiones personales, vel in rem, vel hypothecariam prætendens: cum non sub hoc modo depositum acceperit, ut non concessa ei retentio generetur, & contractus, qui ex bona fide oritur, ad perfidiam retrahatur. *l. pen. C. h. t. l. f.* §. 1. *C. de compens.*

§. 33.

§. 33. Nisi tamen in ipsam rem depositam necessariæ impensæ factæ sint; ob quas *Retentio* Depositario concedenda videtur. v. *l.* 23. *D. h. t. l.* 18. *§. ult. D. commod. l. un. §.* 5. v. *Sed nec. C. de rei ux. act.*

§. 34. Et si quidem cista signata deposita sit, non tantum ad cistam, sed & ad singulas res restituendas competit. *l.* 1. *§.* 41. *D. h. t.*

§. 35. *Cum omni causa restituendam;* i. e. una cum fructibus, *l.* 1. *§.* 24. *D. h. t. l.* 38. *§.* 10. *D. de usur.* v. *l.* 22. *l.* 35. *D. de V. S.* & quandoque cum usuris, *l.* 24. *l.* 25. *§.* 1. *l.* 26. *§.* 1. *D. h. t.* vel ex conventione, vel ex mora debitis. *l.* 2. *l.* 4. *C. h. t.*

§. 36. *Præstandumque dolum & latam culpam.* v. *l.* 1. *§.* 7. 16. 20. 21. 22. 47. *D. h. t.* §. 3. *I. quib. mod. re contr. obl. l.* 32. *D. h. t.* Est enim contractus, in quo ordinario utilitas est solius deponentis. v. *l.* 5. *§.* 2. *D. commod. l.* 23. *D. de R. J.*

§. 37. Nisi I. De culpa levi & levissima etiam præstanda convenerit; *l.* 1. *C. h. t.* Contractus enim legem ex conventione accipiunt. *l.* 1. *§.* 6. 35. *D. l.* 1. *C. h. t. l.* 23. *D. de R. J.*

II. *Depositarius* deposito se obtulerit; qui culpam etiam præstat levissimam. *l.* 1. *§.* 35. *D. h. t.*

III. Depositum in utilitatem utriusque, vel solius *Depositarii*, contractum sit. arg. *l.* 2. §. 24. *D. de vi bon. rapt. l.* 4. *pr. D. de reb. cred.*

§. 38. De Casu fortuito *Depositarius* non tenetur. *l.* 14. *§.* 1. *l.* 20. *D. l.* 1. *C. h. t. §.* 3. *I. quib. mod. re cont. obl.*

§. 39. Nisi I. Ita convenerit. *l.* 1. *§.* 35. *D. h. t. l.* 23. *D. de R. J.*

II. Depositarius in mora sit. *l.* 12. *§. ult. D. h. t.*

III. Depositum sit Irregulare. v. *l.* 24. *D. h. t. l.* 31. *D. locat. cond. l.* 4. *D. de reb. cred.*

§. 40. Et ita quidem in *Deposito Simplici.* Quod si vero *Depositum* sit *Miserabile*, in ipsum *Depositarium Actio Depositi* datur *in duplum*, in *heredem* vero ejus, de dolo defuncti in simplum, sed de dolo proprio etiam in duplum. *l.* 1. §. 1. *l.* 18. *D. h. t.* §. 23. 26. *I. de act.*

§. 41. Illud autem in omni *Actione Depositi Directa* singulare est, quod ob dolum vel latam culpam suo nomine condemnatum sequatur infamia. *l.* 10. *C. h. t. l.* 1. §. 1. *D. de his qui not. infam.* §. 2. *I. de pœn. tem. lit.* v. Cic. *pro Rosc. Am. c.* 39. Plin. *L.* X. *Ep.* 97.

§. 42. *Actio Depositi Contraria est, quæ datur Depositario, contra Deponentem, ut indemnis servetur. l.* 5. *pr. D. h. t.*

§. 43. Si quas enim necessarias impensas fecerit *Depositarius*, æquum est, ut eas recipiat; v. *l.* 12. *pr. l.* 23. *D. h. t.* ne scil. officium ei damnosum sit. *l.* 61. §. 5. *D. de furt.*

§. 44. Quemadmodum autem ex *Deposito in Specie* sic dicto nascitur *Actio Depositi*, ita ex *Sequestratione* nascitur *Actio Sequestraria, Directa*, & *Contraria. l.* 12. §. 2. *D. h. t. l.* 9. §. 3. *D. de dol.*

§. 45. *Actio Sequestraria Directa* est, *quæ, finita lite, datur Victori, contra Sequestrem*, (v. *l.* 110. *D. de V. S.* Gell. *L.* XX. *c.* 10.) *ad rem depositam cum omni causa restituendam. l.* 5. §. 1. *l.* 12. §. 2. *D. h. t. l.* 9. §. 3. *D. de dol.*

§. 46. *Actio Sequestraria Contraria* est, *quæ datur Sequestri, contra victorem, ut indemnis servetur.* arg. *l.* 5. *pr.* §. 1. *D. h. t.*

Liber XVII. Titul. I.

Mandati, Vel Contra.

C. IV. 35.

§. 1. Expositis *Contractibus*, *qui re perficiuntur*, sequuntur *Contractus Consensuales*, *qui solo consensu perficiuntur*. Qui vel circa *operas* alterius maxime versantur, uti *Mandatum*, & *Societas*; vel circa *res*, uti *Emtio & Venditio*, *Locatio & Conductio*.

§. 2. De *Mandato* Prætor ita edixisse videtur: *Quod quis mandasse & alter suscepisse dicetur*, *de eo judicium dabo*. arg. *l.* 1. §. 1. *l.* 22. §. *ult. D. h. t.*

§. 3. Ait Prætor, *quod quis mandasse & alter suscepisse dicetur; Mandatum* est *Contractus Juris Gentium*, *consensualis*, *bonæ fidei*, *quo negotium aliquod honestum alicui gratis gerendum committitur*, *& ab altero suscipitur*.

§. 4. Est hic Contractus *Juris Gentium*; arg. *l.* 7. §. 1. *D. de pact. l.* 5. *D. de J. & J.* §. 2. *in f. I. de J. N. G. & C.*

§. 5. *Consensualis*; §. *un. I. de oblig. ex consens.* obligatio enim mandati consensu contrahentium subsistit. *l.* 1. *pr. D. h. t.* Et ideo per nuncium quoque, vel per epistolam, mandatum suscipi potest; *l.* 1. §. 1. *D. h. t.* neque interest, an quis scripserit *rogo*, *volo*, *mando*, an alio verbo usus sit. *l.* 1. §. 2. *D. h. t.*

§. 6. *Bonæ fidei*; *l.* 29. §. 4. *D. h. t.* §. *un. I. de obl. ex consens.* §. 28. *I. de act.*

§. 7. *Quo negotium aliquod*; *l.* 2. §. 1. *& seqq. D.* §. 1. *& seqq. I. h. t.* quod si quis amicum v. c. suum alicui tantum *commendaverit*, mandati non obligabitur. *l.* 12. §. 12. *D. h. t.*

§. 8. *Honestum;* rei turpis enim mandatum nullum est. *l.* 6. §. 3. *l.* 22. §. 6. *l.* 12. §. 11. *D. h. t.* Adeo ut neque *Mandatarius*, si negotium inhonestum susceperit, obligetur ad perficiendum; neque *Mandans* conveniri possit, si forte perfecerit Mandatarius, & ejus rei nomine pœnam solverit: quia proprii delicti pœnam præstitit. §. 7. *I. h. t.* Licet uterque eo casu alteri ex delicto obligatus sit. *l.* 7. §. *ult. D. de jurisd. l.* 1. §. 13. *D. de vi & vi arm. l.* 11. §. 3. *D. de injur.* §. *pen. I. eod. l.* 15. §. 1. *D. ad L. Corn. de sicar. l.* 5. *C. de accus.*

§. 9. *Gratis;* Mandatum enim, nisi gratuitum sit, nullum est: nam originem ex officio atque amicitia trahit. Contrarium ergo est officio merces; interveniente enim pecunia, res ad locationem & conductionem potius respicit. *l.* 1. §. 4. *D.* §. *ult. I. h. t.*

§. 10. Plane honorarium aliquod intercedere nihil prohibet; *l.* 6. *pr. D. h. t.* quod, si certum promissum sit, *extra ordinem* peti potest: *l.* 7. *D. l.* 1. *C. h. t. l.* 1. *D. de extraord. cognit.* sed si nihil certi promissum est, nihil peti potest. *l.* 56. §. *pen. D. l.* 17. *C. h. t.*

§. 11. *Gerendum committitur;* non enim facta, sed facienda & futura mandantur. *l.* 12. §. 14. *D. h. t.* Quæ facta sunt, ratihabentur; *l.* 9. *D. l.* 9. *C. de neg. gest.* licet *Ratihabitio* quoad effectum pro mandato habeatur. *l.* 50. *D. h. t. l.* 60. *D. de R. J. l. ult. pr. C. ad SC. Maced.*

§. 12. *Et ab altero suscipitur;* v. *l.* 1. §. 1. *l.* 6. §. 1. *l.* 12. §. 7. *l.* 22. §. *ult. D. h. t.*

§. 13. Est autem *Mandatum* I. vel *Expressum*, vel *Tacitum. l.* 6. §. 2. *l.* 18. *l.* 53. *D. l.* 6. *C. h. t.*

II. *Generale*, (cujus subdivisionem in *Generale cum Libera*, & *Sine Libera*, non agnoscimus) vel *Speciale.*

le. l. 6. §. 6. *D. h. t. l.* 1. §. 1. *l.* 58. *l.* 60. *l.* 63. *D. de proc.* v. fupr. *ad t. de proc.* §. 4. *& feqq.*

III. *Negotiorum Judicialium*, vel *Extrajudicialium. l.* 33. *pr.* §. 1. *l.* 35. §. 3. *l.* 43. *D. de proc.* v. fupr. *ad t. de proc.* §. 8.

IV. *Purum*, *in Diem dilatum*, vel *Conditionale. l.* 1. §. 3. *D. h. t.* §. 12. *I. h. t.*

V. *Mandantis tantum;* vel *Aliena tantum;* vel *Mandantis & Aliena;* vel *Mandantis & Mandatarii;* vel *Mandatarii & Aliena;* vel *Mandatarii tantum gratia* contractum. v. *l.* 2. *pr.* §. 1. *& feqq. D. pr.* §. 1. *& feqq. I. h. t.*

§. 14. *Mandatum* quidem *Aliena tantum gratia* contractum, ab initio non eft obligatorium, quia ab initio mandantis nihil intereft: *l.* 8. §. 6. *D. h. t.* ex poft facto tamen fieri poteft obligatorium, poftquam fcil. ex geftu mandatarii mandans Titio obligari cœpit. *l.* 28. *D. de neg. geft.*

§. 15. Sed *Mandatum Mandatarii tantum gratia* factum, confilium magis eft, quam mandatum, & ob id non eft obligatorium; quia nemo ex confilio obligatur: etiamfi non expediat ei, cui dabatur; quia liberum eft cuique apud fe explorare, an expediat fibi confilium. *l.* 2. §. *ult. D.* §. 6. *I. h. t. l.* 2. *D. de proxen. l.* 47. *D. de R. J.*

§. 16. Nifi confilium fit fraudulentum; *d. l.* 47. *D. de R. J. d. l.* 2. *D. de proxen.* vel nudi confilii terminos excedat. v. *l.* 6. §. 5. *l.* 32. *D.* §. 6. *in f. I. h. t.*

§. 17. *De eo judicium dabo.* Concedendo fcil. *Actionem Mandati:* Quæ duplex eft, *Directa*, & *Contraria. Infcr. l.* 3. §. 1. *l.* 12. §. 7. 9. *l.* 19. *D. h. t.*

§. 18. *Actio Mandati Directa*, eft *Actio perfonalis, Civilis, bonæ fidei; Quæ datur Mandanti, ejusque heredi; Contra Mandatarium, ejusque heredem; Ad negotium*

fufce-

susceptum perficiendum, nec non rem, quam mandati nomine acquisivit, cum omni fructu tradendam, præstandumque dolum, & omnem culpam, etiam levissimam.

§. 19. Est hæc Actio *Personalis*, *Civilis;* quia ex contractu *Mandati* nascitur: licet Prætor eam Edicto etiam promiserit.

§. 20. *Bonæ fidei;* §. 28. *I. de act. l.* 29. §. 4. *D. h. t.*

§. 21. *Quæ datur Mandanti, cujus interest; l.* 8. §. 6. *D. h. t.* adeoque & Mandatario, qui alium substituit. *d. l.* 8. §. 3. *D. h. t.*

§. 22. *Ejusque heredi;* arg. §. 1. *I. de perp. & temp. act.*

§. 23. *Contra Mandatarium; l.* 5. §. 1. *l.* 6. §. 1. *l.* 8. §. 6. 10. *D. h. t.* & si plures sint, contra singulos in solidum: *l.* 60. §. 2. *D. h. t.* ita tamen, ut unius solutione reliqui liberentur. *d. l.* 60. §. 2.

§. 24. *Ejusque heredem; l.* 12. *l.* 49. *D. de O. & A.* arg. §. 1. *I. de perp. & temp. act.*

§. 25. *Ad negotium susceptum perficiendum, vel id quod interest; l.* 5. §. 1. *D. h. t.* Sicut enim liberum est mandatum non suscipere, ita susceptum consummandum, aut quam primum renunciandum est: *l.* 22. §. *ult. D. h. t.* alioquin, quanti *Mandatoris* interest, *Mandatarius* damnabitur. *l.* 27. §. 2. *l.* 8. §. 6. *D. h. t. l.* 16. *C. h. t.*

§. 26. Sive autem *Mandatarius* mandatum susceptum non perfecerit, sive egressus sit, nihil interest, *l.* 41. *l.* 46. *D. h. t.* Diligenter enim fines mandati custodiendi sunt; nam qui excessit, aliud quid facere videtur. *l.* 5. *pr.* §. 3. 4. *D.* §. 8. *I. h. t.* add. *l.* 3. §. 15. *D. de re milit.* junct. Val. Max. *L.* II. *c.* 7. Liv. *L.* VIII. *c.* 7. *L.* IV. *c.* 29. Gell. *L.* I. *c.* 13.

§. 27. Adeo ut, ratione excessus, neque *Actio Man-*

Mandati, neque *Actio Negotiorum gestorum*, contra *Mandantem*, locum habeat. *l.* 41. *D. h. t. l.* 31. §. 4. *D. l. ult. C. de neg. gest.*

§. 28. Plane, qui mandatum per alium, vel (ubi certa forma non est præscripta) per æquipollens perficit, fines mandati excedere non videtur. *l.* 8. §. 3. *l.* 46. *l. ult.* §. *ult. D. h. t.* add. *l.* 1. §. 5. *D. de exerc. l.* 5. §. 3. *D. de adm. tut. l.* 48. *pr. D. locat.*

§. 29. *Nec non rem, quam Mandati nomine acquisivit, cum omni fructu tradendam; l.* 8. §. *ult. l.* 10. §. 2. 8. 9. *l.* 20. *D. h. t.* adeoque & ad Actiones Mandanti cedendas. *l.* 8. §. 5. *l.* 43. *l.* 45. *pr.* §. 1. *D. h. t.*

§. 30. *Præstandumque dolum, & omnem culpam, etiam levissimam. l.* 13. *l.* 21. *C. h. t.* Cic. *pro Rosc. Amerin. c.* 38. Similis enim est *Mandatarius* Depositario, qui deposito sese obtulit, v. *l.* 1. §. 35. *D. depos.* neque debet quis affectare, in quo vel intelligit, vel intelligere debet, infirmitatem suam alii periculosam futuram. *l.* 8. §. 1. *D. ad L. Aquil.*

§. 31. Non vero ad casum fortuitum; *l.* 13. *C. h. t.* nisi quis omne periculum in se susceperit. *l.* 39. *D. h. t. l.* 23. *D. de R. J.*

§. 32. Illud tamen etiam in hac Actione singulare est, quod in ea, non pecuniæ solum, verum etiam existimationis periculum sit, *l.* 21. *C. h. t.* & ob dolum vel latam culpam damnatus infamia notetur. *l.* 1. *l.* 6. §. 6. *f. D. de his qui not. infam.* §. 2. *I. de pœn. tem. lit.* Cic. *pro Rosc. Am. d. c.* 38.

§. 33. *Actio Mandati Contraria est, Quæ, finito mandato, datur Mandatario, ejusque heredi; Contra Mandantem, ejusque heredem; Ad hoc, ut indemnis servetur.*

§. 34. Datur hæc Actio *Mandatario; l.* 12. §. 7. *D. h. t.*

§. 35.

§. 35. *Ejusque heredi*; *l.* 14. *D. h. t.*

§. 36. *Contra Mandantem*; *l.* 3. §. 1. 2. *l.* 4. *l.* 12. §. 9. *D. h. t.*

§. 37. *Ejusque heredem*; *l.* 58. *pr. D. h. t. l.* 12. *l.* 49. *D. de O. & A.*

§. 38. *Ad hoc*, *ut indemnis servetur*. Si quas enim impensas fecerit *Mandatarius*, necessarias vel utiles, ipsi restitui debent: *l.* 10. §. 9. *l.* 12. §. 9. *l.* 27. §. 4. *l.* 56. §. *ult. D. h. t.* licet forte *Mandans* minus potuisset impendere; *d. l.* 27. §. 4. *D. h. t.* vel exitus non responderit. *l.* 4. *C. h. t.* arg. *l.* 10. §. 1. *D. de neg. gest.* Ut & omnia, quæ Mandatario ratione mandati absunt; v. §. 8. *I. h. t. l.* 26. §. 2. 7. *D. h. t.* ne scil. officium ipsi damnosum sit. *l.* 15. *l.* 20. *pr. D. h. t. l.* 61. §. 5. *D. de furt.*

§. 39. *Finitur* autem *Mandatum* I. *Contraria utriusque voluntate.* §. *ult. I. quib. mod. toll. obl. l.* 58. *D. de pact.*

§. 40. II. *Revocatione Mandantis. l.* 12. §. *pen. l.* 15. *D. h. t.* §. 9. *I. h. t.* Quod si tamen res amplius integra non sit, *Mandans* mandati obligatus erit. *d. l.* 15.

§. 41. III. *Renunciatione Mandatarii. l.* 22. §. *ult. D.* §. 11. *I. h. t.*

§. 42. Dummodo tempestive renunciatum sit; ut integra causa Mandatori reservetur, eandem rem per alium æque commode explicandi. *d. l.* 22. §. *ult. d.* §. 11. *I. h. t.*

§. 43. Nisi justa causa intercesserit, aut non renunciandi, aut non tempestive renunciandi; *d.* §. 11. puta adversæ valetudinis, inimicitiarum capitalium, vel similis. *l.* 23. *l.* 24. *l.* 25. *D. h. t.*

§. 44. IV. *Morte* tum *Mandantis*, *l.* 26. *l.* 58. *D.* §. 10. *I. h. t.* tum *Mandatarii*, *l.* 27. §. 3. *l.* 57. *D. h. t. d.* §. 10. *I. h. t.* neutrius enim personam mandatum egre-

egreditur. *dd. ll.* Ut neque mortuo Mandatore Mandatarius mandatum implere, neque mortuo Mandatario heres ejus id suscipere cogatur; neque, si utroque casu impletum sit, actio detur. *d. l.* 26. *l.* 27. §. 3. *D. h. t.*

§. 45. Nisi I. Actio cessa sit. *l.* 1. *C. de O. & A.*

II. Aliquid mandatum sit, quod non nisi post mortem Mandantis perfici potest. *l.* 12. §. *ult. l.* 13. *D. h. t. l.* 14. §. 2. *D. de relig. l.* 18. §. 2. *D. de mort. caus. don. l. ult. D. de sol.*

III. Mandatarius, ignorans Mandantem decessisse, mandatum exsecutus sit. *l.* 26. *l.* 58. *D. h. t.* §. 10. *I. h. t.*

§. 46. Summa sane æquitatis ratione: neque enim in hoc judicio, in quo de bona fide agitur, de apicibus juris disputandum est. *l.* 29. §. 4. *D. h. t.*

TITUL. II.

PRO SOCIO.

C. IV. 37.

§. 1. De *Societate* Prætor tale Edictum proposuisse videtur: *Si Societas inter aliquos coita esse dicetur, de eo quod communi nomine gestum erit pro socio actionem dabo.* arg. *Inscr. l.* 1. *l.* 2. *l.* 3. *l.* 5. *l.* 29. *l.* 32. *l.* 52. §. 1. *& seqq. D.* §. *ult. I. h. t.*

§. 2. Ait Prætor, *Si Societas inter aliquos coita esse dicetur; Societas* hic est *Contractus Juris Gentium, Consensualis, bonæ fidei, quo res vel operæ licitæ communicantur, lucri in commune faciendi gratia.*

§. 3. Est hic *Contractus Juris Gentium; l.* 7. §. 1. *D. de pact.* arg. *l.* 5. *D. de J. & J.* §. 2. *I. de J. N. G. & C.*

§. 4. *Consensualis;* quia solo consensu perficitur. §. *un. I. de obl. ex consens.*

§. 5.

§. 5. *Bonæ fidei;* *l.* 52. §. 1. *D. h. t.* §. *un. I. de oblig. ex consens.* §. 28. *I. de act.* unde si dolo malo aut fraudandi animo coita sit societas, ipso jure nullius momenti est, quia fides bona contraria est fraudi & dolo. *l.* 3. §. *ult. D. h. t.*

§. 6. *Quo res, vel operæ;* unde societas coiri potest, & valet etiam inter eos, qui non sunt æquis facultatibus: cum plerumque pauperior opera suppleat, quantum ei per comparationem patrimonii deest. *l.* 5. §. 1. *D. h. t.* Imo & ita contrahi potest, ut unus tantum pecuniam, alter tantum operam conferat, & tamen lucrum inter eos commune sit: quia sæpe opera alicujus pro pecunia valet; pretium enim operæ artis est velamentum. *l.* 52. §. 2. *D. l.* 1. *C. h. t.* §. 2. *I. h. t.* add. *l.* 69. *D. h. t.*

§. 7. *Licitæ;* si maleficii societas coita sit, constat nullam esse societatem. Generaliter enim traditum est, rerum inhonestarum nullam esse societatem. *l.* 57. *l.* 53. *l.* 52. §. 17. *D. h. t. l.* 70. §. *ult. in f. D. de fidej. l.* 1. §. 14. *D. de tut. & rat. distr.*

§. 8. *Communicantur;* i. e. id agitur, ut societatis causa communicentur. Non enim sufficit rem esse communem: quia communiter res agi potest etiam citra societatem, ut puta, cum non affectione societatis incidimus in communionem, uti evenit in re duobus legata, similibusque. *l.* 31. *l.* 32. *l.* 34. *D. h. t.*

§. 9. *Lucri in commune faciendi gratia;* *l.* 29. §. 2. *D. h. t.* unde donationis causa Societas recte non contrahitur, *l.* 5. §. *ult. D. h. t.* & *Societas Leonina* nulla est. *d. l.* 29. §. 2. *D. h. t.* v. *infr.* §. 31.

§. 10. Est autem *Societas* I. *Expressa*, vel *Tacita.* Societatem enim non tantum verbis & per nuncium, sed & re coire nos posse dubium non est. *l.* 4. *pr. D. h. t.*

§. 11.

§. 11. II. *Universalis*, vel *Singularis*. *l.* 5. *pr. D. pr. I. h. t.*

§. 12. Societas *Universalis* est, vel *omnium omnino bonorum*, vel *eorum, quæ ex quæstu veniunt. l.* 1. §. 1. *l.* 3. §. 1. *l.* 73. *pr.* §. 1. *l.* 7. *D. h. t.*

§. 13. In *Societate omnium omnino bonorum*, omnes res, quæ coëuntium sunt, continuo communicantur; *l.* 1. §. 1. *D. h. t.* Quint. *Decl.* 320. quia, licet specialiter traditio non interveniat, tacita tamen creditur intervenire. *l.* 2. *D. h. t.*

§. 14. Exceptis nominibus, quæ in suo statu manent; sed Actiones invicem præstare debent. *l.* 3. *pr. D. h. t.*

§. 15. Neque præsentia tantum bona communicantur, sed etiam futura, hereditas scil. & legatum, & quod donatum est, aut quacunque ratione acquisitum. *l.* 3. §. 1. *l.* 73. *pr. D. h. t.*

§. 16. Quemadmodum autem in hac Societate omnia omnino bona communicantur, sic & si quid erogetur, communis impendii est; adeoque & ea, quæ in honorem alterius liberorum, puta in studia vel dotem, erogata sunt: *l.* 73. §. 1. *D. h. t.* licet alter liberos non habeat. arg. *d. l.* 73. §. 1.

§. 17. In *Societate Universali eorum, quæ ex quæstu veniunt*, (quæ in dubio coita esse videtur,) communicatur tantum lucrum, quod ex opera & negotiatione provenit; *l.* 7. *l.* 71. §. 1. *D. h. t.* non etiam hereditates, legata, & donationes: *l.* 9. *& seqq. D. h. t.* quia *quæstus* intelligitur, qui ex opera cujusque descendit. *l.* 8. *D. h. t.*

§. 18. *Societas Singularis* seu *Particularis*, est vel unius rei, vel certæ negotiationis. *l.* 5. *pr. l.* 52. §. 5. *D. pr. I. h. t.*

§. 19. III. Denique *Societas* coiri potest vel *in perpetuum,*

petuum, i. e. dum vivunt, v. *d. l.* 70. vel *ad tempus*, vel *ex tempore*, vel *sub conditione. l.* 1. *pr. l.* 14. *l.* 70. *D. l. pen. C. h. t.*

§. 20. *De eo, quod communi nomine gestum erit, Pro Socio actionem dabo.* Quæ est *Actio Personalis, Civilis, bonæ fidei, utrimque directa; Quæ datur socio contra socium; Ad conferenda bona communia, lucrum communicandum, præstandumque dolum, latam, & levem culpam.*

§. 21. Est hæc Actio *Personalis*, & *Civilis*; quia nascitur ex contractu *Societatis*. §. *ult. I. h. t.* licet & Prætor eam Edicto complexus sit.

§. 22. *Bonæ fidei; l.* 52. §. 1. *l.* 45. *l.* 78. *l.* 79. *D. h. t.* §. 28. *I. de act.*

§. 23. *Utrimque Directa;* §. 2. *I. de pœn. tem. litig.*

§. 24. *Quæ datur Socio, contra Socium;* nec non heredi, & contra heredem. *l.* 35. *l.* 63. §. 8. *D. h. t. l.* 49. *D. de O. & A.* §. 1. *I. de perp. & temp. act.*

§. 25. *Ad conferenda bona communia;* v. *l.* 1. *l.* 2. *l.* 14. *l.* 15. *l.* 52. §. 8. *l.* 73. *l.* 74. *D. h. t.*

§. 26. *Lucrum communicandum; l.* 29. §. 2. *in f. D. h. t.*

§. 27. Et si quidem non fuerint partes lucri & damni Societati adjectæ, æquas eas esse constat: *l.* 29. *pr. D.* §. 1. *I. h. t.* dummodo æqualiter collatum sit. Si enim inæqualis est collatio, lucrum pro rata ejus, quod quisque contulit, communicandum est. arg. *l.* 6. *l.* 80. *D. h. t.*

§. 28. Quod si vero in conventione expressæ fuerint partes, (sive in lucro, sive in damno, §. 3. *I. h. t.*) hæ servari debent; §. 1. *I. h. t.* pacta enim adjecta dant legem contractui. *l.* 1. §. 6. *D. depos. l.* 23. *D. de R. J.*

§. 29. Dum tamen non sint naturæ hujus contractus

tractus contraria, qui æqualitatem, tanquam jure quodam fraternitatis, desiderat. *l.* 63. *pr. D. h. t.*

§. 30. Valet itaque pactum, ut unus duas partes lucri vel tres habeat, alius unam; ut nullam partem damni alter sentiat, lucrum vero commune sit: si modo alter utroque casu, vel ratione rei, vel operæ, plus contulerit. *l.* 29. *pr.* §. 1. *D.* junct. §. 2. *I. h. t.* Nec non, quo partium definitio arbitrio tertii nominatim committitur: cujus si manifesta appareat iniquitas, corrigi potest per judicium bonæ fidei. *l.* 76. *& seqq. D. h. t.*

§. 31. Non autem valet pactum, ut alter lucrum tantum, alter damnum sentiat: qualis Societas *Leonina* veteribus dicta est; *l.* 29. §. 2. *D. h. t.* ex Æsopi Fabula de Leone, Asino, & Vulpe. Add. Phædr. *L.* I. *Fab.* 5. Iniquissimum enim genus Societatis est, ex qua quis damnum, non etiam lucrum spectet. *d. l.* 29. §. 2. *D. h. t.*

§. 32. Lucrum autem non nisi omni damno deducto, neque damnum nisi omni lucro deducto, intelligitur. *l.* 30. *D* §. 2. *in f. I. h. t.*

§. 33. Quod si unus tantum pecuniam, alter tantum operam conferat, lucrum quidem exinde redactum commune est, sed pecuniam collatam ille, qui contulit, præcipuam habet. arg. §. 2. *I. h. t. l.* 52. §. 2. *D. h. t.* Quia opera (nisi aliud actum sit) non cum ipsa sorte seu pecunia collata, sed cum usu ejus compensatur. *dd. ll.* v. Cic. *pro Rosc. Com. c.* 10.

§. 34. *Præstandumque dolum, latam, & levem culpam. l.* 52. §. 2. 3. *l.* 72. *D.* §. *ult. I. h. t. l.* 5. §. 2. *D. commod.* Ut & ad impensas, in causam Societatis factas, omneque id, quod Socio ratione Societatis abest. *l.* 38. §. 1. *l.* 52. §. 10. 15. *l.* 67. §. *pen. D. h.t.*

§. 35. Non etiam ad culpam levissimam, arg. *dd. ll.* ne-

ll. neque ad præſtandum caſum fortuitum: *l.* 52. §. 3. 4. *D. h. t.* ſive in re communi, *l.* 58. *pr.* §. 1. *D. h. t.* ſive in re unius ex ſociis propria contigerit. *d. l.* 52. §. 4. *D. h. t.*

§. 36. Unde & eo caſu, quo alter tantum pecuniam, alter tantum operam confert, ſi pecunia collata caſu fortuito perierit, ſolius conferentis damnum eſt. arg. §. 2. *I. h. t. l.* 9. *C. de pign. act.*

§. 37. Non tamen hæc Actio contra Socium competit in ſolidum, ſed gaudet Socius (non etiam fidejuſſor ejus, vel heres, *l.* 63. §. 1. 2. *D. h. t.*) beneficio *Competentiæ*, neque in plus condemnari poteſt, quam in id, quod tempore rei judicandæ facere poteſt: *l.* 63. *pr.* §. 6. *D. h. t.* §. 38. *I. de act.* ſive Socius ſit *Univerſalis*, *l.* 16. *D. de re jud.* ſive *Particularis*; *d. l.* 63. *pr. D. h. t.* dummodo judicio Societatis agatur. *d.* §. 38. *I. de act.*

§. 38. Niſi Socius conventus dolum admiſerit, *l.* 63. *pr. D. h. t. l.* 22. §. 1. *D. de re jud.* vel ſe Socium eſſe negaverit. *l.* 67. §. *f. D. h. t. l.* 22. §. 1. *D. de re jud.*

§. 39. Illud etiam in hac Actione ſpeciale eſt, quod, ſi Socius ob dolum vel latam culpam damnatus ſit, infamia notetur. *l.* 1. *l.* 6. §. *ult. D. de his qui not. infam.* §. 2. *I. de pœn. tem. lit.* Cic. *pro Roſc. Com. c.* 6: *pro Roſc. Amerin. c.* 40.

§. 40. Quod ſi Extraneus contra Socios, cum quibus contraxit, agere velit, non *Actio pro Socio*, ſed quæ ex contractu illo deſcendit, locum habet. v. *l.* 69. *D. h. t.*

§. 41. Qui ſi omnes contraxerunt, ſinguli tenentur pro rata. arg. *l.* 4. *pr. D. de exerc. act. l.* 9. *C. ſi cert. pet.*

§. 42. Si unus ex Sociis; & quidem ſuo nomine, reliqui non tenentur; arg. *l.* 28. *l.* 52. §. 5. *l.* 63. §. 3.

l. 67.

l. 67. §. 1. *D. h. t. l.* 13. *C. si cert. pet.* nisi in rem Societatis aliquid versum sit. *l.* 82. *D. h. t. l.* 4. §. 1. *D. de exerc. act. l.* 13. *in f. D. de instit. act.*

§. 43. Si vero nomine Societatis, tanquam Institor, singuli obligantur in solidum: arg. *l.* 1. §. *f. l.* 2. *D. de exerc. act.* modo legem præpositionis servaverit. *l.* 5. §. 11. *l.* 11. §. 5. *D. de instit. act. l.* 69. *D. h. t.*

§. 44. Finitur autem Societas variis modis. v. *l.* 4. §. 1. *l.* 63. §. *ult. D. h. t.* Et quidem I. *Contraria Sociorum voluntate*, seu mutuo dissensu. *l.* 63. §. *ult. l.* 65. §. 3. *D. h. t.* §. *ult. I. quib. mod. toll. obl. l.* 58. *D. de pact.*

§. 45. II. *Renunciatione* unius ex Sociis: *l.* 4. §. 1. *l.* 63. §. *ult. l.* 65. *pr.* §. 3. *D.* §. 4. *I. h. t.* v. *l.* 77. §. 20. *D. de leg.* 2. sive ea expressa sit, sive tacita; *l.* 64. *D. h. t.* sive per ipsum Socium, sive per Procuratorem facta: *l.* 65. §. 7. 8. *D. h. t.* licet Societas ab initio in perpetuum contracta sit. *l.* 14. *l.* 70. *D. h. t.*

§. 46. Nisi I. Quis renunciaverit absenti. *l.* 17. §. 1. *D. h. t.*

II. Intempestive. *l.* 14. *l.* 15. *l.* 16. *l.* 17. §. 2. *l.* 65. §. 5. 6. *D. h. t.*

Vel III. Callide & dolose. Ut scil. obveniens aliquod lucrum solus habeat: quo casu Socios quidem a se, non vero se a Sociis liberat; adeoque lucrum perceptum communicare debet, damnique particeps, lucri, quod alii faciunt, expers manet. *l.* 65. §. 3. *& seq. D.* §. 4. *I. h. t.*

§. 47. III. *Morte naturali* unius ex Sociis. *l.* 4. §. 1. *l.* 52. §. 9. *l.* 63. §. *ult. l.* 65. §. 9. *D. h. t.* §. 5. *I. h. t.* Adeo ut heres in Societatem (excepta Societate vectigalium, *l.* 59. *pr. D. h. t.*) non succedat;

 etiam-

etiamſi tale pactum adjectum ſit. *l.* 35. *l.* 59. *pr.* *l* 65. §. 9. 11. *D. h. t.*

§. 48. Licet ex geſto defuncti obligatus ſit, *l.* 35. *l.* 36. *l.* 63. §. 8. *l.* 65. §. 9. *D. h. t.* eaque, quæ a defuncto inchoata ſunt, explicare debeat. *l.* 40. *D. h. t.*

§ 49. Imò & unius morte inter omnes ſolvitur Societas, licet plures ſuperſint: niſi in coëunda Societate aliter convenerit. *l.* 65. §. 9. *D.* §. 5. *I. h. t.*

§. 50. IV. *Morte Civili*, i. e. maxima & media capitis deminutione unius ex Sociis; *l.* 4. §. 1. *l.* 63. §. *ult. D.* §. 7. *I. h. t.* non vero minima. *l.* 58. §. 2. *l.* 65. §. 11. *D. h. t.*

§. 51. V. *Egeſtate*, ſeu ceſſione bonorum. *l.* 4. §. 1. *l.* 65. §. 1. *D.* §. 8. *I. h. t.* Sed hoc caſu, ſi adhuc conſentiant in Societatem, nova videtur incipere Societas. *d.* §. 8. *I. h. t.*

§. 52. VI. *Rei interitu*, ſuper qua Societas contracta eſt. *l.* 63. §. *ult. D. h. t.* VII. *Exacto tempore.* *l.* 65. §. 6. *D. h. t.* Et VIII. *Fine* negotiationi impoſito. *l.* 65. §. 10. *D.* §. 6. *I. h. t.*

LIBER

Liber XVIII. Titul. I.

De Contrahenda Emtione: Et De Pactis Inter Emtorem Et Venditorem Compositis: Et Quæ Res Venire Non Possunt.

C. IV. 38. 54. 40.

De Contrahenda Emtione; Et Quæ Res Venire Non Possunt.

§. 1. De *Emtione Venditione* Prætor tale Edictum propoſuiſſe videtur: *Si Emtio & Venditio contracta eſſe dicetur, Ex Emto Vendito Actionem dabo.* arg. *l.* 1. *l.* 17. *l.* 33. *l.* 35. *l.* 50. *l.* 51. *l.* 52. *D. h. t. l.* 11. *pr. l.* 13. §. 19. *D. de act. emt.*

§. 2. Ait Prætor: *Si Emtio & Venditio contracta eſſe dicetur; Emtio* & *Venditio* eſt *Contractus Juris Gentium, conſenſualis, bonæ fidei, quo id agitur, ut res ſeu merx, pro certo pretio tradatur.*

§. 3. Ut adeo tria hujus Contractus ſint ſubſtantialia; v. *l.* 72. *D. l.* 3. *C. h. t. Conſenſus* ſcil. *l.* 11. *C. h. t. Merx, l.* 8. *pr. D. h. t.* & *Pretium; l.* 2. §. 1. *D. h. t.* uti ex ſequentibus patebit.

§. 4. Dicitur *Emtio Venditio Contractus Juris Gentium.* v. *l.* 1. §. *ult. D. h. t. l.* 5. *D. de J. & J.* §. 2. *I. de J. N. G. & C. l.* 7. *pr.* §. 1. *D. de pact.*

§. 5. Origo enim emendi vendendique antiquiſſima eſt, (v. Geneſ. XXII. v. 9. 16. 17.) & a permutationibus cœpit. Olim enim non ita erat *nummus*, neque aliud *merx*, aliud *pretium* vocabatur: ſed unusquisque, ſecundum neceſſitatem temporum ac rerum, utilibus inutilia permutabat: Quando plerumque evenit, ut, quod alteri ſupereſt, alteri deſit. Sed quia non ſemper nec facile concurrebat, ut, cum

tu haberes, quod ego desiderarem, invicem haberem, quod tu accipere velles, electa materia est, cujus publica ac perpetua æstimatio, difficultatibus permutationum, æqualitate quantitatis subveniret: eaque materia forma publica percussa, usum dominiumque, non tam ex substantia præbet, quam ex *quantitate* seu valore; nec ultra *merx* utrumque, sed alterum *pretium* vocatur. *l.* 1. *pr. D. h. t.* add. Arist. *L.* I. *Polit. c.* 6. & *L.* V. *Eth. c.* 5. Plin. *L.* VII. *c.* 57.

§. 6. *Consensualis;* §. *un. I. de oblig. ex consens.* quemadmodum enim *Emtio Venditio* sine consensu nulla est, *l.* 9. *pr. D. h. t.* ita solo consensu peragitur & perficitur, simul atque scil. de re & pretio convenerit: *l.* 1. §. *ult. l.* 2. §. 1. *D. pr. I. h. t.* quamvis nondum pretium numeratum, ac ne arrha quidem data sit. *d. l.* 2. §. 1. *D. d. pr. I. h. t.*

§. 7. Adeo ut alteri, altero invito, a contractu perfecto recedere non liceat: *l.* 3. *C. de resc. vend. l.* 5. *C. de O. & A.* licet arrharum forte datarum damnum pati, vel interesse, vel imo duplum præstare velit. *l.* 6. *C. de resc. vend.*

§. 8. Quod & verum est, etsi *Emtio Venditio* sit conditionalis, *l.* 8. *D. de per. & comm. r. v.* vel aliquid ad pondera, numerum, vel mensuram venditum, & necdum admensum, adpensum, adnumeratum sit. *l.* 35. §. 5. *D. h. t.*

§. 9. Sed secus est, si convenerit, ut *Emtio Venditio* in scriptis celebraretur, neque instrumenta emtionis fuerint conscripta, in mundum redacta, & subscripta, seu omnibus partibus absoluta. *pr. I. h. t. l.* 17. *C. de fid. instr.* Donec enim aliquid deest ex his, & pœnitentiæ locus est, & potest Emtor sine pœna recedere ab *Emtione Venditione. d. pr. I. h. t. l.* 17. *C. de fid. instrum.*

§. 10.

§. 10. Nisi *arrharum* nomine jam aliquid datum sit; hoc enim casu, licet contractus imperfectus sit, si quidem est Emtor, perdit quod dedit, si vero Venditor, duplum restituere compellitur, licet super arrhis nihil expressum sit. *d. pr. d. l.* 17.

§. 11. *Consensum* impediunt *Vis*, *Dolus*, & *Error.*

§. 12. Hinc ad emendum vendendum nemo cogi potest; *l.* 11. *l.* 14. *C. h. t. l.* 6. *pr. D. de off. Præs.* ne quidem justo pretio. *l.* 9. *D. rer. amot.* Adeo ut, si quis coactus emat vel vendat, *Emtio Venditio* rescindatur. *l.* 1. *C. de rescind. vend. l.* 1. *pr. l.* 9. §. 3. *D. quod met. caus.*

§. 13. Nisi utilitas publica, vel similis justa causa, aliud exigat. v. *l.* 2. *D. de his qui sunt sui vel alien. jur.* §. *ult. I. eod. t. t. C. ut nem. lic. in emt. spec. l.* 12. *D. de religios. l.* 14. §. 1. *D. quemadm. serv. am.*

§. 14. Quo casu tamen justum pretium domino solvendum est. *d.* §. 2. *I. de his qui sunt sui vel alien. jur. l.* 13. §. 1. *D. comm. præd. l.* 7. *C. de prec. Imp. off.*

§. 15. Si *Dolus* dederit causam *Emtioni Venditioni*, reddit eam ipso jure nullam. *l.* 7. *pr. D. de dol. l.* 10. §. 1. *D. de min.*

§. 16. Si vero inciderit, ratione damni illati, vel *Actioni Emti Venditi*, vel *Exceptioni doli* locum facit. *l.* 13. §. 4. 5. *D. de act. emt. l.* 9. *pr. D. de dol.* v. supr. *ad t. de dol.* §. 9. *& seqq.*

§. 17. *Si Error* ratione *Contractus* intercedat, *Emtio Venditio* nulla est; *l.* 9. *pr. D. h. t.* arg. *l.* 18. *pr. D. de reb. cred. l.* 55. *D. de O. & A.* ut & si in *Persona*, vel in *Re* seu corpore, erratum sit. *d. l.* 9. *pr. D. h. t.* arg. *l.* 2. *pr. in f. D. de jud. l.* 2. §. 16. *D. pro emt. l.* 4. *C. de hered. inst.*

§. 18. Non etiam, si erratum sit in *Nomine proprio; l.* 9. §. 1. *D. h. t.* arg. §. 29. *I. de legat. l.* 4. *pr. D. de legat.* 1. vel *Qualitate. d. l.* 9. §. 1. 2. *l.* 11. §. 1. *D. h. t.*

§. 19. Nisi error in *Qualitate* simul errorem in corpore involvat; puta, si quis id, quod revera æs est, aurum esse putaverit. *d. l.* 9. §. 2. *l.* 41. §. 1. *D. h. t.*

§. 20. Quo casu, si quidem in totum erratum est, *Emtio Venditio* nulla est, & id, quod datum est, condici potest: *d. l.* 9. §. 2. *l.* 14. *l.* 41. §. 1. *D. h. t.* si vero pro parte tantum, *Emtio* subsistit, *l.* 14. *l.* 45. *D. h. t.* sed Venditor partem pretii remittere debet, *l.* 13. §. 4. 5. *D. de act. emt.* & ad interesse tenetur. *l.* 21. §. 2. *D. de act. emt.*

§. 21. Si in *Parte rei majore* erratum sit, *Emtio Venditio* nulla est; sin *minore*, subsistit, sed pretium arbitrio boni viri deminuitur. *l.* 57. *pr. D. h. t.*

§. 22. Si in *Quantitate*, & *Venditio per aversionem* seu *ad corpus* facta sit, (v. supr. ad *t. de exerc. act.* §. 13.) *Venditio* subsistit, & erroris nulla habetur ratio. Si vero *Venditio ad mensuram* facta sit, & vel plus vel minus, quam dictum est, inveniatur, pretium pro rata augetur vel minuitur. *l.* 40. §. 2. *D. h. t. l.* 4. §. 1. *l.* 13. §. 14. *l.* 42. *D. de act. emt. l.* 45. *l.* 69. §. *ult. D. de evict.*

§. 23. Si denique in *Accessionibus* rei venditæ erratum sit, *Emtio Venditio* similiter valet; & *Accessionum* nomine præstandum, non quod Emtor, sed quod Venditor intellexit: *l.* 33. *l.* 34. *l.* 60. *D. h. t.* licet alias in dubio contra Venditorem interpretatio facienda sit. *l.* 21. *l.* 33. *D. h. t. l.* 39. *D. de pact. l.* 172. *D. de R. J.*

§. 24. In hujusmodi autem quæstionibus personæ Ementium & Vendentium spectari debent; non eorum, quibus ex eo contractu actio acquiritur. *l.* 12. *D. h. t. l.* 2. *D. de litigios.*

§. 25. *Bonæ fidei; l.* 6. §. 1. *D. h. t. l.* 5. *C. de resc. vend.* §. *un. I. de obl. ex consens.* §. 28. *I. de act.*

§. 26.

§. 26. *Quo id agitur, ut res seu merx;* sine *Re* enim, quæ veneat, *Emtio Venditio* intelligi non potest. *l.* 8. *pr. D. h. t.*

§. 27. *Res* autem *emi vendi possunt* omnes, quas quis habere, vel possidere, vel persequi potest. *l.* 34. §. 1. *D. h. t.*

§. 28. Non tantum Præsentes, sed & Futuræ: quales sunt quasi alea & spes, puta captus piscium, avium, vel missilium; *l.* 8. §. 1. *D. h. t. l.* 11. §. *ult. l.* 12. *D. de act. emt.* fructus futuri, *d. l.* 8. *pr.* veluti olivæ pendentes, *l.* 39. §. 1. *D. h. t.* frumenta, quæ in herbis sunt; *l.* 78. §. *ult. D. h. t. l.* 25. *D. de act. emt.* & reditus annui, etiam in pecunia consistentes. *Nov.* 72. *c. pen. N.* 160. *c.* 1. *c.* 1. 2. *de emt. vend. in extrav.*

Non tantum Corporales, sed & Incorporales; v. *l.* 80. §. 1. *D. h. t.* puta hereditas, & actio. *tt. D. & C. de hered. vel act. vend.*

Non denique tantum res Propriæ, sed & Alienæ. *l.* 28. *D. h. t.*

§. 29. Licet enim talis venditio vero rei domino non præjudicet, neque Venditor rem Emtoris præcise facere teneatur; *l.* 30. §. 1. *D. de act. emt.* tenetur tamen Venditor, re evicta, ad id, quod interest. *d. l.* 30. §. 1. *tt. D. & C. de evict.*

§. 30. Res vero, quas natura, vel Gentium jus, vel mores Civitatis commercio exemerunt, earum nulla venditio est. *l.* 34. §. 1. *l.* 6. *l.* 62. §. 1. *D.* §. *ult. I. h. t.*

§. 31. Quales sunt, Res extinctæ. *l.* 15. *pr. D. h. t.* §. 1. *I. de inut. stip.*

Liber homo. *l.* 6. *l.* 34. §. 2. *l.* 70. *D. h. t.* §. 2. *I. de inut. stip.*

Res sacræ, religiosæ, & sanctæ. *d. l.* 6. *l.* 34. §. 2. *D. l.* 62. §. 1. *D.* §. *ult. I. h. t.* §. 2. *I. de inut. stip.*

Res

Res publicæ, ſeu uſibus populi perpetuo expoſitæ. *d. l.* 6. *l.* 62. §. 1. *D. h. t.* §. *ult. I. h. t.* §. 2. *I. de inut. ſtip.*

Venena mala. *l.* 35. §. 2. *D. h. t.* v. *l.* 3. §. 2. *D. ad L. Corn. de ſic. l.* 4. §. 1. *D. fam. erciſc. l.* 236. *D. de V. S.*

Libri improbatæ lectionis. *d. l.* 4. §. 1. *D. fam. erciſc. l.* 3. §. 1. 3. *C. de ſumm. Trin. l.* 10. *C. de Ep. aud. l.* 6. §. 1. *l.* 8. §. 5. *C. de hæret. Nov.* 42. *c.* 1. §. 2. *Act.* XIX. v. 19.

Res furtivæ. *l.* 35. §. 3. *D. h. t.*

Res litigioſæ. *l* 2. *l. ult. C. de litigioſ.*

Purpura; *l.* 1. *C. quæ res venir. non poſſ.* ſoli Principi dedicata. *l. pen. C. de veſt. olob.*

Sericum; cujus a Barbaris comparandi facultas ſoli Comiti commerciorum conceſſa eſt. *l.* 2. *C. quæ res ven. non poſſ.*

Frumenti publici canonis, *l.* 3. *C. quæ res ven. non poſſ.* & id, quod exercitui mittitur. *l. ult. C. eod.*

Arma; quorum uſus inſcio Principe interdictus eſt. *l. un. C. ut armor. uſ. inſc. Princ. interd. ſit. N.* 85. *c.* 1. *& ſeqq.* Quæque, ut & vinum, & oleum, barbaris vendi prohibentur. *l.* 2. *l.* 1. *C. quæ res exportar. non deb.*

Officia publica; *Nov.* 6. *c.* 1. §. 5. *N.* 8. *c.* 7. & ſi quæ ſunt ſimilia.

§. 32. Sed nec res propria emi poteſt; *l.* 15. §. 2. *D. h. t.* §. 2. *I. de inut. ſtip.* niſi ab initio agatur, ut quis poſſeſſionem emat, quam forte Venditor habuit, ut in judicio poſſeſſionis potior eſſet, *l.* 34. §. 4. *D. h. t.* vel ſub conditione, *ſi ſua eſſe deſierit*, ematur. *l.* 61. *D. h. t.*

§. 33. *Pro certo pretio*; ſine *pretio* enim nulla Venditio eſt: *l.* 2. §. 1. *D. pr. in f. I. l.* 9. *C. h. t.* quoniam *Emtio-*

Emtionis ſubſtantia ex *pretio* conſiſtit. *l.* 72. *pr. D. h. t.*

§. 34. Debet autem *Pretium* I. Eſſe *Verum; d. l.* 2. §. 1. *D. l.* 9. *C. d. pr. in f. l. h. t.* unde Emtio, quæ fit donationis cauſa, *l.* 36. *l.* 38. *D. l.* 3. *C. h. t.* & imaginaria, non valet: *l.* 55. *D. h. t.* qualis eſt uno nummo contracta, quæ re ipſa in donationem incidit. *l.* 46. *D. locat. cond. l.* 10. §. *ult. D. de acq. vel amitt. poſſ. l. ult. C. de don.*

§. 35. II. *Juſtum;* i. e. tantum, ut Venditor non minus quam dimidiam partem juſti pretii accipiat. Propter læſionem enim ultra dimidium *Emtio Venditio* reſcindi poteſt. *l.* 2. *C. de reſc. vend.* Usque ad dimidium autem, in pretio Emtionis Venditionis, ſi quidem dolus abſit, *l.* 43. §. *f. D. h. t. l.* 13. §. 4. 5. *D. de act. emt. naturaliter* ſeu negotiative licet contrahentibus ſe circumvenire. *l.* 16. §. 4. *D. de min. l.* 22. §. *ult. D. loc. cond. l.* 8. *C. de reſc. vend. Nov.* 97. *c.* 1.

§. 36. III. *Certum;* §. 1. *I. h. t.* vel per ſe, vel per relationem ad aliam quantitatem: veluti ſi emtor dicat, *quanti tu emiſti, quantum pretii in arca habeo. l.* 7. §. 1. 2. *D. h. t.* add. *l.* 6. *D. de reb. cred.*

§. 37. Quod ſi pretium conferatur in arbitrium tertii, non incerti, ſi quidem ille pretium definiverit, valet Emtio, & ſtandum eſt ejus definitioni omni modo, licet pluris vel minoris, quam valet, rem æſtimaverit. *l. ult. C.* §. 1. *I. h. t.*

§. 38. Niſi manifeſta ejus ſit iniquitas, quæ corrigi poteſt per judicium bonæ fidei; v. *l.* 78. *& ſeq. pro ſoc. l.* 19. *C. de transact.* vel alteruter ultra dimidium læſus ſit: quo caſu remedio *l.* 2. *C. de reſc. vend.* locus eſt.

§. 39. Sin autem ille, qui nominatus eſt, vel noluerit, vel non potuerit pretium definire, tunc pro nihilo

nihilo eſt venditio, quaſi nullo pretio ſtatuto. *d. l. ult. C. d. §. 1. I. h. t.*

§. 40. Quod ſi dictum ſit, *quanti velis, quanti æquum putaveris, quanti æſtimaveris*, pretiumque in arbitrium unius ex contrahentibus, vel tertii incerti, collatum ſit, Emtio ſimiliter nulla eſt. *l.* 35. §. 1. *D. l.* 13. *l. ult. C. h. t. l.* 8. *D. de O. & A. l.* 108. *D. de V. O.*

§. 41. IV. Debet *Pretium* in *pecunia numerata* conſiſtere; *l.* 1. §. 1. *D.* §. 2. *I. h. t. l.* 1. *D. de rer. perm.* ſi enim res pro re detur, *Permutatio* eſt: *dd. ll.* inter quam & *Emtionem Venditionem* multum intereſt. *d. l.* 1. *D. de rer. permut.*

§. 42. Si pro re, partim pecunia, partim res alia detur, videndum, quid actum ſit? arg. *l.* 6. §. 1. *D. h. t. l.* 21. §. 4. *l.* 28. *D. de act. emt. l.* 79. *D. h. t.* De quo ſi non conſtet, ſi plus ſit in pecunia, *Emtio* erit; ſi in re, *Permutatio.* arg. *l.* 1. *C. de rer. perm. l.* 6. *C. de pact. int. emt.* Si vero pecunia & res æquales ſint, potius *Emtio Venditio* cenſenda eſt.

§. 43. Plane ſi *pretium* ab initio ſtatutum ſit, ratio juris non obſtat, quo minus volenti Venditori res quædam loco pretii in ſolutum dari poſſit. *l.* 9. *C. de reſc. vend. l.* 17. *C. de ſolut.* arg. *l.* 8. *pr. D. mand.*

§. 44. *Tradatur; l.* 11. §. 2. *D. de act. emt.* §. 2. *I. de don.* i. e. dominium ejus in emtorem transferatur, ſi quidem Venditor eſt dominus: ſi vero dominus non eſt, ut emtori præſtetur eam rem habere licere. *d. l.* 11. §. 2. *l.* 30. §. 1. *D. de act. emt. l.* 25. §. 1. *D. h. t.*

§. 45. Ut nemo poſſit videri eam rem vendidiſſe, de cujus dominio id agitur, ne ad emtorem tranſeat. *l. pen.* §. 3. *D. h. t.*

§. 46. Dividi poteſt *Emtio Venditio* I. Quod ſit *Perfecta*, vel *Imperfecta. l.* 8. *pr. D. de peric. & comm. rei vend.*

II. *Pura,*

II. *Pura*, *in Diem concepta*, vel *Conditionalis*. *l.* 50. *D. h. t.* §. 4. *I. h. t.*

III. *In Scriptis*, vel *Sine Scriptis* celebrata. *pr. I. h. t. l.* 17. *C. de fid. instrum.*

IV. *Privata*, vel *Publica;* quæ scil. publica fit auctoritate, intercedente Auctione publica.

§. 47. Quæ quandoque necessaria est. Si scil. vendantur res Minorum, *l.* 1. *pr.* §. 1. 2. *D. de reb. eor. qui sub tut. l.* 22. *C. de admin. tut.* Ecclesiæ, vel alterius venerabilis domus, *N.* 120. *c.* 6. §. 2. Principis vel fisci, *l. ult. C. de fid. & jur. hast. fisc. l.* 1. *C. de vend. reb. civ.* Civitatis; *l.* 1. 2. *C. de vend. reb. civ.* nec non debitorum, in executione rei judicatæ. *l.* 3. *C. de exec. rei jud. l.* 15. §. 2. *& seqq. D. de re jud.*

§. 48. *Emere Vendere possunt*, quicunque ex contractu possunt obligari, neque specialiter prohibentur. Quales sunt Prodigi, *l.* 26. *D. h. t.* Pupilli & Minores, *l.* 13. §. 29. *D. de act. emt.* Tutores & Curatores, qui res minoris emere nequeunt; *l.* 34. §. *ult. D. h. t.* nisi palam & bona fide vendantur: *l.* 5. *C. h. t.* Magistratus Provinciales, *l.* 46. *l.* 62. *D. h. t. l.* 46. §. 2. *D. de jur. fisc. l. un. C. de contr. jud. l.* 11. *C. de his quæ vi met. c.* Nobiliores & ditiores, qui perniciosum urbibus mercimonium exercere prohibentur: *l.* 3. *C. de commerc. & mercat.* nec non Apostatæ, *l.* 4. *C. de apostat.* & Hæretici improbiores. *l.* 4. §. 3. *C. de hæret.*

§. 49. *Ex Emto Vendito actionem dabo;* de quibus *Actionibus* plenius agetur infr. ad *t. de act. emt. vend.*

De Pactis Inter Emtorem Et Venditorem Compositis.

§. 50. *Emtioni Venditioni* autem non raro adjiciuntur *Pacta.*

§. 51.

§. 51. Quæ, si naturæ contractus non sint contraria, v. *l.* 23. *D. de R. J.* & in continenti adjecta, *Emtioni Venditioni* insunt; *l.* 7. §. 5. *D. de pact.* sive sint detrahentia, sive adjicientia: v. *l.* 72. *pr. D. h. t.* non etiam, si ex intervallo sint apposita, nisi sint detrahentia, quæ contractu etiam continentur. *d. l.* 72. *pr. D. h. t.* add. supr. *ad t. de pact.* §. 30. *& seqq.*

§. 52. Qualia sunt v. c. I. Ut dolia, ruta, cæsa &c. quæ in fundo vel ædibus sunt, accedant. *l.* 40. §. 5. *l.* 66. §. 2. *D. h. t. l.* 17. §. 6. *l.* 18. §. 1. *D. de act. emt.* v. *l.* 241. *D. de V. S.*

II. Ne ancilla prostituatur. *l.* 56. *D. h. t. t. t. C. si mancip. ita vend.*

III. Ut venditor fundum, vel ædificium, certa mercede conductum habeat. *l.* 75. *D. h. t. l.* 21. *D. loc. cond.* add. *l.* 21. §. *ult. D. de act. emt.*

IV. Ut casus fortuitus præstetur. *l.* 78. §. *ult. D. h. t.*

V. Ut, si intra certum tempus res non tradatur, pœna solvatur. *l.* 47. *D. de act. emt.*

VI. Ut, si intra certum tempus pretium non solvatur, arrha amittatur. *l.* 1. *C. de pact. int. emt. & vend. compos.*

VII. Ut, si vel ipse venditor, vel ejus heres, idem pretium, quandocunque, vel intra certa tempora, obtulisset, res restituatur. *l.* 2. *C. eod.* add. *l.* 7. *C. eod.* & infr. *ad t. de resc. vend.* §. 16. *& seqq.*

VIII. Ut pretii tardius soluti usuræ præstentur. *l.* 3. *C. eod.*

IX. Ne liceat emtori rem emtam humano jure eximere. *l. ult. C. eod.*

Et quæ principem fere locum obtinent, *Pactum Addictionis in diem*, & *Lex Commissoria*; de quibus *tt. seqq.*

TITUL. II.

DE IN DIEM ADDICTIONE.

§. 1. In *Diem Addictio* ita fit: *Ille fundus centum esto tibi emtus, nisi si quis intra calendas Januarias proximas meliorem conditionem fecerit. l.* 1. *D. h. t. l.* 2. §. 4. *D. pro emt.*

§. 2. Quo casu *Emtio Venditio* vel *Pura* est, vel *Conditionalis. l.* 2. *pr. D. h. t.*

§. 3. *Pura* est, si hoc actum sit, ut meliore allata conditione ab emtione discedatur. *d. l.* 2. *pr. D. h. t. d. l.* 2. §. 4. *D. pro emt.*

§. 4. *Conditionalis* vero, si hoc actum sit, ut, nisi melior conditio afferatur, emtio perficiatur. *d. l.* 2. *pr. D. h. t.*

§. 5. Ubi *Pura* Venditio est, emtor interim dominus est, *l.* 41. *D. de R. V.* vel rem emtam usucapere potest, adeoque & fructus lucratur, & periculum ad eum pertinet, si res interierit; *l.* 2. §. 1. *l.* 6. *pr. D. h. t.* quoniam post interitum rei melior conditio afferri nequit. *l.* 3. *D. h. t.*

§. 6. Ubi autem *Conditionalis* est Venditio, emtor non fit dominus, nec usucapere potest, neque fructus ad eum pertinent. *l.* 4 *pr. D. h. t.*

§. 7. Quod si vero melior conditio afferatur, *Pura* venditio resolvitur, emtorque rem emtam una cum fructibus restituere debet: *l.* 4. §. 4 *in f. l.* 6. *pr. l.* 14. §. 1. *l.* 16. *D. h. t. Conditionalis* autem pro non contracta habetur. arg. *l.* 2. *pr. D. h. t.*

§. 8. Quem in finem Venditori, non tantum, vi pacti adjecti, *Actio Venditi* contra emtorem, *l.* 7. §. 5. *D. de pact. d. l.* 4. §. 4. *in f. l.* 14. §. 1. *D. h. t.* sed & *Rei vindicatio* contra quemcunque possessorem competit.

petit. arg. *l.* 41. *pr. D. de R. V. l.* 4. *C. de pact. int. emt. & vend.*

§. 9. Dummodo alius verus non falsus emtor meliorem conditionem afferat, *l.* 4. §. 5. *l.* 6. *pr. D. h. t.* & Venditor priorem Emtorem de meliore allata conditione certiorem faciat; neque ille *adjicere*, i. e. tantundem præstare velit. *l.* 7. *l.* 8. *l.* 6. §. 1. *D. h. t.*

§. 10. *Melior* autem *conditio afferri* videtur, si pretio sit additum, vel solutio pretii facilior vel maturior offeratur, vel locus oportunior solvendo pretio dicatur, vel persona idoneior ad emtionem accedat. *l.* 4. §. *ult. D. h. t.*

§. 11. Quicquid enim ad utilitatem venditoris pertinet, pro meliore conditione haberi debet. *l.* 5. *D. h. t.*

§. 12. Plane licet Venditori meliorem conditionem oblatam, si velit, *abjicere*, sequique primam quasi meliorem; nisi aliud actum sit. *l.* 9. *D. h. t.*

Titul. III.

De Lege Commissoria.

§. 1. Lex *Commissoria*, seu *Pactum Commissorium*, v. *l.* 22. *l.* 33. *l.* 77. *l.* 78. *D. de contr. emt. l.* 39. *D. l.* 10. *C. de pact. l.* 1. §. 6. *D. depos. l.* 23. *D. de R. J.* §. 5. *I. de loc. cond.* est, cum Venditor ita cavet, *Ut, si ad diem pecunia soluta non sit, fundus* v. c. *inemtus sit. l.* 2. *l.* 4. *pr. l.* 5. *D. h. t.*

§. 2. Dicitur *Lex Commissoria*, quia si quis contra Legem contractus commiserit, res fit inemta. *l. f. l.* 2. *l.* 4. *pr. l.* 5. *D. h. t.*

§. 3. Magis enim est, ut hoc casu sub conditione resolvi, quam sub conditione contrahi videatur. *l.* 1. *D. h. t.*

§. 4.

§. 4. Unde & dominium rei Venditæ interim in Emtorem transit, & Emtor fructus ex ea re perceptos suos facit. *l.* 5. *D. h. t.*

§. 5. Quod si igitur pretium intra dictum tempus solutum non sit, potest Venditor, si velit, *l.* 2. *l.* 3. *D. h. t. Legem Commissoriam* exercere. *dd. ll.* Non tantum, si emtor interpellatus non solvat, sed & si intra illud tempus ultro non obtulerit. *l.* 4. §. *ult. D. h. t.*

§. 6. Dummodo statim, atque commissa lex est, statuat Venditor, utrum velit *Commissoriam* exercere, an potius pretium petere. *l.* 4. §. 2. *D. h. t.*

§. 7. Si enim post diem, *Commissoriæ Legi* præstitutum, pretium petat, *Legi Commissoriæ* renunciatum videtur, neque postea variare licet. *l.* 7. *d. l.* 4. §. 2. *D. h. t.*

§. 8. Ubi autem Venditor *Legem Commissoriam* elegit, Emtor rem Venditam una cum fructibus restituere, damnumque in re vendita datum resarcire debet. *l.* 4. *pr. l.* 5. *D. h. t.*

§. 9. Nisi partem pretii jam dederit; quo casu, quia quod dedit emtor, ut & arrham, amittit, *l.* 6. *pr. D. h. t.* fructus eum lucrari æquum est. *l.* 4. §. 1. *D. h. t.*

§. 10. Quem in finem Venditori vel *Actio Venditi* contra emtorem; *l.* 4. *pr. D. h. t. l.* 6. §. 1. *D. de contr. emt.* vel *Rei Vindicatio* contra quemlibet possessorem competit. *l. ult. D. h. t. l.* 4. *C. de pact. int. emt. & vend. compos.*

Titul. IV.

De Hereditate, Vel Actione Vendita.

C. IV. 39.

§. 1. Cum autem res non tantum corporales, ſed & incorporales, adeoque & *Hereditas* & *Actio* vendi poſſint, v. ſupr. *ad t. de contr. emt.* §. 28. in iisque quædam ſint ſpecialia, de *Hereditate* & *Actione vendita*, hic & in Cod. ſub ſpeciali titulo agitur.

§. 2. De quibus, hiſce ſimilibusve verbis, Prætorem Edictum propoſuiſſe probabile eſt: *Si Hereditas aut Actio veniſſe dicetur, quicquid pecuniæ, ex ea hereditate, aut actione, ad venditorem, ejusve heredem, perveniſſe dicetur, aut dolo malo factum erit, quo minus pervenerit: Item quæcunque actio, petitio, perſecutio, inde dari debuit, ea omnia emtori præſtari ac reſtitui jubebo.* arg. *l.* 1. *l.* 2. §. 3. *Inſcr. l.* 4. *l.* 5. *l.* 9. 11. 14. 16. 17. *D. h. t.*

§. 3. Sed de ſingulis, ſecundum inſcriptionem, ſeparatim paulo accuratius videndum.

De Hereditate Vendita.

§. 4. Ait Prætor, *Si Hereditas veniſſe dicetur;* quæ ſcil. revera eſt, & delata eſt. Si enim hereditas venierit ejus, qui vivit, aut nullus eſt, nihil eſt actum: quia in rerum natura non eſt, quod veniit. *l.* 1. *l.* 7. *D. h. t.*

§. 5. Quo caſu emtor pretium, & ſi quid in eam rem impenſum eſt, nec non id quod intereſt, a venditore conſequitur. *l.* 8. *l.* 9. *D. h. t.*

§. 6. Niſi dictum ſit, *Si qua ſit hereditas, eſt tibi emta*; adeoque ſpes tantum hereditatis veneat. *l.* 11. *D. h. t.*

§. 7.

§. 7. Quod si quidem aliqua sit hereditas, sed ad venditorem non pertineat, illa æstimanda est. *d. l.* 8. *D. h. t.*

§. 8. Nisi in venditione hereditatis id actum est, *Si quid juris esset venditoris, venire;* quo casu, quamvis ad venditorem hereditas non pertinuerit, nihil tamen ab eo præstabitur. *l.* 10. *D. h. t.*

§. 9. Quod tamen sic intelligendum est, nisi sciens ad se non pertinere ita vendiderit; nam tunc ex dolo tenebitur. *l.* 12. *D. h. t.*

§. 10. *Quicquid pecuniæ ex ea hereditate, ad venditorem, ejusve heredem, pervenisse dicetur; Effectus* enim *Venditæ Hereditatis* est, ut Venditor id jus, quod tempore venditionis habet, in emtorem transferat, & quicquid ad eum pervenit. *l.* 2. *pr.* §. 1. *D. h. t.* Quam in rem *Stipulatio Emtæ hereditatis* inter Emtorem & Venditorem interponi solebat. v. *l.* 50. §. 1. *D. de V. O.* junct. *d. l.* 2. *pr.* §. 1. *& seqq. l.* 18. *D. h. t. l.* 97. *l.* 178. *pr.* §. 1. 2. *D. de V. S.*

§. 11. Unde & res hereditarias, quas habet, tradere debet, vel actiones emtori mandare. *l.* 14. §. 1. *D. l.* 4. *C. h. t.*

§. 12. *Pervenisse* enim ad venditorem hereditatis non tantum videtur, ubi corpora nactus est, vel debita exegit; sed etiam antequam corpora rerum hereditariarum nactus est, quatenus scil. potest earum rerum persecutionem actionesque tribuere. *l.* 2. §. 3. *D. h. t.*

§. 13. Sed & si rerum venditarum, ante hereditatem venditam, pretia fuerit consecutus, palam est, ad eum pretia pervenisse. *d. l.* 2. §. 3. *D. h. t.*

§. 14. Plane illud tenendum, *cum effectu* debere *pervenisse*, non prima ratione: & idcirco, quod legatorum nomine quis præstitit, vel si quid æris alieni est, vel cujus alterius oneris hereditarii, ad Venditorem pervenisse non videri. *d. l.* 2. §. 3. *D. h. t.*

§. 15. *Ejusve heredem;* non tantum enim quod ad venditorem hereditatis, sed & quod ad heredem

ejus ex hereditate pervenit, emtori restituendum est: & non solum, quod jam pervenit, sed &, quod quandoque pervenerit, restituendum est. *l.* 2. §. 4. *D. h. t.*

§. 16. *Aut dolo malo factum erit, quo minus perveniret;* *l.* 2. §. 5. *D. h. t. Fecisse* autem *dolo malo*, *quo minus perveniat*, videtur, si alienavit aliquid, vel etiam accepto aliquem liberavit, vel id egit dolo malo, ne de hereditate acquireretur, vel ne possessionem, quam adipisci posset, adipisceretur. *l.* 2. §. 5. *D. h. t.*

§. 17. Sed etsi non dolo, sed lata culpa admiserit aliquid, utique tenebitur. *d. l.* 2. §. 5. *D. h. t.*

§. 18. *Item quæcunque actio, petitio, persecutio, inde dari debuit, ea omnia emtori præstari ac restitui jubebo.* *d. l.* 2. §. 3. *l.* 4. *C. h. t.*

§. 19. Non solum autem hereditarias actiones, sed etiam eas obligationes, quas ipse constituit, veluti si a debitore hereditario fidejussorem accepit, emtori præstare debet. *l.* 2. §. 8. *D. h. t.*

§. 20. Licet & ante cessionem Emtor hereditatis *Utilibus* actionibus, contra debitores hereditarios, experiri possit. *l.* 5. *C. h. t. l.* 16. *pr. D. de pact.*

§. 21. Non etiam præstat Venditor singularum rerum evictionem; *l.* 1. *C. de evict. l.* 2. *pr. D. h. t.* nec ea, quæ specialiter excepit; *l.* 2. §. 12. *& seqq. D. h. t.* neque quæ ex alia causa, quam ex hereditate vendita, acquisivit: veluti, si quid post venditam hereditatem ex substitutione pupillari consecutus est; *l.* 2. §. 2. *D. h. t.* vel pars deficientis coheredis ei accrevit; arg. *l.* 88. *D. de hered. inst. l.* 9. *D. de suis & legit. hered. l.* 31. *l.* 53. §. 1. *D. de acq. vel om. her. l. un.* §. 10. *C. de caduc. toll. l.* 2. §. 1. *D. h. t.* vel indebitum occasione hereditatis accepit. *l.* 2. §. 7. *D. h. t.*

§. 22. Quin & sicuti lucrum omne ad emtorem hereditatis respicit, ita damnum quoque ad eundem respicere debet. *l.* 2. §. 9. *D. h. t. l.* 10. *D. de R. J.*

Quam

Quam in rem *Venditæ hereditatis* Stipulatio interponi folebat. v. *l.* 2. §. 10. *& feqq. l.* 18. *D. h. t. l.* 178. §. *ult. D. de V. S.*

§. 23. Unde fi quas impenfas in funus defuncti, *l.* 2. §. 17. *D. h. t.* vel ipfam hereditatem, vel res hereditarias fecit, *l.* 2. §. 11. 16. *D. h. t.* vel æs alienum hereditario nomine folvit, vel retinere, vel ab emtore repetere poteft. *l.* 2. §. 17. 18. *D. h. t.*

§. 24. Cum enim Venditor hereditatis fummo jure heres maneat, *l.* 88. *D. de hered. inft.* adeoque a creditoribus, legatariis, & fideicommiffariis, conveniri poffit; *l.* 2. *C. h. t. l.* 2. *C. de legat.* æquiffimum fane eft, fi quid eo nomine præftiterit, eum indemnem fervari. *d. l.* 2. §. 9. 18. *D. h. t.*

§. 25. Imo & id, quod venditori hereditatis a defuncto debebatur: licet per aditionem hereditatis confufione exftinctum fit; *l.* 2. §. 18. *D. h. t. l.* 75. *D. de fol.* ut & fervitutes, Venditor ab Emtore petere poteft. *d. l.* 2. §. 18. 19. *D. h. t.*

De Actione Vendita.

§. 26. Quemadmodum autem *Hereditas*, fic & *Actio* vendi poteft. *l.* 17. *D. h. t.*

§. 27. Et quidem *omnis*, five ea in rem fit, five in perfonam, *l. f. C. h. t.* quæ fpecialiter non eft excepta: quales funt Accufationes publicæ, *l. pen.* §. 1. *D. de publ. jud.* actiones Populares, arg. *l.* 7. §. 1. *l.* 5. *de pop. act. l.* 42. *D. de proc.* & Litigiofæ. *l.* 1. §. 1. *D. l.* 2. *l. f. C. de litigiof.*

§. 28. Non etiam intereft, an obligatio fit pura, in diem concepta, an conditionalis; *d. l.* 17. an volente debitore venditio fiat, an eo invito. *l.* 3. *C. h. t.*

§. 29. *Effectus* autem *Actionis Venditæ* eft, ut Venditor, quicquid compenfatione, vel exactione fue-

rit consecutus, vel postea acceperit, emtori restituat; *l.* 23. §. 1. *l.* 6. *D. h. t.* & omne jus, quod ex ea causa ei competit, tam adversus ipsum reum, quam adversus intercessores, cedat, *d. l.* 23. *pr.* pignorisque persecutionem præstet. *l.* 6. *D. h. t.*

§. 30. Quæ *Cessio* nihil aliud est, quam *Actionis, cedenti competentis, per mandatum, ex justo titulo, in alium facta translatio, l.* 76. *D. de solut. l.* 1. *in f. C. de Mag. conv. l.* 8. §. *ult. D. mandat. l.* 2. §. *ult. D. fam. ercisc. l.* 4. *C. de proc. l.* 2. *in f. C. de divid. tut. l.* 35. §. 4. *in f. D. de contr. emt.*

§. 31. Qua facta Emtor non tantum *Actione Utili,* (quam & ante cessionem habet, *l.* 1. *C. de Mag. conv. l.* 16. *pr. D. de pact.*) nomine proprio; *l.* 7. *l.* 8. *l. ult. C. h. t. l.* 2. *C. de O. & A.* sed & *Directa*, nomine cedentis, contra debitorem experiri potest. *l.* 8. *C. h. t. l.* 8. §. *ult. D. mand l.* 4. *C. de proc.*

§. 32. Locupletem debitorem Venditor præstare non cogitur; *l.* 4. *C. h. t l.* 74. §. *ult. D. de evict.* nisi aliud convenerit, *d. l.* 4. vel Venditor dolose versatus sit. arg. *l.* 74. § *ult. D. de evict. l.* 22. §. 2. *D. sol. matr. l.* 4. *C. h. t.*

§. 33. Et quidem olim, cum omne jus venditoris in emtorem transeat, *l.* 23. *pr. D. h. t.* Emtor Actionis integrum debitum a debitore exigere poterat.

§. 34. Cum autem Anastasius Imp. comperisset, redemtores alienarum litium vili sæpe pretio alienas actiones emere, eoque jure abutentes alios vexationibus afficere, constituit, ut, si quis actiones emerit, ei, usque ad ipsam tantummodo solutarum pecuniarum quantitatem, & usurarum ejus, actiones exercere permittatur. *l.* 22. *C. mand.*

§. 35. Exceptis I. Cessionibus, quas inter coheredes, pro actionibus hereditariis, fieri contingit. II. Quas

II. Quas vel creditor, vel is, qui res aliquas possidet, pro debito, seu rerum apud se constitutarum munimine ac tuitione, accepit.

III. Quas inter legatarios seu fideicommissarios, quibus debita vel actiones, seu res aliæ relictæ sunt, pro his fieri necesse sit. *d. l.* 22.

§. 36. Si vero per donationem cessio fiat, antiqua jura servari voluit. *d. l.* 22. *in f.*

§. 37. Quam Constitutionem Anastasianam Imp. Justinianus ceu justissimam confirmavit. *l.* 23. *C. mand.* Sed cum eam etiam redemtores litium eluderent, invenientes machinationem, ut partem quidem debiti venditionis titulo transferant in alium creditorem, reliquam autem partem per coloratam cedant donationem, ulterius sanxit, ut nulli liceat partem debiti cedere, pecuniis acceptis & venditione actionum habita, partem autem donationis titulo transferre; sed ut, si voluerit, debitum totum pure donet, & per donationem actiones transferat. *d. l.* 23. *C. mand.*

§. 38. Si quis autem occulte aliud agere conetur, & pecunias pro parte accipiat, partem autem donare simulet: statuit, ut emtor nihil amplius accipiat, quam ipso vero contractu re ipsa persolvit, & omne, quod superfluum est, inutile sit; & neque ei, qui cessit actiones, neque ei, qui eas suscepit, lucro sit, vel a debitore exigi possit. *d. l.* 23. § 1. *C. mand.*

§. 39. Ut adeo superfluum neque Fisco, v. *l.* 10. *D. de jur fisc.* neque Cedenti, neque Cessionario, sed soli *Debitori* adjudicandum sit. *d. l.* 23. §. 1. 2. junct. *l.* 47. *D. de O. & A.*

TITUL. V.

DE RESCINDENDA VENDITIONE, ET QUANDO LICEAT AB EMTIONE DISCEDERE.

C. IV. 44. 45.

§. 1. Et hæc quidem de *Emtione Contrahenda:* sequitur de *Venditione Rescindenda;* varii enim sunt modi, quibus Emtio Venditio contracta rescindi possit.

§. 2. Et quidem I. *Rescinditur Emtio Venditio mutuo* contrahentium *dissensu;* §. *ult. I. quib. mod. toll. obl.* sicut enim solo consensu contrahitur, ita contrario consensu resolvitur: *l.* 3. *pr. l.* 2. *l.* 5. §. 1. *D. h. t. l.* 58. *D. de pact.* quia nihil tam naturale est, quam eo genere quidque dissolvere, quo colligatum est. *l.* 35. *D. de R. J.*

§. 3. Dummodo res nondum sit secuta, i. e. neque pretium solutum, neque fundus v. c. traditus sit. *d. l.* 3. *l.* 5. §. 1. *D. h. t.* §. *ult. I. quib. mod. toll. obl. l.* 58. *D. de pact. l.* 1. *l.* 2. *C. quand. lic. ab emt. reced.*

§. 4. Nam post traditionem interpositam nuda voluntas non resolvit emtionem; nisi simul restituantur, quæ prius tradita erant. *d. l.* 1. *C. quand. lic. ab emt. reced. l.* 58. *D. de pact.*

§. 5. Alter altero invito a contractu Emtionis Venditionis recedere nequit: *l.* 3. *C. h. t. l.* 5. *C. de O. & A.* ne quidem ex Principis rescripto, *d. l.* 3. *C. h. t.* neque si venditor duplum pretium offerat emtori, *l.* 6. *C. eod.* arrhamve duplicatam restituere, vel emtor eam amittere velit. arg. *d. l.* 3. *d. l.* 6. *C. h. t. l.* 17. *C. de fid. instrum. pr. I. de emt. vend.* v. supr. *ad t. de contr. emt.* §. 7. *& seqq.*

§. 6. II. Rescindi potest Venditio, *Si quis per vim*

vim coactus rem quandam *vendidit. l.* 1. *l.* 8. *C. h. t. l.* 1. *D. quod met. cauſ.*

§. 7. III. *Si dolus interceſſerit; l.* 5. *l.* 8. *l.* 10. *C. h. t.* niſi læſſus id ſciverit, ſciensque conſenſerit. *l.* 11. *C. h. t.* ſupr. *ad t. de dol.* §. 12. 13.

§. 8. IV. *Si Venditor ultra dimidium læſus ſit*, i. e. ne dimidia quidem pars veri pretii ei ſoluta ſit: *l.* 2. *C. h. t.*

§. 9. Quo caſu *Venditori* contra Emtorem *Actio* datur *Venditi*, ad id, ut vel recepto pretio rem reſtituat, vel quod juſto pretio deeſt, adjiciat. *d. l.* 2. *C. h. t.*

§. 10. Non tantum, ſi venditio ſit privata, ſed & ſi ſub haſta vel publica auctoritate facta ſit. arg. *l.* 16. *C. h. t. l.* 1. *l.* 2. *C. de fid. & jur. haſt. fiſc. l.* 11. *C. de præd. min l. ult. C. ſi in cauſ. jud. pign. cap. l.* 2. *C. ſi tut. vel cur. interv.*

§. 11. Niſi auctoritas Magiſtratus, non ſolennitatis cauſa, ſed tollendæ controverſiæ ſuper æſtimatione, interceſſerit. *l.* 1. *C. de præd. decur.* v. *l.* 36. *D. fam. erciſc.*

§. 12. Idem & eadem *humanitatis*, i. e. æquitatis, v. *l.* 36. *de jud. l.* 37. *D. de fidei lib.* ratione dicendum, ſi *Emtor ultra dimidium læſus ſit*, i. e. ſi res emta ne quidem dimidiam partem dati pretii valeat. arg. *d. l.* 2. *C. h. t.*

§. 13. Quin & *d. l.* 2. ad alia negotia bonæ fidei, Emtioni Venditioni ſimilia, puta *Permutationem*, arg. *l.* 2. *D. de rer. perm. Diviſionem*, arg. *l.* 1. *C. comm. utr. jud. Dationem in ſolutum*, *l.* 4. *C. de evict.* & *Locationem Conductionem*, *pr. I. l.* 2. *D. loc. cond.* recte extenditur. add. *l.* 3. *C. comm. utr. jud.*

§. 14. Non etiam ad *Donationem;* arg. *l.* 22. *D. de don.* neque *Transactionem; l.* 78. §. *ult. in f. D. ad SC. Treb.* v. ſupr. *ad t. de transact.* §. *ult.* neque *Dotem:*

tem: quia quælibet læsio, etiam minor, in dote reformatur. *l.* 6. §. *ult. l.* 12. §. 1. *D. de jur. dot.*

§. 15. Cessat etiam *d. l.* 2. si Venditor rem sciens viliori pretio vendiderit, vel Emtor majori pretio emerit; arg. *l.* 11. *C. h. t. l.* 9. *C. de act. emt. l.* 1. *C. si maj. fact. l.* 1. §. 5. *D. de injur. l.* 145. *l.* 203. *D. de R. J.* vel contrahentes beneficio *d. l.* 2. renunciaverint. arg. *l.* 46. *D. l. pen. C. de pact. l.* 69. *D. de R. J.*

§. 16. V. *Si adjectum sit Pactum de Retrovendendo*: ut, si vel ipse Venditor, vel ejus heres, idem pretium quandocunque, vel intra certa tempora, offerat, res vendita restituatur. *l.* 2. *C. de pact. int. emt. & vend. compos.* v. supr. *ad t. de contr. emt.* §. 51. *n.* VII.

§. 17. Quo casu Venditori ejusque heredi, eodem oblato pretio, *quandocunque*, vel intra dictum tempus, datur *Actio* ex *Vendito* vel *Præscriptis verbis*, contra Emtorem ejusque heredem, (etiam minorem, *l.* 2. *C. quand. decr. op. non est,*) ad rem venditam restituendam: habita ratione eorum, quæ, post oblatam ex pacto quantitatem, ex ea re ad adversarium pervenerunt; *d. l.* 2. *C. de pact. int. emt. & vend.* vel, si rem alienavit, ad id quod interest. arg. *d. l.* 2.

§. 18. Rei Vindicatio enim, contra tertios possessores, Venditori non competit. arg. *d. l.* 2. *l.* 7. §. 5. *D. l.* 20. *C. de pact. l.* 4. *C. de æd. act.*

§. 19. VI. *Si Jus Retractus locum habeat.*

§. 20. Est autem *Jus Retractus*, v. *l.* 9. §. 2. *D. de adm. rer. ad civ. pert.* (quod & *προτιμήσεως* & *Prælationis* dicitur) *Jus, quo alius, eodem oblato pretio, emtori, rescissa venditione præfertur.*

§. 21. Idque vel *Conventionale* est, vel *Legale*, vel *Consuetudinarium.*

§. 22. *Conventionale* est, cum inter venditorem & emtorem convenit, ut si emtor rem emtam vendere

dere velit, non alii quam venditori diſtrahat. *l.* 75. *D. de contr. emt. l.* 21. §. 5. *de act. emt. l.* 122. §. 3. *D. de V. O.*

§. 23. Ex quo naſcitur obligatio, qua Emtor rem hac lege emtam venditurus, tenetur denunciare venditori, an ipſe velit emere; & ſi contra fecerit, *Actio venditi* ad rem reſtituendam, vel id quod intereſt. *d. l.* 75. *D. de contr. emt. d. l.* 122. §. 3. *D. de V. O.*

§. 24. *Legale* vero, vel *Conſuetudinarium*, quod ſingulari Lege vel conſuetudine, certis perſonis, vel propter *Dominium*, vel propter *Creditum*, vel propter *Conſanguinitatem*, vel propter *Communionem*, vel propter *Vicinitatem*, tribuitur. *l.* 14. *C. de contr. emt. L.* V. *Feud. T.* 13.

§. 25. Propter *Dominium Jus Retractus* competit Domino Emphyteuſeos, in prædio emphyteutico. *l. ult. C. de jur. emph.*

§. 26. Propter *Creditum* competit Creditoribus, interque eos, ei, cui major pecunia debetur. *l.* 16. *D. de reb. auct. jud. poſſ.* v. infr. *ad d. t.* §. 3.

§. 27. Propter *Conſanguinitatem* Conſanguineis; *d. l.* 16. *L.* V. *Feud. T.* 13. qui & *Retractus Gentilitius* dici, & ex ſacris paginis derivari ſolet. v. Lev. XXV. v. 23. *& ſeqq.* Ruth. IV. v. 3. *& ſeqq.* Jerem. XXXII. v. 7.

§. 28. Propter *Communionem* Sociis. *d. L.* V. *Feud. T.* 13.

§. 29. Et denique propter *Vicinitatem* Convicaneis, *l. un. C. non licer. habitator. metrocom. loc. ſua ad extran. transferr.* & Vicinis. *d. L.* V. *Feud. T.* 13.

Titul.

TITUL. VI.

DE PERICULO, ET COMMODO REI VENDITÆ.

C. IV. 48.

§. 1. Non etiam rescinditur Emtio Venditio ob solum damnum, quod in re vendita forte contigit. De quo tamen, cum inter Emtorem & Venditorem non raro moveantur controversiæ, *de Periculo & Commodo Rei Venditæ* separatim agendum visum est.

§. 2. *Periculi* nomine (quod non semper eodem modo accipitur, v. *l.* 13. §. 1. *D. de lib. caus. l.* 40. *D. locat. l.* 25. *D. pro soc. l.* 14. §. 16. *D. de furt. l.* 1. §. 35. *D. depos. l.* 3. *pr. D. naut. caup. stab.* v. supr. *ad t. D. commod.* §. 37.) hic maxime venit damnum fatale, seu quod casu fortuito datum est. *l.* 1. *l.* 7. *l.* 15. *D. h. t.* §. 3. *I. de emt. vend. l.* 17. §. 1. 2. 4. *D. de P. V. l.* 9. §. 3. *D. locat. l.* 9. *C. de pign. act.*

§. 3. Ut autem sciamus, an Emtoris, an Venditoris periculum sit, videndum, an emtio venditio *Perfecta* sit, an *Imperfecta*? Nam *Perfecta emtione periculum ad Emtorem respicit*, tametsi res vendita adhuc emtori tradita non sit. *l.* 8. *pr. D. h. t.* §. 3. *I. de emt. vend.*

§. 4. Licet enim Venditor ante traditionem dominus maneat, *d.* §. 3. *circ. fin. I. de emt. vend.* & periculum rei ordinario ad dominum pertineat; *l.* 9. *C. de pign. act.* aliud tamen est, si dominus ejusdem rei sit debitor, & causa dominii transferendi jam existat. v. §. 40. *I. de R. D.*

§. 5. *Perfecta* autem est *Emtio*, si id, quod venierit, appareat quid, quale, quantum sit, & de pretio pure

pure convenerit. *d. l.* 8. *pr. D. h. t. d.* §. 3. *I. de emt. vend.*

§. 6. Hinc si vinum venditum acuerit, vel quid aliud vitii sustinuerit; *l.* 1. *pr. l.* 15. *D. h. t.* si ager post emtionem flumine occupatus deterior factus sit, vel totus perierit; *l.* 7. *pr. D. h. t.* §. 3. *I. de emt. vend.* si insula combusta sit; *l.* 11. *D. h. t. d.* §. 3. vel servus animalve venditum mortuum sit, Emtoris damnum est. *d.* §. 3. *I. de emt. vend.*

§. 7. Quod tamen ita demum procedit, nisi I. Venditoris dolus, lata vel levis culpa præcesserit. *d.* §. 3. *I. de emt. vend. l.* 35. §. 4. *D. de contr. emt. l.* 5. §. 2. *D. commod. l.* 23. *D. de R. J. l.* 4. *l.* 5. *C. h. t.*

II. Venditor periculum & casum in se susceperit. *l.* 1. *pr. D. h. t.* §. 3. *I. de emt. vend. l.* 23. *D. de R. J.*

III. Res vendita ex præcedente vitio perierit. *l.* 1. *l. ult. C. h. t.*

§. 8. *Si* vero *Imperfecta est emtio venditio*, periculum rei venditæ ordinario ad Venditorem pertinet. *l.* 8. *pr. D. h. t.* §. 3. *I. de emt. vend.*

§. 9. Est autem *Imperfecta Emtio Venditio*, I. Si non pure, sed sub conditione contracta sit, & conditio adjecta nondum existat. *d. l.* 8. *l.* 1. *l.* 10. *D. h. t.*

§. 10. II. Si in scriptis celebretur, neque scriptura perfecta sit. *pr.* §. 3. *I. de emt. vend. l.* 17. *C. de fid. instrum. l.* 4. *C. h. t.*

§. 11. III. Si quid ad pondus, numerum, vel mensuram sit venditum, & necdum admensum, adpensum, adnumeratum sit. *l.* 35. §. 5. *D. de contr. emt. l.* 1. §. 1. *D. l.* 2. *C. h. t.*

§. 12. Quo casu res jacet periculo venditoris; *l.* 1. §. 1. *l.* 5. *D. l.* 2. *C. h. t.* licet vinum fuerit degustatum, & dolium signatum. *l.* 1. *pr.* §. 2. *D. h. t.*

§. 13.

§. 13. Nisi aliud convenerit, *d. l.* 1. *pr. in f. l.* 23. *de R. J.* vel res citra admensionem emtori tradita sit, *l.* 2. *C. h. t.* aut per emtorem steterit, quo minus mensura facta sit. *l.* 2. *C. h. t. l.* 1. §. 3. *l.* 5. *D. h. t.*

§. 14. Post moram enim venditor tantum de dolo & lata culpa tenetur: *l.* 5. *l.* 17. *D. h. t.* quin & vinum v. c. effundere potest, si ipse doliis indigeat, & testando denunciaverit emtori, ut aut tollat vinum, aut sciat futurum ut effunderetur. *l.* 1. §. 3. 4. *l.* 2. *pr. l.* 4. §. *ult. D. h. t.* Licet, si, cum posset effundere, non effudit, laudandus sit. *d. l.* 1. §. 3. *D. h. t.*

§. 15. Idem Juris est, si vinum ita venierit, ut in singulas amphoras; oleum, ut in singulas metretas; frumentum, ut in singulos modios pretium diceretur. *l.* 35. §. 5. *D. de contr. emt.*

§. 16. Non etiam, si omne vinum, vel oleum, vel frumentum, quantumcunque esset, uno pretio, seu *per aversionem* (v. supr. *ad t. de exerc. act.* §. 13. *& ad t. de contr. emt.* §. 22.) venierit. Quo casu emtio perfecta est, & periculum ad emtorem pertinet. *d. l.* 35. §. 5. *l.* 4. §. 1. 2. *l.* 15. *D. h. t.*

§. 17. IV. Si res ad gustum sit vendita. Quo casu periculum ante degustationem est Venditoris. *l.* 1. *l.* 4. §. 1. *D. h. t. l.* 34. §. 5. *D. de contr. emt.* Nisi certum tempus degustationi præstitutum sit, & emtor in mora degustandi fuerit. *d. l.* 4. §. 1. *l.* 15. *D. h. t.*

§. 18. V. Si vendita sit res in genere, ipso individuo non demonstrato. arg. *l.* 8. *pr. D. h. t. l.* 11. *C. si cert. pet.*

§. 19. VI. Si Venditio sit alternativa. *l.* 34. §. 6. *D. de contr. emt.* Quo casu ante electionem periculum ejus rei, quæ prius periit, ad Venditorem respicit; ejus vero, quæ posterius, ad Emtorem. Quod si utraque res simul periit, pretium Venditori debetur;

quia

quia una res periculo emtoris fuit. *d. l.* 34. §. 6. *D. de contr. emt.*

§. 20. Quemadmodum autem Emtione Venditione perfecta periculum rei venditæ ordinario est Emtoris, sic & commoda & accessiones ejusdem esse æquum est. *l.* 7. *D. l.* 1. *C. h. t.* §. 3. *I. de emt. vend.*

Titul. VII.

De Servis Exportandis; Vel Si Ita Mancipium Venierit, Ut Manumittatur, Vel Contra.

C. IV. 55. 57.

§. 1. Rescinditur tamen nonnunquam in specie Venditio Servorum, si pacta venditioni adjecta non sint servata.

§. 2. Quale est I. Pactum, (quod in securitatem dominorum adjici solebat) *Ut Servus venditus exportetur ex Urbe, vel Italia. l.* 1. *l.* 2. *l.* 7. *l.* 9. *D. h. t. t. t. C. si serv. export. ven.*

§. 3. Quod si non servatur ab Emtore, Venditor manus injectione (si ita convenerit) Servum nondum manumissum afferere potest: manumissum autem neque exportatum Fiscus in servitutem vindicat. *l.* 9. *D. h. t. l.* 1. *l.* 2. *C. si serv. export. ven.*

§. 4. Potest etiam Venditor *Actione ex Vendito* pœnam promissam petere, non tantum si ejus interfit, sed etiam si ejus non interfit pactum servatum fuisse; *l.* 6. §. 1. *D. h. t.* ubi mutat Papinianus sententiam priorem, quæ exhibetur in *l.* 7. *D. h. t.* add. *l. ult.* §. 3. *C. de furt.*

§. 5. II. *Ut Servus intra certum tempus manumittatur. l.* 3. *l.* 8. *D. h. t. t. t. C. si mancip. ita fuerit alien. ut man.*

§. 6. Quod si non fiat, servus ex eo tempore ipso jure liber fit. *l.* 3. *l. ult. D. h. t. l.* 2. *l.* 3. *l.* 4. *C. si mancip. ita fuer. alien. ut man.*

§. 7. III. *Ne Servus manumittatur. l.* 6. *pr. D. h. t. d. t. C. si mancip. ita fuer. alien. ut man. vel cont.*

§. 8. Quod, si contra fiat, manumissionem reddit inutilem. *l.* 5. *C. si mancip. ita fuer. alien. l.* 9. *D. de manum. l.* 9. §. 2. *D. qui & a quib. man.*

§. 9. IV. *Ne ancilla prostituatur. l.* 6. *pr. l.* 9. *D. h. t. t. t. C. si mancip. ita ven. ne prost.*

§. 10. Quod si contra factum fuerit, libertatem tribuit ancillæ prostitutæ, vel manus injectionem ei, qui vendidit. *d. l.* 6. *d. l.* 9. *D. h. t. l.* 1. *C. si manc. ita ven. ne prostit.*

§. 11. Quod si vero pacta adjecta sint turpia, veluti, *ut servus cum bestiis depugnet*, vel similia, nullius momenti sunt. *l.* 42. *D. de contr. emt. l.* 26. *D. de V. O. l.* 15. *D. de cond. inst.*

LIBER

Liber XIX. Titul. I.

De Actionibus Emti Et Venditi.

C. IV. 49.

De Actione Emti.

§. 1. Ex *Emtione Venditione* autem valida nascitur *Actio Emti*, & *Venditi*.

§. 2. *Actio Emti* seu *Ex Emto*, *l.* 11. *pr.* §. 5. 6. *D. h. t.* (quæ quandoque & *Ex Emto Vendito*, *l.* 19. *in f. D. de her. vel act. vend.* nec non *Ex Vendito* vocatur, *l.* 26. *l.* 66. §. *pen. D. de evict.*) est *Actio Personalis*, *Civilis*, *bonæ fidei; Quæ datur Emtori, ejusque heredi, pretio integro soluto vel oblato; Contra Venditorem ejusque heredem; Ad rem venditam tradendam, cum fructibus, accessionibus & omni causa, præstandumque dolum, & levem culpam.*

§. 3. Est hæc Actio *Personalis*, *Civilis; l.* 33. *D. de ædil. ed.* nascitur enim ex Contractu *Emtionis Venditionis:* licet & Prætor eam in Edicto proposuisse videatur.

§. 4. *Bonæ fidei; l.* 6. §. *ult. l.* 11. §. 1. *D. h. t.* §. 28. *I. de act.*

§. 5. *Quæ datur Emtori; l.* 11. *pr. D. h. t.* sive ipse, sive per procuratorem emerit, quo casu *Utilis* actio locum habet. *l.* 13. §. 25. *D. h. t.*

§. 6. *Ejusque heredi; l.* 10. *D. h. t.* arg. §. 1. *I. de perp. & temp. act.*

§. 7. *Pretio integro soluto*, *vel oblato; l.* 11. §. 2. *in f. l.* 13. §. 8. 9. *D. h. t.* cujus tamen loco etiam cedit quælibet satisfactio, volenti venditori facta: *l.* 11. §. 2. *D. h. t. l.* 19. *l.* 53. *D. de contr. emt.* §. 41. *I. de R. D. l.* 5. §. 15. *D. de tribut.* ut &, si

Ii 2 fides

fides de pretio ſit habita. *d. l.* 19. *D. de contr. emt. d.* §. 41. *I. de R. D.*

§. 8. *Contra Venditorem;* ſive ipſe, ſive per Procuratorem vendiderit: quo caſu *Utilis* actio competit. *l.* 13. §. 25. *D. h. t.*

§. 9. *Ejusque heredem; l.* 47. *l.* 52. §. 1. *D. h. t. l.* 49. *D. de O. & A.* arg. §. 1. *I. de perp. & temp. act.* non vero contra tertium poſſeſſorem. *l.* 15. *C. de R. V.*

§. 10. *Ad rem venditam tradendam;* in primis enim ipſam rem præſtare Venditorem oportet, id eſt tradere. Quæ res, ſi quidem dominus fuit venditor, facit & emtorem dominum: ſi non fuit, tantum evictionis nomine venditorem obligat. *l.* 11. §. 2. *D. h. t.*

§. 11. Non enim cogitur Venditor rem Emtoris facere, *l.* 25. §. 1. *D. de contr. emt.* ſed ſatisfacit, ſi emtori præſtet *habere licere*, *l.* 30. §. 1. *D. h. t.* vacuamque ejus poſſeſſionem tradat, i. e. ut venditor in lite de poſſeſſione potior ſit. *l.* 2. §. 1. *l.* 3. *pr. l.* 11. §. 13. 17. 18. *D. l.* 8. *C. h. t.*

§. 12. Et ſi quidem Venditor facultatem tradendi habet, tenetur ad rem præciſe tradendam, adeo ut invito emtori non ſatisfaciat ſolvendo id, quod ejus intereſt. *d. l.* 11. §. 2. *l.* 50. *l.* 46. *D. h. t.* junct. Paul. *L.* I. *Sent. T.* XIII. §. 4. §. 2. *I. de don.* junct. *l.* 35. §. 4. 5. *C. eod. l.* 6. *C. de reſc. vend.* junct. *l. un. C. de ſent. quæ pro eo quod intereſt prof.*

§. 13. Si vero res vendita non tradatur, & emtor hoc malit, ad id, quod rem habere ſua intereſt, agere poteſt. *l.* 1. *pr. l.* 11. §. 9. *D. h. t.*

§. 14. *Cum fructibus;* ſive ſint naturales, iique vel pendentes, *l.* 13. §. 10. *D. l.* 16. *C. h. t. l.* 38. §. 8. *D. de uſur. l.* 44. *D. de R. V.* vel poſt perfectum contractum percepti, arg. *l.* 2. *l.* 13. *l.* 16. *C. h. t.*

l. 13.

l. 13. §. 18. *D. h. t.* five Civiles. v. *l.* 13. §. 11. 13. *D. h. t.* *l.* 26. *l.* 58. *D. de usufr.*

§. 15. *Accessionibus & omni causa; l.* 7. *pr. D. de peric. & comm. rei vend.* §. 3. *I. de emt. vend.*

§. 16. Unde ædibus distractis illa quoque debentur, quæ quasi pars ædium, vel propter ædes, perpetui usus causa, habentur, quæve affixa sunt, aut terra continentur. *l.* 13. §. *ult. l.* 14. *l.* 15. *l.* 16. *l.* 17. *pr.* §. 7. 8. *l.* 38. §. 2. *D. h. t.*

§. 17. Ut & fundo vendito, quæ terra se tenent, vel ad usum fundi comparata sunt. *l.* 17. *pr.* §. 2. *ult. D. h. t.*

§. 18. Non etiam *Ruta* seu eruta, uti arena, creta, & similia, & *Cæsa*, uti arbores cæsæ, carbones, & similia; *l.* 17. §. 6. *l.* 18. §. 1. *D. de act. emt. l.* 241. *D. de V. S.* v. Fest. in voc. *Ruta cæsa.* Non. Marcell. *c.* XI. §. 728. quia neque ædium, neque fundi sunt. *l.* 66. §. *ult. D. de contr. emt.*

§. 19. *Præstandumque dolum, & levem culpam. l.* 5. §. 2. *D. commod. l.* 23. *D. de R. J. l.* 1. §. 1. *l.* 13. *pr.* §. 4. 14. 16. *D. h. t. l.* 35. §. 4. *l.* 68. *D. de contr. emt.* § 3. *I. de emt. vend.*

§. 20. Nisi emtor sit in mora, quo casu venditor tantum dolum præstat & latam culpam. *l.* 5. *l.* 17. *D. de peric. & commod. rei vend.*

§. 21. Licet autem hæc Actio ordinario ad implendum contractum, vel id, quod interest, competat, nonnunquam tamen & ad distrahendam Emtionem *Actio ex emto* utilis est. v. *l.* 11. §. 6. *l.* 13. §. 27. *D. h. t. l.* 2. *C. de resc. vend.*

De Actione Venditi.

§. 22. *Actio Venditi*, seu *ex Vendito*, *l.* 13. §. 19. *D. h. t. l.* 4. *pr. D. de leg. commiss.* (quæ quandoque & *ex Emto* vocatur, *l.* 13. §. 25. *D. h. t. l. un. C. si*

 serv.

serv. exter. se em. mand.) est, *quæ datur Venditori, ejusque heredi, re vendita tradita vel oblata; Contra Emtorem, ejusque heredem; Ad pretium una cum usuris post tempus traditionis solvendum, & quicquid ex bono & æquo præstandum est.*

§. 23. Datur hæc Actio *Venditori; l.* 13. §. 19. *D. h. t.* sive ipse vendiderit, sive per Procuratorem: quo casu *Utilis* actio locum habet. *l.* 13. §. 25. *D. h. t.*

§. 24. *Ejusque heredi; l.* 2. *C. de pact. int. emt. & vend. compos.* arg. §. 1. *I. de perp. & temp. act.*

§. 25. *Re vendita tradita, vel oblata; l.* 25. *D. h. t. l.* 5. *C. de evict.* cæteroquin enim obstat *Exceptio rei non traditæ. d. l.* 25. *D. h. t. l.* 5. §. 4. *D. de dol. mal. & met. exc.*

§. 26. *Contra emtorem;* sive ipse, sive per Procuratorem emerit: quo casu Actio *Utilis* competit. arg. *l.* 13. §. 25. *D. h. t.*

§. 27. *Ejusque heredem; l.* 1. *C. h. t. l.* 2. *C. de pact. int. emt. & vend. compos. l.* 49. *D. de O. & A.* arg. §. 1. *I. de perp. & temp. act.*

§. 28. *Ad pretium solvendum;* venit enim in hoc judicium in primis pretium, quanti res venit. *l.* 13. §. 20. *D. h. t.*

§. 29. Quod ita solvendum, ut emtor nummos venditoris faciat. *l.* 11. §. 2. *in f. D. h. t.*

§. 30. Adeo ut, nummis alienis solutis, emtor non liberetur. *l.* 7. *C. h. t.*

§. 31. Licet dominium rei venditæ & traditæ transeat in emtorem, *l.* 8. *C. si quis alt. vel sib.* nec nummorum dominus rem venditam vindicare possit, *l.* 6. *C. de R. V. l.* 1. *l.* 8. *l.* 9. *C. si quis alt. vel sibi.*

§. 32. Nisi dominus nummorum sit miles, *l.* 8. *C. de R. V.* vel tutor pecunia pupilli aliquid emerit; *l.* 2. *C. quand. ex fact. tut.* quibus *Utilis* Vindicatio conceditur. *dd. ll.*

§. 33.

§. 33. *Una cum usuris post tempus traditionis; l.* 13. §. 20. *D. l.* 5. *l.* 13. *C. h. t. l.* 18. §. 1. *D. de usur. l.* 2. *C. eod.* nam cum re emtor fruatur, æquissimum est eum usuras pretii pendere. *d. l.* 13. §. 20. *D. l.* 5. *C. h. t.*

§. 34. *Possessionem* autem *traditam* accipere debemus, etsi precaria sit possessio, hoc enim solum spectare debemus, an emtor habeat facultatem fructus percipiendi. *l.* 13. §. 21. *D. h. t.*

§. 35. Idemque dicendum, si emtor alia ratione in mora fuerit. *l.* 32. §. 2. *D. de usur. l.* 2. *l.* 13. *C. eod.*

§. 36. *Et quicquid ex bono & æquo præstandum est; l.* 13. §. 19. *D. h. t.* v. c. ad impensas necessarias, & utiles in rem venditam factas. *l.* 13. §. 22. *D. l. pen. C. h. t.*

§. 37. Plane non semper ad implendum contractum, sed nonnunquam etiam ad rescindendam venditionem, hæc Actio competit. v. *l.* 16. *D. de in diem addict. l.* 4. *D. de leg. commiss. l.* 2. *C. de pact. int. emt. & vend. compos. l.* 2. *C. de resc. vend.*

TITUL. II.

LOCATI CONDUCTI.
C. IV. 65.

§. 1. Superest ex Contractibus Consensualibus *Locatio Conductio.*

§. 2. De qua Prætor ita edixisse videtur: *Si Locatio Conductio contracta esse dicetur, Ex Locato Conducto actionem dabo.* arg. *l.* 1. 7. 9. 11. 13. 14. 15. 19. *l.* 22. *pr. l.* 15. *pr. h. t.*

§. 3. Ait Prætor, *Si Locatio Conductio contracta esse dicetur; Locatio Conductio* est *Contractus Juris Gentium, Consensualis, bonæ fidei, quo id agitur, ut pro usu alicujus rei vel operæ, certa merces solvatur.* v. Isid. *L.* V. *c.* 25.

§. 4. Quæ *Emtioni Venditioni* proxima eſt, iisdemque fere juris regulis conſiſtit; nam, ut *Emtio* & *Venditio* contrahitur, ſi de pretio convenerit, ſic & *Locatio Conductio* contrahi intelligitur, ſi de mercede convenerit: *l. 2. pr. D. pr. I. h. t.* uti ex ſequentibus manifeſtum fiet.

§. 5. Dicitur *Locatio Conductio Contractus Juris Gentium; l. 1. D. h. t. l. 5. D. de J. & J. §. 2. in f. I. de J. N. G. & C.*

§. 6. *Conſenſualis;* non enim verbis, ſed ſolo conſenſu, ſicut *Emtio* & *Venditio*, contrahitur. *l. 1. l. 2. pr. l. 14. D. h. t. pr. I. h. t. §. un. I. de oblig. ex conſenſ.*

§. 7. *Bonæ fidei;* v. *d. §. un. I. de oblig. ex conſ. §. 28. I. de act.*

§. 8. *Quo id agitur, ut pro uſu rei vel operæ;* ſine uſu enim rei, vel operæ, hic contractus non ſubſiſtit. arg. *l. 15. §. 1. 2. l. 24. §. 4. D. h. t.*

§. 9. Qualis res ſit, ſive corporalis, ſive incorporalis, ſive mobilis, ſive immobilis, nihil intereſt; dummodo res talis ſit, quæ eſt in rerum natura, & hominum commercio, v. *l. 34. §. 1. D. de contr. emt. l. 9. §. 1. D. h. t. l. 12. §. 2. D. de uſufr. §. 1. 5. I. de uſ. & habit. l. 4. C. vect. nov. inſt. non poſſ.* neque uſu conſumitur. arg. *l. 31. D. h. t. l. 3. §. ſ. D. commod.*

§. 10. Adeo ut, & res aliena, & ipſa conducta, alteri locari poſſit. *l. 7. l. 8. l. 9. pr. §. ult. l. 24. §. 1. D. l. 6. C. h. t.*

§. 11. Non etiam intereſt, qualis ſit opera, dummodo ſit honeſta, *l. 26. D. de V. O. l. 15. D. de cond. inſt.* & locari ſolita. *l. 5. §. 2. D. de P. V.* v. *l. 13. §. 1. l. 22. §. 1. 2. l. 24. pr. l. 25. §. 7. 8. l. 26. l. 31. D. h. t. §. 1. 4. I. h. t.*

§. 12.

§. 12. Quo casu idem diverso respectu & *Locator* est, & *Conductor*; nam qui *Locator* est *operis*, idem *Conductor* est *operarum*: & contra, qui *Conductor* est *operis*, *Locator* est *operarum*. *l.* 22. §. 2. *l.* 25. §. *pen. D. h. t. l. un. pr. D. de æstimator.*

§. 13. *Certa merces solvatur;* ubi enim *Merces* non intercedit, Locatio Conductio nulla est. *l.* 2. *pr. D. pr. I. h. t. l.* 23. *in f. D. comm. div.*

§. 14. Debet autem *Merces* (quæ & nonnunquam *pretii* nomine venit, *l.* 28. §. 2. *l.* 51. §. 1. *l.* 58. *pr. D. h. t. l. ult.* §. *ult. D. ad L. Rhod. de jact.*) I. esse *Vera; d. l.* 2. *pr. D. h. t. d. pr. I. h. t. d. l.* 23. *in f. D. comm. div.* Locatio enim Conductio donationis causa contrahi nequit: *l.* 20. §. 1. *D. h. t.* adeo ut, si quis uno nummo conduxerit, Conductio nulla sit, quia & hoc donationis instar inducit. *l.* 46. *D. h. t. l.* 10. §. 2. *D. de acq. vel am. poss.*

§. 15. II. *Justa;* i. e. tanta, ut Locator non minus quam dimidiam partem justæ mercedis accipiat. Propter læsionem enim ultra dimidium *Locatio Conductio* rescindi potest: arg. *l.* 2. *C. de resc. vend.* usque ad dimidium autem, uti in pretio emtionis venditionis, sic & in mercede locationis conductionis, *naturaliter* seu negotiative sese circumscribere licet. *l.* 22. §. *ult. l.* 23. *D. h. t. Nov.* 97. *c.* 1. v. supr. *ad t. de contr. emt.* §. 35.

§. 16. III. *Certa;* vel per se, vel per relationem in arbitrium alterius. §. 1. *I. h. t.*

§. 17. Quo casu, si *merces* promissa sit generaliter alieno arbitrio, *Locatio* & *Conductio* contrahi non videtur. *l.* 25. *pr. D. h. t.*

§. 18. Sin autem *Quanti Titius æstimaverit*, sub hac conditione stabit Locatio; ut, si quidem ipse, qui nominatus est, mercedem definierit, omnimodo se-

cundum ejus æstimationem, & mercedem persolvi oporteat, & conductionem ad effectum pervenire: sin autem ille vel noluerit, vel non potuerit mercedem definire, tunc pro nihilo sit conductio, quasi nulla mercede constituta. *d. l.* 25. *pr. D. h. t. l. ult. C. de contr. emt. & vend.*

§. 19. Quod si promittatur *Quantum justum erit*, vel *Quantum inter eos postea conveniet*, Locatio Conductio similiter nulla est. §. 1. *I. h. t. l.* 22. *D. de P. V.*

§. 20. IV. *In pecunia numerata consistens.* arg. *l.* 25. §. 6. *D.* §. 2. *I. h. t. l.* 5. §. 2. *D. de P. V. l.* 1. §. 9. *D. depos l.* 1. §. *ult. D. mand. l.* 26. §. 1. *D. de furt.*

§. 21. Nisi res locata talis sit, quæ fructus ex se producit: quo casu pars fructuum mercedis loco constitui potest; *l.* 19. §. 3. *l.* 35. §. 1. *D. l.* 8. *l.* 18. *l.* 21. *C. h. t.* & Conductor *Colonus partiarius* dicitur. *l.* 25. §. 6. *D. h. t.* add. *l.* 8. *C. de pact.*

§. 22. Dividi potest *Locatio Conductio* I. in *Expressam*, & *Tacitam;* non quidem ratione initii, arg. *l.* 2. *pr. D. pr. I. h. t. l.* 23. *D. comm. div.* sed quatenus *Tacita Reconductio* locum habet.

§. 23. Si quis enim, impleto tempore conductionis, remansit in conductione, tacite reconduxisse videtur; ita quidem, ut in *Prædiis Rusticis*, in ipso anno, quo tacuerunt, videantur eandem locationem renovasse: non etiam in sequentibus annis, etsi lustrum forte ab initio fuerat conductioni præstitutum. In *Urbanis* autem prædiis, prout quisque habitaverit: nisi in scriptis certum tempus conductionis comprehensum est. *l.* 13. §. *ult. l.* 14. *D. l.* 16. *C. h. t.*

§. 24. II. Dividi potest in *Puram*, *in Diem conceptam*, & *Conditionalem. l.* 20. *pr. D. h. t.* Ut & III. In *Regularem*, & *Irregularem.* v. *l.* 31. *D. h. t.*

§. 25.

§. 25. *Locare Conducere possunt*, quicunque contrahendo se obligare, neque specialiter prohibentur. arg. *l.* 43. §. 1. *D. de proc.* Quales sunt Decuriones, *l.* 30. *C. h. t.* Milites, *l.* 31. *C. h. t.* Tutores & Curatores, qui rationibus nondum redditis, ob majorem minorum securitatem, prædia fiscalia & Cæsaris patrimonialia conducere prohibentur; *l.* 49. *pr.* §. 1. *D. h. t. l. un. C. ne tut. vel cur. vect. cond.* Fabri, Vietores, & similes, qui artem suam cum strepitu exercent, qui domum juxta literatorum ædes, iis invitis, conducere, & ibi artem suam exercere nequeunt, arg. *l. un. in f. C. de stud. liberalib.* nec non Clerici, qui publicarum, aut alienarum possessionum conductores fieri non possunt. *N.* 123. *c.* 6.

§. 26. *Ex Locato Conducto Actionem dabo.* Seu *Locati* & *Conducti. h. t. pr. in f. I. h. t.*

§. 27. *Actio Locati*, seu *ex Locato*, *l.* 22. *pr. l.* 48. *pr. D. h. t.* est *Actio Personalis, Civilis, bonæ fidei; Quæ datur Locatori, ejusque heredi; Contra Conductorem, ejusque heredem; Ad mercedem, constituto tempore, vel solito, solvendam, & rem finita locatione restituendam, præstandumque dolum, & levem culpam.*

§. 28. Est hæc Actio *Personalis*, *Civilis;* quia nascitur ex contractu *Locationis Conductionis: pr. I. h. t.* licet & Prætor Edicto eam complexus videatur.

§. 29. *Bonæ fidei;* *l.* 54. *D. l.* 17. *C. h. t.* §. 28. *I. de act.*

§. 30. *Quæ datur Locatori;* & si duo pluresve sint rei locationis, singulis in solidum. *l.* 13. §. 9. *D. h. t.*

§. 31. *Ejusque heredi;* arg. *l.* 19. §. 8. *D. h. t.* §. 1. *I. de perp. & temp. act.*

§. 32.

§. 32. *Contra Conductorem;* & si plures sint rei conducendi, contra singulos in solidum. *l.* 47. *D. l.* 13. *C. h. t.*

§. 33. *Ejusque heredem; l.* 10. *l.* 24. *l.* 29. *C. h. t.* §. *ult. I. h. t.*

§. 34. *Ad mercedem solvendam; pr. I. h. t. l.* 27. §. 1. *l.* 55. §. 2. *l.* 54. §. 1. *l.* 56. *D. l.* 16. *C. h. t.* & quidem integram, *l.* 3. *D. fam. ercisc.* una cum usuris ex tempore moræ. *l.* 2. *l.* 17. *C. h. t.*

§. 35. Nisi conductor, ob culpam locatoris, insignem calamitatem, sterilitatem, aliamve causam, re conducta frui non potuerit; v. *l.* 15. §. 1. 2. 3. 4. *l.* 25. §. 6. 2. *l.* 33. *D. h. t.* vel, ob justam causam, rem conductam, ante tempus, deseruerit. *l.* 27. §. 1. *l.* 55. §. *ult. D. h. t. l.* 184. *D. de R. J.*

§. 36. Qualis est metus incursionis hostilis, *l.* 13. §. 7. *D. h. t.* incendii, *l.* 49. §. 1. *D. ad L. Aquil.* damni infecti, *l.* 13. §. 6. *l.* 28. *l.* 33. *D. de damn. inf.* pestis, arg. *d. l.* 27. §. 1. *D. h. t.* vel similis.

§. 37. Quibus casibus, remissio mercedis, pro rata, facienda est. *d. l.* 15. §. 4. 7. *D. h. t.*

§. 38. Idemque dicendum, si operæ non sint præstitæ. *l.* 15. §. 6. *l.* 38. *pr. D. h. t.*

§. 39. Nisi quis operas ad certum tempus locaverit, & per locatorem non steterit, quo minus operas præstet; puta, si morte conductoris, similive casu, impeditus sit. v. *l.* 19. §. 9. 10. *l.* 38. *pr.* §. 1. *D. h. t.* add. *l.* 4. §. 5. *D. de stat. lib.*

§. 40. *Constituto tempore, vel solito; l.* 54. §. 1. *D. h. t. l.* 34. *D. de R. J.* vel si de eo non constet, finito usu, *dd. ll.* operisve præstitis, & opere perfecto ac probato. arg. *l.* 24. *pr. l.* 36. *l.* 37. *D. h. t.*

§. 41. Nisi Locatio in plures annos sit facta, & merces in singulos annos constituta; quo casu in fine

ne cujusque anni merces solvenda est: arg. *l.* 29. *l.* 140. *D. de V. O.* vel merces ad mensuram, vel in singulos dies sit constituta; quo casu etiam imperfecto opere præstanda est. *l.* 30. *§. pen. D. h. t.*

§. 42. *Et rem finita locatione restituendam;* eandem scil. in specie, *l.* 31. *l.* 39. *D. h. t.* & quidem statim: adeo, ut si *Conductor* litem usque ad definitivam sententiam exspectaverit, non solum rem locatam, sed etiam æstimationem ejus victrici parti, ad similitudinem in vasoris alienæ possessionis, præbere compellatur; *l. pen. C. h. t.* neque quæstionem dominii *Locatori* referre queat, sed possessionem prius restituere debeat, & tunc de proprietate litigare. *l.* 25. *C. h. t.*

§. 43. Ante finitam locationem *Conductor* rem conductam restituere, vel ea excedere non cogitur. *l.* 3. *C. h. t.*

§. 44. Nisi I. toto biennio mercedem non solverit. *l.* 54. §. 1. *l.* 56. *D. h. t.*

II. Ipse dominus re sua indigeat. *l.* 3. *C. h. t.*

III. Dominus eam reficere velit. *d. l.* 3.

Vel IV. Conductor rem deteriorem faciat. *d. l.* 3. *C. h. t.*

§. 45. *Finitur* autem *Locatio Conductio* tum dictis casibus, tum maxime *Soluto jure auctoris; l.* 9. §. 1. *D. h. t.* nec non *Tempore constituto præterlapso.* arg. *l.* 13. §. *f. l.* 14. *D. h. t.*

§. 46. Non etiam morte contrahentium; heres enim conductoris eodem jure in conductione succedit, & heres locatoris locationem servare tenetur. *§. ult. I. h. t. l.* 10. *C. l.* 19. §. 8. *D. h. t. l.* 49. *D. de O. & A.*

§. 47. Quod secus est in successore particulari; *Emtor* enim vel *Legatarius* stare locationi, nisi aliud

actum

actum sit, non tenetur. *l.* 25. §. 1. *D. l.* 9. *C. h. t.* adeoque Conductorem expellere potest.

§. 48. Qui si ex ea re damnum sentiat, contra Locatorem regressum habet, ad præstandum id, quod interest. *d. l.* 25. §. 1. *D. h. t.*

§. 49. *Præstandumque dolum, & levem culpam. l.* 5. §. 2. *D. commod. l.* 23. *D. de R. J. l.* 13. §. 1. *l.* 25. §. 3. 4. *l.* 31. *in f. D. h. t.*

§. 50. Quæ tamen non præsumitur, arg. *l.* 51. *D. pro soc.* sed a Locatore probanda est. arg. *l.* 18. §. 1. *D. de prob.*

§. 51. Unde si ædes conductæ incendio consumtæ sint, Locatori, de damno contra Conductorem agere volenti, probandum erit, incendium culpa conductoris contigisse. arg. *dd. ll. l.* 11. *D. de peric. & comm. rei vend.*

§. 52. *Actio Conducti*, seu *ex Conducto*, *l.* 15. *pr. l.* 19. §. 4. 6. 8. *D. h. t.* est *Actio bonæ fidei; Quæ datur Conductori, ejusque heredi; Contra Locatorem, ejusque heredem; Ad præstandum usum rei conductæ, vel operas, refundendas impensas necessarias & utiles, nec non resarciendum damnum dolo, vel levi culpa datum.*

§. 53. Est hæc Actio *bonæ fidei; l.* 17. *C. h. t.* §. 28. *I. de act.*

§. 54. *Quæ datur Conductori; l.* 15. *pr. D. pr. I. h. t.*

§. 55. *Ejusque heredi; l.* 19. §. 8. *D. l.* 10. *C.* §. *ult. I. h. t.*

§. 56. *Contra Locatorem; pr. I. h. t. l.* 15. §. 1. 2. *D. h. t.*

§. 57. *Ejusque heredem;* arg. §. *ult. I. l.* 10. *C. h. t. l.* 49. *D. de O. & A.* nisi Locatio sit facta, *Quoad Locator vellet:* quo casu Locatio morte Locatoris exstinguitur. *l.* 4. *D. h. t.*

§. 58.

§. 58. *Ad præstandum usum rei conductæ; l. 9. pr. l.* 15. §. 1. 2. *in f. l.* 33. *D. h. t.* adeoque & ad rem tradendam, *d. l.* 15. §. 1. una cum instrumentis & accessoriis. *l.* 19. §. 2. *D. h. t.*

§. 59. Non etiam ad transferendum dominium, *l.* 39. *D. h. t.* vel Possessionem Civilem. *l.* 60. §. 1. *l.* 10. §. 1. *D. de acq. vel am. poss.*

§. 60. Nisi insula ædificanda ea lege locata sit, ut sua impensa conductor omnia faceret. *l.* 22. §. 2. *D. h. t.* vel Locatio Conductio sit Irregularis. v. *l.* 31. *D. h. t.*

§. 61. *Vel operas; l.* 22. §. 2. *l.* 38. *pr. D. h. t.*

§. 62. Quod si vero non præstetur usus rei, vel operæ, tenetur Locator ad id quod interest. *l.* 15. §. 8. *l.* 33. *in f. D. h. t. l.* 13. §. *f. D. de re jud.*

§. 63. *Refundendas impensas necessarias, & utiles; l.* 55. §. 1. *l.* 61. *D. h. t.* quas & exceptione retinere, *d. l.* 61. *D. h. t. l.* 5. *D. de impens. in rem dot. fact. l.* 14. *D. de dol. mal. & met. except.* & in mercedem imputare potest. *d. l.* 61. *D. h. t. l. un.* §. 3. *D. de via publ.*

§. 64. *Nec non resarciendum damnum dolo, vel levi culpa datum. l.* 19. §. 1. *l.* 60. §. 7. *D. h. t.*

Titul. III.

De Æstimatoria.

§. 1. Et quidem hucusque actum de *Contractibus Nominatis*, & *Actionibus* ex iis descendentibus: sequuntur *Contractus Innominati.*

§. 2. Ex quibus *Contractus Æstimatorius* & *Permutatio* etiam sunt bonæ fidei, & *Emtioni Venditioni* similes; unde de iis separatim priori loco agitur.

§. 3.

§. 3. De *Contractu Æstimatorio* Prætor edixisse videtur: *Si res æstimata vendenda data fuerit, de æstimato Actionem dabo.* arg. *l.* 1. *D. h. t.*

§. 4. Ait Prætor, *Si res æstimata vendenda data fuerit;* Est scil. *Contractus Æstimatorius contractus innominatus, bonæ fidei, quo res æstimata vendenda alicui datur, ea lege, ut accipiens vel rem ipsam, vel æstimationem conventam reddat. l.* 1. *pr.* §. 1. *D. h. t.*

§. 5. *De Æstimato actionem dabo.* Quæ Actio proponitur tollendæ dubitationis causa. Dubitatum enim fuit, utrum hoc casu *ex Vendito* sit *Actio*, propter æstimationem; an *ex Locato*, quasi res vendenda locata sit; an *Conducti*, quasi operæ conductæ sint; an *Mandati?* Melius itaque visum est hanc Actionem proponere. *l.* 1. *pr. D. h. t.*

§. 6. Potest autem *Actio de Æstimato*, *l.* 1. *pr. D. h. t.* seu *Æstimatoria*, *h. t.* dividi, in *Directam*, & *Contrariam.*

§. 7. *Actio de Æstimato* seu *Æstimatoria Directa*, est *Actio personalis, bonæ fidei; l.* 1. *pr. D. h. t.* §. 28. *I. de act. Quæ datur ei, qui rem æstimatam vendendam dedit; Contra accipientem; Ad rem ipsam incorruptam reddendam, vel æstimationem conventam præstandam. l.* 1. *pr.* §. 1. *D. h. t.*

§. 8. Æstimatio enim facit periculum ejus, qui suscepit; *l.* 1. §. 1. *D. h. t.* si quidem ipse dantem rogaverit. *l.* 17. §. 1. *D. de præscr. verb.* Si enim dans rogaverit accipientem, periculum est dantis; si vero neuter rogaverit, accipiens tantum dolum præstat & culpam levem. *d. l.* 17. §. 1. *D. de P. V.*

§. 9. *Actio* vero *de Æstimato* seu *Æstimatoria Contraria est, quæ datur ei, qui rem æstimatam vendendam accepit; Contra dantem; Ad mercedem, si quæ intervenit, solvendam, l.* 2. *D. h. t.* & *præstandum id quod*

quod forte ratione hujus contractus ei abest. arg. *l.* 1. *pr. in f. D. h. t. l.* 28. *D. de contr. emt. l.* 30. *D. de act. emt.*

Titul. IV.

De Rerum Permutatione.

C. IV. 64.

§. 1. De *Rerum Permutatione* Prætor ita edixisse videtur: *Si permutatio facta esse dicetur, in factum Actionem dabo.* arg. *l.* 1. *D. h. t.*

§. 2. Ait Prætor, *Si Permutatio facta esse dicetur; Permutatio* est *contractus Innominatus, quo quis rem suam dat alicui, ea lege, ut accipiens pro illa aliam reddat.*

§. 3. Est hic *Contractus Innominatus; l.* 1. §. 2. *D. h. t. l.* 7. §. 1. 2. *D. de pact.* in quo, licet *Emtioni Venditioni* valde sit affinis, *l.* 2. *D. h. t.* ab eadem maxime differt. *d. l.* 1. §. 2. *D. h. t.*

§. 4. *Quo quis rem suam;* qui enim rem alienam dat, permutationem non contrahit: *l.* 1. §. 3. *D. h. t.* licet usucapiendi conditionem in accipientem transferat. *l.* 4. §. 17. *D. de usurp. & usuc.*

§. 5. *Dat alicui;* Permutatio enim ex re tradita initium obligationi præbet: *l.* 1. §. 2. *D. h. t.* in quo similiter ab *Emtione Venditione* differt, quæ solo consensu perficitur. *d. l.* 1. §. 2. *D. h. t. pr. I. de emt. vend.*

§. 6. *Ea lege, ut accipiens pro illa aliam reddat; l.* 5. §. 1. *D. de P. V.* vel in specie, vel in genere: arg. *d. l.* 5. §. 1. dummodo accipiens non det pecuniam numeratam. Ubi enim pecunia pro re datur, non *Permutatio* est, sed *Emtio. d. l.* 5. §. 1. *D. de P. V. l.* 1. §. 1. *D. de contr. emt.* §. 2. *I. de emt. vend.*

§. 7. *In Factum Actionem dabo.* v. *l.* 1. §. 1. *D. h. t.* Actionem scil. *Præscriptis verbis ex Permutatione.* §. 28. *I. de act.*

§. 8. Quæ est *Actio personalis, bonæ fidei; d.* §. 28. *I. de act. l.* 2. *C. h. t. Competens ei, qui dedit, l.* 4. *l.* 5. *C. h. t. ejusque heredi; l.* 1. *C. h. t. Contra accipientem, d. l.* 5. *C. h. t. l.* 5. §. 1. *D. de P. V. ejusque heredem; l.* 4. *C. h. t. l.* 49. *D. de O. & A. Ad dandam rem promissam, vel id quod interest. l.* 5. §. 1. *l. f. D. de P. V. l.* 4. *l.* 5. *C. h. t.*

TITUL. V.

DE PRÆSCRIPTIS VERBIS, ET IN FACTUM ACTIONIBUS.

C. IV. 64.

§. 1. Possunt cæteroquin *Contractus Innominati* fere ad quatuor summa referri genera: I. scil. *Do ut Des.* (sub quo articulo *Permutatio* continetur.) II. *Do ut Facias.* III. *Facio ut Des.* (quo *Suffragium* pertinet. v. *t. C. de suffr.* Differt. *N.* IV. *de Caus. Obl. C.* III. §. 5. 6. 7.) & IV. *Facio ut Facias.* v. *l.* 5. *pr.* §. 1. 2. 3. 4. *D. h. t.* Licet articuli isti & aliter concipi possint, & præter illos alias similes causarum figuras reperire liceat. v. *l.* 13. *pr.* §. 1. *l.* 17. §. 2. 3. 5. *l.* 20. *l.* 22. *l.* 23. *D. h. t.*

§. 2. Ex quibus omnibus, etiam ex contractu innominato *Facio ut des*, *Actio* nascitur *Præscriptis verbis; l.* 5. §. 1. *& seqq. D. h. t.* nisi dolus concurrat, quo casu *Actio de Dolo* locum habet. *l.* 15. junct. *l.* 5. §. 2. 3. *D. h. t.*

§. 3. Quæ *Actio Præscriptis verbis*, vel *Ordinaria* & *Regularis* est, vel *Extraordinaria* & *Irregularis.*

§. 4. *Actio Præscriptis verbis Ordinaria* & *Regularis* est,

eſt, *quæ naſcitur ex contractu innominato*, & *datur ei, qui dedit vel fecit, contra eum, qui viciſſim ſe daturum vel facturum promiſit, ad implendum contractum, vel id quod intereſt. l.* 5. §. 1. *& ſeqq. D. h. t.*

§. 5. *Extraordinaria* ſeu *Irregularis* vero, quæ naſcitur ex variis cauſarum figuris, & ex ſola æquitate oritur. v. *l.* 2. §. 2. *l.* 19. §. 2. *D. de precar.* junct. *l.* 14. *D. eod.* Diſſert. N. V. *de Cauſ. Obl. C.* III. §. 12. *& ſeqq.*

§. 6. Dicitur autem hæc Actio *Præſcriptis verbis*, (non *Perſcriptis verbis*,) quia certo nomine ſignificari nequit, ſed *præſcriptis verbis rem geſtam demonſtrat. l.* 1. *D. h. t. l.* 6. *C. de transact.* v. *d.* Diſſert. V. *C.* I. §. 2. *& ſeqq.*

§. 7. Nam cum deficiunt vulgaria atque uſitata Actionum nomina, *Præſcriptis verbis* agendum eſt; in quam neceſſe eſt confugere, quoties contractus exiſtunt, quorum appellationes nullæ jure civili proditæ ſunt. Natura enim rerum conditum eſt, ut plura ſint negotia, quam vocabula. *l.* 2. *l.* 3. *l.* 4. *D. h. t.*

§. 8. Unde & alio nomine *Actio in Factum*, & plene *Præſcriptis verbis in factum* vocari ſolet. *l.* 24. *D. h. t.*

§. 9. Plane non eſt hæc perpetua *Actionum in Factum* ſignificatio.

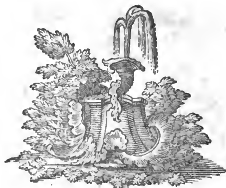
§. 10. Aliquando enim *Actiones in Factum* appellantur, quæ alio nomine dicuntur *Utiles:* quæ ſcil. non ex verbis, & eo, quod ſcriptum eſt, ſed, deficientibus verbis, ex mente & ſententia Legislatoris, vel Prætoris, ad exemplum *Directarum* conceduntur. v. *l.* 7. §. 3. 6. *l* 9. *pr.* §. 2. *l.* 11. §. 5. 8. *l.* 29. §. 7. *D. ad L. Aquil.* junct. §. *ult. I. eod.*

§. 11. Nonnunquam *Actiones in Factum* dicuntur *Prætoriæ*, maxime ex delicto deſcendentes. v. *l.* 10. §. 1. 8. *l.* 14. *D. quæ in fraud. cred. l.* 7. *D. de juriſd.*

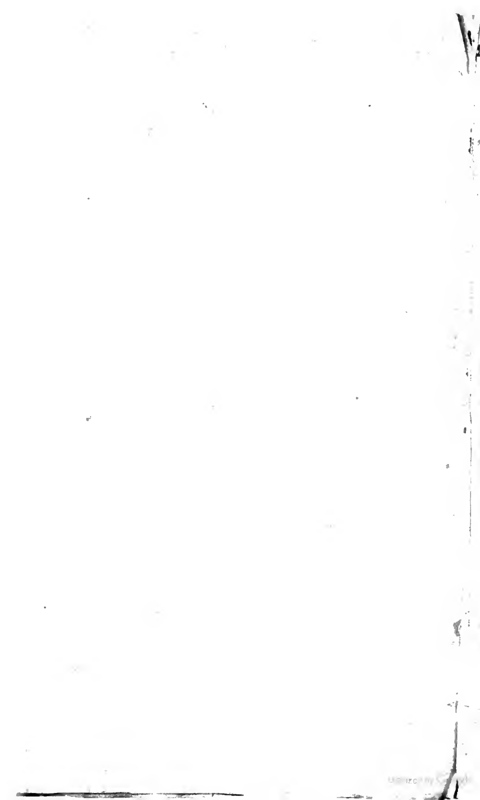
 l. 12.

l. 12. *D. de in jus voc. l.* 5. §. 1. *D. ne quis eum &c. l.* 1. *D. de alien. jud. mut. c. f. l.* 1. *D. si mens. fals. mod. dix. l.* 2. *D. de sep. viol. l.* 3. §. 1. 6. 7. *D. naut. caup. stab. l.* 25. §. 1. *D. de O. & A.*

§. 12. Denique *Actiones in Factum* non raro vocantur *Actiones Subsidiariæ*, quæ in defectum aliarum Actionum Civilium & Prætoriarum, Directarum & Utilium, iis casibus, quibus ex stricta juris ratione omnis agendi via præclusa videbatur, ex sola æquitate, introductæ sunt. v. *l.* 11. *D. h. t.* Differt. N. V. *de Caus. Obl. C.* 11. & *seqq.*

PARS

Legati

